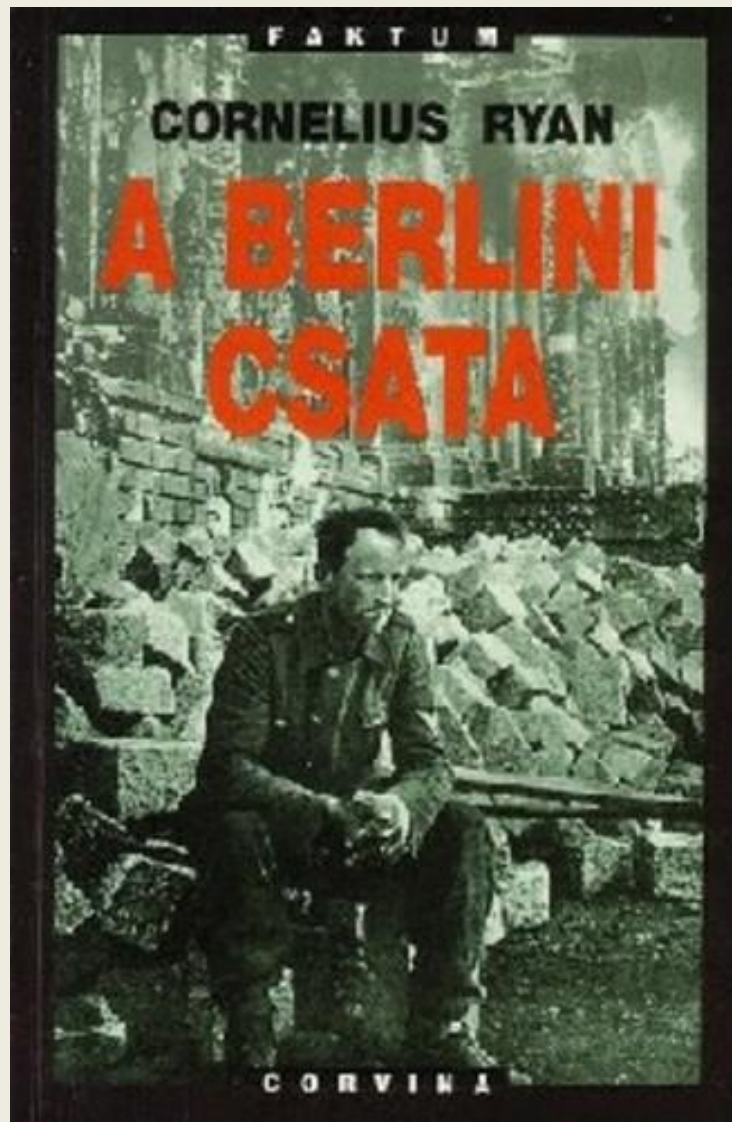

CORNELIUS RYAN – A BERLINI CSATA

CORVINA

A mű eredeti címe: The Last Battle, Berlin, 1945 William Collins Sons & Co, London
Fordította: Soproni András A fordítást szakmailag ellenőrizte: Illésfalvi Péter

ISBN 963 13 4813 X ISSN 1219 4972
Borító és tipográfia: Kozma Miklós
Felelős kiadó: Bart István, a Corvina igazgatója Felelős szerkesztő: Aczél Ferenc Műszaki vezető: Kozma Miklós Műszaki szerkesztő: Horváth Frigyesné
Nyomdai előkészítés: Fényszedő Központ Kft. A kiadvány
65 g-os Enso Classic, 2.0 szorzós volumenizált ofszetpapírra készült
Szekszárdi Nyomda, 1999 Felelős vezető: Vadász József

Ezt a könyvet egy kisfiú emlékének ajánlom, aki a háború utolsó hónapjaiban Berlinben született. A kisfiút Peter Fechternek hívták. 1962-ben saját népének katonái legéppuskázták, és ott hagyták elvérezni a szövetségesek győzelme legtragikusabb emlékművének, a berlini falnak a tövében.

A könyv szerzője az angolszász országokban szokásos mértékegységeket használja, ezeket a fordító – a szöveg természetének megfelelően – megtartotta. Az alábbiakban közöljük ezek átszámítási kulcsát metrikus egységekre.

1 hüvelyk = 2,540 cm 1 láb = 0,348 m 1 yard = 0,914 m 1 mérföld = 1,609 km 1 font = 0,454 kg 1 gallon = 4,546 liter

A-NAP, 1945. ÁPRILIS 16. HÉTFŐ

A hitleri Harmadik Birodalom ellen indított utolsó támadás, a berlini csata 1945. április 16-án, pontosan hajnali négy órakor indult. Ezt a napot hívták a nyugati szövetségesek A-napnak. Azon az órán alig harmincnyolc mérföldre a fővárostól vörös jelzőfény világította meg az éjszakai eget a megduzzadt Odera folyó fölött, s nyomában a város elleni orosz támadás nyitányaként pokoli tüzérségi össztűz reszkettette meg a földet.

Nagyjából ugyanebben az időpontban az Egyesült Államok 9. hadserege elkanyarodott Berlin irányából, nyugat felé fordult, hogy új állásokat foglaljon az Elba mentén, Tangermünde és Barby között. Április 14-én Eisenhower tábornok úgy határozott, hogy megállítja az angol-amerikai csapatok előrenyomulását Németországon keresztül. „Berlin nem katonai célpont többé" – jelentette ki. Amikor az amerikai csapatok ennek hírét vették, egyes egységeik alig negyvenöt mérföldnyire jártak a várostól.

Amikor a támadás megkezdődött, a berliniek dermedten és halálra váltan meglapultak szétbombázott városuk kőtörmelékei között, és az egyetlen lehetséges politikát választották: a túlélés politikáját. Enni fontosabb lett, mint szeretni, menedéket ásni erényesebb, mint harcolni, kibírni katonailag értelmesebb, mint győzni.

Ez a könyv az utolsó csatának – Berlin ostromának és elfoglalásának – a története. Bár e könyv beszámol a harcokról, a maga egészében nem hadijelentés. Sokkal inkább azoknak a mindennapi embereknek – katonáknak és civileknek – a története, akik mindazt a kétségbeesést, rettegést, kegyetlenséget és erőszakot átélték, amit a vereség és a győzelem jelent.

I. A VÁROS

ELSŐ FEJEZET

Az északi égtájon korán virrad. Alighogy a bombázók elkanyarodtak a város fölül, keleten felragyogtak a hajnal első sugarai. A hajnali csendben hatalmas füstoszlopok emelkedtek Pankow, Weissensee és Lichtenberg kerület fölött. Az alacsony felhők között nehéz volt megkülönböztetni a hajnalpír szelíd derengését a bombázás sújtotta Berlin tüzeinek visszfényétől.

A romok között lassan terjedő füstben ott emelkedett Németország legtöbbet bombázott városa, a maga sötét, gyászos szépségében, feketén a koromtól, ezer és ezer bombatölcsér himlőhelyével, a romba dőlt épületek meggörbült vasgerendáival. Egész utcasorok omlottak össze, és a főváros szívében egész kerületek váltak a földdel egyenlővé. A romváros sivatagában, ahol valaha széles utak és utcák húzódtak, most a törmelékhegyekbe vájt keskeny ösvények kanyarogtak. Száz és száz hektáron csupa kiégett, ablaktalan, tető nélküli épületroncs meredezett az ég felé.

A légitámadás után sűrű korom- és hamueső hullt a városra, belepte a romokat, és a kihalt téglatörmelék és a roncsolt vasak között csak a por örvénylett. A szél végigszáguldott az Unter den Linden széles sávján, ahol a híres hársak csupaszon meredeztek, ágaikon elszenesedett rügyekkel. Az út két oldalán alig néhány bank, könyvtár és elegáns üzlet épülete maradt épségben. De a sugárút nyugati végén, golyóktól szaggatva, repeszektől hasogatva bár, most is ott magasodott tizenkét masszív dór oszlopán Berlin legismertebb jelképe, a nyolc emelet magas Brandenburgi Kapu.

A kormányépületektől és egykori palotáktól szegélyezett közeli Wilhelmstrasse ezer és ezer ablak üvegcserepeitől csillogott a romok között. A 73. szám alatti gyönyörű kis palota, mely a Harmadik Birodalom előtt a német kancellár hivatalos rezidenciájaként szolgált, teljesen kiégett. Az épületet valamikor miniatűr Versailles-ként emlegették; most az előkert díszes szökőkútjának nimfái roncsoltan hevertek a főbejárat oszlopai előtt, a tető vonalában pedig, melyet csipkésre szaggattak a repeszek, a Rajna szüzeinek ikerszobrai csonkán, fejetlenül hajoltak a törmelékkel teli udvar

fölé.

Egy tömbbel arrább, a 77. számú ház sebhelyesen bár, de állt. A háromemeletes, *L* alakú épületet törmelékhalmok vették körül. Az épület külső falát repeszek szántották, a bejáratok fölött a karmukban koszorúba foglalt horogkeresztet tartó, hivalkodó arany sasokat golyó és repesz szaggatta lyukak éktelenítették. Az impozáns előreugró erkélyről nemrég habzó szájú szónoklatok harsogtak a világ felé. Az volt a Reichskanzlei, Adolf Hitler kancelláriája.

A viharvert Kurfürstendamm felső végén emelkedett a valamikor divatos Vilmos császár Emléktemplom eltorzult váza. A kiégett toronyóra mutatói pontosan hét óra harminc percet mutattak. Így álltak 1943 óta, amikor a bombák egyetlen novemberi éjszakán félezer hektárt tettek a földdel egyenlővé.

Alig száz méterrel arrább roncsdzsungel meredezett. Ennyi maradt a valamikor világhírű berlini állatkertből. Az akvárium teljesen elpusztult, a hüllő-, a víziló-, a kenguru-, a tigris- és elefántház a többi épületekkel együtt súlyosan megsérült. A Tiergarten, a híres, háromszáz hektáros park helyén most senki földje terült el, tele szobányi bombatölcsérekkel, törmelékkel feltöltődött tavakkal, és félig-meddig összeomlott követségi épületekkel. A park valamikor buján tenyésző természetes erdő volt. A fák többségéből most csak szénné égett, torz csonk maradt. A Tiergarten északkeleti sarkán állott Berlin leglátványosabb romja, amelyet nem a szövetségesek bombái, hanem a német politikusok pusztítottak el. A Reichstag hatalmas épületét a nácik gyújtották fel 1933-ban, majd a gyújtogatást a kommunistákra fogták, ezzel téve lehetővé Hitler számára, hogy megragadja a teljes diktátori hatalmat. (Igaz, még az évben sebtében helyreállították.) A hatoszlopos főbejárat előre ugró portikuszán finoman metszett, megfeketedett betűk hirdették: „DEM DEUTSCHEN VOLKE” – a német népnek.

A Reichstag épülete előtt valamikor szoborcsoport állt. Az alakok mind elpusztultak, kivéve egyet, egy masszív talapzaton álló kétszáz láb magas sötétvörös gránitból és bronzból készült oszlopot. Ezt az 1933-as tűzvész után Hitler elszállíttatta, s most ott magaslott egy mérföldnyire eredeti helyétől, a Charlottenburger Chausséen, nem messze a kelet-nyugati tengely középpontjától. A főútvonalaknak ez a lánca nyugaton nagyjából a Havel folyónál indult, keresztülszelte a várost, és keleten az Unter den Lindennél ért véget. Ahogy a nap ezen a márciusi reggelen magasabbra

emelkedett, fénye megcsillant az oszlop tetején álló aranyozott szárnyas alakon, mely egyik kezében babérkoszorút, másikban Vaskereszttel díszített lobogót tartott. A romváros fölött érintetlenül magasodó karcsú, kecses emlékmű a Győzelem Oszlopa volt.

*

A meggyötört város fölött megszólaltak a szirénák: lefújták a légiriadót. A szövetségesek 314. légitámadása véget ért. A háború első éveiben csak szórványosan fordultak elő ilyen támadások, most azonban a főváros szinte folyamatos bombázásnak volt kitéve: nappal az amerikai, éjszaka a brit légierő bombázott. A veszteségi statisztikák szinte óránként növekedtek, és egyre iszonyúbbá váltak. A robbanások több mint tíz mérföldnyi beépített területet tettek a földdel egyenlővé. Ez tízszeresen felülmúlta a Luftwaffe londoni pusztításait. Az utcákat hárommillió köblábnyi törmelék borította, amiből több mint háromezer láb magas hegyet lehetett volna építeni. Az 1.562.000 berlini lakásnak több mint a felét érte valamilyen sérülés, minden harmadik ház vagy teljesen elpusztult, vagy legalábbis lakhatatlanná vált. A veszteségek oly nagyok voltak, hogy a pontos számvetésre sosem lesz lehetőség, de a halottak száma legalább 52.000-re, a súlyos sebesülteké legalább ennek a duplájára rúgott, ami ötszörösen meghaladta a londoni bombázás halottainak és súlyos sebesültjeinek a számát. Berlin második Karthágóvá vált, pedig a végső agónia még hátravolt.

Az igazi csoda az, hogy ebben az iszonyú pusztításban akadtak, akik életben maradtak, márpedig a romok között valami eszelős módon folyt tovább a normális élet. Még mindig tizenkétezer rendőr állt szolgálatban. A postások rendszeresen kihordták a leveleket. Naponta megjelentek a lapok. Működtek a telefon- és távíróvonalak. A szemetet elszállították. A színházakban és a mozikban játszottak, sőt, a romba dőlt állatkert egy része is nyitva tartott. A Berlini Filharmonikusok ekkoriban szezonzáráshoz készültek. Az áruházak kiárusításokat tartottak. Minden reggel kinyitottak az élelmiszerboltok és a pékségek, élénk forgalmat bonyolítottak le a mosodák, száraztisztítók és szépségszalonok. Működött a földalatti és az S-Bahn. A néhány épségben maradt divatos bár és étterem zsúfolásig megtelt. És szinte minden utcát betöltött a híres berlini virágárusok kiáltozása, éppen úgy, mint békeidőben.

A legfigyelemreméltóbb talán az, hogy a berlini nagyüzemek több mint hatvanöt százaléka még többé-kevésbé működőképes állapotban volt.

Csaknem hatszázezer embernek volt munkája, de a munkába járás már súlyos problémát jelentett. Az út gyakran órákba tellett. Torlaszok, kitérők elterelések és fékezések lassították az utat. Éppen ezért a berlinieknek nagyon korán kellett kelniük. Mindenki idejében be akart érni, mert az amerikaiak maguk is korán kelők voltak, és nemegyszer már reggel kilenckor munkához láttak a város fölött.

Ezen a derűs reggelen a város húsz kerületének lakói kőkorszaki barlanglakókként bújtak elő a földalatti alagútjaiból, a középületek óvóhelyeiről, a romos házak pincéiből és alagsorából. Bármilyen remények vagy félelmek töltötték is el őket, bármilyen politikai nézeteket vallottak is, legtöbbjüket egyazon szándék vezérelte: miután túlélték az éjszakát, túl akarták élni az előttük álló napot is.

Ugyanez mondható el a nemzet egészéről. A második világháború hatodik esztendejében Hitler Németországa kétségbeesetten küzdött a túlélésért. Az ezer évre szánt birodalmat nyugatról és keletről egyszerre támadták ellenségei. Az angol-amerikai csapatok végigzúdultak a Rajna mentén, Remagennél áttörték a védelmet, és gyors ütemben közeledtek Berlin felé. Már csak háromszáz mérföldnyire voltak a várostól. Az Odera keleti partján egy sokkal sürgetőbb és mérhetetlenül rettegettebb erő jelent meg: az orosz csapatok, melyek már alig ötven mérföldnyire közelítették meg a várost.

1945. március 21. volt, a tavasz első napja. Ezen a reggelen egész Berlinben a legújabb sláger szólt: „Ez a tavasz végtelen lesz”.

MÁSODIK FEJEZET

A berliniek közül ki-ki a maga módján reagált a fenyegető veszedelemre. Egyesek makacsul tagadták a bajt, és abban reménykedtek, hogy majd csak elmúlik a fejük fölül. Mások keresték a veszélyt. Ismét mások ideges félelemben várakoztak. És voltak, akik a falhoz szorítottak kegyetlen logikáját követve arra készültek, hogy bátran szembenézzenek végzetükkel.

Richard Poganowska tejesember, aki a város egy délnyugati kerületében, Zehlendorfban lakott, szokás szerint hajnalban kelt. Az elmúlt években mindennapi teendőit gyakran érezte monotonnak, de ma örült nekik. Poganowska a Zehlendorf divatos külvárosában, Dahlemben működő háromszáz esztendős Domäne Dahlem gazdaságban dolgozott, alig néhány mérföldnyire a hatalmas nagyváros központjától. Más nagyvárosban a tejgazdaság ilyen elhelyezkedése furcsaságnak számított volna, Berlinben azonban nem. A város teljes területének egyötöde parkok és erdők között, tavak, csatornák és folyók partján terült el. Poganowska azonban, akárcsak a Domäne sok más alkalmazottja, most szívesebben vette volna, ha a gazdaság valahol másutt lett volna, a városon túl, jó messze a veszedelemtől és az állandó bombázásoktól.

Poganowska, a felesége, Lisbeth és három gyermekük a Königin-Luise Strasse legnagyobb épületének pincéjében töltötte az éjszakát. Aludni szinte lehetetlen volt a légvédelmi ágyúk szüntelen ugatása és a bombarobbanások miatt. A harminckilenc esztendős tejesember, akárcsak a többi berlini, állandóan fáradt volt ezekben a napokban.

Fogalma sem volt, hova zuhogtak a bombák az éjszaka, de azt tudta, hogy egy sem esett a Domäne farm nagy tehénistállói közelébe. Az értékes tehénállomány biztonságban volt. Úgy látszott, semmi sem rendítheti meg a kétszáz állat nyugalmát. Az állatok türelmesen álldogáltak a bombák és a légvédelmi ágyúk mennydörgése közben, békésen kérődztek, és csodával határos módon továbbra is tejeltek. Maga Poganowska nem győzött csodálkozni ezen a tüneményen.

A tejesember álmosan megrakta az özönvíz előtti barna kocsit meg az utánfutót, befogta a két lovat, a rókavörös Lisát és Hansot, aztán háta mögött Poldival, a szürke spiccel, felült a bakra, és nekiindult. Végigzötyögtek az udvar kövezetén, aztán rákanyarodtak a Pacelli Alleera, és elindultak északi irányban Schmargendorf felé. Hajnali hat óra volt. Este

kilenc lesz, mire végeznek.

Bármilyen elcsigázott és kialvatlan volt is Poganowska, még mindig nem veszítette el kedélyesen zsörtölődő modorát. Ezerkétszáz vevője valósággal lelki támaszának tekintette a tejesembert. Poganowska három nagy kerület – Zehlendorf, Schöneberg és Wilmersdorf – szegélyén vezetett végig. Mindhármat súlyos bombatámadások érték már. Schöneberg és Wilmersdorf, amely a központ szomszédságában terült el, szinte teljesen romokban hevert. Egyedül Wilmersdorfban több mint harminchatezer lakás dőlt romba, és a két kerület háromszáznegyvenezer lakójának több mint a fele elveszítette otthonát. Ilyen körülmények között a derűs arc ritka és szívesen fogadott látvány lehetett.

Poganowskát még ezen a korai órán is többen várták az útkereszteződésekben. Ezekben a napokban mindenütt sorok álltak: húsért, kenyérért, de sokszor vízért is, ha a vezetéket találat érte. Bár a vevők sorban állva vártak, Poganowska mégis nagy kolomppal jelezte érkezését. Ezt a módszert az év elején vezette be, amikor az egyre erősödő nappali bombázások miatt már nem tudta házhoz vinni a tejet. A vevők számára a kolomp, akárcsak maga Poganowska, egyfajta szimbólummá vált.

Ez a reggel is ugyanúgy indult, mint a többi. Poganowska köszöntötte a vevőket, és kimérte számukra a nekik járó tej- és tejtermék-fejadagot. Közel évtizedes munkája során jó ismeretségbe került némelyükkel, s ezek tudták, hogy egyszer-egyszer némi pótadagra is számíthatnak. Poganowska a jegyekkel való némi mesterkedés révén össze tudott hozni egy kis felesleget olyan különleges eseményekre, mint a karácsony, vagy egy esküvő. Persze, tisztában volt vele, hogy ez illegális s ezért veszélyes dolog, de hát azokban a napokban minden berlininek szembe kellett néznie a veszedelemmel.

Poganowska kuncsaftjai napról napra egyre feszültebbnek és gondterheltebbnek látszottak. Egyre kevesebben beszéltek a háborúról. Senki nem tudta igazából, mi is történik, és senki sem mert volna bármit is tenni. Azért akadtak bőven kávéházi tábornokok. Poganowska sosem kezdeményezte, hogy megvitassák a híreket. Belevetette magát a napi tizenöt órás munkába, a háborúra igyekezett nem is gondolni, s így akárcsak a berliniek ezrei, mintegy immúnissá tette magát az eseményekkel szemben.

Poganowska minden nap észrevett holmi kedvező jeleket, amelyek segítettek tartani benne a lelket. Például, az utak még nem voltak lezárva. A

főutakon sehol sem épültek úttorlaszok vagy harckocsiakadályok, sehol sem álltak tüzérségi lövegek vagy beásott páncélosok, nem őrizték katonák a kulcsfontosságú csomópontokat. Semmilyen jel nem mutatta, hogy a hatóságok orosz támadástól tartanának, vagy hogy Berlint ostrom fenyegetné. Aztán volt még egy biztató jel. Amikor Poganowska reggelente végighajtott Friedenau utcáin, ahol néhány különösen tekintélyes kuncsaftja lakott, mindig odapillantott egy jól ismert náci házára, aki fontos beosztást töltött be a berlini postahivatalban. A nyitott szobaablakon át ott látta a masszív keretbe foglalt jókora arcképet. Adolf Hitler ízléstelen, arrogáns portréja most is ott függött a helyén. Poganowska jól ismerte a Harmadik Birodalom hivatalnokainak a lelkületét: ha a helyzet csakugyan kritikussá válna, a Führer-ereklye azon nyomban eltűnne onnan.

A tejesember gyengéden megcsapkodta a lovakat, és' továbbindult. Akárhogy is, semmi valós okát nem látta a túlzott nyugtalanságnak.

Egyetlen városrész sem úszta meg teljesen a bombázásokat, de Spandaut, Berlin második legnagyobb és legkeletibb kerületét mindeddig elkerülte, amitől mindenki legjobban rettegett: a szőnyegbombázás. A városrész lakói minden éjjel várták a támadást, és csodálkozva tapasztalták, hogy még nem történt meg: Spandau volt a hatalmas berlini hadiipar központja.

A város szívében elterülő negyedek 50-70 százaléka romokká változott, ezzel szemben Spandau épületállományának alig tíz százaléka pusztult el. Igaz, ez is azt jelentette, hogy több mint ezer ház pusztult el vagy vált használhatatlanná, a bombázásoktól megkérgesedett berliniek szemében azonban ez alig számított többnek egy szúnyogcsípésnél. Ezért született a központi kerületek kormos rumjai közepette a csípős megjegyzés: „Die Spandauer Zwerge kommen zuletzt in die Särge” – A kis spandauiak kerülnek utoljára koporsóba.

A Spandau legnyugatibb csücskében, a csendes, idilli Staaken kerületben lakó Robert és Ingeborg Kolb igazán hálás lehetett a sorsnak, hogy kívül maradtak az események fő sodrán. Egyetlen bomba csapódott be a közeli repülőtér helyett a környéken, és az alig okozott kárt. Kolbék emeletes, narancssárga-barna, vakolt háza, az üvegezett verandával, a gyepes, virágos kerttel sértetlen maradt. Az élet csaknem normális mederben folyt, kivéve, hogy az ötvennégy éves Robert, egy nyomda műszaki igazgatója, napról napra keservesebben jutott be munkahelyére, a város központjába. Ilyenkor végig kellett szenvednie a nappali légitámadások minden megpróbáltatását,

Ingeborg pedig állandó rettegésben élt.
Kolbék úgy tervezték, hogy ezen az estén szokás szerint meghallgatják a BBC német adását, bár ez jó ideje tilos volt. A házaspár lépésről lépésre követte a szövetségesek támadását kelet és nyugat felől. A Vörös Hadsereg most már szinte egyetlen buszmegállónyira volt a város keleti peremétől. Kolbékat azonban nyugalomba ringatta a környék falusias légköre, és egyszerűen elképzelhetetlennek tartották a közvetlen veszélyt, a háborút pedig távolinak és valószerűtlennek hitték. Robert Kolb meg volt győződve, hogy meglehetősen biztonságban tudhatják magukat, Ingeborg pedig úgy hitte, hogy Robertnak mindig igaza van. Végül is az ura az első világháború veteránja. „A háború el fog kerülni bennünket" biztosította a feleségét.
Kolbék, akik meglehetősen bizonyosak voltak afelől, hogy bármi történjék is, őket nem fogja érinteni, így nyugodtan néztek a jövőbe. Minthogy beköszöntött a tavasz, Robert azon töprengett, hová kösse fel a függőágyakat a kertben. Ingeborgnak megvolt a maga teendője: spenótot, petrezselymet, salátát és korai burgonyát ültetett. Most éppen azon főtt a feje: vajon elültesse-e a korai krumplit már április elején, vagy várjon május elejéig, amikor igazán kitavaszodik?

*

Georgij Zsukov, a Szovjetunió marsallja az Oderától ötven mérföldnyire, Landsberg szélén, egy háromemeletes, szürke vakolatú épületben rendezte be parancsnokságát. A marsall gondolataiba mélyedve ült az íróasztalánál. Az egyik falon Berlin nagy térképe függött, rajta a város elfoglalásának részletes terve. Az asztalon három tábori telefon. Az egyik az általános használatra szolgált, a másik két kollégájával, Konsztantyin Rokosszovszkij és Ivan Sztyepanovics Konyev marsallal, az északi és a déli szárny két hatalmas hadseregcsoportjának parancsnokaival kötötte össze. A harmadikról közvetlen vonal vezetett Moszkvába, a Legfelsőbb Főparancsnokhoz, Joszif Sztálinhoz. A negyvenkilenc esztendős, domború mellkasú marsall, az 1. Ukrán Front parancsnoka, minden este tizenegykor jelentette a napi előrenyomulást Sztálinnak. Zsukov most azt latolgatta, mikor adja ki Sztálin a parancsot Berlin ostromára. A marsall abban reménykedett, hogy még van egy kis ideje. Szükség esetén akár azonnal is be tudta volna venni a várost, de még nem volt egészen felkészülve. Egyelőre úgy tervezte, hogy a támadásnak április végén kell megindulnia. Ha egy kis szerencséje van, tíz-tizenkét nap alatt eléri a várost, és megtöri a

németek ellenállását. Fel volt készülve rá, hogy a németek minden talpalatnyi földért meg fognak küzdeni. Legkeményebben alighanem a város nyugati peremén fognak harcolni. Amennyire meg lehet ítélni, a védők számára ott vezet az egyetlen többé-kevésbé szabad menekülési útvonal. Zsukov azonban készen állt, hogy ha megpróbálnak kitörni, két oldalról sújt le rájuk. Számításai szerint május első hetében már javában folyik az öldöklő küzdelem Spandauban.

*

Carl Johann Wiberg kinyitotta a második emeleti lakosztály teraszajtaját, kilépett rajta, és körülnézett, hogy milyen idő van. Nyomában állandó társai: Otto bácsi és Effie néni, a két totyogó tacskó. A két kutyus várakozón tekintett fel a gazdira, hogy indulnak-e már a reggeli sétára.

A séta volt az egyetlen foglalatosság, amivel Wiberg agyonüthette az időt ezekben a napokban. A szomszédságban mindenki kedvelte a negyvenkilenc esztendős svéd üzletembert. Az emberek elsősorban a „derék berlinit" látták benne, és csak másodsorban a svédet. Amikor megkezdődtek a bombázások, Wiberg, sok külföldivel ellentétben, nem hagyta el a várost. Pedig – bár a svéd soha nem panaszkodott az őt ért megpróbáltatások miatt – a szomszédok tudták, hogy szinte mindenét elveszítette. A felesége 1939-ben hunyt el. Enyvüzemét tönkrebombázták. Harminc esztendeje élt kisvállalkozóként Berlinben, s most két kutyáján és lakásán kívül nem sok maradt meg neki. A szomszédságban egyesek úgy tartották, hogy különb ember, mint sok igazi német.

Wiberg lenézett a két kutyusra. „Ideje indulni" – gondolta. Becsukta az erkélyajtót, és a nappalin keresztül átment a hallba. Felvette kifogástalan szabású felöltőjét, és fejére igazította gondosan kikefélt puhakalapját. Kihúzta a fényezett mahagóni asztalka fiókját, kivett belőle egy pár szarvasbőr kesztyűt, egy pillanatra megállt, és tekintetét megpihentette a fiókban heverő bekeretezett litográfián.

Az élénken színezett rajz egy lovagot ábrázolt, teljes fegyverzetében, ágaskodó fehér paripája hátán. A lovag lándzsáján szalag lobogott. A fekete bajuszkás férfi ádázul meresztgette tekintetét sisakja nyitott rostélya alatt. Egy tincs a homlokába hullott. A csattogó lobogón ez a felirat ékeskedett: „Der Bannerträger" – A zászlóvivő.

Wiberg lassan becsukta a fiókot. A litográfiát gondosan elzárva tartotta, mert az effajta Hitler-karikatúrákat Németországban szigorúan

megtorolták. Wiberg azonban nem akart megválni tőle: túlságosan mulatságos volt, semhogy elhajította volná.

Wiberg pórázra kötötte a kutyákat, és gondosan becsukta maga mögött a bejárati ajtót, lement a lépcsőn, és kilépett a törmelékkel teleszórt útra. Néhány lépésre a háztól megemelte kalapját egy-két szomszéd előtt, majd a kátyúkat kerülgetve, kutyái nyomában elindult lefelé az utcában. Azon tűnődött, vajon most, amikor közel a vég, merre lehet a *Bannerträger*. Münchenben? A berchtesgadeni sasfészekben? Vagy itt, Berlinben? Senki sem tudta, ami, persze, nem meglepő. Hitler hollétét mindig titok övezte.

Ezen a reggelen Wiberg elhatározta, hogy beugrik a Nestorstrassén kedvenc bárjába, a Harry Rosse-ba. Vegyes közönség járt ide: náci fejesek, német tisztek, holmi üzletemberfélék. A bárban mindig jókat lehetett beszélgetni, az ember elcsíphetett egy-két friss hírt: hol bombáztak az éjszaka, melyik gyárakat érte találat, hogyan viseli Berlin a megpróbáltatásokat. Wiberg szívesen találkozott ebben a kedélyes légkörben régi barátaival. Minden érdekelte, ami a háborúval kapcsolatban állt, de különösen foglalkoztatta a bombázások hatása és a német emberek erkölcsi tartása. Különösen szerette volna tudni, hol lehet Hitler. Amint áthaladt az úttesten, ismét megemelte kalapját egy régi ismerőse előtt. Wiberg fejében egymást kergették a kérdések, mégis tudott volna mesélni szomszédainak néhány olyan dolgot, amivel meglepetést okozhatott volna nekik. Ez a svéd úriember ugyanis, aki németebb volt a németeknél, egyszersmind a szigorúan titkos amerikai Stratégiai Szolgálatok Hivatala, az OSS tagja, a szövetségesek kérne volt.

*

Dr. Arthur Leckscheidt, a Melanchton templom papja szomorúan és kétségbeesetten ült kreuzenburgi lakása földszintjén. Kéttornyú gótikus templomát szétbombázták, nyája szétszéledt. Az ablakon át odalátott temploma romjaira. Az épület néhány héttel ezelőtt telitalálatot kapott, s néhány perc múlva lángra lobbant a gyújtótöltetektől. Azóta mit sem enyhült a fájdalom, amely akkor fogta el, valahányszor kitekintett a romokra. Leckscheidt tiszteletes a bombázás kellős közepén, saját biztonságáról megfeledkezve berohant az égő épületbe. A főhajó és a nagyszerű orgona még épségben volt. Leckscheidt tiszteletesnek egyetlen gondolat járt az eszében, ahogy sebesen felrohant a keskeny lépcsőn az orgona karzatára: búcsút akart venni szeretett orgonájától és templomától.

Leült a hangszerhez, és könnybe lábadt szemekkel, halkan énekelve játszani kezdett. Miközben a bombák végigdübörögtek a Kreuzbergen, a közeli városi kórház betegei és a szomszédos pincékben megbújó lakók hitetlenkedve hallották a Melanchton templomból kiszűrődő ősi himnuszt: „A mélységből kiált Hozzád a lelkem, Uram”.

Most más módon mondott búcsút. Asztalán ott feküdt egy körlevél, amelyet azoknak a híveknek szándékozott elküldeni, akik elhagyták a várost, vagy akik a hadseregben szolgáltak. „A keletről s nyugatról szorongatott német főváros állandó bombatámadásoktól szenved” – írta. – „Magatok is tudhatjátok, barátaim, mily dús rendet vág közöttünk a halál. A koporsó hiánycikké vált. A napokban egy asszony elmondta nekem: tíz kiló mézet adott egyért, hogy abban helyezhesse örök nyugalomra a férjét.”

„Sokszor bennünket, papokat sem hívnak a légitámadások áldozatainak eltemetéséhez” – írta neheztelőn Dr Leckscheidt. – „A Párt gyakran pap nélkül, Isten szavai nélkül rendezi a temetést.” A levél újra meg újra visszatért a város pusztulásának képeire. „El sem tudjátok képzelni, hogyan fest most Berlin. A legszebb épületek romokban hevernek. Gyakran nincs gáz, villany, víz. Isten óvjon bennünket az éhínségtől! A feketepiacon iszonyú árakat kérnek az élelemért.” A levél keserű pesszimizmussal zárult: „Hosszú időre alighanem ez az utolsó levelem. Hamarosan teljesen el leszünk vágva a külvilágtól. Vajon viszontlátjuk-e egymást? Mindannyian Isten kezében vagyunk.”

*

Egy másik pap, Bernhard Happich atya, úgy határozott, hogy kezébe veszi a dolgokat. Most céltudatosan sietett végig Dahlem szétdúlt utcáin. A tisztelendő urat hetek óta foglalkoztatta egy kényes kérdés. Éjszakákon át könyörgött útmutatásért, és szüntelenül azon meditált, mit kéne tennie. Most végre elszánta magát.

Nagy keletje volt mindenütt a papi szolgálatnak, de különösen állt ez Happich atyára. Az ötvenöt éves pap, akinek személyazonossági igazolványában ez a bejegyzés volt olvasható: „Jezsuita. Katonai szolgálatra alkalmatlan” (hasonló bélyegzőt kaptak a zsidók és más nem kívánatos elemek is) – teológiai ismeretein kívül magas képzettségű orvos is volt. Számos más kötelezettsége mellett ő volt a Dahlem Ház rendfőnöke. A Szent Szív missziós nővérek fenntartásában működő árvaház, szülőotthon és menhely, Mater Kunigunda és nyája miatt töltötte el gond az atya szívét,

s ebben jutott végre elhatározásra.

Happich atya nem táplált illúziókat sem a nácikat, sem a háború végét illetően. Régóta bizonyos volt benne, hogy Hitler és könyörtelen új rendje pusztulásra van ítélve. Most gyorsan közeledett a vég. Berlin, a megkopott kehely, a hódítók lábai előtt hevert. Vajon mi történik a Dahlem Házzal és javaival, de főképp a világiasságtól annyira idegen nővérekkel?

A ház előtt Happich atya komoly arccal megtorpant. Az épületet eddig csak jelentéktelen sérülések érték, s a nővérek meg voltak győződve, hogy imádságuk meghallgattatott. Happich atya nem ellenkezett, de gyakorlatias ember lévén, arra gondolt, hogy a jószerencsének és a rossz irányzásnak is köze lehet a dologhoz.

Amint a főkapun át belépett a hallba, egy pillantást vetett Szent Mihály nagyszerű, kardot emelő kék-arany szobrára. „Íme Isten harcos lovagja minden gonosz ellen” – gondolta. A nővérek Szent Mihályba vetett hite szilárd alapokon nyugodott ugyan, Happich atyát mégis elégedettség töltötte el, amiért meghozta döntését. Mint mindenki más, ő is éppen eleget hallott a kelet felől érkező menekültektől az oroszok kelet-németországi rémtetteiről. A beszámolók egy része kétségtelenül túlzás lehetett, de az atya azt is tudta, hogy van bennük igazság is. Happich atya tehát elhatározta, hogy figyelmezteti a nővéreket. Most meg kellett választani a megfelelő pillanatot, de főképp a megfelelő szavakat, hogy szólhasson hozzájuk. Happich atyát nyugtalanság töltötte el. Hogy mondhatja el az ember hatvan apácának és laikus nővérnek: az a veszély fenyeget, hogy megerőszakolják őket?

HARMADIK FEJEZET

A szexuális támadástól való félelem porfelhőként lebegett a város fölött, annál is inkább, mert csaknem hat háborús esztendő után Berlin jórészt a nők városa lett.

A háború elején, 1939-ben a fővárosnak 4.321.000 lakója volt.

A hatalmas veszteségek, a behívások nyomán ez a szám megcsappant, majd 1943-44-ben további egymillió berlini távozott a biztonságosabbnak vélt országrészekbe, így a főváros lélekszáma több mint egyharmadával csökkent. Az események időpontjára a férfilakosságot nagyobb számban

csak a tizennyolc alattiak és a hatvan fölöttiek képviselték. A tizennyolc és harminc közötti korosztály alig százezret tett ki, és többségük a katonai szolgálatra alkalmatlanokból vagy sebesültekből tevődött össze. 1945 januárjában a város lakosságát 2.900.000 millióra becsülték, március közepére azonban ez a szám minden bizonnyal jóval alacsonyabb lehetett. Berlint alig tizenegy hét alatt nyolcvanöt légitámadás érte, és ott lebegett fölötte az ostrom réme, ezért újabb ezrek vágtak neki az utaknak. Katonai szerzők becslése szerint a lakosság ekkor 2.700.000 lehetett, ezek közül mintegy kétmillió a nő, de ez is csupán nem hivatalos becslésnek tekinthető.

A lakosság valóságos lélekszámának megállapítását megnehezítette az a hatalmas menekültáradat, amely a szovjetek által elfoglalt keleti területekről özönlött Berlinbe. A menekültek számát egyesek félmillióra becsülik. Az ingóságaikat hátukon, lovas kocsikon vagy targoncákon menekítő, sokszor háziállataikat magukkal terelő földönfutók hónapokig eltorlaszolták a Berlin felé vezető utakat. A legtöbbjük nem maradt a városban, hanem tovább menekült nyugat felé. Amerre azonban elhaladtak, lidérces históriák tömegét hintették szét. Ezek a beszámolók járványként terjedtek Berlin-szerte, és rettegéssel töltöttek el sok városlakót.

A menekülők történetei bosszúszomjas, erőszakos, zsákmányra éhes hódítókról szóltak. Az emberek, akik között sokan Lengyelországból, Kelet-Poroszország, Pomeránia és Szilézia elfoglalt vidékeiről vándoroltak el, keserű beszámolóiban könyörületet nem ismerő ellenségről beszéltek. A menekülők szerint az orosz propaganda arra biztatta a Vörös Hadsereget, hogy ne kegyelmezzenek senkinek. Beszámoltak egyebek között egy kiáltványról, amely állítólag Ilja Ehrenburg, a Szovjetunió vezető propagandistája tollából származott, s amelyet a rádió és sok ezer röplap terjesztett a szovjet csapatok körében. „Ölj! Ölj! – hirdette a kiáltvány. – A német faj csupa gonoszság! Kövesd Sztálin elvtárs utasításait. Semmisítsd meg a fasiszta szörnyet, hogy írmagja se maradjon! Használd az erőd, törd meg a német nők faji büszkeségét. Tekintsd őket jogos martalékodnak! Ölj! Törj előre, és ölj, dicső harcosa a Vörös Hadseregnek!”[1]

A menekülők beszámoltak arról is, hogy az első vonalban fegyelmezett és tisztességes viselkedésű csapatok érkeztek, de mögöttük, a második vonalban rendezetlen csőcselék követte őket. Ezek a vöröskatonák vad, részeg orgiákat rendeztek, gyilkoltak, fosztogattak, erőszakoskodtak. Az orosz tisztek közül sokan elnézték, amit embereik műveltek. Legalábbis

nem tettek semmit, hogy megállítsák őket. A beszámolók egyformák voltak, akár parasztok, akár urak szájából hangzottak, és a menekültek áradatában lépten-nyomon akadtak nők, akik hátborzongató történeteket mondtak a brutális támadásokról, arról, hogyan kényszerítették őket rájuk szegezett fegyverrel, hogy levetkőzzenek, és hogyan erőszakolták meg őket egymás után többen is.

Mennyi volt mindebben a képzelődés, és mennyi a valóság? A berliniek nem tudhatták. Akik tudtak azokról az atrocitásokról és tömeggyilkosságról, amelyeket a német SS-csapatok hajtottak végre Oroszországban – márpedig ezrek és ezrek tudtak róluk – lelkük mélyén rettegve gondoltak rá, hogy a történetek igazak. Akik tudták, mi történt a zsidókkal a koncentrációs táborokban, tudtak a nemzeti szocializmusnak erről a rémtettéről, amelyről a szabad világ ekkoriban kezdett tudomást szerezni, ugyancsak hittek a menekülteknek. Ezek a tájékozottabb berliniek joggal hihették, hogy most fordul a kerék, és a leigázókat leigázzák. Sokan, akik tisztában voltak mindazokkal a borzalmakkal, amelyeket a Harmadik Birodalom elkövetett, nem kockáztattak. A legmagasabb beosztású hivatalnokok és náci tisztségviselők közül sokan szép csendben kiköltöztették családjaikat Berlinből, vagy legalábbis megtették az előkészületeket hozzá.

Maradtak a fanatikusok, és maradtak azok az átlag berliniek, akik kevésbé voltak jól informáltak, és nem voltak tisztában a valódi helyzettel. Ezek nem tudtak vagy nem akartak elmenekülni. „Ó, Németország, Németország, szülőhazám – írta naplójában Erna Saenger, egy hatvanöt esztendős háziasszony, hat gyermek édesanyja. – Aki hisz, az megcsalatik. Aki hisz, az ostoba vagy vak, de mi mégis itt maradunk Berlinben. Ha mindenki elmegy, mint a szomszédok, az ellenség eléri, amit akar. De mi nem akarunk megfutamodni."

Aligha lehettek sokan, akiknek nem volt tudomásuk a veszélyről. Szinte mindenki hallotta a rémhistóriákat. A Kreuzbergben lakó Neumann házaspár telefonon értesült sokmindenről. Néhány rokonuk, akik az oroszok által megszállt zónában laktak, életüket kockáztatva felhívták őket, közvetlenül azelőtt, hogy az összeköttetés megszakadt volna, és figyelmeztették Neumannékat, hogy a hódítók könyörtelenül gyilkolnak, erőszakoskodnak és fosztogatnak. Neumannék mégis maradtak. Hugo elektromoskészülék-gyárát szétbombázták, de arra gondolni sem lehetett,

hogy most sorsára hagyják.

Mások úgy döntöttek, hogy nem törődnek a rémhistóriákkal, mert többé nem hittek semmiféle propagandának, akár a menekülők, akár a kormányzati szervek traktálták is őket velük. Attól a perctől fogva, hogy 1941-ben Hitler parancsba adta Oroszország hitszegő megtámadását, minden német könyörtelen gyűlöletpropagandának volt kitéve. A szovjet népet civilizálatlan, embertelen csőcseléknek festették előttük. Amikor fordult a kocka, és a német csapatokat valamennyi orosz fronton visszaverték. Goebbels doktor, a Birodalom dongalábú propagandaminisztere még erőteljesebb agitációba kezdett, különösen Berlinben.

Goebbels asszisztense, Dr. Werner Naumann, egyszer magánemberként kijelentette: „Propagandánk abban a tekintetben, hogy milyenek az oroszok, és mit lehet tőlük várni Berlinben, olyan sikeresnek bizonyult, hogy a berlinieken páni rettegés lett úrrá”. 1944 végén Naumann úgy vélte: „Alighanem kissé túllőttünk a célon, és propagandánk ellenünk fordult”. A propaganda hangneme tilost megváltozott. Ahogy a hitleri birodalom omladozott, ahogy Berlin pusztult, a Goebbels-féle propaganda a rémületkeltésről áttért a bátorításra. Most azzal hitegette az embereket, hogy a győzelem már karnyújtásnyira van. A propagandaminiszter azonban csupán annyit ért el, hogy magára szabadította a kozmopolita berliniek groteszk akasztófahumorát. Az eredmény gúnyos nevetés lett, amelyet a lakosság egyszerre fordított önmaga, a vezetői és a v ring ellen. „A Führer vezet, és mi követjük” – hirdette a propagandaminiszter; amit a berliniek így forgattak ki: „A Führer vezet, és mienk a következmény”. Ami a propagandaminiszternek azt az ígéretét illeti, hogy hamarosan itt a végső győzelem, a tiszteletlenkedők így tekerték ki: „Élvezzük a háborút, mert a béke rettenetes lesz.”

A menekülők híradásai által keltett pánik légkörében úrrá lettek a rémhírek, egyre kevesebbet számított a tény, egyre kevesebbet ért a józan ész. A rémhistóriák villámgyorsan terjedtek a városban. Az oroszokból ferde szemű mongolok lettek, akik mindenki szeme láttára lemészárolják az asszonyokat és gyermekeket. A papokat, úgy beszélték, lángszóróval égetik meg. Megerőszakolják, aztán meztelenül az utcára kergetik az apácákat. A nőkből markotányosnőket csinálnak, a férfiakat rabszolgaságba hurcolják Szibériába. Egy rádióriport szerint az oroszok az asztalhoz szögezik

áldozataik nyelvét. A kevésbé élénk fantáziájúak túl fantasztikusnak találták a meséket, semhogy hinni lehetett volna bennük.

Mások pontosan látták a komor jövőt. Dr. Anne-Marie Durand-Wever, egy schönebergi magánklinika főorvosa, aki a chicagói egyetemen tanult, és aki Európa egyik leghíresebb nőgyógyásza volt, tudta az igazságot. Az ötvenöt éves doktornő, akinek náciellenes nézetei eléggé ismertek voltak (számos könyvet írt a nők jogairól, a nemek egyenlőségéről és a születésszabályozásról – csupa olyan témáról, amelyeket a nácik szigorúan tiltottak), tudta az igazságot, és sürgette pácienseit, hogy mielőbb hagyják el Berlint. Durand-Wever doktornő számos menekült asszonyt vizsgált meg, és arra a következtetésre jutott, hogy ha semmi másban, de a megerőszakolások tekintetében a beszámolók alábecsülik a valóságot.

Durand-Wever doktornő úgy határozott, hogy ő maga Berlinben marad, de most bármerre járt, mindenütt magánál hordott egy gyorsan ható ciánkapszulát. A gyógyításban eltöltött évtizedek után nem volt egészen biztos benne, hogy képes lenne öngyilkosságot elkövetni, de azért a mérget magánál tartotta. Úgy gondolta, ha az oroszok elfoglalják Berlint, minden nő nyolc évestől nyolcvanig elkészülhet rá, hogy megerőszakolják.

Dr. Margot Sauerbruch szintén el volt készülve a legrosszabbakra. A doktornő a férjével, Ferdinand Sauerbruch professzorral, Németország legelismertebb sebészével Berlin legrégibb és legnagyobb kórházában, a Mitte kerületi Charitéban dolgozott. Minthogy a kórház a főpályaudvar közelében volt, a menekültek közül a legsúlyosabb eseteket rendre ide irányították. Sauerbruch doktornőnek nem voltak illúziói a Vörös Hadsereg katonáinak garázdálkodásairól. A nők megerőszakolás a, ezt ő bizonyosan tudta, nem merő propaganda. Margot Sauerbruchot megdöbbentette az öngyilkosságot megkísérelő menekültek nagy száma, akik között rengeteg olyan nő is akadt, akiket nem ért erőszak vagy zaklatás. A látottak és hallottak nyomán sokan felvágták az ereiket. Egyesek még a gyerekeiket is megpróbálták megölni. Hogy végül is hányuknak sikerült végezni magával, senki nem tudta. Sauerbruch doktornő elé csak azok kerültek, akiknek nem sikerült. Az azonban nyilvánvaló volt, hogy ha az oroszok elfoglalják Berlint, a városon öngyilkossági hullám söpör végig.

A legtöbb orvos nyilvánvalóan osztotta ezt a nézetet. Günther Lamprecht wilmersdorfi sebész feljegyezte naplójában, hogy „a legfőbb téma – még az orvosok között is – az öngyilkosság technikája. Az effajta beszélgetések

kezdenek elviselhetetlenné válni.”

De többről volt szó, mint puszta beszélgetésekről. Már javában folytak az előkészületek. Az orvosokat a város minden kerületében valósággal ostrom alatt tartották a páciensek és a barátok, akik a gyors halál lehetőségeiről tudakolódtak, és méregreceptért könyörögtek. Ha az orvos elutasította a segítséget, az emberek a gyógyszerészükhöz fordultak. A félelemtől tébolyult berliniek ezrei és ezrei határoztak úgy, hogy inkább a halált választják, bármi áron, semhogy a Vörös Hadsereg kezei közé kerüljenek.

„Amint meglátom az első pár orosz csizmát, azonnal végzek magammal” – írta a húsz esztendős Christa Meunier bizalmas barátnőjének. Juliane Bochniknak. Christa már be is biztosította magát. Juliane barátnője, Rosie Hoffman és a szülei szintén beszerezték a mérget. A Hoffman család tagjai mélységesen el voltak csüggedve, és semmi kegyelemre nem számítottak az oroszok részéről. Juliane ugyan nem tudott róla akkoriban, de a család tagjai kapcsolatban álltak Heinrich Himmlerrel, az SS birodalmi vezetőjével, a Gestapo fejével, aki a koncentrációs táborok sokmilliós tömeggyilkosságaiért volt felelős.

Az önpusztítás legnépszerűbb módja a méreg, különösen a cián volt. Különösen nagy volt a kereslet a KCB tablettának nevezett kapszula iránt. Ennek tömény hidrocián komponensétől a halál csaknem azonnal bekövetkezett. Még a belélegzett gőze is halált okozott. Egyes állami szervek, jellemző német előrelátással, hatalmas készleteket halmoztak fel az anyagból Berlinben.

A náci főhivatalnokok, főtisztek, a kormányhivatalok vezetői és kisebb funkcionáriusai könnyűszerrel beszerezhették a szükséges méregadagot a maguk, családjuk és barátaik számára. Az orvosok, gyógyszerészek, fogorvosok és laboránsok szintén könnyen hozzájuthattak a pilulákhoz és kapszulákhoz. Akadtak olyanok is, akik még fokozták is tablettájuk hatóerejét. Dr. Rudolf Hückel, a berlini egyetem patológiaprofesszora, a város legismertebb rákspecialistája ecetsavat adott a magának és feleségének szánt ciánkapszulához. Ha szükségük lesz rá, ettől a méreg még gyorsabban fog hatni – biztatta a feleségét.

Egyes berliniek, akik nem tudtak hozzájutni a gyorsan ható ciánhoz, barbiturát és cianid származékokból halmoztak fel készleteket. Heinz Rühmann, az ismert komikus, akit „német Danny Kaye-ként” emlegettek, annyira rettegett szépséges felesége, a színésznő Hertha Feiler és fiuk sorsa

miatt, hogy minden eshetőségre készen egy egész doboz patkánymérget rejtett el egy virágcserépben. Wilhelm Faupel nyugalmazott altábornagy, a náci Németország egykori spanyolországi nagykövete gyógyszer-túladagolással akart végezni magával és feleségével. A tábornok szívgyengeségben szenvedett. Ha roham gyötörte, digitálisztartalmú serkentőt vett he. Faupel tudta, hogy a túladagolás szívleállást fog okozni, ami egykettőre végez vele. Még a barátai számára is félretett kellő mennyiséget az anyagból.

Mások a gyors golyóban látták a legjobb és legméltóbb halált. A nők – főképp a középkorúak – azonban meghökkentő számban választották a legvéresebb módszert: a borotvát. A charlottenburgi Ketzler családban az asszony, a negyvenkét esztendős, általában jó kedélyű Gertrud most borotvát hordott a retiküljében – akárcsak a nővére és anyósa. Gertrud barátnője, Inge Rühling is tartott magánál pengét, és a két asszony aggodalmasan megvitatta, mi a gyors halál leghatékonyabb módja: a csuklón ejtett vágás, vagy az artériák hosszanti felmetszése.

Azért még mindig látszott egy végső esély; hogy erre a drasztikus lépésre nem lesz szükség. A legtöbb berlini számára még maradt egy utolsó remény. A Vörös Hadsereg terrorjától rettegő lakosság túlnyomó többsége, de különösen a nők, sóváran áhították, hogy Berlint az angol-amerikai csapatok foglalják el.

*

Dél felé járt az idő. Az orosz vonalak mögött, Bromberg városában Szergej Ivanovics Golbov százados zavaros tekintettel körülnézett a negyedik emeleti luxuslakás tágas nappalijában, amelyet ő és a Vörös Hadsereg két másik tudósítója épp az imént „szabadított fel”. Golbov és barátainak agyát boldog részegség ülte meg. A tudósítók minden nap kikocsiztak brombergi főhadiszállásukról az onnan kilencven mérföldnyire húzódó frontra, de az utóbbi időben minden csendes volt. Nem is igen lesz jelentenivalójuk, amíg Berlin ostroma meg nem kezdődik. A jóképű, huszonöt esztendős Golbov, több hónap kemény fronttudósításai után most jól érezte magát.

Palackkal a kezében mustrálgatta az elegáns berendezést. Soha életében még csak hasonlót sem látott. A falakat arany keretes, súlyos festmények díszítették. Az ablakokon csíkos sötétítőfüggöny. A bútorokon pazar brokáthuzat. A padlót vastag török szőnyegek borították. A nappali és a szomszédos ebédlő mennyezetéről nehéz csillárok függtek. Golbov szinte

biztos volt benne, hogy a lakás tulajdonosa valami fontos náci főmufti lehetett.

A nappali egyik végében félig nyitva állt egy kis ajtó. Golbov benyitott, és a fürdőszobában találta magát. Odabent egy falba csavarozott kampóról kötél lógott, rajta egy náci hivatalnok teste, teljes katonai díszben. Golbov egy pillantást vetett a tetemre. Sokezer halott németet látott már; de ez az akasztott alak furcsán nézett ki. Golbov kikiáltott a barátainak, de azok nem válaszoltak. Remek passziót találtak a nappaliban: német és velencei kristályokat vagdostak a csillárhoz és egymáshoz.

Golbov visszament a nappaliba, le akart ülni a pamlagra, amit az előbb odabent megpillantott, de most észrevette, hogy az már foglalt. A pamlagon elnyúlva, hosszú, görögös szabású köntösben, derekán bojtos övvel egy halott lány feküdt. Egész fiatal lehetett, és látszott, hogy gondosan felkészült a halálra. Két fonatba kötött haja vállára hullott. Kezét keresztbe fektette a mellén. Golbov a palackot szorongatva leült egy karosszékbe, és végigmérte a nőt. A háta mögött tovább harsogott a nevetés és az üvegcsörömpölés. A lány szája kékes elszíneződéséből Golbov arra gyanakodott, hogy mérget vett be.

A pamlag mögött, amelyen a halott lány feküdt, egy asztalkán ezüst keretes fénykép állt, rajta mosolygó gyerekek, egy fiatal házaspár – alighanem a szülők – és egy idősebb pár. Golbovnak eszébe jutott a családja. Anyja és apja Leningrádban, a blokád alatt félholtan az éhségtől valami ipari olajjal próbált levest főzni. Mindketten belehaltak. Az egyik bátyja a háború első napjaiban esett el. A másikat, a harmincnégy esztendős Mihailt, aki partizánvezér volt, az SS-ek elfogták, póznához kötötték, és elevenen megégették. Ez a lány itt a pamlagon meglehetősen békés halált halt. Golbov jót húzott az üvegből, odalépett a pamlaghoz, felemelte a halott lányt, és odament vele a csukott ablakhoz. A háta mögött harsány röhögéstől kísérve, nagy csörömpöléssel a padlóra zuhant a nappali csillárja. Így aztán szinte hallani sem lehetett azt a csörömpölést, amit Golbov okozott, amint a halott lány testét kivetette a csukott ablakon.

HARMADIK FEJEZET

A berliniek, akik nap mint nap öklűket rázva átkozták a bombázókat, és

akik közül sokan a légitámadások következtében vagy a fronton elveszítették családtagjaikat, hozzátartozóikat vagy barátaikat, mostanában már nem hódítóként, hanem hőn várt felszabadítókként emlegették a briteket és amerikaiakat. Ez a száznyolcvan fokos fordulat nemegyszer meglepő következményekkel járt.

A charlottenburgi Maria Köckler meg volt győződve, hogy az amerikaiak és a britek nem hagyják Berlint az oroszok kezére jutni. Mi több, el volt szánva, hogy segítségére siet a nyugati szövetségeseknek. A negyvenöt esztendős ősz háziasszony barátai előtt kijelentette: ha kell ő maga is harcba indul, hogy feltartóztassák az oroszokat, amíg az „amik" megérkeznek.

Sok berlini a BBC adásainak hallgatásával igyekezett úrrá lenni rettegésén. Csaknem ugyanolyan izgalommal figyelték az összeomló nyugati fronton folyó harcokat, mintha a főváros felmentésére siető győzedelmes német hadsereg küzdelméről volna szó. Margaret Schwarz könyvelő a légitámadások között szomszédaival együtt minden éjjel gondosan követte az angol-amerikai csapatok előrenyomulását Nyugat-Németországon át. Minden mérföld egy lépést jelentett a felszabadulás felé. Ugyanígy látta a dolgokat Liese-Lotte Ravené is, aki könyvekkel zsúfolt tempelhofi lakásában gondosan térképre vitte az amerikaiak legújabb előrenyomulását, és lázasan várta őket. Frau Ravené gondolni sem akart rá, mi történik, ha az oroszok érkeznek meg elsőnek. Félig hadirokkant volt, csípőjén acélfűzőt, jobb lábán járógépet viselt.

Sok ezren voltak, akik szinte bizonyosra vették, hogy az amik érkeznek be elsőnek Berlinbe. Szinte gyermeki – homályos és megindokolatlan – hit élt bennük. Frau Annemarie Hückel, akinek férje orvos volt, leszaggatta a náci zászlókat, hogy kötést csináljon belőlük a nagy ütközetre, amikor az amik megérkeznek. A húsz esztendős charlottenburgi Brigitte Weber, aki alig három hete ment férjhez, bizonyos volt benne, hogy már jönnek az amerikaiak, és azt is tudni vélte, hogy hol fognak lakni. Brigitte hallott róla, hogy az amerikaiak ragaszkodnak a legmagasabb életnívóhoz, és szeretik az élet javait. Fogadni mert volna, hogy már ki is szemelték maguknak a gazdag Nikolassee kerületet. Nem véletlen, hogy oda szinte egyetlen bomba sem hullott.

Mások, bár reménykedtek, felkészültek a legrosszabbra is. A józan gondolkodású Pia van Hoeven és barátai, Rubi és Eberhard Borgmann kénytelen-kelletlen arra a belátásra jutottak, hogy csak a csoda

akadályozhatja meg, hogy az oroszok vonuljanak be Berlinbe elsőnek. Így aztán kapva kaptak az alkalmon, amikor barátjuk, a joviális, kövérkés Heinrich Schelle hívta őket, hogy amikor a város ostroma megkezdődik, csatlakozzanak hozzá és családjához. Schelle igazgatta Berlin egyik leghíresebb borpincéjét és éttermét, a Gruban Souchayt, amely ott működött Borgmannék házának földszintjén. A direktor az egyik pincéből pazar óvóhelyet rendezett be, keleti szőnyegekkel, szőttesekkel és élelmiszerkészletekkel. Krumplin és tonhalkonzerven kívül ugyan nem igen akadt ennivaló, viszont a szomszédos pince tele volt a legritkább és legkitűnőbb német és francia borokkal. Hennessy konyakkal, és ládaszám állt bent a pezsgő. „Miért ne élnénk kényelmesen, addig is, amíg a gondviselésre várunk?" – mondta. – „Ha elfogy a vizünk, van itt elég pezsgő" – tette hozzá.

A negyvenöt éves Biddy Jungmittag, két fiatal lány anyja, üres fecsegésnek tartotta a számítgatásokat, hogy az amerikaiak vagy a britek előbb érkeznek meg, mint az oroszok. Frau Jungmittag Angliában született, Németországba ment férjhez, és túlságosan jól ismerte a nácikat. Férjét, akit azzal gyanúsítottak, hogy egy német, ellenálló csoporthoz tartozik, néhány hónappal korábban kivégezték. Az asszony meg volt győződve, hogy a németek ugyanolyan szívósan fognak harcolni a nyugati szövetségesek ellen, mint az oroszok ellen, és ha csak egy pillantást vetett is a térképre, láthatta, hogy az angol-amerikai csapatoknak rosszabbak az esélyeik, hogy elsőként érjenek Berlinbe, mint az oroszoknak. Ám az oroszok közelgő érkezése nem nyugtalanította túlságosan Biddyt. Az oroszok nem merik bántani őt. Biddy a maga józan angol módján úgy határozott, hogy az első orosznak fel fogja mutatni régi brit útlevelét.

*

Akadtak olyanok is, akik úgy érezték, nekik nincs szükségük védelmet nyújtó okmányokra. Ők nemcsak hogy számítottak az oroszokra, de egyenest türelmetlenül várták őket. Ezzel beteljesül életük álma, amelyért a németek egy maroknyi csoportja egész életében dolgozott és küzdött. Ezek a német kommunisták és szimpatizánsok, akiket a Gestapo és a bűnügyi rendőrség lépten-nyomon üldözött, s akiket megedzettek a börtönök, türelmetlenül várták a keletről érkező megváltóikat.

A berlini kommunisták, bár életüket tették fel a hitlerizmus megdöntésére, ekkor már annyira szétszóródtak, hogy hatásuk legalábbis a

nyugati szövetségesek szempontjából – minimális volt. Létezett ugyan egy laza illegális kommunista szervezet, de az csakis Moszkvától kapta a parancsokat, és kizárólag a szovjet kémhálózat számára dolgozott.

Hildegard Raduscht, aki 1927 és 1932 között a berlini Nemzetgyűlés kommunista képviselője volt, szinte csak a hit éltette. Néhány elvtársával együtt az éhezéstől, hidegtől félholtan Berlin délkeleti peremén, egy Prieros nevű faluban bujkált. Hildegard és barátnője, Else („Eddy") Kloptsch egy háromszor két méter alapterületű, betonba ágyazott, deszkából ácsolt nagy gépszállító ládában rejtőzött. Nem volt gázuk, villanyuk, vizük, vécéjük, de a tagbaszakadt negyvenkét éves Hildegard számára (saját szavai szerint ő volt az úr a háznál"), tökéletes menedéket nyújtott. Hildegard és Eddy 1939 óta élt együtt. Negyvenöt tavaszán már csaknem tíz hónapja bujkáltak Prierosban. Hildegard szerepelt a nácik halállistáján, de neki újra meg újra sikerült túljárni az eszükön. A legnagyobb gondot neki is, akárcsak a környék többi kommunistájának, az élelem jelentette. Ha jelentkeznek élelmiszerjegyért, azonnal lebuknak. Szerencsére Eddy szimpatizáns létére nem szerepelt a nácik halállistáján, és így megkapta a heti fejadagját. De a szűkös fejadag még egy embernek is kevés volt. (A nácik hivatalos lapja, a *Völkischer Beobachter*ben megjelentetett utasítás szerint a felnőttek heti fejadagja négy és fél font kenyér, két font hús és felvágottféle, öt uncia zsír, öt uncia cukor, három hetenként két és negyed uncia sajt és egy fél uncia pótkávé. A két nő alkalmanként, kellő elővigyázatossággal, vásárolt magának némi kiegészítést a feketepiacon, de az árak a csillagos égig értek.

Hildegardot két gondolat foglalkoztatta szüntelenül: az élelem és a szovjet hadseregtől várt felszabadulás. De a várakozás nehéz, és az egyszerű életben maradás is hónapról hónapra egyre nehezebb lett, amint ez Hildegard módszeresen vezetett naplójából kiderül.

„Nagyon ideje már, hogy ideérjenek az oroszok. A kutyák még nem kaptak el" – írta 1945. február 13-án.

Február 18. „Hetedike óta nincs hír Zsukovtól a berlini frontról, pedig már olyan sóváran várjuk az érkezésüket. Jöjjetek, elvtársak, minél előbb megérkeztek, annál előbb vége lesz a háborúnak."

Február 24. „Ma bemegyek Berlinbe. Egy termosz kávé. Egy darab száraz kenyér. Három ember gyanakvón megnézett útközben. Olyan megnyugtató érzés tudni, hogy Eddy mellettem van. Sehol sem kaptam semmi élelmet. Eddy igazából azért vállalta az utat, hogy cigarettát szerezzen a

feketepiacon vásárolt élelmiszerjegyért. Tíz cigarettát kaphatott volna érte. A boltban egyáltalán nincs, ezért vett öt szálat. Szeretett volna becserélni egy selyemruhát meg két pár zoknit némi élelemre. Reménytelen. Még a feketepiacon sincs kenyér.”

Február 25. „Három cigaretta elfogyott. Még mindig semmi értesülés Zsukovról. Sem Konyevról.”

Február 27. „Kezd idegesíteni a várakozás. Aki dolgozni szeretne, annak kész katasztrófa itt kuksolni.”

Március 19. „Remek ebéd volt: sós vízben főtt krumpli. Este tőkehalmáj-olajban sült lepényt ettünk. Az íze nem valami finom.”

Most, a tavasz első napján, a napló szavai szerint „az éhségtől félőrülten” még mindig várt. Az orosz frontról semmi hír. Naplójába mindössze ennyit jegyezhetett fel: „A szél elsöpri a telet a mezőkről és a rétekről. Nyílik a hóvirág. Süt a nap, és a levegő enyhe. A szokásos légitámadások… A detonációkból ítélve a repülőgépek egyre közelebb jönnek.” Később, amikor hírül vette, hogy a nyugati szövetségesek már elérték a Rajnát, keserűen megállapította: „A berliniek szívesebben fogadnák a kapitalista országok katonáit”. De továbbra is reménykedett, hogy az oroszok hamarosan megérkeznek, és hogy Zsukov húsvét előtt megindítja a támadást.

Prierostól mintegy huszonöt kilométerre északra, Berlin keleti peremén, Neuenhagenban egy másik kommunista sejt várakozott türelmetlenül. Ennek tagjai is állandó félelemben éltek, hogy letartóztatják és kivégzik őket, de harcosabbak, jobban szervezettek és szerencsésebbek is voltak, mint prierosi elvtársaik. Alig harmincöt mérföldnyire voltak az Oderától, és arra számítottak, hogy az oroszok a külső kerületek közül elsőként az övéket foglalják el.

A csoport tagjai éjszakáról éjszakára a Gestapo orra előtt folytatták tevékenységüket, szőtték tervüket a felszabadulás napjára. Ismerték valamennyi helyi náci, SS és gestapós tisztségviselő nevét és tartózkodási helyét. Tudták, ki lesz hajlandó kooperálni, és ki nem. Egyeseket haladéktalanul le kell tartóztatni, másokat likvidálni kell. Ez a csoport olyan jól szervezett volt, hogy még a városi közigazgatás tervét is kidolgozták.

A sejt valamennyi tagja türelmetlenül várta az oroszokat, abban a biztos hitben, hogy javaslataikat egész biztos el fogják fogadni. Egyikük sem várta azonban a felszabadítókat olyan türelmetlenül, mint Bruno Zarzycki, aki gyomorfekélyben szenvedett, és alig bírt már enni, de egyre azt hajtogatta,

hogy aznap, amikor a Vörös Hadsereg megérkezik, a fekélye nyomban el fog múlni. Ebben biztos volt.

* * *

Bármilyen hihetetlen is, szerte Berlinben, parányi fülkékben és kamrákban, nyirkos pincékben és levegőtlen padlásokon ott tengették életüket néhányan a nácik leggyűlöltebb és legkegyetlenebbül üldözött áldozatai közül, és várták a napot, amikor végre előbújhatnak rejtekhelyeikről. Őket aztán nem érdekelte, ki érkezik meg előbb, csak jöjjön valaki, és minél hamarabb. Voltak, akik kettesben, hármasban rejtekeztek, mások családjukkal, sőt egész kis közösséggel. Barátaik többnyire holtnak hitték őket, és bizonyos értelemben joggal. Akadtak köztük, akik évek óta nem láttak napot, nem jártak Berlin utcáin. Nem engedhették meg maguknak, hogy betegek legyenek, mert akkor orvost kell hívni, ami óhatatlan kérdezősködéssel és esetleg lebukással jár. Még a legsúlyosabb bombázások ideje alatt sem bújhattak elő rejtekhelyükről, mert a légópincékben azonnal felfigyeltek volna rájuk. Hideg fegyelemmel viseltek el mindent, mert jó ideje megtanulták, hogy ne essenek pánikba. Képesek voltak elfojtani szinte minden érzelmet, és ennek köszönhették életüket. Leleményesek voltak és kitartóak, és tizenkét esztendő félelme és üldöztetése után még mindig éltek a hitleri birodalom fővárosában vagy háromezren. Életben maradásuk a bizonyítéka annak a bátorságnak, amelyet a város keresztény lakosságának tekintélyes hányada tanúsított. Ezek közül soha senki nem részesült méltó elismerésben azért a tényért, hogy védelmére keltek az új rend megvetett bűnbakjainak, a zsidóknak.[2]

Siegmund és Margarete Weltlinger, akik mindketten közel jártak a hatvanhoz, egy kis pankowi földszinti lakásban rejtőztek. Egy Möhring nevű keresztény tudós családja fogadta be őket. Möhringék az életüket kockáztatták bujtatásukkal, ráadásul megosztották velük fejadagjukat és mindenüket, és soha nem panaszkodtak. Weltlingerék hosszú hónapokon át egyetlen egyszer merészkedtek ki: Margarete Weltlingernek megfájdult a foga, és ez késztette őket arra, hogy vállalják a kockázatot. Szerencséjükre a fogorvos, aki a fájós fogat kihúzta, elfogadta Margarete magyarázatát, hogy „vidéki látogató rokonként" tartózkodik a városban.

Weltlingeréknek egészen 1943-ig szerencséjük volt. Bár 1938-ban kiűzték a tőzsdéről, hamarosan felkérték, hogy vegyen át bizonyos különleges ügyeket a berlini Zsidó Közösségi Irodánál. Az iroda ezekben az időkben

Heinrich Stahl vezetésével a zsidó vagyonok és tulajdonok regisztrálásával foglalkozott. Később megpróbáltak tárgyalásokba bocsátkozni a nácikkal, hogy megkönnyítsék a zsidók szenvedéseit a koncentrációs táborokban. Stahl és Weltlinger tudta: idő kérdése csupán, mikor zárják be irodájukat, de ők bátran folytatták a munkát. Aztán 1943. február 28-án a Gestapo csakugyan bezárta az irodát. Stahl eltűnt a theresienstadti koncentrációs táborban, Weltlingert pedig átköltöztették egy reinickendorfi „zsidó házba", ahol már hatvan család lakott. Weltlingerék sötétedésig maradtak a reinickendorfi házban, aztán lefejtették ruhájukról a Dávid-csillagot, és kisurrantak az éjszakába. Azóta Möhringéknél laktak.

A külvilágot két esztendeig mindössze egy épületekkel keretezett égdarabka és egyetlen fa jelentette, amely a lakás konyhaablaka előtti satnya kis kertben nőtt. A fa amolyan naptárként mutatta börtönidejüket. „Már kétszer láttuk behavazva a gesztenyefánkat" – mondta Margarete a férjének. – „Kétszer sárgultak el a levelek, és most megint virágzik." Margareten erőt vett a kétségbeesés. Lehet, hogy ezt az esztendőt is rejtekhelyükön kell tölteniük? „Talán Isten megsegít bennünket" – mondta férjének.

Siegmund igyekezett megvigasztalni. Annyi minden van, amiért érdemes élniük: két gyermekük – tizenhét éves lányuk és tizenöt éves fiuk – Angliában élt. A Weltlinger házaspár azóta nem látta őket, hogy Siegmund 1938-ban elintézte kiutazásukat. Siegmund most elővette a Bibliát, felütötte a kilencvenegyedik zsoltárt, és lassan olvasni kezdte: „Elesnek mellőled ezeren, és jobb kezed felől tízezren; és hozzád nem is közelít". Nem tehettek mást, mint hogy vártak. „Isten velünk van" – mondta Siegmund a feleségének. – „Higgy nekem, a felszabadulás napja már karnyújtásnyira van".

Az előző esztendőben a Gestapo több mint négyezer zsidót tartóztatott le Berlin utcáin: Közülük sokan azért merészkedtek elő, vállalva a lebukást, mert már nem bírták a bezártságot.

A húsz esztendős Hans Rosenthal még Lichtenbergben bujkált, és szilárdan elhatározta, hogy ki is fog tartani. Eddig több mint huszonhat hónapot töltött egy alig hat láb hosszú, öt láb széles szerszámoskamra-félében, Hans anyja egy régi ismerősének háza mögött. Rosenthal életét állandó veszély fenyegette. A szülei meghaltak, és a fiút tizenhat éves korában munkatáborba hurcolták. 1943 márciusában megszökött, papírok nélkül vonatra szállt, Berlinbe utazott, ahol anyja

barátai adtak menedéket neki. Menedékhelyén nem volt sem víz, sem világítás, vécé gyanánt egy ódivatú éjjeliedény szolgált. Az edényt éjszaka a légitámadások idején ürítette ki, ez volt az egyetlen időpont, amikor előmerészkedett rejtekhelyéről. A kamrában egy keskeny priccsen kívül nem volt semmi. Hansnak volt egy Bibliája, egy kis rádiója, a falon pedig egy térképe, amelyen gondosan nyomon követte az eseményeket. Bármennyire várta is a nyugatiakat, egyre inkább látta, hogy Berlint az oroszok fogják elfoglalni. Ez pedig nyugtalanította, annak ellenére, hogy tudta: végre kiszabadulhat. Hans azonban azzal biztatta magát: „Zsidó vagyok. Túléltem a nácikat, túl fogom élni Sztálint is."

Joachim Lipschitz ugyanabban a kerületben, egy karlshorsti pincében lakott, Otto Krüger védelme alatt. A pincében tulajdonképpen csend honolt, de Joachimnak időnként úgy rémlett, hogy hallja az orosz ágyúk távoli dörgését. A hang tompa volt és elmosódott, mint egy unatkozó hallgatóság kesztyűs tapsa. Joachim végül arra gondolt, hogy csak képzelődik: az oroszok még túl messzire lehettek. Neki azonban már volt alkalma megismerkedni az orosz ágyúk dörejével. Joachimot, egy zsidó orvos és egy árja asszony gyermekét, besorozták a Wehrmachtba. 1941-ben a keleti fronton elveszítette az egyik karját. A Németországnak tett szolgálat azonban nem mentesítette félzsidó származása bűnétől. 1944 áprilisában koncentrációs táborba irányították. Ettől a perctől fogva bujkált.

A huszonhét éves Joachim érdeklődve várta a fejleményeket. Krügerék idősebbik lánya, Eleonore, minden este lejött a pincébe, hogy megvitassák a kilátásokat. 1942 óta szerették egymást, és Eleonorét, aki nem csinált titkot a viszonyukból, a „méltatlan" személlyel fenntartott kapcsolata miatt kizárták az egyetemről. Most alig várták már a napot, amikor végre összeházasodhatnak. Eleonore szentül meg volt győződve, hogy a nácik katonailag már tehetetlenek, és közel a végső összeomlás. Joachim másképp vélekedett: a németek a végsőkig fognak harcolni, és Berlinből csatatér – talán egy újabb Verdun – lesz. Nem értettek egyet abban sem, ki fogja elfoglalni a várost. Joachim az oroszokra tippelt, Eleonore a britekre és az amerikaiakra, Joachim azonban úgy vélte, készen kell állniuk minden eshetőségre. Eleonore ezért angolul tanult, Joachim az orosszal birkózott.

Senki sem várta türelmetlenebbül Berlin elestét, mint Leo Sternfeld, a felesége, Agnes és lányuk, a huszonhárom esztendős Annemarie. Sternfeldék nem bujkáltak, mert a család protestáns volt. Leo anyja azonban

zsidó volt, és így a nácik félzsidónak minősítették. Így aztán Leo és családja az egész háborút kétségbeejtő bizonytalanságban élte végig: a Gestapo úgy játszott velük, mint macska az egérrel. Ott lakhattak ugyan, ahol akartak, de a fejük fölött folyton ott függött a letartóztatás veszedelme.

Ahogy a háború egyre közelebb ért, egyre nőtt a veszély, Leónak egyre nagyobb erőfeszítésébe tellett, hogy tartsa a lelket a nőkben. Előző éjszaka egy bomba lerombolta a közeli postahivatalt, de Leo még mindig tudott tréfálkozni. „Nem kell ezentúl olyan messzi menni a postáért" – vigasztalta a feleségét. – „Itt fekszik a postahivatal a lépcsőn."

Amikor Leo Sternfeld, az egykori üzletember, akit ma a Gestapo szemételtakarításra osztott be, ezen a március reggelen elhagyta tempelhofi házát, már tudta, hogy túl soká halogatta a terveit. Berlint már nem tudták elhagyni, és arra sem maradt idejük, hogy elrejtőzzenek. Ha Berlint néhány héten belül nem foglalják el, nekik végük. Leónak megsúgták, hogy a Gestapo május 19-én összefogdos mindenkit, akiben akár csak egy csepp zsidó vér is csörgedez.

*

Messze nyugatra, a holland határ közelében, Walbeckben, a 2. brit hadsereg parancsnokságán Hugh Glyn Hughes dandártábornok, egészségügyi főtiszt azt latolgatta, milyen egészségügyi problémákra kell számítani a következő néhány héten, különösen, ha elérik Berlint. Titokban erősen tartott egy tífuszjárványtól.

Néhány menekült már átszivárgott a frontvonalon, és Hughes beosztottai jelentették, hogy ezek az emberek különböző fertőző betegségeket hurcoltak magukkal. Hughes dandártábornok, mint minden más orvos a szövetségesek vonalában, gondosan figyelte a fejleményeket. Egy komoly járvány katasztrofális következményekkel járhatott volna. A tábornok a bajszát cibálva azon töprengett, hogyan fog boldogulni a menekültekkel, ha a patakocskák áradattá duzzadnak. Aztán ott lesz a sokezer szövetséges hadifogoly. Azt pedig csak a Jóisten tudja, mi vár rájuk, ha elérik Berlint.

A tábornokot még egy gond foglalkoztatta: a koncentrációs és munkatáborok kérdése. A semleges országokon keresztül már sikerült ezekről némi információt szerezni, azt azonban senki nem tudta, hogyan működnek ezek a táborok, hány embert tartanak fogva ott, és milyen viszonyok uralkodnak bennük. Az asztalán fekvő jelentés szerint egy láger Hannovertől északra éppen beleesett előrenyomulási útvonalukba. A

táborról jóformán semmi információval nem rendelkeztek. Hughes tábornok szerette volna tudni, milyen viszonyokat talál majd ott. Abban bízott, hogy a németek a rájuk jellemző gondossággal járnak el egészségügyi kérdésekben, és kézben tudják tartani az egészségügyi helyzetet. Ami a helység nevét illeti, soha azelőtt nem hallott róla. Belsennek hívták.

ÖTÖDIK FEJEZET

Helmuth Cords kapitány – az orosz front huszonöt éves veteránja, a Vaskereszt büszke tulajdonosa – egy berlini börtönben raboskodott, és aligha lehetett esélye, hogy megéli a háború végét. A kapitány egyike volt azon keveseknek, akik a nyolc hónappal korábbi, 1944. július 20-ai Hitler-ellenes merénylet miatt letartóztatott hétezer német közül még életben maradtak.

Hitler barbár kegyetlenséggel töltötte ki bosszúját. A feltételezett résztvevők közül ötezret már kivégeztek, bűnöset és ártatlant egyaránt. Egész családokat irtottak ki. Mindenkit, aki akár a legtávolabbi kapcsolatban állt az összeesküvőkkel, letartóztattak, és többnyire ki is végeztek. Maga Hitler szabta meg a haláluk módját: „Kampóra velük, mint a barmokkal" – parancsolta, és a vezetőket csakugyan húskampókra akasztották. Többségüket kötél helyett zongorahúrra kötötték.

A lehrterstrassei csillag alakú börtön B szárnyában az összeesküvőknek már csak az utolsó csoportja várta sorsa beteljesedését. Akadtak közöttük konzervatívok és kommunisták, katonatisztek, orvosok, papok, egyetemi tanárok, írók, egykori politikusok, munkások és parasztok. Egyeseknek fogalmuk sem volt, miért börtönözték be őket: hivatalosan sohasem emeltek vádat ellenük. Néhányukat már bíróság elé állították, és most az újabb tárgyalásra vártak. Volt, akiről kiderült, hogy ártatlan, mégis bent tartották. Másoknak színlelt tárgyalást rendeztek, sietve kimondták rájuk az ítéletet, és most a kivégzésükre vártak. Senki sem tudta pontosan, hányan lehetnek a B szárnyban: egyesek szerint lehettek kétszázan, mások szerint még százan sem. Senki sem számolta meg őket. Minden nap újabbakat vezettek ki közülük, akiket soha többé nem látott senki. Sorsuk egyetlen ember szeszélyétől függött. Ez az ember Heinrich Müller SS-Gruppenführer, a

Gestapo feje volt. A bebörtönzöttek nem sok könyörületre számíthattak. Ha a szövetségesek a börtön kapujában állnának, Müller akkor is folytatná a mészárlást.

Cords ártatlan volt. 1944 júliusában helyezték Claus von Stauffenberg gróf, a tartalékhadsereg vezérkari főnöke törzséhez. A kinevezésnek, mint kiderült, egyetlen szépséghibája volt: az előkelő külsejű harminchat esztendős Stauffenberg, akinek fél karja hiányzott, és bal szemén fekete kötést viselt, kulcsszerepet játszott a július 20-ai összeesküvésben. Ő volt az, aki vállalta, hogy megöli Hitlert.

A kelet-poroszországi Rastenburgban, a Führer főhadiszállásán, Hitler egyik hosszú katonai tanácskozásán von Stauffenberg odatette a pokolgépet tartalmazó aktatáskáját a hosszú térképasztal alá, nem messze onnan, ahol Hitler állt. Néhány perccel azután, hogy Stauffenberg kisurrant a szobából, és elindult vissza Berlinbe, a bomba felrobbant. Hitler csodával határos módon megúszta a robbanást. Néhány órával később Berlinben Stauffenberget az összeesküvés három másik katona kulcsfigurájával együtt tárgyalás, nélkül agyonlőtték. Ezután mindenkit, aki akárcsak távoli kapcsolatban állt Stauffenberggel, letartóztattak. Ezek közé került Helmuth Cords is.

Cords menyasszonyát, Jutta Sorgét, az egykori német kancellár és külügyminiszter Gustav Stresemann unokáját szintén letartóztatták és börtönbe zárták. Ugyanez a sors várt Jutta anyjára és apjára. Valamennyiüket – Cordsot is – mindeddig tárgyalás nélkül tartották fogva.

Herbert Kosney tizedes, aki ugyanabban a börtönben ült, még kevesebbet tudott a július 20-ai összeesküvésről, mint Cords. Kosney azonban akaratán kívül mégis részt vett az eseményekben. Tagja volt ugyanis egy kommunista ellenálló csoportnak, és részvétele az összeesküvésben abból állt, hogy egy ismeretlen személyt elszállított Lichterfeldéből Wannseebe.

Maga Herbert nem volt kommunista, de 1940 óta különböző illegális vörös csoportok holdudvarában mozgott. 1942 novemberében, amikor a frontról szabadságra Berlinbe érkezett, bátyja, Kurt, aki 1931-ben lépett be a Kommunista Pártba, alkalmatlanná tette Herbertet, hogy visszatérjen a frontra: egy puskával eltörte a karját, aztán bevitte a fiút egy katonai kórházba, és előadta, hogy az árokban talált rá a sebesült katonára.

A trükk bevált. Herbert nem tért vissza a frontra. Bekerült a berlini tartalékos zászlóaljba, és Dr. Albert Olbertz három havonta új orvosi

igazolást állított ki számára, amely szerint a fiú csak „könnyű szolgálatra" alkalmas. Dr. Olbertz történetesen szintén egy kommunista ellenálló csoport tagja volt. Herbert Olbertz miatt bukott le. Néhány nappal a Hitler elleni merénylet után Olbertz megkérte Herbertet, hogy menjen vele egy sürgős fuvarba. Katonai mentőautóval indultak, és útközben felvettek egy Herbert számára ismeretlen férfit. Az illető Artur Nebe tábornok, a bűnügyi rendőrség feje volt, akit már köröztek. Nem sokkal később Nebét elfogták. Ugyancsak elfogták Olbertzet és Herbertet is. Olbertz öngyilkos lett, Nebét kivégezték. Herbertet egy civil bíróság halálra ítélte, de mivel még a hadsereg kötelékébe tartozott, az ítélet végrehajtásához katonai bíróságnak is tárgyalnia kellett az ügyét. Herbert tudta, hogy ez merő formalitás, és hogy az ilyesfajta formalitások nemigen érdeklik Müller Gestapo-vezért. Herbert Kosney most kifelé bámult a cella ablakán, és azt találgatta, mikor viszik a vesztőhelyre.

Nem messze tőle egy másik fiatalember is azon tűnődött, mit tartogathat számára a jövő. Az illető Herbert bátyja, Kurt Kosney volt. A Gestapo újra meg újra kivallatta, de eddig nem szedtek ki belőle semmit kommunista tevékenységéről. Annyi bizonyos, semmi olyat nem tudtak meg tőle, ami bajba keverhette volna az öccsét. Kurt aggódott Herbert miatt. Mi történhetett vele? Vajon hova vihették? A két fivért alig néhány cella választotta el egymástól. De sem Kurt, sem Herbert nem is sejtette, hogy ugyanabban a börtönben tartják fogva őket.

*

Aztán éltek Berlinben olyan foglyok is, akiket nem tartottak börtönben. Ezeket az embereket elszakították családjuktól, a hazájuktól. Ezeket, mint oly sok másokat, egyetlen vágy éltette: a mielőbbi szabadulás vágya, mindegy, kinek a jóvoltából. Ezek az emberek rabszolgák voltak, férfiak és nők, Európa szinte valamennyi országából, amelyeket a nácik lerohantak. Akadtak köztük lengyelek, csehek, norvégok, dánok, hollandok, belgák, luxemburgiak, franciák, jugoszlávok és oroszok.

A nácik összesen mintegy hétmillió embert szállítottak erőszakkal az országba – ez csaknem annyi, mint New York City teljes lakossága –, hogy a ház körül és a gazdaságban dolgozzanak. Egyes országokat szinte teljesen kivéreztettek: a kicsiny Hollandiából (lakossága 10.956.000) félmillió embert hurcoltak el, a parányi Luxemburgból (lakossága 296.000) hatezret. Egyedül Berlinben több mint százezer külföldi dolgozott, többségükben franciák.

A külföldieket minden elképzelhető munkára befogták. Sok náci fejes orosz lányokat bérelt házicselédnek. A hadimunkákban érdekelt építészek fiatal külföldi műszaki rajzolókkal töltötték fel irodáikat. A nehézipar innen szerzett villanyszerelőket, öntőket, préskezelőket, gépészeket és segédmunkásokat. A gáz-, víz- és elektromos művek további ezreket foglalkoztattak, gyakorlatilag fizetség nélkül. Még a bendlerstrassei német főparancsnokságra is Jutottak külföldi dolgozók. A francia Raymond Legathiére feladata az volt, hogy amilyen gyorsan csak lehet, pótolja a betört ablaküvegeket.

A munkaerőhelyzet olyan súlyossá vált Berlinben, hogy a nácik nyíltan felrúgták a genfi egyezményt, és a fontos hadimunkákra hadifoglyokat alkalmaztak, külföldi munkások gyanánt. Minthogy Oroszország nem írta alá az egyezményt, a németek, ahol csak jónak látták, minden további nélkül felhasználták a Vörös Hadsereg katonáit. Ezekben az időkben valójában már nem sok különbséget tettek a hadifoglyok és a külföldi munkások között. Mivel a körülmények napról napra romlottak, a hadifoglyokat felhasználták légópincék építésére, a lebombázott katonai körletek helyreállítására, sőt, szénlapátolásra az erőművekben. Az egyetlen különbség a két csoport között annyi maradt, hogy a külföldi munkások nagyobb mozgásszabadságot kaptak, de még ez is a körzettől és a munka jellegétől függött.

A külföldi munkások deszkabarakkokban laktak az üzemek területén vagy a közelben, közös ebédlőkben étkeztek, és azonosító jelzést viseltek. Egyes cégek szemet hunytak, és megengedték külföldi dolgozóiknak, hogy a vállalat területén kívül, magában a városban lakjanak. Sokan szabadon közlekedhettek a városban, moziba és más szórakozóhelyekre járhattak, feltéve, ha betartották a szigorú kijárási tilalmat.[3]

Egyes őrök, a közelgő vég előjelei láttán egészen megszelídültek. Sok külföldi munkásnak – olykor még hadifogolynak is – sikerült egy-egy napra kibújnia a munka alól. Akadt őr, aki nap mint nap huszonöt franciát kísért munkába a földalattin, és újabban annyira megkezesedett, hogy meg sem számolta, hány fogoly száll ki a szerelvényből. Nem érdekelte, hányan „vesznek el” útközben, mert délután hatkor valamennyien összegyűltek a Potsdamer Platzon a földalattinál, ahonnét együtt indultak vissza a táborba.

Nem minden külföldi munkás járt ilyen szerencsésen. Ezreket és ezreket tartottak a legszigorúbb körülmények között, gyakorlatilag megfosztva

minden szabadságtól. Különösen érvényes volt ez a városi és állami közművekre. A dél-berlini marienfeldei gázműveknél dolgozó franciák nemigen kaptak privilégiumokat, és sokkal rosszabb élelmezésben részesültek, mint magáncégeknél dolgozó társaik. De még így is jobban jártak, mint orosz sorstársaik. Egy André Bourdeau nevű francia leírta naplójában, hogy őrparancsnoka, Fesler, „soha senkit nem küldött koncentrációs táborba”, és vasárnap, a fejadag kiegészítése gyanánt megengedte az embereknek, hogy „egy-két szem krumplit kaparjanak maguknak a földeken”. Bourdeau hálát adott az égnek, hogy nem valahonnét keletről származik. Az orosz fogolytábor, írta, „rettenetesen túl van zsúfolva, férfiakkal, nőkkel, gyerekekkel… az élelem, amit kapnak, általában ehetetlen.” Másutt, egyes magángazdaságoknál az orosz munkásoknak is jobb soruk volt, akárcsak a nyugatiaknak.

A nyugati munkások különös változást figyelhettek meg az orosz foglyok viselkedésében. A charlottenburgi Schering vegyiműveknél az oroszokon, akiktől azt lehetett volna várni, hogy lelkesen várják a fejleményeket, éppen ellenkezőleg, egyre mélyebb csüggedés lett úrrá. A jelek szerint az ukrán és belorusz nőket különösen aggasztotta annak eshetősége, hogy honfitársaik elfoglalják a várost.

Amikor ezek a nők két-három évvel azelőtt ideérkeztek, egyszerű paraszti viseletben jártak, ahogy azonban telt az idő, ruhájuk és modoruk egyre kifinomultabbá kezdett válni. Sokan most használtak először kozmetikumokat. Hajviseletük és öltözékük észrevehetően megváltozott: kezdték utánozni a körülöttük élő francia és német nőket. Most az orosz lányok szinte egyik napról a másikra visszavették paraszti gúnyáikat. Sok munkás úgy gondolta, ezek a nők attól tartanak, hogy bár erőszakkal hurcolták el őket Oroszországból, valamiféle megtorlásra számítanak a Vörös Hadsereg részéről. Valószínűleg attól tarthattak, hogy meg fogják büntetni őket, mert túlságosan nyugatiakká váltak.

A nyugatiak munkamorálja egész Berlinben magas volt. Ruhlebenben, az Alkett harckocsigyárban, ahol kétezer-ötszáz francia, belga, lengyel és holland munkás dolgozott, mindenki a jövőjét tervezgette, kivéve a német őröket. Különösen bizakodóak voltak a franciák. Esténként arról beszélgettek, micsoda lakomát csapnak, mihelyt francia földre teszik a lábukat, közben népszerű francia dalokat énekeltek. A legkedveltebbek Maurice Chevalier számai voltak, a *Ma Pomme* meg a *Prospčre*.

Jean Boutin, húszéves párizsi gépkezelő különösen jókedvű volt: tudta, valami kis része neki is van Németország bukásában. Boutin és néhány holland munkás évek óta szabotált a harckocsialkatrészekkel. A német művezető többször is azzal fenyegetőzött, hogy a szabotőröket koncentrációs táborba juttatja, de soha nem tette meg, mégpedig jó okból: akkora volt a munkaerőhiány, hogy az üzem sorsa szinte teljes egészében a külföldi munkásokon állt. Jean egész mulatságosnak találta a helyzetet. Az előírások szerint egy-egy golyóscsapággyal ötvennégy perc alatt el kellett volna készülni. Ő úgy mesterkedett, hogy egyetlen darabbal se készüljön huszonnégy óránál hamarább, és rendszerint az is selejt volt. Az Alkettnél a kényszermunkások ahhoz az egyszerű szabályhoz tartották magukat, hogy minden hibás alkatrész, amellyel rá tudják szedni a művezetőt, egy lépéssel közelebb hozza a győzelmet és Berlin elfoglalását.

HATODIK FEJEZET

Hiába voltak az állandó bombázások, hiába tűnt fel a Vörös Hadsereg fenyegető kísértete az Oderánál, hiába zsugorodott a szövetségesek harapófogójában percről percre maga Németország, mégis akadtak olyanok, akik makacsul elutasították, hogy akárcsak fontolóra vegyék a katasztrófa lehetőségét. Ezek a fanatikus nácik a rájuk zúduló nehézségeket egyfajta tisztítótűzként fogták fel, amely megedzi, megtisztítja, és még odaadóbbá teszi őket a nácizmus és céljai iránt. Ha következetesen bizonyítják a Birodalom iránti hűségüket, minden rendbe fog jönni, és nemcsak hogy Berlin nem fog soha elesni, hanem a Harmadik Birodalom fényes győzelmet arat.

A nácik különleges helyet foglaltak el a város életében. A berliniek soha nem fogadták el teljesen Hitlert és hitvallását. Ehhez túlságosan kifinomultak és túlságosan internacionális felfogásúak voltak. A berliniek maró humora, politikai cinizmusa és az, hogy szinte teljesen hiányzott belőlük a Führer és az új rend iránti lelkesedés, régóta fertőzte a náci pártot.

Valahányszor egy-egy újabb fáklyás felvonulást vagy más náci demonstrációt rendeztek Berlinben, hogy megmutassák erejüket a világnak, több ezer rohamosztagost kellett átdobni Münchenből, hogy megerősítsék a menetelő tömeget. „Jobban mutatnak a filmhíradóban” – élcelődtek a berliniek –, „meg a lábuk is nagyobb”.

Bárhogy igyekezett is Hitler, a berliniek szívét soha nem sikerült meghódítania. A felbőszült Führer már jóval a szövetségesek pusztító bombázásai előtt eltervezte, hogy a náci értékek szellemében átépíti a fővárost. Mi több, elhatározta, hogy a nevét is Germaniára változtatja, mert sohasem bocsátotta meg a berlinieknek, hogy a harmincas évek minden szabad választásán elutasították őt. A kritikus 1932-es választásokon, amikor Hitler biztos volt benne, hogy legyőzi Hindenburgot, a berliniek a legalacsonyabb arányban, csupán huszonhárom százalékban álltak mellé. Most a város fanatikusai el voltak szánva, hogy Berlint, Németország utolsó náci városát, a nácizmus utolsó erődítményévé teszik. Bár a lakosságnak csupán kisebbségét tették ki, még ők voltak uralmon.

A fanatikusok között ezrével akadtak tizenéves gyerekek, akik csak egyetlen istent ismertek: Hitlert. Gyerekkoruk óta beléjük sulykolták a nemzeti szocializmus céljait és ideológiáját. Sokukat arra is felkészítettek,

hogy a pisztolytól a páncélökölig többféle fegyverrel védelmezzék a várost és a rendszert. Az alig 16 esztendős Klaus Küster tipikus képviselője volt ennek a csoportnak.

A legelszántabb katonai gépemberek az SS-ek voltak, akik annyira hittek a végső győzelemben és Hitlerben, hogy lelkületük szinte felfoghatatlan volt a többi német számára. Olyan erős fanatizmus töltötte el őket, hogy szinte már úgy tűnt, a tudatalattijukat is áthatja. Dr. Ferdinand Sauerbruch, a Charité kórház orvosa, egyszer altatásos műtétet végzett egy SS-katonán, akit súlyos sebesüléssel hoztak be egyenest az oderai frontról. Az orvos legnagyobb döbbenetére a mélyaltatásban lévő katona egyszer csak megszólalt. Nyugodtan és tagoltan ezt hajtogatta: „Heil Hitler!.. Heil Hitler!… Heil Hitler!"

Ezek ugyan szélsőségek, de százezrével akadtak civilek, akik szinte semmivel sem voltak különbek náluk. Egyesek valósággal két lábon járó karikatúrái voltak annak, amilyennek a szabad világ a fanatikus nácit elképzelte. Ezek közé tartozott a negyvenhét éves Gotthard Carl. Bár Gotthard csupán jelentéktelen civil tisztviselő volt, akit ideiglenesen beosztottak a Luftwaffe könyvelésére, snájdig kék repülő egyenruhát hordott, és egy vadászrepülő ász gőgjével és arroganciájával viselkedett. Amikor késő délután beállított a hivatalába, keményen összecsattantotta a bokáját, a magasba lendítette jobb karját, és harsány „Heil Hitler"-t kiáltott. És ez így ment évekig.

A felesége, Gerda torkig volt a férje fanatizmusával, de nyugtalan volt, és ezért megpróbált beszélni vele, hogy találjanak ki valami tervet a túlélésre. Az oroszok már itt vannak Berlin közvetlen közelében – figyelmeztette a férjét. Gotthard azonban félbeszakította: „Rémhírek!" – dühöngött. – „Rémhírek! Az ellenség terjeszti őket". Gotthard rögeszmés náci világában minden terv szerint haladt. Hitler győzelme biztos volt. Az oroszok nem álltak Berlin kapujában.

Aztán akadtak olyan lelkes és könnyen befolyásolható berliniek, akik soha nem hittek a vereségben. Ezek közé tartozott Erna Schultze, az OKM (Oberkommando der Kriegsmarine) a haditengerészeti főparancsnokság negyvenegy éves titkárnője, akinek most vált valóra élete nagy álma, hogy egy igazi admirális titkárnője lehetett. Erna ma ment először be új munkahelyére.

A Shell-házat, ahol a főparancsnokság székelt, az előző negyvennyolc

órában súlyos légitámadások érték. A mindent ellepő por és törmelék azonban cseppet sem zavarta Ernát. Nem izgatta fel az parancs sem, amely épp az imént került az íróasztalára. Eszerint minden *Geheime Kommandosache* (titkos parancsnoki ügyirat) aktát el kell égetni. Annál jobban elszomorította az a rendelkezés, melyet első munkanapja végeztével közöltek vele, s amely szerint az alkalmazottakat – köztük őt is – „meghatározatlan időre" szabadságolják. A szabadság ideje alatt fizetésüket csekken fogják megkapni.

Erna ennek ellenére rendíthetetlen maradt. Hite oly erős volt, hogy még a hivatalos kommünikéknek sem hitt, ha vereségről számoltak be. Hitt benne, hogy a harci szellem Berlinben töretlen, és csak idő kérdése, mikor fog győzni a Birodalom. Erna még most is, amikor elhagyta az épületet, biztos volt benne, hogy a haditengerészet pár nap múlva vissza fogja hívni.

De akadtak mások is, akik annyira bíztak a náci vezetésben, és oly szoros kapcsolatban álltak a náci hierarchia vezető klikkjével, hogy nem is igen törődtek a háborúval és következményeivel. Annyira elragadta őket kiváltságos helyzetük részegítő hatalma és ragyogása, hogy tökéletes biztonságban érezték magukat. Ilyen elvakult Hitler-imádó volt a vonzó külsejű, kékszemű Käthe Heusermann.

A szőke, jókedvű, harmincöt esztendős Käthe a Kurfürstendamm 213 alatt dolgozott, Hugo J. Blaschke professzor, a náci vezérkar fogorvosa asszisztenseként. Blaschke, aki 1934 óta szolgálta Hitlert és udvartartását, jutalmul SS-Brigadeführer (vezérőrnagynak megfelelő) rendfokozatot kapott, és kinevezték a berlini SS egészségügyi központ fogászatának vezetőjévé. Blaschke, a tüzes náci, a Hitlerhez fűződő kapcsolata jóvoltából egész Berlin legnagyobb és legelőkelőbb ügyfélkörét mondhatta magáénak. Mostanában azonban arra készült, hogy odébbáll. Käthével ellentétben ő nagyon is tudott olvasni a vészjelekből, és azt tervezte, hogy az első adandó alkalommal elhagyja Berlint. Ha ott marad, SS-rendfokozata és pozíciója veszélyt hozhat rá. A mai előnyök az oroszok alatt könnyen hátránnyá válhatnak.

Käthe szinte teljesen megfeledkezett a körülményekről. Ma különösen sok munkája volt. Kora reggeltől késő estig megállás nélkül tette a dolgát, asszisztált Blaschkénak a klinikán, a parancsnokságokon és a kurfürstendammi magánrendelőben. A náci elit annyira megbízott a szakmájához kitűnően értő és közkedvelt Käthében, hogy kezelte már Hitler

szinte egész sleppjét, sőt, egyszer magát a Führert is.

Az eset a karrierje csúcsa volt. 1944 novemberében őt és Blaschkét sürgősen odarendelték a kelet-poroszországi Rastenburgba, a Führer főhadiszállására. Hitlert heveny fájdalmak között találták. „Arca, különösen a bal orcája rettenetesen feldagadt” – emlékezett később Käthe, – „A fogai rendkívül rossz állapotban voltak. Összesen három hídja volt. Mindössze nyolc felső foga maradt, de azokban is arany tömés volt. A felső fogsort híd egészítette ki, amelyet, a megmaradt fogak szilárdan tartottak. Az egyik fog, a jobb bölcsességfog csúnyán el volt fertőzve.

Blaschke egy pillantást vetett a fogra, és közölte Hitlerrel, hogy semmiképp sem lehet megmenteni, ki kell húzni. Elmagyarázta azt is, hogy tulajdonképpen két fogat kell eltávolítani: egy műfogat, a híd hátsó részénél, és a mellette lévő fertőzött fogat. Ez azt jelenti, hogy a műfog elején egy ponton át kell vágni a porcelán és arany hidat. A művelet meglehetősen sok fúrással és fűrészeléssel jár. Ezután eltávolítja a beteg fogat, később pedig vagy teljesen új: hidat készít, vagy visszaerősíti a régit.

Blaschke idegeskedett: a műtét bonyolultnak ígérkezett, és nem lehetett megjósolni, hogyan fog Hitler viselkedni. A helyzetet bonyolította, hogy a Führer nem szerette az érzéstelenítést. Közölte Blaschkéval – s erre Käthe jól emlékezett –, hogy „csak a minimális érzéstelenítéshez járul hozzá”. Blaschke és Käthe egyaránt jól, tudta, hogy a Führer pokoli fájdalmat fog érezni. Ráadásul a műtét, akár negyven-ötven percig is eltarthat. De semmit sem lehetett, előre tudni. Blaschke beadott egy injekciót Hitler felső állkapcsába, és megkezdődött a műtét. Käthe ott állt a Führer mellett, egyik: kezével hátrahúzta a szájszegletét, a másikkal a tükröt tartotta” Blaschke fúrója sebesen behatolt a hídba. Aztán a doktor kicserélte a fúrófejet, és nekilátott fűrészelni. Hitler mozdulatlanul ült.

Mintha jéggé dermedt volna” – mesélte később Käthe, Blaschke végül megtisztította a fogat, és gyorsan elvégezte az extrakciót. „A Führer az egész műtét alatt meg sem mozdult, és egyetlen szót sem szólt” – emlékezett Käthe, – „Ez fantasztikus teljesítmény volt. Csak bámultuk, mennyire bírja a fájdalmat.”

Az eset öt hónappal ezelőtt történt. Azóta semmit sem sikerült tenni a Führer félig levegőben lógó hídjával. Hitler legközvetlenebb környezetén kívül nem sokan tudtak a műtétről. Azok számára, akik a Führer körül dolgoztak, az egyik legfontosabb szabály az volt, hogy mindent, ami vele

kapcsolatos, de különösen a betegségeit, a legszigorúbb titokban kell tartani.

Käthe remekül tudott titkot tartani. Tudta például, hogy a Birodalom elismert – bár hajadon – első hölgye részére különleges protézis készült. Blaschke készen állt, hogy amint Hitler szeretője legközelebb Berlinbe érkezik, felteszi neki. Eva Braunnak minden bizonnyal nagy szüksége volt már rá.

Végül Käthénak tudomása volt az egyik legszigorúbban őrzött titokról, a Führer hollétéről is. Az ő feladata volt, hogy egy teljes fogászati szerszámkészletet küldjön mindenhová, ahol a Führer tartózkodik. Mi több, éppen egy arany hídon dolgozott Hitler négy titkárnője egyikének, az alacsony, tömzsi, negyvenöt éves Johanna Wolfnak. Käthe hamarosan feltette „Wolfinak" az új hidat a Birodalmi Kancellária egyik orvosi szobájában. Az utóbbi kilenc héten szinte naponta ingázott Blaschke rendelője és a Birodalmi Kancellária között. Adolf Hitler január 16. óta itt tartózkodott.

*

A tavaszi éjszaka lassan leszállt. A város kihaltnak tűnt. Berlin, a romos kolosszus, kísérteties és fájdalmas látványt nyújtott a sápadt holdfényben, és kitűnő célpontot jelentett az éjszakai támadók számára. A berliniek a föld alá bújva várták a bombázókat, és találgatták, ki éri meg közülük a reggelt.

Este kilenckor visszatértek a brit bombázók. Huszonnégy órán belül negyedszer is felvijjogtak a szirénák, és megkezdődött a város, elleni háromszáztizenhetedik légitámadás. Helmuth Reymann altábornagy, a Hohenzollerndammon berendezett parancsnokságon kitartóan dolgozott az íróasztala mellett, és csak elvétve figyelt oda a légelhárító ágyúk ugatására és a bombák robbanásaira. Lázasan harcolt az idővel, s már nem sok volt hátra.

Alig hat nappal korábban megcsörrent a telefon Reymann drezdai otthonában. Wilhelm Burgdorf tábornok, Hitler szárnysegédje volt a vonalban. „A Führer kinevezte önt Drezda katonai parancsnokává" – közölte vele Burgdorf. Reymann először meg sem tudott szólalni. A tizenhatodik századi szász fővárost, csúcsos templomaival, kastélyaival és macskaköves utcáival addigra már csaknem porig rombolta a három tömeges légicsapás. Reymann, akinek szívét összetörte a szeretett város pusztulása, elveszítette türelmét. „Mondja meg neki, hogy itt nincs semmi

védeni való, itt, csak romok vannak” – ordította, és lecsapta a kagylót. Ideges szavait a meggondolatlan harag mondatta vele. Egy órával később Burgdorf ismét felhívta. „A Führer megváltoztatta döntését, és kinevezte önt Berlin parancsnokává.”

Március 6-án Reymann átvette a parancsnokságot. Néhány órával később ijesztő felfedezést tett. Bár Hitler kijelentette, hogy Berlin valóságos *Festung*, az erődök valójában csak a Führer képzeletében léteztek. Semmi sem történt annak érdekében, hogy a várost felkészítsék az ostromra. Hiányoztak a tervek, hiányoztak a védelmi berendezések, és gyakorlatilag semmilyen csapatok sem álltak a védelem rendelkezésére. De ami még rosszabb: szinte semmi élelmiszertartalékot nem halmoztak fel a civil lakosság számára; nem készült kiürítési terv a nők, gyermekek és öregek számára.

Reymann tehát megállás nélkül dolgozott, és lázas igyekezettel próbálta helyrehozni a kusza helyzetet. Elképesztő problémákkal kellett szembenéznie: honnan kerítsen csapatokat, lövegeket, lőszert és felszerelést a főváros megtartásához? Vajon kap-e engedélyt a nők, gyermekek és idősek elszállításához? Ha nem, hogyan fogja etetni és megvédeni őket, ha megkezdődik az ostrom? Agyában újra meg újra felbukkant ugyanaz a nagy kérdés: az idő. Vajon mennyi idő maradt hátra?

Még a törzs tisztjeinek biztosítása is nehéz feladatnak bizonyult. Reymann csak a legutóbbi napokban nevezte ki vezérkari főnökét, Hans Refior vezérkari ezredest. A talpraesett Refiort, aki néhány órával azelőtt érkezett, még Reymann-nál is jobban megdöbbentette a Berlinben uralkodó zűrzavar. Néhány nappal korábban a *Das Reich* című fényképes folyóiratban olvasott egy cikket amely azt állította, hogy Berlin gyakorlatilag bevehetetlen. Különösen emlékezetébe vésődött egy mondat: „A sündisznóállássá fejlesztett Berlin tele van erődökkel.” Ha ez igaz, akkor az erődöket nagyon gondosan álcázták. Refior alig néhányat tudott felfedezni.

Az ötvenhárom esztendős, őszes Reymann, egész hivatásos szolgálata alatt soha nem gondolta, hogy valaha is ilyen feladattal, fog találkozni. Mégis, most meg kellett találni a megoldást minden problémára, méghozzá gyorsan. Lehetséges-e Berlin megmentése?

A hadtörténet számtalan olyan esetről tud, amikor a vereség szinte biztosnak látszott, végül sikerült kivívni a győzelmet. Eszébe jutott Bécs, amelyet 1683-ban sikerült megvédeni a törökök ellen, aztán Gneisenau gróf, tábornok, Blücher vezérkari főnöke, aki 1806-ban megvédte Kolberget. Igaz,

ezeket az eseteket aligha lehetett a jelenhez hasonlítani, de azért mégis nyújtottak legalább némi reményt. Reymann azonban tudta, hogy minden az oderai fronton tevékenykedő csapatoktól és vezénylő tábornokuktól függ.

Az igazi nagy tábornokok – Rommel, von Rundstedt, von Kluge, von Manstein –, azok a győztes hadvezérek, akiknek neve valamikor közszájon forgott, eltűntek. Mind eltűntek, meghaltak, elvesztették tisztességüket, nyugdíjba kényszerültek. A nemzetnek és a hadseregnek soha nem volt még ekkora szüksége vérbeli katonára egy rámenős Rommelre, egy aprólékos Rundstedtre. Berlin biztonsága, és talán a német nemzet fennmaradása múlik ezen. De kérdés, hol akad ilyen ember?

II. A TÁBORNOK

ELSŐ FEJEZET

Március 22. ködös és hűvös hajnala. A várostól délre a 96-os műút ázott fenyveseken haladt keresztül. A széles aszfaltsávon jégfoltok csillogtak halványan. A tavasz második napjának hideg reggelén az országút zsúfolásig megtelt. A szállítmányok még a háborús német viszonyokhoz képest is meghökkentőek voltak.

Néhány nehéz teherautó esetlen irattartó szekrényeket, iratládákat, irodai felszereléseket, kartotékos fiókokat szállított. Másokat zsúfolásig raktak műalkotásokkal, faragott bútorokkal, fakeretbe csomagolt festményekkel, bronzokkal, kerámiákkal, szobrokkal. Egy nyitott teherautó tetején Julius Caesar vak szobra zötykölődött.

A teherkocsik között elszórva a legkülönbözőbb márkájú személykocsik haladtak: Horchok, Wandererek, Mercedes limuzinok. Valamennyin ezüst horogkereszt csillogott, jelezve, hogy ezek a náci párt hivatalos járművei. És valamennyi ugyanabba az irányba haladt: dél felé. Az autókban a Harmadik Birodalom pártbürokratái az „aranyfácánok" – ültek, azok a kiváltságosok, akik a náci, elit aranyozott horogkeresztjét viselhették. Az aranyfácánok most feleségükkel, gyermekeikkel és ingóságaikkal menekültek. A barna egyenruhás, kemény arcvonású, komor férfiak mereven néztek maguk elé, mintha attól tartanának, hogy valaki megállítja és visszairányítja őket oda, ahol a legkevésbé sem akartak lenni: Berlinbe.

Az országút túloldalán egyetlen Wehrmacht parancsnoki kocsi robogott észak felé: egy nagy Mercedes, bal sárhányóján a hadseregcsoport-parancsnoki kockás fémzászlóval. A sofőr mellett Gotthard Heinrici vezérezredes ült, nyűtt irhakabátba burkolódzva, nyakán sállal, és komoran nézett kifelé az útra. Ismerte ezt az utat, ahogy ismerte a Birodalom minden tábornoka. Heinrici unokatestvére, Gerd von Rundstedt tábornagy egyszer csípősen így nevezte: *„der Weg zur Ewigkeit"* – út az örökkévalóságba. Sok katonai vezető főtiszt jutott rajta a feledésbe, mert a 96-os birodalmi út közvetlenül az OKW-hoz, a Wehrmacht főparancsnokságához és az OKH-hoz, a szárazföldi haderő főparancsnokságához vezetett, tizennyolc mérföldnyire Berlintől. A legfelső

katonai körökön kívül kevés németnek volt tudomása a főparancsnokság helyéről. Még a helyi lakosok sem tudták, hogy a tizenötödik századi Zossen város közvetlen szomszédságában, gondosan álcázva, mélyen az erdőben működik a hitleri Németország katonai központja. Most Heinrici is Zossen felé tartott.

Nem lehet tudni, milyen benyomást tett a tábornokra a szembejövő forgalom, mely az állami hivatalok költözködéséről tanúskodott – Heinrici nemigen szólt segédtisztjéhez, a huszonhat esztendős Heinrich von Bila századoshoz, aki a tábornok tisztiszolgájával, Balzennal együtt a hátsó ülésen foglalt helyet. Az ötszáz mérföldes út hosszú órái alatt alig néhány szót váltottak. Hajnal előtt indultak Észak-Magyarországról, ahol Heinrici a német 1. páncélos és a magyar 1. hadsereget vezette. Repülőgépen jutottak a Cseh-Morva Protektorátus határa közelében lévő Bautzenbe, onnan gépkocsin folytatták útjukat. Az ötvennyolc esztendős Heinrici, a Wehrmacht egyik legkitűnőbb védelmi szakembere, most óráról órára közelebb került negyven esztendős katonai pályafutása legnagyobb próbatételéhez.

Heinrici majd Zossenban fogja részletesen megismerni új beosztását, de azt már tudta, hogy nem a nyugati szövetségesekkel lesz dolga, hanem régi ellenségeivel, az oroszokkal. Keserű, de klasszikus feladat várt rá: a Visztula-hadseregcsoport parancsnokságát kellett átvennie, hogy társaival együtt az Oderánál feltartóztassa az oroszokat, és megmentse Berlint.

Hirtelen felüvöltött egy légiriadó-sziréna. Heinrici összerezzent, hátrafordult, és kinézett a favázas házak csoportjára, amelyet épp az imént hagytak el. Nyoma sem látszott se bombázásnak, se a szövetségesek repülőgépeinek. A sziréna tovább üvöltött, de ahogy távolodtak, a hangja egyre gyengült. Heinricit nem maga a hang: lepte meg. Hozzászokott már a bombatámadásokhoz. Meglepetéssel állapította viszont meg, hogy itt, mélyen Németország belseiében, még a kis falvak is fel vannak szerelve légoltalmi szirénával. Heinrici lassan hátrafordult. Bár a háború legelejétől. 1939-től egységparancsnokként szolgált, előbb a nyugati fronton, aztán 1941-től Oroszországban, több mint két esztendeje nem járt Németországban, és nemigen tudta, milyen hatással volt a háború az otthoniakra. Amit tapasztalt, mélyen lesújtotta: erre nem számított.

Kevés tábornok szerzett annyi háborús tapasztalatot, mint ő, mégis kevesen akadtak a főtisztek között olyanok, akik nála kisebb

megbecsülésben részesültek. Ő más volt, mint a rámenős Rommel, akit sikerei nyomán a németek annyira felkaptak, akinek volt érzéke a propagandához, és akit Hitler tábornagyi bottal jutalmazott. Heinrici neve a harcparancsokon kívül nemigen szerepelt nyomtatásban. A hírnév és a dicsőség, amelyet minden katona keres, elkerülte, mivel évekig a keleti fronton, az oroszok ellen harcolt, mégpedig olyan szerepben, amely természeténél fogva ismeretlenségre kárhoztatta. Neve nem a villámháborús előrenyomulások dicsőségével fonódott össze, hanem a csüggesztő visszavonulásokkal. Az ő szakterülete a védelem volt, de ebben nemigen akadt párja. Heinrici, a mélyenszántó, precíz stratéga, a látszólag szelíd természetű parancsnok valójában nagyon is kemény katona volt, a régi arisztokrata iskolából, az a fajta, aki rég megtanulta, hogyan kell tartani a vonalat minimális emberanyaggal, a legkisebb veszteségek árán. „Heinrici csak akkor vonul vissza – jegyezte meg egyik egy törzstisztje –, ha már végképp ég a lába alatt a talaj, és akkor is csak alapos megfontolások után."

A háborúban, mely számára lassú, fájdalmas visszavonulást jelentett Moszkva elővárosaitól a Kárpátokig, Heinricinek újra meg újra csaknem reménytelen helyzetekben kellett helytállnia. A makacs, dacos és igényes tábornok minden lehetőséget megragadott, még akkor is, ha csupán annyit érhetett el, hogy egy mérföldnyi frontszakaszt egy órával tovább tarthatott. Olyan vadul harcolt, hogy tisztjei és katonái büszkén úgy emlegették: *„Unser Giftzwerg"* – a mi kis kemény fattyúnk.[4] Azok, akik először találkoztak vele, eleinte nem tudták mire vélni a „kemény" jelzőt. Az alacsony, törékeny alkatú, nyugodt, kék szemű Heinrici szőke hajával takaros bajuszával első pillantásra inkább látszott iskolamesternek méghozzá a kopottabb fajtából –, semmint tábornoknak.

*

Segédtisztjének, von Bilának sok gondot okozott, hogy Heinrici nemigen törődött vezérezredesi megjelenésével. Von Bila folyton bosszankodott Heinrici külseje – különösen a csizmája és a kabátja miatt. Heinrici utálta a fényesre suvikszolt térdig érő csizmát, amely oly népszerű volt a német tisztek körében. Szívesebben viselt rövid szárú bakancsot, első világháborús oldalt csatos bőr lábszárvédővel. Ami a kabátjait illeti, több is volt neki, de a kedvence egy nyűtt irhabunda volt, amelytől – Bila minden erőfeszítése ellenére – sem volt hajlandó megválni. Heinrici az egyenruháit is addig használta, amíg szét nem foszlottak. Minthogy pedig szeretett könnyű

poggyásszal utazni, ritkán vitt magával egynél több egyenruhát, azt, amit magán viselt.

Ha Heinricinek új ruhára volt szüksége, Bila feladata volt, hogy megtegye a szükséges lépéseket, ő pedig gyűlölte az ezzel járó csetepatékat, mert általában vesztesen került ki belőlük. Amikor legutóbb megpróbálta előhozni a témát, óvatosan kezdett hozzá a dologhoz. „Vezérezredes úr, nem tudnánk találni egy pár percet, hogy méretet vegyenek önről egy új egyenruhához?" – puhatolódzott. Heinrici az olvasószemüvege fölött felpillantott Bilára, és szelíden azt kérdezte: „Csakugyan úgy gondolja, Bila?" Bila egy pillanatig azt hitte, győzött. Aztán a *Giftzwerg* jegesen megkérdezte: „Minek?" Von Bila azóta nem hozta elő újra a kérdést.

Lehet, hogy Heinrici nem úgy nézett ki, mint egy tábornok, de úgy cselekedett. Minden ízében katona volt, és az, ahogy a parancsnoksága alá tartozó csapatokkal bánt, különösen Moszkva után, legendássá vált.

1941 decemberében Hitler oroszországi villámháborúja közvetlenül Moszkva határában elakadt. A teljes német front hosszúságában több mint 1.250.000 könnyen öltözött katona került a korai és keserves tél csapdájába. Amikor a németek már alig bukdácsoltak a hóban, jégben, egyszerre, mintha a semmiből léptek volna elő, megjelentek a szovjet hadseregek, amelyeket Hitler és szakértői gyakorlatilag már leírtak. A szovjetek egyetlen támadásban télhez edzett száz hadosztályt vetettek be a betolakodókkal szemben. A német csapatok iszonyú veszteségekkel visszavonulásra kényszerültek, és egy időre úgy tűnt, hogy megismétlődik Napóleon hadainak 1812-es szörnyű visszavonulása, csak még nagyobb méretekben, és még több véráldozattal.

Ekkor stabilizálni kellett a vonalakat. A legkeményebb terepszakaszt Heinrici kapta. 1942. január 26-án kinevezték a német 4. hadsereg maradványainak élére. Ezek a csapatok, amelyek közvetlenül Moszkva szomszédságában tartották a frontot, a német vonalak alappillérét képezték. A legcsekélyebb visszavonulás is veszélyeztette volna a szomszédos hadseregek szárnyát, és fejveszett megfutamodást idézhetett volna elő.

Heinrici egy keservesen hideg napon vette át a parancsnokságot. A hőmérő mínusz negyvenkét Celsius-fokot mutatott. A víz belefagyott a mozdonyok kazánjába. A géppuskák nem tudtak tüzelni. A talaj olyan kemény lett, mint a vas, nem lehetett lövészárkokat és -gödröket ásni. Heinrici rosszul felszerelt katonái derékig érő hóban harcoltak,

orrlyukaikból, szemöldökükről jégcsapok lógtak. „Azt a parancsot kaptam, hogy tartsam a frontot, mindaddig amíg meg nem kezdődik a nagy támadás, amellyel egész biztosan bevesszük Moszkvát" – emlékezett később a tábornok. – Csakhogy körülöttem halomra pusztultak az embereim, méghozzá nem az oroszok lövedékeitől. A legtöbbjük megfagyott."

Heinrici csapatai csaknem tíz hétig tartották magukat. Heinrici minden hagyományos és nem hagyományos módszert kipróbált. Szüntelenül bátorította, ösztökélte embereit, volt akit előléptetett, volt, akit leváltott, és újra meg újra szembeszállt Hitler régi keletű, rugalmatlan parancsával, amely azt mondta: *„Starke Verteidigung"* – szilárdan kitartani. A francia hadsereg vezérkarának becslése szerint azon a hosszú télen a Giftzwerg nemegyszer tizenkétszeres túlerővel szemben harcolt.

Moszkva alatt Heinrici kidolgozott egy olyan technikát, amely híressé tette a nevét. Amikor tudomására jutott, hogy az oroszok hamarosan támadást indítanak egy meghatározott szektorban, egy éjszakával korábban egy-két mérföldnyire hátrább vonta a csapatokat. „Ennek olyan hatása volt, mintha üres zsákot ütne meg az ember – magyarázta. – „Az oroszok támadása lelassult, az én csapataim viszont sértetlenül készen álltak. Ezután a nem támadott szakaszokról csapataim összezártak, és helyreállították az eredeti ellenállási vonalat." A nagy kérdés az volt, hogyan lehet megtudni, mikor támadnak az oroszok. Heinrici a felderítési adatokból, járőröktől és a kihallgatott hadifoglyoktól szerzett információk és saját különleges hatodik érzéke révén szinte matematikai pontossággal meg tudta jósolni a támadások idejét és helyét.

Persze, nem mindig lehetett alkalmazni ezt a módszert, de ha igen, Heinricinek akkor is roppant óvatosnak kellett lennie: Hitler börtönbe csukatta, sőt, kivégeztette azokat a tábornokait, akik megszegték a visszavonulás tilalmát. „Bár az engedélye nélkül még egy őrszemet sem helyezhettünk át az ablaktól az ajtóhoz, voltunk néhányan, akik, ha csak tehettük, megkerültük a leginkább öngyilkos parancsait" – emlékezett később a tábornok.

Heinrici, érthető okoknál fogva soha nem volt Hitler és udvaroncai kegyeltje. Arisztokrata és konzervatív katonai neveltetése arra kötelezte, hogy becsülettel teljesítse Hitlernek tett hűségeskűjét, de egy diktátor szeszélyeit nem könnyű kielégíteni. A háború legelején ráadásul Heinrici a

vallásos nézetei miatt összeütközésbe került a Führerrel.

Heinrici, aki egy protestáns pap gyermeke volt, naponta olvasta a Bibliát, vasárnaponként templomba járt, és ragaszkodott, hogy csapatainál megtartsák az egyházi ünnepeket. Az ilyesmi nemigen volt ínyére Hitlernek. Heinrici többször is kapott célzásokat, hogy Hitler helyteleníti, ha egy tábornok nyilvánosan templomba jár. Amikor legutóbb Németországban járt, és szabadságát töltötte Münsterben, meglátogatta őt egy magas beosztású náci párttisztviselő, akit azért küldtek oda, hogy beszéljen a fejével. Heinricivel, aki soha nem volt a náci párt tagja, közölték: „A Führer úgy véli, az ön vallásos ténykedése nincs összhangban a nemzeti szocializmus céljaival". Heinrici rezzenéstelenül hallgatta a figyelmeztetést. A következő vasárnap, feleségével, fiával és lányával együtt szokása szerint ismét elment a templomba.

Ettől fogva lassan és vonakodva léptették elő. Talán teljesen meg is tagadják az előrejutását, ha nincsenek tagadhatatlanul briliáns vezetői képességei, és ha elöljárói – különösen Günther von Kluge tábornagy – nem ragaszkodik az előléptetéséhez.

1943 végén Heinrici – ismét a vallásosságával – magára vonta Hermann Göring birodalmi marsall haragját. Göring felháborodottan bepanaszolta Hitlernél, mert a 4. hadsereg oroszországi visszavonulása idején nem volt hajlandó követni a Führer „felégetett föld" politikáját. Vádja szerint a tábornok szándékosan megtagadta azt a parancsot, hogy „gyújtson fel és romboljon le minden lakható épületet Szmolenszkben". Az épségben hagyott épületek között volt a város nagy temploma. Heinrici mindössze annyi magyarázatot adott, hogy ha felgyújtja Szmolenszket, nem tudta volna saját csapatait a városon keresztül visszavonni. A válasz nem elégítette ki sem Hitlert, sem Göringet, de elegendő katonai logika érvényesült benne ahhoz, hogy Heinrici elkerülje a hadbíróságot.

Hitler azonban nem felejtett. Henricinek, aki az első világháborúban egy gáztámadás során megsérült, azóta is állandó gyomorpanaszai voltak. Néhány hónappal az incidens után Hitler ezekre a betegeskedésekre hivatkozva „egészségügyi okokból" rendelkezési állományba helyezte. Heinrici bevonult egy karlsbadi szanatóriumba. Mint maga mondta, „egyszerűen félreállítottak". Néhány héttel ezután az oroszoknak először sikerült áttörniük egykori csapatának, a 4. hadseregnek a védelmét.

1944. első hónapjaiban Heinrici továbbra is Karlsbadban tartózkodott, és

csak távolról figyelte azokat az apokaliptikus eseményeket, amelyek lassan a végső pusztulásba vitték Hitler birodalmát. Itt élte át a nyugati szövetségesek júniusi normandiai partraszállását, az angol-amerikai csapatok előrenyomulását az olasz csizmán, Róma elfoglalását, az oroszok feltartóztathatatlan előrenyomulását Kelet-Európán át. Amint a helyzet egyre kritikusabbá vált, Heinrici kezdte elviselhetetlennek érezni tétlenségét. Visszakaphatta volna parancsnoki beosztását, ha kérelemmel fordul a Führerhez, de erre nem volt hajlandó.

Végre 1944 nyarán, nyolc hónapi kényszerű visszavonultság után Heinricit ismét aktív állományba helyezték. Ezúttal Magyarországra vezényelték, és kinevezték a keményen szorongatott német 1. páncélos hadsereg parancsnokának.

Magyarországon Heinrici visszatért a régi módszerekhez. A csata kellős közepén Ferdinand Schörner, Hitler kegyeltje és Heinrici elöljárója utasítást adott ki, amely szerint „minden katonát, aki külön parancs nélkül a front mögött tartózkodik, haladéktalanul ki kell végezni, és holttestét figyelmeztetésül közszemlére kell tenni." Heinrici, akiben ez a parancs undort keltett, ingerülten visszavágott: „Ilyen módszereket soha nem alkalmaztak a parancsnokságom alá tartozó egységeknél, és nem is fognak."

Bár Észak-Magyarországról kénytelen volt visszavonulni a Cseh-Morva Protektorátus területére, olyan szívósan védekezett, hogy 1945. március 3-án értesítették: Lovagkeresztje mellé megkapja a tölgyfalombokat, ami figyelemre méltó elismerés egy olyan ember esetében, akit Hitler ennyire nem kedvelt. Most pedig, alig két héttel később, sietve Zossenbe vezényelték, hogy vegye át a Visztula-hadseregcsoport parancsnokságát.

Ahogy Heinrici elnézte a 96. Birodalmi Utat, ahol a Mercedes sebesen nyelte a kilométereket, azon töprengett, vajon az ő útja merre vezet. Eszébe jutott, hogyan fogadta a törzse Magyarországon a hírt, hogy berendelték jelentéstételre Heinz Guderian vezérezredeshez, az OKH (Oberkommando des Heeres) vezérkari főnökéhez, a főparancsnokságra. Az emberei meg voltak döbbenve. „Csakugyan akarja ezt a munkát?" – kérdezte Guderian.

A szókimondó Heinrici, az aggódó beosztottak szerint a biztos veszedelembe tart. Annak az oderai frontnak a parancsnokaként, amely az oroszok és Berlin közötti utolsó nagy védelmi vonalat jelentette, Hitler és – Heinrici kifejezésével – udvari bolondjai állandó felügyelete alatt lesz. Heinrici soha sem volt kapható a talpnyalásra, soha nem tudta szépítgetni a

tényeket. Hogy fogja elkerülni az összecsapásokat a Führer környezetével? Azt pedig mindenki tudta, mi történik azokkal, akik szembeszállnak Hitlerrel.

A Heinricihez közel álló tisztek, amilyen tapintatosan csak lehetett, azt javasolták, találjon valami ürügyet, hogy visszautasítsa a kinevezést. Hivatkozzék akár „egészségi állapotára". Heinrici csodálkozva csak annyit felelt: ő ugyanúgy teljesíti a parancsot, mint „akármelyik Schulz vagy Schmidt közlegény".

Most, amint elérte Zossen szélét, eszébe jutott, hogy távozásakor beosztottai úgy néztek rá, mint „egy vágóhídra szánt bárányra".

MÁSODIK FEJEZET

A bázis főkapujánál Heinrici kocsiját egykettőre beengedték. A vörös-fekete sorompó felemelkedett, és a kocsi izgatott tisztelgésektől kisérve begördült a zosseni főparancsnokságra. Heinrici mintha egy másik világba érkezett volna. Bizonyos értelemben így is történt. Ezt a rejtett, álcázott, fegyelmezett katonás világot, melyet „Maybach I" és „Maybach II" kódnéven emlegettek, csak kevesen ismerték.

A komplexumban, amelyen keresztülhajtottak, az OKH működött, amelynek megbízott vezérkari főnöke Guderian vezérezredes volt, aki innen irányította a keleti fronton harcoló hadseregeket. Egy mérföldnyire innen terült el egy másik, teljesen különálló tábor, a Maybach II, az OKW, a Wehrmacht főparancsnoksága. A kettes jelzés ellenére a Maybach II volt a nagyobb hatalom, ez volt a Főparancsnok, Adolf Hitler vezetési pontja.

Ellentétben Guderiannal, aki közvetlenül az OKH parancsnokságáról irányította csapatait, az OKW felső szintje – főnöke: Wilhelm Keitel tábornagy, Alfred Jodl vezérezredes, a vezérkari törzs főnöke – mindig Hitler közvetlen közelében tartózkodott, bárhova ment is a Führer. Csak az OKW operatív gépezete maradt mindig Zossenben. Keitel és Jodl rajtuk keresztül irányította a nyugati frontot. Emellett ők közvetítették Hitler valamennyi parancsát a csapatokhoz.

A Maybach II volt tehát a legfőbb szentély, még Guderian törzsének tisztjei közül is csak kevesen kaptak ide bebocsátást. A biztonsági intézkedések rendkívül szigorúak voltak, a parancsnokságokat állandó

őrséggel megerősített szögesdrót választotta el egymástól. Hitler 1941-ben kijelentette: senki nem tudhat többet, mint amennyire a feladata ellátásához szükséges. „Ha az ellenség elfoglalja az OKW-t – tréfálkozott egyszer Guderian a törzsénél –, mi azért tovább végezzük a munkánkat. Senki nem fog tudni róla, mi történt a szomszédban."

Heinrici kocsija az erdő fáinak védő boltozata alatt végighaladt a komplexumot behálózó keskeny, sáros utak egyikén. A fák között, rendszertelenül elszórva betonépületek álltak. Ezek annyira távol helyezkedtek el egymástól, hogy a fák maximális takarást biztosítottak számukra, de a biztonság kedvéért zöld, barna és fekete, álcázó színre festették őket. A gépkocsik álcahálóval letakarva az út szélén parkoltak, a barakkszerű épületek mellett. Lépten-nyomon őrség posztolt, a tábor körül, a stratégiai fontosságú pontokon, alacsony betonbunkerek kupolái látszottak ki a földből.

Ezek a bunkerek egy olyan zegzugos föld alatti építményrendszer részét képezték, amely az egész tábort behálózta. A Maybach I és a Maybach II nagyobb része ugyanis nem a föld felett, hanem a föld alatt húzódott. A legnagyobb rendszer a Wechsel 500, Németország legnagyobb telefon-, távíró- és katonai rádiórendszere volt. A rendszer teljesen önellátóan működött, saját légkondicionálóval volt felszerelve, amelybe külön szűrőt építettek az ellenséges gáztámadások kivédésére, ellátták vízvezetékkel, konyhával és lakóépületekkel. A rendszer csaknem hetven lábbal a felszín alatt épült, ami hét emeletnyi mélységet jelent.

A Wechsel 500 volt az egyetlen olyan létesítmény, amelyet az OKH és az OKW közösen használt. A berendezések azonkívül, hogy összeköttetést tartottak fent a hadsereg, a légierő és a haditengerészet távol lévő vezetői és a két berlini főhadiszállás között, biztosították a kapcsolatot a birodalmi kormány és a különböző adminisztratív testületek között is. Az 1939-ben befejezett rendszert úgy tervezték, hogy képes legyen kiszolgálni egy igen nagy kiterjedésű birodalmat. A főközpontban, a távolsági vonalak helyiségében vagy két tucat kezelő ült a kapcsolótáblák előtt, amelyeken a villogó lámpák fölött kis tábla jelezte a kapcsolható várost: Berlint, Prágát, Bécset, Koppenhágát, Oslót, és így tovább. Egyes kapcsolótáblákon azonban már kialudtak a lámpák, bár a névtáblák még fent maradtak: Athén, Varsó, Budapest, Róma, Párizs.

A gondos álcázás ellenére a zosseni komplexumot már több

bombatámadás érte. Heinrici jól látta az árulkodó nyomokat, amint kocsija odagördült Guderian parancsnoki épülete elé. A térség tele volt hintve bombatölcsérekkel, gyökerestől kiforgatott fákkal, egyes épületeken súlyos sérülések látszottak. A bombázás következményeit azonban minimálisra csökkentette az épületek súlyos szerkezete – egyes falakat három láb vastagra építettek.[5]

A főépület belsejében még több nyoma látszott a támadásnak. Az első személy, akit Heinrici és Bila megpillantott, Hans Krebs gyalogsági tábornok, Guderian vezérkari főnöke volt, aki maga is megsebesült a légitámadás során. Bal szemén monoklival ült íróasztala mögött, a Guderian irodájával szomszédos helyiségben, fején turbánszerű nagy kötéssel. Heinrici nem sokat törődött Krebsszel. Bár a tábornok nagyon intelligens ember volt, Heinrici olyan valakinek ismerte, aki képes rá, hogy ne higgyen a valóságnak, aki „a feketét fehérnek láttatja, és így elbagatellizálja a helyzetet Hitler előtt."

Henrici egy pillantást vetett a vezérkari főnökre, aztán kertelés nélkül nyersen rákérdezett: „Mi történt magával!"

Krebs vállat vont. „Ó, semmiség az egész – felelte –, semmiség". Krebs híres volt rendíthetetlenségéről. A háború előtt katonai attaséként szolgált Németország moszkvai nagykövetségén, és csaknem tökéletesen beszélt oroszul. Az 1941-es orosz-japán semlegességi megállapodás aláírása után Sztálin átölelte Krebset, és azt mondta: „Mi mindig barátok maradunk". Most, Heinricivel csevegve megemlítette, hogy még mindig tanulja az oroszt. „Minden reggel borotválkozás közben odateszem a szótárat a tükör alá, és amíg borotválkozom, megtanulok egy pár szót" – mesélte. Heinrici helyeslőn bólintott. Meglehet, Krebs hamarosan hasznát veszi orosztudásának.

Belépett Freytag von Loringhoven vezérkari őrnagy, Guderian szárnysegédje. Vele érkezett Gerhard Boldt vezérkari százados, Guderian személyi törzsének egy másik tagja. Hivatalos hangon üdvözölték Heinricit és von Bilát, aztán átkísérték őket a tábornok irodájába. Von Bilának szemet szúrt, hogy mindenki kifogástalanul van öltözve, lábukon fényes lovaglócsizma, jól szabott, jól vasalt tábori szürke egyenruhát viselnek, gallérjukon vörös vezérkari tiszti hajtókával. Heinrici, aki Loringhovennel a többiek előtt lépkedett, ruházatilag rendkívül kirítt a környezetből, különösen hátulról nézve. A prémgalléros irhabunda láttán von Bila

egyszerűen összerándult. Von Loringhoven eltűnt Guderian irodájában, majd néhány másodperc múlva újra megjelent, és kinyitotta az ajtót Heinrici előtt. „Heinrici vezérezredes úr" – jelentette, amint Heinrici bevonult mellette. Von Loringhoven becsukta az ajtót, aztán csatlakozott Boldthoz és Bilához az előszobában.

Guderian egy papírokkal teleszórt jókora íróasztalnál ült. Amint Heinrici belépett, felállt, melegen üdvözölte a látogatót, hellyel kínálta, aztán pár percig Heinrici útjáról beszélgettek. Heinrici látta, hogy Guderian feszült és ingerlékeny. A széles vállú, közepes termetű Guderian ritkás ősz hajával és borzas bajuszával jóval többnek látszott ötvenhatnál. A tábornok – bár ezt nemigen tudták róla – beteg volt, magas vérnyomásban és szívgyengeségben szenvedett, és állapotának nem tett jót az állandó frusztráció. Hitler hatalmas páncélos haderejének megteremtője, akinek páncélos technikája 1940-ben alig huszonhét nap elfoglalta Franciaországot, és akinek kis híján sikerült ugyanezt megismételni Oroszországban is, ezekben a napokban csaknem teljesen tehetetlennek érezte magát. Vezérkari főnök létére szinte semmi befolyása sem volt Hitlerre. Guderian, aki legjobb napjaiban maga is indulatos ember hírében állott, most annyira elvesztette hatalmát, hogy, mint Heinrici értesült róla – maga volt kitéve a Führer dührohamainak.

Beszélgetés közben Heinrici körülnézett Guderian irodájában. A helyiség spártai egyszerűséggel volt berendezve: egy nagy térkép asztal, néhány egyenes hátú szék, két telefon, egy zöld ernyős asztali lámpa, a sárgás falakon semmi dekoráció, csak egy egyszerű keretbe foglalt Hitler-kép a térkép fölött. A vezérkari főnök még egy karosszéket sem tartott.

Bár Guderian és Heinrici nem voltak közeli jóbarátok, évek óta ismerték egymást, tisztelték egymás szakmai tudását, és eléggé megbíztak egymásban ahhoz, hogy szabadon és fesztelenül beszélgessenek. Amint a lényegre tértek, Heinrici őszintén elmondta a véleményét. „Tábornok úr! Én eddig a magyarországi vadonban szolgáltam, és szinte semmit nem tudok a Visztula-hadseregcsoportról, nem ismerem az összetételét, és nem ismerem a helyzetet az Oderánál."

Guderian ugyanilyen kendőzetlenül válaszolt. „Meg kell mondjam, Heinrici, Hitler nem akarta átadni önnek ezt a parancsnoki posztot. Neki más elgondolásai voltak."

Heinrici hallgatott.

„Én felelősnek éreztem magam, és megmondtam Hitlernek: ön az az ember, akire szükségünk van. Először hallani sem akart önről, de végül sikerült meggyőznöm."

Guderian száraz, tényszerű hangon kezdte, de ahogy belemelegedett a témába, hangja megváltozott. Heinrici még húsz esztendő múltán is részletesen emlékezni fog mindarra, amit mondott.

„Himmler!" – bökte ki Guderian. – „Ő jelentette a legnagyobb problémát. Hogyan lehet megszabadulni tőle, attól' az embertől, akinek ön a helyébe lép?"

Hirtelen felpattant a székéből, kilépett az asztal mögül, aztán fel-alá járkálva folytatta. Heinrici csak nemrég szerzett tudomásul hogy a Visztula-hadseregcsoport parancsnoka eddig Heinrich Himmler, az SS birodalmi vezetője volt. Ez a hír annyira megdöbbentette, hogy először hinni sem akarta. Himmlert Hitler szűkebb kabinetje tagjaként ismerte, és tudta, hogy alighanem Hitler után ő a birodalom második legerősebb embere. Arról azonban nem volt tudomása, hogy Himmlernek bármiféle tapasztalata lenne a hadvezetésben, nemhogy egy egész hadseregcsoport vezetésében.

Guderian keserűen felidézte, hogy januárban, amikor a lengyel front kezdett összeomolni a Vörös Hadsereg rázúduló támadásai alatt, hasztalan sürgette a Visztula-hadseregcsoport létrehozását. Akkoriban úgy képzelte, hogy ez a vegyes összetételű északi hadseregcsoportosítás fogja tartani a fő védelmi vonalat az Odera és a Visztula között, Kelet-Poroszországtól egy távoli déli pontig, ahol egy másik hadseregcsoporthoz csatlakozik. Ha sikerül tartani ezt a vonalat, az megakadályozza, hogy az oroszok lavinája Alsó-Pomeránián és Felső-Szilézián át bezúduljon egyenest Németország szívébe, Brandenburgba, aztán végül Berlinbe.

Guderian a hadseregcsoport élére Freiherr von Weichs tábornagyot javasolta. „Abban a helyzetben ő látszott a legalkalmasabb embernek erre a posztra" – mondta Guderian. – „De mi történt? Hitler kijelentette, hogy von Weichs túl öreg. A megbeszélésen jelen volt Jodl, és én arra számítottam, hogy mellém áll. Ehelyett valami megjegyzést tett Weichs vallásos érzelmeiről. Ezzel a kérdés el volt döntve."

„Hová jutottunk!" – mennydörgött Guderian. – „Hitler kinevezte, Himmlert! Annyi lehetőség közül éppen Himmlert!"

Guderian, a saját szavai szerint, megpróbált vitatkozni, érvelni a katonai

képzettséggel nem rendelkező Himmler „megdöbbentő és képtelen kinevezése ellen”, de Hitler hajthatatlan maradt. Himmler vezetése alatt pedig a front óhatatlanul összeomlott. A Vörös Hadsereg pontosan úgy nyomult előre, ahogy Guderian megjósolta. Amint az oroszok átkeltek a Visztulán, erőik egy része észak felé fordult, Danzignál elérték a Balti-tengert, és egyedül Kelet-Poroszországban elvágtak és körülzártak huszonöt hadosztályt. A szovjet csapatok másik része átszelte Pomerániát és Felső Sziléziát, és kiért az Oderához és a Neisséhez. A német vonalak a keleti front egész hosszában meginogtak. De egyik szektor sem omlott össze úgy, mint Himmleré. A birodalmi marsall kudarca megnyitotta az utat Németországon át, és lehetővé tette a szövetségesek egyesülését. Legfőképpen pedig végveszélynek tette ki Berlint.

*

Guderian elmondta Heinricinek, hogy alig negyvennyolc órával azelőtt elhajtatott a Visztula-hadseregcsoport főparancsnokságára, Birkenhainba, körülbelül ötven mérföldnyire Berlintől, és megpróbálta rábeszélni Himmlert, hogy mondjon le a parancsnokságról. Ott értesült róla, hogy Himmler beteg. Mintegy húsz mérföldnyire odébb, Lychen városában talált rá az SS birodalmi vezetőjére, ahol „szanatóriumban ápoltatta magát egy közönséges náthával”.

Guderian gyorsan felismerte, hogy kihasználhatja Himmler betegségét”. Együttérzését fejezte ki a birodalmi vezetőnek, bizonyára agyondolgozta magát – mondta –, hiszen ennyi poszt „bárki erejét próbára tenné”. Az ambiciózus Himmler a Visztula-hadseregcsoport parancsnoksága mellett maga volt egy személyben a belügyminiszter, a Gestapo – a német rendőrség és titkosszolgálat – főnöke, az SS főnöke és a Gyakorló Hadsereg parancsnoka. Miért ne szabadulna meg ezek közül egytől, mondjuk a Visztula-hadseregcsoporttól? – javasolta Guderian.

Himmler kapott a javaslaton. Nagyon igaza van, mondta Guderiannak, számtalan feladata csakugyan rendkívüli megterhelési jelent. „De hogyan javasolhatnám én magam a Führernek, hogy otthagynám a Visztula-hadseregcsoportot?” – tette fel a kérdést Himmler. Guderian sietve megnyugtatta Himmlert, hogy ha felhatalmazza, majd ő megteszi a javaslatot. Himmler gyorsan beleegyezett. Azon az estén Hitler felmentette az „agyonhajszolt birodalmi vezetőt, de csak sok dohogás után, és láthatólag kelletlenül”.

Guderian, akinek maró helyzetrajzát dühkitörések tarkították, most egy pillanatra elhallgatott, de nyomban újra kirobbant. „Elképesztő, micsoda felfordulás” – háborgott dühtől fuldokolva. – „Ami a hadvezetésben folyik, egyszerűen hihetetlen. Hihetetlen!”

Az elmúlt hónapokban – folytatta Guderian – számtalanszor igyekezett megértetni Hitlerrel, hogy „az igazi veszély a keleti fronton fenyeget”, és hogy „drasztikus intézkedésekre van szükség”. Sürgette, hogy hajtsanak végre stratégiai visszavonulást a balti országokból, különösen a lettországi Kurlandból és a Balkánról, sőt javaslatot tett, hogy hagyják el Norvégiát és Olaszországot is. Mindenütt le kell rövidíteni a vonalakat. Minden így felszabaduló hadosztályt haladéktalanul át kell dobni az oroszországi frontra. A hírszerzés szerint az oroszoknak kétszer annyi hadosztályuk van, mint a nyugati szövetségeseknek – keleten mégis kevesebb német hadosztály harcol, mint nyugaton. Mi több, Eisenhower ellen vetették be a legjobb német hadosztályokat. Hitler azonban hallani sem akart a védelemről. Egyszerűen nem hitt az elé tárt tényeknek és számoknak.

„Hitler alighanem elkövette a legnagyobb hibát” – jelentette ki Guderian. 1944 decemberében utolsó ütőkártyaként erőteljes ellentámadást indított a nyugati szövetségesek ellen az Ardennekben, Belgium erdős-hegyes vidékein és Luxemburg északi körzetein át. Azzal hencegett, hogy a támadás kettészakítja a szövetségeseket, és megfordítja a háború egész menetét. Ezen a fronton három teljesen feltöltött hadsereget vetett be. Ez összesen húsz hadosztályt, köztük tizenkét páncélos hadosztályt jelentett. A csapatok azt a feladatot kapták, hogy törjék át az ellenség vonalát, jussanak ki a Meuse-höz, majd északnak fordulva foglalják el Antwerpent, a szövetségesek létfontosságú utánpótlási kikötőjét. A csapás váratlanul érte és megrendítette a szövetségeseket, és kénytelenek voltak súlyos veszteségekkel meghátrálni. A támadás azonban hamarosan kifulladt. A szövetségesek gyorsan magukhoz tértek, alig öt hét alatt felmorzsolták Hitler csapatait, és visszavetették őket Németország határai mögé.

„Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a támadás kudarcot vallott folytatta Guderian –, könyörögtem Hitlernek, hogy vonjuk vissza csapatainkat az Ardennekből, és dobjuk át őket a keleti frontra, ahol minden pillanatban számítani lehetett az oroszok támadására. Hasztalan. Hitler nem volt hajlandó hinni erőbecsléseinknek”.

Január 6-án Guderian jelentette Hitlernek, hogy az oroszok bármelyik

percben megindíthatják nagy erejű támadásukat a Baltikumból a Balkán felé, összesen mintegy 225 hadosztállyal és huszonkét harckocsihadtesttel. A helyzetértékelést Reinhard Gehlen tábornok, Guderian hírszerzőfőnöke készítette. Ebből kiderült, hogy az oroszok gyalogságban tizenegyszeres, páncélosokban hétszeres, tüzérségben és repülőkben legalább hússzoros fölényben lesznek. Hitler az asztalra csapott, és őrjöngve elmondta mindennek a jelentés készítőjét. „Ki készítette ezt a szemetet?” – üvöltötte. – „Akárki volt is, bolondok házába kell csukatni!” Három nappal később az oroszok megindították támadásukat, és Gehlen becslései beigazolódtak.

„A front gyakorlatilag összeomlott – mondta Guderian Heinricinek –, mégpedig egyszerűen azért, mert páncélos erőink nyugaton voltak lekötve. Hitler végre beleegyezett, hogy páncélosaink egy részét átdobjuk keletre, de azt már nem engedte meg, hogy a harckocsijainkat használjuk az oroszok előrevetett egységei ellen Berlintől keletre. Hová küldte őket ehelyett? Magyarországra, ahol tökéletesen felesleges harcokba bocsátkoztak az olajmezők visszaszerzéséért.”

„Mi az ördögnek van még mindig tétlenül lekötve tizennyolc hadosztályunk Kurlandban? – dühöngött Guderian. – Itt van rájuk szükség, nem a Baltikumban. Ha életben akarunk maradni, mindenünket az Odera-frontra kell összpontosítanunk.”

Guderian elhallgatott, és erőt vett magán. Aztán folytatta: „Az oroszok már a torkunkba látnak. Most megállították az offenzívájukat, hogy átszervezéseket és átcsoportosításokat hajtsanak végre. Számításaink szerint, önnek három-négy hete van még az előkészületekre, amíg a folyón levonul az ár. Ezalatt az oroszok meg fogják kísérelni, hogy új hídfőállásokat foglaljanak a nyugati parton, és kiszélesítsék a már meglevőket. Ezt meg kell akadályozni. Nem számít, mi történik másutt, az oroszokat meg kell állítani az Oderánál. Ez az egyetlen reményünk.”

HARMADIK FEJEZET

Guderian most bekérette a térképeket. Az előszobában az egyik szárnysegéd felvett az előkészített térképek közül néhányat, bevitte őket az irodába, és odaterítette a térképasztalra a két tábornok elé.

Heinricinek most nyílt alkalma először áttekinteni az általános helyzetet.

Németország több mint egyharmada elveszett – elnyelték a nyugatról és keletről előrenyomuló szövetségesek. A megmaradt rész két nagy víziakadály között terült el: nyugatról a Rajna határolta, keletről az Odera és mellékfolyója, a Neisse. És Heinrici tudta, hogy a Birodalom két nagy ipari körzete, amelyet a szövetségesek még nem foglaltak el, éjjel-nappal bombatámadásoknak van kitéve. Nyugaton, mint Heinrici már korábban is hallott róla, Eisenhower hadseregei csakugyan elérték a Rajnát, Németország nagy természetes védelmi vonalát. Az angol-amerikai erők mint egy ötszáz mérföld hosszúságban húzódtak a nyugati part mentén, nagyjából a Fekete-tengertől a svájci határig. Egy ponton még a Rajna vonalát is áttörték. Március 7-én az amerikaiak Bonntól délre elérték a remageni hidat, mielőtt még sikerült volna teljesen szétrombolni. A keleti parton egy húsz mérföld széles és öt mérföld mély hídfőállás ékelődött be. További átkelésekre bármelyik percben számítani lehetett.

Keleten a szovjetek végighömpölyögtek egész Kelet-Európán, és a Baltikumtól az Adriáig több mint nyolcszáz mérföldes frontot tartottak. Magában Németországban ott álltak végig az Odera-Neisse vonalán, egészen a csehszlovák határig. Most, mint Guderian elmondta, lázasan készülődnek, hogy felújítsák támadásukat. A felderítő repülőgépek felderítették a front felé özönlő erősítést. Minden vasúti kirakóállomás ontja a lövegeket és a felszerelést.

Minden út zsúfolásig megtelt harckocsikkal, gépkocsi- és fogatolt oszlopokkal, menetelő csapatokkal. Hogy mekkora erőkkel rendelkezhet a Vörös Hadsereg, senki még csak fel sem tudta becsülni, de Németországon belül három hadseregcsoportot sikerült azonosítani. Ezek túlnyomórészt éppen a Visztula-hadseregcsoporttal szemközt foglaltak állásokat.

Ahogy Heinrici végignézett a megöröklött frontszakaszon, most látta először, amit később úgy fog emlegetni: „a megdöbbentő igazság a maga teljességében”.

A térképen a Visztula-hadseregcsoportot jelölő vékony, kanyargó vörös vonal százhetvenöt mérföld hosszúságban futott, a balti partvidéktől az Odera és a Neisse sziléziai találkozásáig, ahol csatlakozott Schörner vezérezredes erőihez. A front nagyobbrészt az Odera nyugati partján húzódott, de három nagyobb hídfőállás még megmaradt a keleti parton, északon Stettinnél, Pomeránia tizenharmadik századi fővárosánál, délen Küstrinnél és Frankfurt-am-Odernél, a régi egyetemi városnál. Mindegyik

létfontosságú szakasz, szemközt Berlinnel.

Heinricinek, mint most megtudta, mindössze két hadsereg állt rendelkezésére, hogy megakadályozza az oroszokat a főváros elfoglalásában, és abban, hogy behatoljanak Németország szívébe. A front északi szárnyát a 3. páncélos hadsereg tartotta, az apró termetű Hasso von Manteuffel parancsnoksága alatt, aki Guderian és Rommel mögött a Wehrmacht harmadik legnagyobb páncélos harcásza volt. Manteuffel állásai mintegy kilencvenöt mérföld hosszúságban húzódtak, Stettintől északra, a Hohenzollern-csatorna és az Odera találkozásáig, Berlintől nagyjából huszonnyolc mérföldnyire északkeletre. Onnan lejjebb, a Neisse torkolatáig mintegy nyolcvan mérföld hosszúságban a védelem a nagy tekintélyű, negyvenhét esztendős Theodor Busse vezette 9. hadseregre volt bízva.

Heinricit, akit lesújtott az általános kép – nem minden ok nélkül meglepte az ellene felvonultatott erők nagysága. A keleti fronton Heinrici hozzászokott, hogy légi oltalom nélkül, minimális számú harckocsival védekezett, legalább kilencszeres vagy akár tízszeres számbeli túlerővel szemben. Heinrici azonban tudta, a lényeg a csapatok minősége. Ami most különösen nyugtalanította, az saját két hadseregének felépítése volt.

A tapasztalt Heinrici ha egy hadosztály vagy hadosztályparancsnok nevét hallotta, nyomban eszébe jutott az egység története és harcképessége. Most, ahogy áttanulmányozta a térképet, meg kellett állapítania, hogy keleten alig akadt olyan reguláris hadosztály amelyet felismert volna. A szokásos hadrendi számok helyett olyan talányos neveket látott, mint „Kassen Csoport”, „Döberitz”, „Nederland”, „Kurmark”, „Berlin” és „Münchenberg”. Heinrici megkérdezte, mi ezeknek az egységek az összetétele. Mint kiderült töredékes csapatok voltak, különböző hadosztályok maradványainak összevonásából hozták létre őket, és Guderian térképe nem adott világos képet róluk. Szeretett volna alaposabban utána nézni a dolognak, de az volt a halvány gyanúja, hogy ezek az alakulatok csak a nevükben hadosztályok. Nem mondta ki a gyanú ját, mert Guderian néhány más, még sürgősebb kérdést is meg akart vitatni vele. Ezek egyike Küstrin volt.

Heinrici legnagyobb hadserege a Busse-féle 9. hadsereg volt, amely Berlin közvetlen védőpajzsát jelentette. A vörös térképjelek futásából világosan látszott, hogy Bussénak szorító problémákkal kellett szembenéznie. Az

oroszok, mint Guderian elmondta, a 9. hadsereggel szemben koncentrálták fő erőiket. Hatalmas erőfeszítéseket tesznek, hogy felmorzsolják a németek két hídfőállását a keleti parton Küstrinnél és Frankfurt körzetében. A legveszélyesebb helyzet Küstrinnél alakult ki.

Ebben a térségben az elmúlt hetekben az orosz csapatok többször is kísérletet tettek, hogy átkeljenek az Oderán és megvessék lábukat a nyugati parton. A kísérleteket többnyire sikerült vissza verni, ám a védelmi erőfeszítések ellenére az oroszok még mindig tartották magukat Küstrin környékén, és jelentős hídfőállásokat sikerült megtartaniuk a város mindkét oldalán. A harapófogó beékelődések között csupán egyetlen folyosó maradt, amely Küstrin védőit a 9. had sereggel összekötötte. Ha egyszer a harapófogó összezárul. Küstrin elesik, és a két hídfőállás összekötése fontos ugródeszkát fog jelenteni az oroszok számára a nyugati parton, útban Berlin felé.

Guderian most újabb kínos meglepetéssel szolgált. „Hitler elhatározta – közölte –, hogy támadást kell indítani a Küstrintől délre kialakult hídfőállás megtisztítására, és Busse tábornok már készül a feladatra. Úgy gondolom, a műveletre negyvennyolc órán belül sor fog kerülni”.

A Guderian által vázolt terv szerint a Küstrintől tizenhárom mérföldre délre fekvő Frankfurt felől indítanak támadást. Öt páncélgránátos hadosztály átkel a folyón a német hídfőállásokba, onnan támadást indít a keleti part mentén, majd hátba támadja a Küstrintől délre kiépült orosz hídfőállást.

Heinrici gondosan szemügyre vette a térképet. Frankfurt-am-Oder nagyobb része a nyugati parton, kisebbik része a keleti parton terült el. A város két részét egyetlen híd kötötte össze. A Visztula-hadseregcsoport újdonsült parancsnoka számára egy dolog teljesen világos volt: a dombos keleti part ideális terepet jelent az orosz tüzérség számára: a magaslatokról egy-kettőre képesek megtorpantani a németeket. A rosszabb azonban az, hogy a folyón átvezető híd túlságosan szűkös egy öt hadosztályból álló csoportosítás számára.

Heinrici néhány percig a térképre szegezte tekintetét. Egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy az oroszok azonnal felfedezik a gyülekező német csapatokat, először megsemmisítő tüzérségi, majd légi csapást mérnek rájuk. Heinrici Guderianra pillantott és egyszerűen csak annyit mondott: „Ez szinte lehetetlen”.

Guderian egyetértett, majd ingerülten hozzátette: az egyetlen lehetőség a hadosztályok összevonására az lenne, ha mintegy tizenöt mérföldes gyalogos és harckocsioszlopot alkotva egymás után haladnának át a hídon. Hitler azonban ragaszkodott a támadáshoz. „Sikerülni fog – jelentette ki Guderiannak –, mert az oroszok nem számítanak egy ilyen vakmerő, minden hagyományt felrúgó hadműveletre”.

Heinrici, aki még mindig a térképet tanulmányozta, látta, hogy Küstrin és Frankfurt közötti arcvonalszakasz zsúfolásig van orosz tankokkal. Még ha sikerülne is egyenesen a hídfőállásokról támadást indítani, az orosz csapatok olyan erősek, hogy a német hadosztályok soha nem érik el Küstrint. „Csapatainkat neki fogják szorítani az Oderának. Az pedig katasztrófa lesz” – jelentette ki komoran.

Guderian nem válaszolt – nem volt mit mondania. Hirtelen az órájára pillantott. „Jó Isten! – csattant fel ingerülten. – Háromra vissza kell érnem Berlinbe, a Führer tanácskozást tart.” A puszta gondolat is újabb dühkitöréseket váltott ki belőle. „Képtelenség dolgozni” – háborgott Guderian. „Napjában kétszer végig kell hallgatnom azt a sok marhaságot azoktól, akik Hitlert körülveszik. Képtelen vagyok bármit is elérni! Egész időmet vagy úton töltöm, Berlinben azt a sok locsogást hallgatom!”

Guderian dühe oly heves volt, hogy Heinricit nyugtalanság fogta el. A vezérkari főnök arca céklavörösre vált, és Heinrici már-már attól tartott, hogy Guderian a következő pillanatban szívrohamot kap, és holtan végigvágódik a padlón. Aztán baljós csend támadt. Guderian megpróbált erőt venni magán, aztán annyit mondott: „Hitler meg akarja vitatni a küstrini támadást. Valószínűleg jobban teszi, ha velem jön.”

Heinrici udvariasan elhárította az ajánlatot. „Ha holnapután meg kell indítanom azt az őrült támadást, jobb, ha minél előbb megyek a törzsemhez” – mondta. Aztán konokul hozzátette: „Hitler várhat még egy pár napot a viszontlátásig”.

Az előszobában Heinrich von Bila azzal mérte az időt, hogyan fogy a kikészített térképek és táblázatok halma, amelyeket egymás után bevittek Guderian irodájába. Már talán csak egy vagy kettő maradt, így arra gondolt, hogy a megbeszélésnek most biztos egy-kettőre vége. Odasétált az asztalhoz, és szórakozottan odapillantott a legfelső térképre. A térkép Németországot ábrázolta, de a vonalak valahogy furcsán különböztek a megszokottaktól. Von Bila már éppen vissza akart fordulni, amikor valamin

megakadt a tekintete. Jobban odanézett a térképre. Ez csakugyan különbözött az összes többitől. A feliratai akasztották meg von Bila tekintetét. Angol feliratok voltak rajta. Von Bila lehajolt, és belemélyedt a tanulmányozásába.

NEGYEDIK FEJEZET

Már hat felé járt, amikor a csüggedt Heinrici Prenzlau közelében, Birkenhainnál elérte a parancsnokságát. Zossentől idáig, a két és fél órás úton végig hallgatott. Egyszer Bila megpróbált beszélgetést kezdeményezni, megkérdezte, látta-e a tábornok azt a bizonyos térképet. Von Bila feltételezte, hogy Guderian megmutatta egy másolatát Heinricinek, és elmagyarázta a tartalmát. Valójában Heinrici nem tudott a térképről, és von Bila nem kapott választ. A tábornok összeszorított szájjal hallgatott. Ideges volt. Von Bila soha nem látta ilyen levertnek.

Amikor Heinrici megpillantotta új parancsnokságát, a látványtól még jobban elkomorodott. A Visztula-hadseregcsoport vezetési pontja egy nagy, impozáns kastélyból állt, amelyhez kétoldalt fából épült barakkokat tapasztottak. A főépület valami építészeti borzalom volt. Hatalmas, díszes alkotmány, homlokzatán egy sor túlméretezett oszloppal. Évekkel ezelőtt maga Himmler építtette a helyet saját tuszkulánumául. Egy közeli mellékvágányon ott állt saját luxus berendezésű magánvonata, a „Steiermark”.

Zossenhez hasonlóan ezt a parancsnokságot is erdőbe rejtették, de másban aztán semmiben nem hasonlítottak. Itt nyoma sem volt annak a nyüzsgésnek, amire Heinrici egy aktív hadseregcsoport parancsnokságán számított. A főépület előcsarnokában egy szem SS-tizedesen kívül egy lelket sem lehetett látni. A tizedes megkérdezte az érkezők nevét, odavezette őket egy kemény lócához, azzal eltűnt.

Néhány perc múlva megjelent egy magas, kifogástalanul öltözött SS-vezérőrnagy, és bemutatkozott. Heinz Lammerding volt, Himmler vezérkari főnöke. A vezérkari főnök édeskés modorban elmagyarázta, hogy a birodalmi vezető „egy roppant fontos megbeszélésen vesz részt”, és pillanatnyilag „nem lehet zavarni”. Az udvarias, de hűvös Lammerding nem hívta be Heinricit, hogy várakozzék az ő irodájában, de még a vendégszeretet szokásos gesztusait is mellőzte. Sarkon fordult, és otthagyta

Heinricit és von Bilát, előcsarnokban. Heinricivel, amióta tábornokként szolgált, így még nem bántak.

Türelmesen várt vagy tizenöt percig, aztán nyugodtan odaszólt Milához. „Menj, és mondd meg ennek a Lammerdingnek, hogy nem vagyok hajlandó egyetlen percet sem várni. Követelem, hogy haladéktalanul vezessen Himmlerhez”. Pár másodperc múlva a vezérkari főnök már vezette is végig a folyosón, egyenest Himmler irodájába.

Himmler az íróasztala mellett állva fogadta. Közepes termetű volt, a törzse hosszabb, mint a lába. Heinrici törzsénél ezért úgy emlegették: „a bika hátsó patája”. Arca keskeny, álla csapott, kancsal szemein egyszerű drótkeretes szemüveg, keskeny ajka fölött kis bajusz. Keze kicsi, finom és nőies, az ujjai hosszúak. Heinricinek feltűnt, hogy bőre „sápadt, petyhüdt és szinte szivacsos”.

Himmler Heinrici elé sietett, üdvözölte, majd nyomban hosszas magyarázkodásba kezdett. „Meg kell értenie, hogy számomra rendkívül nehéz döntés elhagyni a Visztula-hadseregcsoportot” – magyarázta, Heinrici karját fogva, és odavezette egy székhez. „De tudnia kell, annyi tisztségem van, annyi a munkám – ráadásul nem a legjobb az egészségem.” Himmler maga is leült az íróasztala mellé, hátradőlt, és így folytatta: „Most elmondom önnek, hogy mi is történt. Már bekérettem az összes térképet és az összes jelentést.” Belépett két SS-katona. Az egyik a gyorsíró volt, a másik egy jókora térképköteget hozott be. Mögöttük belépett két törzstiszt. Heinrici örült, hogy ezek nem SS, hanem Wehrmacht-egyenruhát viseltek. Az egyik Eberhard Kinzel altábornagy, a vezérkari főnök helyettese volt, a másik Hans Georg Eismann, a hadműveleti osztály vezetője. Heinrici különösen Eismannak örült, akit rendkívül ügyes törzstisztként ismert. Lammerding nem jelent meg.

Himmler megvárta, amíg mind leülnek. Aztán drámai önigazoló szónoklatba kezdett. Heinrici utólag úgy emlékezett: „Ádám és Évánál kezdte”, aztán olyan tekervényes magyarázatokba fogott, hogy amit mondott, annak „az égvilágon semmi értelme nem volt”.

Kinzel és Eismann tudta, hogy Himmler képes órákon át így szónokolni. Kinzel pár perc múlva „sürgős teendőire” hivatkozva felállt és távozott. Eismann ülve maradt, hol Himmlerre, hol Heinricire tekintett, és magában összehasonlította őket. Heinriciben „állhatatos, őszülő öreg katonát” látott. Ez a komoly, csendes, feszes tartású kis ember, akinek az udvariasság a

vérében volt, kénytelen volt végighallgatni egy olyan, a katonasághoz mit sem értő jöttment dagályos halandzsáját, aki „még a léptéket sem képes leolvasni a térképről." Ahogy elnézte a vadul gesztikuláló Himmlert, aki „teátrális tirádáiban hetet-havat összehordott", tudta, hogy Heinricit felháborodás és undor tölti el.

Eismann várt, ameddig bírt, aztán ő is elnézést kért, sok a dolga, mondta, és távozott. Pár perccel később Heinrici észrevette, hogy a gyorsíró, miután képtelen volt lépést tartani Himmler szóözönével, letette a ceruzáját. Heinrici halálos unalomba süppedve szótlanul ült, és hagyta, hogy a szóáradat átcsapjon a feje fölött.

Egyszerre Himmler íróasztalán megcsörrent a telefon. Himmler felvette a kagylót, és belehallgatott. Arcán riadt meglepetés tükröződött. Odanyújtotta a kagylót Heinricinek. „Ön az új parancsnok – mondta –, jobb, ha ön fogadja ezt a hívást".

Heinrici átvette kagylót.

„Itt Heinrici – szólt bele. – Kivel beszélek?"

Busse tábornok volt, a 9. hadsereg parancsnoka. Heinrici dermedten hallgatta. A katasztrófa már bekövetkezett. Az oroszok felfedezték Busse előkészületeit Küstrin megtámadására. A 25. páncélos hadosztály, Busse egyik legjobb hadosztálya, amely hónapokig nyitva tartotta a folyosót a Küstrin két oldalán létesített orosz hídfőállások között, csendben kivonult állásaiból, hogy felkészüljön a támadásra. Egy másik hadosztály, a 20. páncélos hadosztály, hozzáfogott, hogy elfoglalja a 25. hadosztály állásait. Az oroszok észrevették a cserét, és északról és délről támadást indítottak. Bekövetkezett, amitől Guderian tartott: a harapófogó összezárult. Az oroszok elvágták a 20. páncélos hadosztályt. Küstrin elszigetelődött, és az oroszok most hatalmas hídfőállást nyertek Berlin ostromához.

Heinrici eltakarta a kagylót, és dühöngve közölte Himmlerrel a hírt. A birodalmi vezető idegesen hallgatta, aztán megrándította a vállát. „Nos, ön a Visztula-hadseregcsoport parancsnoka" mondta.

Heinrici rámeresztette a szemét. „Ide hallgasson" – szólt élesen. – „A fene egye meg, egyelőre az égvilágon semmit nem tudok erről a hadseregcsoportról. Még azt sem tudom, miféle katonáim vannak, vagy hogy kit hol találok!"

Himmler üres tekintettel bámult Heinricire, s az látta, hogy a birodalmi vezetőtől semmi segítségre nem számíthat. Újra beleszólt a telefonba,

felhatalmazta Bussét, hogy indítson ellentámadást, és megígérte, hogy amilyen gyorsan csak lehet, kimegy a frontra. Amint lette a kagylót, Himmler megint belekezdett zavaros magyarázkodásaiba, mintha mi sem történt volna.

Heinrici alig tudta türtőztetni magát. Azzal állította le Himmlert, hogy tudni szeretné a Birodalmi vezető jól megalapozott véleményét Németország általános helyzetét és katonai céljait illetően. A kérdés – mint később emlékezett – „láthatólag kellemetlenül érintette” Himmlert. A birodalmi vezető felállt a székből, megkerülte az íróasztalt, és karon fogva odavezette Heinricit egy pamlaghoz, a szoba távoli sarkába, a gyorsíró hallótávolságán kívül. Aztán fojtott hangon olyan hírt közölt Heinricivel, amely csakugyan bombaként hatott: „Egy semleges országon keresztül megtettem a szükséges lépéseket, hogy béketárgyalásokat kezdjünk a Nyugattal” – közölte bizalmasan, majd hozzátette: „Természetesen ez abszolút bizalmas információ. Ugye, érti?”.

Hosszú csend állt be. Himmler várakozóan nézett Heinricire, alighanem a véleményét szerette volna hallani. Heinrici meg volt döbbenve. Ez hazaárulás. Németország, a hadsereg és vezetői elárulása. Heinrici alig tudott úrrá lenni magán. Vajon Himmler igazat beszél-e! Vagy csak lépre akarja csalni? Heinrici meg volt győződve, hogy Himmler, ez a hírhedt törtető, mindenre képes, még a hazaárulásra is, csakhogy megragadja a hatalmat. A tapasztalt frontharcos tábornok némán ült. Undorodott Himmler puszta jelenlététől is.

Egyszerre nyílt az ajtó, és belépett egy SS-tiszt. Himmler láthatóan megkönnyebbült, hogy félbeszakadt a jelenet. „Birodalmi vezető úr, a személyi állomány a búcsúzáshoz együttáll” – jelentette. Himmler felállt, és szó nélkül elhagyta a helyiséget.

Este nyolckor Himmler, SS-tisztjeivel és testőrével eltávozott. Mint Heinrici tisztiszolgája, Balzen hamarosan megállapította, mindent magával vitt, még a kastély evőeszközeit, tányérjait, de még a poharakat és csészealjakat is. Úgy távozott, hogy még nyoma sem maradt, mintha soha a lábát sem tette volna a parancsnokságra. Himmler a saját luxusvonatán sebesen távolodott bele az éjszakába, egyre távolabb az oderai fronttól, nyugat felé.

A magára hagyott Heinrici tombolt. Ahogy az új parancsnok körülnézett a parancsnokságon, dühe és undora egyre nőtt. Egyik tisztjének

visszaemlékezése szerint Heinrici haragja a végsőkig fokozódott, amikor meglátta Himmler kastélyának elpuhult berendezését. A hatalmas iroda és egész berendezése fehérben pompázott. A hálószoba díszítése halványzöld: halványzöldek a drapériák, a kárpitok, a függönyök, de még a takarók és az ágyhuzatok is. Heinrici maró megjegyzése szerint a hely „jobban illett volna valami nagyvilági dámához, mint egy katonához, aki egy hadsereget irányít".

Heinrici késő éjjel ígéretének megfelelően telefonált korábbi magyarországi vezérkari főnökének, és elmondta, mit tapasztalt. Már visszanyerte önuralmát, és hidegebb fejjel végig tudta gondolni összecsapását a birodalmi vezetővel. A bizalmas információt, amit Himmler adott, túlságosan fantasztikusnak ítélte, semhogy hitt volna benne. „Himmler örült, hogy távozhatott – mondta a telefonba régi magyarországi kollégájának. – Most aztán szedheti a lábát. Nem akarja, hogy ő legyen a felelős, amikor az összeomlás bekövetkezik. Hogy is ne! Jó ahhoz egy egyszerű tábornok is. Úgyhogy most én leszek a bűnbak."

Heinrici szárnysegédje, Heinrich von Bila százados idegesen járkált fel-alá a rendelkezésére bocsátott szobában. Képtelen volt kiverni a fejéből a térképet, amit Guderian parancsnokságán, Zossenben látott. A furcsa az, gondolta, hogy senki nem akadályozta meg, amikor tanulmányozni kezdte, holott a térkép nyilvánvalóan szigorúan titkos dokumentum volt. Guderian minden bizonnyal megmutatta Heinricinek, de a tábornok nem említette. Lehet, hogy a térkép kisebb jelentőségű, mint ő, von Bila hitte? Lehet, hogy ott készítették Guderian törzsénél, a szövetségesek szándékainak német becsléseként? De Bila még így sem tudta megmagyarázni, miért nyomtatták angolul, nem pedig németül. Csak egyetlen magyarázatot talált: ez csakugyan a szövetségesek térképe volt, ami valahogy a német hírszerzés kezébe került. Honnan máshonnét került volna oda? Ha pedig ez igaz – és von Bila el nem tudott képzelni más változatot –, akkor leghelyesebb, ha sürgősen figyelmezteti a feleségét és három gyermekét. A térkép szerint ha Németországot legyőzik, az ő bernbergi otthona az oroszok által ellenőrzött zónába fog kerülni. Mert ha csak nem képzelődött, amit látott, egy szigorúan titkos térkép volt, amely azt ábrázolja, hogyan szándékoznak a szövetségesek elfoglalni és feldarabolni Németországot.

ÖTÖDIK FEJEZET

A térkép eredetije egy kísérő irat társaságában ott pihent egy széfben, hatvan kilométerrel arrább, Berlin Dahlem kerületében, az Auf dem Grat 1. alatt, Alfred Jodl vezérezredesnek, az OKW vezetési törzse főnökének irodájában. Ez a vörös dosszié, amely egyike volt legfantasztikusabb titkoknak, amelyeket a német hírszerzés a háború során megkaparintott, a legbrutálisabb mondanivalót tartalmazta, amit Jodl valaha is olvasott.

A dossziéban egy levél és egy hetvenoldalas háttéranyag lapult. A hátsó borítóhoz két kiteríthető térkép volt tűzve, mindkettő körülbelül hússzor tizennyolc hüvelyk, a lépték szerint egy hüvelyk egyenlő huszonkilenc mérfölddel. Jodl azon tűnődött, vajon a szövetségesek észrevették-e már, hogy az egyik legtitkosabb háborús direktívájuk bevezetőjének egy másolata hiányzik. A németek a dokumentumot a britektől zsákmányolták január vége felé, az ardenneki offenzíva táján.

Hitler olyan veszedelmesnek tartotta a szövetségesek tervét, hogy az OKW törzsének is csupán néhány vezetője láthatta. A Führer február első hetében, miután egy egész este tanulmányozta a dossziét, „legszigorúbb államtitoknak" minősítette az anyagot, melyet csupán katonai tanácsadói és ezek törzsei tanulmányozhatták, senki más. Még a kabinet tagjait sem tájékoztatta róla. A korlátozások ellenére akadt egy civil személy is, aki látta a dokumentumot és a dossziét: Frau Luise Jodl, aki mindössze néhány hete volt a tábornok hitvese.

Egy este, közvetlenül házasságkötésük előtt, Jodl tábornok elhatározta, hogy megmutatja a papírokat a menyasszonyának. Végülis Luise kezén számtalan katonai titok ment keresztül: korábban az OKW-n dolgozott, bizalmas ügyekkel foglalkozó titkárnőként. Jodl tábornok az aktatáskájába tette az egész dossziét, és így vitte lakására, néhány háztömbnyire a parancsnokságától. Alighogy a bejárati ajtót biztonságosan bezárta maga mögött, elővette a papírokat, és odamutatta a menyasszonyának: „Látod, ezt akarják a szövetségesek művelni Németországgal."

Luise az asztalra tette a vörös dossziét, és nekifogott, hogy átlapozza. Rég megtanulta, hogyan kell a katonai okmányokat és térképeket olvasni, de ebben az esetben semmiféle különleges ismeretre nem volt szükség: az okmány írói kristálytisztán fogalmaztak. Luise szíve elakadt. A dosszié, amelyet a kezében tartott, hazája megszállásának részletes terve volt.

Valahol, Eisenhower parancsnokságán van valaki – gondolta –, akit a kódszavak kitalálásában éli ki bosszúálló hajlamát. A dosszié borítólapján baljós cím állt: „Eclipse-hadművelet”.

Jodl tábornok kivette Luise kezéből a dossziét, széthajtogatta a térképeket, és kiteregette őket az íróasztalon. „Nézd meg” – szólt keserűen –, „nézd meg a határokat.”

Luise némán követte a térképlapot átszelő vastag határvonalakat. Az északi és északnyugati területeken hüvelyknyi betűkkel az UK rövidítés állt. A déli, bajor zónában az USA felirat látszott. A Birodalom többi részén, ami magába foglalta csaknem a teljes központi részt és az onnan keletre húzódó területeket, ez állott:

USSR Luise döbbenten állapította meg, hogy a „Három Nagy” még Berlint is felosztotta egymás között. A fővárost, amely az orosz zóna közepén terült el, külön bekarikázták, és három részre osztották: az amerikaiak kapták a déli részt, a britek az északi kerületek egy részét és az egész északnyugati részt, a szovjetek az északkeleti és a keleti szektort. Ez tehát a vereség ára – gondolta Luise. „Olyan ez, mint valami lidércálom” – nézett fel jövendőbelijére.

Bár Luise tudta, hogy a térkép minden bizonnyal hiteles, nehezen tudta elhinni, amit kiolvasott belőle. Honnan van ez a dosszié? – kérdezte. Bár évek óta ismerte Jodl tábornokot, tudta, hogy vannak dolgok, amikről nagyon szűkszavúan beszél. „Zárkózott ember, álarc mögé rejtőzik, még előlem is” – gondolta mindig Alfredról. A tábornok most is kitérő választ adott. Megerősítette ugyan, hogy a térképek és a dokumentumok hitelesek, azt azonban nem volt hajlandó elárulni, hogyan szerezték, csupán annyit jegyzett meg, hogy a brit főparancsnokságról származnak.

Jóval később, amikor Jodl már rég visszatért a parancsnokságra, Luise hirtelen rádöbbent az „Eclipse-hadművelet” egy további félelmetes következményére. Ha Németország vereséget szenved, akkor az ő Harz-hegységben élő rokonai az orosz megszállási zónába Jognak kerülni. Bár Luise szerette Alfred Jodlt, és tökéletesen hű volt a hazájához, most mégis egy nagyon emberi döntést hozott. Ha így állnak a dolgok, gondolta, ő bizony ez egyszer figyelmen kívül hagyja Jodl figyelmeztetését, hogy soha senkinek ne árulja el, amit látott, olvasott vagy hallott. Azt mégsem engedhette meg, hogy a sógornője a négy kisgyerekkel az oroszok kezére jusson.

Luise elhatározta, hogy kihasználja a rendelkezésére álló lehetőségeket. Tudta a tábornok sürgősségi telefonkódját. Felvette a kagylót, és a kezelő közvetítésével felhívta a rokonait. Pár percen belül kapcsolták is őket. Néhány gyors, ártatlan mondatot váltott meglepett sógornőjével, aztán befejezésül mintegy véletlenül megjegyezte: „Tudod, mostanság nagyon erős a keleti szél. Azt hiszem, jobban tennéd, ha te és a gyerekek átköltöznétek a folyón túlra."

Lassan letette a kagylót. Remélte, hogy esetlenül kódolt üzenetét meg fogják érteni. Amint a vonal másik végén a sógornője meghallotta a kagylóban a kattanást, gondolkodóba esett. El nem tudta képzelni, miért hívhatta Luise ilyen késő este. Jólesett, persze, hallani a hangját, de sejtelme sem volt, mit akarhatott. Többet nem is gondolt a dologra.

A tábornok és Luise március 6-án kelt egybe. Attól fogva Frau Jodl egyfolytában azon aggódott, hátha a férje valahogy tudomást szerez a hívásról. Pedig nem kellett volna aggódnia. A túlterhelt tábornokot sokkal nyomasztóbb gondok gyötörték.

Addigra Jodl és törzse olyan alaposan áttanulmányozta az „Eclipse-hadműveletet", hogy betéve tudták szinte minden paragrafusát. A dosszié tartalma nem volt ugyan kimondottan stratégiai dokumentum, vagyis nem jelzett fenyegető ellenséges hadmozdulatokat, amelyekre megfelelő válaszlépéseket kell tenni, mégis, legalább ilyen jelentőséggel bírt. Először is, választ adott sor olyan kérdésre, amelyek évek óta gyötörték Jodlt és az OKW-t: milyen erős a szövetség a nyugati hatalmak és Szovjetunió között? Vajon szétesik-e ez a szövetség, mihelyt leülnek, hogy megosztozzanak a prédán? Most, hogy az orosz csapatok kezükben tartják Közép-Európa nagyobb részét, fennáll-e még a feltétel nélküli kapituláció" követelménye, amelyet Churchill és Roosevelt az 1943-as casablancai konferencia után kinyilvánított? És vajon a szövetségesek komolyan ilyen feltételeket akarnak-e szabni a legyőzött Németországnak? Ahogy Jodl és a német parancsnokság vezetői áttanulmányozták az Eclipse-dossziét, feleletet kaptak a szövetségesek szándékait illető minden ilyen kérdésükre. A dokumentumok félreérthetetlen szavakkal fogalmazták meg a válaszokat.

Ennek ellenére Jodl egészen február második hetéig nem fogta fel teljesen a dosszié – különösen pedig a térképek – fontosságát. Február 9-én és az azt követő három napon Roosevelt, Churchill és Sztálin titkos találkozót tartott Jaltában. A hírszerzés minden erőfeszítése ellenére, Jodlnak nem sikerült

többet megtudnia a találkozón elhangzottakról, mint amennyit a február 12-i hivatalos kommüniké közölt, de ez is éppen elég volt. Bármilyen homályosan és óvatosan fogalmazott is a közlemény, az teljesen egyértelművé vált, hogy az Eclipse-okmányok és térképek jelentik a kulcsot a szövetségesek kinyilvánított szándékához.

A hivatalos kommüniké egyik pontja kimondta: „Megállapodtunk a közös politikai lépésekben és tervekben a feltétel nélküli kapituláció kikényszerítésére… A megállapodás részleteit Németország végleges veresége után hozzuk nyilvánosságra… Az egyeztetett terv szerint a három nagyhatalom haderői Németország egy-egy különálló zónáját fogják megszállni…” Jodlnak nem volt szüksége, hogy a szövetségesek nyilvánosságra hozzák a „részleteket”, ismerte őket az Eclipse-dosszié alapján. És bár a jaltai kommüniké nem határozta meg a jelzett megszállási zónákat, Jodl ismerte őket. A térképek pontosan megmutatták a zónák helyzetét és határait.

A történtekből sokféle következtetést lehetett levonni, de az egyik különösen fájdalmasan érintette. Nyilvánvalóvá vált, hogy bármi történt is Jaltában, a Három Nagy találkozóján csupán ratifikálták a szövetségesek Németországra vonatkozó korábbi terveit. A jaltai kommüniké ugyan olyan benyomást igyekezett kelteni, hogy az ország feldarabolásának és megszállásának terve a találkozón született, az Eclipse-dokumentumok dátumai kétséget kizáróan bizonyították, hogy a fő döntések már hónapokkal korábban megszülettek. Az anyaghoz csatolt kísérő levelet januárban írták alá. A térképeket tehát azt megelőzően kellett, hogy elkészítsék: negyvennégy vége felé nyomtatták őket, és novemberi dátum állt rajtuk. Nyilvánvaló, hogy az Eclipse-tervezet, amely „Németország megszállásának tervezetét és hadműveleteit” tartalmazta, soha nem született volna meg, ha nincs meg a teljes egyetértés a szövetségesek között. Ez a kijózanító tény elsorvasztotta Németország utolsó reményeit is.

Attól a perctől fogva, hogy a Vörös Hadsereg átlépte a Birodalom keleti határait, Hitler és katonai tanácsadói egyre arra vártak, hogy mikor jelennek meg az első repedések a szövetségesek kapcsolatában. Hitték, hogy ennek előbb-utóbb be kell következnie, mert a Nyugat soha nem fogja megengedni, hogy Szovjet-Oroszország az uralma alá hajtsa Közép-Európát. Jodl maga is osztotta ezeket a nézeteket. Különösen a britekre számított, mert úgy érezte, ők semmi körülmények között nem

fogadnák el ezt a helyzetet.[6] De ez még azelőtt történt, hogy kezükbe került az „Eclipse hadművelet” terve. Ez a terv egyértelműen arra vallott, hogy a szövetség még ép, sőt Jalta meg is szilárdította.

De ezen túl a kísérő levél első bekezdése is arra vallott, hogy a szövetségesek között teljes az egyetértés. Ez a következőket mondja a megadás feltételeinek Németországra való erőltetése érdekében az Egyesült Államok, a Szovjetunió és az Egyesült Királyság (ez utóbbi a domíniumai nevében is) megállapodott Németország megszállásában a három nagyhatalom fegyveres erői által.”[7] A levél hitelességét illetően semmi vitának nem volt helye. A levelet 1945 januárjában, a brit 21. hadseregcsoport törzsénél írták alá, Belgiumban. Az aláíró pedig nem kisebb személyiség, mint Sir Francis de Guingand, Montgomery tábornagy vezérkari főnöke.

Jodl szemében a legsúlyosabb csapás a feltétel nélküli megadás ismételt követelése volt. A követelés újra meg újra szerepelt a szövegben. A németek eleinte úgy vélték, hogy a szövetségesek a feltétel nélküli megadás követelésével mindenekelőtt belpolitikai okból, propaganda céljából álltak elő. Most már bizonyosak lehettek: a szövetségesek szó szerint értették a követelést. A „Napfogyatkozás-terv” kimondta: „A totális háborúra az egyetlen lehetséges válasz a totális vereség és a totális megszállás… Világossá kell tenni, hogy Németországnak nem lesz módja tárgyalásokra.”

A szövetségesek szándéka semmi reményt, semmi jövőt nem hagyott Németország számára. Világossá vált, hogy még ha a Birodalom hajlandó lenne is kapitulálni, semmi más mód nincs rá, csak a feltétel nélküli teljes megadás. Jodl számára ez azt jelentette, hogy Németországnak nincs más választása, mint harcolni, a végsőkig.[8]

*

Március utolsó hetében – a pontos napra később senki nem emlékezett – Reinhard Gehlen tábornok, Guderian hírszerző főnöke Prenzlauba utazott, hogy találkozzék a Visztula-hadseregcsoport új parancsnokával. Aktatáskájában ott volt az Eclipse-hadművelet egy példánya. Gehlen vázolta Heinricinek az orosz csapatok legutóbbi ismert elhelyezkedését az Odera mentén, aztán elővette a Napfogyatkozás-dossziét, és elmagyarázta, mi az. Heinrici lassan átnézte a lapokat, aztán a térképekre szegezte a tekintetét, és hosszan tanulmányozta őket. Végül feltekintett Gehlenre, és egyetlen mondatban így foglalta össze, amit a főparancsnokságon már

mindenki tudott:" „Das ist ein Todesurteil". – Ez egy halálos ítélet.

Néhány nappal később, március 25-én, virágvasárnapon Jodl vezérezredes ismét kezébe vette az Eclipse-dossziét. Jó oka volt erre. Szerda este a George S. Patton tábornok vezette amerikai 3. hadsereg Oppenheim falunál. Mainz közelében átkelt a Rajnán, és megindult Frankfurt am Main felé.

Másnap északon Montgomery tábornagy csapatai huszonöt mérföld szélességben erőszakos átkelést hajtottak végre a folyón. A Rajna-vonal minden erőfeszítés ellenére összeomlott, és a nyugati szövetségesek gyorsan nyomultak előre. Jodl most nyugtalanul újra áttanulmányozta a Eclipse-dosszié anyagait. Azt akarta ellen őrizni, milyen mélyen akarnak a nyugati szövetségesek benyomulni Németországba. Ez volt az egyetlen kérdés, amelyre a kísérőlevél nem adott választ. Jodl szerette volna, ha a terv más részei, különösen a katonai hadműveletekkel foglalkozó anyagok, szintén a kezében vannak. .

A térképek azonban így is adtak némi támpontot. A dolgot még feleségének is megemlítette. Amit mondott, csak gyanú volt, de Jodl meg volt győződve, hogy igaza van. A térkép szerint a demarkációs vonalnak az angol-amerikai és az orosz csapatok között nagyjából az Elba folyó mentén kell húzódnia, Lübecktől Wittenbergig, onnan délnek tart Eisenach felé, majd elfordul keletnek, a cseh határ irányába. Vajon ez a zónahatár egyszersmind az az amerikai előrenyomulás végpontját is jelenti? Jodl csaknem bizonyos volt ebben. Meg is mondta a feleségének: nem hiszi, hogy „amerikaiak és a britek Berlinbe igyekeznek". Meg volt győződve, hogy a nyugatiak átengedték a főváros elfoglalását a Vörös Hadseregnek. Ha az Eclipse-terv térképeit azóta meg nem változtatták. Eisenhower csapatai meg fognak torpanni az Eclipse-tervben megszabott határvonalon.

III. A CÉLPONT

ELSŐ FEJEZET

Virágvasárnap éjszakáján, valamivel éjfél előtt az észak-franciaországi Sissonne-ban egy amerikai parancsnoki kocsi állt meg a 82. légi szállítású hadosztály parancsnokságának szürke kőépülete előtt. A kocsiból két tiszt szállt ki. Az egyik amerikai egyenruhát viselt, a másik rangjelzés nélküli brit tábori öltözéket viselt. A második magas volt és szikár, fején hetyke zöld barett. Félelmetes, dús vörös szakálla erősen elütött szőke hajától. Neve a britek és amerikaiak számára szinte kiejthetetlennek bizonyult: Arie D. Bestebreurtjénak hívták, de széles körökben csak Ariénak vagy Harry századosnak ismerték. Valahányszor újabb feladatra indult, nevét újra meg újra megváltoztatta, ideje nagyobb részét ugyanis a német vonalak mögött töltötte. Arie a Holland Felderítő Szolgálatnál szolgált, a Különleges Csapatok ügynökeként.

Néhány nappal korábban elöljárói Brüsszelbe rendelték Ariét, és közölték vele, hogy különleges feladattal kiküldik a 82. légi szállítású hadosztályhoz. Ariénak a hadosztályparancsnoknál, a fiatalos, harmincnyolc esztendős James M. Gavin vezérőrnagynál kellett jelentkeznie, azzal, hogy vegyen részt egy szigorúan titkos tájékoztatón. Arie és a kíséretében lévő tiszt most felsietett a lépcsőn a második emeletre, ott végigment a folyosón a jól őrzött térképszobához. Itt egy katonai rendőr ellenőrizte az engedélyeiket, aztán tisztelgett, és kinyitotta előttük az ajtót.

Odabent Gavin tábornok és vezérkari főnöke, Robert Wienecke ezredes fogadta őket melegen. A teremben Arie szinte csupa régi ismerőst látott: együtt ugrott ki ejtőernyőjével és együtt harcolt velük a hollandiai Nijmegen megtámadásánál. Brüsszeli elöljárói nem túloztak azokat a biztonsági intézkedéseket, amelyekre most számítania kellett. Csupán tizenöt tiszt volt jelen: ezredparancsnokok és törzseik egyes tagjai, csupa válogatott katona. A helyiség maga meglehetősen egyszerűen volt berendezve: néhány pad és asztal, a falakon táblázatok. A szoba egyik végében függönnyel eltakart, egész falat betöltő térkép.

Egy biztonsági tiszt névsorolvasást tartott, aztán Gavin vezér őrnagy gyorsan megnyitotta a tanácskozást. Odaállt az elfüggönyözött térkép elé, és odaintette a többieket maga köré. „Csak olyanokat hívtunk meg erre a

tájékoztatóra, akiknek jelenléte nélkülözhetetlen" – kezdte. „Hangsúlyoznom kell, hogy további parancsig az itt hallottakból semmi nem kerülhet ki e szoba falai közül. Az embereiket is bizonyos értelemben vakon kell kiképezniük, mivel nem tárhatják fel előttük kiképzésük konkrét célját. Tulajdonképpen önök már el is végezték a felkészítésük egy részét, mégpedig úgy, hogy többségüknek egyáltalán nem volt erről tudomása. Az elmúlt néhány héten önök és embereik egy olyan gyakorló körzetben hajtottak végre ugrásokat és berepüléseket, amelyet úgy választottunk ki és úgy rendeztünk be, hogy a következő támadási célpontunk valódi méreteit szimulálja."

„Uraim, gyilkos harcba indulunk. Ünnepi feladat lesz ez." Megrántotta a térkép oldalánál lógó zsinórt, a függöny széthúzódott, és előtűnt a célpont: Berlin.

Arie közelről látta a tisztek arcát, akik a térképre szegezték tekintetüket. Türelmetlen várakozást olvasott le róluk. Ez nem lepte meg. Ezek a parancsnokok hónapok óta úgy érezték, hogy nem kapnak méltó feladatot. Legtöbbjük maga is ott volt, amikor egységüket ledobták Szicíliában, Normandiában és Hollandiában, az utóbbi időben azonban hadosztályuk földi akciókra kényszerült, főképp az Ardennekben, a német offenzíva idején. Arie tudta, hogy ezek az elit légideszant alakulatok úgy érzik, nem arra használják őket, amire ki lettek képezve. Az ő igazi feladatuk, hogy támadást intéznek meghatározott objektumok ellen jóval az előre nyomuló hadsereg előtt, elfoglalják, és megtartják a főerők beérkezéséig. Az igazság az, hogy a szövetségesek olyan gyorsan nyomultak előre, hogy a tervezett ejtőernyős bevetéseket újra meg újra lefúj ták.

Gavin elmagyarázta: a Berlin elleni támadás része lesz a szövetséges 1. légideszant hadsereg hadműveletének, amelyben három hadosztály egységei fognak részt venni. A fő szerep az „A" csoportosításnak nevezett 82. hadosztálynak jut. Gavin kigöngyölített a térkép tetején egy átlátszó kiegészítő vázlatot, és megmutatott néhány fekete zsírkrétával megrajzolt négyzetet és oválist, amelyek különböző célpontokat és kidobási zónákat jelöltek. „A jelenlegi tervek szerint a 101. légi szállítású hadosztály feladata, hogy elfoglalja a várostól nyugatra fekvő Gatow repülőteret." Itt egy kis szünetet tartott, majd folytatta. „A mi ingatlanunk magában Berlinben van. A Tempelhof repülőtér."

A 82-esek célpontja valószerűtlenül kicsinek tűnt. A 321

négyzetmérföldön elterülő hatalmas városhoz és környékéhez képest a repülőtér olyan volt, mint egy postabélyeg, alig másfél négyzetmérföldnyi zöld folt egy sűrűn beépített körzetben. Északi, keleti és déli szegélyén, meglehetősen baljóslatúan, nem kevesebb, mint kilenc temető terült el. „Két ezred körkörös védelemre rendezkedik be harmadik elfoglalja az épületeket a repülőtértől északra, Berlin központja irányában. A feladatunk, hogy megtartsuk ezt a légi Unt, amíg a földi csapatok beérkeznek. Ez nem tarthat soká, legalább néhány napig."

Gavin elmondta, hogy fokozni kell az ejtőernyősök „vak" gyakorlatozását. A parancsnokság rezsiépületében be fogják rendezni Tempelhof és környéke modelljét. Az ezredparancsnokok és törzseik a tervezéshez meg fogják kapni a kidobási zóna légi fényképeit, a felderítési adatokat és értékeléseket. „Külön szerencsénk, hogy számíthatunk Harry századosra, aki Berlin-szakértő, és különösen jól ismeri Tempelhofot és környékét. Ő is velünk ugrik, mostantól fogva rendelkezésünkre áll, hogy tájékoztassa önöket, és válaszoljon a kérdéseikre."

Gavin újra szünetet tartott, és végignézett a tisztjein. „A fő kérdés bizonyára az: milyen hamar kezdhetjük? Ez a németeken múlik tavaly november óta dolgozunk a légideszant bevetési tervein. Időközben újra meg újra meg kellett változtatni a terveket, és a kitűzött napig még sok további változtatásra kell számítanunk. Az úgynevezett „A-nap" pontos időpont ja attól függ, milyen gyorsan nyomulnak előre a szövetségesek Berlin felé. A kidobás időpontja nyilván nem határozható meg, amíg a földi csapatok nem érnek kellőképpen közel a városhoz. Az azonban bizonyos, hogy az A-napig legfeljebb két-három hét lehet hátra. Ez minden, amit most elmondhatok."

Gavin hátralépett, és a folytatást a törzstisztjeire bízta. Azok végigvették a hadművelet minden fázisát. Gavin csak fél füllel hallgatta őket. Mint később elmondta, sajnálta, hogy biztonsági okokból nem tárhatta fel a terv részleteit. Nem volt őszinte az embereihez, mert csak részben mondta el a szövetséges 1. légideszant hadsereg hadműveletének célját. Erre a hadműveletre akkor kerülhet sor, ha a szövetségesek támadást indítanak Berlin elfoglalására. Azt azonban nem mondta el, hogy a légideszant hadműveletre más katonai feltételek között is sor kerülhet: Németország és a német hadsereg hirtelen összeomlása és kapitulációja esetén. A tervnek ezt a részét azonban még szigorú titokként kellett kezelnie. Ez a terv

tulajdonképpen logikus kiterjesztése volt az „Overlord hadműveletnek” – az európai inváziónak –, és egy ideig „Rankin hadművelet”, C változat, később „Talisman hadművelet” néven volt ismert. Ezt a nevet 1944 novemberében biztonsági okokból ismét megváltoztatták. Ekkor kapta az „Eclipse-hadművelet” kódnevet.

Az Eclipse olyan szigorú titkot képezett, hogy a Főparancsnokság legmagasabb beosztású törzstisztjein kívül alig két tucatnyi tábornak nyerhetett bele betekintést. Ezek vagy hadtestparancsnokok vagy más szolgálati ágak hasonló beosztású vezetői voltak. A hadosztályparancsnokok közül alig valaki tudott bármit is az Eclipse-ről. Gavin maga is csak sejtette a terv igazi célját, és csak azokat a részleteket ismerte, amelyek kifejezetten rá és hadosztályán vonatkoztak.

Az előző hónapokban számos tanácskozáson, amelyeken rész: vett Lewis H. Brereton altábornagy, a szövetséges 1. légideszant hadsereg parancsnoka, Gavin közvetlen elöljárója, Matthew B. Ridgway vezérőrnagy, a 18. légi szállítású hadtest parancsnoka, az „Eclipse hadműveletet” úgy emlegették, mint Németország megszállásának tervét. Olyan hadműveleteket tartalmazott, amelyeket Németország kapitulációja vagy összeomlása esetén kell megvalósítani. Fő célja a feltétel nélküli kapituláció kikényszerítése, valamint a német haderő lefegyverzése és ellenőrzése.

Az Eclipse szerint a Berlin elleni légideszant támadás esetén az ejtőernyősök azt a feladatot kapják, hogy gyors ütemben „vegyék ellenőrzésük alá az ellenség fővárosában a legfontosabb adminisztratív és szállítási központokat, és demonstrálják katonai erőnket”. Feladatuk, hogy számolják fel az esetleges fanatikus ellenálló csoportokat; szabadítsák ki és vegyék gondozásukba a hadifoglyokat; szerezzék meg a különösen fontos szigorúan titkos dokumentumokat, dossziékat és filmeket, mielőtt az ellenség megsemmisíthetné őket; vegyék ellenőrzésük alá az információs központokat postahivatalokat és távírdákat, rádióállomásokat, lapszerkesztőségeket és nyomdákat; fogják el a háborús bűnösöket és a kormányzat életben maradt vezetőit, és állítsák helyre a törvényes rendet. A légideszant csapatok addig látják el ezeket a feladatokat, amíg a földi csapatok és a katonai irányító csoportok be nem érkeznek.

Maga Gavin ennyit tudott az „Eclipse-hadműveletről”. Arról, hogy mit tartalmaz a terv Németországnak és Berlinnek a vereséget követő megszállása és felosztása tekintetében, nem volt tudomása. Gavint most

csupán az foglalkoztatta, hogyan tudja felkészíteni a 82. légi szállítású hadosztályt. A követelményeket figyelembe véve ez két különböző terv kidolgozását igényelte. Az első a főváros elfoglalására indítandó hadművelet terve volt. A második, az Eclipse elgondolásának megfelelően azt a feladatot szánta a légideszant csapatoknak, hogy berlini kidobásuk után előrevetett osztagként tevékenykedjenek, de csupán rendfenntartó feladattal. Gavin elmondott a parancsnokainak mindent, amit elmondhatott, de tudta, hogy ha a háború váratlanul véget ér, az egész légideszant hadművelet tervét radikálisan meg kell változtatni. Ami a pillanatnyi helyzetet illeti, a feladata világos volt: a hadműveleti tervet követve fel kellett készítenie a 82. hadosztályt légi szállítású bevetéssel Berlin elfoglalására.

Gavin egyszerre arra lett figyelmes, hogy a holland felderítő tiszt éppen befejezi tájékoztatóját. „Még egyszer hangsúlyoznom kell ne számítsanak arra, hogy Berlinben bárkitől is segítségre számíthatnak" – mondta Harry százados. – „Ha azt kérdik: találnak-e olyan személyeket, akik hajlandók útbaigazítani önöket, a válasz: nem. Ha azt kérdik: vannak-e Berlinben földalatti ellenállók, a válasz nincsenek. Még ha akadnak is Berlinben egyesek, akik magánemberként szimpatizálnak velünk, túlságosan meg vannak félemlítve, semhogy ezt kimutassák. Később még részletesen is megbeszélhetjük ezeket a kérdéseket, de most higgyék el nekem első szóra: ne legyenek olyan illúzióik, hogy felszabadítóként, pezsgővel rózsával fogják fogadni önöket. A hadsereg, az SS, a rendőrség az utolsó töltényig harcolni fog, aztán amikor feltartott kézzel előmerészkednek, azt fogják mondani, hogy az egész dolog szörnyű tévedés volt, hogy Hitler a vétkes, és hogy hálásak, amiért az oroszok előtt elfoglaltuk a várost."

A holland megpödörte a bajuszát. „De úgy fognak harcolni, mint a fenevadak" – tette hozzá –, és ezért egy időre szorult helyzetbe is kerülhetünk. Mindenesetre meg fogja érni a fáradságot, és büszke vagyok, hogy önökkel tarthatok. Barátaim, amint elfoglaljuk Berlint, vége a háborúnak."

Gavin tudta, hogy Berlint nem lesz könnyű elfoglalni, de arra számított, hogy a légi deszant bevetés pszichológiai sokkja egymaga le tudja gyűrni a védőket. Ez lesz a háború egyik legnagyobb légideszant támadása. Az eredeti terv szerint a hadműveletben fedezetként részt vesz háromezer vadászgép, ezerötszáz szállító repülőgép, valószínűleg több mint ezer

vitorlázó gép és mintegy húszezer ejtőernyős, több, mint amennyit Normandiában dobta k le a D-napon. „Most nincs másra szükségünk, mint az elhatározásra és az «Indulás!” parancsra” – fejezte be a tanácskozást Gavin tábornok.

*

Harminc mérfölddel odébb, Mourmelon-le-Grandban, a híresen kemény 101. légi szállítású hadosztály szintén gyakorlatokat hajtott végre, és készen állt bármilyen hadműveletre, a hadosztálynál azonban senki nem tudta, milyen parancsot kapnak. A felsőbb parancsnokságnak annyi légideszant bevetési terve ment füstbe, hogy Maxwell D. Taylor vezérőrnagy hadosztályparancsnok, a helyettese, Gerald J. Higgins dandártábornok és törzse nehéz helyzetben találta magát. Fel kellett készülniük valamennyi tervre, de komolyan kételkedtek, hogy a tervezett bevetések közül akármelyikre sor kerül.

A berlini terven kívül voltak tervek a kieli német haditengerészeti bázis elleni támadásra (Eruption hadművelet), egy-sor bevetésre a hadifogolytáborok ellen (Jubilant hadművelet), és egy olyan támadásra, amelynek az a célja, hogy foglalják el a Fekete-erdő felé tartó amerikai 7. hadsereg előtti objektumokat (Effective hadművelet). Számos más tervet is megvizsgáltak, köztük akadtak meglehetősen fantasztikusak is. A 101. légi szállítású hadosztály törzsében még egy olyan elképzelésről is tudtak, hogy a szövetséges 1. légideszant hadsereget ledobják Bajorországban, Berchtesgaden környékén, azzal a feladattal, hogy foglalja el az Obersalzbergen berendezett Sasfészket, és ejtse foglyul tulajdonosát, Adolf Hitlert.

Persze, nem minden bevetés volt betervezhető. „Egyszerűen nincs annyi szállító repülőgépünk, amennyi akkor kéne, ha ezeket a hadműveleteket mind parancsba adják – jegyezte meg Higgins tábornok a törzsének. – De mi nem vagyunk mohók, mi igazából csak egyet akarunk!” De hogy a deszant hadsereg végül melyik hadműveletet fogja megkapni, és kiváltképp, hogy milyen feladat jut benne a 101. légi szállítású hadosztálynak – ki tudja? A legvalószínűbbnek a berlini bevetés látszott, bár Harry Kinnard ezredes, a hadműveleti főnök úgy vélte: „Az bizony meglehetősen gubancos dolog lenne”. Mindenki keserűen gondolt arra, hogy ha a berlini bevetés sorra kerül, a 101. hadosztály állományának a Gatow repülőtér jut, és vetélytársuk, a 82. hadosztály kapja meg az egyes

számú objektumot, Tempelhofot. Igaz, Berlin a legnagyobb háborús célpont, jut ott feladat mindenkinek.

Kinnard ezredes szerint egy légideszant bevetés tökéletes befejezése lenne az európai háborúnak. A hadszíntéri térképre fel is rajzolt egy vörös vonalat a 101. hadosztály franciaországi összpontosítási körletétől a berlini kidobási körletekig: a német főváros légvonalban mindössze 475 mérföldnyire volt tőlük. Ha megkapják a zöld utat, az első amerikaiak alig öt óra alatt Berlinben lehetnek.

Taylor tábornok, a 101. hadosztály parancsnoka, és helyettese, Higgins tábornok alig várta a támadást. Jó lett volna tudni, kap-e a légideszant hadosztály egyáltalán lehetőséget? Higgins mogorván nézegette a térképet. „Abból, ahogy a földi csapatok mozognak, úgy látom, ki akarnak szorítani bennünket a buliból" – állapította meg.

*

Ugyanezen a napon, március 25-én, szombaton, a Nyugati Szövetséges Erők katonai vezetői lelkesítő híreket kaptak a szövetséges expedíciós Erők Legfelsőbb Főhadiszállásáról (SHAEF). Washingtonban és Londonban George C. Marshall tábornagy, az Egyesült Államok vezérkari főnöke és Sir Alan Brooke tábornagy, brit vezérkari főnök táviratot kapott Dwight D. Eisenhower vezérezredestől, aki előző éjszaka érkezett meg. „A Rajnától nyugatra elért győzelmeink sorozata eredményeképpen sikerült megsemmisíteni az ellenség jelentős csoportosításait a nyugati fronton. Anélkül, hogy a túlzott optimizmus hibájába esnék, az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy ma adva van a lehetősége annak, amiért eddig harcoltunk, és amit most merészen meg kell ragadnunk… Személyes meggyőződésem szerint az ellenség annyira kimerült, hogy az áttörések és előrenyomulások ütemét hamarosan csakis saját kapacitásaink fogják korlátozni. A magam részéről készen állok a lehető leglendületesebb műveletekre valamennyi fronton. Elhatároztam, hogy minden sikert a legnagyobb gyorsasággal ki fogok használni.

MÁSODIK FEJEZET

Nyolcszáz láb magasságból az ember- és járműoszlopok végtelennek látszottak. Ahogy Duane Francies hadnagy kinézett a *Miss Me*-nek nevezett

fegyvertelen Piper Cub felderítő gép ablakán, nem 1011 csodálkozni a látványon. A vidéket elözönlötték a csapatok, harckocsik, a járművek. Francies azóta figyelte az áttörés kifejlesztését, amikor március végén az utolsó hadseregek is átkeltek a Rajnán. Mostanra a nagy folyó messze mögöttük maradt, és bármerre nézett Francies, ameddig a szeme ellátott, terepszínű járművek és katonák özönlötték el a vidéket.

Francies előre nyomta a botkormányt, és a *Miss Me* végigsuhant a brit 2. és az amerikai 9. hadsereg sávhatára mentén. Megbillegtette a gép szárnyát, és látta, hogy a csapatok visszaintegetnek, aztán keletnek fordult, hogy folytassa feladatát az amerikai 5. páncélos hadosztály vezető harckocsioszlopa „szemeként". Mint az akkor huszonnégy esztendős pilóta később felidézte, „látni lehetett, hogy remeg a föld, szinte a rögök is vágtattak az Elba felé". Ez volt az utolsó nagy víziakadály Berlin előtt.

Amit Francies látott, csupán parányi része volt a szövetségesek nagy támadásának. Ettől a naptól fogva, csípős fagyban, szakadó esőben, sárban, hóban, jégen, a Hollandiától csaknem a svájci határig húzódó egész nyugati front mentén katonák, szállítóeszközök, harcjárművek háromszázötven mérföld széles áradata özönlötte el a német síkságot. Megindult az utolsó nagy támadás. Hét iszonyú erejű hadsereg – nyolcvanöt hatalmas hadosztály, köztük öt légideszant és huszonhárom páncélos hadosztály, a négymillió-hatszázezres óriási Nyugati Szövetséges Hadsereg túlnyomó része – indult halálos csatába a Birodalom ellen, hogy szétzúzza Német ország katonai erejét.

Mindenütt rögtönzött fehér zászlók – fehér lepedők, törölközők, rongydarabok – kísérték útjukat. A városokban és falvakban a rémült németek, még kábán a fejük felett átzúduló csatáktól, döbbenten bámulták házuk ablakából és ajtajából a szövetségesek félelmetes haderejét. A hadművelet elképesztő kiterjedésű, üteme lélegzetelállító volt.

Minden úton járműoszlopok dübörögtek: harckocsik, rohamlövegek, tüzérségi ütegek, páncélozott szállító járművek, gépágyúk, lőszerszállító járművek, sebesültszállítók, tartálykocsik, hatalmas dízelmotoros vontatók, rájuk kapcsolt utánfutókkal, megrakva a legkülönbözőbb felszerelésekkel: hídszelvényekkel, pontonokkal, páncélozott buldózerekkel, sőt, átkelőhajókkal. A hadosztályok parancsnokságai úton voltak, dzsipjeikkel, parancsnoki kocsijaikkal, törzsbuszaikkal, masszív építésű rádiós kocsijaikkal, rajtuk imbolygó antennaerdőkkel. A járművek között pedig, az

utakat eltömítve, hullámokban csapatok vonultak, teherkocsikon, páncélozott járművek hátán, gyalogmenetben, a járműoszlopok mellett, vagy az út menti mezőkön gázolva.

Olyan volt az egész, mint egy félelmetes, de látványos felvonulás. A csapatok közepén harci zászlók, ezredjelvények díszelegtek, azoknak az egységeknek a jelei, amelyek a II. világháború történetét írták. A hadosztályok, dandárok és ezredek soraiban akadtak olyan katonák, akik annak idején utóvédként részt vettek Dunquerque kiürítés ében, szakállas kommandósok, fakult zöld barettben, ott voltak Lord Lovat dandárjának veteránjai, akik a háború legsötétebb éveiben le-lecsaptak a megszállt Európa partvidékeire, a kanadaiak a híres 2. hadosztályból, akik részt vettek Dieppe-nél a partraszállásban, a normandiai invázió véres főpróbáján. A harckocsioszlopok között akadt néhány valódi „Sivatagi Patkány" a brit, páncélos hadosztályból, akik annak idején segítettek kiűzni Erwin Rommel tábornagyot Líbia homokjából. Az emberek és harcjárművek fültépő zaja fölött pedig ott lebegett a „Szoknyás Ördögök", a brit 51. felföldi hadosztály indulója, mint mindig, most is az ő dudáik játszották az ütközet nyitányát.

Az amerikaiak hadoszlopai között vonultak az olyan hetyke nevekkel ékesített és színpompás legendákkal övezett egységek, mint a „Harcos 69-es", az 5. páncélos „Győzelem" hadosztály, a 84. gyaloghadosztály „Faaprítói", a „Borostyán" 4. gyaloghadosztály. Ott volt a „Kerekes Pokol" 2. páncélos hadosztály, amelynek meghökkentő harcászati fogásai nagy pusztítást okoztak a németek soraiban Észak-Afrika wadijaitól a Rajna partjaiig. Ott volt az 1. gyaloghadosztály, a „Nagy Vörös Egyes", amely több partraszálló rohamot könyvelhetett el, mint bármely más amerikai egység. Az 1. gyaloghadosztály, az Egyesült Államok haderejének egyik legrégibb egységével, a kőkemény hagyományokkal átitatott „Kékszürke" 29. gyaloghadosztályával keményen kitartott akkor is, amikor minden veszni látszott a normandiai Omaha keskeny partsávján.

Az egyik egység, a híres-nevezetes 83. gyaloghadosztály, amely olyan ütemben mozgott előre, amennyire páncélozott szállítójárművei megengedték, a „Tragacs Cirkusz" becenevet kapta a tudótoktól. Leleményes parancsnokuk, Robert C. Macon vezérőrnagy azt a parancsot adta, hogy a hadosztály járműállományának kiegészítéséhez „kérdezés nélkül" használjanak fel minden mozgó eszközt. Tragacs Cirkusz" most sietve átmázolt zsákmányolt német járművek meghökkentő gyűjteményét

használta az előrevonáshoz. Akadtak köztük Wehrmacht-terepjárók, törzskocsik, lőszerszállító teherkocsik, Párduc és Tigris páncélosok, motorkerékpárok, buszok, sőt, két jól ápolt tűzoltókocsi is. Az egyik tűzoltókocsin fürtökben lógtak a lövészek. Hátsó lökhárítóján nagy zászló csattogott, rajta felirat: „Következő megálló: BERLIN".

Három hatalmas hadseregcsoport tevékenykedett Nyugaton. Március 23-án a hollandiai Nijmegen és a Rajna-parti Düsseldorf között Montgomery tábornagy 21. hadseregcsoportja villámgyorsan átkelt a Rajnán, és a vesztfáliai síkságon át északi irányban a Ruhr völgye, Németország iparának fő ütőere felé vágtatott. Montgomery alárendeltségében, az északi szárnyon a kanadai 1. hadsereg tevékenykedett, Crerar altábornagy vezetésével. Középen Sir Miles Dempsey parancsnoksága alatt a brit 2. hadsereg harcolt. (Ez volt a „legszövetségesebb" szövetséges hadsereg, melyben a brit, skót és ír egységek mellett lengyel, holland, belga, cseh kontingens, sőt, egy amerikai hadosztály – a 17. légi szállítású hadosztály – is tevékenykedett.) A hadseregcsoport déli szélén haladt Montgomery harmadik csoportosítása, a William H. Simpson altábornagy vezette nagy erejű amerikai 9. hadsereg. Montgomery csapatai már csaknem ötven mérföldre maguk mögött hagyták a Rajnát.

A szövetségesek vonalában a Rajna mentén Düsseldorftól Mainzig százhuszonöt mérföldön át húzódó térséget a 12. hadseregcsoport tartotta, a nyugodt temperamentumú, tűrőképes Omar N. Bradley vezérezredes vezetésével.

Montgomeryhez hasonlóan Bradley alárendeltségébe is három hadsereg tartozott. Ezek közül azonban az egyik, a Leonard Gerow altábornagy által vezetett amerikai 15. hadsereg „vendégként" került ide. Ez a hadsereg megszállói tevékenységre készült, és az adott időszakban viszonylag kevéssé játszott aktív szerepet: a Rajna nyugati partját tartotta, közvetlenül a Ruhrral szemközt, Düsseldorf környékétől Bonnig. Bradley hadereje, a nagy erejű amerikai 1. és 3. hadsereggel együtt mintegy félmilliós csoportosítást képezett. Courtney Hodges tábornok hadereje, az 1. amerikai hadsereg, az európai hadszíntér „igáslova", amely annak idején a normandiai inváziót vezette, a Ruhrtól délre lóhalálában vágtatott kelet felé. Március 7., a remageni híd elfoglalása óta Hodges szívósan növelte hídfőállását a Rajna keleti partján. A hadosztályok egymás után keltek át erre az oldalra. Aztán

március 25-én az 1. hadsereg állománya hihetetlen erővel előzúdult a körletéből. Három nappal később több mint negyven mérföldre jártak megindulási pontjuktól. Az 1. hadsereg közelében George S. Patton tábornok híres amerikai 3. hadserege viharzott végig Németország középső részén. A vitatkozásra hajlamos, lobbanékony Patton, aki azzal büszkélkedett, hogy az ő 3. hadserege messzebbre és gyorsabban nyomult előre, több négyzetmérföldet szabadított fel, és több németet ölt meg és ejtett fogságba, mint bármely másik hadsereg, még egy elsőséget szerzett. Sikerült megelőznie Montgomeryt, úgy, hogy titokban átkelt a Rajnán, és ezzel több mint huszonnégy órával megelőzte a 21. hadseregcsoport nagy hírverést kapott március 23-i támadását. Patton harckocsioszlopai most napi harminc mérföldes sebességgel nyomultak előre kelet felé.

Patton mellett, Bradley vezérezredes jobb szárnyán, a harmadik nagy szövetséges haderő, Jacob Devers vezérezredes 6. hadseregcsoportja helyezkedett el. Devers két hadserege – az Alexander Patch altábornagy által vezetett amerikai 7. hadsereg és Jean de Lattre de Tassigny francia 1. hadserege a front déli szárnyán nagyjából százötven mérföldes fronton támadott. Patch és Patton három hadserege csaknem vállvetve nyomult előre. De Tassigny hadserege az egész front talán legátszegdeltebb terepén harcolt: a Vogézek és a Fekete-erdő hegyei között. Ez a hadsereg, a felszabadulás utáni első francia hadsereg fél évvel azelőtt még nem is létezett. Százezer harcosa most mind arra vágyott, hogy még a háború befejezése előtt kvittelhessen a *boche*-okkal.

Mindenkinek volt elszámolnivalója. Ám a nyugati front egész hosszában lényegében már nem létezett semmiféle összefüggő, szervezett német haderő. A Birodalom valaha félelmetes hadserei, amelyek megtizedelődtek az ardennes-i offenzíva harcaiban, végképp felmorzsolódtak a Mosel és a Rajna közötti egy hónapos hadműveletek során. Hitlernek az az elhatározása, hogy inkább a Rajnától nyugatra vetik meg a lábukat, semhogy viharvert csapatait visszavonja a keleti part előkészített állásaiba, katasztrofális következményekkel járt. Ezt a döntést később a háború egyik legnagyobb baklövéseként fogják emlegetni. A harcok során közel háromszázezer ember esett fogságba, a halottak és sebesültek száma elérte a hatvanezret. Németország összesen több mint húsz teljes hadosztálynak megfelelő erőt vesztett.

Az adott időpontban, bár a becslések szerint Németországnak még több

mint hatvan hadosztálya maradt, ezek csupán papíron léteztek, egy-egy ilyen hadosztály létszáma nem lehetett több ötezernél, a teljes feltöltöttség 12-15 ezres állományával szemben. Valójában azt lehet mondani, hogy Nyugaton legfeljebb huszonhat teljes hadosztály tevékenykedett, de még ezek is rosszul felfegyverzettek voltak, alig rendelkeztek lőszerrel, üzemanyaggal, szállítóeszközökkel, tüzérséggel és harckocsikkal. Ezenkívül számítani lehetett a megsemmisült hadosztályok szétzilálódott maradványaira, az SS-egységek szilánkjaira, a légvédelmi tüzér csapatok maradványaira, a Luftwaffe néhány ezer emberére (a német légierő gyakorlatilag megszűnt létezni), egyes félkatonai szervezetekre, a Volkssturm (népfelkelés) kiképzetlen öregekből és gyerekekből álló osztagaira, a kadétiskolák tizenéves növendékeire. A szétzilált német hadsereg, amely nem rendelkezett megfelelő hírösszeköttetéssel és gyakran megfelelő vezetőkkel, képtelen volt megállítani vagy akár csak lelassítani Eisenhower hadseregeinek szisztematikus támadásait.

A rajnai átkelés óta alig egy hét telt el, és Montgomery és Bradley hadseregcsoportjainak vágtató hadseregei már az utolsó német erősség, a kemény védelemre felkészült Ruhr-vidék felé közeledtek. A három amerikai hadsereg, miközben lendületesen kifejlesztette a támadását kelet felé, váratlanul élesen irányt váltott, hogy északról és délről átkarolja a Ruhr-vidéket. Északon Simpson 9. hadserege keletről délkelet felé fordult. Délen, Hodges 1. és Patton 3. párhuzamosan mozgó hadserege, melyek közül Pattoné haladt kívül, ugyancsak bekanyarodott, és most északkelet felé tartott, hogy egyesüljön Simpsonnal. A csapda olyan gyorsan becsapódott, hogy a németek – főképp Walther Model tábornagy B hadseregcsoportja, amely nem kevesebb, mint huszonegy hadosztályból állt, szinte észre sem vette, hogy a harapófogó összezárult körülöttük. Az a veszély fenyegette őket, hogy bent rekednek egy hetven mérföld hosszú, ötvenöt mérföld széles katlanban, amelyben a szövetségesek hírszerzése szerint több élőerő és technika szorult bent, mint amennyit az oroszok Sztálingrád alatt összeszedtek.

Németország legyőzésének általános tervében az átkelés a Rajnán és a Ruhr-vidék elfoglalása mindig alapvető – és félelmetes célként szerepelt. A nagy kiterjedésű Ruhr-medence; szénbányáival, olajfinomítóival, acélműveivel és fegyvergyáraival csaknem négyezer négyzetmérföldet foglalt magába. A tervezők úgy gondolták, hogy elfoglalása hónapokba

kerülhet, ez azonban a rajnai front összeomlása előtt történt. Most a harapófogó manóvert – a csendes missouri Omar Bradley stratégiai remekét – lélegzetelállító gyorsasággal hajtották végre. Az amerikaiak olyan gyorsan nyomultak előre, hogy a hadosztályparancsnokok szerint a bekerítést egy-két nap alatt be lehetett fejezni. A Ruhr-vidék pecsétjének feltörése után a németeknek úgyszólván semmi erejük nem maradt, hogy késleltessék a szövetséges haderő nagy offenzíváját. Az ellenség annyira felmorzsolódott, hogy folyamatos védelmi vonal voltaképpen már nem létezett.

A német erők annyira szét voltak zilálva, hogy Isaac D. White vezérőrnagy, az amerikai 2. páncélos hadosztály parancsnoka azt a parancsot adta csapatainak, hogy kerülj ék meg a, nagyobb ellenálló gócokat, és folytassák az előrenyomulást. Így a hadosztály, amely a harapófogó hadműveletet végrehajtó 9. hadsereg élén ékként haladt a Ruhr-vidék északi peremén, alig három nap alatt több mint ötven mérföldet tett meg. A németek egyes elszigetelt katlanokban keményen harcoltak, de a 2. páncélos hadosztálynak több gondot okoztak a felrobbantott hidak, a sietve felállított útakadályok, az aknamezők és a nehéz terepsajátosságok, mint az ellenséges akciók. Ugyanez volt a helyzet szinte mindenütt.

Wheeler G. Merriam alezredes, a 82. felderítő zászlóalj parancsnoka, akinek csapatteste a 2. páncélos hadosztály élén nyomult előre, sok bonyodalommal, de csak kevés ellenállással találta szembe magát. Március 28-án, harckocsijaival egy kelet-nyugati irányú fő vasútvonal két oldalán nyomult előre. Egy adott helyen megállást vezényelt, hogy jelentse új helyzetét. Miközben rádiósa megpróbált összeköttetést teremteni a parancsnoksággal, Merriam egyszerre mintha vonatfüttyöt hallott volna. Hirtelen feltűnt egy csapatszállító vagonokból és páncélozott járműveket és lövegeket szállító pőrekocsikból álló szerelvény, és füstöt okádva átrobogott Merriam alegységei között. A németek és az amerikaiak döbbenten meredtek egymásra. Merriam oly közelről látta az ablakokon kihajoló Wehrmacht-katonákat, hogy látta „a szőrszálakat a rosszul borotvált arcokon”. Katonái elképedten bámultak a nyugat felé vágtató szerelvény után. Egyetlen lövés sem csattant el egyik fél részéről sem.

Merriam végre felocsúdott, és felkapta a rádiótelefont. Néhány mérföldre nyugatra, White vezérőrnagy, hadosztályparancsnok szinte ugyanakkor pillantotta meg a közeledő szerelvényt, amikor rádiójában meghallotta Merriam izgatott figyelmeztetését. White látta, hogy egy katonai rendőr, aki

a 2. páncélos hadosztály oszlopait terelgeti, hirtelen megállítja a vágányokon átmenő forgalmat következő pillanatban felbukkant a szerelvény, és White ugyanolyan hipnotizáltan nézte, amint elvágtat mellette, mint az imént Merriam. De alig telt bele pár másodperc, és White már hívta a tüzéreket. Pár perc múlva pedig az amerikai 92. tábori tüzér osztály, amely valamivel távolabb, nyugatra települt, olyan össztüzet zúdított a szerelvényre, hogy a szó szoros értelmében kettévágta. Később kiderült, hogy a pőrekocsikon nagy mennyiségű páncéltörő löveget, tábori ágyúkat és 16 hüvelykes vasúti lövegeket szállítottak a foglyul ejtett katonák, akik a szerelvényen utaztak, elmondták fogalmuk sem volt a szövetségesek előrenyomulásáról. Azt hitték, az amerikaiak és a britek még valahol a Rajnától nyugatra tartózkodnak.

A zűrzavar hol segítette, hol hátráltatta a szövetségeseket. Ellis W. Williamson alezredes az amerikai 30. gyaloghadosztálytól olyan gyorsan tört előre, hogy egyszer belekerült egy másik szövetséges hadosztály tüzérségének tüzébe. A tüzérek Williamson embereiről azt hitték, hogy nyugat felé visszavonuló németek. Clarence Nelson hadnagynak, az amerikai 5. páncélos hadosztálytól hasonló meghökkentő élményben volt része. Nelson dzsipjét kilőtték alóla, ekkor a hadnagy beugrott egy kisteherautóba, amely hamarosan erős tűzbe került. Nelson parancsot adott egy harckocsinak, hogy lője ki az ellenség erődjét. A harckocsi megindult, felkapaszkodott egy dombra, és kilőtt három lövedéket – egy brit páncélozott járműre. A britek dühösek voltak, de szerencsére sértetlenek. Ők maguk is célpontra várva lapultak. Ben L. Rose százados, a 113. gépesített felderítő zászlóaljtól is beszámolt egy esetről, amikor egy harckocsiparancsnok ünnepélyesen jelentette: „Az utolsó száz yardot a fű alatt kellett megtennünk. Az ellenállás erős, az ellenségé is, meg a sajátunké is."

A hadmozdulatok olyan nagy ütemben folytak, és a német védelem olyan gyorsan összeomlott, hogy sok parancsnok jobban tartott a közlekedési balesetektől, mint az ellenség tüzétől. Charles King százados a híres brit 7. páncélos hadosztálytól könyörögve kérte az embereit, „legyenek óvatosak ezeken az utakon. Bosszantó lenne épp most meghalni egy balesetben". Néhány órával később King, az eredeti Sivatagi Patkányok egyike halott volt: dzsipje német aknára futott.

Az emberek többségének fogalma sem volt, merre járhatnak vagy hogy

kik vannak a szárnyakon. A 82. felderítő zászlóalj leleményes felderítői is gondban voltak: vészhelyzetre szánt térképeket használtak. Ezek az amerikai légierőnél rendszeresített, zsebkendő nagyságú selyem térképek segítették korábban a harci repülőket, hogy ha gépüket találat érte, ki tudjanak menekülni az ellenséges területről. A 82-es felderítők egyszerűen a német útjelző táblák alapján állapították meg helyzetüket. Az amerikai 84. gyaloghadosztály szektorában Norman D. Carnes alezredes meglepetten tapasztalta, hogy az egész zászlóaljában mindössze két olyan térkép van, amely feltünteti a tervezett előrenyomulás helyszínét. Mégsem aggódott, legalábbis addig, amíg a rádiói működtek, és tudta tartani az összeköttetést a parancsnoksággal. Arthur T. Hadley hadnagy, a pszichológiai hadviselés szakértője, akit a 2. páncélos hadosztályhoz osztottak be, hogy a harckocsi lövege helyére beépített hangszóróján át megadásra szólítsa fel a német városok lakosságát, most egy régi bédekker turistatérképét próbálta használni. Francis Schommer százados a 83. gyaloghadosztálytól mindig tudta, merre viszi a zászlóalj át: a módszere az volt, hogy elkapta az első útjába akadó németet, a pisztolyát a német oldalának szorította, és folyékony németséggel megkérdezte, merre járnak. Mindeddig egyetlenegyszer sem kapott félrevezető választ.

A páncélos hadosztályok a rajnai átkelést követően igazán elemükben voltak. A kígyózó páncélososzlopok, amelyek most ékként törtek előre, megkerülték, bekerítették az ellenséget, átvágtak a német városokon és hadseregeken, a páncélos harcászat klasszikus példáit adták. Akadtak, akik leveleikben megpróbálták leírni a kelet felé tartó páncélosok vágtáját. Clifton Batchelder alezredes, amerikai 67. páncélos ezred 1. zászlóaljának parancsnoka szerint a „kocsikázás” „megismételte a Polgárháború nagy lovas hadműveleteinek lendületét és merészségét”. Gerald P. Leibman hadnagy, arra célozva, hogy az 5. páncélos hadosztály úgy vágott át az ellenségen, hogy a katlanokban többezres harcoló német csoportosítások maradtak mögötte, tréfásan azt írta: „Előbb áttörjük az ellenség peremvonalát, és csak aztán látunk hozzá az ellenséges hadtápterület felderítéséhez.” Ez a támadás Leibmant Patton tábornok Normandiából kiinduló páncélos csapására emlékeztette, amelyben szintén részt vett. „Nincs időnk alvásra, nincs időnk evésre – jegyezte fel. – Semmi más nem csinálunk, csak támadunk nyomulunk előre, támadunk, és nyomulunk előre. Szakasztott úgy, mint Franciaországban, csak éppen itt a házakon

nem francia trikolorok fogadnak bennünket, hanem fehér zászlók.” A brit 7. páncélos hadosztállyal vágtató devonshire-i ezredben Frank Barnes hadnagy így lelkendezett barátjának, Robert Davey hadnagynak: „Nincs remekebb dolog, mint folyton előre törni”. Mindketten mámorban úsztak, mert a támadás előtti eligazításon megmondták nekik: ez lesz az utolsó nagy roham, és a végső cél: Berlin.

Maga Montgomery tábornagy is mindig abban a tudatban volt, hogy a végső cél: Berlin. A gyorsan megdühödő, türelmetlen, temperamentumos és gyakran tapintatlan, de mindig realistán gondolkodó és bátor Montgomery szemei előtt már akkor ott lebegett, Berlin mikor nagy sivatagi győzelmét aratta El Alameinnél. Amikor attól lehetett tartani, hogy az időjárás miatt el kell halasztani a normandiai inváziót, ő mindenki mással szemben fenntartás nélkül az indulás mellett volt, és most is újra meg újra azt követelte, hogy kapjon végre zöld utat. Minthogy hiába várta az egyértelmű döntést a főparancsnoktól, ő maga döntött. Március 27-én, kedden 18:10-kor a főparancsnokságra küldött rejtjeles üzenetében a következőkről tájékoztatta Eisenhower tábornokot: „Ma parancsot adtam a hadseregparancsnokoknak az újabb keleti irányú hadműveletekre. Elgondolásom az, hogy az amerikai 9. és a brit 2. hadsereg erőivel teljes lendülettel kijutok az Elba vonaláig A 9. hadsereg jobb szárnyát Magdeburg felé, a 2. hadsereg bal szárnyát Hamburg felé irányítom… A kanadai 1. hadsereg megtisztítja Észak-Kelet-Hollandiát és Nyugat-Hollandiát, valamint a partvidéki körzetet a 2. hadsereg bal sávhatárától északra… Megparancsoltam a 9. és a 2. hadseregnek, hogy páncélos és gépesített erőikkel nyomuljanak előre, és teljes sebességgel és lendülettel jussanak ki az Elbához. A helyzet kedvezőnek látszik, és az események néhány napon belül fel fognak gyorsulni.

A vezetési pontom március 29-én, szerdán áttelepül Bonninghardt-tól északra, majd tovább települ Wesel-Münster-Wiedenbrück-Herford-Hannover irányban, onnan pedig, remélhetőleg, az Autobahnon Berlinbe.”

*

A kötélre kötött Effie néni és Otto bácsi szomorúan bámult lefelé a levegőből a törmelékkel teleszórt berlini udvarba. A wilmersdali második emeleti lakás erkélyéről Carl Wiberg szelíd de bátorító szavak kíséretében igyekezett biztonságos helyre vonszolni a tacskókat. A légiriadó esetére

kidolgozott menekülést próbálta el ismét velük, és a kutyák a több heti gyakorlás után kellőképp be voltak idomítva. Wiberg szomszédai szerint ugyan a svéd úr túlzásba viszi az aggódást kutyáiért, de hozzászoktak már a két állat fényesre kefélt bundájának látványához, amint ott libegtek, hol le hol fel az ablakaik alatt. Senkit nem érdekelt különösebben a lelógó kötél sem. Wiberg éppen ezt akarta. Egy nap, ha jönne érte Gestapo, ő kisurranhat a hátsó erkélyre, és a kötélen lemászva kereket oldhat.

Alaposan kigondolt mindent. Tudta: a legkisebb botlás esetén felfedhetik, hogy a szövetségesek kémje, és most, hogy a berliniek napról napra egyre gyanakvóbbak és idegesebbek, Wiberg igazán kerülni akart minden kockázatot. Még mindig nem sikerült kiderítenie Hitler hollétét. Itt-ott elejtett, ártatlannak látszó kérdései senkiben nem keltettek gyanút, igaz, információt sem sikerült velük szereznie. Még a Wehrmacht és a Luftwaffe kötelékeihez tartozó magas rangú barátai sem tudtak semmit. Wibergben lassan az a meggyőződés alakult ki, hogy a Führer és udvartartása nincs is Berlinben.

Amint felvonszolta a kutyákat az erkélyre, hirtelen megszólalt csengő. Wiberg felkapta a fejét: nem várt látogatót, viszont állandó gyötrő félelemben élt, hogy egy nap, amikor ajtót nyit, ott fog állni a rendőrség. Óvatosan kiszabadította a kutyákat, aztán odakint az ajtóhoz. Egy idegen állt odakint. Magas, tagbaszakadt férfi volt, munkásruhában és bőrkabátban. Jobb vállán nagy kartondobozt egyensúlyozott.

– Carl Wiberg? – kérdezte.

Wiberg bólintott.

Az idegen belépett, és tompa puffanással a földre zökkentette a csomagot.

– Egy kis ajándék a svédországi barátaitól – mondta az idegen mosolyogva.

– Svédországi barátaimtól? – nézett rá Wiberg kételkedve.

– Ó, a fenébe is, nagyon jól tudja, mi az – mondta az idegen. Azzal sarkon fordult, és lesietett a lépcsőn.

Wiberg finoman becsukta az ajtót. Dermedten állt, és csak nézte dobozt. Az egyetlen „ajándék”, amit Svédországból kaphatott, kémtevékenységhez szolgáló eszközök lehettek. Vajon nem csapda? Nem fognak-e rendőrök tódulni a lakásába, mihelyt kinyitja a csomagot? Wiberg keresztülsietett a nappalin, és óvatosan kinézett az ablakon. Az utca üres volt. A látogatónak nyoma veszett. Wiberg visszament az ajtóhoz, és egy darabig hallgatódzott.

Nem hallott semmi rendkívülit. Végre becipelte a dobozt a nappaliba, a díványra tette, és kinyitotta. A dobozban, amelyet az ismeretlen olyan laza könnyedséggel hozott, egy jókora rádióadó rejlett. Wiberg érezte, hogy hirtelen elönti a verejték.

Néhány héttel korábban a felső kapcsolata, egy Hennings Jessen-Schmidt nevű dán értesítette Wiberget, hogy hamarosan ő lesz a berlini kémtevékenység egyik „raktárosa”. Ettől fogva futárokon keresztül különféle holmik érkeztek hozzá. Mindeddig azonban mindig előre értesítették, és a szállítmányt a legnagyobb gonddal juttatták el hozzá. Általában úgy történt, hogy a telefonja kettőt csörrent, aztán abbahagyta – ez jelentette, hogy szállítmány jön. A küldemények kizárólag sötétedés után érkeztek, általában légiriadó idején. Wiberget soha nem keresték fényes nappal. Most tombolt a dühtől. „Valaki elképesztő naiv és amatőr munkát végzett fogalmazta meg később –, és attól lehetett tartani, hogy zátonyra futtatja az egész akciót”.

Wiberg helyzete fokozottan veszélyessé vált. Most egy rendőrségi látogatás a biztos véget jelenthette számára, lakása ugyanis valóságos kémeszköz-raktárrá vált. A lakás különböző zugaiban nagy mennyiségű külföldi valutát, kódtáblázatokat, különféle gyógy szereket és mérgeket rejtegetett – a gyorsan ható „knock-out” tablettáktól, amelyek különböző időtartamú eszméletlenséget okoznak, a halálos adagú ciánkészítményekig. A széntárolóban és a közeli bérelt garázsban puskák, revolverek és lőszerek valóságos arzenálját tartotta. Egy bőröndben még nagy erejű robbanóanyag is rejlett. Ezek a holmik különösen a légi támadások miatt okoztak gondot neki. De Wiberg és Jessen-Schmidt tökéletes rejtekhelyet talált a számukra. A robbanóanyagok most a Deutsche Union Bank páncéltermében, egy nagy páncéldobozban pihentek.

A lakás mindeddig csodával határos módon épségben megúszta a légitámadásokat, de Wiberg rettegve gondolt arra, milyen következményei lennének, ha találat érné. Ő azon nyomban lelepleződne. Jessen-Schmidt megígérte, hogy a felszereléseket megfelelő időben szét fogják osztani a hamarosan Berlinbe érkező operatív és szabotőr csoportok között. Ezek a válogatott ügynökök Londonból egy rádión vagy a futárhálózaton keresztül érkező jelre kezdik meg tevékenységüket. Wiberg nagyon remélte, hogy az eszközök szétosztás a hamarosan megtörténik. Jessen-Schmidt figyelmeztette, hogy legyen készenlétben: az üzenet egy-két héten belül

megérkezik, mert a csoportok tevékenysége összefügg majd a város elfoglalásával. Jessen-Schmidt és Wiberg információja szerint a brit és amerikai csapatok valamikor április közepe táján érik el Berlint.

HARMADIK FEJEZET

Winston Churchill, kedvenc bőrfoteljébe kuporodva, füléhez szorított telefonkagylóval ült a Downing Street 10. csendes dolgozószobájában. A miniszterelnök Sir Hastings Ismay tábornok vezérkari főnök jelentését hallgatta, aki Montgomery üzenetét olvasta a telefonba. A tábornagy ígérete, hogy „teljes sebességgel és lendülettel" folytatja a támadást, igazán jó hír volt; de még ennél is jobb az a szándéka, hogy Berlinig meg sem áll. „Montgomery figyelemre méltó sikereket ér el" – jegyezte meg a miniszterelnök Ismaynek.

A brit és az amerikai katonai vezetők között hónapokig tartó viharos viták után a szövetséges stratégia végre sínre került. Eisenhower tábornok tervei, amelyeket 1944 őszén vázolt fel, és amelyeket az Egyesített Vezérkar 1945 januárjában, Máltán elfogadott, azt a feladatot szabta Montgomery 21. hadseregcsoportjának, hogy fő támadási iránya az Alsó-Rajna vidéke és az északi Ruhr-vidék legyen; ezt az irányt nevezte Churchill egy Rooseveltnek írott levelében „a Berlin felé vezető legrövidebb útnak". Délen az amerikai csapatok feladata az, hogy keljenek át a folyón, és támadjanak Frankfurt irányában, maguk felé terelve az ellenséget Montgomery elől. Ha Montgomery támadása elakadna, ez a kisegítő irány átveheti a fő irány szerepét. Eddig azonban, Churchill tudomása szerint minden gördülékenyen haladt. A „Nagy Keresztes Hadjárat" a vége felé közeledett, és Churchillt roppant elégedettséggel töltötte el, hogy úgy látszott: a szövetséges parancsnokok közül éppen El Alamein hőse fogja elfoglalni az ellenséges fővárost. A 21. hadseregcsoport külön erősítést kapott a támadáshoz, elsőbbséget élvezett a légi támogatásban, az utánpótlásban, a felszerelésben. Mindent egybe véve, Montgomery parancsnoksága alá csaknem egymillió ember tartozott, mintegy harmincöt hadosztály, a kiegészítő egységekkel, beleértve az amerikai 9. hadsereget.

Négy nappal korábban Churchill Eisenhower tábornokkal Németországba utazott, hogy tanúja legyen a folyón való erőszakos átkelés

első fázisának. Ahogy ott állt a Rajna partján, és elnézte a kibontakozó monumentális támadást, így szólt Eisenhowerhez: „Drága tábornokom, odacsördítünk a németnek. Most elkapjuk. Befellegzett neki.”

És csakugyan, az ellenség a legtöbb körletben meglepően csekély ellenállást tanúsított. Az amerikai 9. hadsereg szektorában, ahol két hadosztály – mintegy 34 000 fő – a britekkel vállvetve vett részt az átkelésben, mindössze harmincegyen estek el. Montgomerynek több mint huszonöt hadosztálya és ezerötszáz harckocsija kelt át a folyón, és tartott az Elba felé. Úgy látszott, nyitva áll az út Berlin – Churchill szavai szerint „az angol-amerikai hadseregek elsőszámú, igazi célja” – felé.

Nyitva állt az út politikai értelemben is. A Három Nagy között korábban sosem voltak viták akörül, ki veszi be a fővárost. Berlin szabad préda volt, amelyet az a szövetséges hadsereg foglal el, amelyik először éri el.

Annál több vita folyt az ellenséges ország többi részének megszállása körül – amint ez az Eclipse-hadművelet térképeiből ki is derült. Németország megszállásával kapcsolatos elhatározások pedig döntően befolyásolták Berlin elfoglalását és politikai jövőjét. A szövetségesek vezetői közül legalább egy már az induláskor felismerte ezt a tényt. „Berlinért minden bizonnyal nagy versenyfutás fog folyni” – jelentette ki az illető: Franklin Delano Roosevelt

*

Tizenhét nappal korábban, 1943. november 19-én történt, hogy a kérdést felvetették Roosevelt előtt. Ez alkalommal az elnök az USS *Iowa* csatahajó fedélzetén, Ernest J. King tengernagy vendégeként foglalt helyet a tanácskozó asztal mellett. Körülötte a szárnysegédek és tanácsadók, közöttük az Egyesült Államok haderőnemi vezérkari főnökei. Roosevelt a Közép-Kelet felé tartott, a kairói és a teheráni konferenciára, a szövetségesek 5. és hatodik háború alatti találkozójára.

Jelentőségteljes napok voltak ezek a tengelyhatalmakkal vívott világméretű küzdelemben. Az orosz fronton a németek elszenvedték legnagyobb és legvéresebb vereségüket: a körülzárt Sztálingrád huszonhárom nap után felszabadult, elesett, megsebesült vagy fogságba esett több, mint háromszázezer német katona. A Csendes-óceánon, ahol több mint egymillió amerikai harcolt, sikerült minden fronton meghátrálásra kényszeríteni a japánokat. Nyugatot Rommelt sikerült kiűzni Észak-Afrikából. Olaszország, az Afrikából Szicílián át indított invázió

nyomán megadta magát. A németek kétségbeesetten küzdöttek az ország északi részeiben. Az angol-amerikai hadvezetés pedig javában dolgozott az Overlord hadműveleten, az európai általános invázió tervén.

Az *Iowa* fedélzetén Roosevelt ingerültnek látszott. Az elé tett dokumentumok és térképek az úgynevezett Rankin hadművelet *C* variánsának fő darabjai voltak. Ez a közelgő invázió számos tervének egyike volt. A Rankin *C* azokkal a lépésekkel foglalkozol amelyeket az ellenség váratlan összeomlása vagy kapitulációja esetén kell megtenni. A tervezet szerint egy ilyen esetben a Birodalmat és Berlint szektorokra kell bontani, úgy, hogy a Három Nagy mindegyike kapjon egy-egy megszállási zónát. Ami az elnököt idegesítette, az a körzet volt, amelyet a brit tervezők az országa számára kiválasztottak.

A Rankin C-t sajátos és kényszerű körülmények között dolgozták ki. Az a személy, akit ezek az elgondolások leginkább érinteni fognak, a szövetséges csapatok európai főparancsnoka. Ezt a személyt azonban még nem jelölték ki. Azt a bonyolult feladatot, hogy készítse el a majdani főparancsnok számára a megfelelő terveket – vagyis a Csatornán való átkelés és a partraszállás tervét, Overlord hadműveletet és a Németország felmorzsolódása esetén érvénybe lépő Rankin hadműveletet – Frederick E. Morgan brit altábornagy kapta meg[9], akit a COSSAC (Chief of Staff to the Supreme Allied Command – a szövetséges Főparancsnok vezérkari főnöke) kóddal jelöltek. Keserves és hálátlan feladat volt ez. Kinevezésekor Morgan ki is jelentette Sir Alan Brooke-nak, a vezérkar főnökének: „Ez a brit dolog nem fog működni, persze, de piszok jól meg kell csinálni."

A Rankin *C* előkészületei során Morgannak számtalan alig megfogható tényezőt is figyelembe kellett vennie. Mi történik, ha ellenség olyan hirtelen kapitulál, hogy a szövetségesek kibillennek az egyensúlyukból, ahogy az első világháborúban történt, az, 1918 novemberi váratlan fegyverletétel következtében? Kinek a csapatai hova fognak bevonulni? Németország mely részét szállják meg az amerikai, a brit és az orosz csapatok? Ki fogja elfoglalni Berlint? Ezek voltak a fő kérdések, amelyekre világosan és határozottan választ kellett adni, nehogy a szövetségeseket meglepetés érje egy váratlan összeomlás esetén.

Egészen eddig nem készült egyetlen terv sem a háború befejezését illetően. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia különböző kormányzati testületei megvitatták ugyan azokat a problémákat, amelyek az

ellenségeskedések beszüntetése esetén be fognak következni, de az általános politika tekintetében kevés előrehaladás történt. Egyetlen kérdésben mutatkozott teljes egyetértés: az ellenséges országot meg fogják szállni.

Az oroszoknál ezzel szemben semmi gondot nem jelentett a politika meghatározása. Sztálin az első perctől kezdve eldöntött tényként kezelte a megszállást, és pontosan tudta azt is, hogyan fogja keresztülvinni. Már 1941 decemberében kertelés nélkül tudatta Anhony Eden brit külügyminiszterrel a háború utáni állapotokkal kapcsolatos követeléseit, és megnevezte a megszállandó és annektálandó területeket. A lista tekintélyes volt: a hadizsákmány részeként Sztálin ragaszkodott a Lettországra, Litvániára és Észtországra vonatkozó igényei elfogadásához, ugyancsak ragaszkodott Finnországnak ahhoz a részéhez, amelyet a finnek 1939-es megtámadása során szerzett, szerepelt a listán a romániai Besszarábia; Lengyelországnak az a keleti része, amelyet a szovjetek a nácikkal kötött 1939-es megállapodás alapján lerohantak, továbbá Kelet Poroszország nagy része. Amikor ezeket az igényeket a legnagyobb nyugalommal megfogalmazta, az ágyúk a Kremltől alig tizenöt mérföldnyire, Moszkva külvárosaiban dörögtek, ahol a német csapatok még ádáz küzdelmet vívtak a védőkkel.

Bár a britek korainak tartották Sztálin 1941-es követeléseit[10], 1943-ban maguk is elkészítették saját terveiket. A brit külügyminiszter, Anthony Eden azt javasolta, hogy a szövetségesek teljes egészében szállják meg és osszák fel három zónára Németországot Ebből a célból Clement Attlee miniszterelnök-helyettesnek, a Munkáspárt vezérének vezetésével létrehozták a Fegyverszüneti és Háború Utáni Ügyek Bizottságát (Armistice and Post-war Committee). Az Attlee-bizottság összeállított egy bő ajánlást, amely szintén Németország hármas felosztását javasolta, mégpedig úgy, hogy Nagy-Britannia szállja meg az iparilag és kereskedelmileg fejlett észak-nyugati körzetet. A javaslat szerint Berlint a három nagyhatalom közösen szállja meg. Az egyetlen olyan szövetséges, amely gyakorlatilag nem készített tervet Németország veresége esetére, az Egyesült Államok volt. A hivatalos amerikai vélemény szerint a háború utáni helyzet elrendezésének kérdésével jobb, ha várnak a végső győzelemhez közelebbi időpontig. Eszerint a megszállási politika elsősorban katonai kérdés.

Most azonban, amikor a szövetségesek összefogása már valamennyi fronton éreztette hatását, és amikor felgyorsult a támadás üteme, nagyon is

aktuálissá vált a politikai tervek koordinálása. 1943 októberében a külügyminiszterek moszkvai értekezletén megtették az első puhatolózó lépéseket a háború utáni közös politika meghatározásához. A szövetségesek elfogadták a közös felelősség eszméjét Németország ellenőrzése és megszállása ügyében, és létrehoztak egy háromoldalú testületet: az Európai Tanácsadó Bizottságot (European Advisory Commission – EAC), hogy „tanulmányozzák az ellenségeskedések beszüntetésével kapcsolatos európai kérdéseket, és ajánlásokat dolgozzanak ki a három kormány számára.”

Időközben Morgan elkészítette a maga tervét – Németország megszállásának hozzávetőleges vázlatát, amelyet – mint később elmondta – úgy állított össze, hogy szemét intenzíven egy jósdai kristálygömbre meresztette. Morgan, politikai utasítás híján, eredetileg egy korlátozott megszállási tervet állított össze. A Rankin *C* végső változata azonban már összhangban állt az Attlee-bizottság kidolgozottabb tervezetével. Morgan fogott egy térképet, és Németországot matematikailag felosztotta három egyenlő részre, „úgy, hogy halvány kék ceruzával követte a meglévő tartományi határokat”. Az nyilvánvaló volt, hogy a keletről érkező oroszok a keleti szektort fogják megszállni. Az angol-amerikai és az orosz megszállási övezet határa a Rankin *C* javított változata szerint a Balti-tenger partján fekvő Lübecktől a közép-németországi Eisenachig, majd onnan a cseh határig húzódott. Hogy a szovjet zóna milyen kiterjedésű lesz, az nem tartozott Morganra. Ennek mérlegelésére nem kérték fel, mivel, úgymond, az „természetesen az oroszok dolga, akik nem tartoznak a COSSAC hatáskörébe”. Berlin azonban nagyon is foglalkoztatta, mivel a terv szerint az az orosz övezetben fog feküdni. „Fővárosnak tekintjük-e továbbra is, lesz-e egyáltalán főváros mint olyan?” – töprengett. – „A hadművelet nemzetközi természete azt sugallta, hogy Berlint – vagy bármely más fővárost, ha lesz egyáltalán – az amerikai, a brit és az orosz csapatok egyenlő arányban megosztva szállják meg.”

Ami a brit és az amerikai zónát illeti, az északi és a déli térfél közötti osztozást Morgan szerint egy látszólag nevetséges, de még is jelentős tényező határozta meg: ez pedig a brit és az amerikai bázisok és raktárak elhelyezkedése Angliában. Attól fogva, hogy az első amerikai csapatok megérkeztek az Egyesült Királyság területére, előbb Észak-Írországban, majd Anglia déli és délkeleti részén lettek elszállásolva. A brit erők az

ország északi és északkeleti részében települtek. Így a csapatok körletei, készletei és közlekedési útvonalai elkülönültek: az amerikaiak arccal a kontinensnek mindig a jobb, a britek a baloldalon helyezkedtek el. Morgan elgondolása szerint az Overlord ugyanezt a felállást követi a Csatornán való átkeléstől a normandiai partraszállásig, következésképpen keresztül egész Európán, Németország szívéig. A tervek szerint a britek vonulnak be Észak-Németországba, ők szabadítják fel Hollandiát, Dániát és Norvégiát. A jobb oldalon az amerikaiak Franciaországon, Belgiumon és Luxemburgon át folytatják előrenyomulásukat, mely a dél-németországi tartományokban ér véget.

„Nem hiszem – mondta később Morgan –, hogy akkoriban bárki felfogta volna a felosztás teljes és végső következményeit, amit egyébként minden valószínűség szerint a Hadügyminisztérium valamelyik alacsonyabb beosztású tisztviselője készített. De ennek lett a folyománya minden."

Az *Iowa* fedélzetén az amerikai elnök pontosan felismerte a teljes és végső következményeket. Ezek azok a következmények voltak, amelyek miatt nem tetszett neki a Rankin *C* terv. Három órakor, amikor a délutáni ülés elkezdődött, Roosevelt azonnal belevágott a probléma taglalásába, és szemmel láthatólag ingerült volt, Roosevelt azt a kísérő memorandumot kommentálva, amelyben a Vezérkari Főnökök Tanácsa útmutatást kért Morgan átdolgozott tervéhez, alaposan megmosta a katonai tanácsadók fejét, mert „belementek holmi találgatásokba", feltételezik, például, hogy az Egyesült Államok mindenképpen elfogadja a brit javaslatot, amely szerint neki jut Németország déli része. „Nekem ez a megoldás nem tetszik" – jelentette ki az elnök:. Ő Németország északnyugati részét akarta megszerezni. Hozzáférést akart Bréma és Hamburg, valamint Norvégia és Dánia kikötőihez. Ezenkívül szilárd álláspontot alakított ki még egy kérdésben: az amerikai zóna kiterjedésében. „El kell jutnunk Berlinig" – közölte. – „Az Egyesült Államoknak meg kell szereznie Berlint." Majd hozzátette: „A keleti területek a szovjeteké lehetnek."

Rooseveltnek nem volt ínyére a Rankin *C* egy másik vonatkozása sem. Az Egyesült Államoknak délen egy olyan fennhatósági sáv jutott volna, amelybe beletartozik Franciaország, Belgium és Luxemburg. Roosevelt aggódott Franciaország miatt, különösen nyugtalanította a Szabad Francia Haderő vezetőjének, Charles de Gaulle tábornoknak a személye, aki miatt „politikai fejfájás" gyötörte. Ahogy a csapatok folytatják előrenyomulásukat

az ország belsejébe – mondta az elnök a tanácsadóinak –, de Gaulle „ott lesz egy mérföldnyire a csapatok mögött”, készen állva, hogy átvegye a kormányzást. Roosevelt mindenekelőtt attól tartott, hogy amint a háború véget ér, Franciaországban polgárháború tör ki. Semmiképp sem akart belebonyolódni „Franciaország helyreállításába”. Franciaország „a britek gyermeke” – jelentette ki.

De nemcsak Franciaországról volt szó. Úgy vélte, Nagy-Britanniának kell felelősséget vállalnia Luxemburgért és Belgiumért is. Ami az amerikai zónát illeti, ez az elnök elképzelése szerint Németország északi részére terjedt ki (beleértve Berlint), egészen az Odera menti Stettinig. Roosevelt minden szavát gondosan mérlegelve még egyszer hangsúlyozta, mennyire nincs megelégedve az övezetek javasolt elosztásával. „A britek azt tervezik, hogy az Egyesült Államok a déli övezetet kapja meg. Ez viszont kifejezetten nem tetszik nekem” – mondta.

Az elnök javaslatai megriasztották tanácsadóit. Három hónappal azelőtt, a québeci konferencián a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága elvben jóváhagyta a tervet. Ugyanakkor Roosevelt elnököt élénken foglalkoztatta Németország megosztása, tekintélye teljes súlyával sürgette a tervezést, és kifejezte azt az óhaját, hogy a „csapatoknak készen kell állniuk, hogy az oroszokkal egy időben kijussanak Berlinhez”.

Az Egyesített Vezérkar úgy vélte, hogy a Rankin *C* változattal kapcsolatos minden probléma meg van oldva. Csak azért hozták elő a tervet az *Iowa* fedélzetén, hogy megtárgyalják a vele kapcsolatos politikai és gazdasági, valamint katonapolitikai kérdéseket. Most azonban az elnök nem egyszerűen a megszállási tervet kérdőjelezte meg, hanem magát az Overlord hadművelet alapját. Ha az elnök óhajának engedve megcserélik a megszállási zónákat, a csapatok helycseréjét még Angliában, az invázió megkezdése *előtt* végre kell hajtani. Ez késleltetni fogja – sőt, akár kockára is teszi, csatornán való átkeléssel kezdődő hadműveletet, minden idők háborúinak egyik legbonyolultabb műveletét. A katonai tanácsadók számára nyilvánvaló volt, hogy Roosevelt elnök vagy nem fogta fel, milyen óriási változtatásokra van szükség, vagy tökéletesen felismerte, de kész volt megadni a cserével járó félelmetes árat azért, hogy megszerezze az Egyesült Államok számára az északnyugati zónát és Berlint. Véleményük szerint a költségek egyszerűen kizárták a változtatás lehetőségét.

Marshall tábornok diplomatikusan hozzáfogott, hogy részletesen ecsetelje

a helyzetet. Egyetértett azzal, hogy „az ügy megéri, hogy még egyszer átgondoljuk”. Hozzátette azonban, hogy a Rankin *C* javaslatai elsősorban katonai megfontolásokból indultak ki. Utánpótlási megfontolásokból – érvelt – „az Egyesült Államok csapatainak a jobb oldalon kell felállniuk. A kérdés lényege az angliai kikötőkben rejlik.”

Ernest King tengernagy, az Egyesült Államok haditengerészetének vezérkari főnöke Marshall mellé állt. Az inváziós tervek annyira előrehaladott állapotban vannak, mondta, hogy nem volna célszerű elfogadni semmiféle változtatást a csapatok településén.

A probléma olyan súlyú volt, hogy Marshall szerint a csapatok helycseréjéhez egy teljesen új sémát kellene kidolgozni, olyat, amely elég rugalmas ahhoz, hogy „a fejlemények bármely stádiumában” elérhető legyen, amit az elnök Németországban meg akar szerezni.

Roosevelt nem értett egyet ezzel. Úgy vélte, a hitleri Birodalom összeomlása esetén az Egyesült Államoknak annyi embert kell küldenie Németországba, amennyit csak képes, és hogy egy részüket „Skócia megkerülésével” is el lehet juttatni a kontinensre. Ezek tehát észak felől jutnának el Németországba. Itt megjegyezte, bizonyos benne, hogy a szövetségesek között verseny kezdődik Berlinért. Ebben az esetben az amerikai hadosztályoknak „a lehető leggyorsabban” oda kell érniük. Harry Hopkins, Roosevelt bizalmasa és tanácsadója, aki szintén jelen volt az *Iowa* fedélzetén, ugyanígy fogta fel a sürgősség kérdését: úgy vélte, az Egyesült Államoknak készen kell állnia, hogy két órával az összeomlás után le tudjon dobni Berlinbe egy légideszant hadosztályt.

A tanácsadók újra meg újra azt hangoztatták, milyen komoly problémákkal járna, ha megváltoztatnák a Rankin *C* tervet. Roosevelt hajthatatlan maradt. Végül odatette eléjük a *National Geographic* Németország-térképét, amely ott hevert az asztalon, és rajzolni kezdett. Először húzott egy vonalat Németország nyugati határán át Düsseldorf felé, majd délre, a Rajna mentén, Mainzig. Onnan egy vonallal kettévágta Németországot az 50. szélességi fok mentén. A vonal nyugaton nagyjából Mainznál indult, és keleten a cseh határnál, Aschnál ért véget. Aztán ceruzája tovább haladt az Odera-menti Stettin irányába. Az amerikaiaké lenne a vonal fölötti szektor, a briteké a vonal alatti. Az amerikai és a brit zóna határa azonban, Roosevelt rajza szerint éket alkotna, melynek csúcsa Lipcse. A határvonal innen északkeleti irányban Stettin, délkeleti irányban

Asch felé tart tovább. Az elnök nem mondta ki ugyan, de nyilvánvaló, hogy ez a lapos háromszög lenne a szovjet zóna. Ez kevesebb, mint fele volt annak a területnek, amit a Rankin C terv az oroszoknak juttatott, és Berlin sem került bele az oroszoknak hagyott területbe. A város a szovjet és az amerikai zóna határára esett, Marshall úgy látta, az elnök így akarta megoldani Berlin közös, amerikai, brit és szovjet megszállását.

A térkép félreérthetetlenül megmutatta, mi volt az elnök elgondolása. Ha az Egyesült Államok a COSSAC által a Rankin-tervben vázolt módon a déli zónát foglalja el, mondta az elnök a katonai vezetőinek, akkor „a britek minden lépésünknél betartanának nekik”. Teljesen nyilvánvaló, mondotta Roosevelt, hogy „a javaslatok mögött brit politikai megfontolások állnak”.

A vita világosan megfogalmazott döntés nélkül ért véget, de Roosevelt nem hagyott kétséget afelől, hogy mi az, amit katonai vezetőitől elvár. Az amerikai megszállás. Roosevelt elgondolása szerint egymilliós haderő európai állomásoztatását jelentette, legalább egy, de talán két évig”. A háború utáni rendezésre vonatkozó tervei összhangban álltak magával a háborúval kapcsolatos amerikai elgondolásokkal. Eszerint teljes erőbevetésre van szükség, amelynek azonban az időtartama minimális, emellett az Egyesült Államok csak minimális mértékben keveredhet bele az európai ügyekbe. Az elnöki elvárás: gyors és sikeres betörés az ellenség földjének szívébe – „Németország inváziója, kevés harccal vagy egyáltalán harc nélkül” –, amelynek eredményeképpen az amerikai csapatok elfoglalják az északnyugati zónát, és onnan Berlint. Az Egyesült Államok elnöke mindenek felett ahhoz ragaszkodott, hogy megszerezzék Berlint.[11]

Így született az első konkrét amerikai terv Németország elfoglalására. Csak egy volt a bökkenő. Roosevelt, akit gyakran bíráltak, azért, mert úgy cselekedett, mintha egy személyben saját külügyminisztere is volna, nem fejtette ki nézeteit, csak a katonai vezetőknek. Ők pedig csaknem négy hónapig ültek a terven.

Az *Iowa*-konferencia után Marshall tábornok átadta a Roosevelt-féle térképet – az egyetlen kézzelfogható bizonyítékát a Németország megszállására vonatkozó elképzeléseknek – Thomas T. Handy vezérőrnagynak, a Hadügyminisztérium Hadműveleti Osztálya vezetőjének. Amikor Handy tábornok visszatért Washingtonba, a térképet elhelyezték a Hadműveleti Osztály szigorúan titkos archívumába. „Legjobb tudomásom szerint – írta később – sosem kaptunk utasítást, hogy juttassuk

el bárkinek a Külügyminisztériumba”.

Az a tény, hogy Roosevelt tervét a saját katonai tanácsadói fiókba dugták, csak egyike volt azoknak a különös és költséges baklövéseknek és hibás ítéleteknek, amelyeket az amerikai tisztségviselők az *Iowa*-találkozó utáni időszakban elkövettek. Ezeknek pedig súlyos következményei lettek Németország és Berlin jövőjére.

November 29-én Roosevelt, Churchill és Sztálin először találkozott Teheránban. Ezen a konferencián a Három Nagy megnevezte képviselőit, akiket a rendkívül fontos Európai Tanácsadó Bizottságba delegálnak. Ez a Londonban ülésező testület volt hivatva felvázolni Németország kapituláció s feltételeit, meghatározni a megszállási zónákat, és megfogalmazni az ország közös kormányzásának tervét. Az angolok Anthony Eden közeli barátját, Sir William Strang külügyminiszter-helyettest nevezték a bizottságba. Az oroszok Fjodor Guszevet, a Szovjetunió londoni nagykövetét, a makacsságáról ismert kemény fejű alkudozót delegálták. Roosevelt jelöltje, a tehetséges, ám bátortalan, és nehezen megszólaló John G. Winant volt. Winantot soha nem tájékoztatták új feladatáról, és soha sem ismertették vele az elnök elgondolásait Németországgal kapcsolatban.

A követnek azonban hamarosan lehetősége nyílott volna, hogy megismerkedjék azzal a politikával, amelyet a bizottságban követnie kell, ám ez a lehetőség is füstbe ment. A kairói konferenciára (Roosevelt, Churchill és Csang Kai-sek) november 22. és 26. között került sor, a teheráni konferencia (Roosevelt, Churchill, Sztálin) november 28-án kezdődött és december 1-ig tartott. Teherán után Roosevelt és Churchill december 4-én ismét találkozott Kairóban. Azon a hosszúra nyúlt munkavacsorán, amelyen részt vett Churchill, Eden és az amerikai haditengerészet vezérkari főnöke, William D. Leahy flottatengernagy, Roosevelt még egyszer hangot adott kifogásainak a Rankin *C* tervezettel szemben. Elmondta a briteknek – anélkül, hogy felfedte volna térképvázlata tartalmát vagy változtatásai mértékét –, hogy úgy érzi: az Egyesült Államoknak Németország északnyugati zónáját kell megkapnia. Churchill Eden erélyesen vitatta a javaslatot, de végül is az ügyet áttették az Egyesített Vezérkarhoz, tanulmányozás végett. A vezérkar pedig azt javasolta, hogy a COSSAC, Morgan altábornagy, vegye fontolóra a Rankin *C* terv revízióját.

Winantot, bár tagja volt a kairói delegációnak, nem hívták meg ebédre, és nyilvánvalóan soha nem informálták az ott megvitatott témákról. Amikor

Roosevelt hazautazott, Winant úgy repült vissza Londonba a Bizottság első ülésére, hogy csak igen homályos elképzelései voltak arról, mit akar valójában elérni az elnök és a kormányzat.

*

A sors iróniája, hogy alig néhány mérföldnyire az Egyesült Államok londoni követségétől, a St. James Square-en, a Norfolk House-ban volt egy ember, aki nagyon is jól tudta, mit akar Roosevelt elnök. Sir Frederick Morgan altábornagy, akit teljesen elképesztett az új parancs, hogy vizsgálja felül a Rankin *C* tervet, mégpedig abból szempontból, hogyan lehetne megcserélni a brit és az amerikai zónát, haladéktalanul munkába állította nyomasztó helyzetbe került törzsét. Az altábornagy nagyon hamar arra a meggyőződésre jutott, hogy a kérés teljesítése lehetetlen, legalábbis amíg Németországot le nem győzik. Ezt a következtetését jelentette is elöljáróinak, és ezzel – mint később feljegyezte – számára az ügy befejeződött.

Eközben az amerikai katonai vezetők, bármennyire tiltakoztak, hogy nem hajlandók belebonyolódni a politikába, olyan helyzetbe kerültek, hogy rájuk maradt Amerika háború utáni Európa-politikájának a meghatározása. Számukra Németország zónákra osztása és megszállása szigorúan katonai feladatot jelentett, amit a hadügyminisztérium Civil Ügyek Alosztályának kell kezelnie. A hadügyminisztérium végül is Németország ügyében óhatatlanul szembe került a Külügyminisztériummal. Olyan kötélhúzás alakult ki, amelynek következtében visszavonhatatlanul elveszett egy koherens, egységes amerikai politika kialakításának lehetősége ebben a tárgyban.

Az mindenki számára világos volt, hogy valamit tenni kéne Winant nagykövet londoni tárgyalásainak irányítására. Az ellentmondásos amerikai nézetek koordinálására 1943. december elején Washingtonban létrehoztak egy Biztonsági Munkabizottság (Working Security Committee) nevű testületet, melyben részt vettek a Külügy-, a Hadügy- és a Haditengerészeti Minisztérium képviselői. A Hadügyminisztérium képviselői, a Civil Ügyek Osztályának tisztjei, először nem voltak hajlandóak részt venni a bizottság munkájában, sőt, nem ismerték el annak szükségességét sem, hogy egyáltalán szükség van egy Európai Tanácsadó Testületre. Németország kapitulációjának és megszállásának kérdése a hadsereg tisztjeinek a szemében tisztán katonai kérdés volt, amit megfelelő időben, megfelelő

katonai szinten, az Egyesített Vezérkarnál el fognak dönteni. Ebben a vígjátéki helyzetben az üléseket két hétre felfüggesztették. Eközben Winant megfelelő instrukciók nélkül tárgyalóasztalhoz ült Londonban.

A katonák végül mégis hajlandónak mutatkoztak részt venni a megbeszéléseken, és a bizottság megkezdte üléseit – de kevés haszonnal. A bizottság minden egyes csoportjának tisztáznia kellett ajánlásait, mielőtt bármit is megtáviratoztak volna Winantnak Londonba. Még ennél is rosszabb volt, hogy minden ügyosztály vezetőjének jogában állt megvétóznia a beterjesztett javaslatot. A Hadügyminisztérium sűrűn élt is ezzel a lehetőséggel. A bizottság elnöke, Philip E. Mosley professzor, a Külügyminisztérium képviselője, akit Winant politikai tanácsadójának szántak, később megjegyezte: a Civil Ügyek osztályának tisztjei szigorú utasítást kaptak, hogy semmit vagy szinte semmit ne fogadjanak el, és csak annyi hatáskörük volt, hogy jelentették a vita folyását elöljáróiknak. A „merev utasításokat követő vita, a vétó alkalmazása a szovjetek leghajthatatlanabb tárgyalási stílusát idézte fel”.

1943 egész decemberében folyt az alkudozás. A hadsereg véleménye szerint a megszállási zónák elhelyezkedését valószínűleg többé-kevésbé a csapatoknak a kapituláció aláírásakor elfoglalt pozíciója fogja meghatározni. Ilyen körülmények között a hadsereg képviselői semmi értelmét nem látták, hogy megengedjék Winantnak, hogy a zónákat illetően *bármiféle* megállapodásról tárgyaljon.

A katonák annyira hajthatatlannak bizonyultak, hogy még a Külügyminisztérium egy olyan tervét is elutasították, amely ugyan hasonló volt a brit tervhez – ez is három egyenlő részre osztotta Németországot –, de volt egy igen fontos kiegészítő eleme: egy folyosó, amely a szovjet övezeten keresztül összekötötte Berlint a nyugati zónával. A folyosó elgondolása Mosley professzortól származott. A professzor teljes mértékig tisztában volt vele, hogy a szovjetek tiltakozni fognak, mégis ragaszkodott hozzá, mivel, mint később elmagyarázta, úgy vélte: „ha kellő határozottsággal nyújtjuk be a tervet, kellő súllyal nyom majd a latban, amikor a szovjetek kezdik körvonalazni a javaslatukat.” Gondoskodni kell róla, mondta, „hogy Berlinhez szabad és közvetlen területi hozzáférési lehetőség maradjon nyugat felől.”

A Külügyminisztérium a bizottság plenáris ülése előtt átadta tanulmányozásra a tervet a Hadügyminisztérium Civil Ügyek Osztályának.

A tervet egy darabig ott tartották. Végül Mosley ellátogatott a Civil Ügyek Osztályára, megkereste azt az ezredest, aki az üggyel foglalkozott, és megkérdezte tőle, megkapta-e a tervet. Az ezredes kihúzta íróasztala legalsó fiókját, és közölte: „Itt van, ni” Aztán hátradőlt a székében, a lábát betette a fiókba, és kijelentette: „És itt is fog maradni, frankón”. A tervet sosem küldték el Winantnak.

Az EAC első, informális találkozójára 1943. december 15-én került sor Londonban, és Winant nagykövetnek valószínűleg nagyon jól jött, hogy a megbeszélés ügyrendi kérdésekről folyt. Még mindig nem rendelkezett hivatalos utasításokkal. Brit forrásokból nem hivatalosan tudomást szerzett a tervről, amely annyira kedve ellen volt Rooseveltnek, de azt nem tudta, hogy ez Morgantól származik, és a fedőneve Rankin *C*. Neki Attlee-tervként beszéltek a dologról. Ugyancsak tudomása volt – bár szintén nem hivatalosan (John J. McCloy amerikai hadügyminiszter-helyettestől) –, hogy az elnök az északnyugati övezetet akarja megkapni. Winant nem tudta elképzelni, hogy a britek belemennek a helycserébe,[12] és helyzetértékelése tökéletesen helytállónak bizonyult.

1944. január 14-én Dwight D. Eisenhower vezérezredes, az újonnan kinevezett főparancsnok megérkezett Londonba, hogy átvegye posztját, és a katonai tervezés egész gépezete, Morgan tábornoktól hivatalosan átkerült az ő hatáskörébe. De volt egy olyan terv, amelyet ebben a stádiumban máris aligha tudott volna befolyásolni. Az Eisenhower megérkezését követő napon, az EAC első hivatalos tanácskozásán, Sir William Strang bemutatta a Rankin *C* tervet Winant nagykövetnek és orosz partnerének, Fjodor Guszevnek. Az Egyesült Államok a washingtoni huzavona miatt elvesztette a kezdeményezést. Nem is szerzi vissza többé. Strang később azt írta: kollégáival szemben az volt az előnye, hogy „amazok kénytelenek voltak táviratilag utasításokat kérni távoli, olykor bizalmatlan és tájékozatlan kormányuktól, én viszont magam voltam a dolgok középpontjában, és általában rövid időn belül tisztázni tudtam a követendő vonalat. Ezenkívül megvolt az az előnyöm is, hogy kormányom kellő időben és megfelelő módon kezdte a felkészülést a háború utáni rendezésre.”

Február 18-án, az EAC második hivatalos találkozóján, a szovjet diplomáciai döntések között alighanem páratlan módon, a hajthatatlan Guszev mindenfajta érvelés nélkül ünnepélyesen elfogadta a brit zónabeosztási javaslatot.

A brit javaslat a szovjeteknek juttatta Németország területének csaknem 40 százalékát, lakosságának 36 százalékát és anyagi forrásainak 33 százalékát. Berlin – bár a szövetségesek azt is felosztották egymás között – mélyen a szovjet zónán belülre került, száztíz mérföldnyire az angol-amerikai demarkációs vonaltól. „Ez a felosztás kifejezetten tisztességes volt” – emlékezett később Strang –, „és ha egy kissé túl bőkezűnek mutatkozott is a szovjetek irányában, ez összhangban állt katonai vezetőink óhajával, akik aggódtak, hogy a háború utáni helyzetben nem rendelkeznek majd kellő élőerővel, és ezért nem kívántak a szükségesnél nagyobb megszállási övezetet.” De akadt sok más ok is. Így például mind a brit, mind az amerikai vezetők tartottak attól, hogy a Szovjetunió különbékét köt Németországgal. Egy másik ok, ami különösen az Egyesült Államok katonai vezetőit aggasztotta, az volt, hogy a Szovjetunió esetleg nem csatlakozik a Japán elleni háborúhoz. Végül a britek úgy vélték, a Szovjetunió, ha nem előzik meg egy lépéssel, képes akár Németország ötven százalékát követelni, tekintettel a háború alatt elszenvedett veszteségeire.

Ami az Egyesült Államokat illeti, a kocka, úgy látszott, el volt vetve. Bár a Három Nagynak még jóvá kellett hagyni a brit tervet, az Egyesült Államoknak szembe kellett néznie azzal a kemény ténnyel, hogy Nagy-Britannia és a Szovjetunió között egyetértés alakult ki a kérdésben.[13] Bizonyos értelemben tehát befejezett tényekről volt szó, és Winant nemigen tehetett mást, mint hogy tájékoztatta kormányát.

Az, hogy a szovjetek sietve elfogadták a brit tervet, váratlanul érte Washingtont és az elnököt. Roosevelt azonnal feljegyzést küldött a Külügyminisztériumba. „Milyen zónák szerepelnek a brit és az orosz vázlatban, és milyen zónabeosztást javasolunk mi!” – tette fel a kérdést. „Tudnom kell róla, hogy összhangban van-e ez azzal, amit hónapokkal ezelőtt elhatároztam?” A Külügyminisztérium hivatalnokai zavarban voltak, mégpedig alapos okból: nem volt ugyanis tudomásuk arról, milyen döntést hozott a zónákat illetően Roosevelt Teheránban és Kairóban.

Villámgyors telefonváltásra került sor a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága és a Külügyminisztérium között, mielőtt tájékoztatták az elnököt. Ezt követően, február 21-én, Roosevelt, miután megtekintette az angol-amerikai tervet, elégedetlenségének adott hangot. „Nem értek egyet a brit javaslattal a demarkációs vonalakat illetően” – közölte nyíltan a

Külügyminisztériumhoz intézett hivatalos memorandumban. A szovjet zónával kapcsolatban nem tett megjegyzést, viszont ismét élesen kifogásolta az amerikaiak számára javasolt övezetet, és ha lehet, még nyomatékosabban megismételte, amit katonai tanácsadóinak az *Iowa* fedélzetén elmondott. Az elnök memoranduma általános megdöbbenést keltett Külügyminisztériumban.

„A mi legfőbb célunk – írta –, hogy ne vegyünk részt Dél-Európa ügyeiben, annál inkább abban, hogyan lehet megakadályozni, hogy Németország egy harmadik világháború lehetséges és valószínű okozója legyen. Különböző nézetek hangzottak el arról, milyen nehézségekkel jár a csapatok mozgatása a francia frontról az északi német frontra, amit úgy neveznek: «állásváltoztatás». Ezek a kifogások megtévesztőek, mivel bárhol tartózkodnak is a brit és az amerikai csapatok a német kapituláció napján, fizikailag egyáltalán nem olyan nehéz számukra, hogy bárhova eljussanak, északra, keletre vagy délre… Mindent egybevetve, ha figyelembe vesszük, hogy az utánpótlás 3.500 mérföldről vagy még messzebbről érkezik a tengeren, az Egyesült Államok használhatja az északi német kikötőket – Hamburgot és Brémát –, továbbá a holland kikötőket. Éppen ezért úgy gondolom, az amerikai politika célja az kell, hogy legyen, hogy Németország északnyugati részét foglaljuk el…”

„Ha további érvekre van szükség, hogy igazoljam egyet nem értésemet a brit javaslattal kapcsolatosan, annyit tehetek hozzá, hogy a politikai megfontolások *döntő jelentőségűek* az elhatározásomban.” Ezután, hogy abszolút bizonyos legyen, hogy a külügyminiszter csakugyan megértette, mit akar, még hozzátett egy aláhúzott sort: *„Kérem, értesítsen, ha a fentiek nem teljesen világosak”*.

Derűsebb hangvétellel elmagyarázta álláspontját Churchillnek is. „Ne kérje, hogy amerikai csapatokat tartsunk fenn Franciaországban – írta a miniszterelnöknek. – Ezt nem tehetem meg! Amint korábban elmondtam, nem vállalom az apaságot Belgium, Franciaország és Olaszország esetében. Önöknek maguknak kell felnevelniük és megfegyelmezniük saját gyermekeiket. Tekintettel arra, hogy ezek az országok a későbbiekben az önök védőbástyái lehetnek, legalább az iskoláztatásuk költségeit állniuk kell!”

Az Egyesült Államok Vezérkari Főnökeinek Tanácsa szintén megkapta a magáét az elnöktől. A Civil Ügyek Osztályának tisztjei csaknem azonnal

visszavonták álláspontjukat a Biztonsági Munkabizottságban. Néhány nappal később a londoni EAC-ülésen egy ezredes besietett Mosley professzor külügyminisztériumi irodájába, és kiterített elé egy térképet. „Ez az, amit az elnök óhajt” mondta. Mosley a térképre pillantott. Fogalma sem volt róla, hogy az okmány mikor és milyen körülmények között készült. Soha az, előtt nem látta, mint ahogy nem látta senki más sem a Külügyminisztériumban. Ez volt az a térkép, amelyet Roosevelt elnök az *Iowa* fedélzetén felvázolt.

Ám amilyen titokzatosan felbukkant Roosevelt térképe, ugyan olyan titokzatosan el is tűnt. Mosley úgy tervezte, hogy a bizottság következő washingtoni ülése elé terjeszti az anyagot. Erre azonban sohasem került sor. „Hogy mi történt a térképpel, nem tudom” – mondotta Mosley évekkel később. Amikor utoljára találkoztunk, a Civil Ügyek osztályának tisztjei elém tettek egy vadonatúj térképet, rajta egy változattal, amely, mint elmagyarázták, az elnök utasításain alapult. Hogy ki vette ezeket az utasításokat, soha sem sikerült megállapítanom”.

Az új koncepció bizonyos mértékig egyezett az elnök térképével, de nem teljesen. Az amerikai zóna északnyugatra került, a briteké délre, de a kettő közötti elválasztó vonal, amely az 50. szélességi fok mentén futott, most megállt valamivel a cseh határ előtt. Mi több, az amerikai zóna keleti határa Lipcse fölött élesen kelet felé fordult, s így még nagyobb területet fogott át. Volt még egy fontos változtatás, amely talán fontosabb volt az összes többinél: Berlin nem tartozott az amerikai zónába. Roosevelt eredeti változatában az amerikai zóna keleti határa áthaladt a fővároson. Most ez a vonal nyugatra tolódott, és félkörben megkerülte a várost. Vajon az történt-e, hogy Roosevelt, aki a katonai vezetőkkel szemben ragaszkodott, hogy „el kell jutnunk Berlinig” és hogy „az amerikaiaknak meg kell szerezni Berlint” – megváltoztatta volna a véleményét? A Civil Ügyek Osztályának tisztjei erről nem mondtak semmit. Viszont követelték, hogy az új javaslatot haladéktalanul juttassák el Londonba, ahol Winantra várt a feladat, hogy fogadtassa el az EAC tagjaival!

A javaslat nyilvánvalóan elfogadhatatlan volt, és a Külügyminisztérium tisztában is volt ezzel. Az új terv szerint mind a britek, mind az oroszok kisebb megszállási területet kaptak volna. Aligha lehetett elhinni, hogy a két fél elfogadott volna egy ilyen felosztást, miután mindketten jóváhagytak egy számukra kedvezőbb változatot. A Civil Ügyek Osztályának tisztjei a

javaslathoz nem mellékeltek semmiféle feljegyzést, ami segíthette volna Winantot, hogy megindokolja a javaslatot az EAC előtt. Amikor kérték, hogy készítsenek ilyen háttéranyagot, a tisztek megtagadták, és kijelentették, hogy ez a Külügyminisztérium dolga. A javaslat végül minden kiegészítő írás nélkül érkezett Winanthoz. A nagykövet tombolva táviratozott Washingtonba, hogy küldjenek részletes instrukciókat. Amikor semmit nem kapott, félretette a tervet, és azt soha nem nyújtotta be.

Ez volt az utolsó próbálkozás, hogy az Egyesült Államok saját tervvel álljon elő. Roosevelt egészen 1944 márciusáig továbbra is tiltakozott a brit javaslat ellen. Ekkoriban George F. Kennan, Winant nagykövet politikai tanácsadója Washingtonba repült, hogy elmagyarázza az elnöknek azokat a problémákat, amelyek miatt az EAC-ban zsákutcába jutottak a tárgyalások. Roosevelt újra áttekintette a helyzetet, és miután még egyszer megvizsgálta a brit javaslatot, közölte Kennannal, hogy „mindent egybevéve, végül is alighanem tisztességes döntés." Ezután jóváhagyta a szovjet zónát és az általános tervet, egyetlen fenntartással: ragaszkodott hozzá, hogy az Egyesült Államok kapja az északnyugati szektort. Mint Kennan később beszámolt Mosleynek, amikor a tárgyalásokon áttörés történt, Kennan megkérdezte az elnököt, mi történt az eredeti tervével. Roosevelt nevetve válaszolta: „Ó, az csak egy ötlet volt".

*

1944 emlékezetes hónapjaiban, amikor az angol-amerikai csapatok elözönlötték a kontinenst, kiűzték a németeket Franciaországból, és az üldözés már a Birodalom határain belül folytatódott, egyre zajlott a színfalak mögötti politikai küzdelem. Roosevelt keményen ragaszkodott Németország északnyugati zónájához. Churchill ugyanilyen makacsul kitartott eredeti álláspontja mellett.

Áprilisban Winant szóban tájékoztatta az EAC-t kormánya álláspontjáról, de nem terjesztette írásban is mindjárt a küldöttek elé az elnök óhaját. A nagykövet várni kívánt ezzel, amíg megfelelő utasítást kap egy bizonyos kérdésben, amelyet sarkalatosan fontosnak tartott. A brit tervben még semmi jel nem utalt a nyugatiak összeköttetésére Berlinnel.

A britek nem számítottak semmiféle problémára ezzel kapcsolatban. Úgy vélték, hogy amikor az ellenségeskedéseknek vége, valamiféle német kormány aláírja a kapitulációt, és tovább kormányozza az országot a főparancsnok felügyelete alatt. Strang szerint a zónák nem lesznek

hermetikusan elzárva egymástól, és „a németek számára is lesz bizonyos fokú szabad mozgás egyik zónából a másikba, valamint a nyugati zónákból a fővárosba, továbbá megfelelő indok esetén szabad mozgást kap a szövetségesek katonai és civil személyzete is.” Mi több, valahányszor a kérdés felvetődött az EAC előtt, az orosz Guszev nyomban biztosította Strangot és Winantot, hogy nem lát semmiféle nehézséget. Végül is – hangsúlyozta többször Guszev –, magával az amerikai és brit csapatok, berlini jelenlétével automatikusan együtt jár a város megközelítésének joga. A választ ekkor *gentlemen's agreement*ként mindenki elfogadta.

Winant mindazonáltal úgy vélte, helyesebb, ha meg is fogalmazzák a kikötéseket. Szerinte a folyosókat”, úgy, ahogy Mosley eredetileg javasolta, be kell venni a tervezetbe, mielőtt a Három Nagy hivatalosan is elfogadja a vázlatot. Úgy tervezte, hogy benyújt egy ilyen javaslatot, egyúttal hivatalosan is beterjeszti az EAC elé az elnök elgondolását a zónákat illetően. Garanciákat akart külön vasúti, közúti és légi útvonalakra a szovjet zónán keresztül Berlinbe.

Májusban a nagykövet Washingtonba repült, hogy találkozzék az elnökkel, és felvázolja a folyosóval kapcsolatos elgondolását a Hadügyminisztérium előtt. A Civil Ügyek Osztálya egyszerűen elutasította Winant tervét.[14] Tisztjei biztosították, hogy a Berlin megközelíthetősége „tisztán katonai kérdés”, és a megszállás után katonai vonalon a helyi parancsnokságok fogják kezükben tartani. Winant legyőzötten tért vissza Londonba. Június 1-jén hivatalosan elfogadta a brit tervet és a javaslatban szereplő szovjet szektort, azzal az egyetlen kivétellel, hogy az Egyesült Államoknak kell megkapnia az északnyugati zónát. A dokumentum továbbra sem tartalmazott semmi kikötést, amely Berlin megközelíthetőségét biztosította volna.[15] Ha tapogatódzva is, de a szövetségesek végre meghozták a döntést a város jövőjét illetően: amint a háború véget ér. Berlin közösen megszállt sziget lesz a szovjet zónának csaknem a közepén.

A nagyhatalmak küzdelme gyorsan haladt a végkifejlet felé, 1944 júliusának végén Guszev, aki azon volt, hogy minél előbb formába öntsék a szovjetek nyereségét az EAC-ban, maga hozta elő a kérdést. Ha az angolok és az amerikaiak nem rendezik a vitájukat, hogy a Három Nagy aláírhassa a megállapodást, közölte mézesmázosan, akkor a Szovjetunió nem látja értelmét a további vitának az EAC-ban. Ez a burkolt fenyegetés, mely azt

jelentette, hogy a szovjet fél kivonul a Tanácsadó Bizottságból, és ily módon semmivé válik hónapok munkája, megtette a kívánt hatást.

Az Atlanti-óceán mindkét partján buzgó diplomaták és katonai tanácsadók egyre jobban sürgették vezetőiket, hogy adják be a derekukat. De mind Churchill, mind Roosevelt keményen kitartott. Úgy látszott, Rooseveltet kevésbé aggasztja a szovjet fenyegetés, Winanttal közölték: mivel az Egyesült Államok már elfogadta a szovjet zónát, az elnök nem érti, „miért volna szükség a szovjetekkel való további vitára”.

Rooseveltre azonban minden oldalról egyre nagyobb nyomás nehezedett. Miközben folyt a politikai civakodás, a hatalmas angol-amerikai hadseregek elözönlötték Németországot. Augusztus közepén Eisenhower tábornok táviratban figyelmeztette az Egyesített Vezérkart: „Előfordulhat, hogy a vártnál hamarább meg kell kezdeniük Németország megszállását”. Ekkor a tervezők bosszúságára ismét előkerült a csapatok elosztásának az a terve, amelyet Morgan fogalmazott meg annak idején a Rankin C tervbe: a brit csapatok a bal szárnyon Németország északi részébe vonulnak be, az amerikaiak a jobb oldalon dél felé tartanak. Eisenhower ekkor politikai útmutatást kért a megszállási zónákat illetően – ő volt az első amerikai katonai vezető, aki ezt megtette. „Amit mi megtehetünk, az a kérdés tisztán katonai szempontú megközelítése mondta –, ez pedig azt jelenti, hogy hadseregeink megtartják jelenlegi felállásukat”. Majd hozzátette: „Ha nem kapunk ellenkező utasítást, ezt a megoldást elfogadhatónak kell tartanunk. Ebben az esetben két dolgot kell figyelembe vennünk: a várható helyzetet és a megszállási zónákra vonatkozó döntések hiányát.”

A régóta elkerülhetetlennek látszó válság most bekövetkezett Az Egyesült Államok Hadügy- és Külügyminisztériuma ez egyszer kemény dilemmával találta szembe magát: senki nem állt készen, hogy újra felvesse a kérdést az elnök előtt. Annyi bizonyos volt, hogy a kérdés fel fog vetődni az őszre tervezett Roosevelt-Churchill találkozón, addigra tehát mindenképpen meg kell hozni a végleges döntést. Közben viszont Eisenhower tervezési munkálatait nem lehetett tovább halogatni. Minthogy az Egyesült Államok vezérkara már kidolgozta terveit *mind* az északi, *mind* a déli övezet megszállására, augusztus 18-án közölték Eisenhowerrel, hogy „teljesen egyetértenek” a megoldásával. Így, bár Roosevelt még nem hirdette ki a döntését, azt az alapfeltevést, hogy az Egyesült Államok a déli zónát fogja megszállni, véglegesnek lehetett tekinteni.

Roosevelt és Churchill 1944 szeptemberében, Quebecben találkozott ismét. Roosevelt szemmel láthatólag megváltozott. Az általában élénk elnök most gyengének és komornak látszott. A sorvasztó paralízis, amelyet eddig az elnök szívélyessége és szellemes közvetlensége eltakart, most szembeötlően érződött mozdulatai fájdalmas bizonytalanságában. De nemcsak erről volt szó. Roosevelt 1933 óta volt hivatalában – hosszabb ideje, mint bármelyik elnök azt megelőzően –, egy negyedik időszakra is pályázott. A kampány, a diplomácia odahaza és külföldön, a háborús évek számtalan terhe, a túlfeszített munka megtette hatását. Nem volt nehéz rájönni, miért könyörögnek az orvosok, a rokonok, a barátok, hogy ne induljon az újabb választásokon. Quebecben a brit delegáció úgy látta, hogy Roosevelt egészsége rohamosan hanyatlik. Churchill vezérkari főnökét, Sir Hastings Ismayt megdöbbentette a látvány. „Két évvel ezelőtt az elnök maga volt az egészség és a vitalitás – mondta –, mostanra annyira lefogyott, hogy szinte összezsugorodott: a kabát lötyögött egykor széles vállán, az ing gallérja mintha több számmal nagyobb lenne a kelleténél. Éreztük, hogy közel a vég.”

Az elnök, akit kimerítettek az események, a körülmények fogságában, a tanácsadók és Churchill nyomása alatt végül megadta magát, és elfogadta a déli zónát. A britek készségesen elébe mentek döntésének: hozzájárultak, hogy átadják az amerikaiaknak Bréma és Bremerhaven nagy kikötőit és összpontosítási körleteit.[16]

A Három Nagy utolsó háborús találkozójára 1945 februárjában került sor Jaltában. Ez a konferencia sorsdöntő jelentőségűnek bizonyult. A győzelem már karnyújtásnyira látszott, de az is érződött, hogy amint a politikai megfontolások kiszorítják a katonai realitásokat, a szövetséges vezetők közötti kötelékek egyre gyengülnek. Ahogy az oroszok mérföldről mérföldre beljebb nyomultak Közép-Európába, egyre követelődzőbbek és erőszakosabbak lettek. Churchillt, a kommunizmus régi ellenségét, egyre jobban nyugtalanította azoknak az országoknak a sorsa, amelyeket, mint Lengyelországot, a Vörös Hadsereg szabadított fel, és amelyek most az oroszok ellenőrzése alá kerültek.

A nagyon sovány Roosevelt, aki most jóval gyengébb volt, mint Quebecben, még mindig a Nagy Döntőbíró szerepében látta magát. Véleménye szerint a háború utáni békés világ csak a Sztálinnal való együttműködés révén érhető el. Egyszer a következőképpen fogalmazta

meg a vörös vezető iránti politikáját: „Azt hiszem, ha odaadok neki mindent, amit lehet, és nem kérek tőle cserébe semmit, *noblesse oblige*, ő nem fog elvenni semmit, és hajlandó lesz együttműködni velem egy demokratikus és békés világért.” Az elnök úgy vélte, az Egyesült Államok képes „kijönni Oroszországgal”, és ő képes „kezelni Sztálint”, mivel, mint egyszer kifejtette, „Joe bácsi személyes alapon könnyen megközelíthető”. Bár az idő előrehaladtával az elnököt egyre jobban nyugtalanították az oroszok háború utáni szándékai, még mindig rendíthetetlenül optimistának mutatkozott.

Jaltában meghozták a háborús időszak utolsó nagy döntéseit. Ezek egyike az volt, hogy Franciaországot teljes értékű partnerként bevonják Németország megszállásába. A franciák németországi és berlini megszállási zónáját a brit és az amerikai zónákból hasították ki; Sztálin, aki ellenezte a franciák részvételét, elutasította, hogy akár egy talpalatnyit is átengedjen az orosz zónából. 1945. február 11-én a Három Nagy hivatalosan is elfogadta az országuknak jutó megszállási zónákat.

Így, hat hónapi zűrzavar és huzavona után, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia végre ismét összhangba került. Az a meg szállási terv azonban, amely a Rankin C terven alapult, és amelyet a katonák most Eclipse hadművelet néven ismertek meg, egy fontos kérdésben nem foglalt állást: egyetlen szóban sem foglalkozott a berlini megközelítési útvonalakkal.

*

Alig telt bele hat hét, és Sztálin már meg is sértette a jaltai megállapodást. Három héttel a konferencia után az oroszok elűzték a szovjetek által megszállt Románia kormányát. A vörösök egy Mihály királyhoz intézett ultimátumban köntörfalazás nélkül megparancsolták az uralkodónak, hogy nevezze ki Petru Groza román kommunista vezetőt miniszterelnökké. Elveszett Lengyelország is: a beígért szabad választásokra nem került sor. Sztálin szemmel láthatólag arcátlanul hátat fordított a jaltai egyezmény lényegének, amely kijelentette, hogy a szövetséges erők segíteni fogják „a náci Németország és az egykori tengelyhatalmak uralma alól felszabadított népeket, hogy létrehozzák saját választásuk szerinti demokratikus intézményeiket.” Sztálin ugyanakkor gondosan ügyelt arra, hogy a jaltai határozatok közül mindazokat, amelyek neki kedveztek – mint Németország és Berlin felosztása – gondosan betartsák.

Az Egyesült Államok moszkvai nagykövete, W. Averell Harriman, gyakran figyelmeztette Rooseveltet Sztálin könyörtelen területi ambícióira, a szovjet vezető nyílt hitszegése mégis mélységesen megdöbbentette. Március 24-én, szombaton délután a Fehér Ház egy emeleti kis szobájában Roosevelt éppen befejezte az ebédjét Mrs. Anna Rosenberggel, a hazatérő veteránok ügyeivel megbízott személyes képviselőjével, amikor megérkezett Harriman távirata a lengyel helyzetről. Amint az elnök elolvasta a jelentést, olyan iszonyú dühroham fogta el, hogy karjával többször is rácsapott tolószéke karfájára. Mrs. Rosenberg később így emlékezett: „Ahogy a karfát csapkodta, egyre azt ismételgette: «Averellnek igaza van! Nem kötetünk üzletet Sztálinnal! Máris megszegte minden egyes ígért, amit Jaltában tett!»”[17]

Londonban Churchillt annyira felháborította, hogy Sztálin eltávolodott a jaltai egyezmény szellemétől, hogy közölte titkárával: attól tart, a világ azt fogja hinni, hogy Mr. Roosevelt és ő „fabatkát sem érő jegyzőkönyvet” írtak alá. Amikor visszatért Jaltából, azt mondta a brit népnek, hogy „Sztálin és a szovjet vezetők barátságban és egyenlőségben akarnak élni a nyugati demokráciákkal. Úgy éreztem, adni lehet a szavukra.” Ezen a bizonyos március 24-i szombati napon a nyugtalan miniszterelnök ezt a megjegyzést tette segítőjének: „Nem szeretném megkezdeni Németország feldarabolását, amíg meg nem szabadulok az Oroszország szándékait illető kételyeimtől.”

Minthogy a szovjetek lépései valósággal „dárdát szegeztek” a nyugatnak, Churchill úgy érezte, a nyugati szövetségesek alkupozícióját az jelenti, ha az angol-amerikai csapatok mélyen bent lesznek Németország belsejében, ezért az a célszerű, ha csapataik „a lehető legkeletebbre találkoznak az oroszokkal”. Éppen ezért Montgomery tábornok üzenete, melyben bejelentette, hogy megindul az Elba és Berlin felé, igazán biztató hír volt Churchill számára. Berlin gyors elfoglalását most létfontosságúnak látta. Ám Montgomery üzenete ellenére a nyugati fronton egyetlen parancsnok sem kapott parancsot a főváros bevételére. Ezt a parancsot egyetlen ember adhatta volna ki: Eisenhower tábornok, a főparancsnok.

NEGYEDIK FEJEZET

A légitámadás váratlanul érte Berlin védőit. Március 28-án, szerdán, nem sokkal délelőtt 11 óra előtt megjelentek az első repülő gépek. Szerte a városban azonnal felugattak a légvédelmi ütegek, és lövedékek ezreit ontották az égbe. A levegőt megtöltötte az ágyúk dörgése, mely összevegyült a megkésett szirénák fülsiketítő vijjogásával. Ezt a támadást nem amerikai gépek hajtották végre. Az amerikaiak légitámadásai csaknem percre megjósolhatók voltak: először általában reggel kilenckor, aztán dél felé jelentek meg. A mostani légitámadás különbözött amazoktól. Keletről indult, és mind az időzítés e, mind a taktikája új volt. Az orosz vadászok a háztetők magasságában húztak el a város felett, és géppuskáikkal az utcákat verették.

A Potsdamer Platzon az emberek szertefutottak a szélrózsa minden irányába. A Kurfürstendammon a vásárlók beugrottak a kapualjakba, berohantak a földalatti-állomásokra, vagy futva menekültek a Vilmos császár Emléktemplom védelmet nyújtó romjai közé. Sokan azonban, akik már órák óta várakoztak a sorban a heti fejadagjukért, nem tágítottak. Wilmersdorfban a harminchat esztendős Charlotte Winckler ápolónő elhatározta, hogy mindenáron megszerzi az élelmet két gyerekének, a hatéves Ekkehartnak és a kilenc hónapos Barbarának. Az Adolf-Hitler-Platzon két régi barátnő, Gertrud Ketzler és Inge Rühling nyugodtan várakozott a zöldségbolt előtt. Nemrég történt, hogy mindketten öngyilkosságot fogadtak arra az esetre, ha az oroszok elérik a várost, de most ez eszükbe sem jutott. Húsvéti kalácsot akartak sütni, és napok óta gyűjtögették a hozzávalókat. Arrább, Köpenickben a kövér, negyvenéves Hanna Schultze egy kis pótlisztet szeretett volna venni az ünnepi süteményhez. De Hanna még valamire vágyott: egy nadrágtartót szeretett volna a férjének, mert a régit már meg sem lehetett javítani.

A légitámadás alatt Erna Saenger mindig a „papa” miatt aggódott – így hívta férjét, Konradot. Konrad makacsul elutasította, hogy lemenjen a zehlendorfi légópincébe, inkább az utcán tartózkodott. Konrad most éppen kedvenc étterme, a Königin-Luise-Strassén lévő Alte Krug felé tartott. A hetvennyolc esztendős veteránt semmiféle légiriadó nem tartotta vissza, hogy szerdánként találkozzék első világháborús bajtársaival. Nem akadályozhatja meg semmi, a mai sem.

Volt Berlinnek egy olyan lakosa is, aki kifejezetten élvezte a támadás minden percét. A kis Rudolf Reschke, fején ócska katonai sisakkal, ide-oda nyargalt dahlemi otthonának ajtaja és az utca közepe között, és mintha csúfolódna, felintegetett a pilótáknak. Az egyik nyilván észrevette a bolondozást, és lecsapott rá. Ahogy Rudolf félreugrott, egy sorozat vágott végig a járdán. Ez is hozzátartozott Rudolf játékához. Ami azt illeti, a háború volt a legérdekesebb dolog ami élete eddigi tizennégy esztendeje alatt történt körülötte.

A repülőgépek egyre újabb hullámokban értek a város fölé. Amint a repülőszázadok eltüzelték minden lőszerüket, visszafordultak kelet felé, átadva helyüket az újabbaknak. A váratlan orosz támadás tovább fokozta a várost fogva tartó rémületet. A támadásnak sok halottja volt. A civilek közül sokak életét nem az ellenség golyói, hanem a város védőinek válaszlövései oltották ki. A légvédelmi gépágyúk irányzóinak ahhoz, hogy fegyverüket az alacsonyan szálló gépekre tudják tartani, csaknem a fák tetejéig le kellett ereszteni a csövet. Ennek következtében a városban mindenfelé csak úgy röpködött az izzó vörös srapnel. A repeszek főképp abból az óriási légvédelmi toronyból repkedtek, amelyek Friedrichshainban, Humboldthainban és az állatkert területén emelkedtek. Ezeket a masszív, bombabiztos erődöket még 1941-42-ben, a szövetségesek első támadásai után építették. Mindegyik nagy volt, de a legmagasabb az a légvédelmi komplexum, amelyet – oda nem illően az állatkerti madárház szomszédságába építettek. Ezen két torony emelkedett. A kisebbik, az *L* torony, kommunikációs és irányító központ volt, rajta radarantennák erdejével. Mellette állt a *G* torony, amely most lángokat okádott.

A *G* torony óriási volt. Szinte egy egész háztömb területét elfoglalta, és 132 láb magasra emelkedett, ami egy tizenhárom emeletes épületnek felelt meg. A vasbeton falak több mint nyolc láb vastagra készültek, az oldalán sorakozó mély lőréseket 3-4 hüvelyk vastagságú acélzsaluk védték. A tetején egy 4 csövű öthüvelykes légvédelmi ágyúból álló üteg tüzelt folyamatosan, a négy sarkára épített lövegtoronyból 4 csövű gyorstüzelő gépágyú köpködte a lövedékeket az égbe.

A torony belsejében csaknem elviselhetetlen zaj uralkodott. A lövegek dörgése egybevegyült az automata lövedékliftek zakatolásával, amelyek szakadatlanul szállították a lőszert a földszinti raktárakból az ütegekhez. A *G* torony nemcsak lövegállásnak épült, hanem egyben hatalmas, ötemeletes

raktárat, kórházat és légvédelmi óvóhelyet is tartalmazott. A felső emeleten, közvetlenül az ütegek alatt kapott helyet a százfős katonai őrség. Ez alatt helyezkedett el a kilencvenöt ágyas Luftwaffe-kórház, benne röntgenhelyiségekkel és két teljesen felszerelt műtővel. A szolgálatot hat orvos, tizenkét ápolónő és harminc betegszállító és műtős látta el. Egy emelettel lejjebb egy kincsmegőrző kapott helyet, ahol Berlin legnagyobb múzeumainak fő értékeit tárolták. Itt őrizték a híres Pergamon-szobrokat, amelyek II. Eumenész hellén király i.e. 180-ban épített hatalmas áldozati oltárát díszítették, volt itt temérdek más egyiptomi, görög és római kincs, köztük szobrok, domborművek, edények és vázák, itt volt a nagy Priamosz-kincs, ez az arany és ezüst karperecekből, nyakláncokból, fülbevalókból, amulettekből, díszekből és ékszerekből álló hatalmas kincsegyüttes, amelyeket Heinrich Schliemann német régész ásott ki 1872-ben az ősi Trója városa helyén. Voltak továbbá felbecsülhetetlen értékű gobelinek, rengeteg festmény – köztük Wilhelm Leibl tizenkilencedik századi német művész remek portréi –, és itt helyezték el Vilmos császár óriási érmegyűjteményét. A két alsó szint óriási légoltalmi helyiség volt, nagy konyhákkal, élelmiszerraktárakkal. Itt rendezték be a német rádióállomás, a Deutschlandsender biztonsági adóját.

A teljesen önellátó *G* torony saját víz- és energiaszolgáltatással rendelkezett, és a légitámadások idején könnyedén képes volt be fogadni akár tizenötezer embert is. A komplexum olyan jól el volt látva élelmiszerrel és lőszerrel, hogy a helyőrségben úgy gondolták, bármi történjék is Berlin többi részével, a torony, ha kell, képes akár egy egész esztendeig kitartani.

A légitámadás, amilyen hirtelen kezdődött, olyan hirtelen véget is ért. A *G* torony ágyúi elhallgattak. Berlin fölött itt is, ott is fekete füst gomolygott a gyújtólövedékek nyomán támadt tüzekből. A légitámadás alig tartott húsz percnél tovább. A berlini utcák, amilyen gyorsan kiürültek, most olyan gyorsan megteltek megint. A piacokon, az üzletek előtt azok, akik sorban álltak, most idegesen próbálták visszaszerezni régi helyüket, az újonnan beálltak viszont ugyanolyan makacsul tartották a helyüket.

Mihelyt a *G* torony ágyúi a tüzet beszüntették, egy férfi sietett kifelé az állatkert területéről. A hatvanhárom esztendős Heinrich Schwarz idegesen, mint légitámadás után mindig, a madárház felé futott, kezében egy kis vödör lóhússal. „Abu, Abu” – kiáltozta. Egy tavacska széléről különös csattogó zaj válaszolt. Aztán kilábalt a vízből egy furcsa külsejű,

kékesszürke tollazatú nílusi madár, melynek hatalmas csőre felkunkorodó orrú holland fapapucsra emlékeztetett, és hosszú lábain a férfi elé sietetett. Schwarz melléről kő esett le. A ritka Abu Markub gólya életben volt.

A madárral való mindennapi találkozás már a légitámadások nélkül is egyre nagyobb megpróbáltatást jelentett Schwarz úrnak. Odakínálta a lóhúst a madárnak. „Csak ezt tudom adni" – mondta. – „Mit tehetek? Nincs hal. Kéred vagy nem kéred?" A madár lehunyta a szemét. Schwarz szomorúan megrázta a fejét. A madár minden nap ugyanígy elutasította a kínálást. Ha ez a madár továbbra is így makacskodik, előbb-utóbb el fog pusztulni. De hát mit tehetett szegény Schwarz? Már az utolsó doboz halkonzerv is rég elfogyott, friss halat pedig hiába is keresne Berlinben, legalábbis a Berlini Állatkert számára.

Az életben maradt madarak közül az Abu Markub volt a fő állatgondozó Schwarz úr kedvence. A többi kedvenc rég eltűnt. Arrát, a hetvenöt esztendős papagájt, amelyet Schwarz megtanított kimondani a „Papa" szót, biztonsági okokból két évvel azelőtt elszállították a Saar-vidékre. A struccok mind elpusztultak a légitámadások megrázkódtatásaitól. Csak Abu maradt, de ő is közel járt az éhhalálhoz. Schwarz vigasztalhatatlan volt. „Szegény állat, napról napra soványabb" – mondta feleségének, Annának. „Az izületei megduzzadtak. Mégis, valahányszor megpróbálok enni adni neki, úgy néz rám, mintha azt mondaná: „Azt hiszem, tévedsz. Ez nem az enyém."

Az állatkertet 1939-ben benépesítő tizennégyezer állatból, madárból, kétéltűből, halból alig ezerhatszáz maradt. A háború hat esztendeje alatt a hatalmas állatkertet – benne az akváriummal, rovarházzal, az elefánt- és hüllőházzal, az éttermekkel, a mozival, színházzal, bálteremmel és az irodaépületekkel – több mint száz rombolóbomba találta el. A legsúlyosabb támadás 1943-ban érte, amikor tömegesen pusztultak el az állatok. Az életben maradottak többségét hamarosan átszállították Németország más állatkertjeibe. A többiek számára egyre nehezebben lehetett beszerezni az élelmet a fejadagrendszerre áttért Berlinben. Az állatkert, még így, csökkent állatsereglettel is, elképesztően sok élelmet igényelt, mégpedig nemcsak lóhúst és halat, hanem harminchat más különböző ételt is, tésztától kezdve a rizsen és a búzaőrleményen át a gyümölcskonzervig, a lekvárig és a lárvákig. Széna, szalma, lóhere és nyers zöldségféle volt bőven, de szinte minden más csaknem beszerezhetetlenné vált. Bár megpróbálkoztak az

élelmiszerpótlókkal, a madarak és állatok kevesebb mint fél fejadagot kaptak, és ez meg is látszott rajtuk.

Az állatkert kilenc elefántjából csak egy maradt meg, a Sziám. Az állat bőre lebernyegekben lógott, és szegény pára olyan ingerülltté vált, hogy az ápolók nem mertek bemenni a ketrecébe. Rózára, a hatalmas vízilóra rossz volt ránézni, bőre kiszáradt, kicserepesedett. Kétesztendős borja, Knatuschke, mindenki kedvence, még megőrizte ifjonti játékosságát. Pongo, az általában barátságos természetű 530 fontos gorilla több mint ötven fontot vesztett a súlyából, és csak ült a ketrecében, sokszor órákig meg se mozdult, csak bámult komoran az emberekre. Az öt oroszlán (köztük három kölyök), a medvék, a zebrák, antilopok, majmok, a ritka vadlovak mind az alultápláltság tüneteit mutatták.

De még valami fenyegette az állatkert lakóinak életét. Walter Wendt, az ápoló, nap mint nap jelentette, hogy megint eltűnt egy értékes állata. Csak egy magyarázat jöhetett számításba: akadtak berliniek, akik ellopták és felfalták az állatokat, hogy kiegészítsék nyomorúságos fejadagjukat.

Az állatkert igazgatója, Lutz Heck súlyos dilemma előtt állt, amelyen még vadászbajtársa. Hermann Göring birodalmi marsall sem tudott segíteni. Ha a város hosszú ostromot kell, hogy kiálljon, az állatok egész biztos éhen pusztulnak. Vagy ami még rosszabb: a veszedelmes állatok; az oroszlánok, medvék, rókák, hiénák, tibeti vadmacskák és az állatkert igen értékes galléros páviánja, amelyeket Heck hozott személyesen Kamerunból, könnyen elszabadulhatnak. Vajon mikor jön el az a pillanat, amikor neki, Hecknek kell elpusztítania a páviánt és az öt oroszlánt, amelyeket annyira szeretett?

Gustav Riedel, az oroszlánok gondozója, aki üvegből cumiztatta a kilenc hónapos oroszlánkölyköket, Sultant és Bussyt, szilárdan elhatározta: bármi legyen is a parancs, ő megóvja a kis oroszlánokat. Riedel nem volt egyedül az érzelmeivel. Szinte minden gondozó terveket kovácsolt, hogyan óvja meg kedvencét. Dr. Katherina Heinroth, a szétbombázott akvárium hetvennégy esztendős igazgatójának felesége, már lakásába fogadta és gondjába vette Piát, a kis majmot. Robert Eberhardt ápolónak a ritka lovakra és zebrákra volt gondja. Walter Wendtnek tíz bölényről kellett gondoskodnia. Ezek az állatok jelentették legfőbb büszkeségét és örömét. Élete harminc esztendejének legszebb szakaszát ezeknek az állatoknak a tudományos igényű tenyésztésére áldozta. Az egyedülálló példányok

darabja jóval több mint egymillió márkát is megért.

Ami Heinrich Schwarzot, a madárápolót illeti, nem bírta tovább nézni Abu Markub szenvedését. Ott állt a tó mellett, és magához hívta a nagy madarat. Amikor az odaért hozzá, Schwarz lehajolt, és gyengéden a karjára vette. Mostantól fogva a madár ott fog, élni – vagy meghalni – a Schwarz család fürdőszobájában.

*

A karmesteri pálca éles kopogása hirtelen csendet támasztott a barokk pompájú, aranyozott Beethoven Hallban. Robert Heger karmester felemelte jobb karját, és mozdulatlanná dermedt. Odakint, valahol a romokban heverő városban lassan elhalt egy távolodó tűzoltókocsi vijjogása. Heger pár másodpercig nem mozdult. Aztán pálcája megmozdult, és négy tompított dobütés után puhán felzengett a hatalmas berlini filharmonikus zenekar hangszerein Beethoven hegedűversenye.

Miközben a fafúvósok megkezdték csendes dialógusukat a dobokkal, a szólista Gerhard Taschner, a karmesterre szegezett tekintettel várt. A Köthenerstrassén álló sértetlen hangversenytermet zsúfolásig megtöltő közönség többsége a huszonhárom esztendős briliáns hegedűs kedvéért jött el a koncertre, és elragadtatva hallgatta, amint a csengettyű tisztaságú hangok hol felszárnyaltak, hol lecsendesültek, majd ismét felszárnyaltak vonója alatt. Szemtanúk szerint e március végi délutánon Taschner játéka annyira elbűvölte közönségét, hogy voltak, akik csendesen sírtak.

A háború alatt a százöt tagú filharmonikus zenekar ritka és örvendetes feloldást nyújtott a félelem és csüggedés fogságában. A zenekar Josef Goebbels propagandaügyi miniszter fennhatósága alatt állt, és tagjai mentesültek a katonai szolgálat alól, mert a nácik úgy vélték, hogy a filharmonikusok hozzájárulnak a jó erkölcsök erősítéséhez. A zenekedvelők számára a zenekar afféle nyugtatót jelentett, amely legalább egy kis időre képes kiszakítani őket a háború borzalmai közül.

Albert Speer birodalmi miniszter, Hitler fegyverkezési minisztere, egyike volt azoknak, akiket mindig mélyen megindított a zenekar játéka. A miniszter most is ott ült megszokott székén a nézőtér közepén. Speer, a náci hierarchia legkulturáltabb tagja, ritkán mulasztott el egyetlen hangversenyt is. A zene minden másnál inkább képes volt rá, hogy elfeledtesse aggodalmait – márpedig soha nem volt akkora szüksége erre a segítségre, mint mostanság.

Speernek pályafutása legnehezebb problémájával kellett szembenéznie. Mostanáig a háború egész ideje alatt, a visszaesések ellenére sikerült működésben tartania a birodalom ipari kapacitását. Ám a statisztikákból és előrejelzésekből már jó ideje félreérthetetlenül ki lehetett olvasni, hogy a Harmadik Birodalom napjai meg vannak számlálva. Amikor a szövetségesek egyre mélyebben behatoltak az ország belsejébe, a realista Speer volt az egyetlen, aki meg merte mondani Hitlernek az igazságot. „A háború elveszett" – írta a Führernek 1945. március 15-én. „Ha a háború elveszett – vágott vissza Hitler –, akkor a nemzet is megsemmisül". Március 19-én Hitler iszonyú utasítást tett közzé: meghirdette a felperzselt föld stratégiáját. Mindent fel kell robbantani vagy fel kell gyújtani az erőműveket, a víz- és gázműveket, a gátakat és zsilipeket, a kikötőket és víziutakat, az ipari komplexumokat és az elektromos hálózatot, a kikötőket és hidakat, a vasúti gördülő állományt és a közlekedési műtárgyakat, minden járművet és raktárat, még az országutakat is.

Speer hitetlenkedve kihallgatást kért Hitlertől. Külön személyes érdeke is fűződött ahhoz, hogy ezt a parancsot visszavonják. Ha Hitlernek sikerül megsemmisíteni Németország iparát, kereskedelmét és épületállományát, elpusztul Speer számos saját műve is: a hídjai, a széles országútjai, épületei. Ez az ember, aki mindenki másnál inkább felelős volt azért, hogy pusztító eszközökkel táplálta Hitler totális háborúját, képtelen volt elfogadni ezt a totális önpusztítást. De volt egy másik, még lényegesebb megfontolása is. Mindegy, hogy mi történik a rezsimmel, mondotta Speer Hitlernek, „mindent meg kell tennünk, hogy a nemzet létalapjait, bármilyen primitív szinten is, fenntarthassuk… Nincs jogunk, hogy olyan pusztítást vigyünk véghez, amely tönkreteszi az emberek életlehetőségét."

Hitlert azonban nem lehetett meghatni. „Semmi szükség többé, hogy akár a legprimitívebb szinten fenntartsuk az alapokat" – felelte. – „Ellenkezőleg, a legjobb, ha mindent elpusztítunk, és végzünk magunkkal is. Egyetlen nemzet sem érdemli meg az életet, ha gyengének bizonyul…" Hitler e szavakkal végképp leírta a német népet. „Azokért, akik a csata után életben maradnak, nem kár – magyarázta Speernek –, mert a jók elesnek"

Speert iszonyat fogta el. Azok az emberek tehát, akik eddig oly keményen harcoltak vezérükért, ezek szerint a semminél is kevesebbet jelentenek a Führernek. Speer hosszú éveken át szemet hunyt a nácik működésének legbrutálisabb mozzanatai fölött, mert úgy érezte, intellektuálisan felette áll

mindennek. Most megkésve kimondta a nagy felismerést, amivel hónapok óta nem mert szembenézni. „Hitler teljesen őrült – mondta Alfred Jodl tábornoknak –, meg kell őt fékezni."

Március 19. és 23. között egy egész sor „felperzselt föld" parancs indult Hitler parancsnokságáról a Gauleiterekhez és a katonai parancsnokokhoz, szerte Németországban. Azokat, akik késlekedtek a végrehajtásban, felkoncolás fenyegette. Speer haladéktalanul akcióba lépett. Tökéletesen tisztában volt vele, hogy azzal, amit tesz, a tulajdon életét teszi kockára, mégis nekifogott, hogy meghiúsítsa Hitler tervét. Ebben segítségére volt a baráti társasához tartozó néhány magas rangú katonai vezető is. Speer telefonon felhívta a gyáriparosokat, elrepült a katonai helyőrségekbe, meglátogatta a tartományok vezetőit, és még a legmegátalkodottabb nácikat is meggyőzte, hogy ha Hitler terve megvalósul, akkor Németországnak örökre befellegzett.

Ha meggondoljuk, milyen súlyos ügyben indított kampányt a birodalmi miniszter, talán frivolnak tűnhet, hogy most itt ült a filharmonikusok koncertjén. Csakhogy azoknak a német értékeknek a táján, amelyek megóvásáért Speer síkra szállt, előkelő helyen állt a filharmonikusok zenekara. Néhány héttel korábban Dr. Gerhart von Westermann, a zenekar igazgatója felkérte a hegedűs Taschnert, Speer egyik kedvencét, hogy járjon közben a birodalmi miniszternél a Filharmonikusok fennmaradása érdekében. A zenészek elvileg fel voltak mentve a katonai szolgálat alól. Ahogy azonban közeledett Berlin ostroma, Westermann egyre jobban félt, hogy egy szép napon az egész zenekart behívhatják a Volkssturmba. A zenekar ügyei ugyan Josef Goebbels propagandaügyi minisztériumának fennhatósága alá tartoztak, von Westermann azonban tudta, hogy ebből az irányból nem várhat segítséget. „Segítenie kell – mondta a hegedűs – Goebbels elfeledkezett rólunk. Menjen el Speerhez, és kérje a segítségét. Mi mind készek vagyunk: a lábai elé borulni." Taschner eleinte hajthatatlannak látszott: mindenfajta defetizmus kegyvesztéssel vagy akár börtönnel fenyegetett. De végül beleegyezett.

„Miniszter úr – kezdte Taschner bizonytalanul. – Egy igen kényes kérdésről szeretnék beszélni önnel. Remélem, nem fog félreérteni… De manapság vannak dolgok, amikről nehéz beszélni… „ Speer szúrósan ránézett, aztán bátorítólag felszólította, hogy folytassa, és Taschner kiteregette előtte, milyen nehéz helyzetben van a zenekar. A birodalmi

miniszter figyelmesen meghallgatta, aztán azt mondta: Westermannak nem kell nyugtalankodnia. Ő már ki gondolt egy tervet, amely nemcsak a Volkssturm-szolgálat ami mentesíti a zenészeket. Arra készül, hogy az utolsó pillanatban titokban elmenekíti az egész százöt fős zenekart.

Speer most hozzáfogott, hogy megvalósítsa terve első részét A Beethoven Hall színpadán ülő százöt zenész a szokásos frakk helyett sötét öltönyt viselt, de ennek az egész közönségből egyedül Speer tudta az okát. A frakkokat – a zenekar koncertzongoráival, hárfáival, híres Wagner-kürtjeivel és partitúráival együtt – három héttel korábban csendben elszállították. Az értékes szállítmány nagy részét a Kulmbach melletti Plassenburgban, Berlintől kétszáz negyven mérföldre délre rejtették el, úgy, hogy az előrenyomuló amerikaiak útjába kerüljön.

Speer tervének második része – az emberek mentése – bonyolultabb feladatnak bizonyult. A propagandaügyi minisztérium a heves légitámadások és az ellenséges hadseregek közelsége ellenére nem adott utasítást a zenekar évadának megrövidítésére. A műsortervben a légiriadók között is heti három-négy koncert szerepelt egészen április végéig, a hivatalos évadzárásig. Ezt megelőzően szó sem lehetett a zenészek evakuálásáról. Goebbels kétség kívül dezertálással vádolná a zenészeket. Speer viszont szilárdan elhatározta, hogy nyugatra menekíti a zenekart, esze ágában sem volt, hogy hagyja őket az oroszok kezére jutni. Terve azonban szorosan függött a nyugati szövetségesek előrenyomulásának gyorsaságától: arra számított, hogy az angolszászok megelőzik az oroszokat Berlinben.

Speer nem akarta bevárni, amíg a nyugatiak beérnek a városba úgy határozott: mihelyt a nyugatiak olyan távolságba érnek, hogy egyetlen éjszakai autóbuszúttal elérhetők lesznek, kiadja az evakuálási parancsot. A terv kritikus pontját a jel kiadása jelentette. A zenészeknek besötétedés után egyszerre kell indulniuk. Ez azt jelenti, hogy közvetlenül a koncert befejezése után kell megkezdeni a műveletet. Biztonsági okokból gondoskodni kell arról, hogy a távozás híre a lehető legkésőbb szivároghasson ki. Speer eredeti ötlettel állt elő, hogyan lehet riadóztatni a zenészeket: a karmester a legutolsó pillanatban műsorváltozást fog bejelenteni, és a zenekar egy Speer által összeállított válogatást fog előadni. Ez lesz a jel a zenészek számára: közvetlenül a koncert után buszkonvoj vár rájuk a Beethoven Hall mellett a sötétben.

Von Westermannak már a kezében volt a műsor, amit Speer a jeladás céljából kiválasztott. Amikor Speer kulturális szakértője átnyújtotta von Westermannak az anyagot, a karmester nem tudta elrejteni meglepetését. „Ön, ugyebár ismeri az utolsó jelenet zenéjét tette fel óvatosan a kérdést Speer asszisztensének. – Tudja, ezek az istenek halálát, a Valhalla pusztulását, a világ végét festik.” Szó sem volt tévedésről. Speer a Berlini Filharmonikusok utolsó koncertjére Wagner művét, *Az istenek alkonyá*t választotta.

Ha von Westermann tudta volna, hogy ez a választás egyben utalás Speer utolsó, legambiciózusabb tervére! A birodalmi miniszter, ugyanis elszánta magát, hogy amit csak tud, megment Németországból, és már tudta, hogy ennek egyetlen módja lehetséges. Albert Speer hetek óta azon fáradozott, hogy megtalálja a módját, hogyan lehetne megölni Adolf Hitlert.

*

A keleti front egész hosszában félelmetes orosz hadak gyűltek össze, de távolról sem álltak még készen, hogy megindítsák a támadást Berlin ellen. A szovjet parancsnokok bosszankodtak a késedelem miatt. Az Odera félelmetes akadály volt, és a tavaszi olvadás késlekedett: a folyót helyenként még jég borította. Azon túl ott húzódtak a német védelmi vonalak: a bunkerek, aknamezők, harckocsiakadályok, a tüzérségi állások. A németek védelme napról napra erősödött, és ez a tény aggasztotta a Vörös Hadsereg tábornokait.

De talán egyikük sem várta olyan türelmetlenül az indulást, mint a negyvenöt esztendős Vaszilij Ivanovics Csujkov vezérezredes az elit 8. gárdahadsereg parancsnoka, aki Sztálingrád védőjeként óriási tekintélyre tett szert a Szovjetunióban. Csujkov a nyugati szövetségeseket vádolta a fennakadásért. Amikor a németek decemberben váratlan támadást indítottak az Ardennekben, a britek és az amerikaiak azt kérték Sztálintól, enyhítse a rájuk nehezedő nyomást azzal, hogy felgyorsítja a Vörös Hadsereg támadását keletről. Sztálin engedett a kérésnek, és a tervezettnél hamarább indította az orosz offenzívát Lengyelországban. Mint Csujkov később elmondta, meg volt győződve: ha az utánpótlási vonalak nem nyúltak volna el annyira, és a hadtáp nem lett volna annyira túlhajszolva, már februárban lecsaphattak volna Berlinre. Ám a szovjetek olyan gyorsan nyomultak előre Lengyelországból, hogy amikor hadseregeik elérték az Oderát, azon vették észre magukat, hogy messze megelőzték az utánpótlási

és hírközlési vonalaikat. A támadás elakadt, mégpedig Csujkov szerint azért, mert „szükség volt lőszerre, üzemanyagra és pontonokra az Odera, a többi folyó és csatorna leküzdéséhez.”

*

A németek már csaknem két hónapot nyertek, ezalatt megszervezhették a védelmüket. Csujkov komor volt. Minden nap késlekedés egyre súlyosabb veszteségeket fog okozni gárdistáinak, ha majd megindul a támadás.

Mihail Jefimovics Katukov vezérezredes, az 1. gárda harckocsi hadsereg parancsnoka is szerette volna már, ha megkezdődik a támadás, de azért hálás volt a késlekedésért. Az embereinek szüksége volt a pihenőre, a javító alakulatoknak pedig arra, hogy kijavít hassák a páncélosokat. „A harckocsik jó ötszázhetven kilométert mentek egyhuzamban” – mondta Getman tábornoknak, amikor megkapták a parancsot. – „De tudja, Andrej Lavrentyevics, a műszerek már több mint kétezer kilométert mutatnak. Az embereken pedig nincs kilométeróra, és senki nem tudja, mennyi a kopásidejük”

Getman igazat adott neki. Egy pillanatig sem kételkedett, hogy a németek hamarosan összeomlanak, és Berlin elesik, de ő is örült a lehetőségnek, hogy átrendezze csapatait. „A háború ábécéje szerint, tábornok elvtárs – mondta Katukovnak –, a győzelmet nem a városok elfoglalásával, hanem az ellenség szétzúzásával lehet elérni. 1812-ben Napóleon megfeledkezett erről. El is vesztette Moszkvát is. Pedig Napóleon nem akármilyen hadvezér volt.”

Jórészt ugyanilyen hangulat uralkodott a front teljes hosszában, a többi hadsereg parancsnokságán is. Bár mindenki türelmetlenkedett a késlekedés miatt, sietett kihasználni a haladékot, mert mindenki sejtette, milyen gyilkos ütközet áll előttük. Zsukov Rokosszovszkij és Konyev marsall dermesztő jelentéseket kapott arról, mi várhat rájuk. Felderítésük becslései szerint több mint egymillió német készült a védelemre, és mintegy hárommillió civil lakos állhatott készen, hogy segítse a harcolókat. Ha ezek a jelentések igazak, akkor a németek több mint háromszoros túlerőben lesznek a Vörös Hadsereggel szemben.

Vajon mikor indulhat meg a támadás? Mindeddig a marsallok sem tudták, hogy Zsukov hatalmas hadseregcsoportja, az 1. Belorusz Front már ki van jelölve a város elfoglalására – de hát még ez is megváltozhatott. Ahogy a nyugati fronton az angol-amerikai csapatok arra vártak, hogy Eisenhower kimondja: „Indulás”, ugyanúgy várták a Vörös Hadsereg

parancsnokai a Legfelső Főparancsnok parancsát. A marsallokat legjobban az nyugtalanította, hogy az angol-amerikai csapatok a Rajna leküzdése után vészes gyorsasággal törtek előre, és napról napra közeledtek az Elbához – és Berlinhez. Ha Moszkva nem adja ki rövid időn belül a támadási parancsot, könnyen előfordulhat, hogy a britek és az amerikaiak megelőzik a Vörös Hadsereget a városban. De az „Indulás” parancs egyre késlekedett. Mintha maga Sztálin is várt volna még valamire.

IV. AZ ELHATÁROZÁS

ELSŐ FEJEZET

A katonai szállító járművek végeláthatatlan oszlopa végiggördült a francia város keskeny, poros főutcáján. A dübörgő járművek szakadatlan sorban vonultak messzi céljuk felé, a Rajnához és a nyugati frontra. Ezeket az oszlopokat senki sem tartóztathatta fel. Mindenütt katonai csendőrök posztoltak, hogy biztosítsák a folyamatos forgalmat. A sofőröknek nem is akaródzott megállni. Hiszen Reims is csak egy álmos francia kisváros, benne a szokásos katedrálissal, meg a szokásos ellenőrző ponttal. Egyikük sem tudta, hogy a háború adott pillanatában ez volt talán Európa legfontosabb városa.

E stratégiai fontosságú észak-franciaországi város birtoklásáért évszázadokon át súlyos csaták tomboltak. A gótikus katedrális, amely fenségesen magasodik a város központja fölé, megszámlálhatatlan támadást vészelt át, de az építményt újra meg újra helyreállították. Falai között koronáztak meg minden francia királyt I. CIovistól (496) XVI. Lajosig (1774). Ebben a háborúban a város és a csodálatos műemlék szerencsésen megmenekült. Most a hatalmas kéttornyú katedrális árnyékában egy nagy hadvezér főparancsnoksága székelt: Dwight D. Eisenhoweré.

A SHAEF egy mellékutcában húzódott meg, nem messze a vasútállomástól, egy egyszerű, modern, háromemeletes házban. Az épületben eredetileg fiútechnikum működött. A jókora négyszögletes vörös téglaépület, mely egy belső udvart vett körül, több mint ezerötszáz tanuló számára készült. A törzsben dolgozók csak „kis vörös iskolaként" emlegették. Alighanem a SHAEF igényei voltak nagyok, és ezért tartották az épületet kicsinek: a parancsnokság létszáma 1944 óta csaknem megkétszereződött, jelenleg közel ezerkétszáz tiszt és mintegy négyezer sorkatona szolgált itt. Végülis a kollégiumban csak a főparancsnok, közvetlen törzse és a hozzájuk tartozó osztályok kaptak helyet. A többiek más épületekben dolgoztak, Reims legkülönbözőbb pontjain.

A tábornok, akinek egy irodává átalakított második emeleti tanterem jutott, egész álló nap szinte szünet nélkül dolgozott. A fényezett tölgyfaparkettás szoba kicsi volt, a berendezése spártai. Az utcára néző

ablakokon sötétítő függöny lógott. A kényelmet mindössze néhány karosszék jelentette. Eisenhower íróasztala a szoba egyik végében egy beugróban, az egykori tanári dobogón állt. Az asztalon bőr íróasztalkészlet, bőr keretben a tábornok feleségének és fiának az arcképe, mellette távbeszélő-kapcsoló és két fekete telefonkészülék az egyik általános használatra, a másik közvetlen vonal Washingtonba és Londonba. A szobában több hamutartót is elhelyezték, mert a főparancsnok valódi láncdohányos volt, aki naponta több mint hatvan cigarettát is elszívott.[18] Az asztal mögött ott állt a főparancsnoki zászló, a szemközti sarokban a csillagos-sávos lobogó.

Előző délután Eisenhower villámlátogatásra Párizsba repült, ahol sajtókonferenciát tartott. A nagy hír, amit bejelentett, a szövetségesek Rajna-menti győzelme volt. A főparancsnok közölte, hogy az ellenség fő védelmi vonala a nyugati fronton összeomlott. Eisenhower figyelmeztette a tudósítókat: szó sincs arról, hogy befejezettnek nyilvánítaná a háborút, mivel a németek „kitartanak és küzdenek, ameddig tudnak", de véleménye szerint Németország már legyőzött ellenség". A konferencián burkoltan szó esett Berlinről is. Valaki megkérdezte, ki fogja elfoglalni elsőként a fővárost, „az oroszok vagy mi!" Eisenhower azt felelte: „a távolság egymagában mindkét félnek lehetővé tenné", de gyorsan hozzátette, hogy nem kíván jóslásokba bocsátkozni. Az oroszoknak ugyan rövidebb távolságot kell megtenniük, viszont velük szemben harcol „a német csapatok zöme".

Eisenhower a Hotel Raphaelben töltötte az éjszakát. Másnap kora hajnalban elhagyta Párizst, és visszarepült Reimsbe. 7:45-kor már az irodájában megbeszélést folytatott vezérkari főnökével, Walter Bedell Smith altábornaggyal. Smith altábornagy kék bőrmappájában Eisenhowernek szánt egész sor távirat lapult, melyek az éjszaka érkeztek. Valamennyin a legmagasabb titkossági fokozat jelzése állt: „Kizárólag Eisenhower tábornoknak". Az egyik távirat Montgomerytől érkezett, aki Eisenhower jóváhagyását kérte, hogy folytassa előrenyomulását az Elba és Berlin irányába. A legfontosabb távirat azonban Eisenhower elöljárójától, az amerikai hadsereg vezérkari főnökétől. George C. Marshall tábornagytól érkezett. A véletlen úgy hozta, hogy Marshall és Montgomery rendkívül fontos üzenete előző este, két órával egymás után érkezett a SHAEF-hez. Ezen a napon, március 28-án, szerdán e két távirat katalizátorként járult hozzá, hogy a főparancsnokban kikristályosodjék az a stratégia, amelyet a

háború befejezéséig követni fog.

Hónapokkal korábban az Egyesített Vezérkar egyetlen mondatban foglalta össze Eisenhowernek mint főparancsnoknak a feladatát: „Hatoljon be az európai kontinensre, és együttműködésben a szövetséges nemzetekkel hajtson végre hadműveleteket, melyek célja, hogy csapást mérjen Németország területére, és szétverje az ország fegyveres erőit." Eisenhower mindeddig ragyogóan teljesítette az utasítást. Egyénisége erejének, adminisztratív és diplomáciai képességeinek köszönhetően képes volt rá, hogy több mint egy tucat ország katonáiból kikovácsolja a világtörténelem legfélelmetesebb hadseregét. Kevés más ember lett volna erre képes, úgy, hogy működését ilyen minimális rosszindulat kísérje. Ennek ellenére az ötvenöt esztendős Eisenhower nemigen illett bele a katonai vezetőről alkotott európai elképzelésekbe. A brit tábornokokkal ellentétben például nem volt hozzászokva, hogy a politikai kérdéseket a katonai stratégia részeként kezelje. Eisenhower, bár kiváló diplomáciai képességekkel rendelkezett a kompromisszumok és az engedmények politikája tekintetében, a nemzetközi fogalmak szerint politikailag járatlannak számított – és erre büszke volt. Az amerikai katonai hagyományok szellemében azt tanulta, hogy katonaként Noha ne akarjon fölébe kerekedni a civil irányításnak. Egyszóval, ő harcolni és győzni akart, a politikát meghagyta az államférfiaknak.

Eisenhower még most, a háború döntő fordulópontján is megmaradt tisztán katonának. Soha nem adott ki egyetlen politikai direktívát sem a háború utáni Németországot illetően, mert úgy tekintette, hogy ez az ügy nem rá tartozik. „A feladatom az volt mondta később –, hogy minél előbb befejezzem a háborút, és amilyen gyorsan csak lehet, verjem szét a német hadsereget."

Eisenhowernek minden oka megvolt rá, hogy elégedett legyen, a dolgok menetével: hadseregei huszonegy nap alatt átkeltek a Rajnán, és jóval mélyebbre hatoltak már Németország területére, mint azt az eredeti tervek előirányozták. Mégis, azok a szalagcímekbe kívánkozó előrenyomulások, amelyeket a szabad világ oly izgatottan figyelt, most egy sor bonyolult parancsnoki döntés meghozatalára késztették a főparancsnokot. Az a tempó, amivel az angol-amerikai támadás haladt, értelmetlenné tett néhány hónapokkal korábban megtervezett stratégiai húzást. Eisenhowernek most hozzá kellett igazítani a terveit a helyzethez. Ez azt jelentette, hogy meg

kellett változtatnia és újra meg kellett határoznia egyes hadseregek és parancsnokaik szerepét – különösen vonatkozott ez Montgomery tábornagyra és hatalmas erejű 21. hadseregcsoportjára.

Montgomery legutóbbi üzenete úgy hangzott, mint valami harsonajel. Az ötvennyolc esztendős tábornagy nem azt kérdezte, hogyan vívja meg az ütközetet – azt követelte, hogy kapja meg a jogot a feladat irányítására. Montgomery, aki a többi parancsnoknál is hamarabb felfogta a katonai helyzet politikai következményeit, úgy látta, hogy Berlin elfoglalása döntő jelentőségű fegyvertény, és meg volt győződve, hogy ezt a 21. hadseregcsoportnak kell véghez vinnie. Táviratából, amely akár Montgomery kezelhetetlenségének a jeleként is felfogható lett volna, világosan kiderült, hogy még mindig sarkalatos véleménykülönbség áll fenn közte és a főparancsnok között. A tábornagy távirata olyan volt – mint Smith tábornok és a SHAEF más munkatársai később tanúsították – „mintha egy lónak parazsat dugnak a nyerge alá."

A döntő különbség Montgomery és Eisenhower katonai gondolkodásmódja között abban nyilvánult meg, hogy az egyik az egyszerű előrenyomulásra, a másik a teljes frontszélességű stratégiára épült. Montgomery és elöljárója, Sir Alan Brooke tábornagy, a brit hadsereg vezérkari főnöke, hónapokig amellett agitált, hogy villámgyors csapást kell mérni Németország szívére. Alig fejeződött be Párizs felszabadítása, és a németek még rendezetlenül menekültek Franciaországból; amikor Montgomery már felterjesztette tervét Eisenhowerhez. „Most olyan helyzetben vagyunk – írta –, amikor Berlin ellen irányuló egyetlen, valóban nagy erejű és lendületes csapással elérhetnénk a német fővárost, és befejezhetnénk a németországi háborút."

Montgomery kilenc tömör pontban foglalta össze elgondolását. Abból indult ki, hogy az angol-amerikai erőknek nincs elég szállító és utánpótlási kapacitásuk ahhoz, hogy képesek legyenek Németországba benyomuló két éket kiszolgálni. Véleménye szerint azonban elég lenne egy is – az övé –, feltéve, ha megszorítás nélkül megkap minden utánpótlási kapacitást. A többi hadműveletei hajtsák végre a maradék támogatás felhasználásával. „Ha kompromisszumos megoldást keresünk, és szétforgácsoljuk az utánpótlásunkat, úgy, hogy egyik csapás sem lesz elég erőteljes, akkor azzal csak meghosszabbítjuk a háborút." Az időtényező – írta – annyira fontos, hogy azonnali döntésre van szükség.

A terv határozottan fantáziadús és Montgomery szempontjából jól időzített volt. Emellett látszólag ellentmondott a tábornagy szokásos megközelítési módjának. Sir Frederick Morgan altábornagy, Eisenhower vezérkari főnökének helyettese később így írt: „Röviden szólva, Montgomery, aki eddig az óvatos ütemű felszabadítást hirdette, most egyszerre úgy látta, ha az amerikai hadseregcsoportok rovására megkap mindent, akkor rövid időn belül képes legyőzni az ellenséget, bevonulni Berlinbe, és véget vetni a háborúnak."

A terv nyilvánvalóan óriási hazárdjátékot jelentett volna. Ha a két hatalmas hadseregcsoport, több mint negyven hadosztály, egyetlen óriási északkeleti irányú csapást mér Németországra, lehet, hogy csakugyan gyors és döntő győzelmet sikerül kicsikarni – csakhogy lehet a következménye teljes és valószínűleg helyrehozhatatlan katasztrófa is. A főparancsnok szerint a kockázat nagysága, messze meghaladta a siker valószínűségét, és ezt, amilyen tapintatosan csak lehetett, közölte is Montgomerynek küldött válaszában. „Bár egyetértek önnel a Berlinre mérendő nagy erejű csapás kérdésében – mondta Eisenhower –, nem értek egyet azzal, hogy éppen most kéne megindítanunk." Véleménye szerint először meg kell nyitni Le Havre és Antwerpen kikötőjét, hogy biztosítani lehessen az utánpótlást egy nagy erejű csapáshoz, mélyen Németország belsejébe." Meglévő tartalékaink semmiféle átcsoportosítása nem lenne elegendő, hogy megfelelő utánpótlást biztosítson egy Berlin elleni csapáshoz." A főparancsnok stratégiája szerint széles fronton folytatni kell az előrenyomulást Németország területén, át kell kelni a Rajnán, elfoglalni az iparosított Ruhr-vidéket, mielőtt megindítanák a támadást a főváros ellen.

Erre a fordulatra 1944 szeptemberének első hetében került sor. Egy héttel később Eisenhower a három hadsereg parancsnokának Montgomerynek, Bradleynek és Deversnek – küldött üzenetében tovább finomította a tervét: „A fő objektum nyilvánvalóan Berlin, de a védelem számára is, ezért az ellenség minden valószínűség szerint oda fogja összpontosítani erői zömét. Semmi kétségem sincs afelől, hogy minden erőnket és eszközünket egy Berlin elleni gyors csapásra kell összpontosítanunk. Stratégiánkat azonban össze kell hangolnunk az oroszokkal, így alternatív célpontokat is, el kell fontolnunk."

Az alternatív célpontok Eisenhower szerint széles skálát ölelnek fel: az északi német kikötők („ezek elfoglalása biztosítja a szárnyainak a Berlin

elleni csapás sikerét"), az olyan fontos ipari és közlekedési csomópontok, mint Hannover, Brunswick, Lipcse, Drezda („a németek valószínűleg köztes állásként tartják őket Berlin fedezésére"); és végül Dél-Németország, a Nürnberg-München vonal, amelyet szintén el kell foglalni („hogy elvágjuk az ellenség visszavonulási útvonalait Olaszországból és a Balkánról"). Éppen ezért – figyelmeztetett a főparancsnok – „készen kell állnunk a következő feladatok közül egy vagy több teljesítésére:

Északi és középső hadseregcsoportjaink támadást indítanak Berlin felé a Ruhr-Hannover-Berlin vagy a Frankfurt-Lipcse-Berlin tengely mentén, vagy mindkét irányban.

Ha az oroszok megelőznek bennünket Berlinben, az északi hadseregcsoportok elfoglalják Hannover környékét és a hannoveri kikötőket. A középső hadseregcsoport az oroszok előrenyomulásától függően elfoglalja a partvidéket vagy az egész Lipcse-Drezda körletet.

A déli hadseregcsoport minden esetben az Augsburg-München körzetet foglalja el. A Nürnberg-Regensburg körzetet a helyzettől és az időponttól függően a középső vagy a déli hadseregcsoport foglalja el."

Eisenhower a következőképpen foglalta össze stratégiai elgondolását: „Röviden: az a szándékom, hogy Berlint a legegyenesebb és leggyorsabb útvonalon közelítsük meg az amerikai-brit közös csapatokkal, minden bevonható erő támogatásával, a kulcsfontosságú központokon át, a szárnyakon lévő körzetek elfoglalásával, egyetlen összehangolt, koncentrált hadműveletben." De hozzátette: mindezzel várni kell, „az adott pillanatban nem lehet meghatározni ezeknek a csapásoknak sem az időpontját sem a nagyságát".

Akár helyes volt a széles fronton való támadás stratégiája, akár nem, Eisenhower volt a főparancsnok, és Montgomery kénytelen volt teljesíteni a parancsait, de keserű csalódást érzett. A britek szemében Wellington óta ő volt a legnépszerűbb katona, és csapatai számára Monty már annak idején is élő legendának számított. A britek közül sokan úgy vélték, hogy ő a legtapasztaltabb parancsnok az európai hadszíntéren (s ezt maga is így gondolta), és az, hogy terve, mely meggyőződése szerint három hónap alatt befejezhetné a háborút, elutasításban részesült, mélységesen sértette.[19] Ez a stratégiai vita 1944 őszén olyan repedést okozott a két parancsnok kapcsolatában, amely soha nem forrott össze teljesen.

Az azóta eltelt hét hónap alatt Eisenhower nem tért el a széles fronton

végrehajtott, koordinált támadás elvétől. De Montgomery sem mulasztott el egyetlen lehetőséget sem, hogy kifejtse, hogyan, hol és milyen erőkkel lehetne megnyerni a háborút. Vezérkari főnöke, Sir Francis de Guingand vezérőrnagy később így írt: „Montgomery úgy érzi, jogában áll igénybe venni minden összeköttetését, hogy álláspontja felülkerekedjék. Ami azt illeti, a végeredmény szinte minden eszközt igazol." Az egyik összeköttetés csakugyan nagy hatalom volt: a brit vezérkar főnöke, Brooke tábornagy határozatlan és döntésképtelen embernek tartotta Eisenhowert. „Nagyon vonzó személyiség – jellemezte egyszer a főparancsnokot –, de stratégiai kérdésekben nagyon korlátozott elme".

Eisenhower maga is tudott azokról a maró megjegyzésekről, amelyek a brit hadügyminisztériumból és Montgomery parancsnokságáról kiszivárogtak De a főparancsnok nem adta jelét, hogy a stratégiája ellen irányuló suttogó kampány sértené őt. És soha nem ütött vissza. Még amikor Brooke és Montgomery azt igyekezett elérni, hogy nevezzenek ki egy „szárazföldi parancsnokot", aki afféle szigetelőelem lett volna Eisenhower és a hadseregcsoportok között, akkor sem mutatott haragot. Végül azonban, miután Omar Bradley kifejezésével élve – hónapokig ült „összeszorított fogakkal", egyszer mégis elvesztette az önuralmát. Az esetre a németek ardenneki támadása után került sor.

Minthogy a németek beékelődtek az angol-amerikai frontba, Eisenhower kénytelen volt az északi hegynyúlvány körzetében tevékenykedő valamennyi csapatát Montgomery parancsnoksága alá helyezni. Ezek között volt Bradley vezérezredes 12. hadseregcsoportja, vagyis az amerikai 1. és a 9. hadsereg is.

Miután a németeket visszavetették, Montgomery rendkívüli sajtókonferenciát hívott össze, amelyen valami olyasmit állított, hogy ő egyedül, csaknem puszta kézzel megmentette az amerikaiakat a katasztrófától. A tábornagy kifejtette: ő volt az, aki rendet teremtett a fronton, visszafordulásra kényszerítette, kitessékelte és felmorzsolta az ellenséget. „Ez volt talán a legérdekesebb és legravaszabb csata, amelyet valaha is vezettem". „Kihasználtam a brit hadseregcsoport minden rendelkezésre álló erejét, és önök tanúi lehettek, hogyan harcoltak a brit csapatok az amerikaiak két oldalán, akik keserves fiaskót szenvedtek."

Montgomery csakugyan két irányból, északról és keletről indította fő ellentámadását, és valóban remekül vezette csapatait. Azon a

sajtókonferencián azonban, Eisenhower szavaival élve „a tábornagy olyan benyomást igyekezett kelteni, mintha ő lett volna az amerikaiak megmentője.” Montgomery elfelejtette megemlíteni, milyen szerepet játszott Bradley, Patton és a többi amerikai parancsnok, valamint hogy minden brit katona mellett harminc-negyven amerikai vett részt a harcban. De ami a legfőbb: nem említette meg azt a tényt, hogy minden brit áldozatra negyvenhat amerikai jutott.[20]

A német propaganda gyorsan igyekezett tovább mérgesíteni a helyzetet. Az ellenséges rádióadók eltúlzott, eltorzított változatban számoltak be a konferenciáról, és adásaikat egyenesen az amerikai vonalak felé irányították. Sok amerikai ezekből az eltorzított adásokból szerzett először tudomást az incidensről.

A sajtókonferencia[21] és az azt követő általános idegesség légkörében újra felvetődött a szárazföldi parancsnok kinevezésének kérdése, amelyet ezúttal aktívan támogatott a brit sajtó is. Bradley felhördült. Kijelentette: ha a tábornagyot kinevezik a szárazföldi csapatok parancsnokának, akkor lemond a beosztásáról. „A történtek után, ha Montgomeryt kinevezik, akkor engem haza kell küldenie” – közölte Eisenhowerral. Patton csatlakozott Bradleyhoz. „Veled megyek” – mondta.

Soha azelőtt az angol-amerikai csapatok között nem támadt ilyen hasadás. Ahogy fokozódott a Montgomery kinevezését szorgalmazó kampány – amelyet egyes amerikaiak szerint egyenest Montgomery törzséből szítottak – a főparancsnok végképp úgy érezte, hogy a helyzet tarthatatlan. Úgy döntött, hogy egyszer s mindenkorra véget vet a civakodásnak. Elhatározta, hogy az Egyesített Vezérkar elé viszi az ügyet, és meneszti Montgomeryt.

Montgomery vezérkari főnöke, de Guingand tábornok, tudomást szerzett a fenyegető botrányról, és igyekezett menteni az angol-amerikai egységet. A SHAEF-hez repült, és találkozott a főparancsnokkal. „Eisenhower mutatott nekem egy táviratot, amit éppen el akart küldeni Washingtonba” – emlékezett később de Guingand. – „Mélységesen meg voltam döbbenve, amikor elolvastam.” Bedell Smith tábornok segítségével rábeszélte Eisenhowert, hogy halassza el az üzenetet huszonnégy órával. Eisenhower csak nagy vonakodva egyezett bele a haladékba.

Amikor de Guingand visszatért Montgomery parancsnokságára, kertelés nélkül a tábornagy elé tárta a tényeket. „Elmondtam Montynak, hogy láttam Ike üzenetét, s hogy abban kereken az áll: «vagy Monty vagy én»”.

Montgomery megdöbbent. De Guingand soha nem látta ilyen magányosnak és csüggedtnek „Mit gondolsz, Freddy, mit kéne tennem?” – nézett fel a vezérkari főnökre. De Guingand már vázlatosan megfogalmazott egy üzenetet. Ennek alapján Montgomery írt Eisenhowernek egy nagyon katonás táviratot. Ebben világosan közölte, hogy távol áll tőle a függelemsértés. „Bármilyen döntést hoz is, Ön száz százalékig számíthat rám” – írta, majd így írta alá: „Az Ön odaadó alárendeltje, Monty”.[22]

Így az ügy lezárult – legalábbis egyelőre. Most, 1945. március 28-án, a döntés napján Eisenhower reimsi főhadiszállására ismét beszűrődött a régi mondóka távoli visszhangja: nem a szárazföldi csapatok parancsnoki posztjáról volt szó ezúttal, hanem a régebbi, alapvetőbb nézeteltérésről: az egyetlen csapás kontra széles front kérdéséről. Montgomery anélkül, hogy megtanácskozta volna a dolgot Eisenhowerral, saját szavai szerint „parancsot adott az alárendelt parancsnokoknak a keleti irányú hadműveletekre”, és most azt remélte, hogy egyetlen nagy rohammal kijuthat az Elbához és Berlinhez, nyilván azzal a szándékkal, hogy dicsfénytől övezetten bevonuljon a fővárosba.

Tény és való: Montgomery azzal, hogy a fő csapást a Ruhrtól Északra mérte, az egyeztetett stratégiát követte, vagyis azt az Eisenhowertől származó tervet, amelyet az Egyesített Vezérkar januárban Máltán jóváhagyott. Amit most Montgomery javasolt, csupán logikai kiterjesztése volt a támadásnak, egy olyan hadmozdulat, amely eljuttathatja őt Berlinbe. Ha sietett, igyekezete érthető volt, Montgomery, akárcsak Winston Churchill és Brooke tábornagy azon a véleményen volt, hogy az idő szalad, és ha az angol-amerikai csapatok nem érik el Berlint az oroszok előtt, akkor politikailag elveszíthetik a háborút.

A főparancsnok viszont nem kapott semmiféle olyan politikai direktívát washingtoni elöljáróitól, amely választ adott volna erre a brit sürgetésre. És bár Eisenhower az Egyesült Haderő parancsnoka volt, a parancsokat az Egyesült Államok Hadügyminisztériumától kapta. Mivel pedig Washingtonból nem kapott újabb politikai utasítást, a saját célkitűzése sem változott: ez pedig Németország legyőzése és fegyveres erőinek megsemmisítése. Most viszont úgy látta, hogy az a módszer, amivel ezt a célkitűzést a leggyorsabban el lehet érni, gyökeresen más, mint amit januárban az Egyesített Vezérkar elé terjesztett terv.

Eisenhower terve szerint Bradley tábornok 12. hadseregcsoportja középen

eredetileg csak korlátozott szerepet kapott, és a feladata Montgomery északi fő csapásának támogatása lett volna. De hát ki láthatta előre azt a látványos sikert, amelyet Bradley hadseregei március eleje óta elértek?

A hadiszerencse és a briliáns hadvezetés káprázatos eredményeket hozott. Az amerikai 1. hadsereg még Montgomery nagy erejű rajnai támadása előtt elfoglalta a remageni hidat, és gyorsan átkelt a folyón. Délebbre Patton 3. hadserege csaknem akadálytalanul átkelt a Rajnán. Azóta Bradley csapatai győzelmet győzelem re halmozva lendületesen törnek előre. Sikereik feltüzelték a amerikai közvélemény képzeletét, és Bradley most azon van, hogy nagyobb szerepet kapjon a végső hadműveletben. Ebben a tekintetben Bradley és tábornokai semmiben sem különböztek Montgomerytől: ők is részesülni akartak a háború befejezésének – és ha lehet, Berlin elfoglalásának – presztízséből és dicsőségéből.

Eisenhower megígérte, hogy a megfelelő időben nagy erejű támadást indít kelet felé, de nem határozta meg, melyik csoport vagy csoportok – mérik a végcső csapást. Most, a döntés meghozatala előtt, Eisenhowernek mérlegelnie kellett több olyan tényezőt, amelyek befolyásolták a végső hadművelet megtervezését.

Az első az oroszok váratlanul gyors előrenyomulás a az Odera irányába. Annak idején, amikor a főparancsnok megtervezte a rajnai erőszakos átkelést és Montgomery offenzíváját a Ruhrtól északra, úgy látszott, hogy még hónapokba telik, mire az oroszok elérhető közelségbe kerülnek Berlinhez. Most azonban a Vörös Hadsereg már alig harmincnyolc mérföldre volt Berlintől, miközben a brit és amerikai csapatokat még jó kétszáz mérföld választotta el a fővárostól. Vajon mennyire sietnek az oroszok az offenzívájuk megindításával? Hol és hogyan szándékoznak megindítani a támadást? Középen. Zsukov hadseregcsoportjával, szemből, vagy egyidejűleg mindhárom hadseregcsoporttal? Hogyan értékelik a velük szemben álló német csapatok erejét, és mennyi idejébe telik a Vörös Hadseregnek, hogy áttörje a védelmet? Ha pedig átkelnek az Oderán, mennyi időbe telik a szovjeteknek, hogy elérjék és elfoglalják Berlint? A főparancsnok nem tudott válaszolni ezekre a kérdésekre, holott döntő fontosságúak lettek volna a tervezéshez.

Az egyszerű igazság az volt, hogy Eisenhower szinte semmit sem tudott a Vörös Hadsereg szándékairól. Nem volt folyamatos katonai koordináció az

angol-amerikai és a szovjet parancsnokok között. De még csak közvetlen rádiókapcsolat sem állt fenn a SHAEF és a moszkvai angol-amerikai katonai összekötő-misszió között. A két front közötti üzenetváltás a normális diplomáciai: csatornákon keresztül folyt – ez a módszer viszont, tekintettel az események gyorsaságára, teljességgel alkalmatlannak bizonyult. Bár Eisenhower hozzávetőlegesen ismerte az oroszok erejét, fogalma sem volt a hadrendjükről. A különböző – többnyire kétes pontosságú[23] – felderítési forrásokból összegyűjtött adatokon kívül a SHAEF fő információs forrása az oroszok hadmozdulatairól a BBC esti adásainak szovjet kommünikéje volt.

Egy tény azonban világos volt: a Vörös Hadsereg már csaknem elérte Berlint. Vajon ha az oroszok ilyen közel vannak, ajánlatos-e, hogy a főparancsnok egyáltalán megkísérelje a főváros bevételét?

A problémának számos dimenziója volt. Az oroszok már több mint két hónapja tartózkodtak az Oderánál, és kisebb, helyi előrenyomulásoktól és járőrtevékenységtől eltekintve teljesen megálltak. Utánpótlási és kommunikációs vonalaik minden bizonnyal túlságosan megnyúltak, és valószínűtlennek látszott, hogy képesek megindítani támadásukat a tavaszi olvadás előtt. Ugyanakkor a nyugati hadseregek, amelyek hihetetlen sebességgel haladtak előre, egyre mélyebben nyomultak be Németország mélyébe. Egyes helyeken naponta több mint harmincöt mérföldet is képesek voltak megtenni. A főparancsnoknak, bármi legyen is az oroszok terve, nem állt szándékában csökkenteni az ütemet. Tartott azonban attól, hogy vetélkedés kezdődik a nyugatiak és az oroszok között Berlinért. Ez nemcsak azzal járhatott, hogy a vesztesben sértődöttség alakul ki, hanem azzal is, hogy ha a két egymás felé vágtató hadsereg váratlanul egymásnak ütközik, a találkozás katasztrofális következményekkel járhat mindkét haderő részére.

Volt egy taktikai probléma is, amely viharfelhőként sötétlett Eisenhower gondolatainak horizontján. Az irodája melletti tágas térképteremben ott függött egy gondosan megrajzolt felderítési vázlat, amely a felirata szerint a „Nemzeti Erődrendszert" ábrázolta. A térkép a Münchentől délre elterülő, Bajorország alpesi körzeteire, Nyugat-Ausztriára és Észak-Olaszországra kiterjedő, csak nem húszezer négyzetmérföldnyi területet ábrázolta, melynek központja Berchtesgaden volt. A hét-kilencezer láb magas, rejtett légelhárító ütegekkel teli hegyekkel körülvett közeli Obersalzbergen rejlett Hitler hegycsúcsra épült búvóhelye, a „Sasfészek".

A térképet ellepték a vörös jelek, melyek mindegyike egy-egy védelmi berendezést jelentett. Voltak közöttük élelmiszer-, lőszer-, üzemanyag- és vegyianyag-raktárak; rádióállomások és erőművek, csapatösszpontosítási körletek, laktanyák és törzsek, cikkcakkos vonallal jelzett megerődített körletek, gépfegyveres kiserődtől az erős betonbunkerekig, sőt, még bombabiztos föld alatti építmények is. Most nap mint nap újabb jelek kerültek a térképre, és bár mindegyik a „meg nem erősítve” jelzéssel volt ellátva, a SHAEF szerint ez a félelmetes hegyi védelmi rendszer jelentette a legnagyobb veszélyt az európai háború hátralévő időszakában. A körzetet hol Alpesi Erőd, hol *Alpenfestung*, hol Nemzeti Erődrendszer néven emlegették. A felderítés szerint a nácik, élükön Hitlerrel, ebben a hegyi citadellában a Wagner-hősökhöz méltó végső harcra készültek. A hegyi erőd szinte bevehetetlennek látszott, és a fanatikus védők akár két teljes esztendeig kitarthattak benne. De volt még egy hátborzongatóbb eshetőség is: a különlegesen kiképzett kommandók, amelyeket Goebbels *Werwolf*oknak nevezett. A feltételezések szerint ezek készen álltak, hogy kirontsanak az alpesi erődből, és nagy felfordulást támasszanak a megszálló csapatok körében.

Vajon ez az *Alpenfestung* csakugyan létezett? A jelek szerint Washingtonban a katonai vezetők hittek benne. Az információt 1944 szeptemberében kezdték gyűjteni róla, amikor az OSS a dél-németországi vidékekről készített általános tanulmányában arra a következtetésre jutott, hogy a háború végének közeledtével a nácik egyes kormányhivatalokat valószínűleg Bajorországba fognak menekíteni. Ettől fogva csak úgy özönlöttek a felderítő jelentések és becslések a csapatoktól, a semleges országokból, sőt, még Németországon belüli forrásoktól is. A becslések többsége mértéktartó volt, de akadtak közöttük csaknem fantasztikusak is.

1945. február 12-én a Hadügyminisztérium nagy figyelmet keltő felderítő jelentést adott ki, amelyben ez állt: „Nem kap kellő súlyt az a nagymennyiségű jelentés, amely a náciknak a Bajor Alpokban berendezett feltételezett utolsó állására vonatkozik. A náci mítosz, amelyre fontos odafigyelni, ha olyan emberekkel van dolgunk, mint Hitler, *Götterdämmerung*ot ír elő. Figyelemre méltó már az a tény is, hogy maga Berchtesgaden, a főhadiszállás, „Barbarossának a sírja helyén épült, aki a német mitológia szerint vissza fog térni a túlvilágról.”[24] A feljegyzés sürgette, hogy a harcoló csapatok parancsnokait, le egészen hadtest szintig,

figyelmeztessék a veszélyre.

Február 16-án szövetséges ügynökök Svájcból meghökkentő jelentést küldtek Washingtonba, melyet semleges országok berlini katonai attaséitól szereztek. „A nácik minden jel szerint arra készülnek, hogy kétségbeesett harcokat vívjanak hegyi fellegvárukban. Az erődítményeket föld alatti vasútvonalak kötik össze. Több napra való készletet halmoztak fel a legjobb minőségű lőszerekből, és ide gyűjtötték Németország csaknem teljes mérgesgáz-készletét. Ha a harc megkezdődik, mindenkit, aki részt vett a titkos berendezések építésében, beleértve az életben maradt civileket is, meg fognak semmisíteni."

Bár mind a brit felderítő ügynökségek, mind az OSS óvatos nyilatkozatokat bocsátott ki, hogy lehűtse a félelmetes jelentések hatását, a következő huszonhét napon a Nemzeti Erődrendszer fantomja egyre növekedett. Március 21-re a fenyegető jelzések már érzékeltették hatásukat a harcászati gondolkodáson is. Bradley 12. hadseregcsoportjának parancsnoksága memorandumot adott ki „A stratégia iránymódosítása" címen. Ez kijelentette: a szövetségesek céljai módosultak, elavulttá téve egyes terveinket, amelyeket még Normandia előtt dolgoztunk ki.". Az egyik ilyen változás: alaposan csökkent Berlin fontossága. „A főváros már nem foglal el központi szerepet" – állította a jelentés. – „Minden jel arra vall, hogy az ellenség politikai és katonai vezetése már átköltözőben van az alsó-bajorországi erődrendszerbe."

Az ebből adódó veszélyt figyelembe véve Bradley azt javasolta, hogy az északi irányú csapás helyett a középső irányba mért csapással hasítsa ketté Németországot, ezzel megelőzve a német csapatok visszavonulását déli irányba, a Nemzeti Erődrendszerbe. Emellett ez a hadmozdulat „északi irányba tereli az ellenséget, ahol neki lehet szorítani a Balti- és az Északi-tengernek." Később, javasolta a memorandum, a 12. hadseregcsoport erői déli irányba fordulnak, hogy felszámolják a maradék ellenállást az *Alpenfestung*ban.

A legnyugtalanítóbb elemzés március 25-én érkezett Patch altábornagy 7. hadseregének felderítő főnökétől. Ez a hadsereg a front déli szárnyán tevékenykedett. Az elemzés szerint nincs kizárva, hogy a németek létrehoztak erődjükben egy 200-300 000 fős elit haderőt, túlnyomórészt SS-ekből és hegyivadász csapatokból Már érkeznek a készletek az erődrendszer körletébe, „hetenként három-öt igen hosszú szerelvénnyel"

(1945. február 1. óta). A jelentések szerint a szerelvényeken egy új típusú löveget is megfigyeltek. Még egy föld alatti repülőgépgyárról is szó volt, amely „képes Messerschmitteket előállítani”.

A SHAEF-hez nap mint nap áramlottak a jelentések. Az elemzések és újraelemzések mind ugyanoda vezettek: lehet, hogy az *Alpenfestung* valójában blöff, mégsem lehet kizárni a létezését. Egy március 11-ei felderítési adatértékelésből világosan kitűnik, mi aggasztotta magát a SHAEF-et: „Elméletileg lehetséges, hogy ebben a természeti viszonyoktól oltalmazott, és a legmodernebb fegyverekkel védett erődben a Németországot vezető erők képesek lesznek a túlélésre és a feltámadás megszervezésére. Németország védelmi politikájának fő súlya elsősorban az alpesi zóna biztosítására irányul. A jelek szerint folyamatban van jelentős számú SS és válogatott egység rendszeres kivonása Ausztriából. Megalapozottnak látszik a feltételezés, hogy a náci rezsim egyes különösen fontos minisztériumai és személyiségei már áttelepültek az erőd körletébe. Göring, Himmler, Hitler állítólag átköltözőben van személyes hegyi erődjébe.”

A SHAEF felderítő főnöke, Kenneth W. D. Strong brit vezérőrnagya következő megjegyzést tette a vezérkari főnöknek: „Lehet, hogy nincs ott olyan erődrendszer, de nekünk meg kell tennünk a megfelelő lépéseket, hogy megelőzzük a létrehozását.” Bedell Smith egyetértett vele. Véleménye szerint „okkal hihetjük, hogy a nácik a szirtek között akarják berendezni végső állásukat.”

Ahogy Eisenhower irodájában egyre halmozódtak a SHAEF törzsétől és a csapatparancsnokoktól származó megfontolásra méltó nézetek, megérkezett a legfontosabb üzenet is, mégpedig a főparancsnok elöljárójától, Marshall tábornoktól, attól az embertől, akit Eisenhower szinte mindenki másnál többre becsült.[25]

„A legutóbbi hadműveleti jelentésekből úgy látszik, hogy a német védelmi rendszer nyugaton kezd megtörni” – jelezte táviratában Marshall. – „Ez lehetővé teszi, hogy jelentős számú hadosztállyal széles fronton folytassuk a támadást kelet felé. Mi a véleménye arról, hogy az amerikai erők gyorsan támadjanak tovább mondjuk, a Nürnberg-Linz vagy a Karlsruhe-München tengely mentén? Az elgondolás emögött az, hogy a gyors tevékenység megelőzné mindenfajta ellenállási góc kialakulását. Az ország hegyes déli vidéke egy ilyen ellenállási körzet helyszíne lehet.”

„Az egyik probléma, amely a német ellenállás összeomlása esetén felmerül, a találkozás az oroszokkal. Mi az ön elgondolása a folyamat ellenőrzésére és koordinálására, a veszedelmes események elkerülésére? Az egyik lehetőség az előre megállapított demarkációs vonal. A jelenleg érvényben lévő megállapodások nem megfelelőek, ezért haladéktalanul lépéseket kell tenni a kommunikáció és az összeköttetés biztosítására.”
1 Marshall gondosan fogalmazott üzenete végképp megérlelte a főparancsnok terveit. Eisenhower, miután mérlegelte a problémákat, megtanácskozta a dolgot a törzsével, hetekig vitatkozott a helyzetről régi barátjával, West Point-i osztály társával, Bradley tábornokkal, és főképp miután megismerkedett elöljárója nézeteivel, végképp formába öntötte a stratégiáját, és meghozta elhatározását.

Ezen a hűvös márciusi délutánon megfogalmazott három táviratot. Az első történelmi jelentőségű, példa nélkül álló üzenet volt: Moszkvába ment, a szövetséges Katonai Missziónak szóló kísérő üzenettel. A SHAEF hadműveletei – írta Eisenhower – egy olyan pontot értek el, amikor „a gyors siker érdekében okvetlenül ismernie kell az oroszok terveit”. Ezért azt kérte a Missziótól, adják át személyes üzenetét Sztálin marsallnak, és tegyenek meg mindent „az alapos válasz érdekében”.

A főparancsnok soha azelőtt nem kommunikált közvetlenül a szovjet vezetővel, de az ügy most sürgős volt. Eisenhowernek meg volt a felhatalmazása, hogy katonai kérdésekben, az együttműködés ügyében közvetlenül kapcsolatba lépjen az oroszokkal, ezért most nem látta szükségét, hogy előre konzultáljon az Egyesített Vezérkarral, sem az amerikai vagy a brit kormánnyal. Még a főparancsnok helyettese, Sir Arthur Tedder, légi főmarsall sem tudott a lépéséről. De a táviratról másolatot készíttetett a számukra is.

A főparancsnok valamivel három óra után jóváhagyta a Sztálinnak szóló távirat fogalmazványát. Négy órára elkészült a kódolás, és a „Sztálin marsallnak szóló személyes üzenetet” útjára bocsátották. Az üzenetben a tábornok arra kérte a generalisszimuszt, ismertesse meg a terveivel, egyúttal a maga részéről feltárta a saját elgondolását. „Közvetlen hadműveleteim arra irányulnak – írta, hogy bekerítsem és megsemmisítsem a Ruhr-vidéken védekező ellenséget…. Becslésem szerint ez a fázis április végére vagy még hamarább befejeződik. Ezt követően az lesz a feladatom, hogy az Ön csapataival egyesülve kettévágjam az ellenség maradék erőit. A

találkozás szempontjából a legelőnyösebb az Erfurt-Lipcse-Drezda tengely lehetne. Úgy vélem, ez az a körzet, ahová a legfontosabb német kormányhivatalokat visszavonják. Elgondolásom szerint a fő erőkifejtést e tengely mentén alkalmazom. Emellett a lehető leggyorsabban egy további támadást indítok, az Ön csapataival a Regensburg-Linz körzetben történő találkozás hatékonyságának fokozása érdekében, ezzel megakadályozva a németek ellenállásának megszilárdulását a dél-németországi erődrendszerben.

Mielőtt végképp meghozom elhatározásomat, fontosnak tartom, hogy egyeztessem terveimet az Önökével, mind irányok, mind időpontok szerint. Kérem, tudassa velem elgondolását, és hogy mennyire formálódtak ki a tervei, hogy kellő összhangba hozzuk terveinket az Önök várható tevékenységével. Úgy vélem, ha az a szándékunk, hogy a legrövidebb időn belül megsemmisítsük a német hadseregeket, akkor alapvetően fontos, hogy összehangoljuk tevékenységünket, és tökéletesítsük az együttműködést előrenyomuló csapataink között."

A következő táviratokat Eisenhower Marshallnak és Montgomerynek szánta. Ezeket este hétkor, öt perccel egymást követően adta fel. Eisenhower közölte az Egyesült Államok haderejének vezérkari főnökével, hogy felvette a kapcsolatot Sztálinnal „abban a kérdésben, hol kell létrejönnie a találkozásnak." Rámutatott: „Nézeteim igen közel állnak az Önéihez, bár úgy vélem, a legfontosabb a Lipcse-Drezda körzet", mert ez nyújtja „a legrövidebb utat a jelenlegi orosz állásokhoz", és „beleesik az utolsó német ipari körzet, amely felé a jelentések szerint a Főparancsnokság és a minisztériumok áttelepülőben vannak."

Ami Marshallnak a „Nemzeti Erődrendszerrel" kapcsolatos aggodalmait illeti, Eisenhower jelentette, hogy maga is tisztában van azzal, milyen fontos „megelőzni az ellenséges szervezett ellenállási körzetek kialakulását", és „mihelyt a körülmények megengedik", haladéktalanul megindítja támadását Linz és München irányába. Ami az oroszokkal való koordinációt illeti, Eisenhower hozzátette: „nem szükséges kötni magunkat egy bizonyos demarkációs vonalhoz", és azzal a javaslattal fog élni, hogy „amikor csapatok találkoznak, a másik fél kérésére mindkét fél visszavonja csapatait a saját megszállási zónájába."

Eisenhower harmadik távirata, mely Montgomerynek szólt, elkedvetlenítő hírt tartalmazott. „Amint Ön [a Ruhrtól keletre] kezet szorít

Bradleyvel, az amerikai 9. hadsereg átkerül Bradley alárendeltségébe” – közölte a főparancsnok. Bradley azt a feladatot kapja, hogy tisztítsa meg a Ruhr-vidéket, majd a fő csapást az Erfurt-Lipcse-Drezda irányban méri, hogy találkozzék az oroszokkal.” Montgomerynek az Elba felé kell tartania. „Lehetséges – írta a főparancsnok –, hogy ezen a ponton az lesz célszerű, ha a 9. hadsereg visszakerül az Ön alárendeltségébe, hogy elősegítse a vízi akadályon való átkelést”. Eisenhower, miután elolvasta a fogalmazványt, ceruzával egyetlen utolsó sort tett hozzá: „Ahogy Ön szokta mondani: a helyzet kedvezőnek látszik”.

A főparancsnok tehát tovább finomította eredeti terveit: ahelyett, hogy a fő támadást Észak-Németországon át vezette volna, mint eredetileg tervezte, úgy határozott, hogy a csapást egyenest az ország középső része felé méri. Az amerikai 9. hadsereg visszakerült Bradley alárendeltségébe, és most neki jut a főszerep. Ő indította meg a végső támadást, azzal a céllal, hogy juttassa el csapatait, Drezda körzetébe, jó száz mérföldre délre Berlintől.

Bár Eisenhower elfogadta Marshall javaslatainak egy részét, tervezett hadmozdulatai hasonlóak voltak ahhoz, amit Bradley ja vas olt „Stratégiai irányváltás” című memorandumában. Eisenhower három táviratában azonban feltűnően hiányzott valami, egy olyan célpont, amelyet a főparancsnok egykor „nyilvánvalóan a fő objektumnak” nevezett. A táviratokban nem esett szó Berlinről.

*

A belövésektől megrongálódott Brandenburgi Kapu tömbje feketén rajzolódott ki a sötétben. Dr. Josef Goebbels közeli villája félig be deszkázott ablakából nézte a diadalkaput. Hitler gnómszerű propagandaminisztere megvetően hátat fordítva állt látogatóinak, legalábbis így látta az, aki éppen beszélt: Hellmuth Reymann altábornagy, Berlin városparancsnoka. A tábornok azon fáradozott, hogy végre döntés szülessen abban az ügyben, amit a legfontosabbnak tartott: mi legyen a város lakosságával most, a csata előestéjén.

Reymann és vezérkari főnöke, Hans Refior vezérkari ezredes egy hónapon belül immár negyedszer találkozott Goebbelsszel. Hitler után most a negyvenhét esztendős Goebbels volt a legfontosabb ember Berlinben. Nemcsak felvilágosítási és propagandaügyi miniszter volt, hanem Berlin Gauleitere is egy személyben, és mint ilyen, ő felelt a civil lakosságot érintő

minden intézkedésért. A Volkssturm megszervezéséért és kiképzéséért, valamint az erődítmények építéséért. Most, amikor a katonai és civil hatóságok jogosítványai amúgy sem voltak világosan elkülönítve, Goebbels tovább fokozta a zavart. Bár teljesen járatlan volt mind a katonai, mind az elöljárósági ügyekben, azt világosan érzékeltette, hogy egyedül ő a felelős Berlin védelméért. Ennek következtében Reymann lehetetlen helyzetbe került. Sejtelme sem volt, kitől fogja kapni a parancsokat, Hitler főhadiszállásától vagy Goebbelstől, de senki nem is igyekezett felvilágosítani a helyzetről.

Az altábornagy minden korábbi találkozón felvetette az evakuáció kérdését. Goebbels először azt felelte: szó sem lehet róla. Aztán tájékoztatta a tábornokot, hogy létezik egy terv, amelyet „a legmagasabb SS- és rendőri hatóságok készítettek elő". Reymann vezérkari főnöke sürgősen utánajárt a dolognak, és csakugyan talált egy tervet. „Ez a terv egy l:300.000 léptékű térképből áll, amelyre az illetékes, egy rendőr százados vörös tintával gondosan rávezette a Berlinből nyugat és dél felé vezető kiürítési útvonalakat." Az útvonal mentén nem voltak sem közegészségügyi állomások, sem élelmiszerellátó pontok, sem szállítóeszközök a betegek és járóképtelenek számára." Reymann úgy látta, „a terv szerint az evakuáltak csak kézipoggyászt vihetnek magukkal, és húsz-harminc kilométert kell gyalog menetelniük a bevagonírozási állomásig, ahonnét Thüringiába, Sachsen-Anhaltba és Mecklenburgba szállítják őket. A kiürítés akkor kezdődik meg, ha Goebbels megnyomja a gombot. De hogy honnan lesz rá vasúti kapacitás, az nincs tisztázva."

Reymann megpróbálta megvitatni a kérdést Hitlerrel is. Kétszer találkozott vele: egyszer a kinevezésekor, majd néhány nappal később, amikor meghívták a Führer egyik éjszakai hadműveleti értekezletére. Ezen az értekezleten főképp az oderai frontról esett szó, és Reymannak nem volt lehetősége, hogy ismertesse a berlini helyzetet. A megbeszélés alatt, amikor pillanatnyi szélcsend támadt, sikerült szót váltania Hitlerrel, és sürgette, adjon haladéktalanul parancsot, hogy a tíz évesnél kisebb gyermekek hagyják el a fővárost. A Reymann megszólalását követő váratlan csendben Hitler a tábornok felé fordult, és jegesen megkérdezte: „Mire gondol! Pontosan mire gondol!" Majd lassan, minden szót megnyomva annyit mondott: „Ebből az életkori csoportból egyetlen gyermek sem hagyja el Berlint!" Senki nem mert ellentmondani neki. Hitler ezután gyorsan áttért a

többi témára.

Berlin városparancsnokát nem rémítette meg a visszautasítás, és Reymann most ugyanezt a kérdést szegezte neki Goebbelsnek. „Birodalmi miniszter úr – kezdte –, hogyan fogjuk segíteni a lakosságot egy ostrom esetén? Hogyan látjuk el élelemmel? Honnan fog érkezni az élelmiszer? A polgármesteri hivatal statisztikái szerint a városban pillanatnyilag mintegy száztízezer tíz évesnél fiatalabb gyermek él az édesanyjával. Hogyan fogjuk ellátni a csecsemőket tejjel?"

Reymann elhallgatott, várta a választ. Goebbels továbbra is kifelé bámult az ablakon. Aztán anélkül, hogy visszafordult volna, odavágta: „Hogyan fogjuk élelmezni őket? Be fogjuk terelni a jószágot a környékről, és így etetjük őket. Ami pedig a gyerekeket illeti, három hónapra elegendő tejkonzervvel rendelkezünk." A tejkonzerv újdonság volt Reymann és Refior számára. Ami a jószágokat illeti, ez a terv színtiszta őrültségnek hangzott. Ha megkezdődnek a harcok, a tehenek sebezhetőbbek lesznek még az embereknél is. Ki tudna legalább fedelet biztosítani számukra! Hová akarja Goebbels beterelni az állatokat? És mivel akarja etetni? Haladéktalanul át kell gondolnunk egy evakuálási tervet – szólalt meg nagyon komolyan Reymann. – Nem várhatunk tovább. Minden elszalasztott nap tovább fokozza későbbi nehézségeinket. El kell szállítani a városból legalább a nőket és a gyermekeket, amíg nem késő."

Goebbels nem válaszolt. Hosszú csend támadt. Odakint egyre sűrűsödött a sötétség. Goebbels hirtelen kinyújtotta a karját, elkapott az ablak mellett egy zsinórt, és megrántotta. Nagy zörögve lehullt a sötétítő függöny. Goebbels megfordult. Bicegve megkerülte az íróasztalát – születése óta bicegett –, körbesántikálta az íróasztalát, felkattintotta az állólámpát, egy pillantást vetett az írómappáján heverő órájára, aztán Reymannra nézett. „Kedves tábornokom – kezdte szelíden –, hogy mikor válik szükségessé az evakuáció – ha egyáltalán szükségessé válik –, azt én fogom eldönteni." Aztán dühösen rávicsorgott a tábornokra: „De most nem áll szándékomban, mert nem akarom, hogy Berlinben pánik törjön ki miatta. Különben is, rengeteg időnk van! Most pedig viszontlátásra, uraim" – bocsátotta el őket.

Amint Reymann és Refior kilépett az épületből, egy pillanatra megálltak a lépcsősoron. A tábornok valahová a messzeségbe nézett, a városon túlra. Bár sehol sem szóltak a szirénák, a messzeségben reflektorsugarak tapogatták végig az eget. Reymann lassan felhúzta a kesztyűjét.

„Megoldhatatlan feladattal kell szembenéznünk – jelentette ki. – A sikerre semmi remény. Csak a csoda menthet meg bennünket, vagy ha a háború még Berlin ostroma előtt véget ér. – Reymann a vezérkari főnökére pillantott. – Különben az Isten legyen irgalmas a berliniekhez.”

Valamivel később Reymann a vezetési pontján, a Hohenzollerndammon telefonhívást kapott a hadsereg főparancsnokságáról. Ebből értesült, hogy őt, Reymannt, a főparancsnok Hitler, valamint Berlin Gauleitere, Goebbels doktor mellett még egy harmadik elöljárónak is alárendelték. Intézkedések történtek, közölték vele, hogy a berlini védelmi körzet a Visztula-hadseregcsoport és parancsnoka, Gotthard Heinrici vezérezredes fennhatósága alá kerül. Heinrici nevének hallatán először csillant meg Reymann előtt némi remény. Utasította Refiort, hogy a legsürgősebben keresse fel a Visztula-hadseregcsoport parancsnokságát. Egyetlen dolog volt, ami nyugtalanította. Tudni akarta, hogyan képes Heinrici a szárnyai alá venni Berlint, miközben arra készül, hogy feltartóztassa az oroszokat az Oderánál. Reymann jól ismerte Heinricit. El tudta képzelni a *Giftzwerg* reakcióját a hír hallatán.

*

„Ez abszurdum! – háborgott Heinrici. – Abszurdum!”

Eberhard Kinzel altábornagy; a Visztula-hadseregcsoport vezérkari főnöke, és Hans Eismann vezérkari ezredes, a hadseregcsoport hadműveleti osztályának főnöke egymásra pillantott, de nem szólt egyikük sem. Nem volt mit mondaniuk. Ez a szó, „abszurdum”, a legenyhébb kifejezés volt. Az a javaslat, hogy a berlini védelmi körzetet hozzácsatolják Heinrici amúgy is súlyos nyomásnak kitett parancsnokságához, egyszerűen képtelenségnek tűnt mindkét tiszt számára. El sem tudták képzelni, hogyan volna képes Heinrici irányítani vagy akár csak áttekinteni Reymann védelmi hadműveleteit. Már maga a távolság is ellene szólt az elgondolásnak. A Visztula-hadseregcsoport parancsnoksága több mint ötven mérföldnyíre volt Berlintől. Az pedig nyilvánvaló volt: bárkitől származik is a javaslat, fogalma sincs azokról a nyomasztó problémákról, amelyekkel Heinricinek szembe kell néznie.

Aznap este, valamivel korábban, az OKH hadműveleti osztályának tisztjei óvatosan felvázolták Berlin védelmi tervét Kinzelnek. A tervet voltaképpen csak puhatolódzásként vezették elő. Most, ahogy Heinrici, ódivatú lábszárvédőjén még a front sarával, róni kezdte a szobát, egykettőre

világossá tette alárendeltjei számára, hogy ami őt illeti, a terv nem is lesz több, mint javaslat. A Visztula-hadseregcsoportnak egyetlen feladata van: megállítani az oroszokat az Oderánál. „Ha csak rá nem kényszerítenek, nem veszem át a felelősséget Berlinért” – jelentette ki Heinrici.

Ez nem azt jelentette, hogy nincs tisztában a főváros lakosságának szorongatott helyzetével. Berlin csaknem hárommillió lakosa nagyon is gyakran foglalkoztatta Heinricit. Gyakran kísértette a gondolat, hogy Berlin harctérré változik. Ha valaki, hát ő nagyon jól tudta, mi vár a civil lakosságra a tomboló tüzérségi tűzben és az utcai harcok során. Sejtette, hogy az oroszok nem ismernek könyörületet, és tudta, hogy a harc hevében nem fognak különbséget tenni katona és civil között. Mégis, ebben a pillanatban elképzelhetetlennek tartotta, hogy magára vállalja Berlin és civil lakossága problémáit. A Visztula-hadseregcsoport volt az egyetlen gát Berlin és az oroszok között, és Heinrici – mint mindig – most is elsősorban a katonaira gondolt. A háborúhoz szokott, zsémbes *Giftzwerg* valósággal tombolt, ha Hitlerre és Guderianra, az OKH vezérkari főnökére gondolt, mert úgy látta, szándékosan áldozzák fel az ő katonái életét.

„Kapcsolja Guderiant” – fordult Heinrici Kinzelhez. Heinrici, amióta átvette a parancsnokságot, állandóan kint tartózkodott a fronton. Fáradhatatlanul járta a vezetési pontokat, hogy segítse a hadosztályparancsnokokat a stratégia kidolgozásában, meglátogatta a peremvonal alegységeit lövészárkaikban és bunkerjeikben. Hamar megbizonyosodott, hogy gyanúja alapos: a rendelkezésére álló erők csak névleg voltak hadseregek. Riadtan állapította meg, hogy a legtöbb egysége alegységtöredékekkel és valaha dicső, de rég szétzúzott hadosztályok maradékaival van feltöltve. A csapatok között még nem német egységek is akadtak. A Nordland és a Nederland páncélgránátos hadosztályok nácibarát norvég és holland önkéntesekből álltak. Az orosz hadifoglyokból összehozott alakulat parancsnoka egy kiváló katona, Andrej Vlaszov altábornagy, Kijev egykori védője volt. Amikor Vlaszov 1942-ben megadta magát, sikerült rávenni, hogy szervezzen meg egy németbarát, antisztálinista orosz hadsereget. Vlaszov gyenge harcfegyelmű csapatai különösen aggasztották Heinricit. Heinrici páncélos erőinek egy része jó állapotban volt, és a parancsnok erősen támaszkodott is rájuk. Az összkép azonban nagyon kevéssé volt biztató. A felderítő jelentések szerint az oroszok összlétszáma megközelítette a hárommilliót. Heinrici csapatainak

létszáma, a tőle északra elhelyezkedő, von Manteuffel vezetése alatt álló 3. páncéloshadsereg és a déli szektorban berendezkedett. Busse vezette 9. hadsereg között, alig volt több százhúszezer főnél, és szinte semmi tartalékkal nem rendelkezett.

Heinricinek aggasztóan kevés harcedzett egység állt a rendelkezésére, ráadásul híján volt a felszerelésnek és az utánpótlásnak. Szüksége lett volna harckocsikra, rohamlövegekre, híradó berendezésekre, ágyúkra, lőszerre, de még puskákra is. Az utánpótlás azonban csekély volt. Eismann ezredes, a hadműveleti osztály vezetője megütközve értesült róla, hogy puskák helyett utánpótlás gyanánt páncélöklök érkeztek, de eszközönként csupán egyetlen lövedékkel.

„Ez őrület – háborgott Eismann. – Hogyan fognak harcolni ezek az emberek, ha kilőtték az egyetlen lövedéküket? Mit vár a Főparancsnokság tőlük? Furkósbotnak használják a fegyverüket? De hisz ez tömeggyilkosság!" Heinrici egyetértett vele. „A Főparancsnokság úgy gondolja, az emberek várják türelemmel, mit hoz a sors. Én erre nem vagyok hajlandó." Heinrici minden erejével azon volt, hogy kiegészítse a felszerelést és javítsa az utánpótlást, még akkor is, ha egyes cikkek egyszerűen eltűntek.

A legnagyobb hiánya tüzérségi eszközökben mutatkozott. Az oroszok már megkezdték a hídverést az Oderán és a folyó mocsaras megközelítési útvonalain. A Heinrici parancsnoksága alá vont különleges flottilla úszó aknákat bocsátott a folyóra, hogy szétrombolja a pontonokat, de az oroszok gyorsan kifogtak rajta: védőhálókat feszítettek ki a folyókon. A hídépítők légi bombázásáról szó sem lehetett. A Luftwaffe vezetői tájékoztatták Heinricit, hogy sem gépük, sem üzemanyaguk nincs erre a feladatra. A legtöbb amit tehetnek, hogy egy-egy gépet adtak felderítésre. Az oroszok lázas hídépítő tevékenységét egyetlen eszközzel lehetett volna megakadályozni: tüzérséggel. Heinrici azonban ezzel alig rendelkezett.

A nyomasztó hiány enyhítésére megparancsolta, hogy használják a légvédelmi lövegeket tábori ágyúként. Igaz ugyan, hogy így gyengül a légvédelem, de Heinrici szerint most így nagyobb hasznát veszik a lövegeknek. És csakugyan, ez a húzás enyhített a helyzeten. Manteuffel 3. páncélos hadserege egyedül Stettin körzetéből hatszáz légvédelmi löveget tudott begyűjteni. Ezeket mindet beton talapzatra kellett állítani, és minthogy túl nagyok és esetlenek voltak, nem lehetett járműre szerelni őket,

azért a rések betömésére így is megfeleltek. Bár csövük fenyegetően meredezett állásukból, csak akkor sütötték el őket, ha végképp szükség volt rá. A lőszerhiány olyan súlyos volt, hogy Heinrici úgy határozott: azt a keveset, ami van, az oroszok támadására tartogatja. „Arra ugyan nincs elegendő lövegünk és lövedékünk, hogy megállítsuk az oroszokat – mondta törzsének –, de legalább lelassítjuk őket." „A hadseregcsoport olyan volt, mint egy nyúl, amelyik megbabonázva nézi a kígyót, amint készül lenyelni őt – mondta később. – Képtelen megmozdulni, és csak várja a pillanatot, amikor a kígyó egy villámgyors mozdulattal lecsap rá. Heinrici tábornok nem volt hajlandó beismerni a tényt, hogy a hadseregcsoport a saját erejéből képtelen egyetlen értelmes lépést sem tenni."

Heinrici egy hete vette át a parancsnokságot, és fáradhatatlanul törte az utat a leküzdhetetlennek látszó akadályok tengerében. Akárcsak Moszkva alatt, hol dicsérettel, hol ösztökéléssel, hol korholással, hol magasztalással azon fáradozott, hogy felélessze csapatában a harci kedvet, ami elősegítheti, hogy időt nyerjen, és megóvja minél több katonája életét. Bármit érzett is magánemberként, a tisztjeivel és katonáival szemben a legendás rettenthetetlen, megtörhetetlen Heinrici maradt, és hírnevéhez méltóan harcolt a felső parancsnokság „őrültségeivel és balfogásaival" szemben.

Dühe főleg Hitler és az OKH vezérkari főnöke, Guderian ellen irányult. Március 23-án Busse gyalogsági tábornok, a 9. hadsereg parancsnoka kétszer is támadást indított, hogy áttörjön Küstrin elszigetelt védőihez, de nem járt sikerrel. Ezt a várost azon a napon zárták körül, amikor Heinrici átvette a parancsnokságot Himmlertől. Heinrici előzetesen jóváhagyta Busse taktikáját. Úgy gondolta, csak így lehet megelőzni, hogy az oroszok megszilárdítsák az állásaikat. Az oroszok azonban sokkal erősebbeknek bizonyultak, és mindkét támadás kudarcba fulladt.

Amikor Heinrici jelentette Guderiannak a támadás kimenetelét, az kereken utasította: „Indítsanak még egy támadást." Ez volt Hitler akarata, és így Guderiané is. „De hisz ez őrültség – háborgott Heinrici. – Én inkább azt javasolnám, hogy a Küstrinben rekedt páncélosok kíséreljék meg a kitörést. Ez az egyetlen értelmes megoldás." Március 27-én Busse még egyszer ütközetbe vetette csapatait Küstrin alatt. Ez a támadás olyan heves volt, hogy egyes páncélos alakulatainak sikerült áttörni a városhoz. Ekkor azonban az oroszok tüzérségi tüzet zúdítottak a németekre, és szétzúzták őket. A parancsnokságon Heinrici nem kertelt: „Ez a támadás közönséges

tömegmészárlás volt – mondta. – A 9. hadsereg hihetetlen veszteségeket szenvedett, abszolút semmiért.”

Haragja még most, kilenc nappal később sem csillapult. Amíg Guderian telefonjára várt, fel-alá járkált a szobában, és egyre azt hajtogatta: „Micsoda kudarc.” Heinrici elhatározta, bármi történjék is vele, ha Guderian jelentkezik, kereken meg fogja vádolni kilencezer ember lemészárlásával. Küstrin alatt csaknem egy teljes hadosztály veszett oda.

A telefon megcsörrent, Kinzel felvette a kagylót. „Zossen az” mondta Heinricinek.

Hans Krebs gyalogsági tábornoknak sima hangja nem az volt, amire Heinrici számított. „Én Guderiannal akarok beszélni” mondta. De Krebs tovább mondta a magáét. Heinrici arca megkeményedett. A törzstisztek lesték a parancsnokot, és próbálták ki találni, mi történik. „Mikor?” – kérdezte végül Heinrici. Meghallgatta a választ, aztán kurtán csak annyit mondott: „Köszönöm” és letette a kagylót. „Guderian már nem a vezérkar főnöke – fordult Kinzel és Eismann felé. – Ma délután Hitler felmentette Krebs azt mondja, Guderian beteg, de hozzátette, hogy igazából maga sem tudja, mi történt.” Heinrici dühe egyszeriben elpárolgott. Csak egyetlen további észrevételt tett: „Azért ez nem jellemző Guderianra. Még csak el sem köszönt” – mondta elgondolkodva.

*

Késő estére járt, mire Heinrici törzsének sikerült a részletekből összeállítani a teljes képet. Guderian felmentését a Birodalmi Kancellária történetének legvadabb jelenete előzte meg. Hitler értekezlete elég nyugodtan indult, de bizonyos elfojtott ellenséges indulni is érződött a levegőben. Guderian feljegyzést írt a Führernek, amelyben megmagyarázta, miért fulladt kudarcba a küstrini támadás. Hitlert nemcsak a Guderian által alkalmazott hangnem dühítette, hanem az is, hogy Guderian védelmébe vette a 9. hadsereget és személy szerint Busse tábornokot. A Führer Bussét tette meg bűnbaknak, és berendelte jelentéstételre.

Hitler legfőbb katonai tanácsadói szokás szerint mind együtt voltak. Guderianon és Bussén kívül jelen volt Keitel, az OKH vezérkari főnökei Jodl az OKH vezetési törzsének főnökei Burgdorf, a Führer szárnysegédje, továbbá néhány más főtiszt, a szárnysegédeikkel. Hitler néhány percig figyelte az egyik tábornok jelentését a pillanatnyi helyzetről, aztán felszólította Bussét, hogy tegyen jelentést. A tábornok gyorsan ismertetni

kezdte a támadás elgondolását és a résztvevő erőket. Hitler arcán kiült a düh. Hirtelen közbevágott: „Miért mondott csődöt a támadás?” – rivallt a tábornokfa. Aztán nyomban válaszolt is saját kérdésére: „A kontárságuk miatt, a hanyagságuk miatt!” Azzal gyalázkodó szavak áradatát zúdította Bussséra, Guderianra, az egész vezérkarra. Mind „kontárok”. A küstrini támadást „megfelelő tüzérségi előkészület nélkül” Indították meg. Aztán Guderianhoz fordult: „Ha Bussénak, mint maga állítja, nem volt elég lőszere, miért nem adott neki többet?”

Egy pillanatra csend támadt. Aztán Guderian csendesen beszélni kezdett. „Már elmagyaráztam önnek…” De Hitler hadonászva közbevágott: „Magyarázkodások! Ürügyek! Ezt mind maguk művelték velem!” – üvöltötte. – „Hát jó! Akkor mondják meg, ki hagyott cserben bennünket Küstrinnél: a csapatok vagy Busse?” Guderian hirtelen kirobbant: „Ez képtelenség!” – hadarta. – „Ez képtelenség!” – kiabálta szinte köpködve. „Bussét nem lehet vádolni” – harsogta haragtól kivörösödve. – „Én megmondtam önnek. Ő a parancs szerint járt el! Busse felhasználta az összes rendelkezésére álló lőszert! Mindet, ami csak volt!” Guderian hangja el-elfúlt a haragtól, a szavakat kereste. „Ki meri azt mondani, hogy a csapatok cserben hagytak bennünket? Nézze meg a veszteségeket!” üvöltötte. „Nézze meg a veszteségeket! A csapatok megtették a kötelességüket! Az önfeláldozásuk őket igazolja!”

„Vesztettek!” – vágott vissza tombolva Hitler. – „Vesztettek!” „Megkérem önt” – üvöltötte bíborvörösen, végsőkig feszített hangon Guderian – „megkérem önt… ne illesse több váddal sem Bussét, sem a csapatait!”

Egyikük sem volt már ura önmagának, de csak nem hagyták abba. A jelen lévő tisztek és szárnysegédeik döbbenettől dermedten hallgatták Guderian és Hitler félelmetes tomboló szóváltását. Hitler most a vezérkarnak rontott neki, „gerincteleneknek”, „hülyéknek”, „hájfejeknek” titulálta őket. Ezek az emberek „félrevezették”, „megtévesztették”, „kijátszották” őt – harsogta. „Félrevezették? Megtévesztették? – hördült fel Guderian. – ”Félrevezette-e Gehlen tábornok felderítő jelentése az oroszok erejéről? „Nem” üvöltötte Guderian. „Gehlen egy hülye! – vágott vissza Hitler. „Mi van azzal a tizennyolc bekerített hadosztállyal, amelyek még mindig ott vannak a balti országokban és Kurlandban? – tajtékzott Guderian. – Ki vezette félre önt ezekkel kapcsolatban? És mikor lesz hajlandó végre hátravonni a kurlandi hadsereget?”

Az összecsapás olyan hangos és heves volt, hogy a későbbiekben senki sem emlékezett pontosan a vádak sorrendjére.[26] Még Busse, a vita ártatlan kiváltója sem volt képes később pontosan fel idézni Heinricinek a részleteket. „Szinte megbénultunk" – mondta. – „Egyszerűen nem hittünk a szemünknek."

Elsőként Jodl avatkozott közbe. Elkapta az üvöltöző Guderian karját, és könyörögve csitítani próbálta: „Kérem, kérem, csillapodjék!" Azzal félrevonszolta Guderiant. Keitel és Burgdorf Hitlert nyugtatgatta, aki kimerülten zuhant a székébe. Guderian rémült szárnysegédje, Freytag von Loringhoven vezérkari őrnagy, aki meg volt győződve, hogy Guderiant letartóztatják, ha azonnal nem sikerül neki kimenteni a szobából, kirohant, és behívta Krebs gyalogsági tábornokot, és elmondta, mi történt. Von Loringhoven könyörögve kérte Krebst, hívja fel Guderiant, azzal az ürüggyel, hogy fontos hírek érkeztek a frontról, és tartsa a kagylónál, amíg a tábornok le nem csillapodik. Guderiant nagy nehezen sikerült rábeszélni, hogy hagyja el a helyiséget. Krebs számára, aki nagy mestere volt az efféle cselszövéseknek, nem jelentett nehézséget, hogy több mint negyed óráig elvonja Guderian figyelmét, és ezalatt a vezérkari főnök visszanyerte önuralmát.

A szünet alatt a Führer is lehiggadt. Amikor Guderian visszatért, Hitler már úgy vezette tovább a megbeszélést, mintha mi sem történt volna. Amikor Guderian belépett, a Führer Keitelt és Guderiant kivéve mindenkit kiparancsolt a szobából. Aztán hidegen a következőket mondta: „Guderian vezérezredes, az ön fizikai állapota azt követeli, hogy vegyen ki hat hét egészségügyi szabadságot". Hitler hangja nem árult semmi érzelmet. „Elmegyek" – szólt ekkor Guderian. De Hitler még nem fejezte be. „Kérem, várja meg megbeszélés végét". A megbeszélés még órákig eltartott. A végén Hitler csaknem őszinte aggodalommal fordult Guderianhoz. „Kérem tegyen meg mindent az egészsége visszanyerése érdekében mondta. – Hat hét múlva a helyzet rendkívül kritikusan alakulhat, és sürgősen szükségem lesz önre. Hova akar utazni?" Ezt Keitel is tudni akarta. Guderian, aki gyanakvással fogadta a váratlan aggódást, bölcsen úgy határozott, hogy nem árulja el a terveit. Valahogy kimagyarázta magát, és elhagyta a Birodalmi Kancellária épületét. Guderian bukott ember lett. Őt, a páncélos technika megújítóját, Hitler utolsó nagy nevű tábornokát elcsapták. Vele együtt eltűnt a német vezérkarból a józan ítélőképesség maradéka is.

Másnap, március 29-én, szerdán reggel hatkor Heinrici már jó okkal érezte, hogy Guderiannak befellegzett. Éppen az imént vette át a táviratot, amely értesítette, hogy Hitler Krebst nevezte ki a vezérkar főnökének. A sima modorú Krebs, aki Hitler fanatikus híveinek egyike volt, széles körben szívből jövő utálatnak örvendett. Visztula-hadseregcsoport törzsében kinevezése, közvetlenül Guderian távozása után, nyomott hangulatot keltett. Eismann vezérkari ezredes, a hadműveleti osztály vezetője – egy későbbi feljegyzés szerint – így foglalta össze az alaphangot: „Ez az ember, azzal az örökös barátságos mosolyával egy faunra emlékeztetett… Világos volt, mit várhatunk tőle. Krebs felböfög néhány magabiztos mondatot, és a szituáció újra rózsaszínű lesz. Hitler sokkal nagyobb támogatást fog kapni tőle, mint Guderiantól."

Heinrici nem fűzött megjegyzést a kinevezéshez. Guderian szenvedélyes kiállása Busse mellett megmentette a hadseregparancsnokot, és nem lesz több öngyilkos támadás Küstrin ellen. Ezért Heinrici hálás volt annak az embernek, akivel egyébként sokszor nem értett egyet. Tudta, hogy hiányozni fog Guderian, mert régóta ismerte Krebst, és nem sok támogatásra számított tőle. Nem lesz többé szókimondó Guderian, aki támogatná Heinricit, amikor felmegy Hitlerhez, hogy megvitassa az oderai front problémáit. Heinrici április 6. péntekre volt hivatalos a Führerhez, egy ünnepélyes alkalomra.

A kocsi március 29-én, valamivel reggel 9 után fékezett le a Visztula-hadseregcsoport parancsnoksága előtt, és a hat láb magas berlini vezérkari főnök kiszállt a kocsiból. Az energikus Hans „Teddy" Refior izgatottan készült találkozására Heinrici vezérkari főnökével, Kinzel tábornokkal. Nagyon bízott benne, hogy a megbeszélés sikeres lesz. Az, hogy Berlin védelme Heinrici fennhatósága alá fog kerülni, a lehető legjobb megoldásnak látszott. A tagbaszakadt harminckilenc esztendős Refior egész nyaláb térképpel és táblázattal lépett be az épületbe. Mint később írta, meg volt győződve, hogy bár a berlini helyőrség kicsi, Heinrici „örülni fog, hogy erői ennyivel is megnőnek".

Az első kétely akkor fogta el, amikor találkozott Kinzel vezérkari főnökkel. A tábornok tartózkodóan, bár nem barátságtalanul üdvözölte. Refior eddig abban reménykedett, hogy hajdani osztály társa, Eismann ezredes is jelen lesz – pár héttel korábban már megvitatták a berlini helyzetet –, de most egyedül Kinzel fogadta. A hadseregcsoport vezérkari

főnöke megviseltnek látszott, csak nem türelmetlenül viselkedett a jövevénnyel. Refior Kinzel intésére kiterítette a térképeit és táblázatait, és gyorsan nekifogott a tájékoztatónak. Az a tény, hogy Reymannak nem volt egyértelműen kijelölt elöljárója, szinte tarthatatlan helyzetet teremtett a berlini parancsnokságon – magyarázta. „Amikor kértük az OKH-t, hogy kerüljünk közvetlenül az ő fennhatóságuk alá, azt a választ kaptuk, hogy az OKH csak a keleti frontért felel. «Maguk – mondták – az OKW alá kell, hogy tartozzanak.» Erre elmentünk az OKW-hoz. Ott azzal fogadtak: «Minek jöttek hozzánk? A berlini front kelet felé néz, maguk tehát az OKH hatáskörébe tartoznak.» Amíg Refior beszélt, Kinzel áttanulmányozta a térképeket és a berlini erők elhelyezkedését. Kinzel hirtelen felpillantott Refiorra, és közölte vele Heinrici előző este hozott döntését, hogy nem veszi át a főváros védelmének irányítását. Ezután – Refior későbbi feljegyzései szerint – Kinzel tett néhány megjegyzést Hitlerre, Goebbelsre és a többi bürokratára. „Személyes véleményem, hogy azok a berlini őrültek egyék meg maguk a saját főztjüket."

Refior, akinek lelkesedése elszállt, útban vissza Berlinbe, életében először fogta fel, mit jelent a „kitaszított árva" kifejezés. Refior szerette Berlint. Annak idején a fővárosban tanult a katonai akadémián itt nősült meg, itt nevelte fel két gyermekét. Most úgy érezte, egyre inkább magára marad e város védelmében, ahol élete legboldogabb éveit töltötte. A felső vezetésben senki nem akadt, aki vállalta volna a legsúlyosabb döntést: a felelősséget Berlin védelméért és megóvásáért.

Heinz Guderian vezérezredesnek nem maradt más tennivalója, mint hogy az íróasztalán lévő kevéske személyes holmiját berakja egy kis dobozba. Már elköszönt a beosztottaitól, tájékoztatta utódját, Krebset, és most készen állt, hogy elhagyja a zosseni parancsnokságot. A tábornok jól őrizte végső úti célja titkát. Előbb azonban, úgy tervezte, feleségével elutazik egy München környéki szanatóriumba, hogy kezeltesse rendetlenkedő szívét. Ezt követően tovább utazik Németország egyetlen békés vidékére: Dél-Bajorországba. A vidék központjában katonai kórházak és szanatóriumok működtek, ahol visszavonult vagy kegyvesztett tábornokok és evakuált államhivatalnokok tengették napjaikat. A tábornok gondosan megválasztotta a helyet. Ott fogja kivárni a háború végét a Bajor Alpok háborút nem ismerő ege alatt. Guderian, mint az OKH egykori feje, tudta, hogy azon a vidéken az égadta világon semmi nem fog történni.

MÁSODIK FEJEZET

Március 30. nagypéntek, a húsvéti hétvége első napja. Roosevelt elnök rövid pihenőre érkezett a georgiai Warm Springsbe, a Kis Fehér Házba. A vasútállomás előtt jókora tömeg gyűlt össze a meleg napsütésben, várva, hogy szokás szerint üdvözölhesse az elnököt. Amikor az emberek először megpillantották, a megdöbbenés moraja hömpölygött végig a tömegen. Rooseveltet a titkosszolgálat emberei a karjukon emelték le a vasúti kocsiból. Teste ernyedten lógott az erős karok között. Szó sem volt a szokásos derűs integetésről, a kedélyes tréfálkozásról. Sokan úgy látták, hogy Roosevelt szinte kómában van, és csak alig van tudomása róla, mi történik körülötte. Az emberek döbbenten és nyugtalanul, némán néztek a távolodó elnöki limuzin után.

Moszkvában szokatlanul enyhe volt az idő. John R. Deane vezérőrnagy a Mohovaja utcai követségi épület első emeleti lakosztályából elnézte a Kreml bizáncias kupoláit és tornyait. Deane, az amerikai katonai misszió vezetője és brit társa, Ernest R. Archer tengernagy a két nagykövet, W. Averell Harriman és Sir Archibald Clark-Kerr értesítését várta, hogy megtörténtek-e a Sztálinnal sorsdöntő találkozó előkészületei. A nagykövetek ezen a találkozón szándékoztak átnyújtani Sztálinnak az SCAF 252 jelű táviratot, amely egy nappal korábban érkezett Eisenhower tábornoktól (és amelyet az Egyesült Államok gyengélkedő elnöke nem látott).

Londonban Winston Churchill, szájában fityegő szivarral integetett a Downing Street 10. előtt összeverődő nézelődőknek aztán kocsiba szállt, hogy elinduljon a buckinghamshire-i Chequersbe, a brit miniszterelnökök hétszáz holdas hivatalos rezidenciájára. A miniszterelnök a derűs külső ellenére nyugtalan volt és ingerült. A táskájába tett papírok között ott lapult a szövetséges főparancsnok Sztálinhoz írott táviratának másolata. A szoros együttműködés három esztendeje alatt először fordult elő, hogy a miniszterelnök ilyen dühös volt Eisenhowerre.

A brit reagálás Eisenhower táviratára több mint huszonnégy óráig érlelődött. A britek először zavarba jöttek, aztán megdöbbentek, végül elfogta őket a düh. Londonban – akárcsak a Washingtonban, az Egyesített Vezérkarnál – másodkézből, a „tájékoztatás céljából” kapott másolatokból

értesültek az üzenetről. Még Sir Arthur Tedder légi főmarsallt, a brit főparancsnok helyettesét is meglepetésként érte a dolog. Londonban senki nem értesült róla előre. Maga Churchill teljesen kijött a sodrából. A miniszterelnök, aki még emlékezett Montgomery március 17-i jelentéséről – amelyben jelezte, hogy megindul az Elba felé, onnan pedig „a műúton egyenesen Berlinbe" – dühös levelet írt vezérkari főnökének, Sir Hastings Ismay tábornoknak. Eisenhower Sztálinhoz küldött üzenete – írta „a jelek szerint különbözik Montgomery tervétől, aki az Elbáról beszélt. Magyarázatot kérek." Ismay azonban az adott pillanatban nem szolgálhatott ilyesmivel.

Ekkor Montgomery meglepő hírt közölt főnökeivel. Jelentette Brook tábornagynak, hogy a nagy erejű amerikai 9. hadsereget visszavezényelték Bradley tábornok 12. hadseregcsoportjába, amely ezután a központi csapást méri a Lipcse-Drezda irányba. „Úgy gondolom, rettenetes hiba történt" – állította Montgomery.

A britek több dolog is felháborította. Először is, ennek az információnak nem Montgomerytől, hanem Eisenhowertől kellett volna érkeznie. De ami még rosszabb, Londonban úgy látták, a főparancsnok túlságosan sok hatalmat gyűjt a kezébe. Brit vélemény szerint Eisenhower azzal, hogy közvetlenül felvette a kapcsolatot Sztálinnal, nemcsak hogy túllépte a hatáskörét, de ráadásul figyelmeztetés nélkül felrúgta a régóta kialakított terveket. Bradley csapatait, ahelyett, hogy ezek Montgomery kifejezetten az offenzíva céljaira létrehozott 21. hadseregcsoportjával együtt Németország északi síkságain át támadnának, átdobta más irányba, hogy ők hajtsák végre a háború utolsó támadását a Birodalom szíve felé. Brooke keserűen így foglalta össze a brit véleményt: „Először is, Eisenhowernek egyszerűen nincs joga, hogy közvetlenül felvegye a kapcsolatot Sztálinnal, az érintkezésnek az Egyesített Vezérkaron keresztül kell történnie. Másodszor, a távirat, amelyet küldött, érthetetlen. Végül pedig, amiről írt, az teljesen eltér és alapjaiban különbözik mindattól, amiben korábban megállapodtunk." Március 29-én a dühös Brooke, anélkül, hogy konzultált volna az ügyben Churchillel, éles tiltakozást küldött Washingtonba. Az SCAF 252 körül lassacskán áldatlan, vitriolos vita alakult ki.

Nagyjából ugyanebben az időben Deane tábornok Moszkvában, miután megtette az első lépéseket a Sztálinnal való találkozás érdekében, sürgős táviratot küldött Eisenhowernek. Deane „további háttérinformációt"

igényelt, arra az esetre, ha Sztálin részletesebben meg akarja tárgyalni Eisenhower terveit. Deane, aki már hónapok óta eredménytelen alkudozásokat folytatott az oroszokkal. Pontosan tudta, mit fog kérni a generalisszimusz, és ezt világosan ki is fejtette Eisenhowernek: „1. A hadseregek jelenlegi felépítését; 2. egy kissé több részletet a hadműveletek tervéről; 3. melyik hadsereg vagy hadseregek mérik a csapást a fő, illetve a mellékirányokban…; 4. milyen az ellenség feltételezett elhelyezkedése és szándéka." A SHAEF gyorsan eleget tett Deane kérésének. Aznap este nyolc óra ötvenkor az információ már úton volt Moszkvába. Deane megkapta az angol-amerikai hadseregek felépítését és harcrendjét északról délre. A részletes információ még azt is tartalmazta, hogy az amerikai 9. hadsereg visszakerült Montgomery alárendeltségéből Bradleyébe.

Ötvenegy perccel később Montgomery jelentkezett a SHAEF-nél. A tábornagy természetesen le volt sújtva. Simpson hadseregének elvesztése után csapásának ereje meggyengült, és nyilvánvalóvá vált, hogy oda lett Berlin dicsőséges bevételének lehetősége. De Montgomery még mindig reménykedett, hogy sikerül rábeszélnie Eisenhowert az átalárendelés elhalasztására. Montgomery üzenete szokatlanul tapintatos volt. „Úgy látom – írta –, hogy ön át akarja alakítani a parancsnoki struktúrát. Ha ön csakugyan ezt tervezi, nagyon kérem, ne tegye meg mindaddig, amíg el nem érjük az Elbát, mivel egy ilyen lépés nem segítené elő azt a nagyszabású előnyomulást, amelyet most kezdünk kifejleszteni."

Montgomery brit feletteseinek viszont semmi kedvük nem volt viaskodni, és ezt az amerikai illetékesek hamarosan meg is tapasztalták. A Pentagonban sir Henry Maitland Wilson, az Egyesített Vezérkar brit képviselője átadta Marshall tábornoknak Brook tiltakozását. A brit jegyzék kifogásolta azt az eljárást, ahogy Eisenhower kapcsolatba lépett Sztálinnal, és szemére vetette, hogy a fő parancsnok megváltoztatta a terveket. Marshall, akit részint meg leptek, részint aggasztottak a fejlemények, sürgősen rádiótáviratot küldött Eisenhowernek. Üzenete jórészt szókimondó reagálás volt a brit tiltakozásra. A britek szerint, mondta Marshall, folytatni kell a jelenlegi stratégiát, így Montgomery északi támadásával megszerezhetők a német kikötők, ami „jórészt lehetetlenné tenné a tengeralattjáró-háborút", ezen kívül felszabadulna Hollandia, Dánia, és újra szabaddá válnának a közlekedési útvonalak Svédországgal, ami lehetővé tenné a svéd kikötőkben vesztegelő mintegy kétmillió tonna

svéd és norvég áru elszállítását.” A brit vezérkar – folytatta Marshall – „meg van győződve, hogy a fő csapást az észak-német síkságon kell mérni, és ragaszkodni kell Berlin elfoglalásához.”

Marshall, annak érdekében, hogy elhárítsa az Eisenhowert ért brit kritikát, és a lehető leggyorsabban helyreállítsa az amerikai-brit egységet, igyekezett megérteni mindkét felet. Ám üzenete utolsó bekezdéséből még így is kiérződik a főparancsnok lépése feletti értetlensége és bosszúsága: „Mielőtt elküldte volna a SCAF 252-t, mérlegelte-e a britek tengerészeti megfontolásait?” Majd üzenetét így fejezte be: „Haladéktalanul várom magyarázatát.”

Winston Churchill mindenki másnál erőteljesebben érezte a helyzet megoldásának sürgősségét, és a fenyegető káosz veszélyét. A miniszterelnök nyugtalansága óráról órára növekedett. Az Eisenhower-incidens olyan pillanatban pattant ki, amikor a kapcsolatok a három szövetséges között amúgy sem álltak valami fényesen. Kritikus időszak volt ez, és Churchill nagyon egyedül érezte magát. A miniszterelnök nem tudta, mennyire beteg Roosevelt, de egy ideje tanácstalan volt, és baljós érzések gyötörték. Mint később írta: „Hosszú távirataim írása közben úgy éreztem, megbízható barátommal és kollégámmal beszélgetek, de ő már nemigen fogta fel, amit mondok. Idegen kezek írták a nevében küldött válaszokat. Roosevelt csak arra volt képes, hogy általános útmutatást adjon, és jóváhagyja, amit a nevében tettek. Közben teltek az értékes hetek.”

Churchillt még jobban aggasztotta a Nyugat és Oroszország politikai kapcsolatának gyors romlása. Gyanakvása Sztálin háború utáni politikai szándékait illetően Jalta óta egyre erősödött. A szovjet vezető szemérmetlenül felrúgta az ott tett ígéreteit, és napról napra élesebben kirajzolódott politikájának új, veszedelmes irányvonala. A Szovjetunió bekebelezte Kelet-Európát; a Vörös Hadsereg vonalai mögött üzemanyaghiány vagy műszaki okok miatt kényszerleszállást végrehajtó angol-amerikai bombázókat személyzetükkel együtt fogva tartották; a légibázisokat és más létesítményeket, amelyeket Sztálin ígérete szerint az amerikai bombázók szabadon használhattak volna, váratlanul lezárták előttük; az oroszok, akik szabadon hozzáférhettek a Németország nyugati részében felszabadított hadifogolytáborokhoz, hogy katonáikat hazatelepíthessék, megtagadták a nyugatiak képviselőinek, hogy

felkeressék, elszállítsák vagy bármi más módon segítsék a kelet-európai táborokban fogva tartott angol-amerikai katonákat. De ami még rosszabb, Sztálin azzal a váddal állt elő, hogy „az amerikai táborokban a kiszabadult szovjet hadifoglyok méltatlan bánásmódban, törvénytelen üldözésben, sőt, verésben részesülnek”. Amikor a németek Olaszországban megpróbáltak titokban tárgyalásokat kezdeni csapataik kapitulációjáról, az oroszok válaszul dühödt jegyzékben reagáltak a szövetségesek „álnokságára”, akik tárgyalásba kezdtek az ellenséggel „a szovjetek háta mögött, akik a háború fő terhét viselik.”[27]

És ekkor jött Eisenhower üzenete Sztálinhoz. Most, amikor a katonai célok megválasztása nagy valószínűséggel meghatározta a háború utáni Európa jövőjét, Churchill úgy látta, hogy Eisenhower kapcsolatfelvétele a szovjet diktátorral veszélyes beavatkozást jelent a globális és politikai stratégiába, arra a területre, amely szigorúan Roosevelt és a miniszterelnök hatáskörébe tartozott. Churchill szemében Berlinnek döntő politikai jelentősége volt, most pedig látnia kellett, hogy Eisenhower nem tesz meg minden erőfeszítést a főváros elfoglalására.

Március 29-én éjfél előtt Churchill titkosított telefonon felhívta Eisenhowert, és kérte a főparancsnokot, világítsa meg terveit. A miniszterelnök gondosan elkerülte a Sztálinnak szóló üzenet említését. Ehelyett nyomatékosan hangsúlyozta Berlin fontosságát, és amellett érvelt, hogy Montgomerynek meg kell engedni az északi támadás folytatását. Churchill érezte: életbevágóan fontos, hogy a nyugatiak megelőzzék az oroszokat a német főváros elfoglalásában. Most, március 30-án, ahogy elindult a hatvan-egynéhány mérföldnyire lévő – Chequersbe, mélységes aggodalommal latolgatta Eisenhower válaszát. „Berlin – mondta a főparancsnok – nem tartozik a legfontosabb katonai célpontok közé.”

Eisenhowert nyugtalanították a brit tiltakozások A főparancsnokot meglepte, milyen hevesen reagál London Montgomery északi támadásának átirányítására, de még jobban megdöbbentette a Sztálinnak küldött távirat nyomán támadt vihar. A maga részéről semmi okát nem látta a tiltakozásnak. Meggyőződése szerint lépése helyes és katonai szempontból nélkülözhetetlenül fontos volt, és felbőszítette, hogy a britek kétségbe vonták döntése helyességét. A heves vérmérsékletű Eisenhower volt most a legdühösebb a szövetségesek között.

Március 30-án reggel nekifogott, hogy megválaszolja a Washingtonból és

Londonból érkezett üzeneteket. Először is rövid igazoló választ küldött Marshall előző esti táviratára. Megígérte, hogy néhány órán belül részletes választ küld, egyelőre egyszerűen annyit közölt elöljárójával, hogy nem változtatta meg a terveket, és hogy a brit vádak „teljességgel alaptalanok. Tervem révén sokkal gyorsabban és biztosabban fogjuk megszerezni a kikötőket és minden mást az északi parton, mint erőinknek azzal a szétforgácsolásával, amelyet önhöz írott üzenete sürget."

Ezután, válaszul a miniszterelnök éjszakai telefonjára, további részletekkel szolgált Churchillnek, amelyek megvilágították a Montgomerynek adott parancsokat. „Az oroszok szándékait figyelembe véve, nagyon is Bradley vezetésével kívánatos egy központi támadás a Lipcse-Drezda irányba, mert az «nagyjából kettévágja és szét zúzza a nyugati oldalon lévő maradék ellenséges erők nagy részét»„ Ha a siker itt biztosítva van, Eisenhower további szándéka, hogy akciót indítson „az északi kikötők megtisztítására". Ezekért a feladatokért, mondotta a főparancsnok, Montgomery lesz a felelős, és Eisenhower, ha szükségét látja, a maga részéről javasolni fogja a tábornagy csapatainak megerősítését. A fenti követelmények kielégítése után Eisenhower azt tervezi, hogy Devers tábornok 6. hadseregcsoportját megindítja déli irányba az Erőd ellen, azzal a feladattal, hogy „akadályozza meg a német védelem megszilárdulását délen, és találkozzék az oroszokkal a Duna völgyében." A főparancsnok azzal a megjegyzéssel zárta levelét, hogy tervei „rugalmasak, és módosíthatók, ha a helyzet váratlan alakulása úgy kívánja." Berlinről nem ejtett szót.

Eisenhower üzenete a miniszterelnökhöz visszafogott hangú és korrekt volt, nem érzékeltette a főparancsnok haragját. Annál nyilvánvalóbban kiérződött a Marshallhoz intézett, beígért részletes táviratából. Eisenhower elmondta az Egyesült Államok hadereje vezérkari főnökének, nem érti, mi váltotta ki a britek tiltakozását.

„Én azt az utasítást kaptam, hogy a katonai együttműködés ügyében vegyem fel a kapcsolatot az oroszokkal." Ami a stratégiát illeti, Eisenhower ismételten hangoztatta, hogy abban nincs változás. „A brit vezérkari főnök a múlt nyáron tiltakozott, amikor meg akartam nyitni egy középső támadási irányt, mondván, hogy ez felesleges, és erőket von el az északi támadástól. Én akkor is hangsúlyoztam, hogy a fő erőkifejtés iránya északon lesz, azzal a céllal, hogy elszigetelje a Ruhr-vidéket, de tervem a kezdet kezdetétől,

már a D-napot megelőzően is tartalmazott egy fő és egy kisegítő irányt, mely egyesülve nagy erejű csapást mér kelet felé. Még a felületes szemlélő számára is világos, hogy a fő erőkifejtést Lipcse irányába kell mérni, melynek körzetében koncentrálódik a maradék német ipari kapacitás nagyobb része, és ahová tudomásunk szerint a német minisztériumok költöznek”

Eisenhower, visszautalva Montgomery és Brooke vitájára az egy csapásos stratégiát illetően, a következőket írja: „Azt az elvet követve, amelyet Brooke tábornagy erőltetett, elhatároztam, hogy az erőket egyetlen fő irányba koncentrálom. Ami a tervemet illeti, ez abból áll, hogy az amerikai 9. hadsereget visszahelyezem Bradley parancsnoksága alá, mivel a hadműveleteknek ebben a szakaszában az előrenyomulás a középső frontszakaszon történik A tervből tökéletesen kiviláglik, hogy a 9. hadsereget később vissza lehet adni, hogy segítse a brit és a kanadai csapatokat a teljes partvidék megtisztításában Lübecktől nyugatra. Ezután lehetőségünk nyílik egy déli irányú mozdulatra, amivel megelőzzük, hogy a nácik elfoglalják a hegyi erődjüket.”

A Nemzeti Erőd, amelyet Eisenhower „hegyi erődnek” nevezett, most nyilván egyike lett a legfontosabb katonai célpontoknak, és valóban jobban foglalkoztatta, mint Berlin. „Szeretném hangsúlyozni – írta a főparancsnok –, hogy maga Berlin már nem különösebben fontos célpont. A város jórészt elvesztette jelentőségét a németek számára, és a kormány is arra készül, hogy távozzék onnan egy másik körzetbe. Most az a fontos, hogy erőinket egyetlen irányba egyesítsük, és ez hamarabb meg fogja hozni Berlin elestét, Norvégia felszabadulását, a hajószállítmányok és a svéd kikötők megszerzését, mint erőink szétforgácsolása.”

Mire Eisenhower az üzenet végére ért, alig tudta leplezni haragját britek ellen. „A miniszterelnök és a vezérkar helytelenítette az «Anvil»-t [a dél-franciaországi inváziót]” – jelentette ki. – „Helytelenítették azt az elgondolásomat, hogy a németeket szét kell verni a Rajnától nyugatra, mielőtt nekifogunk a folyón való erőszakos átkelésnek, viszont kitartottak amellett, hogy a Frankfurttól északkeletre vezető út csak átszegdelt terepen vívott lassú harcokból fog állni. Most a jelek szerint azt akarják, hogy mielőtt a németeket teljesen legyőzzük, állítsam le a hadműveletet, amelyben sok ezer egység vesz részt. Állítom, hogy magam és tanácsadóim nap mint nap, óráról órára gondosan tanulmányozzuk ezeket a kérdéseket,

és semmi más nem vezérel bennünket, mint a mielőbbi győzelem akarása.”[28]

Később, de még ugyanazon a napon, Marshall tábornok és az Egyesített Vezérkar megkapta a brit vezérkar előző napi tiltakozásának egy bővített változatát. Ez a második üzenet jórészt az első terjedelmesebb kifejtéséből állt, de tartalmazott két fontos új mozzanatot is. A britek időközben a Moszkvában tartózkodó Archer tengernagytól tudomást szereztek azokról a kiegészítő adatokról, amelyeket a SHAEF Deane-nak küldött. A britek erőteljesen köve telték, hogy az információt ne adják át az oroszoknak. Ha a tárgyalások már megkezdődtek, függesszék fel, amíg az Egyesített Vezérkar át nem tekinti a helyzetet.

Ekkorra azonban már a britek között sem volt meg az egyetértés, méghozzá nemcsak Eisenhower üzenetének helyességét illetően, hanem abban a kérdésben sem, hogy mely részeit kell meg támadni. A brit vezérkar nem mutatta be a tiltakozás szövegét Churchillnek, mielőtt a táviratot elküldték Washingtonba. Churchill vádjai pedig különböztek a katonai tanácsadók vádjaitól. A miniszterelnök főképp azt helytelenítette, hogy „az új Eisenhower-terv eltéríti az előrenyomulás fő irányát Berlintől Lipcse és Drezda felé”. Ő úgy látja, az új terv a brit csapatokat „úgyszólván passzív szerepre kárhoztatja Északon”. De ami még rosszabb, „kizárja annak lehetőségét, hogy a britek az amerikaiakkal együtt vonuljanak be Berlinbe.”

Berlin, mint mindig, most is minden másnál jobban foglalkoztatta a miniszterelnököt. Úgy látta, Eisenhower „valószínűleg téved, amikor úgy véli, hogy Berlin lényegében elveszítette katonai és politikai jelentőségét”. Bár a kormányhivatalok „nagyrészt átköltöztek délre, nem szabad figyelmen kívül hagyni, mit jelent a németek számára Berlin eleste”. Nyugtalanította az a veszély, hogy a nyugatiak alábecsülik Berlin fontosságát, és a várost átengedik az oroszoknak. Kijelentette: „Mindaddig, amíg Berlin kitart és romjaiban ellenáll az ostromnak, ami könnyen megtörténhet, ébren fogja tartani a németek ellenállását. Ha viszont Berlin elesik, szinte minden német feladja a küzdelmet.”

Churchill, bár elvben egyetértett a vezérkar érveivel, úgy érezte, belekevertek „számos jelentéktelen, mellékes dolgot is”. Rámutatott, hogy „Eisenhower és az amerikai vezérkar nagy tiszteletnek örvend, és az amerikaiak úgy érezhetik, Eisenhowernek, mint győzedelmes

főparancsnoknak joga és kötelessége, hogy megpróbálja kikényszeríteni az oroszoktól a legjobb találkozási pontot a nyugati és a keleti hadseregek között”. Churchill attól tartott: a brit tiltakozás csak „újabb” érveket fog szolgáltatni az amerikai vezérkar számára”. Arra számított, hogy az amerikaiak „keményen visszavágnak”. Így is történt.

Március 31-én, szombaton, az amerikai vezérkar egyhangú támogatásáról biztosította Eisenhowert. Csupán két pontban értettek egyet a britekkel: Eisenhowernek részletesen ismertetnie kell terveit az Egyesített Vezérkarral, a Deane-nak küldött kiegészítő adatokat pedig vissza kell tartani. Az amerikai vezérkar szerint „a németországi csata most olyan stádiumba ért, amikor a harcoló csapatok parancsnoka az, aki képes a legjobban megítélni azokat az intézkedéseket, amelyek révén a németek hadereje és ellenállása a lehető leghamarabb felszámolható. Eisenhower tábornoknak szabad kezet kell kapnia, hogy kapcsolatba lépjen a szovjet hadsereg főparancsnokával.” Az amerikai katonai vezetők számára egyetlen cél létezett, és ez nem tartalmazott politikai megfontolásokat. „Az egyetlen célkitűzés – mondották – a gyors és teljes győzelem.”

Ám a viszály még távolról sem ért véget. Reimsben a felingerelt Eisenhower arra kényszerült, hogy újra meg újra elmagyarázza álláspontját. A nap folyamán Marshall utasításainak megfelelően a főparancsnok hosszú táviratot küldött az Egyesített Vezérkarnak, amelyben részletesen elmagyarázta terveit. Ezután táviratozott Moszkvába, és utasította Deane-t, hogy ne továbbítsa Sztálinnak a. SHAEF-től kapott kiegészítő információt. Ezt követően újabb üzenetben biztosította Marshallt: „A jövőben azokról a politikai tartalmú táviratokról, amelyeket a moszkvai katonai missziónak küldök, másolatot kap az Egyesített Vezérkar és a brit vezérkar is.” Végül sorra került Montgomery mindeddig megválaszolatlan vádja is, amely csaknem negyvennyolc órával korábban érkezett.

Nem csupán a többi üzenet sürgőssége okozta, hogy Eisenhower utoljára hagyta Montgomeryt. A két hadvezér közötti kapcsolat annyira feszültté vált, hogy Eisenhower most csupán akkor kommunikált a tábornaggyal, ha erre elkerülhetetlenül szükség volt. A főparancsnok évekkel később a következőképpen magyarázta a dolgot:[29] „Montgomery olyan személyeskedő módon bizonygatta, hogy az amerikaiak – különösképpen én – nem érdemlik meg a bizalmat, aminek valójában semmi köze nem volt a háborúhoz, úgy hogy végül nem voltam hajlandó tovább érintkezni vele.”

A főparancsnok és törzse – benne, érdekes módon, a SHAEF legmagasabb beosztású brit tábornokai is – olyan egocentrikus bajkeverőnek tartották Montgomeryt, aki a harcmezőn kívül óvatos és lassú. „Monty fehér lovon, fején kalappal akart belovagolni Berlinbe – mesélte később John Whiteley brit vezérőrnagy, a SHAEF hadműveleti főnökének helyettese –, de úgy éreztük, ha valamit gyorsan kell megtenni, azt jobb, ha nem adjuk neki." Sir Frederick Morgan altábornagy, a SHAEF vezérkari főnökének helyettese, másképp fogalmazott: „Akkoriban Monty volt az utolsó, akit Ike egy Berlin elleni támadásra kiválasztott volna – Montynak legalább hat hónap kellett volna a felkészüléshez." Bradleyt más fából faragták. „Bradley – mondta Eisenhower a szárnysegédjének – soha nem késlekedett, soha nem állt meg, hogy átcsoportosítsa erőit, amikor úgy látta, hogy lehetőség van a támadásra."

Eisenhower haragja, amit a Sztálinnak küldött levéllel kapcsolatos bírálatok váltottak ki, hozzáadódott a Montgomery és közte hosszú ideje fennálló ellenséges viszonyhoz, és ez világosan kiolvasható a tábornagyhoz írott válaszából, melyből csak úgy süt il méltatlankodás. „Ragaszkodnom kell ahhoz a döntésemhez, hogy a 9. hadsereget Bradley parancsnoksága alá rendelem – írta. – Mint már elmondtam önnek, ezzel együttjár, hogy egy későbbi szakaszban, az Elbán túli hadműveletek idején egy másik amerikai alakulat kerül majd az ön parancsnoksága alá. Ön bizonyára felfigyelt rá, hogy egyik üzenetemben sem említettem Berlint. Ez a város, meggyőződésem szerint nem több, mint egy földrajzi pont, és az ilyesmi soha nem érdekelt. Az én célom az ellenséges erők szétzúzása."

Eisenhower javában írta Montgomerynek szóló üzenetét, amelyben teljesen világossá tette álláspontját, ugyanekkor Churchill Chequersben történelmi jelentőségű vádló levelet fogalmazott a főparancsnok számára. Ez a levél szinte minden tekintetben az ellentéte volt annak, amit Eisenhower Montgomerynek írt. Valamivel este hét előtt a miniszterelnök a következőket táviratozta a főparancsnoknak: „Ha az ön számítása szerint az ellenség helyzete meggyengül, miért nem kel át az Elbán, és miért nem nyomul, előre keletre olyan messzire, amennyire csak lehetséges? Ennek fontos politikai jelentősége van, mert az orosz hadsereg a jelek szerint bizonyosan elfoglalja Bécset, és keresztülvág Ausztrián. Ha mi szándékosan nekik hagyjuk Berlint, annak ellenére, hogy egy karnyújtásnyira vagyunk a várostól, ez a két esemény még jobban megerősíti amúgy is érezhető

meggyőződésüket, hogy mindent ők csináltak.

Továbbá, nem hiszem, hogy Berlin elveszítette katonai, még kevésbé politikai jelentőséget. Berlin elestének rendkívüli lélektani hatása lesz a németek ellenállására a Birodalom minden részében. Amíg Berlin kitart, a németek nagy tömegei kötelességüknek fogják érezni, hogy folytassák a harcot. Nem tartom meggyőzőnek azt az elgondolást, hogy Drezda elfoglalása és az egyesülés az oroszokkal nagyobb jelentőségű volna. Amíg Berlin fölött német zászló lobog, a város lesz Németország legfontosabb pontja.

Éppen ezért minden erőmmel támogatom azt a tervet, amelyik alapján átkelünk a Rajnán, mégpedig, hogy az amerikai 9. hadseregnek a 21. hadseregcsoporttal együtt kell haladnia az Elbáig és Berlinen túl…"

Amikor Moszkvában besötétedett, az amerikai és a brit nagykövet, Deane és Archer kíséretében, találkozott a szovjetek vezetőivel, és átadták Eisenhower üzenetét. A megbeszélés rövid volt. Mint, mint Deane később a főparancsnoknak jelentette, „örömmel töltötte el a Németország középső részén indított támadás iránya és úgy vélte, „Eisenhower fő erőkifejtése nagyon helyesen arra irányul, hogy Németországot kettévágja". Egyetértett azzal is, hogy a németek utolsó védőbástyája valószínűleg Csehszlovákia északi részén és Bajorországban lesz. Sztálin, miközben helyeselte az angol-amerikai stratégiát, diplomatikusan hallgatott a sajátjáról. A szovjet tervek végső összehangolására várni kell – mondta Sztálin –, amíg még egyszer konzultál vezérkarával. A találkozó befejezéseként megígérte, hogy huszonnégy órán belül válaszol Eisenhower üzenetére.

Alighogy a látogatók távoztak, Sztálin felhívta Zsukov és Konyev marsallt. Tömören beszélt, de parancsa világos volt: a két parancsnok másnap, húsvét vasárnapján sürgős megbeszélésre haladéktalanul repüljön Moszkvába. Sztálin nem magyarázta meg parancsa okát, de titokban biztos volt, hogy a nyugati szövetségesek hazudnak, és Eisenhower azt tervezi, megelőzi a Vörös Hadsereget Berlinben.

HARMADIK FEJEZET

Az ezer mérföldes repülőút a keleti frontról Moszkvába hosszú volt és fárasztó. Georgij Zsukov marsall elcsigázottan dőlt hátra az ülésen, ahogy a

terepszínű parancsnoki kocsi felzötyögött a kockakővel burkolt dombra, és kigördült a hatalmas Vörös térre. A kocsi elsuhant a sokkupolás, tortadíszes Vaszilij Blazsennij székesegyház mellett, balra fordult, és behajtott a Kreml erődfalának nyugati kapuján. Közvetlenül Zsukov mögött egy másik parancsnoki kocsiban Ivan Konyev marsall érkezett. A kaput őrző Szpasszkaja torony óráján az arany mutatók pár perc híján délután ötöt mutattak

A két parancsnoki kocsi áthaladt a széljárta belső udvarokon, a freskódíszes paloták, aranykupolás katedrálisok és sárga homlokzatú, masszív kormányzati épületek között, és a hajdani orosz cárok székhelye, a Kreml épületegyüttesének központja felé tartott. A Nagy Ivánnak nevezett monumentális, tizenhetedik századi fehér téglatorony mellett a kocsik lelassítottak, elhagytak néhány ősi ágyút, és megálltak egy hosszú, háromemeletes homoksárga épület előtt. Néhány pillanattal később a két jól szabott sötétszürke egyenruhás férfi, súlyos arany váll-lapján a szovjet marsallok egy hüvelyknyi csillagával, belépett a liftbe, amely felvitte őket Sztálin második emeleti irodájába. Abban a pár percben, amíg szárnysegédekkel és kísérő tisztekkel körülvéve odaértek, a két katona szívélyesen elbeszélgetett egymással. Felületes szemlelő jó barátoknak nézhette volna őket. Valójában ádáz vetélytársak voltak.

Zsukov is, Konyev is elérte pályafutása lehetséges csúcsát. Mindkettő kemény, pragmatikus maximalista volt, és a tisztikarban a legnagyobb dicsőségnek és egyben hatalmas felelősségnek számított az ő kezük alatt szolgálni. A zömök, köpcös, nyájasnak látszó Zsukov volt az ismertebb kettejük közül, a nagyközönség és a sorkatonaság egyaránt a Szovjetunió legnagyobb katonájaként bálványozta őt. A tiszti állományban azonban akadtak, akik szörnyetegnek tartották.

Zsukov a cári időkben a dragonyosoknál közlegényként kezdte hivatásos pályafutását. Amikor 1917-ben kitört a forradalom, csatlakozott a forradalmárokhoz. A szovjet lovasság kötelékében harcolt a bolsevikellenes csapatokkal, és olyan bátorságot és kíméletlenséget tanúsított, hogy a polgárháború utáni Vörös Hadseregben tiszti rendfokozatot kapott. Bár ragyogó képzelőtehetséggel és természetes parancsnoki vénával rendelkezett, előfordulhatott volna, hogy viszonylag ismeretlen tiszt marad, ha a harmincas években „Sztálin nem hajt végre brutális tisztogatást a Vörös Hadsereg tábornokai között. A tisztogatások áldozatai többségükben

a forradalom veteránjai lettek, Zsukov azonban, talán azért, mert inkább volt katona, mint pártember, megmenekült. A régi gárda könyörtelen félreállítása felgyorsította előmenetelét. 1941-re elérte a Szovjetunió legmagasabb katonai beosztását: ő lett a Szovjetunió haderejének vezérkari főnöke.

Zsukovot a „katonák katonájaként" ismerték. Talán mert valamikor maga is sorkatonaként kezdte, az a hír járta róla, hogy együtt érez a legénységgel. Úgy vélte, amíg a csapatok jól harcolnak, a háborús zsákmányszerzés a megérdemelt jutalmuk. A tisztjeitől azonban könyörtelen fegyelmet követelt. A magasabb parancsnokok közül azokat, akik nem ütötték meg a mértéket, nem egyszer a helyszínen leváltotta, és utóbb keményen megbüntette a hibájukért. A büntetés általában kétféle lehetett: a tisztet vagy büntetőzászlóaljba küldték, vagy a frontvonal legveszélyesebb szakaszára vezényelték, közkatonaként. A tiszt néha választási lehetőséget kapott.

1944-ben a lengyelországi hadjárat során Zsukov Konsztantyin Rokosszovszkij marsall és Pavel Batov vezérezredes, a 65. hadsereg parancsnoka társaságában figyelte a csapatok előrenyomulását. Zsukov, aki látcsövön keresztül követte az eseményeket, hirtelen, odakiáltott Batovnak: „A hadtestparancsnokot és a 44. lövészhadosztály parancsnokát büntetőzászlóaljba!" Rokosszovszkij és Batov azonnal könyörögni kezdett, hogy megmentsék a két tábornokot. Rokosszovszkijnak sikerült megmenteni a hadtestparancsnokot. A másik tiszt esetében Zsukov hajthatatlannak bizonyult. A tábornokot haladéktalanul lefokozták, a frontra küldték, és rábízták egy öngyilkos roham vezetését, amelynek csaknem az első perceiben el is esett. Ezt követően Zsukov a Szovjetunió legmagasabb katonai kitüntetésére, a Szovjetunió Hőse arany csillagára terjesztette fel az elesettet.

Maga Zsukov, akárcsak fő vetélytársa, Konyev, háromszor kapta meg a Szovjetunió Hőse kitüntetést. A kitüntetések csak úgy záporoztak mindkét marsallra, de míg Zsukov hírnevétől visszhangzott az ország, Konyev gyakorlatilag ismeretlen maradt, és ez a névtelenség fájt neki.

Konyev magas, durván faragott, életerős férfi volt, akinek tekintetében ravasz fény csillogott. Negyvennyolc esztendős volt, egy esztendővel fiatalabb mint Zsukov, és a két férfi pályafutása bizonyos tekintetben párhuzamosan futott. Konyev is harcolt a cárért, majd ő is átállt a

forradalmárokhoz, és tovább szolgált a szovjet csapatoknál. Volt azonban egy különbség köztük, és ez a különbség az olyan emberek szemében, mint Zsukov, fontosnak számított. Konyev politikai komisszárként került a Vörös Hadseregbe, és bár 1926-ban áttért a parancsnoki vonalra, és szabályos tiszt lett, a többi katona szemében pályáján örökre folt maradt. A hadseregben mindig is szívből utálták a politikai tiszteket, akik akkora hatalommal voltak felruházva, hogy a parancsnok egyetlen parancsot sem adhatott ki a rangidős komisszár ellenjegyzése nélkül. Zsukov lojális párttag létére soha nem tartotta az egykori komisszárokat igazi hivatásos katonáknak. Állandó bosszúságot jelentett számára, hogy a háború előtti esztendőkben ő és Konyev ugyanazokon a hadszíntereken tevékenykedett, és nagyjából vele azonos ütemben haladt előre a ranglétrán. Sztálin, aki mindkettejüket személyesen választotta ki magának a harmincas évek fiatal tábornokai közül, tisztában volt kettejük rivalizálásával, ravaszul ki is használta azt, és nemegyszer kijátszotta kettejüket egymás ellen.

Konyevet, goromba, szókimondó modora ellenére katonai körökben általában okosabbnak és műveltebbnek tartották Zsukovnál. Szenvedélyesen szeretett olvasni, a parancsnokságon mindig tartott egy kis könyvtárat, és olykor-olykor egy-egy Turgenyev vagy Puskin-idézettel lepte meg munkatársait. A legénységi állomány kemény fegyelmezőnek ismerte őt is. Zsukovval ellentétben azonban megértőbben bánt a tisztjeivel, és haragját megtartotta az ellenségnek. A harctéren barbár dolgokat tudott művelni. A dnyeperi csata egyik szakaszában, amikor csapatai bekerítettek több német hadosztályt. Konyev azonnal megadást követelt tőlük. Amikor a németek ezt visszautasították, Konyev rájuk eresztette kardforgató kozákjait. Megengedtük kozákjainknak, hogy üssék-vágják, őket, kényük-kedvük szerint – mondta 1944-ben Milovan Gyilasznak, a moszkvai jugoszláv katonai misszió vezetőjének. – Ők pedig lekaszabolták a karját annak, aki megadásra feltartotta a kezét.” Ebben a tekintetben Zsukov és Konyev közt nem volt véleménykülönbség: nem tudták megbocsátani a nácik atrocitásait. A németek egyiküktől sem várhattak kegyelmet vagy könyörületet.

Most, amint a két marsall végigvonult a második emeleten Sztálin irodája felé, mindketten okkal sejtették, hogy a megvitatandó kérdés Berlin lesz. Az ideiglenes tervek szerint a város bevétele Zsukov középen elhelyezkedő 1. Belorusz Frontjára várt. Rokosszovszkij 2. Belorusz Frontja északról,

Konyev 1. Ukrán Frontja délről segíti a támadást. De Zsukov el volt szánva, hogy egymaga veszi be Berlint. Esze ágában sem volt segítséget kérni, különösen nem Konyevtől. Ám Konyevet ugyancsak foglalkoztatta a város. Zsukov csapatai könnyen elakadhatnak a terep nehézségei miatt, különösen az Odera nyugati partjának közvetlen közelében. Ha ez megtörténik, gondolta Konyev, esélyt kap rá, hogy elorozza Zsukovtól a pálmát. Fejben még az akció vázlatát is kidolgozta. Természetesen minden Sztálinon múlik, de Konyev mohón áhította, hogy fölébe kerekedjék Zsukovnak, és megszerezze a rég áhított dicsőséget. Biztos volt benne, hogy ha a jószerencse úgy hozza, meg tudja előzni riválisát Berlinben.

A vörös kárpitbevonatú folyosó közepén a kísérő tisztek betessékelték Zsukovot és Konyevet egy tárgyalóhelyiségbe. Az asztal fölött két súlyos kristálycsillár szórta a fényt. Az egyik sarokban ferdén egy kis íróasztal és egy bőr karosszék állt, mellette a falon nagy Lenin-kép függött. Az ablakokon sötétítő függöny. A helyiségben nem volt egyetlen zászló vagy más jelvény sem, de ott díszelgett azonos keretben Oroszország két leghíresebb hadvezérének képmása. Az egyik metszet II. Katalin ragyogó tábornagyát, Alekszandr Szuvorovot, a másik azt a Mihail Kutuzovot ábrázolta, aki 1812-ben szétzúzta Napóleon seregeit. A helyiség végében kétszárnyú ajtó vezetett Sztálin irodájába.

A két marsall számára nem volt ismeretlen ez a hely. Amikor 1941-ben Zsukov lett a vezérkar főnöke, itt dolgozott a hallban; emellett mindkét férfi sokszor találkozott már Sztálinnal. Ez a megbeszélés azonban nem holmi magánbeszélgetésnek ígérkezett. Alig pár perccel azután, hogy a két marsall belépett a helyiségbe, megjelent az a hét férfi, akik a háború alatt Sztálin után a Szovjetunió legfontosabb személyei voltak: az Állami Védelmi Bizottság tagjai, amely a szovjet hadigépezet leghatalmasabb döntéshozó testülete volt.

A szovjet vezetők minden formalitás és rangtisztelet nélkül töltötték meg a termet. Ott volt Vjacseszlav Molotov, a bizottság elnökhelyettese, Lavrentyij Berija, az NKVD kövérkés, rövidlátó vezetője, Oroszország egyik legrettegettebb alakja, Georgij Malenkov, a Kommunista Párt Központi Bizottsága korpulens titkára és a hadiellátás vezetője, Anasztasz Mikojan, az iparral kapcsolatos ügyek keskeny arcú, karvalyorrú koordinátora, Nyikolaj Bulganyin vezérezredes, a Legfelsőbb Főhadiszállás elegáns, kecskeszakállas képviselője, a flegmatikus, bajszos Lazar Kaganovics,

szállítási szakértő, a bizottság egyetlen zsidó tagja, valamint Nyikolaj Voznyeszenszkij, gazdasági tervező. A katonaságot A. A. Antonov tábornok, vezérkari főnök és Styemenko tábornok a vezérkar hadműveleti főnöke képviselte. Amint a legfelső szovjet vezetők elfoglalták helyüket, kinyílt a generalisszimusz irodájának ajtaja, és belépett az alacsony, köpcös Sztálin.

Egyszerű mustárszín egyenruhát viselt, váll-lapok és rangjelzés nélkül. Széles vörös lampasszal díszített nadrágja szárát térdig érő puha fekete csizmájába tűrve viselte. Zubbonyának bal zsebe fölött egyetlen kitüntetést viselt: a Szovjetunió Hőse vörös szalagon függő arany csillagát. Foga között egyik kedvenc pipája, egy brit Dunhill. Nem sok időt fecsérelt a formalitásokra. Konyev visszaemlékezése szerint alighogy üdvözölték egymást, Sztálin beszélni kezdett.[30]

Először feltett Zsukovnak és Konyevnek néhány kérdést arról, mi a helyzet a fronton, aztán sietve rátért a lényegre. Halk, jellegzetes grúzos akcentusával hatásosan bejelentette: „Drágalátos szövetségeseink *(szojuznyicski)* a Vörös Hadsereget megelőzve el akarják foglalni Berlint."

Itt egy rövid hatásszünetet tartott, aztán így folytatta: tudomása van az angol-amerikai szövetségesek terveiről, amelyekből kitűnik, hogy „szándékaik a legkevésbé sem „szövetségesek". Nem tett azonban említést Eisenhower előző este küldött üzenetéről sem más információforrásról. Aztán Styemenko tábornokhoz fordult, és felszólította: „Tegyen jelentést!"

Styemenko felállt. Eisenhower csapatai azt tervezik – jelentette –, hogy bekerítik és megsemmisítik az ellenséges csoportosításokat a Ruhr-vidéken, majd tovább támadnak Lipcse és Drezda irányába. De „mintegy út közben" el akarják foglalni Berlint is. Mindezt pedig úgy fogják feltüntetni, mint a Vörös Hadseregnek nyújtott segítséget. Valójában Eisenhower fő célkitűzése a szovjet csapatok megelőzése Berlin elfoglalásában. Mi több, a SZTAVKA (a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása) tudomása szerint „folyamatban van két szövetséges légideszant hadosztály gyorsított felkészítése egy berlini bevetésre."[31]

Konyev a maga verziójában úgy emlékezett, hogy a szövetségesek tervei, Styemenko leírása szerint, tartalmazták Montgomery támadását a Ruhr-vidéktől északra „a Berlint a brit haderő fő csoportosításától elválasztó legrövidebb út mentén." Styemenko azzal fejezte be, emlékezett Konyev, hogy „a rendelkezésünkre álló valamennyi adat és információ

alapján ez a terv – Berlin bevétele a szovjet hadsereg előtt – az angol-amerikai parancsnokság szerint teljesen realisztikusnak tekinthető, és előkészítése teljes erővel folyik."[32]

Amint Styemenko befejezte a katonai értékelést, Sztálin a két marsallhoz fordult. „Szóval – kérdezte lágyan –, ki fogja bevenni Berlint? Mi, vagy a szövetségesek!"

Konyev később büszkén vallotta, hogy elsőnek ő válaszolt: „Mi – felelte –, mégpedig az angol-amerikai csapatokat megelőzve."

Sztálin rátekintett, és halvány mosoly futott át az arcán. „Szóval, ilyen kemény legények vagyunk?" – mondta esetlen humorral. Aztán, Konyev visszaemlékezése szerint hangja egy szempillantás alatt ismét hideg és tárgyilagos lett, és egy sor kérdést szegezett a marsallnak. Hogyan gondolja Konyev, hogy délről időben el tudja foglalni Berlint? „Nem lesz szükség erői nagyobb átcsoportosítására?" – kérdezte. Konyev túl későn vette észre a csapdát. Sztálin ismét a régi trükköt vette elő, hogy kijátssza egymás ellen az embereit, de mire Konyev ráébredt volna erre, már belefogott a válaszba. „Sztálin elvtárs – mondta –, minden szükséges intézkedést meg fogunk tenni. A Berlin bevételéhez szükséges átcsoportosítást időben végrehajtjuk."

Ez volt a pillanat, amire Zsukov várt. „Szót kérek – jelentkezett nyugodtan, szinte leereszkedőn. Aztán választ sem várva belekezdett. – Ha jól megfontoljuk, az 1. Belorusz Front csapatainak nincs szükségük átcsoportosításra. Mi már most készen állunk. Pontosan szemközt állunk Berlinnel. Mi vagyunk a legközelebb Berlinhez. Mi fogjuk bevenni Berlint." Sztálin szó nélkül egy pillantást vetett a két marsallra. Újra mosoly futott át az arcán. „Nagyon helyes – mondta lágyan. – Önök most mindketten itt maradnak Moszkvában, és a vezérkarral együtt kidolgozzák a terveiket. Negyvennyolc órán belül várom a jelentésüket. Azután a jóváhagyott tervekkel visszatérhetnek a frontra."

A két marsallt egyaránt megdöbbentette a rendelkezésükre bocsátott idő rövidsége. Mindeddig úgy gondolták, Berlin ostromának megindítására május elején kerülhet sor. Most Sztálin nyilvánvalóan azt várta tőlük, hogy hetekkel korábban megindítsák a támadást. Ez különösen Konyevre hatott kijózanítóan. Volt ugyan egy vázlatos elgondolása, amellyel, úgy gondolta, képes Zsukovot megelőzve elfoglalni Berlint, de ebből semmit nem vetett még papírra. A megbeszélés nyomán egyszeriben ráébredt, milyen iszonyatos szállítási feladatokat kellene a lehető legrövidebb idő alatt

megoldani. Minden felszerelést és utánpótlást haladéktalanul ki kell juttatni a frontra. De a legrosszabb, hogy Konyevnek nem volt elegendő embere. A felső-sziléziai harcok után csapatai jelentős része még szét volt szórva valahol délen. Egyes egységek mérföldekre lehettek Berlintől. Ezeket haladéktalanul át kellett volna csoportosítani, ami óriási szállítási problémát jelentett volna.

Zsukov sem volt kevésbé nyugtalan. Bár törzsének tisztjei már javában dolgoztak a támadás tervein, távolról sem állt még készen. Hadseregei kedvező állásokat foglaltak el, de még neki is folytatnia kellett az erők és eszközök utánszállítását, hogy feltöltse kimerült csapatait. Egyes hadosztályai, amelyek teljesen feltöltve 9-12.000 főből álltak, most alig számláltak háromezer-ötszáz főt. Zsukov tisztában volt vele, hogy a berlini hadművelet rendkívüli nehézségekkel fog járni, és fel akart készülni minden eshetőségre. Felderítése jelentette, hogy „a város és környéke gondosan felkészült a szívós ellenállásra. Minden utca, tér, útkereszteződés, ház, csatorna és híd részét képezi az általános védelmi rendszernek…” Ha most meg akarják előzni a nyugatiakat Berlin elfoglalásában, fel kell mindent gyorsítani. Milyen hamar tudja elkezdeni a támadást? Ez volt az a kérdés, amelyre Sztálin választ várt, mégpedig a lehető leggyorsabban.

Mielőtt a megbeszélés véget ért, Sztálin még egyszer megszólalt. Hangjában nyoma sem volt melegségnek. „Figyelmeztetem önöket, hogy különösen fontosnak tartjuk a hadműveletek kezdő időpontját.”

Ezzel ismét felszította a két hadvezér közötti, sohasem túlságosan titkolt rivalizálást. Sztálin kurtán biccentett a környezetének, aztán elhagyta a helyiséget.

A szovjet vezetőre, miután mozgásba hozta a gépezetet, még egy fontos feladat várt: gondos, részletes választ kellett küldenie Eisenhower táviratára. Sztálin nekifogott, hogy kidolgozza a már kész vázlatot. Este nyolcra elkészült, és a választ el is küldték. „Megkaptam március 28-i táviratát” – telegrafálta Sztálin Eisenhowernek. – Az a terve, hogy a német csapatokat a szovjet csapatokkal való találkozás után kettévágja, teljes egészében egybe esik a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság tervével.” Sztálin egyetértett azzal is, hogy a találkozásnak Lipcse-Drezda körzetében kell megtörténnie, mivel „a szovjet csapatok ebbe az irányba mérik fő csapásukat”. Ami a Vörös hadsereg támadásának dátumát illeti, Sztálin erre is határozott választ adott. Erre „előre láthatólag május második felében”

kerül sor.

Üzenetének legfontosabb része a harmadik bekezdés. Ebben azt a benyomást igyekezett kelteni, hogy a német főváros egyáltalán nem érdekli. „Berlin elveszítette korábbi stratégiai jelentőségét” – írta. Igen, közölte Sztálin, a város annyira érdektelen számunkra, hogy „a szovjet legfelső hadvezetés tervei szerint a berlini irányba csak másodrendű erőket szánunk.”

Winston Churchill csaknem egész délután a brit vezérkarral tanácskozott. Nyugtalan volt és bosszús. A nyugtalanság oka Eisenhower üzenete, volt, amely pontatlanul jött át a közvetítésen. A távirat egyik mondata így hangzott: „Montgomery őrjárati feladatokat fog kapni…” Churchill erre élesen azt válaszolta: úgy látja, „Őfelsége csapatai érthetetlenül szűk szférába kényszerülnek”. Eisenhower meghökkenten visszatáviratozott: „Meg vagyok döbbenve, mi több, meg vagyok sértve… Mi sem áll távolabb szándékaimtól, mint ez, és azt hiszem, feljegyzésemből ez ki is fog derül ni.” Kiderült, hogy Eisenhower nem használta az „őrjárati feladatok” kifejezést. Ő azt mondta: „ilyen feladatokat”, de szavait tévesen továbbították. Churchillt bosszantotta az incidens, amely jelentéktelen volt ugyan, mégis komoly zavart okozott.

Korántsem volt azonban jelentéktelen a miniszterelnök szemében az, hogy az amerikaiak továbbra is közönyösnek mutatkoztak Berlin iránt. Churchill a rá jellemző szívóssággal ragadta most meg egyszerre mindkét problémát: a szövetségesek kapcsolatát és Berlin kérdését. A miniszterelnök a gyengélkedő Roosevelthez írott hosszú táviratában – mely az első volt az SCAF 252 konfliktus óta – először hosszasan kifejtette, hogy tökéletesen megbízik Eisenhowerben. Miután így eloszlatta „a valaha is együtt harcoló legigazabb barátok és szövetségesek közötti félreértést”, azonnal rátért a német főváros sürgős elfoglalásának kérdésére. „Semmi nem lenne képes olyan pszichológiai hatást gyakorolni a német csapatokra, ami felérne Berlin elestével – érvelt. – Ez lesz a vereség legfontosabb jele. Ha az oroszok foglalják el Berlint, vajon nem vésődik-e tudatukba az a megalapozatlan vélemény; hogy ők járultak hozzá a legtöbb el a közös győzelemhez, s vajon nem ébreszt-e ez bennük olyan szándékokat, amelyek a későbbiekben súlyos és veszedelmes bonyodalmakhoz vezetnek? Éppen ezért úgy vélem: politikai szempontból igen fontos, hogy ha Berlin elérhető közelségbe kerül, okvetlenül el kell foglalnunk.”

Másnap, amikor Churchill megkapta Sztálin Eisenhowerhez írott üzenetének a másolatát, aggodalma tovább fokozódott. Ennek tartalmát a miniszterelnök módfelett gyanúsnak érezte. Este háromnegyed tizenegykor táviratot küldött Eisenhowernek. „Egyre inkább meg vagyok győződve annak fontosságáról, hogy mi foglaljuk el Berlint, amit könnyen meg is tehetünk annak alapján, amit az Önnek küldött moszkvai válasz harmadik pontja mond: «Berlin elveszítette korábbi stratégiai jelentőségét.» Ezt annak fényében kéne megvizsgálni, amit a dolog politikai aspektusáról mondottam." Majd hevesen hozzátette: most úgy látja, „rendkívül fontos, hogy az oroszokkal a lehető legkeletebbre szorítsunk kezet."

Mindent egybe véve, Churchill egyáltalán nem tett le Berlin megszerzéséről. Még optimista volt. Eisenhowerhez intézett üzenetét így fejezte be: „Nyugaton még nagyon sok minden történhet Sztálin végső offenzívája előtt." Leghőbb vágya most az, hogy a szövetségesek lendülete és lelkesedése jóval a Sztálin által megjelölt dátum előtt eljuttassa a csapataikat Berlinbe.

*

Sztálin parancsnokságán Zsukov és Konyev marsall éjt nappallá téve dolgozott. Április 3. keddre, a negyvennyolc órás határidő lejárta előtt mindkét terv elkészült. A két marsall most ismét találkozott Sztálinnal.

Először Zsukov mutatta be a tervét. A marsall már hónapok óta foglalkozott a támadás gondolatával, és a hatalmas 1. Belorusz front tervezett mozdulatai a kisujjában voltak. A fő támadást virradat előtt indítja – mondta –, Küstrintől nyugatra, az Oderán átnyúló 44 kilométeres hídfőtől, egyenesen arccal Berlinnek. Északról és délről kisegítő támadások fogják támogatni a fő csapást.

Zsukov terve elképesztő méretű utánpótlási feladatot jelentett. A fő csapásban nem kevesebb, mint négy összfegyvernemi és két harckocsi hadsereget, a kisegítő támadásokhoz irányonként két hadsereget kívánt bevetni. A második lépcsőt is figyelembe véve összesen 768.100 fő vesz részt a küzdelemben. Zsukov nem bízott semmit a véletlenre, ezért a küstrini hídfő biztosítására a front minden *kilométerére* minimálisan kétszázötven, vagyis négy méterenként egy löveget szánt! A támadást mindent elsöprő pergőtűzzel kívánta előkészíteni, amelyben mintegy tizenegyezer löveg vesz részt, nem számítva a kisebb űrméretű aknavetőket.

A marsall most ért el terve legkedvesebb mozzanatához. Az ellenség megrémítésére Zsukov szokatlan és meghökkentő fogást eszelt ki. A támadást még virradat előtt indítják meg. Zsukov tervei szerint az indulás pillanatában száznegyven nagy fényerejű légvédelmi reflektor fényét irányítják az ellenség állásaira, hogy elvakítsák és demoralizálják a németeket. A marsall arra számított, hogy terve tömegmészárlást fog eredményezni.

A féktelen ambícióktól fűtött Konyev terve ugyanilyen monumentális, s ha lehet, még összetettebb és bonyolultabb volt. „Berlin olyan mohón áhított célpont volt valamennyiünk számára, hogy a közkatonától a tábornokig mindenki ugyanazt akarta: a saját szemével látni és a saját fegyvere erejével elfoglalni Berlint – mondta később. – Ez volt nekem is a leghőbb vágyam… Teljesen eltöltött ez az óhaj."

A tények azonban azt mutatták, hogy Konyevnek a várostól legközelebb állomásozó csapatai is több mint hetvenöt mérföldre voltak Berlintől. Ennek leküzdéséhez Konyev a gyorsaságra számított. Harckocsi hadseregeit ravaszul a jobb szárnyra összpontosította, hogy egy áttörés után északnyugat felé lecsapva Zsukov előtt becsusszanhasson a városba. Ez volt az az elgondolás, amit már hetek óta dédelgetett. Most, Zsukov előadása után jobbnak látta, ha nem fedi fel a kártyáit, ehelyett a hadművelet részleteire koncentrált. Terve szerint csapatai hajnalban, az alacsonyan szálló vadászgépek által fejlesztett füsternyő védelme alatt erőszakos átkelést hajtanak végre a Neissén. A támadásban részt vesz öt összfegyvernemi és két harckocsi hadsereg, 511.700 fő. Figyelemre méltó, hogy Konyev ugyanolyan csaknem hihetetlen sűrűségű tüzérségre számított, mint Zsukov – kétszázötven löveg a front minden kilométerére –, és még nálánál is nagyobb mértékben akarta ki használni hatásukat. „Szomszédomtól eltérően – emlékezett Konyev – a tüzérségi előkészítést két óra harmincöt percesre terveztem."

Konyevnek azonban roppant nagy megerősítésre lett volna szüksége. Míg Zsukovnak nyolc hadserege tartózkodott az Odera mentén, Konyevnek a Neisse mentén nem volt csak öt. Terve végrehajtásához még két további hadsereg kellett volna. Némi vita után Sztálin beleegyezett, hogy átadja neki a 28. és a 31. hadsereget, mert „a frontok a Baltikumban és Kelet-Poroszországban lerövidültek." Sztálin azonban rámutatott, hogy sok időbe telik, mire ezek a hadseregek elérik az 1. Ukrán Frontot. A szállító

eszközök túl voltak terhelve. Konyev ekkor úgy határozott, hogy hazardírozni fog. Úgy gondolja, mondta Sztálinnak, hogy meg tudja indítani a támadást, miközben az erősítés még útban van, és majd menetből veti ütközetbe őket.

Sztálin, miután meghallgatta mindkét javaslatot, egyelőre jóváhagyta mindkettőt. De Zsukovot tette felelőssé Berlin elfoglalásáért. Távolabbi feladatként a marsallnak ki kell jutnia az Elba vonalához. Konyev ugyanazon a napon indítja meg a támadást, mint Zsukov, szétzúzza az ellenséget Berlin déli peremén, majd csapatai tovább törnek előre nyugat felé, hogy találkozzanak az amerikaiakkal. A harmadik szovjet hadseregcsoport. Rokosszovszkij marsall 2. Belorusz Frontja, mely Zsukovtól északra, az Odera alsó folyása mentén összpontosul, egész a tengerpartig, nem vesz részt Berlin ostromában. Rokosszovszkij 315.000 fős csoportosítása később indítja meg támadását, keresztülvág Észak-Németországon, és találkozik a brit csapatokkal. A három szovjet hadseregcsoportosítás összesen 1.593.800 főből fog állni.

Mint kitűnt, Konyev csapatai támogató szerepet kaptak Berlin ostromában. Ezután azonban Sztálin a térkép fölé hajolt, és megrajzolta a sávhatárt Zsukov és Konyev csoportosításai között. Különös határvonal volt ez. Az orosz fronttól keletre kezdődött, keresztülszelte a folyót, és továbbfutott egyenest a tizenhatodik századi Lübben városáig a Spree partján, Berlintől mintegy hatvanöt mérföldnyire délre. Sztálin ceruzája itt hirtelen megállt. A vonalat, mely keresztülvágott Németországon, eddig a pontig Konyev nem léphette át. Ezek szerint az 1. Ukrán Front hadseregei nyilvánvalóan teljesen kiszorultak volna a Berlin elleni támadásból. De a ceruza megállt, és Konyev felvillanyozódott. Bár „Sztálin nem mondott ki semmit – emlékezett később –, hallgatólagosan jelezte, hogy a front parancsnoksága részéről lehetőség van a kezdeményezésre.” Konyev – kimondatlanul – megkapta a zöld utat Berlin ostromára – ha képes lesz azt megoldani. Konyev úgy érezte, Sztálin „olvas a gondolataiban. Ezzel a – Konyev szavaival élve – „titkos versenyfelhívással” véget ért a megbeszélés.

A marsallok terveit haladéktalanul hivatalos direktívák formájába öntötték. Másnap reggel a rivális parancsnokok, kezükben a parancsokkal, gomolygó ködben kihajtottak a moszkvai repülőtérre, égve a türelmetlenségtől, hogy mielőbb visszajussanak a parancsnokságukra. A nekik szóló parancs egy teljes hónappal előbbre irányozta elő a támadást

annál a dátumnál, amit Sztálin Eisenhowernek megadott. Biztonsági okokból a direktívákban nem jelölték meg a dátumot, de Sztálin személyesen közölte Zsukovval és Konyevvel a döntést. A Berlin elleni támadás április 16-án, hétfőn fog megindulni.

*

Zsukov és Konyev már nekifogott, hogy lázas sietséggel felkészítse berlini bevetésre tizenhárom hadseregük több mint egymillió emberét, amikor Adolf Hitler előállt egy újabb hírhedt ötletével. Szerinte a fővárossal szemközt Küstrinnél összegyülekezett orosz „csoportosítás csupán hatalmas félrevezetés. A szovjetek fő támadási célja nem Berlin, hanem délen Prága. Hitler tábornokai közül csupán egyetlenegy volt, aki ugyanebben a „sugallatban" részesült. Az illető, Ferdinand Schörner vezérezredes, a Heinrici déli szárnyán elhelyezkedő Közép Hadseregcsoport új parancsnoka, ugyancsak átlátott a szitán. „Führerem! Gondoljunk a történelemre! – figyelmeztette Hitlert. – Emlékezzék Bismarck szavaira: „Akié Prága, azé Európa!" A brutális Schörnert, a Führer kegyencét, a németek egyik legtehetségtelenebb tábornokát azonnal előléptették tábornaggyá. Ezzel egy időben Hitler kiadott egy végzetes parancsot. Április 5. éjjelén utasította az OKH-t, hogy irányítsak át délre Heinrici négy harcedzett páncélos egységét, éppen azt az erőt, amelyet Heinrici arra szánt, hogy felfogja az oroszok támadását.

NEGYEDIK FEJEZET

Heinrici vezérezredes kocsija lassan haladt Berlin romjai között a Birodalmi Kancellária felé, ahová kilenc nappal korábban Hitler díszruhás gyűlést hívott össze. Heinrici a kocsi hátsó ülés én ült hadműveleti főnöke, Eismann vezérkari ezredes mellett, és némán nézett kifelé a tűzmarta, kormos utcákra. Az utóbbi két évben egyetlenegyszer járt csak a fővárosban. Most nem akart hinni a szemének. Ebben a romhalmazban soha nem ismerte volna fel Berlint.

Normális körülmények között az út a parancsnokságról a Birodalmi Kancelláriáig nem tartott volna tovább másfél óránál, most azonban csaknem három órája voltak úton. A járhatatlanná vált utcák újra meg újra bonyolult kitérőkre kényszerítették a kocsit. Gyakran még a fő közlekedési

útvonalak is járhatatlannak bizonyultak. Másutt a düledező házak tették veszedelmessé az utat. A hatalmas bombatölcsérekben víz bugyborékolt. A szivárgó gáz kék lánggal lobogott a repedezett csővezetékeken.
Úton-útfélen elkerített területek fölött táblák látszottak. „Vigyázat! Akna!" felirattal, figyelmeztetve a fel nem robbant légi aknákra. „Hát itt vagyunk a tengernél – a romtengernél" – szólt oda Heinrici keserűen Eismannak.

Bár a házak a Wilhelmstrasse mindkét oldalán romokban hevertek, a Birodalmi Kancellária, néhány repesz okozta sérülési kivéve, szinte semmit nem változott. Még a bejárat előtt álló kifogástalan öltözékű SS-őrök is mintha ugyanazok lettek volna mint előző alkalommal. Az őrök feszes vigyázzba vágták magukat, amint Heinrici és mögötte Eismann belépett az épületbe A késlekedés ellenére a tábornok idejében érkezett. Az értekezlet, amelyet Hitler délután háromra tűzött ki, sok fejtörést okozott Heinricinek az utóbbi napokban. Az volt a szándéka, hogy amilyen nyíltan és pontosan csak lehet, ismerteti Hitlerrel azokat a tényeket, amelyekkel a Visztula-hadseregcsoportnak szembe kell néznie. Heinrici tökéletesen tisztában volt vele, milyen veszélyes a nyílt beszéd, de a várható következmények nem aggasztották. Annál nyugtalanabb volt Eismann. „Úgy láttam – mondta később –, hogy Heinrici általános támadást tervezett Hitler és tanácsadói ellen, márpedig csak nagyon keveseknek sikerült túlélniük egy ilyen lépést."

Az előcsarnokban egy makulátlan fehér zubbonyt, fekete nadrágot és tükörfényes lovaglócsizmát viselő SS-tiszt köszöntötte Heinricit, és értesítette, hogy a tanácskozásra a Führer bunkerjében kerül sor. Heinrici már hallott róla, hogy a Kancellária, a szomszédos épületek és kertek alatt hatalmas föld alatti labirintusrendszer húzódik, de még soha nem járt benne. A kísérőt követve, Eismann társaságában elindult lefelé az alagsorba, aztán ki az udvarra. Bár a Birodalmi Kancellária homlokzata ép maradt, az épület hátsó homlokzatán súlyos sérülések látszottak. Itt valamikor szökőkutakkal díszített pompás kert terült el. Ezek eltűntek, akárcsak Hitler teapavilonja és a mellette épült pálmaházak.

A hely Heinricit csatatérre emlékeztette, annyira tele volt hatalmas bombatölcsérekkel, betontörmelékkel, szobrok roncsaival és gyökerestül kifordított fákkal." A kormos falakban „óriási fekete lyukak tátongtak az ablakok helyén." A rombolás láttán Eismannak a tizenkilencedik századi német balladaíró Uhland *A dalnok átka* című költeménye jutott eszébe: „Csak

egy oszlop szól a letűnt dicsőségről, ledől az is reggelre." Heinrici prózaibb hangulatban volt. „Gondold csak meg – dünnyögte Eismannak. – Három évvel ezelőtt Hitler az uralma alatt tartotta egész Európát, a Volgától az Atlanti-óceánig. Most pedig egy föld alatti lyukban kuporog."

Áthaladtak a kerten és egy téglalap alakú házhoz értek, amely előtt két őrszem posztolt. Az őrök ellenőrizték az érkezők igazolványait, aztán kinyitották a nehéz páncélajtókat, és beengedték őket. Heinrici soha nem felejtette el, ahogy az ajtók becsapódtak mögöttük. „Valami fantasztikus föld alatti világba érkeztünk" emlékezett. A beton csigalépcső aljában két fiatal SS-tiszt bekísérte őket egy fényárban úszó szalonba. Udvariasan lesegítették a kabátjukat, aztán ugyanolyan udvariasan mindkettejüket megmotozták. Különös alapossággal vizsgálták át Eismann aktatáskáját: negyvennégy júliusában egy robbanóanyagot tartalmazó aktatáska oltotta ki kis híján Hitler életét. Attól fogva a Führer elit gárdája nem engedett senkit a közelébe, mielőtt alaposan meg nem motozták az illetőt. Heinrici az SS-ek bocsánatkérései ellenére fuldoklott a dühtől. Eismann is vérig volt sértve, hogy „egy német tábornokkal így lehet bánni". Amint véget ért a motozás, bekísérték őket egy két részre osztott, hosszú, keskeny folyosóra, melynek első részéből kényelmes fogadószobát alakítottak ki. A mennyezetről tompított fény hullott alá, amitől a bézs vakolatú falak sárgás színben játszottak. A padlóra terített keleti szőnyeget nyilván a kancellária egy nagyobb fenti helyiségéből hozták le, mert a szélei minden oldalon vissza voltak hajtva. Bár a helyiség kényelmes volt, a bútoron – akárcsak a szőnyegen – nem látszott, hogy használnák. A helyiségben különböző székek álltak, akadtak köztük egészen egyszerűek és pompás kárpitozásúak is. A fal mellett egy keskeny tölgyfaasztal állt, a falakon köröskörül Schinkel német építész és festő nagy olajképei függtek. A bejárattól jobbra egy nyitott ajtó vezetett egy kisebb tárgyalóterembe, mely már elő volt készítve a tanácskozáshoz. Heinrici csak találgatta, mekkora lehet és milyen mélyen van berendezve a Führer bunkerje. Abból, amit látott, arra következtetett, hogy az építmény elég tágas lehet, mert a fogadó szobából és azon túl is a folyosóból mindkét oldalon szobák nyílottak. Az alacsony mennyezet, a keskeny vasajtók és az ablakok hiánya olyan érzést keltett, mintha egy kisebb hajó folyosóján lennének, de Heinrici úgy becsülte, jó negyven lábnyira vannak a felszín alatt.

Amint beléptek, csaknem azonnal megjelent egy magas, elegánsan

öltözött SS-tiszt, Hitler személyes segédtisztje és testőre, Otto Günsche ezredes. Günsche udvariasan kikérdezte a vendégeket az útjukról, frissítővel kínálta őket. Heinrici elfogadott egy csésze kávét. Hamarosan szállingózni kezdtek a tanácskozás többi résztvevői is. Hitler szárnysegédje, Wilhelm Burgdorf tábornok érkezett következőnek. A tábornok, Eismann visszaemlékezései szerint „valami sikerről lelkendezve üdvözölte őket". Aztán megérkezett Wilhelm Keitel tábornagy, az OKW vezérkari főnöke, majd Himmler, Karl Dönitz flottatengernagy és Martin Bormann, akit Hitler legközelebbi bizalmasának tartottak. „Valamennyien harsányan üdvözöltek bennünket – emlékezett Eismann. – Elnéztem őket, és büszkeség töltött el a parancsnokom miatt. Ahogy ott áll, feszes tartásban, komolyan és kimérten, tetőtől talpig vérbeli katona volt az udvaroncok között."

Eismann észrevette, milyen feszült lett Heinrici, amint Himmler a helyiség másik végéből elindult felé. „Ez az alak soha nem teszi be a lábát a parancsnokságomra. Ha valaha is megtisztelne a látogatásával, azonnal szólj, hogy eltűnhessek. Hányingerem van tőle." És csakugyan, Eismann úgy látta, Heinrici elsápad, amint Himmler odament hozzá, és magával vonszolta a beszélgetők közé.

Ebben a percben belépett Hans Krebs gyalogsági tábornok, Guderian utóda, és amint megpillantotta Heinricit, azonnal odasietett hozzá. Heinrici aznap reggel szerzett tudomást Krebstől, hogy létfontosságú páncélos egységeit átirányították Schörner hadseregcsoportjához. Bár Heinrici dühös volt Krebsre, hogy nem tiltakozott erélyesen a döntés ellen, most szinte megörült az OKH új főnökének. Végre nem kellett Himmlerrel beszélnie. Krebs szokás szerint diplomatikus volt és gondterhelt. Reméli, mondta Heinricinek, minden simán fog menni a tanácskozáson. Most Dönitz, Keitel és Bormann is csatlakozott hozzájuk, és hallgatták Heinricit, aki megemlítette néhány gondját. Mindhárman megígérték, támogatni fogják Heinricit, amikor jelentést tesz Hitlernek, „Mi az ön véleménye a hadseregcsoport helyzetéről – fordult Bormann Eismannhoz. – Hiszen mindez szorosan összefügg Berlin és egész Németország sorsával." Eismann meglepődött. Most, hogy az oroszok alig harmincnyolc mérföldnyire voltak a fővárostól, a szövetségesek pedig feltartóztathatatlanul törtek előre kelet felé, ez a kérdés az őrültséggel volt határos. „A helyzet komoly felelte nyersen. – Ezért is vagyunk itt." Bormann csillapítóan megveregette Eismann vállát. „Nem kell annyira

nyugtalankodni mondta –, a Führer egész biztos megadja a kellő segítséget. Meg fogják kapni a csapatokat, és mindent, amire szükségük van.” Eismann elképedve nézett rá. Vajon mit gondol Bormann, honnan kerülnek elő azok a csapatok? Egy percig az a kényelmetlen érzés fogta el, hogy a helyiségben tartózkodók közül egyedül ő és Heinrici épeszű.

A tisztek és kísérőik egyre jobban megtöltötték a már amúgy is zsúfolt folyosót. Hitler hadműveleti főtisztje, a higgadt és tartózkodó Alfred Jodl tábornok a helyettesével jött. A Luftwaffe vezérkari főnöke, Karl Koller tábornok és az OKW vezetési törzsének főnöke együtt érkezett. Szinte minden tisztet elkísérte egy szárnysegédje, tisztiszolgája vagy a helyettese. A kialakult hangzavar és nyüzsgés méhkasra emlékeztette Eismannt.

Heinrici szótlanul állt a zsúfolt folyosón, és közömbösen hallgatta a társalgás zsivaját. A beszélgetés jórészt semmitmondó fecsegésből állt. A bunker fojtogató légkörében az egész társaság valószerűtlenül hatott. Heinriciben az a nyugtalanító benyomás alakult ki, hogy Hitler környezete valami álomvilágba vonult, és így sikerült meggyőzniük magukat, hogy valamilyen csoda folytán a katasztrófa elkerülhető lesz. Ahogy most ott várakoztak arra az emberre, akitől ezt a csodát remélték, hirtelen kisebb kavarodás támadt a folyosón. Burgdorf tábornok a feje fölé emelt kézzel csendre intette a jelenlévőket. „Uraim, uraim – szólt –, a Führer jön.”

*

„Gustav! Gustav!” bömbölték a rádiók a riadójelet Tempelhofban, ahogy a repülőgépek elérték a körzetet. Az U-Bahn állomásfőnöki irodájában a hangszórók vészjelzéseket harsogtak. Városszerte elkezdődött az újabb szőnyegbombázás.

A föld megremegett. Csörömpölve kizuhantak az ablakokból az üvegtáblák. Az utcákra betontörmelék zúdult, száz és száz helyen fekete poroszlop kavarodott fel, és sötétszürke fojtogató felhőbe borította a várost. Az utcákon férfiak és nők rohantak bukdácsolva, tülekedve le az óvóhelyekre. Ruth Diekermann, mielőtt elérte a menedéket, felpillantott az égre. A bombázók hullámai úgy követték odafent egymást, mintha futószalagon érkeznének. Jacques Delaunay francia kényszermunkás a Krupp és Druckenmüller gyártelepen félrelökte azt a rettenetes embert karmaradványt, amelyet az imént húzott elő a javítása alatt álló harckocsiból, és rohant a légóhelyiség felé. A Sieges Alleen a brandenburgi-porosz uralkodók márványszobrai meginogtak és szinte

felnyögtek talapzatukon. És a tizenkettedik századi hadvezér, Margrave Albert, a Medve, magasra tartott kezéből a feszület rázuhant kiváló kortársa, Bambergi Ottó püspök mellére. A közelben, a Skagerrak téren fedél alá rohantak a rendőrök, otthagyva egy friss öngyilkos holttestét, mely még mindig ott lógott egy fán.

Gyújtóbombák zápora zúdult végig a Lehrterstrassén álló börtön *B* szárnyán, és tucatnyi magnéziumtüzet lobbantott az első emeleten. A kétségbeesett rabok, akik nekifogtak a tűz oltásának, homokos vödrökkel kezükben bukdácsoltak a maró füstben. Egy rab hirtelen abbahagyta a munkát. A 224. zárka foglya rámeredt a 227. zárka lakójára. Aztán összeölelkeztek. Herbert és Kurt Kosney, a két fivér, most fedezte fel, hogy napok óta ugyanazon a folyosón tartják fogva őket.

Pankowban, Möhringék földszinti kétszobás lakásában, ahol a Weltlinger család rejtőzött, Siegmund átölelte szipogó feleségét, Margarétét a konyhában. „Ha ez így folytatódik" – kiáltotta a férfi, hogy túlharsogja a légelhárító ütegek ugatását –, a zsidók is bátran lemehetnek a légópincékbe. Most mindenki túlságosan meg van rémülve, semhogy azzal törődjön, hogy lebuktasson bennünket."

A tizennégy éves Rudolf Reschkének csak annyi ideje volt, hogy felpillantson az égen úszó ezüst gépekre, amelyek túl magasan szálltak, semhogy eljátszhassa velük veszélyes játékát, amit az alacsonyan támadó vadászokkal szokott űzni. Az anyja csaknem hisztérikus sikoltozással lerángatta a fiút a pincébe, ahol már ott állt reszketve és zokogva kilencéves húga, Christa. Az egész óvóhely rengett a robbanásoktól. A mennyezetről és a falakról hullott a vakolat. Frau Reschke és Christa hangos imádkozásba fogott. Egy perccel később Rudolf is csatlakozott a Miatyánkhoz. A bombázás zaja egyre félelmetesebbé vált, a falak szinte folyamatosan remegtek, Reschkéék már jó pár légitámadást átéltek, de ehhez hasonlót még egyszer sem. Frau Reschke a gyerekek vállára fonta karját, és zokogásban tört ki. Rudolf azelőtt szinte soha nem hallotta anyját sírni, bár tudta, hogy a mama sokat aggódik, különösen a papa miatt, aki a fronton harcol. A gyerekben egyszerre feltámadt a düh a gépek ellen, amelyek halálra rémítették az anyját. Most először őt magát is elfogta a félelem. Némi bosszúsággal vette észre, hogy ő is sír.

Rudolf egyszerre felugrott, és mielőtt az anyja visszafoghatta volna, kirohant az óvóhelyről. Felszaladt a lépcsőn a család földszinti lakásába, és

odaszaladt egyenest a játékkatona-gyűjteményéhez. Kiválasztotta közülük a legmutatósabbat, amelynek porcelán fején jellegzetes arcvonások látszottak. Aztán kiment a konyhába, és elővette anyja húsvágó bárdját. Rudolf, mintha megfeledkezett volna a légitámadásról, kiment a ház kertjébe, letette a bábut a földre, és egyetlen csapással levágta a fejét. „Nesze!" – sziszegte hátrébb lépve. Arca még mindig könnyben ázott, de szánalom nélkül nézett le Adolf Hitler levágott fejére.

*

A Führer meggörnyedve, bal lábát vonszolva, tehetetlenül csüngő bal karral becsoszogott a bunker folyosójára. Bár öt láb, nyolc és fél hüvelyk magas volt, most, hogy feje és teste balra billent, sokkal alacsonyabbnak látszott. Szeme, melyet rajongói „magnetikusnak" láttak, lázas és vörös volt, mintha napok óta nem aludt volna. Arca püffedt, egészségtelen, fakó szürke. Jobb kezében világoszöld szemüveget lóbált – zavarta az éles fény. Egy percig kifejezéstelenül bámult tábornokaira, akik kezüket magasba lendítve harsány Heil Hitlerrel üdvözölték.[33]

A folyosó annyira zsúfolt volt, hogy Hitlernek némi nehézséget okozott keresztültörni az emberek között a kis tárgyalóhelyiségbe. Eismann felfigyelt rá, hogy sokan, amint a Führer elhalad előttük, a várt tiszteletteljes csend helyett gyorsan újra belemerülnek a beszélgetésbe. Ami Heinricit illeti, őt valósággal sokkolta a Führer látványa. Úgy látta, mintha Hitlernek legfeljebb huszonnégy órája van hátra. Mint egy élő halott.

Hitler szemmel láthatóan fájdalommal küszködve vánszorgott el az asztalfőhöz. Eismann csodálkozva nézte, amint „bezökkent a karosszékbe, mint egy zsák, egy szót sem ejtett ki, csak ült, dermedten, karjait lecsüggesztve a törzse mellett." Krebs és Bormann a Führer nyomában odalépett a fal mellett álló padhoz, és leült. Krebs társasági hangon bemutatta Heinricit és Eismannt. Hitler erőtlenül kezet fogott mindkettővel. Heinrici felfigyelt rá, hogy alig érezte a Führer kézfogását.

Mivel a helyiség kicsi volt, nem mindenki tudott leülni. Heinrici a Führertől balra, Eismann jobbra állt. Keitel, Himmler és Dönitz az asztal túlsó oldalához húzta a székét. A többiek kívül rekedtek a folyosón, és Heinrici meglepetésére tovább beszélgettek, bár a hangjukat visszafogták. Krebs megnyitotta a tanácskozást. „Annak érdekében, hogy a parancsnok úr – itt Heinricire pillantott – mielőbb visszajuthasson a hadseregcsoportjához, azt javasolom, kezdjük azonnal az ő jelentésével."

Hitler bólintott, felvette zöld szemüvegét, és intett Heinricinek, hogy kezdje.

A tábornok a maga kimért, precíz modorában mindjárt a lényegre tért. Végignézett az asztal mellett ülőkön, aztán egyenest Führerre szegezte tekintetét. „Führerem – kezdte –, el kell mondandóját, hogy az ellenség rendkívüli erejű támadásra készül. Jelenleg az előkészületek folynak, Schwedt kelet, Frankfurt dél körletben.” Heinrici végigfuttatta ujját Hitler szétterített térképén, és rámutatott az oderai front veszélyeztetett szakaszára, erre a durván hetvenöt mérföld hosszú vonalra, közben futólag rámutatott azokra a varosokra, ahol a legsúlyosabb csapások várhatók, ilyen volt Schwedt, Wriezen körzete, a küstrini hídfőállás környéke és a Frankfurttól keletre eső vidék. Semmi kétsége, folytatta, hogy „a fő csapást Busse 9. hadseregére mérik, mely a középső körletet védi. Csapást mérnek továbbá Manteuffel 3. páncéloshadseregének déli szárnyára Schwedt körzetében.”

Heinrici gondosan leírta, milyen fogásokat eszelt ki, hogy Busse 9. hadserege megfelelő felépítésben fogadja a várható szovjet támadást. Minthogy azonban ehhez meg kellett erősíteni Bussét, Mannteuffeltől kellett elvonni erőket. A 3. páncélos hadsereg frontját most a leggyengébb csapatoknak kellett védeniük: idős volkssturmosok, néhány magyar egység és Vlaszov tábornok pár átállt orosz hadosztálya, akiknek megbízhatósága igencsak kérdéses. Ezután szárazon leszögezte: „Bár a 9. hadsereg most jobb állapotban van, mint volt, a 3. páncélos hadsereg egyszerűen nincs hadra fogható állapotban. Manteuffel csapatainak harcértéke, legalábbis frontjuk középső és északi szakaszán, igen alacsony. Nincs tüzérségük. A légvédelmi ágyúk nem pótolhatják a tüzérséget, egyébként még ezek sincsenek ellátva megfelelő mennyiségű lőszerrel.”

Krebs itt hevesen közbevágott. „A 3. páncélos hadsereg hamarosan kap tüzérséget” – jelentette ki nyomatékosan. Heinrici leszegte a fejét, de nem tett megjegyzést, csak magában gondolta: akkor fog hinni Krebsnek, ha a saját szemével látja majd azokat az ágyúkat. A félbeszakítással mit sem törődve folytatta. Elmagyarázta Hitlernek, hogy a 3. páncélos hadsereg egyetlen dolognak köszönheti jelenlegi biztonságos helyzetét: az Odera áradásának. Felhívom figyelmét – mondta –, hogy a 3. páncélos hadsereg állapota csak addig lesz elfogadható, amíg az Odera árad.” Ha megkezdődik az apadás, tette hozzá, „az oroszok ezen a szakaszon is támadni fognak.”

A jelenlévők érdeklődve, bár kissé kényszeredetten figyelték Heinrici jelentését. Ez a nyíltság szokatlan volt Hitler tanácskozásain. A tisztek többnyire a pozitívumokról beszéltek, és elsiklottak a negatívumok felett. Guderian távozása óta senki nem beszélt itt ilyen őszintén – és az is nyilvánvaló volt, hogy Heinrici épp csak elkezdte. A tábornok most áttért a Frankfurt-am-Oder melletti helyőrség helyzetére. Hitler ezt a várost olyan erődnek nyilvánította, mint amilyen a balvégzetű Küstrin volt. Heinrici el akarta hagyni Frankfurtot. Úgy érezte, különben az ottani csapatok fel lesznek áldozva Hitler „erődmániájának”. Bármi lesz is a következménye, őt nem lehet megfélemlíteni. Így aztán felvetette ezt a kérdést is.

„A 9. hadsereg szektorában van a front egyik leggyengébb pontja, mégpedig Frankfurt környékén – kezdte. – A helyőrség ereje igen csekély, alig van lőszerük. Úgy vélem, le kell mondanunk Frankfurt védelméről, és ki kell vonni onnan csapatainkat.”

Hitler hirtelen felpillantott, és a tanácskozás megkezdése óta most először megszólalt. „Ebbe nem vagyok hajlandó beleegyezni” – jelentette ki nyersen.

Egészen eddig Hitler nemcsak hogy hallgatott, de meg sem moccant, mintha tökéletesen érdektelenül hagyná a dolog. Eismannak egyenesen úgy tűnt, hogy a Führer oda sem figyel. Most azonban „hirtelen magához tért, és egyre nagyobb érdeklődést mutatott.” Kérdéseket tett fel a helyőrség erejét, az utánpótlást és a lőszertartalékot illetően, sőt, valami kifürkészhetetlen okból a frankfurti tüzérség telepítésére is kíváncsi volt. Heinrici megadta a válaszokat. Lépésről lépésre ismertette a helyzetet, sorra vette át Eismanntól az előkészített táblázatokat és statisztikákat, és odahelyezte őket az asztalra a Führer elé. Hitler végignézte az elé helyezett papírokat, és látszott rajta, hogy hatnak rá. Heinrici, aki érezte, hogy most itt az alkalom, halkan, de nyomatékosan kijelentette: „Führerem, őszintén szólva úgy vélem, Frankfurt védelmének feladása józan és bölcs lépés lenne.”

A szobában tartózkodók többségének meglepetésére Hitler odafordult az OKH vezérkari főnökéhez, és így szólt: „Azt hiszem, a tábornok véleménye Frankfurtot illetően megfontolandó. Készítse elő a szükséges parancsokat, és még a mai napon adja át nekem.

A Hitler szavait követő dermedt csendben a folyosóról beszűrődő duruzsolás zavaróan hangosnak tűnt. Eismann érezte, hírtelen mennyire megnőtt Heinrici tekintélye. „A tábornok egyáltalán nem látszott

meglepettnek – emlékezett később –, de ahogy rám pillantott, azt olvastam ki a tekintetéből: Győztünk.” Csakhogy ez a diadal rövid életűnek bizonyult.

Ebben a percben hangos mozgolódás támadt a folyosón, és a kis tárgyalóterem ajtaját betöltötte Hermann Göring birodalmi marsall hatalmas teste. Göring becsörtetett, szívélyesen köszöntötte a jelenlévőket, élénken kezet rázott Hitlerrel, és elnézést kért a kért. Benyomakodott Dönitz mellé, aztán kisebb kínos fennakadás támadt, amíg Krebs pár szóval ismertette előtte Heinrici jelentését. Amikor Krebs befejezte, Göring felállt, mindkét kezével a térképasztalra támaszkodott, és Hitler felé hajolt, mintha megjegyzéseket akarna fűzni a hallottakhoz. Ehelyett széles mosollyal, humoros kedvvel mesélni kezdett. „El kell mesélnem, mi történt velem, amikor egyszer ellátogattam a 9. ejtőernyős hadosztályhoz…”

Nem folytathatta. Hitler hirtelen kihúzta magát a székében, és kipattant. A szavak úgy zúdultak elő a szájából, hogy a jelenlévők alig értették, mit mond. „Olyan volt, mint egy vulkánkitörés”, emlékezett Eismann.

A Führer haragjának semmi köze nem volt Göringhez. Heves kirohanást intézett tanácsadói és tábornokai ellen, akik nem hajlandók megérteni az erődök hadászati jelentőségét. „A háború folyamán az erődök újra meg újra tökéletesen betöltötték hivatásukat üvöltötte. – Igazolták létjogosultságukat Posenben, Breslauban, Schneidemühlben. Mekkora orosz erőket kötöttek le! És mindig nehéz volt elfoglalni őket! Minden erőd az utolsó katonáig harcolt! A történelem igazolt engem, és igazolta a parancsomat, hogy az erődöket az utolsó emberig védeni kell!” Aztán tekintetét Heinriciébe fúrva felüvöltött: „Frankfurtnak is meg kell őriznie az erőd státusát”!

A szóáradat amilyen hirtelen támadt, ugyanolyan hirtelen abba maradt. De Hitler, bár rogyadozott a kimerültségtől, nem bírt felállni. Eismann úgy látta, teljesen elveszítette önuralmát. „Az egész teste remegett – emlékezett. – Ceruzát szorongató keze vadul ugrált a szék karfáján, a ceruza hangosan kopogott a fán. Úgy tűnt, mintha megtébolyodott volna, félelmetesnek és valószerűtlennek hatott, hogy egy egész nép sorsa ott volt ennek az emberi roncsnak a kezében.”

Heinrici Hitler ingerült kirohanása és Frankfurttal kapcsolatos hisztérikus véleményváltoztatása ellenére makacsul kitartott a magáé mellett. Úgy tett, mintha nem is hallotta volna az iménti kirohanást, hanem higgadtan, türelmesen sorra vette újra összes érveit, melyek napnál világosabban

igazoltak, hogy Frankfurtot fel kell adni. Dönitz, Himmler és Göring támogatta a javaslatot. De ez inkább csak amolyan jelképes támogatás volt. A jelenlévő három legtekintélyesebb tábornok hallgatott. Keitel és Jodl nem szólt semmit, Krebs pedig, amint Heinrici számított is rá, nem adott sem pozitív, sem negatív véleményt. A szemmel láthatólag kimerült Hitler csupán fáradt kézmozdulatokat tett, félretolva Heinrici érveit. Aztán újra feléledt, és hevesen követelte, hogy jelentsék neki, miféle ember a frankfurti helyőrség parancsnoka, Bichler tábornok. „A vezérőrnagy nagyon megbízható és tapasztalt tiszt – felelte Heinrici –, aki számos alkalommal bizonyította képességeit a harctéren.”

„Az ezredes egy Gneisenau?” – csapott le Hitler, Graf von Gneisenau tábornokra célozva, aki 1806-ban sikeresen megvédte Kolberg erődjét Napóleon ellen.

Heinrici megőrizte a hidegvérét. „Majd a frankfurti csata bebizonyítja, hogy Gneisenau-e vagy sem” – felelte. „Rendben van vágta el a további vitát Hitler –, küldjék hozzám holnap reggel ezt a Bichlert, majd én megnézem. Aztán majd eldöntöm, mi legyen Frankfurttal.” Heinrici tehát elveszítette az első frankfurti csatát, és úgy érezte, valószínűleg a másodikat is elveszíti majd. A vastag szemüveget viselő Bichler nem volt valami megnyerő egyéniség, aligha képes különösebb benyomást tenni Hitlerre.

A tanácskozás most holtpontra jutott. Amint Heinrici újra nekifogott a mondandójának, sajnálattal állapította meg, hogy nincs érzéke a diplomáciai fogásokhoz, csak egyféleképpen tudta kifejezni magát: most is, mint mindig, a lakkozatlan igazságot mondta, „Führerem – mondta –, én nem hiszem, hogy csapataink az oderai fronton képesek lesznek ellenállni az oroszok rendkívül heves támadásának.”

Hitler még mindig reszketett, de hallgatott. Heinrici leírta mennyire hiányzik szedett-vedett csapataiból a harckészség. A legtöbb egység kiképzetlen, tapasztalatlan, vagy annyira fel van hígítva, hogy egyszerűen használhatatlanná vált. Ugyanez áll a parancsnoki állomány jó részére. „Engem például nyugtalanít a 9. ejtőernyős hadosztály helyzete – magyarázta Heinrici. – A parancsnokok és a tiszthelyettesek csaknem kivétel nélkül adminisztratív beosztásból kerültek át az egységhez, és nincs meg sem a képzettségük, sem a gyakorlatuk a harcoló egység vezetéséhez.”

„Az én ejtőernyőseim! – horkant fel hirtelen Göring, – Maga az én ejtőernyőseimről beszél? Ezek a létező legjobb emberek! Hallani sem akarok

ilyen becsmérlő megjegyzéseket róluk! Én személyesen kezeskedem a harci képességeikért!”

„Ön kissé elfogult, birodalmi marsall úr – jegyezte meg jegesen Heinrici. – Nincs egy szavam sem az ön csapatai ellen, de a tapasztalat arra tanított, hogy kiképzetlen csapatok – különösen ha zöldfülű tisztek irányítják őket – gyakran olyan iszonyatos sokkot kapunk az első tüzérségi támadás hatására, hogy utána nem sok hasznukat lehet venni.”

Most ismét megszólalt Hitler, hangja ezúttal nyugodt volt és megfontolt, „Mindent meg kell tenni ezeknek az alakulatoknak a felkészítése érdekében – jelentette ki. – Bizonyos, hogy van még erre idő a csata előtt.”

Heinrici biztosította, hogy minden lehetőt meg fognak tenni a hátralévő időben, aztán hozzátette: „A gyakorlatozás nem biztosíthatja a harci tapasztalatot, holott éppen ez az, ami hiányzik.” Hitler elvetette ezt a megállapítást. „A jó parancsnokok biztosítani fogják a tapasztalatot. Különben is, az oroszok is legyengült csapatokkal harcolnak. Sztálin az erői végéhez érkezett – állította Hitler –, szinte alig maradt neki más, mint rendkívül korlátozott képességű rabszolga katonák.” Heinricit megdöbbentette Hitler elképesztő félreinformáltsága. „Führerem – szállt szembe vele határozottan –, az orosz csapatok nagy erejűek és óriási létszámúak.”

Heinrici úgy érezte, elérkezett a perc, amikor ki kell mondani az igazságot a reménytelen helyzetről. „Meg kell mondjam önöknek – szólalt meg keményen –, attól fogva, hogy a páncélos egységeimet átadták Schörnernek, a saját csapataimat – akár jók, akár rosszak – kizárólag az első lépcsőben vagyok kénytelen alkalmazni Nincs semmi tartalékom. Egy szál sem. Hogyan fogják ezek állni támadást megelőző súlyos tüzérségi tüzet? Fogják-e állni az első rohamot? Egy ideig talán igen. De egy olyan támadásban, amilyenre most kell számítanunk, minden hadosztály naponta el fog veszíteni egy zászlóaljat. Ez azt jelenti, hogy a front teljes hosszában hetenként el fogunk veszteni egy hadosztályt. Ekkora veszteségeket nem fogunk kibírni. Nincs mivel helyettesítenünk őket.” A tábornok most megállt. Minden szempár rá szegeződött. Aztán Heinrici vakmerőn kimondta a konklúziót: „ Führerem, a valóság az, hogy legjobb esetben is legfeljebb néhány napig tudjuk kihúzni. Aztán – s itt körülnézett a helyiségben – mindennek vége.”

Halálos csend támadt. Heinrici tudta, hogy a számai vitathatatlanok. A

jelenlévők éppúgy tisztában voltak a veszteségstatisztikákkal, mint ő maga. A különbség az, hogy amazok hallgattak róluk.

Elsőnek Göring törte meg a dermesztő csendet. „Führerem – szólalt meg –, haladéktalanul a rendelkezésére bocsátok százezer főt a Luftwaffe állományából. A kontingens néhány napon belül jelentkezik az oderai fronton."

Himmler felvont szemöldökkel odapillantott ősi vetélytársára, Göringre, majd Hitlerre, lesve a Führer reakcióját. Aztán ő is megszólalt. „Führerem – mondta átható hangján –, az SS megtiszteltetésnek veszi, hogy kiállíthat huszonötezer harcost az oderai front számára."

Dönitz sem akart lemaradni. Ő már küldött néhány tengerészgyalogos hadosztályt Heinricinek. Most bejelentette, hogy ő is kész további csapatokat adni. „Führerem – jelentette –, haladéktalanul leveszek a hajóimról tizenkétezer tengerészt, és útnak indítom őket az Oderához."

Heinrici rámeredt a fővezérekre. Ezek csupa kiképzetlen, rosszul felfegyverzett, alkalmatlan embert akarnak rásózni a magánhadseregükből, és pénz helyett mások életével licitálnak egy másra. Nem azért tették meg ajánlataikat, hogy megmentsék Németországot, hanem hogy elkápráztassák Hitlert. A szörnyű licit egyre élénkebb lett. A résztvevők kórusban kínálták a legalkalmatlanabb csapatokat. Valaki a tartalékcsapatok adatait kérdezte, erre Hitler kiszólt: „Buhle! Buhle!"

A kiáltás végigzúgott a folyosón, ahol a várakozó tábornokok és szárnysegédek tömege a kávé után rátért a konyakra. „Buhle! Buhle! Hol van Buhle?" Újabb mozgolódás támadt, amikor Walter Buhle vezérőrnagy, az OKW utánpótlásért és szállításért felelős főnöke keresztülnyomakodott a tömegen, és belépett a tárgyalóterembe. Heinrici rápillantott, aztán utálkozva elfordult. Buhle részeg volt, és csak úgy dőlt belőle az alkoholbűz,[34] de senki nem vette észre, még Hitler sem. A Führer feltett egy pár kérdést Buhlénak a tartalékokról, a fegyver-, kézifegyver- és lőszerutánpótlásról. Buhle borízű hangon válaszolt, Heinrici szerint csupa szamárságot, de amit mondott, szemmel láthatólag kielégítette Hitlert. Buhle válaszai alapján úgy látta, hogy még tizenháromezer főt össze lehet kotorni az úgynevezett tartalékhadseregből.

Hitler elbocsátotta Buhlét, majd odafordult Heinricihez. „Tessék – mondta –, kap még százötvenezer embert – az körülbelül tizenkét hadosztály. Ez a tartaléka." Az árverésnek vége lett. Hitler nyilván úgy gondolta, hogy a

hadseregcsoport problémái meg vannak oldva. Holott mindössze annyit ért el, hogy vásárolt még tizenkét napot a Harmadik Birodalomnak, amiért iszonyú véráldozatokkal fog fizetni.

Heinrici alig tudta megőrizni önuralmát. „Ezeknek az embereknek nincs harci tapasztalatuk – mondta szárazon. A mögöttes területeken, hajókon vagy a Luftwaffe bázisainak karbantartó műhelyeiben dolgoztak. Soha nem harcoltak a fronton. Soha nem láttak egyetlen oroszt sem." Göring közbevágott. „Azok a csapatok, amiket én adok, nagyobb részt harci repülők. Mégpedig a színe-java. Ezenkívül vannak olyan csapatok, akik ott voltak Monte Cassinónál, olyanok, amelyeknek híre elhomályosítja az összes többiét! Ezekben az emberekben megvan az akarat, a bátorság, és természetesen a tapasztalat is" – szónokolt nekihevülten Heinricinek.

Dönitz is dühöngött. „Legyen nyugodt, a csatahajók legénysége van olyan jó, mint a maga Wehrmacht csapatai" – vágta oda Heinricinek. Most egy pillanatra Heinricit is elöntötte a düh. „Nem gondolja, hogy mégiscsak nagy különbség a tengeren harcolni, vagy a szárazföldön? – kérdezte maróan. – Tudja meg, ezeket az embereket a fronton egyszerűen le fogják mészárolni!"

Lehet, hogy Heinrici hirtelen kitörése meglepte Hitlert, de nem mutatta. Amíg a többiek dúltak-fúltak. Hitleren jeges nyugalom látszott. „Nos – szólalt meg –, akkor ezeket a tartalék csapatokat a második vonalban fogjuk elhelyezni, mintegy nyolc kilométerre az, első mögött. A frontvonal felfogja az oroszok tüzérségi előkészítését, súlyát. Eközben a tartalékok hozzászoknak a harci helyzethez, és ha az oroszok áttörnek, ők is harcolni fognak. Ha az oroszok áttörnek, a visszavetésükhöz ott lesznek önnek a páncélos hadosztályai." Azzal Heinricire szegezte a tekintetét, várva a tábornok helyeslését erre az igazán pofonegyszerű megoldásra.

Heinrici azonban nem találta ilyen egyszerűnek a dolgot. „Ön elvette a legtapasztaltabb, harcedzett páncélos egységeimet mondta, – A hadseregcsoport kéri ezeknek a csapatoknak a visszaadását. Vissza kell kapnunk őket!" – jelentette ki minden szót megnyomva Heinrici.

Riadt mozgás támadt a háta mögött, és Burgdorf, Hitler szárnysegédje idegesen odasúgta Heinrici fülébe: „Hagyja abba! Azonnal hagyja abba!" Heinrici azonban folytatta. „Führerem! Vissza kell kapnom azokat a páncélos egységeket" – ismételte.

„Nagyon sajnálom – tárta szét szinte bocsánatkérően a karját Hitler –, el kell vennem őket. Az ön déli szomszédjának sokkal nagyobb szüksége van

azokra páncélosokra. Az oroszok fő támadása teljesen nyilvánvalóan nem Berlin ellen irányul. Sokkal nagyobb ellenséges csoportosítást hoztak létre az ön frontjától délre, Szászországban." Hitler most végighúzta a kezét az oroszok Odera-menti állásai fölött: „Ami itt készül, csupán megtévesztő kisegítő támadás – jelentette ki fáradt, fakó hangon. – Az ellenség nem Berlinre méri a fő csapását, hanem ott – bökött drámai mozdulattal Prágára. – Következésképpen a Visztula- hadseregcsoportnak ki kell állnia ezt a másodlagos támadást."

Heinrici hitetlenkedő tekintetet vetett Hitlerre[35], aztán Krebsre pillantott. A vezérkari főnök bizonyára ugyanolyan irracionálisnak kellett, hogy lássa ezt az egészet, mint ő. „A rendelkezésünkre álló információk alapján semmi okunk sincs kételkedni, hogy a Führer helyesen mérte fel a helyzetet" – szólt Krebs.

Heinrici még mindig nem adta fel. „Führerem – tett még egy utolsó kísérletet –, mindent megtettem a támadás visszaverésére. De ezt a százötvenezer főt nem tekinthetem tartaléknak. Ugyancsak nem tehetek semmit azoknak a szörnyűséges veszteségeknek a megelőzésére, amelyeket egész biztosan el fogunk szenvedni. Kötelességemnek tartom, hogy ezt világossá tegyem. Ugyancsak kötelességem, hogy megmondjam: nem garantálhatom, hogy a támadást visszaverjük."

Hitler hirtelen megelevenedett. Nagy nehezen talpra állt, és az asztalra csapott. „Hit! – üvöltötte. – Hit és meggyőződés! Ez fogja pótolni, ami hiányzik! Minden parancsnokot el kell, hogy töltse a bizonyosság! Önnek – mutatott Heinricire –, igen, önnek kell sugároznia. Önnek kell hitet öntenie a csapataiba!"

Heinrici mereven Hitlerre szegezte a tekintetét. „Führerem szólalt meg –, kénytelen vagyok megismételni, kötelességem megismételni, hogy a hit és a remény egymaga kevés ennek a csatának a megnyeréséhez."

„Hagyja abba, hagyja abba!" – sisteregte a háta mögött egy hang, Hitler azonban már nem is törődött azzal, mit mondott Heinrici. „Vegye tudomásul, vezérezredes úr – ordította –, ha ön tudatában lesz annak a ténynek, hogy ezt a csatát meg kell nyerni, akkor meg is fogjuk nyerni! Ha ön képes lesz ezt a hitet kiterjeszteni a csapataira, akkor öné lesz a győzelem, a háború legnagyobb diadala!"

Feszült csend támadt. Heinrici sápadt arccal összeszedte papírjait, átadta Eismannak, és a két tiszt elhagyta a még mindig dermedt némaságba borult

helyiséget. Odakint a folyosón valaki közölte velük, hogy a városban javában tart a légitámadás. A két férfi várakozásba dermedt, mindkettőn bénultság vett erőt, szinte nem is vettek tudomást a körülöttük újra kezdődő fecsegésről.

Kis idő múltán kiengedték őket a bunkerből. Felmentek a lépcsőn és kiléptek a kertbe. Amióta elhagyták a tárgyalóhelyiséget, Heinrici most szólalt meg először. „Minden hiába – mondta csüggedten. – Mintha le kellene hoznom a holdat az égről. Feltekintett a város fölött gomolygó súlyos füstfelhőkre, és újra azt mormogta: Minden hiába. Hiába.”[36]

*

A Chiem-tó kék vize tükrök sorozataként verte vissza a hóhatárig húzódó fenyveseket. Walther Wenck erősen botjára támaszkodva meredt a túlsó partra és azon túl a Berchtesgadent körülvevő festői hegykoszorúra. A táj mesebelien szép és békés volt.

Mindenütt korai virágok nyíltak. A magas hegyek hósapkája lassan olvadni kezdett, és bár a naptár még csak április 6-ot mutatott, a levegő megtelt a tavasz édes illatával. A környék csendje jócskán felgyorsította Guderian egykori vezérkari főnökének a felépülését, aki akkoriban, negyvenöt évesen, a Wehrmacht legfiatalabb tábornoka volt.

Itt, a Bajor Alpok szívében a háború mintha sokezer mérföldnyire innen dúlt volna. A háborús és baleseti sérülteket – mint Wenck – kivéve nemigen akadt katona a környéken.

Wenck bár még gyenge volt, már lábadozott. A baleset súlyosságát figyelembe véve szerencsésnek mondhatta magát, hogy életben maradt. Február 13-án érte a gépkocsibaleset, amelyben fejsérülést és több csonttörést szenvedett. Ezt követően hat hétig feküdt kórházban. Annyi bordája törött össze, hogy válltól csípőig még most is fűzőben kellett járnia. A jelek szerint számára már véget ért a háború, melynek szomorú kimenetele világosan kirajzolódott előtte. Wenck nem hitte, hogy a Harmadik Birodalom néhány hétnél tovább képes lesz kitartani.

Bár Németország jövőjét sötét színekben látta, ő maga mégis örült: felesége, Irmgard, valamint tizenöt esztendős iker gyermekeik, Helmuth és Siegrid odautaztak hozzá, a biztonságos Bajorországba. Wenck kínos lassúsággal visszasétált a festői kis fogadóba, ahol megszálltak. Ahogy belépett a hallba, Irmgard egy üzenettel fogadta: haladéktalanul hívja vissza Berlint.

Hitler szárnysegédje, Burgdorf tábornok volt a vonalban, és közölte Wenckkel, hogy másnap sürgősen jelentkeznie kell Berlinben Hitlernél. „A Führer kinevezte önt a 12. hadsereg parancsnokának". Wenck meglepődött. „12. hadsereg? Melyik az?" – kérdezte.
„Majd megtudja, ha ideér" – felelte Burgdorf.
De Wencket nem elégítette ki a válasz. „Soha nem hallottam a 12. hadseregről" – morgolódott. „A 12. hadsereg most van szervezés alatt" – felelte végre Burgdorf ingerülten, aztán letette a kagylót.
Néhány órával később Wenck újra egyenruhában elköszönt aggódó feleségétől. „Bármi lesz is, maradj Bajorországban – figyelmeztette az asszonyt. – Ez egy biztonságos hely." Aztán a feladatáról mit sem sejtve elindult Berlinbe. Az elkövetkező huszonegy nap során ennek a gyakorlatilag alig ismert tábornoknak a neve szinte valamennyi berlini számára a remény jelképe lett.

*

Heinrici törzse már hozzászokott, hogy a parancsnokon olykor-olykor kitör a dühroham, de ilyennek még soha senki nem látta. A Visztula-hadseregcsoport parancsnoka tajtékzott a dühtől. Épp az imént kapott jelentést Bichlertől, a frankfurti „erőd" ügyeletes tisztjétől, a fiatal tábornok Hitlernél tett látogatásáról. Amint Heinrici joggal sejtette, a szemüveges, keskeny arcú tiszt távol állt attól, amit Hitler az északi hős ideáljának tartott. Néhány felszínes mondat után, amelyek során Frankfurt neve fel sem merült, Hitler kezet fogott a tiszttel, és elbocsátotta. Amint Bichler eltávozott a bunkerból, Hitler parancsnokcserét rendelt el Frankfurtban, „Kerítsen valaki mást – utasította a Führer Krebset. – Ez a Bichler csakugyan nem egy Gneisenau!"
Busse gyalogsági tábornok, akinek 9. hadseregéhez a frankfurti helyőrség tartozott, már hallott a fenyegető cseréről, és sürgősen értesítette Heinricit. Bichler most ott állt Heinrici íróasztala előtt, és fültanúja lehetett, amint a tomboló *Giftzwerg* Krebsnek telefonál. A törzs tagjai némán figyelték. Jól ismerték elöljárójukat, és le tudták olvasni ingerültsége fokát az asztallapon doboló ujjaiból.
A tábornok jobb keze vészes dobszólót vert. Megérkezett a telefonhoz Krebs. „Krebs – reccsent rá Heinrici –, Bichler vezérőrnagy itt van az irodámban. Jól figyelje meg, amit mondok. Bichlert vissza kell helyezni a frankfurti helyőrség parancsnokának. Ezt megmondtam Burgdorfnak, és

most magának is. Nem vagyok hajlandó elfogadni senki mást. Világos, amit mondok?” Aztán a választ meg sem várva folytatta: „Még valami. Mi van Bichler Lovagkeresztjével? Hónapok óta vár a kitüntetésére. Itt az ideje, hogy megkapja. Világos, amit mondok?” Heinrici még mindig nem tartott szünetet. „Ha Bichler nem kapja meg a Lovagkeresztet, vagy ha nem helyezik vissza Frankfurtba parancsnoknak, lemondok a parancsnokságról. Világos, amit mondok?” Heinrici ujjai még mindig dühödten doboltak. „Még a mai napon várom a pozitív választ. Világos?” Azzal lecsapta a kagylót. Krebs egyetlen szót sem szólt.

Eismann vezérkari ezredes emlékezete szerint április 7-én délelőtt a hadseregcsoport két távirati üzenetet kapott a Führer törzsétől. Az első szerint Bichlert ismét kinevezték Frankfurt parancsnokának, a második szerint megkapta a Lovagkeresztet.”

*

Alfred Jodl vezérezredes, Hitler vezetési törzsének főnöke dahlemi irodájában ülve várta Wencket, a páncélos csapatok tábornokát. Az új 12. hadsereg parancsnoka épp az imént távozott Hitlertől, és most Jodlra várt a feladat, hogy tájékoztassa Wencket a nyugati fronton kialakult helyzetről. Jodl íróasztalán ott feküdt egy nagy halom jelentés Kesselring tábornagytól, a Nyugat hadseregcsoport parancsnokától. A jelentésekből óráról órára egyre sötétebb kép alakult ki. Az angol-amerikai csapatok mindenütt áttörték a védelmet.

A 12. hadsereg feladata elméletileg az lett volna, hogy a nyugati oldalon, az Elba és a Mulde alsó folyásától mintegy 125 mérföldnyire pajzsot tartson Berlin elé, és megakadályozza az angol-amerikai csapatokat a főváros megtámadásában. Wenck hadserege, Hitler elhatározása szerint, tíz hadosztályból kellett, hogy álljon, amelyeknek állományába a páncélos kiképző alakulatok tisztjei, népfelkelők, tisztképző iskolák alakulatai, különböző töredék egységek, valamint a Harz-hegységben szétvert 11. hadsereg maradványai tartoztak. Ha ez a hadsereg idejében összeáll, Jodl akkor is kételkedett volna, hogy képes bármilyen eredményt elérni. De az is lehet, hogy a hadsereg meg sem tudja kezdeni tevékenységét az Elbánál – bár ezt nem állt szándékában elmondani Wencknek. Jodl még mindig ott őrizte irodája páncélszekrényében a zsákmányként szerzett Eclipse-tervet, amely részletesen tartalmazta az angol-amerikai csapatok tevékenységét a németek kapitulációja vagy összeomlása esetére, a térképmellékletek pedig

feltüntették a szövetségesek egyeztetett megszállási zónáit a háború befejezésekor, Jodl bizonyos volt benne, hogy az amerikaiak és a britek megállnak az Elbánál, amely nagyjából egybeesett az angol-amerikai és az orosz háború utáni megszállási zónák határvonalával. Számára tökéletesen nyilvánvaló volt, hogy Eisenhower Berlint átengedi az oroszoknak.

*

„Természetesen, ha az Eclipse feltételei [a németek összeomlása vagy kapitulációja] a front bármely pontján bekövetkezne – írta Eisenhower tábornok Churchillhez intézett legutóbbi táviratában –, teljes sebességgel tovább nyomulunk előre, és Berlin bekerül a fontos célpontjaink közé.” Ez persze nem volt elkötelező ígéret, ezért a brit vezetés és a vezérkar további nyomást igyekezett gyakorolni a főparancsnokra, hogy hozzon egyértelmű döntést. Üzenetet küldtek Washingtonba, melyben találkozót sürgettek Eisenhower stratégiájának megvitatása céljából. Sztálin távirata tovább fokozta gyanakvásukat. A generalisszimusz – mondták a brit vezérkarnál – azt állítja, hogy a támadást május közepére tervezi, azt azonban nem jelölte meg, mikor kívánja bevetni „másodlagos erőit” Berlin irányában. Márpedig Londonban úgy látták, hogy Berlint a lehető leggyorsabban el kell foglalni. Meg voltak győződve továbbá, hogy „helyes volna, ha az Egyesített Vezérkar megfelelő útmutatást adna Eisenhowernek ebben a kérdésben”.

Marshall tábornok válasza keményen és határozottan véget vetett a vitának. „Azok a pszichológiai és politikai előnyök, amelyek abból származnának, hogy az oroszokat megelőzve elfoglalnánk Berlint – írta, – nem múlják felül azon katonai megfontolások fontosságát, amelyeknek lényege, szerintünk, a német fegyveres erők szétzúzása és megsemmisítése.”

Marshall nem zárta ki teljesen Berlin bevételét, tekintettel arra, hogy a város „a fő csapás hatáskörzetében helyezkedik el”. De az Egyesített Vezérkarnak nem volt ideje a probléma alapos meg fontolására. A szövetségesek olyan gyorsan nyomulnak előre Németország belsejében – állapította meg Marshall –, hogy az kizárja „a hadműveleti kérdések áttekintésének bármilyen bizottsági formáját”. Marshall végül egyértelmű támogatásáról biztosította a főparancsnokot: „Egyedül Eisenhower van olyan helyzetben, hogy tudja, hogyan kell megvívni ezt a csatát, és hogyan lehet a legteljesebben kihasználni a gyorsan változó helyzetet.”

Eisenhower, akit megviselt a zaklatás, a maga részéről kijelentette, hogy

kész megváltoztatni a terveit, de csak ha parancsot kap rá. Április 7-én a következőt táviratozta Marshallnak: „Ha bármikor úgy adódik, hogy csekély veszteségek árán elfoglalhatjuk Berlint, természetesen meg fogjuk tenni.” Minthogy azonban az oroszok olyan közel voltak a fővároshoz, úgy vélte: „az adott helyzetben katonailag nem volna okos dolog Berlint fő célpontnak tekinteni.” Ő maga, mondta, elsőként fogadta el, hogy „a háború politikai célokért folyik, és ha az Egyesített Vezérkar úgy határoz, hogy a szövetségesek szempontjából fontosabb Berlin bevétele a térségben érvényes tisztán katonai megfontolásoknál”, akkor készséggel felülvizsgálja terveit, és mindent megtesz egy ilyen hadművelet végrehajtásához. Hangsúlyozta azonban azt a meggyőződését, hogy „Berlin elfoglalását félre kell tenni, mert ésszerűbb és praktikusabb, ha követjük általános tervünket, amelynek lényege (A) a német csapatok kettévágása… (B) Lübeck és környéke szilárd megragadása, és (C) minden olyan német próbálkozás meghiúsítása, amelynek célja megerődített körlet kialakítása a déli Iwgyekben.”

Másnap csaknem ugyanezt a választ adta Montgomerynek is. Monty csaknem ugyanott vette fel a csatabárdot, ahol Churchill és, a Brit Vezérkar letette. Tíz újabb hadosztályt kért Eisenhowertől, hogy folytassa a támadást Lübeck és Berlin felé. Eisenhower lehűtötte. „Ami Berlint illeti – jelentette ki a főparancsnok –, készséggel elismerem, hogy a városnak van pszichológiai és katonai jelentősége, de sokkal nagyobb jelentősége lesz a többi német haderőnek. Erre akarom összpontosítani minden figyelmemet. Természetesen, ha úgy adódik, hogy olcsón bevehetjük Berlint, meg fogom tenni.”

Ezen a ponton Churchill úgy határozott, hogy véget vet a viszálynak, mielőtt további károkat okozna a szövetségesek kapcsolatának. Értesítette Rooseveltet, hogy a maga részéről befejezettnek tekinti a vitát. „Őszinteségem igazolására az általam ismert nagyon kevés latin idézet egyikét használnám – táviratozta az elnök. – *Amentium irae amoris ingratio est.*” Ami annyit jelent: A szerelmesek veszekedése megújítja a szerelmet.

Miközben azonban a színfalak mögött tovább folyt a vita a SCAF 252 és az angol-amerikai tervek körül, az angol-amerikai csapatok óráról órára egyre mélyebben hatoltak be Németország területére. Senki nem mondta meg nekik, hogy Berlin nem számít többé fontos katonai célpontnak.

ÖTÖDIK FEJEZET

Javában folyt tehát a versenyfutás. A hadviselés történetében még soha ennyi ember nem hajtott végre ilyen gyors előremozgást. Az angol-amerikai offenzíva sebessége egyre újabb egységeket ragadott magával, és az egész front egyetlen hatalmas versenypályává vált. A hadseregek most arra összpontosítottak, hogy mielőbb elfoglalják az Elba mindkét partját, és hídfőállásokat hozzanak létre az utolsó diadalmas csapáshoz, amely véget vet a háborúnak. A nyugati front északi és középső szakaszán minden hadosztály azon igyekezett, hogy elsőként érje el a folyót. Azon túl pedig ott lebegett a végső cél: Berlin.

A brit zónában a 7. páncéloshadosztály – a híres Sivatagi Patkányok – szinte meg sem állt a Rajna óta. Lewis Lyne vezérőrnagy, a hetesek parancsnoka az átkelés után kijelentette: „Mostantól fogva mindenki az Elba folyóra szegezze a tekintetét. Ha egyszer megindulunk, nem állunk meg sem nappal, sem éjjel, amíg oda nem érünk. Jó vadászatot a következő útszakaszra!” A Sivatagi Patkányok a heves ellenállás ellenére átlagosan több mint napi húsz mérföldet tettek meg.

Charles Hennell törzsőrmester meg volt győződve, hogy „a hetesek megérdemlik és alkalmasak is rá, hogy ők foglalják el a fővárost, annak a sok és kemény erőfeszítésnek a jutalmaként, amelyet a Nyugati Sivatag óta tanúsítottak. Hennell El Alamein óta harcolt a hetesek kötelékeiben. Eric Cole törzsőrmesternek még alaposabb oka volt, hogy el akarja érni Berlint. Dunquerque veteránjaként 1940-ben a németek beleszorították a tengerbe. Most Cole ádázul készült, hogy kiegyenlítse a számlát. Állandóan azzal nyaggatta a harckocsik kezelőszemélyzetét, hogy tartsák járműveiket tökéletesen működőképes állapotban. Cole azt tervezte, hogy harckocsijaival a 7. páncéloshadosztály élén egész Berlinig üldözi a németeket.

Normandiában, a D-napon, a brit 6. légi szállítású hadosztály emberei jártak honfitársaik előtt. Most arra készültek, hogy a végső harcban is ők haladnak majd az élen. Hugh McWhinnie őrmester azt hallotta a német hadifoglyoktól, hogy mihelyt a britek ál kelnek az Elbán, az ellenség „kaput nyit, és beereszti őket egészen Berlinig.” Ő maga kételkedett ebben. A hatosoknak eddig is meg kellett harcolniuk minden egyes mérföldért. Wilfred Davison százados, a 13. ejtőernyős zászlóaljtól biztos volt benne,

hogy nagy versenyfutás lesz a fővárosért, de, mint hadosztályából a legtöbben, nem kételkedett, hogy „a hatosok ott lesznek az elsők között.” A hadosztály parancsnokságán azonban John L. Shearer százados lelkesedése már alábbhagyott: olyan pletykát hallott, hogy „Berlint az amerikaiak kapják”.

Az amerikai légideszant hadosztályokban is terjedt ez a szóbeszéd. A baj csak az volt, hogy ez a szóbeszéd nem emlegette az ejtőernyősöket. James Gavin 82-es légi szállítású hadosztályának összpontosítási körletében, ahol az ejtőernyősök napok óta gyakorlatoztak, már nyilvánvalóvá vált, hogy harci bevetésüket ejtették. Tudták, csak akkor kerül sor légideszant hadműveletre, ha az ellenség váratlan összeomlása következtében érvénybe lép az Eclipse-terv, és a rendfenntartó feladattal sürgős szükség lesz Berlinben a deszantosokra. Ez azonban egyre távolabbi eshetőségnek tűnt. A SHAEF már utasítást adott Lewis Breton 1. légideszant hadseregének, hogy „Jubilant hadművelet” kódnéven bevetéseket hajtsanak végre a szövetséges katonák hadifogolytáborainak felszabadítására. Bármennyire kívánták is az ejtőernyősök a hadifoglyok felszabadítását, az az esély, hogy harci bevetés helyett mentőakcióban kell részt venniük, nemigen töltötte el lelkesedéssel őket.

Hasonló csalódottság érződött a többi deszantos egységnél is. Maxwell Taylor vezérőrnagy 101. deszant hadosztályának harcosai, a „Vijjogó Sasok” ismét gyalogosokként kellett, hogy harcba lépjenek, ezúttal a Ruhr-vidéken. Ugyanide rendelték Gavin nyolcvanketteseinek egyik ezredét. Később ugyancsak nyolcvanketteseket vetették be Montgomery 21. hadseregcsoportjának megsegítésére az Elbán történő átkeléskor is.

A legjobban talán Arthur Shultz, a „Holland”, az amerikai 505. ejtőernyős ezred közlegénye fogalmazta meg a deszant hadosztályok érzéseit. Amikor felkapaszkodott a Ruhr-vidék felé tartó teherkocsi platójára, cinikusan így szólt cimborájához, Joe Tallett közlegényhez „Látod, komám, jó voltam Normandiában, jó voltam Hollandiában. Nézz meg jól! Én egy kékvérű amerikai vagyok, és egyetlenegy vagyok egész Amerikában. Vigyáznak is rám piszkosul, meg a pénzre, amit belém feccöltek. Nem akarnak elpocsékolni arra a koszos Berlinre. Hogy is ne! Egy frászt! Majd Tokióban fognak ledobni!”

Az ejtőernyősök tehát az orrukat lógatták, annál jobban fűtötte a várakozás a szárazföldi hadseregeket.

A front középső szakaszán felvonult valamennyi amerikai haderő, és iszonyú nagyságú összpontosítás jött létre. Amikor Simpson 9. hadserege visszatért Montgomery 21. hadseregcsoportjától, Bradley lett az első amerikai tábornok, akinek keze alatt egyszerre négy szárazföldi hadsereg harcolt. A 9. mellett hozzá tartozott az 1., a 3. és a 15. hadsereg is – összesen közel egymillió ember.

Április 2-án, alig kilenc nappal a Rajnán való átkelés után, a szövetségesek csapatai befejezték a Ruhr-vidék körülzárását. A négyezer négyzetmérföldnyi katlanban ottrekedt Walther Model B hadseregcsoportja, amelynek létszáma megközelítette a három százhuszonötezer főt. Model lekötésével széles szakaszon megnyílt a nyugati front, és Bradley, hátrahagyva a 9. és az 1. hadsereget a katlan felszámolására, lendületesen zúdult tovább. Csapatai most teljes gőzre kapcsoltak. Északról a britek, délről Devers tábornok 6. hadseregcsoportjának alakulatai fedezték a szárnyait, miközben ő maga őrült tempóban vágtatott Németország központi vidékén Lipcse és Drezda irányába. Az amerikai hadseregek észak-dél irányú vonalában a 9. volt a legközelebb az Elbához, és a parancsnokok úgy látták, Bradley Simpsonnak szánta azt a fel adatot, hogy menetből mért csapással egyetlen lendülettel eljuttassa az amerikai csapatokat Berlinig.

Aznap, amikor a Ruhr-vidék bekerítése befejeződött, Eisenhower parancsot adott ki csapatainak. Eszerint Bradley hadseregcsoportjának feladata, hogy „számolja fel a Ruhr-vidék katlanját, majd mérjen csapást a Kassel-Lipcse főirányban, ragadjon meg minden lehetőséget, hogy hídfőállást nyerjen az Elbán, és legyen kész hadműveletek folytatására az Elbán túl." Április 4-én, aznap, amikor a 9. hadsereg visszakerült Bradley alárendeltségébe, maga Bradley is új parancsot adott ki hadseregeinek A 12. hadseregcsoport „20. sz. utasításában" a 9. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy középső részével támadjon Hannovertől nagyjából déli irányban, és foglalja el Hildesheim város környékét, mintegy hetven mérföldnyire az Elbától. Ezután „külön parancsra" kezdetét veszi a támadás második szakasza. Ez volt az a sarkalatos fontosságú pont, amely megszabta a 9. hadsereg feladatát, és amely, a hadseregparancsnok véleménye szerint semmi kétséget nem hagyott csapatai végcélját illetően. Ebben ugyanis ez állt: „2. szakasz. A parancsnak megfelelően folytassa a támadást keleti irányba, használjon ki minden lehetőséget, hogy hídfőállást foglaljon az

Elbán, és készüljön fel a további előrenyomuláshoz Berlin felé vagy északkeleti irányba.” Az 1. szakasz – a támadás Hildesheim irányába – egyszerű iránymegszabó parancsnak látszott. Senki nem számított itt jelentős ellenállásra. A 2. szakasz viszont azt a startzászlót jelentette, amelyre a 9. hadsereg minden nap legalább olyan türelmetlenül várt, mint a parancsnok, William Simpson altábornagy, a „Nagy Simp”.[37]

„Az embereim fel voltak tüzelve – emlékezett később Simpson tábornok. – Annak idején elsőként érkeztünk ki a Rajnához, és most úgy látszott, elsőnek érkezünk Berlinhez. Egész idő alatt „egyetlen dolog járt az eszünkben: elfoglaljuk Berlint, átvágunk rajta, és a túloldalon találkozunk az oroszokkal.” A hadseregcsoport parancsnok utasítása után Simpson tábornok egyetlen pillanatot sem vesztegetett. Számításai szerint pár nap alatt el kellett érniük Hildesheim vonalát. Ezután, mint törzse tisztjeinek elmondta, úgy tervezte, hogy felkészít egy páncélos és egy gyaloghadosztályt, hogy az Elba-parti Magdeburg fölött vezető autópályán át kijut Potsdamhoz, és ott készen áll Berlin ostromára. Simpson arra készült, hogy ezután, amilyen gyorsan csak lehet, ütközetbe veti a 9. hadsereg maradékát, ha megszerzik a hídfőállást, és elengedik őket a pórázról. „A fene egye meg, emberek, el akarok jutni Berlinbe, és azt hiszem, maguk mind, az utolsó közlegényig, ugyanezt akarják” – jelentette ki törzsének diadalmasan.

Isaac D. White vezérőrnagy, a 2. páncéloshadosztály, a „Kerekes Pokol” elszánt, izmos parancsnoka, egy jókora lépéssel előbbre tartott, mint Simpson: ő már akkor készen állt Berlin bevételének tervével, mielőtt emberei átkeltek a Rajnán. White hadműveleti főnöke, Briard P. Johnson ezredes hetekkel korábban megkezdte a főváros elleni támadás tervezését. Ez a terv olyan gondosan készült, hogy a részletes parancsok és a térképvázlatok már március 25-re készen voltak.

A 2. hadsereg támadási terve bizonyos mértékig egybeesett Simpson saját koncepciójával. Ez is az Elba-parti Magdeburgon át vezető autópályát követte. A térképvázlat gondosan feltüntette a javasolt napi előrenyomulást, és minden lépcsőfok külön kódnevet kapott. Az utolsó szakasznak, amely mintegy hatvan mérföldnyire volt Magdeburgtól, a fázisvonalai a következő neveket kapták: „Silver”, „Silk”, „Satin”, „Daisy”, „Pansy”, „Jug”, és végül a Berlint takaró hatalmas horogkereszten ott ragyogott a „Goal” (végcél) szó. White biztos volt benne, hogy a 2. páncéloshadosztály,

a szórványos ellenállást leküzdve, gyakran napi harmincöt mérföldnyi előrenyomulással képes lesz Berlin elfoglalására. Ha emberei képesek tartani a hídfőállást Magdeburgnál, amely most alig nyolcvan mérföldnyire volt, akkor negyvennyolc órán belül el lehet érni Berlint.

A 9. hadsereg ötvenvalahány mérföldes frontján White 2. páncéloshadosztálya haladt az élen. A hadosztály a nyugati front egyik legnagyobb alakulata volt. Harckocsijai, rohamlövegei, páncélozott szállító járművei, buldózerei, teherkocsijai, terepjárói és lövegei jó hetvenkét mérföld hosszú folyamot alkottak. A maximális harci hatékonyság érdekében a hadosztály három páncélozott egységre volt osztva: az A és B egység mellett az R egység képezte a tartalékot. A hadosztálynak, mely óránként mintegy két mérföldet volt képes megtenni, csaknem tizenkét órába tellett, mire áthaladt egy bizonyos ponton. Ez a nehézkes páncélos haderő megelőzte a 9. hadsereg minden más egységét – egy figyelemre méltó kivétellel.

A 2. páncéloshadosztály, mely a hadsereg jobb szárnyán szakadatlan harcok közepette szívósan nyomult előre, csapatokkal zsúfolt, vásári összevisszaságban összeválogatott járműkollekciójával tűnt ki. A levegőből nézve nem hasonlított sem páncélos, sem gyaloghadosztályra. Az oszlopok közt néhány elszórt amerikai teherkocsit figyelmen kívül hagyva könnyen össze lehetett volna téveszteni akár egy német konvojjal is. Robert C. Macon vezérőrnagy roppant egyéni 83. lövészhadosztálya, a „Tragacs Cirkusz” lóhalálában vágtatott zsákmányolt járművein az Elba felé. Minden ellenséges egység vagy város, amely megadta magát, vagy amelyet elfoglaltak, némi fegyveres fenyegetésre beszolgáltatta gördülő állományát a hadosztálynak. Minden újonnan szerzett jármű sebtében olajzöld festést kapott, és felkerült az oldalára az Egyesült Államok csillaga, aztán bekerült a nyolcvanhármasok állományába. A Tragacs Cirkusz még egy német repülőgépet is zsákmányolt, mi több, pilóta is akadt hozzá, s attól fogva a gép általános rémületet keltve ott repkedett a front fölött. William G. Presnell tiszthelyettes, a 30. gyaloghadosztálytól, aki Omaha Beach óta végigharcolta az egész háborút, pontosan ismerte a Luftwaffe minden vadászgéptípusának a körvonalát, így amikor meglátta, hogy a német gép feléjük tart, elkiáltotta magát: „ME-109” – és menedéket keresett, aztán meglepetten kapta fel a fejét, amikor a gépről nem zúdult alá a várt géppuskatűz. A gép foltos olajzöldre volt festve, a szárnya alatt pedig ez a

felirat állt: „83. gyaloghadosztály”.

Ha a nyolcvanhármasok járművei meglepték a honfitársakat, még nagyobb meglepetést okoztak a németeknek. Amint a hadosztály nagy sebbel-lobbal az Elba felé vágtatott, Haley Kohler őrnagy egyszerre makacs tülkölést hallott. „Egy Mercedes robogott mögöttünk – emlékezett később –, aztán megelőzött bennünket és sorra a többieket is.” Az esetnek szemtanúja volt John J. Devenney százados is. „A kocsi ide-oda cikázott az oszlopokon belül” – mesélte. Amint a Mercedes elhagyta Devenneyéket, a százados döbbenten vette észre, hogy az bizony egy sofőr vezette német parancsnoki kocsi, tele német tisztekkel. Egy rövid géppuskasorozat megállította a járművet, és a halálra vált németek egy szempillantás alatt hadifoglyok lettek az oszlop közepén, melyet a sajátjuknak néztek. A Mercedest, mely kifogástalan állapotban volt, sebtében átfestettek, és azon nyomban használatba is vették.

Macon tábornok úgy határozott, hogy a nyolcvanhármas lesz, az első gyaloghadosztály, amely átkel az Elbán, és tovább halad Berlin felé. A vetélkedés a nyolcvanhármasok és a 2. páncéloshadosztály között most oly hevessé vált, hogy amikor a két hadosztály előrevetett osztagai április 5-én egy időben elérték a Weser folyót, Macon szerint „komoly veszekedés alakult ki közöttük, melyikük kel át először a folyón.” Végül is kompromisszumot kötöttek: a két hadosztály csapatai szendvicsszerűen egymás közé ékelve egyszerre kelnek át a folyón. A nyolcvanhármasok parancsnokságán állítólag White tábornok tombolt a „Tragacs Cirkusz” miatt. „Szó sem lehet róla, hogy egy rohadt gyaloghadosztály lefőzze az *én* brancsomat az Elbánál” – háborgott a pletyka szerint.

A 2. páncéloshadosztály egy másik versenyben is részt vett. A „Győzelem”-nek nevezett amerikai 5. páncéloshadosztály csaknem ugyanolyan gyorsan tört előre, mint White oszlopai, és harcosainak ugyancsak megvoltak a maguk tervei a német főváros bevételére. „Az egyetlen nagy kérdés azt volt, hogy ki jut be elsőnek Berlinbe” – emlékezett később Gilbert Farrand ezredes, az 5. páncéloshadosztály vezérkari főnöke. – „Úgy terveztük, hogy Tangermündénél, Sandaunál, Arneburgnál és Werbennél kelünk át az Elbán. Hallottunk róla, hogy az oroszok készen állnak a megindulásra, ezért megtettünk minden lehetséges előkészületet.” A hadosztály szakadatlanul menetben volt, ezért – Farrand visszaemlékezése szerint – senki sem aludt többet négy-öt óránál, sőt,

gyakran egyáltalán le sem hunyta a szemét. Tekintettel az állandó előrenyomulásra, most Farrand féllánctalpas harcjárműve lett a hadosztály vezetési pontja. A hadosztály előrenyomulását nagyban elősegítette, hogy csupán szórványos ellenállásba ütköztek. „Az előrenyomulás gyakorlatilag nem jelentett egyebet, mint az ellenséges utóvéd felmorzsolását” – emlékezett Farrand. Ám ezek is hordozhattak halálos veszedelmet, amint maga Farrand is tapasztalhatta, amikor egy lövedék belefúródott a kocsijába.

A gyaloghadosztályok közül a 84., a 30., és a 102. szintén Berlinre vetette tekintetét. A 9. hadsereg harcosai, akik mosdatlanul, menet közben étkezve törtek előre, mind ott akartak lenni a végső győzelemnél. A támadásnak pusztán a lendülete is lelkesedéssel töltötte el az embereket. Mégis, bár a németeknek nem volt idejük általános védelemre berendezkedniük, előfordultak harcok, még hozzá nemegyszer súlyosak is.

Egyes körletekben a védők már mielőtt kapituláltak volna, fel hagytak a küzdelemmel. Roland Kolb alezredes, a 84. gyaloghadosztálytól megfigyelte, hogy a legkeményebb ellenállást azok a szétszórt SS-alakulatok tanúsították, amelyek elrejtőztek az erdőkben, és onnan támadták az előre nyomuló csapatokat. A páncélos oszlopok általában megkerülték ezeket a fanatikus töredékalakulatokat, és felszámolásukat ráhagyták a lövészekre. Elkeseredett harc alakult ki gyakran a kisvárosokban is. A támadás során Kolb egyszer megdöbbenve látta, hogy tizenkét éves, sőt kisebb gyerekek ágyút kezelnek. „Ezek a gyerekek inkább halálukig harcoltak, sem hogy megadták volna magukat” – emlékezett később.

Mások emlékezete is őrzött szörnyű pillanatokat. James F. Hollingsworth őrnagy, a 2. páncéloshadosztály előrevetett osztagának parancsnoka a Teutoburger Wald erdős hegyei között egyszerre azt vette észre, hogy osztagát német harckocsik veszik körül. Az amerikai oszlop egyenesen beleszaladt egy német páncélos lőtérbe. Szerencsére a harckocsik régi roncsok voltak, amelyekről leszerelték a motorokat, de azért a lövegeket rajtuk hagyták, hogy az újoncok azokon gyakoroljanak, és a németek egykettőre tüzet is nyitottak. Clyde W. Cooley törzsőrmester, Észak-Afrika veteránja, Hollingsworth harckocsijának lövegkezelője haladéktalanul akcióba lépett. Célra fordította a tornyát, és ezerötszáz yardról kilőtt egy német harckocsit. Újabb irányzás után hetvenöt yarddal arrább kilőtt még egyet. „Akkor aztán mindenki tüzet nyitott, és elszabadult a pokol” –

mesélte Hollingsworth. Aztán alighogy a harc véget ért, egy katonákkal zsúfolt német teherkocsi indult meg száguldva a hadosztály oszlopa felé. Hollingsworth sietve utasította embereit, hogy várjanak, amíg a kocsi lőtávolságon belül kerül. Amikor a kocsi hetvenöt yardnyira ért, tüzet vezényelt. A .50 hüvelykes géppuskalövedékekkel megsorozott teherkocsi kigyulladt, felfordult, és az egyenruhás utasok az útra zuhantak. Legtöbbjük szörnyethalt, de néhányan még éltek, és rettenetesen jajveszékeltek. Amikor Hollingsworth közelebb ment, hogy megszemlélje a szétszaggatott és szitává lőtt testeket, akkor vette észre, hogy a katonák egyenruhába bújtatott német nők.

Az ellenállás mértéke teljesen megjósolhatatlan volt. Sok körzetben a védők egyetlen lövés nélkül megadták magukat. Egyes városokban a polgármester már akkor kapitulált, amikor a visszavonuló német csapatok még a lakott területen belül voltak; gyakran még egy-két háztömbnyire az amerikai harckocsizó és lövész alakulatoktól. Detmoldban, ahol az egyik legnagyobb német fegyvergyár működött, egy civil fogadta Wheeler G. Merriam alezredes harckocsijait, aki a 82. felderítő zászlóaljjal a 2. hadosztály előtt a felderítő végezte. A németek képviselője kijelentette, hogy ő mint a gyár felügyelője, kész feladni a gyárat. „A lövedékek csak úgy záporoztak körülöttünk, ahogy behajtottunk a gyár területére – idézte fel az eseményeket Merriam. – Az épület előtt felsorakozott a felügyelő, az igazgató és a munkás állomány. A felügyelő rövid beszédet mondott, amelyben bejelentette a kapitulációt, aztán ajándékként átnyújtott nekem egy gyönyörű, krómozott Mauser pisztolyt.” Néhány háztömbbel arrább ugyancsak megadta magát Merriamnak egy teljes német számvivői cég, úgy ahogy volt, hatalmas bankjegykészleteivel. Néhány órával később azonban, amikor Merriamot követve beérkeztek a városba az amerikai lövészegységek, kemény harcot kellett folytatniuk a város megtisztításáért. Mint kiderült, Detmoldban egy SS kiképzőközpont is működött.

Hasonló esetek lépten-nyomon előfordultak. Néhány városban kapitulált városrész csendjét megtörte a pár háztömbbel arrább kirobbanó heves tűzpárbaj. Macon tábornok, a nyolcvanhármasok parancsnoka az egyik ilyen város főutcáján zavartalanul lépett be parancsnoksága főbejáratán, de amikor ki akart lépni a hátsó ajtón, szinte harcolva kellett utat vágnia magának. A német katonák az egyik város környékén puskájukra tűzött fehér zsebkendővel fogadták a 30. lövészhadosztályt. Ám amikor előjöttek,

hogy megadják magukat az amerikaiaknak, hátulról néhány egységétől lemaradt, de még harcoló SS géppuskatüzet zúdított rájuk.

Voltak, akik külön technikát alakítottak ki a kapituláció biztonságos lebonyolítása érdekében. Francis Schommer százados a 83. lövészhadosztálytól, aki folyékonyan beszélt németül, többször is telefonon bonyolította le a kapitulációt, amit azonban negyvenötös Coltjával tett nyomatékosabbá. Schommer rászegezte a pisztolyát az újonnan elfogott polgármesterre, és felszólította az illetőt: „hívja fel a szomszéd város polgármesterét, és közölje vele: ha szeretné, hogy városa épségben maradjon, legjobb, ha most mindjárt megadja magát. Mondja meg neki: szólítsa fel a város la kosságát, hogy akasszanak ki lepedőket vagy ilyesmiket az ablakokba.” A halálra rémült polgármesterek „általában még rá is tettek egy lapáttal, mondván, az amerikaiak több száz harckocsival és löveggel, sok ezer fővel vonultak be a városukba. Ez a trükk újra meg újra bevált.”

Ahogy a hatalmas támadás nekilendült, az országutakat dugulásig ellepték a kelet felé tartó motorizált és páncélos oszlopok és a nyugat felé tartó sokezres német hadifogolycsoportok. Még arra sem jutott idő, hogy a hadifoglyokkal törődjenek. A kimerült, borostás Wehrmacht-tisztek és sorkatonák kíséret nélkül vánszorogtak vissza a Rajna felé. Egyesek még a fegyverüket is megtartották. Ben L. Rose, a 113. páncélos felderítő zászlóalj tábori lelkésze elmondott egy esetet, amikor két díszruhába öltözött tiszt „végigvonult az egész oszlop mellett, hátha találnak valakit, aki a figyelmére méltatja őket, és akiknek átadhatják oldalfegyverüket.” De a katonák, akiknek most a naponta megtett mérföldek száma volt a legfontosabb, csak nyugat felé böktek.

A városok és falvak egymás után adták meg magukat az előre törő csapatoknak. Az amerikaiak jobbára soha nem hallották ezeknek a településeknek a nevét, és egyikben sem tartózkodtak elég ideig ahhoz, hogy megjegyezzék. Az olyan települések, mint Minden, Bückeburg, Tündern és Stadhagen csak egy-egy ellenőrző pontot jelentettek az Elba felé vezető úton. De a 30. hadosztály katonái mégiscsak beleütköztek egy ismerős névbe. Ez a név annyira ismerős volt, hogy sokan máig emlékeznek, mennyire elcsodálkoztak, hogy ez a név csakugyan létezik. Hameln volt az, a Furulyás Patkányfogó városa. A 2. páncéloshadosztály korábban megkerüli néhány SS-erődöt, amelyek most öngyilkos ellenállást

tanúsítottak. A harmincasok kemény választüze nyomán április 5-re csupán kiégett falak és romhalmazok maradtak a mesekönyvekbe illő mézeskalács házikókból és macskaköves utcákból. „Ezúttal másféle muzsikával tisztítottuk meg a várost a patkányoktól” – mondta Walter M. Johnson ezredes a 117. ezredtől.

Április 8-ra a 84. gyaloghadosztály elérte a tizenötödik századi Hannover külvárosát. Ez a négyszázezres város a legnagyobb volt a 9. hadsereg támadási sávjában. Alexander R. Bolling vezérőrnagy, a nyolcvannégyesek parancsnoka úgy tervezte, hogy megkerüli Hannovert, de olyan utasítást kapott, hogy el kell foglalnia a várost. Bolling cseppet sem örült a feladatnak. Ha leköti csapatait Hannovernél, rengeteg drága időt veszít az Elba felé vágtató más lövészhadosztályokkal folytatott versenyben. Ádáz csata alakult ki, de az ellenállás negyvennyolc órán belül szórványos lövöldözéssé szelídült. Bollingot, akit büszkeséggel töltött el a nyolcvannégyesek hősiessége, bár még bosszús volt a lemaradás ért, az az örömteli megtiszteltetés érte, hogy ellátogatott hozzá Hannoverbe a főparancsnok Smith tábornokkal, a vezérkar főnökével és Simpson altábornaggyal, a 9. hadsereg parancsnokával. Bolling így emlékezett az eseményre: „A hivatalos találkozó végén Ike azt mondta: «No, Alex, most merre tovább?» «Tábornok úr – feleltem –, mi bizony nyomulunk tovább előre, tiszta az út egész Berlinig, és semmi sem képes feltartóztatni bennünket.»”

Eisenhower – Bolling szerint – megfogta a hadosztályparancsunk karját, és azt mondta: „ Menjetek csak tovább, sok szerencsét kívánok nektek. Ne hagyjátok, hogy bárki is megállítson benneteket.” Amikor Eisenhower eltávozott Hannoverből, Bolling úgy érezte, a főparancsnok világosan értésére adta, hogy „a nyolcvannégyesek útja csakugyan Berlinbe vezet.”

Ugyanazon a napon, április 8. vasárnapján, a 2. páncéloshadosztály, mely az adott időpontban kissé előbbre járt, mint a nyolcvanhármasok, megtorpant az első fázisvonalnál, Hildesheimnél. A hadosztály parancsra várt, hogy megkezdhesse a támadás második szakaszát. White tábornok örült a rövid szünetnek. A hadosztály olyan gyorsan haladt előre, hogy a karbantartásra nem jutott idő, és most White-nak legalább negyvennyolc órára volt szüksége, hogy elvégezzék a legfontosabb javításokat. De azzal is tisztában volt, hogy a megálló idején a többi egység felzárkózik hozzájuk. A katonák többsége viszont az előző néhány nap vágtatás a után nem értette,

miért torpantak meg. Az emberek morgolódtak a késlekedés miatt. Korábban előfordult, hogy az ilyesfajta megállások lehetőséget adtak az ellenségnek, hogy összeszedje magát és megkapaszkodjék. Most, hogy a győzelem olyan közelinek látszott, senki sem akarta elszalasztani az alkalmat. George Petcoff tiszthelyettes, normandiai veterán már alig várta Berlin ostromát, mert valamiért úgy érezte, napjai meg vannak számlálva. Rose tiszteletes visszaemlékezése szerint az egyik harckocsizót babonás szorongás fogta el a jövő miatt, kimászott a harckocsijából, végignézett a gép oldalára pingált „Rettenthetetlen Joe" feliraton, aztán gondosan lekaparta a „Rettenthetetlen" szót. „Mostantól kezdve legyen a neve egyszerűen csak Joe" – jelentette ki.

Ha a legénységet nyugtalanság és félelem töltötte el a késlekedés miatt, parancsnokaik – köztük White tábornok felettesei a 19. hadtest parancsnokságán – még jobban aggódtak. Raymond S. McLain vezérőrnagy, a hadtestparancsnok, nagyon remélte, hogy semmi nem fogja elrontani a terveiket. McLain a nagy sebesség ellenére nem aggódott, hogy az utánszállítás akadozni fog. Hadteste most jóval több mint százhúszezer főből állt, és nagyobb volt, mint az Unió hadserege Gettysburgnél. Ráadásul ezer páncélos járművel is rendelkezett. Ilyen erő birtokában McLain – mint később el mondta – tökéletesen biztos volt, hogy hat nappal az Elbán való átkelés után az egész 19. hadtest bent lesz Berlinben.

McLain korábban úgy értesült Simpson parancsnokságától, hogy a szünet csak időleges, és hogy a késlekedés oka részint taktikai, részint politikai. Ez az információ mindkét tekintetben helytállónak bizonyult. Előtte ott húzódott az amerikai és a szovjet megszállási zóna leendő határvonala, és a megállás időt adott a SHAEF-nek, hogy átgondolják a szituációt. Egyelőre még nem született döntés a „stopvonalat" illetően sem az angol-amerikai, sem az orosz csapatok részére, éppen ezért még fennállt a „frontális ütközés" veszélye. Jelentős német erőkoncentráció hiányában a magasabb parancsnokságoknak nem állt szándékában megállítani a támadást, mégis volt egy olyan komoly tényező, amelyet figyelem be kellett venni: ha egyszer átlépik a szovjet megszállási övezet ha tárát, minden elfoglalt mérföldet előbb vagy utóbb vissza kell adni az oroszoknak.

Az előrenyomulás legtávolabbi pontja most mindössze százhuszonöt mérföldnyire volt Berlintől. és a 9. hadsereg frontvonalán minden katona arra várt, hogy meginduljanak, mit sem törődve azzal a kényes

problémával, amellyel a főparancsnokságnak szembe kellett néznie. Minden okuk megvolt, hogy égjenek a türelmet lenségtől. Carroll Stewart őrvezető például sokszor hallotta, hogy Európa valamennyi fővárosa közül Berlin a legszebb, ezért alig várta, hogy megpillanthassa a várost.

*

James „Dixie” Deans, a brit légierő tiszthelyettese vigyázzba vágta magát az íróasztal előtt, és feszesen tisztelgett a német ezredesnek. Hermann Ostmann, a Hannovertől északra, Fallingbostel közelében lévő hadifogolytábor, a Stalag 357 parancsnoka, ugyancsak katonás tisztelgéssel viszonozta a köszöntést. A jelenet egyike volt azoknak a katonai formaságoknak, amelyeket Deans hadifogoly és Ostmann ezredes minden alkalommal eljátszott, valahányszor találkoztak. Mint mindig, mindkettő most is maga volt a megtestesült korrektség.

A két férfi között egyfajta erőltetett és gyanakvó kölcsönös tisztelet alakult ki. Deans jóindulatú katonaembernek tartotta a középkorú, első világháborús veteránt, akit béna karja akadályozott az aktív szolgálatban, és úgy látta, hogy olyan munkát végez, amit tulajdonképpen utál. Ostmann a maga részéről tudta, hogy a huszonkilenc esztendős Deans, akit a foglyok a szóvivőjüknek választottak, csökönyös, elszánt alkudozó, aki már sokszor megkeserítette Ostmann életét. Az ezredes mindig tisztában volt vele, hogy a Stalag 357 rendje a nyúlánk Deans szilárd vezetésén és a foglyok iránta tanúsított rendíthetetlen hűségén múlik.

Deanst valóságos legenda övezte. A navigátor, akit még 1940-ben lőttek le Berlin fölött, az idők kezdete óta volt a hadifogolytáborok lakója. A táborokban egyre jobban kitanulta, hogyan lehet a legnagyobb kedvezményeket kicsikarni a maga és fogolytársai számára. Megtanulta azt is, hogyan lehet a lágerparancsnokokkal tárgyalni. Ami Deanst illeti, egyetlen egyszerű elvet követett: „A nyakukra kell mászni, és kész.”

Most Deans várakozó tekintettel nézett lefelé az idősödő ezredesre, várva, hogy megtudja, éppen miért hivatta be a parancsnok az irodába.

„Itt vannak ezek a parancsok – kezdte Ostmann, és felmutatott néhány okmányt. – Úgy látszik, át kell telepítenünk magukat.”

Deans felkapta a fejét. „Hová, ezredes úr?” – kérdezte.

„Valahová északabbra – felelte Ostmann. – Hogy pontosan hová, nem tudom, út közben kapom meg az utasításokat.” Majd hozzátette: „Ön persze tisztában van vele, hogy erre éppen az önök biztonsága érdekében

van szükség. – Itt szünetet tartott, majd halványan elmosolyodott. – A hadseregeik közeledőben vannak.”

Dean ezt már napok óta tudta. A hadifoglyok „szabadidős” tevékenységének eredményeként a táborban két kitűnő titkos rádió működött. Az egyiket egy özönvíz előtti, állandóan működtetett gramofon rejtette. A másik, egy apró elemes készülék a tulajdonos csajkájából közvetítette a legfrissebb híreket a Stalag 357 lakóinak. Deans ezekből a kincset érő hírforrásokból tudta, hogy Eisenhower csapatai átkeltek a Rajnán, és a Ruhr-vidéken harcolnak. Az angol-amerikai támadás méreteiről a foglyoknak egyelőre még nem volt tudomása, de ha a németek át akarják telepíteni a tábort, az azt jelenti, hogy a csapatoknak már közel kell lenniük.

„Hogyan történik az áttelepítés, ezredes úr?” – kérdezte Deans, bár pontosan tudta, hogy a hadifoglyokat a németek szinte kizárólag gyalogmenetben mozgatták.

„Menetoszlopban” – felelte Ostmann. Aztán egy jellegzetes udvariassági gesztussal felajánlotta Deansnek: „Maga velem jöhet a kocsimon, ha akar.” Deans ugyanilyen udvariasan elhárította él meghívást.

„Mi lesz a betegekkel? – kérdezte. – Sokan vannak, akik járni sem tudnak.”

„Ezek itt maradnak, úgy, hogy minden segítséget megadunk nekik, amit csak tudunk. Néhányan maguk közül is itt maradhatnak velük.”

Deans most azt szerette volna tudni, mikor kell indulni. Voltak pillanatok, amikor Ostmann úgy érezte, Deans majdnem annyit tud a katonai helyzetről, mint ő maga, de volt valami, amiről Deans bizonyosan nem hallhatott. A parancsnokságról érkezett információk szerint a britek éppen Fallingbostel irányában nyomulnak előre, és már csupán ötven-hatvan mérföldnyire lehetnek, az amerikaiak pedig a jelentések szerint bevonultak Hannoverbe, alig ötven mérföldnyire a lágertől délre.

„Haladéktalanul indulni kell – közölte Deansszel. – Ezt a parancsot kaptam.”

Amint Deans elhagyta a parancsnoki irodát, tudta, nem sokat tehet, hogy előkészítse embereit a menetre. Az élelem kevés volt, és szinte valamennyi fogoly legyengült és lesoványodott a rosszul tápláltságtól. Egy hosszú, kimerítő menet egész biztos sokuk számára a véget jelenti. De amint visszatért a barakkokba, hogy elterjessze a hírt, ünnepélyes fogadalmat tett magában: minden trükköt kipróbál, amit csak ki tud eszelni, a lassításoktól és késlekedésektől a kisebb rendbontásokig, hogy ő, Dixie Deans, a Stalag

357 mind a tizenkétezer foglyával elérje a szövetségesek vonalát.

*

Walther Wenck tábornoknak mindeddig nem sikerült kiderítenie, hol az újonnan szervezett 12. hadsereg parancsnoksága. Úgy tudta, valahol a Harz-hegységtől északra, Berlintől mintegy hetven mérföldnyire kell keresnie, de már órák óta utazott, hiába. Az utak feketéllettek a menekültektől és a mindkét irányban haladó járművektől. A menekültek egy része kelet felé igyekezett, a közeledő amerikaiak elől. Mások az oroszoktól rettegve nyugat felé siettek.

A katonai oszlopok mozgása ugyanilyen céltalannak tűnt. Dorn, Wenck sofőrje a dudát nyomkodva igyekezett megelőzni az előttük haladókat. Ahogy dél felé tartva egyre távolabb értek, a helyzet mind kaotikusabbá vált. Wencket egyre jobban elfogta a nyugtalanság. Vajon mi vár rá, ha végre eléri a parancsnokságot?

Végül kerülő utat választott, hogy eljusson a parancsnokságálli Széles kanyart tett, azzal, hogy először eljut a Lipcsétől délnyugatra fekvő Weimarba, és onnan megy tovább a Bad Blankenburg közelében található parancsnokságra. Bár a kerülő csaknem száz mérfölddel meghosszabbította útját, Wencknek mégis jó oka volt, hogy így tegyen. Egy weimari bankban tartotta ugyanis élete megtakarított vagyonát, mely mintegy tízezer márkára rúgott, és most elhatározta, hogy kiveszi az egész összeget. De amikor a kocsija elérte a várost, az utak furcsán üressé váltak, és a távolból ágyútűz moraja hallatszott. Néhány kilométerrel arrább a Wehrmacht tábori csendőrei állították meg a kocsit, és tudatták a tábornokkal, hogy Patton 3. amerikai hadseregének harckocsijai már a város szélén járnak. Wenck megdöbbent és becsapottnak érezte magát. A helyzet súlyosabb volt, mint ahogy Hitler főparancsnokságán tájékoztatták. Nem tudta elképzelni, hogy a szövetségesek ilyen gyorsan nyomulnak előre, és hogy Németországnak már ekkora része a kezükön van. Azt pedig végképp nehéz volt elhinnie, hogy az ő tízezer márkája minden valószínűség szerint szintén odaveszett.[38]

A Wehrmacht helyi parancsnokságán közölték Wenckkel, hogy egész körzet veszélyessé vált, a csapatok visszavonulnak, egyes helyeket a körülzárás fenyeget. Wenck parancsnoksága minden valószínűség szerint már áttelepült. Wenck tovább hajtatott Dessau felé, ahol a feltételezések szerint hadseregének egyes egységei gyülekeztek. Rosslau közelében,

Dessautól mintegy nyolc mérföldnyire a Wehrmacht egykori műszaki iskolájában végre ráakadt a parancsnokságára. Itt aztán megtudta, mi az igazság a 12. hadsereg ügyében.

A front vonala az Elba és mellékfolyója, a Mulde mentén haladt, mintegy százhuszonöt mérföld hosszúságban, nagyjából az Elba menti Wittenbergtől észak felé, majd délre egy bizonyos ponttól lejjebb, és a Mulde menti Lipcsétől keletre. Az északi szárnyon a britekkel szemben Ernst Busch tábornagynak, az Észak-Nyugat hadseregcsoport főparancsnokának csapatai harcoltak. Délre Albert Kesselring tábornagynak, a Nyugat hadseregcsoport főparancsnokának szétvert egységei vergődtek. Wencknek nem sok információ állt a rendelkezésére ezeknek a csapatoknak az erejéről. Kettejük között az ő sávjában a 12. hadsereg jóformán csak papíron létezett. Az Elba mentén itt-ott elszórt állásokban megkapaszkodott csapatok, kísértethadosztályok gyér maradványai. Több alakulat még nem volt hadra fogható, néhány „árnyékegység" pedig még fel sem állt. Tüzérségének nagy része nem volt mobil, állásokban volt beásva a nagyobb városok – Magdeburg és Wittenberge –, valamint az Elba hídjai és átkelőhelyei környékén. Rendelkezésére állt továbbá néhány rohamlöveg, néhány páncélozott csapatszállító jármű, valamint körülbelül negyven Volkswagen gyártmányú terepjáró gépkocsi. Ami a harckocsikat illeti, Wenck 12. hadserege az adott időpontban legjobb esetben is legfeljebb egy tucattal rendelkezett.

A szétszórt, töredékes kötelékek összlétszáma végső soron valószínűleg elérné ugyan a százezer főt, az adott pillanatban azonban még szinte semmi sem volt meg abból a tíz hadosztályból, amit megígértek neki. A maradványegységek között olyan tekintélyt parancsoló nevek szerepeltek, mint a Clausewitz, a Potsdam, a Scharnhorst, az Ulrich von Hutten, a Friedrich Ludwig Jahn, a Theodor Körner, de összesen legfeljebb öt és fél hadosztállyal, alig ötvenöt ezer emberrel lehetett kalkulálni.

Egyes csapatok már elfoglalták állásaikat, vagy harcban álltak, az új 12. hadsereg zömét azonban buzgó tisztjelöltek és kiképzőtisztek alkották. Sem Wencknek, sem vezérkari főnökének, Günther Reichhelm ezredesnek nem volt a legkisebb kétsége sem az előttük álló csata kimenetelét illetően. Wenck azonban nem hagyta, hogy erőt vegyen rajta a csüggedés. Minthogy maga is fiatal és lelkes volt, olyasmiben is bízott, amivel egy idősebb tábornok már nem kalkulált volna: úgy gondolta, amennyi a 12. hadsereg

erejéből hiányzik, azt pótolhatja a fiatal tisztek és tisztjelöltek lelkesedése és odaadása.

Wenck arra gondolt, hogy zöldfülű, de lelkes csapatait mobil elrettentő erőként alkalmazza, amelyet szükség szerint ide-oda mozgó, legalábbis addig, amíg a többi egység átcsoportosul és elfoglalja állásait. Wenck meg volt győződve, hogy ezzel a módszerrel energikus fiataljai értékes időt nyerhetnek Németország számára. Szinte első parancsnoki húzása az volt, hogy a legerősebb és legjobban felszerelt alakulatokat a front középső szakaszára vonta össze, hogy akár az Elbánál, akár a Muldénál bevethetők legyenek. A térképet tanulmányozva bekarikázta a várható tevékenységi körleteket. Ilyen volt Bitterfeld. Dessau, Belzig, Wittenberge. Volt ezenkívül még egy olyan hely, amelyről bizonyosan tudta, hogy az amerikaiak meg fogják kísérelni az átkelést az Elbán. Ez pedig a folyó három ága között fekvő Magdeburg városa volt, mely a harmincéves háború alatt csaknem teljesen elpusztult, majd újra feltámadt. A hatalmas erőd és a szigetre épült citadella, valamint a tizenegyedik századi katedrális most szinte irányjelzőként állt az amerikai hadseregek útjában. Wenck ebben a körletben, különösen Magdeburgtól délre helyezte el legjobban felszerelt erőit, a Scharnhorst, a Potsdam és a von Hutten gyaloghadosztályok egységeit, hogy amennyire tőlük telik, tartóztassák fel az amerikaiak támadását.

*

Mire a védelem tervei a legapróbb részletekig elkészültek, tisztjei pedig emlékezetükbe vésték a taktika lényegét, a Visztula-hadseregcsoport parancsnokságán, Wencktől mintegy százhúsz mérföldnyire, Gotthard Heinrici is készen állt az ütközetre.

Heinrici az első fő ellenállási vonal mögött kiépített egy második vonalat is, és közölte tisztjeivel, hogy közvetlenül a várható orosz tüzérségi előkészítés előtt parancsot fog adni a frontvonal elhagyására. Ekkor valamennyi csapata haladéktalanul hátrahúzódik a második vonalba. Régi fogása volt ez Heinricinek, már Moszkvánál is azt eredményezte, hogy az oroszok „a levegőbe ütöttek”. Amint az oroszok bombázása leáll, a csapatok azonnal előremozognak, és újra elfoglalják állásaikat a frontvonalban. A trükk néhányszor már bevált, és Heinrici most is számított rá. A nagy kérdés, mint mindig, az volt, hogyan lehet eltalálni a támadás pontos időpontját.

Voltak már bizonyos becslések. Von Manteuffel 3. páncéloshadseregének sávjában, Berlintől északra, Martin Gareis gyalogsági tábornok, a gyenge 46. páncéloshadtest parancsnoka meg volt győződve, hogy a támadás április 8-án fog megindulni. A front irányában észlelt élénk járműforgalom és a tüzérség mélységben tagolt koncentrálása közvetlenül szemközt Gareis frontszakaszával mind a közelgő támadásra utalt. Foglyul ejtett orosz katonák még a dátumot is elfecsegték. De Heinrici nem hitt a jelentéseknek. Saját felderítési adatai, valamint katonai ösztöne, melyben mindig is bízott, azt súgta neki, hogy ez a dátum túlságosan korai. És mint kiderült, igaza volt. Április 8. az Odera mentén nyugodtan, eseménytelenül telt el.

Ám Heinrici ébersége egy pillanatra sem lankadt. Egy kis felderítő gépen minden nap berepült az orosz vonalak fölé, hogy szemügyre vegye a csapatok mozgását és a tüzérség állásait. Minden éjjel tüzetesen mérlegre tette a felderítő jelentéseket és a foglyok vallomásait, egyre keresve a jeleket, amelyek elárulhatnák a támadás idejét

Ebben a feszült és kritikus időszakban Hermann Göring birodalmi marsall meghívta ebédre Heinricit a kastélyába. Bár Heinricinek pokolian nem volt ínyére, hogy akár csak egyetlen órára elhagyja a parancsnokságát, ezt a meghívást nem utasíthatta vissza. Karinhall, a birodalmi marsall hatalmas birtoka alig néhány mérföldre feküdt a Visztula birkenheimi parancsnokságától. A birtok, akkora volt, hogy Göring még saját magánállatkertet is tartott benne. Amint Heinrici és szárnysegédje, von Bila százados megérkezett, ámulva nézték Göring pazar birtokát, a tó tükrét, a parkot, a tájkerteket, a fasorokkal szegélyezett autóutakat. A főkaputól egészen a kastélyig az út mentén Luftwaffe-egyenruhás nyalka ejtőernyősök sorakoztak, Göring testőrcsapatának tagjai.

A kastély, akárcsak maga Göring, erős volt és fényűző. A hall akkora, hogy Heinricit templomra emlékeztette. „Az ember tekintete ösztönösen a tetőgerendák felé emelkedett”. A fehér vadászkabátban pompázó Göring hűvösen fogadta Heinricit. Viselkedése baljós előjelnek bizonyult, mert az ebéd pocsék volt.

A birodalmi marsall és a tábornok mélységesen utálta egymást Heinrici mindig Göringet vádolta a sztálingrádi vereségért, mert a Luftwaffe, Göring minden ígérgetése ellenére, képtelen volt biztosítani Paulus 6. hadserege bekerített csapatainak az utánpótlásár De Heinrici ettől függetlenül is utálta a birodalmi marsallt arroganciájáért és pompakedveléséért. Göring a maga

részéről veszedelmesen engedetlennek tartotta Heinricit. Soha nem bocsátotta meg a tábornoknak, hogy amikor elhagyta Szmolenszket, nem gyújtotta fel a várost, az elmúlt néhány napban pedig még jobban eltávolodott Heinricitől. Azok a megjegyzések, amelyeket a tábornok Hitler fogadásán tett a 9. ejtőernyős hadosztályról. Súlyosan sértették a hiúságát. A találkozót követő napon Göring telefonált a Visztula parancsnokságára, és beszélt Eismann ezredessel. „Egyszerűen elfogadhatatlan számomra – jelentette ki a birodalmi marsall ingerülten – hogy Heinrici így beszéljen az ejtőernyőseimről. Ezt személyes sértésként fogom fel! Egyelőre én vagyok a 2. ejtőernyős hadosztály parancsnoka. Mondja meg tehát a nevemben a parancsnokának, hogy nem fogja megkapni őket. Nem! Schörnernek adom őket. Ő valódi katona! Egy igazi katona!"

Az ebéd folyamán Göring rátámadt Heinricire. Élesen kritizálta a csapatokat, amelyeket a Visztula-hadseregcsoport frontján a közelmúltban tett látogatásán látott. A birodalmi marsall hátradőlt trónszerű székében, és egy hatalmas ezüst söröskancsóval hadonászva azzal vádolta Heinricit, hogy alárendeltjei körében rossz a fegyelem. „Végigjártam az ön összes hadseregét – mondta –, és sorra mindegyikben azt láttam, hogy az emberek lazsálnak! Láttam olyanokat, akik a lövészárkokban kártyáznak! Láttam munkaszolgálatosokat, akiknek még ásójuk sem volt. Egyes helyeken az embereknek nem volt még tábori konyhájuk sem! Más körletekben még szinte hozzá sem fogtak a védelmi berendezések építéséhez. A maga emberei mindenütt a napot lopják!" Göring nagyot kortyolt a sörből, aztán vészjóslón hozzátette: „Fel fogom erre hívni a Führer figyelmét!"

Heinrici semmi értelmét nem látta, hogy vitába bocsátkozzék. Semmi mást nem akart, csak mielőbb megszabadulni innen. A tábornok önuralmat erőltetett magára, és valahogy kibírta az ebéd végéig. De amint Göring két látogatóját kísérte az ajtóhoz, Heinrici egy pillanatra megállt, lassan körülnézett a pazar kerten és a kastély látványos tornyain és szárnyépületein. „Remélem – szólalt meg – naplopóimnak sikerül megvédenie ezt a szép helyet az előttünk álló csata pusztításaitól." Göring egy pillanatra jeges tekintettel meredt Heinricire, aztán sarkon fordult, és visszament a házba.

Göring hamarosan búcsút vehet Karinhalltól, gondolta Heinrici, amint visszafelé autóztak. A felderítő jelentések, a légi megfigyelések és az Odera gyorsan apadó vízszintje, valamint saját csalhatatlan megérzése alapján

lassan kialakult benne az elgondolás az oroszok várható támadásának időpontját illetően. Heinrici meg volt győződve, hogy a támadás egy héten belül – április 15-én vagy 16-án – indul meg.

*

Georgij Zsukov marsall félrevonta az asztalt eltakaró terítőt, amely alól előtűnt Berlin hatalmas dombortérképe. Nem is térkép volt ez, inkább a város modellje, miniatűr kormányzati épületekkel, hidakkal és vasútállomásokkal, a fő útvonalak, csatornák és repülőterek pontos másával. A maketten gondosan fel voltak tüntetve a feltételezett védelmi állások, légvédelmi tornyok és bunkerek. A legfontosabb célpontokat számozott kis zöld táblácskák jelölték. A Reichstag a 105. számot kapta, a Birodalmi Kancellária a 106-osat, a 107-108 a belügyminisztérium és a külügyminisztérium épületeit jelölte.

„Nézzék a 105. számú objektumot – fordult a marsall a parancsnokaihoz. – Ki akarja elsőként elérni a Reichstagot? Csujkov a 8. gárdahadsereggel? Vagy Katukov harckocsizói? Vagy Berzarin és az 5. csapásmérő hadsereg? Vagy talán Bogdanov 2. gárda harckocsihadserege? Ki lesz az első?”

Zsukov szándékosan csigázta a parancsnokait. Mindegyikben égett a vágy, hogy elsőként érje el a várost, de mindenek felett, hogy ő foglalja el a Reichstagot. Nyikolaj Popjol tábornok visszaemlékezése szerint Katukov, aki lelki szemeivel már ott látta magát, hirtelen így szólt: „Gondolják csak meg. Ha elérem a 107. és a 108. objektumot, egyszerre foghatom el Himmlert és Ribbentropot.”

Egész álló nap folytak az eligazítások. Az előkészületek a front egész hosszában már befejeződtek. Az ágyúk és a lőszerek üti rejtőztek az erdőkben. A harckocsik irányba álltak, hogy lövegei k kel támogatni tudják a tüzérséget. A megindulási körletekben hatalmas mennyiségű anyagi eszközök, hídépítő anyagok, gumicsónakok és tutajok álltak készenlétben, az országutak zsúfolásig megteltek a hadosztályokat a gyülekezési körletekbe szállító oszlopokkal. A szovjetek ezúttal először légihídon szállítottak egyes csapatokat a mögöttes területekről. Minden orosz katona számáru már nyilvánvaló volt, hogy a támadás hamarosan megindul, habár a hadseregparancsnokságok szintjétől lefelé senki sem kapta még meg a dátumot.

Szergej Ivanovics Golbov százados, a Vörös Hadsereg tudósítója, végighajtott Zsukov frontján, hogy megszemlélje az előkészületeket. Golbov

minden hírforrást igyekezett megcsapolni, hogy megszerezze a támadás dátumát, de hasztalan. Golbov soha azelőtt nem tapasztalt ilyen előkészítő tevékenységet, és meg volt győződve, hogy a németek figyelemmel kísérik minden mozdulatukat. De, mint jóval később megjegyezte, „a kutya se törődött vele, mit láttak a németek”.

Az előkészületeknek azonban volt egy olyan mozzanata, amely gondolkodóba ejtette Golbovot. Néhány nappal korábban megszámlálhatatlan, legkülönbözőbb méretű és formájú légelhárító reflektor érkezett a frontra. A fényszórók kezelőszemélyzete nőkből állt. Ezeket az egységeket jóval a front mögött helyezték el, és álcahálókkal gondosan eltakarták. Golbov soha azelőtt nem látott ennyi kereső reflektort. Azon töprengett, vajon mi szükség lehet rájuk a támadás során.

*

A berlini Birodalmi Posta központi épületében Wilhelm Ohnesorge postaügyi miniszter elégedetten hajolt az asztalára kiterített ragyogóan, tarka bélyeglapok fölé. Egy új sorozat mintapéldányai voltak ezek, és Ohnesorge rendkívül meg volt elégedve velük. A művész igazán remek munkát végzett, a Führer egész biztos örülni fog az eredménynek, Ohnesorge gyönyörködve hajolt még közelebb két bélyeghez. Az egyik egy SS-katonát ábrázolt, Schmeisser géppisztollyal a vállán; a másikon egy egyenruhás náci pártvezér volt látható, jobb kezében felemelt fáklyával. Ohnesorge úgy érezte, a különleges emléksorozat igazán méltó lesz az eseményhez, melynek a tiszteletére kibocsátják. A bélyegek április 20-án, Hitler születésnapján fognak megjelenni.

*

Erich Bayernek szintén egy nevezetes dátum járt az eszében. A wilmersdorfi könyvelő hetek óta azon törte a fejét, mit fog csinálni április 10-én kedden – azaz holnap. Tizedike a befizetési határidő ha elmulasztja, abból sok hivatalos kellemetlenség származhat Bayernak rendelkezésére állt a pénz, nem ez volt a probléma. De vajon számít-e a dolog manapság? Vajon a Berlint elfoglaló csapatok – akár az amerikaiak, akár az oroszok – törődnek-e majd a dologgal? És mi lesz, ha sem ezek, sem azok nem foglalják el a várost Bayer minden oldalról meghányta-vetette magában a dolgot. Végül fogta, elment a bankjába, és kivett négyszáz márkát. Aztán átment a közeli irodába, és befizette az 1944. évre szóló jövedelemadóját.

*

A dolog olyan gyorsan történt, hogy mindenkit meglepetésként ért. A nyugati fronton, az amerikai 9. hadseregnél Simpson tábornok haladéktalanul továbbadta az utasítást két hadtestparancsnokának, Raymond S. McLain vezérőrnagynak, a 19. és Alvan Gillem vezérőrnagynak, a 13. hadtest parancsnokának. Hamarosan további parancsokat is kapnak, mondta, de a lényeg ez: „Indulás”. Elkezdődött a második szakasz. Ez a hivatalos utasítás. A hadosztályok ugrásra készek az Elbához és azon túl. Amint White tábornok a 2. páncélos hadosztály parancsnokságán értesült a hírről, haladéktalanul elküldött Paul A. Disney ezredesért, a hadosztály fő erejét képező 67. páncélosezred parancsnokáért. Disney visszaemlékezése szerint, alighogy megérkezett a parancsnokságra, szinte arra sem jutott ideje, hogy köszönjön, White máris közölte vele:

„Indulás keletre.” Disney egy pillanatra meghökkent. A pihenő alig huszonnégy órája tartott. Aztán még mindig kissé zavartan megkérdezte: „Mi a cél!” White egyetlen szóval válaszolt: „ Berlin”.

HATODIK FEJEZET

Az amerikai 2. páncéloshadosztály öt nagy oszlopban vágtatott az Elba és Berlin felé. Úgy hagyták el a megüresedett német parancsnoksági épületeket, hogy még csak le sem lassítottak. Átszáguldottak a városokon, ahol a félelemtől megdermedve, puskát szorongató idős volkssturmosok álltak tehetetlenül az utcák mentén. Sorra hagyták el a velük egy irányba tartó német gépesített oszlopokat is. A lövegek megdördültek, de egyik fél sem állt meg. A harckocsin száguldó amerikaiak vaktában odapörköltek egyet-egyet a német motorkerékpárosoknak. Valahányszor az ellenséges csapatok meg próbáltak ellenállást tanúsítani, és beásni magukat, az amerikai parancsnokok úgy alkalmazták a páncélosokat, mint valaha a lovasságot volt szokás. James F. Hollingsworth őrnagy például felsorakoztatta harmincnégy harckocsiját, és rohamot vezényelt. A harckocsik bömbölő motorral száguldva megindultak az ellenséges állások felé, mire a németek szertefutottak. A harckocsik megállás nélkül keresztülgázoltak az ellenséges állásokon és minden terepen. Április 11 szerdájára a Shermanok alig huszonnégy óra alatt egy páratlan erejű páncélos csapással ötvenhét mérföldet tettek meg. Nem sokkal este nyolc óra után Paul Disney ezredes ezt a lakonikus üzenetet rádiózta a parancsnokságra: „Kijutottunk az Elbához."

Egy páncélos járművekből álló kisebb csapat még korábban elérte Magdeburg külvárosát. Délután Wheeler Merriam ezredes felderítő járművei óránként ötvenöt mérföldes sebességgel betörtek az Elba nyugati partján egy külvárosi kerületbe. A kocsik itt megálltak, de nem a német védők állították meg őket, hanem a civil forgalom és a bevásárlók." A szakasz megeresztett egy géppuskasorozatot, hogy megtisztítsa az utcát. A lövöldözés hatására káosz tört ki. Több asszony elájult. A bevásárlók rémült csoportokba verődtek, vagy a földre vetették magukat. Néhány német katona jelent meg, vaktában lövöldözve. Merriam csoportjának nem volt elegendő ereje ahhoz, hogy megtartsa a körletet, de a felderítő járműveknek sikerült kiszabadulniuk a tömegből, és tovább hajtottak úticéljuk, a repülőtér felé. Ahogy ott robogtak a repülőtér mentén, látták fel- és leszállni a német gépeket. Az amerikaiak ágyútüzet nyitottak a felszállásra kész repülőgépekre. Aztán a védők észbe kaptak, és heves tűzzel visszavetették a felderítő szakaszt. A szakasz végül úgy tért vissza, hogy csupán egyetlen

páncélozott járművet vesztett, megjelenésük viszont nagy riadalmat keltett Magdeburg védői között. Most, ahogy az amerikai egységek egymás után értek ki a város mindkét oldalán az Elba partjára, a németek egyre hevesebb ellenállásába ütköztek. Merriam felderítői fontos hírrel tértek vissza: az autópálya hídja még áll. Ez a híd azon nyomban a hadosztály fő célpontjává vált, mert ez az út egyenesen Berlin felé vezetett. Az amerikaiakat azonban olyan heves ágyútűz fogadta, hogy egykettőre kiderült: a hidat menetből nem tudják elfoglalni. Magdeburg védői elszántan harcoltak. Volt azonban a várostól északra és délre néhány további híd is. Ha ezek közül egyet sikerül elfoglalni, mielőtt az ellenség felrobbantaná, a 2. páncéloshadosztálynak már nyert ügye lenne.

A várostól hét kilométerre délre, Schönebecknél is vezetett egy híd az Elba túlsó partjára. Disney ezredes 67. páncélosezrede kapta a feladatot, hogy foglalja el ezt a hidat. Hollingsworth zászlóaljának harckocsijai szerdán akadálytalanul száguldottak át egymás után a környék kisvárosain, míg elértek egy Osterwieck nevű helyhez. Itt egy német Volkssturm ezred megállásra kényszerítette őket. Hollingsworth meglepődött. Sok idős németen látni lehetett, hogy legszívesebben megadnák magukat – egyesek zsebkendőt is kötöttek a puskájukra, és úgy dugták ki a lövészárkokból – az ellenállás mégsem csökkent. Egy fogoly, akit még az összecsapás első perceiben fogtak el, elmagyarázta: a volkssturmosokat tizenegy SS katona kényszeríti, hogy harcoljanak. Hollingsworth dühösen akcióba indult.

Hivatta a dzsipjét, maga mellé vett a sofőrön kívül egy őrmestert meg egy rádióst, megkerülte a várost, és egy földúton hajtott be a városba. Az őrnagy furcsa látványt nyújtott. Csípőjén vadnyugati stílusban két automata Colt fityegett, a nagyobb nyomaték kedvéért kezében géppisztolyt szorított. Hollingsworth igazi mesterlövész volt, aki személyesen lőtt le, több mint százötven németet. Most elkapott egy arra járó civilt, és azt követelte tőle, mondja meg, hol ütöttek tanyát az SS-ek. A halálra rémült férfi azonnal odamutatott egy nagy házra és mellette egy csűrre, melyet magas kerítés vett körül. Hollingsworth, aki észrevett egy ajtót, embereivel leugrált a kocsiról, és vállukkal nekifutásból betörték az ajtót, úgy, hogy a pántjai is kiszakadtak. Amint bezúdultak a kertbe, egy SS rohant szembe velük, felemelt géppisztollyal. Hollingworth beleeresztetett egy sorozatot. A másik három amerikai kézigránátokat dobott be az ablakon. Amint az őrnagy körülnézett, észrevett még egy SS-t a csűr szénapadlásának ajtajában, és

negyvenötösével megelőzte. Az épületen belül hat halottat találtak, akikkel a kézigránátok végeztek. Három másik SS megadta magát. Hollingsworth lóhalálában rohant vissza a kocsioszlopához. Elvesztegetett értékes negyvenöt percet.

Három órával később Hollingsworth harckocsijai felfelé kapaszkodtak a Schönebeck és Bad Salzelmen városra néző meredek dombokra. A távolban az alkonyi fényben ott csillogott az Elba, mely itt csaknem ötszáz láb széles volt. Ahogy Hollingsworth táv csövön át szemügyre ~ette a környéket, észrevette, hogy a közúti híd még áll, s ennek megvolt a jó oka: a német páncélozott járművek azon keresztül menekültek a folyón túlra. Hollingsworth azon törte a fejét, hogyan tudná az ellenséges páncélosok gyűrűjében elfoglalni a hidat, mielőtt felrobbantanák.

Ahogy jobban körülnézett, kirajzolódott benne a terv. Magához hívatta két századparancsnokát, James W. Starr századost és Jack A. Knight századost. Hollingsworth felvázolta előttük elgondolását. „Azok ott a Bad Salzelmen felé vezető úton haladnak északról dél felé – mondta –, aztán a kereszteződésnél keletnek fordulnak, Schönebeck felé és át a hídon. Az egyetlen esélyünk, hogy betörünk Bad Salzelmenbe, és birtokba vesszük az útkereszteződés t. Ezt pedig a következőképpen tesszük. Amikor odaérünk a kereszteződéshez, a maga százada, Starr, leválik az oszlopról, és az út blokkolásával feltartóztat ja a dél felől jövő németeket. Én csatlakozom annak a német oszlopnak a végéhez, amelyik már elfordult keletnek, Schönebeck felé, és követem át a hídon. Knight, maga jön mögöttem. El kell foglalnunk a hidat, és Isten segedelmével, el is fogjuk foglalni.”

Hollingsworth tudta, hogy terve csak akkor válik be, ha elég gyorsak lesznek. Kezdett szürkülni. Ha egy kis szerencséjük van, a németek nem fognak rájönni, hogy követik őket a hídon.

Hollingsworth harckocsijai pillanatokon belül rátértek az útra, és lezárt búvónyílással Bad Salzelmen felé robogtak. Mielőtt a németek felfoghatták volna, mi történik, Starr tankjai blokkolták dél felől az utat, és lekötötték a német páncélosokat. Az oszlop elején haladó német harckocsik már bekanyarodtak a híd felé. Hamarosan felfigyelhettek a mögöttük kezdődött lövöldözésre, mert fokozták a sebességüket. Ez volt az a pillanat, amikor Hollingsworth harckocsijai beékelődtek a német oszlopban támadt hézagba, és felvették az előttük haladók sebességét.

Ekkor azonban észrevették őket. A közeli vasútállomáson néhány

pőrekocsira szerelt löveg tüzet nyitott az amerikai oszlop végére. Amint Hollingsworth Shermanjei bekanyarodtak Schönebeckbe, egy német Párduc harckocsi megfordította a tornyát, és célba vette az élen haladó amerikai harckocsit. Cooley törzsőrmester, Hollingsworth lövegkezelője tüzet nyitott, és eltalálta a Párducot. A páncélos oldalra fordult, nekirohant egy falnak, és pokolian lángolni kezdett. Hollingsworth harckocsijának alig maradt hely mellette, de nagy keservesen mégis kikerülte. Nyomában az oszlop többi járműve. Az amerikai harckocsik a német páncélosok farába tüzelve, az égő harckocsikkal párbajozva keresztülvágtattak a városkán. Mire elérték a város központját, „mindenki tüzelt mindenre – emlékezett később Hollingsworth. – Pokoli felfordulás volt. Az ablakokban németek csüngtek. Amelyik nem lőtt bennünket páncélököllel, az halott volt.

Hollingsworth harckocsiját nem lőtték ki, és már csak három vagy négy háztömbnyire lehetett a hídtól. Az utolsó útszakasz bizonyult azonban a legrosszabbnak. Ahogy a megmaradt tankok nekilódultak, minden oldalról ellenséges tűz fogadta őket. Köröskörül égtek a házak, és bár este tizenegy felé járt, olyan világos volt, mintha nappal lett volna.

Már ott volt előttük a híd feljárója. A harckocsik rárobogtak. A feljutást az út két oldaláról szabálytalan térközönként benyúló kőfalak akadályozták, amelyeket a dombtetőről nem lehetett látni. A járművek kénytelenek voltak lelassítani és éles jobb-bal manőverekre kényszerültek, mielőtt elérték volna a híd középső ívét. Hollingsworth kiugrott a harckocsijából, hogy körülnézzen, képes-e az utat mutatni, és közben a harckocsija hátsó részéhez kötött telefonon keresztül irányítani a lövegkezelője tüzét. Ebben a pillanatban alig tizenöt yardnyira előtte felrobbant egy páncéltörő gránát. Kőtörmelék csapódott fel körülötte, és az őrnagy érezte, hogy arcát vér önti el.

Egyik, kezében a negyvenötösével, másikban a harckocsi telefonjával makacsul tovább futott a híd felé. Harckocsija összeütközött egy dzsippel. Ekkor Hollingsworth lövészeket vezényelt maga mellé, és elindult velük az útakadályok között, közben heves tűzpárbajt folytatva a németekkel, akik elkeseredetten védték az utat. Egy lövedék belefúródott a bal térdébe, de ő tovább irányította a lövészeket. Végül tántorogva, saját vérétől félvakon megállt. A német állások felől tűz záporozott felé, és Hollingsworth kénytelen volt visszavonulást parancsolni. Alig negyven lábnyira lehetett már csak a hídtól. Amikor a parancsnoka, Disney ezredes odaért a

helyszínre, az őrnagy „már járni sem tudott, és egész teste vérzett." Az ezredes visszavezényelte az oszlop végére. Hollingsworth-t alig néhány perc választotta el attól, hogy elfoglalja a hidat. Meg volt győződve: ha ez sikerül, tizenegy órán belül elérte volna Berlint.

Április 12. hajnalán, amikor a lövészek és a műszakiak ismét megpróbálták birtokba venni a schönebecki hidat, a németek a szemük előtt felrobbantották.

*

Duane Francies hadnagy, magasan a 9. hadsereg frontvonala fölött, széles ívet írt le fegyvertelen tüzérségi megfigyelő gépével, a *Miss Me*nek elnevezett Piper Cubbal. Francies háta mögött a második ülésen William S. Martin hadnagy tüzérségi megfigyelő ült. A két férfi a Rajna óta végzett felderítést az 5. páncéloshadosztály számára, felderítették az ellenséges támpontokat és jelentették a beérkező harckocsizóknak. Nem egyszerű rutinfeladat volt ez:

Francies és Martin nemegyszer megtette, hogy miközben elhúztak az ellenséges oszlopok fölött, negyvenötös Coltjukkal oda-odalőttek rájuk.

Távolabb, keletre, felszakadoztak a felhők, és a két repülő néhány magas kéményt látott derengeni a távolban. „Berlin!" – kiáltott Francies, és előre mutatott. – „A spandaui üzemek". Most, ahogy az 5. páncéloshadosztály lendületesen támadott, Francies nap mint nap figyelte égi figyelőhelyéről a város jellegzetes épületeit. A fiatal pilóta úgy tervezte, hogy amikor az amerikai harckocsik megindulnak Berlin felé, a *Miss Me* vezesse őket, ő pedig könnyedén felismerje a fő útvonalakat és épületeket, és kellő időben értesíthesse róluk a harckocsizókat. Azt akarta, hogy „elsőrangú idegenvezetésben" részesítse a fiúkat, amint elérik Berlint.

Francies már éppen le akart szállni a harckocsioszlop melletti réten, amikor hirtelen előretolta a botkormányt. Odalent a harckocsiktól nem messze megpillantott egy száguldó oldalkocsis motorkerékpárt. Ahogy lejjebb ereszkedett, hogy jobban szemügyre vegye a járművet, jobbra pillantott, és csaknem sóbálvánnyá dermedt a meglepetéstől. Alig párszáz lábnyira a fák fölött egy német tüzérségi megfigyelő gép, egy Fieseler Storch repült csaknem észrevétlenül. Ahogy a *Miss Me* közelebb ért, jól ki lehetett venni a német gép szürkésfekete törzsén és szárnyán a fehér kereszteket. A Fieseler, akárcsak a Cub, textilborítású, felső szárnyas monoplán volt, de nagyobb, mint a *Miss Me*, és mint Francies tudta, jó harminc mérföld del

gyorsabb. Az amerikai gép azonban előnyben volt a magassága miatt. „Ezt elcsípjük!" – kiáltotta Francies a mikrofonba, és nyomban meghallotta, hogy ugyanezt kiáltja Martin is.

Martin rádión jelentette, hogy észrevettek egy német gépet, és nyugodt hangon hozzátette: „Harcba szállunk vele". Odalent a földön az elképedt harckocsizók felkap ták a fejüket, és úgy figyelték a kibontakozó párharcot.

A gép szűk kört írt le a német gép fölött, és mindkét férfi tüzet nyitott negyvenötösével. Francies arra számított, hogy a lövöldözés a németeket a harckocsizók fölé kényszeríti, azok aztán könnyen leszedik a gépet a géppuskájukkal. Csakhogy az ellenséges gép pilótája, bár a váratlan támadás szemmel láthatólag zavarba hozta, nem hagyta magát. A Storch élesen elfordult, aztán gyors körözésbe kezdett. Francies és Martin a német gép felett a vadnyugati filmek postakocsijainak őreihez hasonlóan kihajolt a gépből, és olyan gyorsan tüzeltek pisztolyukból, ahogy az elsütő billentyű engedte. Francies meglepetésére a német gép nem válaszolt. Még amikor újratöltötték fegyvereiket, a Storch pilótája akkor sem próbált eltávolodni tőlük, hanem tovább körözött. Francies szerint a pilóta még mindig nem tudta felfogni, mi történik körülötte.

Az amerikaiak most hirtelen húsz lábnyira az ellenséges gép fölé kerültek, és egymás után többször belelőttek a szélvédőbe. Olyan közel voltak a német géphez, hogy Francis jól látta a pilótát is. „Majd kiugrott a szeme, úgy nézett bennünket." Aztán a német hirtelen éles fordulatot tett és dugóhúzóba került. Martin, aki menetközben rádióján közvetítette a harcot, felkiáltott: „Eltaláltuk! Eltaláltuk!" Hangja annyira elszorult az izgalomtól, hogy Israel Washburn alezredes, aki furgonjából hallgatta, úgy értette Martin szavait: „Eltaláltak!"

A Storch dugóhúzóban zuhant lefelé, jobb szárnya nagy csattanással a földnek ütődött, a gép bukfencet vetett, aztán mozdulatlanná vált a mező közepén. Francies letette a *Miss Me*t a szomszédos szántón, és futva elindult a lezuhant gép felé. A német pilóta és a megfigyelő már kint volt a gépből, de a megfigyelő, akinek a lábát találat érte, elesett. A pilóta beugrott egy nagy cukorréparakás mögé, de Martin figyelmeztető lövéseire feltartott kézzel előjött. Miközben Martin sakkban tartotta a pilótát, Francies megvizsgálta a sebesült figyelőt. Amikor lehúzta a német bakancsát, egy negyvenöt milliméteres pisztolylövedék hullott ki belőle. Amíg Francies bekötözte a sérülést, a német nem győzött hálálkodni. *„Danke. Danke.*

Danke” – hajtogatta.

Később, a nap folyamán Francies és Martin boldogan odaállt fényképezkedni a zsákmányuk elé. Alighanem ez volt a második világháború egyik utolsó légi párbaja az európai hadszíntéren, de kétségkívül egy olyan eset, amikor pisztollyal szedtek le egy német repülőgépet. Francies számára ez a nap „tömör gyönyör” volt. Az egyetlen dolog, ami felülmúlhatta volna ezt az érzést, az lett volna, ha ő irányíthatta volna az 5. páncélos hadosztályt Berlin felé. Francies meg volt győződve, hogy legfeljebb egy-két napot kell várni, és megjön a parancs.[39]

*

Amikor a Robert E. Nicodemus hadnagy által vezetett harckocsiszakasz éjfélkor megérkezett Tangermündébe, gyanús csend fogadta őket. Az 5. pánceloshadosztályhoz tartozó alosztály feladata az volt, hogy jusson ki a Magdeburgtól negyven mérföldre északra elterülő festői kisváros hídjához, és foglalja el azt. Most, miután a schönebecki híd használhatatlanná vált, a tangermündei volt a háború legfontosabb hídja, legalábbis a 9. hadsereg számára.

Nicodemus harckocsijai végigvágtattak Tangermünde főutcáján, és kiértek egy térre. Az utcák itt, mint a városban mindenütt, üresek voltak. Aztán amint a tér megtelt harckocsikkal, felvijjogtak a szirénák. „Minden egy szempillantás alatt történt – mesélte később Nicodemus. – A nyakunkba szakadt a pokol.”

Az ablakokból, ajtókból, háztetőkről, amelyek az imént még üreseknek látszottak, páncélöklök tüze zúdult a harckocsikra. Az amerikaiak viszonozták a németek tüzét. Charles Householder őrmester a harckocsija tornyában állt, és vadul tüzelt géppisztolyából, amikor a harckocsit találat érte. Hausholder kiugrott. Ugyancsak találat érte a mögötte álló harckocsit, amelynek Leonard Haymaker őrmester volt a parancsnoka. A tank kigyulladt. Haymakernek sikerült kiugrani, de a kezelőszemélyzet az ellenséges tűz miatt bent rekedt. Haymaker mélyen leguggolva rövid sorozatokkal pásztázta a környéket, hogy fedezze az embereit, amíg kimenekülnek. A harc kellős közepén egy amerikai katona felugrott Nicodemus harckocsijának tetejére, és a lövöldözést túlharsogva azt kiáltotta, hogy ő egy szökött hadifogoly. Sietve elmondta, hogy a varosban két elkülönített fogolytáborban mintegy ötszáz hadifoglyot tartanak. Nicodemus súlyos dilemma elé került. Az imént még tüzérségi támogatást

akart kérni, de mégsem lövethetett egy várost, amely tele van amerikai hadifoglyokkal. Úgy határozott, hogy megpróbál betörni a közelebbi táborba, és kivezeti a hadifoglyokat a tűzzónából.

Nicodemus a szökevény segítségével az épületeken keresztül, a kertek alatt, a kerítéseken át eljutott a folyóparton álló táborhoz. Amint a foglyok megpillantották a közeledő amerikai tisztet, ráugrottak őreikre. A kézitusa rövid volt. Az őröket lefegyverezték, és Nicodemus kivezette a foglyokat. Amint a csoport elérte az ellenség kezén lévő utolsó utcát, és megpillantották mögötte az amerikai harckocsikat, az egyik kiskatona odafordult Nicodemushoz, és ujjongva felkiáltott: „Most már szabad ember vagyok. Nem ölhetnek meg." Azzal kiugrott az utca közepére. Egy német mesterlövész abban a pillanatban fejen találta.

Miközben Nicodemus kiszabadította a foglyokat, elkeseredett küzdelem indult a városban minden egyes házért. Végre, amikor a híd már karnyújtásnyira volt, az amerikaiak előőrse előtt megjelentek a német helyőrség képviselői, és közölték, hogy meg akarják adni magukat. Alighogy a tárgyalások megkezdődtek, iszonyú robbanás rázta meg a levegőt. Hatalmas porfelhő emelkedett a magasba, és a városra törmelékzápor zúdult. A német műszakiak felrobbantották a hidat. A „Győzelem" hadosztály, a fővároshoz legközelebb került amerikai egység Berlintől alig ötvenhárom mérföldre megtorpant.

*

A 9. hadsereg parancsnokságán izgalom lett úrrá. Április 12 késő délutánjáig minden okuk megvolt az önbizalomra. Az 5. páncéloshadosztály alig tizenhárom nap alatt hihetetlen távolságot: kétszáz mérföldet tett meg. Egy nappal később a 2. páncélos hadosztály is ugyanennyit mondhatott maga mögött. Simpson hadserege, amikor átkelt a Rajnán, mindent egybe véve kétszázhuszonhat mérföldet nyomult előre. A 9. hadsereg hadosztályai a front egész hosszában birtokba vették az Elba partját.

Csakhogy eddig még egyetlen hidat sem sikerült megszerezniük, és egyetlen hídfőt sem tudtak elfoglalni a folyó keleti partján. Hányan, de hányan szerették volna, ha megismétlődik a remageni Rajna-híd híres elfoglalása, amely március elején egyetlen éjszaka alatt megváltoztatta az angol-amerikai stratégiát. Most azonban nem következett be ilyen szerencsés fordulat. A 2. páncéloshadosztály parancsnokságán végre

megszületett az elhatározás: erőszakos átkelést kell végrehajtani a folyón. Először a kétéltű járművek kelnek át a vízen, hogy hídfőállást foglaljanak a keleti parton, aztán pontonhidat vernek a folyón át.

Sidney R. Hinds dandártábornok, a 2. páncéloshadosztály parancsnoka dolgozta ki az akció tervét. A hadműveletre Magdeburgtól délre, egy Westerhüsen nevű kisvárosnál kerül sor. A terv kockázatosnak ígérkezett. Előfordulhatott, hogy az ellenséges tüzérség szétlövi a hidat, még mielőtt elkészülne, sőt, ami még rosszabb, teljesen meg is akadályozhatja a hídverést. De Hinds joggal tartott attól is, hogy minél tovább vár, annál koncentráltabbá válik az ellenség védelme. Amellett minden óra késlekedés csökkentette az esélyt, hogy sikerül megelőzni az oroszokat Berlinben.

Április 12-én, este nyolc órakor két páncélos gyalogos zászlóalj DUKW-nak nevezett kétéltű járműveken csendben átkelt a keleti partra. Az átkelés során az amerikaiak nem ütköztek ellenállásba. A két zászlóalj éjfélre odaát volt, és virradatkor csatlakozott hozzájuk egy harmadik. A csapatok a keleti parton gyorsan szétbontakoztak, és nagy félkörben védőállásokat ástak a pontonhíd kijelölt helye körül. White tábornok diadalmasan jelentette telefonon Simpson tábornoknak, a 9. hadsereg parancsnokának: „Átkeltünk a folyón!”

*

A németek csaknem ugyanakkor szereztek tudomást az átkelésről, mint Simpson. Magdeburgban a helyőrség parancsnoka, egy normandiai veterán, haladéktalanul jelentette a hírt a 12. hadsereg parancsnokságára Wenck tábornoknak.

A magdeburgi parancsnok, tapasztalt tüzér lévén, régen megtanulta már, hogy az ellenséget nem szabad alábecsülni. Amikor 1944. június 6-án kora reggel kinézett előretolt tüzérségi állásából, és megpillantotta a szövetségesek partraszálló flottáját, akárcsak most, haladéktalanul jelentette a helyzetet elöljáróinak.” Itt az invázió – mondta a telefonba – Legalább tízezer hajó.” De az üzenetet senki sem akarta elhinni. „Milyen irányba tartanak azok a hajók?” – kérdezték tőle. – „Egyenest felém” – hangzott az egyszerű, kemény válasz.

Werner Pluskat őrnagy, aki annak idején Omaha Beach központjából irányította a németek tüzét, arra készült, hogy szilárdan megveti lábát az Elbánál. Tüzérei a folyó mentén, Magdeburgtól északra és délre feltartóztatják az amerikaiakat, ameddig csak lehet. De Pluskat túlságosan tapasztalt volt ahhoz, hogy a legcsekélyebb kételye legyen a végső kimenet tekintetében.

A fiatal tisztjelöltekből azonban, akikre Wenck különösen számított, idegenek voltak a pesszimista gondolatok. A buzgó és friss fiatalok alig várták a közelgő ütközetet. A Potsdam, a Scharnhorst és a von Hutten gyaloghadosztály új motorizált harci egységei sorra érkeztek állásaikba, hogy felszámolják az amerikaiak hídfő állását az Elba keleti partján.

Az Elba nyugati partján a műszakiak megfeszített erővel dolgoztak. Sebtében felállítottak néhány légvédelmi reflektort, a fénycsóvájukat a felhőkre irányították, és az így keletkezett mesterséges holdfény mellett sikerült biztonságosan vízre bocsátani az első pontonokat. Az úszó

egységeket aztán sorra egymáshoz rögzítették.

Paul A. Disney ezredes, a 67. páncélosezred parancsnoka, növekvő türelmetlenséggel figyelte a közelből a hídverési akciót. Hirtelen lövedékek süvítettek el a feje fölött, aztán hatalmas szökőkutat lövellve becsapódtak az első pontonok mellett. A tűz szokatlan módon érkezett: a lövedékek nem sortűz formájában csapódtak be, hanem egyesével jöttek, nyilván több, egymástól távol elhelyezkedő lövegből. Disney meg volt győződve, hogy a tüzet egy közelben rejtőző tüzérségi megfigyelő irányítja, ezért parancsot adott, hogy azonnal kutassák át a folyóra néző négyemeletes romos lakóházakat. A kutatás nem járt eredménnyel, a tűz halálos pontossággal tovább folytatódott.

Az eltalált pontonok elsüllyedtek, a víz felett röpködő srapnelek újra meg újra fedezékbe kényszerítették a hídépítőket. A sebesülteket sürgősen védett helyre vitték, helyüket mások foglalták el. Összesen kilenc sortűz zúdult az amerikai műszakiakra, semmivé téve ádáz igyekezetük eredményeit. Bekövetkezett, amitől Hinds a legjobban tartott. Elkeseredett dühvel parancsot adott egy lövész alegységnek, hogy induljon meg erőltetett menetben déli irányba, és keressen másik átkelőhelyet.

A következő reggelen a németek ágyúikkal szétlőtték a híd maradványait is. Amikor az utolsó lövedékek becsapódtak, és széttombolták a megroskadt roncsot, a híd alig hetvenöt yardnyira volt a keleti parttól. Hinds fásult arccal, kimerülten parancsot adott a helyszín elhagyására. Amint az emberek, magukkal hozva a sebesülteket, összegyűltek, üzenet érkezett: a lövészek a keleti parton valamivel távolabb, lefelé a folyón, hídverésre alkalmas körletre akadtak.

Péntek délután a DUKW-k átvontattak a folyón egy nehéz kábelt az új hídfőhöz. A kábelt kisegítő megoldásként akarták használni. Ha sikerül rögzíteni, járműveket, harckocsikat és lövegeket szállító pontonokat lehet majd átvontatni vele. Bár ez a módszer rettenetesen lassú, mégiscsak használható lesz mindaddig, amíg a helyszínre nem érnek az új hídépítő anyagok.

Hinds feje most elsősorban a keleti parton rekedt három zászlóalj ért főtt. Az alegységek, hátuk mögött a folyóval, durván félkörben rendezkedtek be két iker falu, Elbenau és Grünewalde körletében. Mindössze egy kis hídfőállás volt a kezükön, páncélos és tüzérségi támogatás nélkül. Csupán a nyugati parton álló lövegek tüzére számíthattak. Ha a három zászlóalj ellen

nagyerejű támadás indul, helyzetük végzetessé válhat. Hinds most egy DUKW-n át küldte az Elba túloldalára Disney ezredest, hogy vegye át a lövészek parancsnokságát.

Disney egy kis ligetben akadt rá a John Finnell százados által vezetett egyik zászlóalj vezetési pontjára. Finnell nyugtalan volt. A németek nyomása egyre fokozódott. „Ha nem kapunk ideátra sürgősen néhány harckocsit, bajban leszünk" – mondta.

Disney rádión ismertette a helyzetet Hindsszel, majd elindult, hogy megkeresse a másik zászlóaljat. Ahogy elindult lefelé a folyó közelében, zuhogni kezdtek körülötte a lövedékek. Disney beugrott egy árokba, de a lövedékek egyre közelebb csapódtak be, ezért kimászott, és másik menedéket keresett. Ezúttal a szerencse elpártolt mellőle. Egy srapnelsorozat csapódott be mellette, aztán egy másik. A harmadik leterítette. Disney félig eszméletlenül, súlyos sebesülten feküdt a földön. Bal felkarja szétroncsolódott, egy jókora repesz lehasított egy darabot a jobb combja felső részéből.

Hollingsworth és Disney, az a két ember, aki a legelszántabban küzdött azért, hogy az amerikai csapatokat – bevezessék Berlinbe, harminchat órán belül kidőlt a sorból.

*

Április 12-én 13:15-kor, körülbelül ugyanakkor, amikor az 5. páncéloshadosztály élharckocsijai begördültek Tangermündébe, Warm Springs-i betegágyában elhunyt Franklin D. Roosevelt elnök.

Egy festő épp a portréját festette, amikor az elnök hirtelen a fejéhez emelte a kezét, és fejfájásra panaszkodott. Pár másodperc múlva halott volt. Az asztalán ott hevert a *Constitution* című atlantai lap egy példánya. A szalagcímen ez állt: ÖTVENHÉT MÉRFÖLDRE BERLINTŐL.

Huszonnégy óra is beletelt, mire az elnök halálának híre elszivárgott az első vonalban harcoló csapatokhoz. Alcee Peters őrnagy, a 84. gyaloghadosztálytól a németektől értesült a hírről. Wahrenholz közelében egy vasúti kereszteződésben egy idős váltóőr odajött hozzá, hogy kifejezze együttérzését „a szörnyű hír miatt". Peters döbbenten és hitetlenül hallgatta a németet, de mielőtt teljesen felfogta volna a mondottakat, az oszlopa újra elindult az Elba felé, és mással kellett törődnie. Norman Carnes alezredes, a 33. gyalogezred egyik zászlóaljának parancsnoka Brunswicktól északra egy szétbombázott olajmezőn haladt keresztül, amikor értesült az elnök

haláláról. A hír elszomorította, de neki is más dolgok kötötték le a gondolatait. „Nehéz feladat várt rám – mondta később. A következő célom Wittingen volt, és ezen járt az eszem. Roosevelt ha él, ha nem, ott nem segíthetett nekem." Ben Rose káplán így írt feleségének, Anne-nek. „Valamennyiünket elszomorított a hír… de annyi embert láttunk meghalni, hogy a legtöbben tudtuk: még Roosevelt sem pótolhatatlan. Magam is meglepődtem, mennyire nyugodtan fogadtuk a hírt és beszéltünk róla."

*

Josef Goebbels majd kibújt a bőréből. Abban a pillanatban, amikor meghallotta a hírt, azonnal telefonált Hitlernek a Führerbunkerbe. „Führerem, gratulálok! Roosevelt halott! – ujjongott. – Meg volt írva a csillagokban. Április második fele fordulópont lesz a számunkra. Ma április 13. péntek van. Ez a fordulópont."

Valamivel azelőtt Goebbels átadott két asztrológiai jóslatot. Schwerin von Krosigk grófnak, a birodalmi pénzügyminiszternek. Az egyik Hitler számára készült 1933. január 30-án, azon a napon, amikor átvette a hatalmat. A másik, amely 1918. november 9-re datálódott, a weimari köztársaság jövőjével foglalkozott. Krosigk a következőket jegyezte fel naplójába: „Feltárult előttem egy döbbenetes tény. Mindkét jóslat 1939-re jelezte előre a háború kitörését, megjövendölték, hogy 1941-ig egymást követik a győzelmek, aztán a vereségek, melyek legsúlyosabbjai 1945 elejére, különösen április első felére esnek. Aztán április második felében döntő győzelem következik, ezután augusztusig szélcsend lesz, majd néhány hónappal később megtörténik a békekötés. A következő három évben Németország nehéz időknek néz elé, de 1948-tól kezd talpra állni."

Goebbels is olvasta korábban Thomas Carlyle *Poroszországi II. Frigyes* című könyvét, s ez további okot adott neki az örömre. Az egyik fejezet a hétéves háborúról szólt (1756-1763), amikor Poroszország egyedül harcolt Franciaország, Ausztria és Oroszország koalíciója ellen. A küzdelem hatodik esztendejében Frigyes megmondta tanácsadóinak, hogy ha február 15-ig nem következik be fordulat a hadiszerencsében, végez magával. Ezután 1762. január 5-én meghalt Erzsébet cárnő, és Oroszország kilépett a konfliktusból. „A Brandenburg-házzal csoda történt" – írta Carlyle. A háború egész menete megváltozott. Most, a második világháború hatodik esztendejében meghalt Roosevelt. A párhuzam szembeszökő.

A propagandaminiszter ujjongott. A minisztériumban Goebbels pezsgőt

rendelt mindenkinek.

*

„Vízre! Vízre! Aztán mozgás!” – hajtotta embereit a rohamcsónakokba Edwin „Őz-sörét” Crabill, a 83. gyaloghadosztályból. Olykor-olykor még a csizmája orrával is nógatva a lassúbbakat.

„Nehogy elszalasszák ezt az alkalmat – kiáltotta egy másik csónak átkelőinek. – Ez az út Berlinbe vezet!” Az alacsony, lobbanékony Crabill ezzel indította el egy vízre szálló DUKW átkelőit: „Ne törődjenek a szervezettséggel! Ne várják, hogy valaki megmondja maguknak, mit kell tenniük! Nem érdekes, milyen alakzatban érnek át. Ha most indulnak, egyetlen puskalövés nélkül átjutnak.”

Crabillnak igaza volt. Magdeburgtól tizenöt mérföldre délre, Barby városnál, alig valamivel lejjebb attól a ponttól, ahol az ős rivális, a 2. páncéloshadosztály hasztalan próbálkozott a kábelkomppal, a nyolcvanhármasok ellenállás nélkül átkeltek a folyón. Ami kor beértek a városba, látva, hogy a hidat már felrobbantották, Crabill, anélkül, hogy megvárta volna a hadosztályparancsnok utasítását, azonnal kiadta a parancsot az átkelésre. Egykettőre vízre kerültek a rohamcsónakok, és pár órán belül egy egész zászlóalj a túlparton volt. Most már a második következett. Egyidejűleg a tüzérség is pontonokra került, a műszakiak pedig megkezdték egy egynyompályás híd építését, amelynek estig el kellett készülnie. Még magát Crabillt is lenyűgözte az a viharos igyekezet, amivel parancsait teljesítették. Ide-oda rohant egyik csoporttól a másikig sürgette őket, közben diadalmasan egyre azt mondogatta a többi tisztnek: „Ha ezt egyszer otthon, Fort Benningben elmesélem, senki nem fog hinni nekem.”

A lázas tevékenységet kisebb német nézőközönség is figyelemmel kísérte a városháza óratornyának erkélyéről. Granville Sharpe alezredesnek, az egyik lövészzászlóalj parancsnokának, addig a néhány óráig, amíg leküzdötte azt a kevéske ellenállást, amivel a városban találkozott, mindvégig tudomása volt erről a közönségről, és egyre nyugtalanabb lett tőle. „Az embereim szerettek volna odapörkölni egyet, de ott álltak a németek, és nagy érdeklődéssel nézték a harcot, meg a rohamcsónakok átkelését” – mesélte később Sharp végül megelégelte. Odament az egyik harckocsihoz, és azt mondta a lövegkezelőnek: „Lődd át az óra számlapját, mondjuk, ötösnél”. A harckocsizó engedelmeskedett, és szép kerek lyukat

ütött az ötös számnál. Az erkély egy szempillantás alatt kiürült.

A látványosság különben is véget ért. A nyolcvanhármasok átkeltek a folyón. Ezzel megszerezték az első szilárd hídfőállást az Elba bal partján.

Tizenharmadika estére a műszakiak befejezték feladatukat. A végén táblát helyeztek el a híd feljárójára. Ezen az új elnök tiszteletére, a hadosztály magas erkölcsi szintje jeleként a következő volt olvasható: TRUMAN-HÍD. BERLIN KAPUJA. A 83. GYALOGHADOSZTÁLY TISZTELETÉRE.

*

A hírt haladéktalanul megüzenték Simpson altábornagynak, ő pedig Bradley vezérezredesnek. Bradley azonnal telefonált Eisenhowernek. A nyolcvanhármasok hídfőállása egy csapásra a figyelem középpontjába került. A főparancsnok figyelmesen meghallgatta a hírt. Aztán a jelentés végén feltett egy kérdést. Ahogy Bradley később rekonstruálta a beszélgetést, Eisenhower azt kérdezte:

„Mit gondolsz, Brad, mibe kerülne nekünk egy áttörés az Elbától Berlinig?”

Bradleyt ekkor már napok óta foglalkoztatta a gondolat. Eisenhowerhez hasonlóan most ő sem tekintette Berlint katonailag fontos célnak, de ha könnyen bevehetőnek látszik, vállalná az elfoglalását. Bradleyt azonban, akárcsak a főnökét, aggasztotta az a lehetőség, hogy túlságosan mélyen behatolnak a leendő szovjet zónába, valamint hogy túlságosan sok áldozattal járna, ha most bevonulnak egy olyan körletbe, ahonnét végül mindenképpen ki kell üríteniük. Úgy vélte, az út Berlinig nem járna túl nagy veszteségekkel, más azonban a helyzet a városon belül. Berlin elfoglalásáért esetleg nagy árat kell fizetni.

Bradley tehát azt felelte a főparancsnoknak: „Becslésem szerint ez mintegy százezer emberünkbe kerülne.”

Rövid hallgatás következett, aztán Bradley hozzátette: „Elég borsos ár egy presztízscélpontért, különösen ha tudjuk, hogy aztán ki kell vonulnunk, és át kell adnunk a helyet amazoknak”.[40]

A beszélgetés ezzel véget ért. A főparancsnok nem árulta el, mi a szándéka. Bradley azonban félreérthetetlen világossággal kialakította véleményét: az amerikai katonák élete sokkal fontosabb, mint a presztízs vagy egy értéktelen terület ideiglenes elfoglalása.

*

A 19. hadtest parancsnokságán McLain vezérőrnagy ott állt a térkép előtt,

és a helyzetet tanulmányozta. Véleménye szerint az ellenség vonala az Elba keleti partján csupán afféle kemény kéreg, semmi egyéb. Ha egyszer a hadosztálya átkel, és áttör ezen a vonalon, semmi sem akadályozhatja meg, hogy begördüljön Berlinbe, George B. Sloan ezredes, McLain hadműveleti tisztje, úgy vélte, az amerikaiak semmivel se ütköznének nagyobb ellenállásba, mint a Rajnától idáig: akadnának elkeseredetten védekező katlanok, amelyeket azonban a gyorsan előrenyomuló csapatok könnyedén meg kerülhetnek. Meg volt győződve, hogy a támadás felújítása után negyvennyolc órával az amerikai páncélos egységek előőrsei beérkeznének Berlinbe.

*

Április 14 szombatjának hajnalán az amerikai 2. páncélos had osztály kábelkompjánál Hinds dandártábornok arra várt, hogy három ponton összekapcsolásával elkészüljön a komp, amelyet a kábel segítségével ide-oda vontathatnak, addig is, amíg a híd elkészül. A gránátok még mindig hullottak mindkét parton, a keleti oldalra átjutott csapatok pedig heves harcban álltak. Egy darabig még tarthatták magukat az ellenséges lövészekkel szemben, de Hinds erősen tartott egy páncélos támadástól. A keleti parton az amerikaiaknak még mindig nem volt támogató tüzérségük vagy harckocsijuk.

Az első jármű, amelynek fel kellett gördülnie a pontonkompra, egy buldózer volt. A folyó keleti partját előbb el kellett egyengetni, mielőtt a harckocsik és a nehézfegyverek rámerészkednének. A kompot egy DUKW-nek kellett átvontatnia, de a nagyobb sebesség végett a kábelt is rácsatlakoztatták. Hinds nyugtalanul figyelte a készülődést. Két kábel már megsérült, és el is vitte őket a víz. Már csak egy maradt. Ráadásul a komphoz felhasználták az utolsó nagy méretű pontonokat.

Kezdetét vette a vesződséges művelet. A komp a katonák figyelő tekintetétől kisérve lassan elindult az Elba közepe felé. Aztán ahogy már a keleti part felé közeledett, hihetetlen dolog történt. Egyetlenegy gránát süvített át a víz felett, és bekövetkezett, aminek a valószínűsége egy a millióhoz: telibe találta a kábelt. Hinds a döbbenettől sóbálvánnyá dermedve nézte, amint a kábelt, a kompot és a buldózert elragadja a folyó sodra. „Ezt elvitte az ördög” – sóhajtott keserűen.

Ez a hihetetlen találat mintha jeladás lett volna a teljes katasztrófa kezdetéhez. Hindsnek jelentették, hogy a keleti parton rekedt egységeket

páncélozott járművekkel támadják.

*

Arthur Anderson ezredes az Elba keleti partja fölött lebegő hajnali pára fátyolán és a tüzérségi tűz füstjén át figyelte, amint a német páncélosok keresztülgázolnak a lövészei védelmi vonalán. Hét vagy nyolc páncélozott jármű tevékenykedett odaát, köztük pár harckocsi is. A szemüveges Anderson jól látta, amint a páncélos csoport, mely jóval kívül esett az ő páncéltörő fegyvereinek a hatótávolságán, módszeresen lövi az amerikai lövészgödröket. Azt is látta, amint a németek áttörtek a vezetési pontjától jobbra eső század állásain. A katonák kiugráltak a lövészgödreikből, és a fák közé menekültek. A németek most Anderson másik két századát vették tűz alá, és sorra lőtték szét a lövészgödröket. Anderson kétségbeesetten hívta rádióján az Elba nyugati partján felállított ütegeket segítségért. A támadás azonban olyan gyors volt, hogy mire a 2. páncéloshadosztály tüzérségének első lövedékei süvítve becsapódtak, Anderson már tudta, hogy késő.

A hídfő távolabbi pontján Bill Parkins hadnagy, az 1. század parancsnoka hirtelen meghallotta, hogy géppuskái tüzet nyitnak, aztán válaszként felkelepelnek a német géppisztolyok is. Parkinshoz odarohant az egyik szakasz futára, és jelentette, hogy három lövészekkel rakott német jármű közeledik a peremvonal mentén, és „menet közben szétlőnek mindent”. Parkins azzal a paranccsal küldte vissza őt, hogy tartsák az állásaikat, és folytassák a tüzelést. Aztán kiugrott a vezetési pontjáról, hogy a saját szemével győződjék meg, mi történik. „Mintegy száz yardnyira megpillantottam három kelet felől érkező Sz. V. harckocsit* – jelentette később –, mindegyiken egy-egy szakasznyi lövész lehetett. A németek amerikai hadifoglyokat tereltek maguk előtt, és közvetlenül az ő fejük fölött tüzeltek.” Parkins néhány embere páncéltörő fegyverrel viszonozta a tüzet, de a távolság túl nagy volt. Azok a lövedékek, amelyek találtak, egyszerűen lepattantak a harckocsikról. Nyilvánvaló volt, hogy a védelmet pillanatok alatt felmorzsolják, ezért Parkins parancsot adott az embereinek, hogy húzódjanak vissza, mielőtt mindegyiküket foglyul ejtik vagy lemészárolják.

Északról, keletről és délről újabb német járművek törtek a hídfő felé. Wilfred Kramer törzsőrmester, az egyik lövészszakasz parancsnoka, mintegy kétszázhúsz yard távolságban megpillantott egy német harckocsit. Körülötte és mögötte legyezőszerűen szétbontakozva lövészek közeledtek. Kramer azt a parancsot adta az embereinek, hogy várjanak. Aztán amikor a

németek már mintegy negyven yardnyira lehettek, tüzet vezényelt. „Alapos munkát végeztünk – magyarázta később –, de aztán a páncélos tüzet nyitott. Az első gránát tíz yardnyira a géppuskánktól csapódott be. Majd a német végigment a vonalunkon. Jól láthatta minden lövészgödrünket, és pontosan célzott." Kramer kitartott, amíg bírt, aztán ő is hátravonta az embereit.

Grünewalde körül olyan elkeseredett harcok alakultak ki, hogy Carlton E. Stewart alezredes, az egyik zászlóalj parancsnoka nem is csodálkozott, amikor az egyik század a saját állásaira kérte a tüzérségi támogatást: „Sózzanak csak ide, az embereim lent vannak a házak pincéiben." Mindenki légi csapást igényelt a harckocsik ellen, de a hajnaltól délig tartó harc idején alig néhány gép szállt fel. Az Elba felé előrenyomuló csapatok olyan messze maguk mögött hagyták a vadászgépek felszállóhelyeit, hogy a gépek, ahhoz, hogy utolérjék a földi csapatokat, kénytelenek voltak pótüzemanyagot szállítani a szárnytartályokban, ami viszont azt jelentette, hogy bombát nem tudtak magukkal vinni.

Hinds tábornok délre valamennyi lövész alegységét visszarendelte a keleti partról. Bár az első értékeléskor a veszteségek súlyosaknak látszottak, még napokig szivárogtak odaátról az emberek.

Végül is a keleti parton elszenvedett veszteségek végső számát 304 főben állapították meg. Egy zászlóaljnál elesett, megsebesült vagy eltűnt 7 tiszt és 146 sorkatona. A harc véget vetett a reménynek, hogy a 2. páncéloshadosztály hidat vagy hídfőállást szerez az Elbán. White tábornoknak, a hadosztály parancsnokának ezért nem volt más választása, mint hogy a 83-asok hídját használja Barbynál. A németek villámgyorsan és eredményesen megállították a 2. páncéloshadosztály lendületét.

A hídfőállás felszámolása olyan hirtelen történt, és a harc olyan heves volt, hogy az amerikai parancsnokok még azt sem tudták megállapítani, melyik egységek támadták meg őket. Valójában nem is voltak azok teljes egységek. Wenck tábornok számítása tehát bevált: a tejfölösszájú tisztjelöltek és a kiképzőtisztek derekasan harcoltak. Dicsőségvágyuk és buzgalmuk arra sarkallta őket, hogy erejüket és silány felszerelésüket maximálisan kihasználva időt nyerjenek Wenck számára. Ezek a visszarettentésre létrehozott motorizált csapatok azzal, hogy visszavetették a 2. páncéloshadosztályt, valami olyasmit hajtottak végre, ami egyetlen más német egységnek sem sikerült harminc hónap harcai során. Ha az amerikai hadosztálynak sikerült volna megszereznie egy hidat vagy akár egy hídfőt

az Elba túloldalán, valószínűleg a parancsot be sem várva meg sem állnak Berlinig.

*

A főparancsnok németországi támadási tervének megvalósítása ragyogóan haladt. A nagy angol-amerikai előrenyomulás sebessége még őt magát is meglepte. Északon Montgomery 21. hadseregcsoportja kitartóan tört előre. Az Arnhem felé tartó kanadaiak készen álltak, hogy hozzáfogjanak a Hollandia északkeleti részén kialakult hatalmas katlan felszámolásához. A brit 2. hadsereg átkelt a Leine folyón, elfoglalta Celle városát, és Bréma külvárosa környékén járt. A Birodalom nyugati részén a bekerített Ruhr-vidék már csaknem összeomlott. De ami a legfontosabb: Simpson 9. hadserege az amerikai 1. és 3. hadsereggel együttműködésben már csaknem kettévágta Németországot. Az 1. hadsereg Lipcse felé nyomult előre. Patton 3. hadserege a cseh határ felé közeledett.

Ezeknek a viharos győzelmeknek azonban ára volt: Eisenhower utánpótlási vonalai maximálisan széthúzódtak. Bradley csapatai számára a teherkocsi konvojokon kívül szinte semmiféle szárazföldi szállítási lehetőség nem állt rendelkezésére. A Rajnán csupán egyetlen vasúti híd maradt használható állapotban. A harcoló csapatok ellátása továbbra is jó volt ugyan, de az általános kép nyugtalanította a SHAEF törzsének tisztjeit. A messze előretört csapatok kiszolgálására több száz csapatszállító repülőgép kapta azt a feladatot, hogy a nap huszonnégy órájában szüntelenül szállítsák az utánpótlást. A C-47-esek légi hídja egyedül április 5-én több mint 3.500 tonna lőszert és felszerelést, és csaknem 750.000 gallon üzemanyagot szállított ki a frontra.

Ráadásul, ahogy a szövetségesek egyre mélyebben nyomultak be Németország területére, mind nagyobb nem harcoló tömegeket kellett ellátniuk. Etetni kellett száz- és százezer német hadifoglyot. Fedelet, élelmet és orvosi ellátást kellett biztosítani tucatnyi ország kényszermunkásainak és a felszabadított brit és amerikai hadifoglyoknak. Hirtelen megnőtt az igény a kórházakra, egészségügyi intézményekre és felszerelésekre. És bár a bevetett kapacitások óriásiak voltak, a váratlanul nagy igény messze meghaladta a lehetőségeket.

A legutóbbi napokban felszínre kerültek azok a borzalmak, amelyek a Harmadik Birodalom legszörnyűbb gyalázatának bizonyultak. A fergeteges támadás hetében a front teljes hosszában mindenkit megdöbbenés és undor

töltött el, amikor saját szemével látta meg Hitler koncentrációs táborait, az itt tengődő száz- és százezreket, és a sokmilliónyi áldozat tanúbizonyságát.

A harcokban megkeményedett szívű katonák alig hitték a szemüknek azok láttán, amik a felszabadított lágerekben és börtönökben eléjük tárultak. Az emberek még húsz esztendővel később is vad dühvel fognak emlékezni ezekre a jelenetekre: a feléjük botorkáló félholt, két lábon járó csontvázakra, akiknek a náci rezsim a puszta életükön kívül semmit nem hagyott meg; a tömegsírokat, a tetemekkel teli gödröket és árkokat; az elszenesedett csontokkal teli krematóriumok sorát, a „politikai foglyok" módszeres és tömeges megsemmisítésének iszonyú néma tanúit, a foglyokét, akiket egy buchenwaldi őr magyarázata szerint azért pusztítottak el, „csak mert zsidók voltak".

A katonák látták a zuhanyozóknak berendezett gázkamrákat, ahol a zuhanyrózsákból víz helyett mérgesgáz szivárgott. Látták Buchenwaldban a lágerparancsnok otthonában az emberbőrből készült lámpaernyőket. A parancsnok feleségének, Ilse Kochnak emberbőrből készített könyvborítóit és kesztyűit. Az állványra helyezett zsugorított és kitömött emberfejet. A cipővel, ruházattal, művégtagokkal, műfogakkal és szemüvegekkel teli raktárakat, ahol minden darab szenvtelenül és módszeres alapossággal meg volt számozva. A fogakból kivert és a Birodalom kincstárába szállított aranyat.

Hányan lehettek a megsemmisítettek? A felfedezés első borzalmában még csak fel sem lehetett becsülni. A front minden pontjáról érkező jelentések alapján azonban nyilvánvaló volt, hogy csillagászati számról lehet szó. Hogy kik voltak az áldozatok, afelől semmi kétség sem lehetett. A Harmadik Birodalom definíciója szerint a nem-árják", a „kultúrát megfertőző alacsonyabb rendű faj" képviselői, tucatnyi nemzet és tucatnyi hit képviselői, de túlnyomó többségükben zsidók. Voltak közöttük lengyelek, franciák, csehek, hollandok, norvégok, oroszok, magyarok, németek. A világtörténelem legördögibb tömeggyilkosságának áldozataival a legtermészetellenesebb módokon végeztek. Sokakat laboratóriumi kísérletekben használtak. Ezreket agyonlőttek, megmérgeztek, felakasztottak vagy elgázosítottak. Másokat egyszerűen hagytak, hogy éhen pusztuljanak.

Az ohrdrufi lágerben, amelyet az amerikai 3. hadsereg április 12-én szabadított fel, George S. Patton tábornok, az Egyesült Államok

hadseregének egyik legkeményebb tisztje végigment a haláltáboron, aztán elfordult, arcán patakzottak a könnyek, és nem tudott megálljt parancsolni nekik. Másnap Patton odavezényelte a táborba egy közeli falu lakosait, akik azt állították, hogy semmit sem tudtak a táborban történtekről. Aki vonakodott, azokat fegyverrel kényszerítették. A következő reggelen a falu polgármestere és a felesége felakasztotta magát.

A brit csapatokra ugyanilyen borzalmak vártak előrenyomulásuk útvonalán. Hugh Glyn Hughes dandártábornok, a brit 2. hadsereg egészségügyi parancsnoka napok óta azon aggódott, hogy abban a táborban, amelynek létéről már korábban értesült, egy bizonyos Belsen nevű hely közelében, súlyos járványveszéllyel kell számolnia. Amikor megérkeztek, Hughesnak be kellett látnia, hogy a tífusz a legkisebb szörnyűség, amivel szembe kell nézni. „Nincs az a fénykép, nincs az a leírás, ami képes lenne érzékeltetni az otthoniakkal azokat a borzalmakat, amiket láttam" – mondta évekkel később. – A táborban még ötvenhatezer ember volt életben. Ezek negyvenöt barakkba voltak bezsúfolva. Egy-egy barakkban, amelyben száz főnek is alig lenne hely, hatszázan, sőt ezren zsúfolódtak össze. A barakkokban a végelgyengülés és a betegség minden stádiumában lévő nyomorultak tengődtek. Éhezés, bélfertőzés, tífusz, tuberkulózis… Mindenütt halottak, sokszor az élőkkel egy priccsen. A földön, a betemetetlen tömegsírokban, árkokban, a csatornákban, a tábort körülvevő szögesdrótkerítés tövében, a barakkok mellett még vagy tízezren hevertek. Harmincéves orvosi pályafutásom alatt még csak hasonlót sem láttam soha."

Ahhoz, hogy az életben maradottakat megmenthessék, a had seregeknek haladéktalanul orvosi segítséget kellett nyújtaniuk Egyes esetekben még a katonai szükségletek is második helyre szorultak. „Nem hiszem – mondta Hughes később –, hogy bárki tudta volna, mi vár ránk, vagy tisztában lett volna vele, micsoda egészségügyi feladatokkal kell szembenéznünk." Orvosokra, ápolónőkre, kórházi ágyak ezreire, ezer és ezer tonna gyógyszerre, orvosi felszerelésre volt sürgősen szükség. Hughes dandártábornok egy maga egy tizennégyezer ágyas kórházat igényelt – bár tudta, bármit tesz is, a tábor lakói közül naponta legalább ötszázan meg fognak halni, mire sikerül nagyjából úrrá lenni a helyzeten.

Eisenhower tábornok személyesen is ellátogatott Gotha környékén az egyik táborba. Hamuszürke arccal, összeszorított fogakkal járta végig a

lágert. „Mindeddig csak általánosságokban és másodkézből volt tudomásom minderről – emlékezett később. – Soha életemben nem éreztem ehhez fogható döbbenetet.”

Az a pszichológiai hatás, amelyet a lágerek a katonákra gyakoroltak, felülmúlt minden várakozást. A 9. hadsereg frontvonalán, egy Magdeburg közelében lévő faluban, Julius Rock orvosőrnagy a 30. gyalogezredtől azt a feladatot kapta, hogy vizsgáljon át egy teherszerelvényt, amelyet a harmincasok megállítottak. A vonat zsúfolásig tele volt lágerlakókkal. Rock, a látottaktól elszörnyedve haladéktalanul kiüríttette a szerelvényt, aztán a polgármester heves tiltakozása ellenére beszállásolta a szerencsétleneket a németek otthonaiba. Rock zászlóaljparancsnok kereken megmondta a polgármesternek: „Ha nem hajlandóak befogadni ezeket az embereket, túszokat szedek, és agyonlövetem őket.”

Aki csak egyszer is látott koncentrációs tábort, abban a győzelem, méghozzá a mielőbbi győzelem akarása minden más érzésen felülkerekedett. A főparancsnok pontosan ugyanígy érzett. Amikor Gothából visszaérkezett a SHAEF-re, táviratot küldött Washingtonba és Londonba, követelve, hogy haladéktalanul küldjenek tudósítókat és jogászokat Németországba, hogy lássák a lágerek borzalmát, és első kézből mutassák be az amerikai és a brit közönségnek mindazt, amit láttak, „méghozzá oly módon, hogy semmi helye ne maradjon cinikus kétkedésnek.”

Mielőtt azonban Eisenhower tovább folytathatta volna az előrenyomulást a háború mielőbbi befejezéséért, kénytelen volt megszilárdítani messze előretört csapatai helyzetét. Április 14-e éjszakáján reimsi főhadiszállásáról táviratban értesítette Washingtont a további terveiről.

Miután csapataink a front középső szakaszán sikeresen befejezték csapásukat – írta Eisenhower –, két fontos feladatra kell felkészülni. Az egyik „az ellenség megmaradt erőinek további szétdarabolása, a másik azoknak a körzeteknek az elfoglalása, ahol még utoljára hatékonyan képes lenne megkapaszkodni.” Ilyen hely lehetett Eisenhower véleménye szerint Norvégia és a bajorországi Nemzeti Erőd. Ezért úgy tervezte, hogy Montgomeryt átdobja északi irányba, az Elbán túlra, hogy biztosítsa Hamburgot, és tovább támadjon Lübeck és Kiel irányába. Dél felé, úgy tervezte, Devers tábornok 6. hadseregcsoportját küldi, Salzburg körzete felé. „Egy téli hadművelet rendkívül bonyolult volna a Nemzeti Erőd körzetében

– állapította meg Eisenhower. – A Nemzeti Erőd még akkor is fennmaradhat, ha már egyesültünk az oroszokkal, ezért a lehető leggyorsabban lépnünk kell, mielőtt a németeknek lehetőségük nyílna, hogy a védelmüket kellőképp feltöltsék erőkkel és eszközökkel.”

Ami a német fővárost illeti, Eisenhower úgy vélte, „nagyon kívánatos volna csapást mérni Berlin irányába is, mert az ellenség a főváros körül is összevonhatja erőit, és bizonyos, hogy Berlin eleste nagy morális hatással lesz mind az ellenségre, mind saját népcinkre.” Ez a hadművelet azonban – tette hozzá a főparancsnok pillanatnyilag háttérbe kell, hogy szoruljon, hacsak a szárnyaink megerősítésére irányuló hadműveleteink nem fejeződnek be váratlan gyorsasággal.”

Eisenhower terve röviden a következő volt: 1. szilárdan tartani a frontot az ország középső részén, az Elba mentén, 2. hadműveletet indítani Lübeck és Dánia irányába; 3. nagy erejű csapást indítani, találkozni a Duna völgyében közeledő szovjet csapatokkal, és áttörni a Nemzeti Erődöt. „Mivel a Berlinre mérendő csapással be kell várni a fent említett három hadművelet kimenetelét – mondotta Eisenhower –, ezt a pontot nem vettem fel a tervembe.”

*

Április 14-én az Elba menti Barbynál a „Tragacs Cirkusz” és a 2. páncéloshadosztály katonái egész éjszaka vonultak a 83. hadosztály hídjain. Bár az első híd mellett már felépült egy második is, az áthaladás továbbra is lassan ment. White tábornok páncélososzlopa ennek ellenére úgy tervezte, hogy mihelyt újra összegyülekeznek a nyugati parton, ismét megindulnak Berlin felé. A 83-asok között az a hír járta, hogy Crabill ezredes felajánlott kölcsönbe a 2. páncéloshadosztálynak egy Barbynál zsákmányolt nagy vörös buszt, amelybe ötven fő is befér. A nyolcvanhármasoknak jó okuk volt a diadalérzetre. Előőrseik már Zerbst várostól északra, Berlintől alig negyvennyolc mérföldnyire jártak.

*

Április 15-én vasárnap kora reggel Simpson altábornagy, a 9. hadsereg parancsnoka telefont kapott Bradley tábornoktól. Simpsonnak haladéktalanul át kellett repülnie Wiesbadenbe, a 12. hadseregcsoport főparancsnokságára. „Nagyon fontos közlendőm van, az ön számára – mondta Bradley –, olyan, amit nem akarok elmondani a telefonban.”

Bradley a repülőtéren várta Simpsont. „Kezet fogtunk – emlékezett vissza

a jelenetre Simpson –, aztán ott helyben közölte is velem a hírt. «Önnek meg kell állnia az Elbánál. Nem nyomulhat tovább előre Berlin felé. Nagyon sajnálom, Simp, de ez a helyzet.»

„Honnan a pokolból vette ezt?” – háborgott Simpson. „Magától Iketól” – felelte Bradley.

Simpson annyira le volt sújtva, hogy a felét sem jegyezte meg annak, amit ezt követően Bradley mondott neki. „Csak arra emlékszem, hogy a szívem megszakadt, és szinte kábán szálltam fel ismét a repülőgépbe. Máson sem járt az eszem, csak azon, hogyan mondom meg a törzsemnek, a hadtestparancsnokaimnak és a csapataimnak. Mindenek felett: hogyan mondom el a katonáimnak?”

Simpson a parancsnokságáról továbbadta a hírt a hadtestparancsnokoknak, aztán azonnal elindult az Elbához. Hinds dandár tábornok a 2. páncéloshadosztály parancsnokságán találkozott Simpsonnal, és amint meglátta, nyugtalanság fogta el. „Azt hittem mesélte később –, az öregúrnak nem tetszik a mód, ahogy átkeltünk a folyón. Megkérdezte, hogy mennek a dolgok. Azt feleltem:

Azt hiszem, minden rendben, tábornok. Volt két szép visszavonulásunk. Semmi kétségbeesés, semmi pánik, Barbynál pedig rendben megy az átkelés.”

„Remek – mondta erre Simpson. – Tartsa az emberei egy részét a keleti parton, ha úgy gondolja. De tovább nem mehetnek.” Aztán Hindsre tekintett. „Sid – mondta –, ez a pont az út vége.” Hinds annyira meg volt döbbenve, hogy fegyelemsértésre vetemedett. „Ez nem így van, uram – vágta ki hirtelen. – Mi Berlinbe megyünk.” Simpsonon látszott, hogy alig tud erőt venni az érzelmein. Súlyos csend támadt. Aztán Simpson száraz, élettelen hangon azt mondta: „Nem megyünk Berlinbe, Sid. Számunkra ez a háború vége.”

Barleben és Magdeburg között, ahol az amerikai 30. gyaloghadosztály egységei még a folyó felé tartottak, gyorsan terjedt a hír. Az emberek csoportokba verődve, élénken gesztikulálva vitatkoztak róla, részint dühösen, részint lelkesen. Alexander Korolevich őrvezető a 120. gyalogezred D századából nem vett részt a beszélgetésekben. Nem volt benne biztos, szomorú-e vagy boldog. Egyszerűen leült, és sírt.

*

Heinrici helyesen ismerte fel a jeleket. Az oroszok a front egy szakaszán

rövid tüzérségi pergőtüzet lőttek. Egy másik frontszakaszon kisebb támadást indítottak. Ezek csak elterelő műveletek voltak, és Heinrici tisztában is volt ezzel. Már évekkel ezelőtt jól kiismerte az oroszok cselfogásait. Ezek a kis akciók a fő támadás előjátékai voltak. Most a fő kérdés az volt számára, mikor jön el az a pillanat, amikor hátra kell vezényelnie embereit a második vonalba.

Miközben ezt latolgatta, ellátogatott hozzá Albert Speer fegyverkezési miniszter. Éppen egy olyan napon érkezett, amikor Heinrici igazán nem kívánt látogatókat, különösen nem olyanokat, mint az ideges és szemmel láthatólag ingerült Speer. A birodalmi miniszter Heinrici irodájának négy fala között elárulta látogatása lényegét. Speer a tábornok támogatását kérte. Heinrici ne kövesse Hitler „felperzselt föld" taktikájának parancsait, ne pusztítsa el a német ipar létesítményeit, az erőműveket, a hidakat és hasonlókat. „Miért kéne elpusztulnia mindennek, még ha most Németország vereséget is szenved? – kérdezte Speer. – A német népnek életben kell maradnia."

Heinrici végighallgatta. Egyet értett azzal, hogy Hitler parancsa „ártalmas", és megígérte Speernek, minden tőle telhetőt meg fog tenni, hogy segítsen. „De – tette hozzá –, minden, amit most tehetek, annyi, hogy megpróbálom ezt a csatát olyan jól megvívni, ahogy csak tudom."

Speer hirtelen előhúzott a zsebéből egy pisztolyt. „Az egyetlen eszköz, amivel meg lehet állítani Hitlert, az valami ilyesmi."

Heinrici a pisztolyra pillantott, és felvonta a szemöldökét. „Nos – mondta hidegen –, meg kell mondjam önnek, én nem gyilkosnak születtem."

Speer fel és alá járkált az irodában. Úgy látszott, mintha nem is hallotta volna, amit Heinrici mondott. „Teljességgel lehetetlen megértetni Hitlerrel, hogy fel kell adnia – mondta. – Én megpróbáltam, háromszor is, 1944 októberében, idén januárban és márciusban. Hitler legutóbb azt válaszolta: «Ha egy katona beszélne így velem, arra gondolnék, hogy az idegei felmondták a szolgálatot, és agyonlövetném.» Egyszerűen képtelenség meggyőzni, hogy minden elveszett. Képtelenség."

Speer visszatette a pisztolyt a zsebébe. „Persze, úgysem lehetne megölni sem" – mondta aztán nyugodtabb hangon. Nem árulta el Heinricinek, hogy hónapok óta azon gondolkozik, hogyan végezhetne Hitlerrel és egész udvartartásával. Még olyasmire is gondolt, hogy gázt vezet a Führer bunkerének szellőzőrendszerébe, de kiderült, hogy ez lehetetlen: a

légbeszívó nyílás fölé tizenkét láb magas kéményt építettek. „Én megölném, ha tudnám, hogy ezzel segítek a német népnek, de nem tudom megtenni – mondta, és Heinricire pillantott. – Hitler mindig bízott bennem – folytatta, aztán hozzá tette: – Valahogy erkölcstelenségnek tartanám.”

Heinricinek nem volt ínyére a beszélgetés hangneme. Nyugtalanította Speer modora és következetlensége. Ha valaha is kitudódna, hogy Speer így beszélt vele, a parancsnokságon bárki alighanem agyonlőné. Heinrici ügyesen visszakormányozta a beszélgetést az eredeti témához, ahhoz, hogyan lehetne megóvni Németországot a „felperzselt föld” politikájától. „Minden, amit tehetek ismételte a Visztula-hadseregcsoport parancsnoka –, hogy legjobb tudásom szerint igyekszem teljesíteni a kötelességemet, mint katona. A többi Isten kezében van. Egy dolgot megígérhetek. Berlinből nem lesz Sztálingrád. Nem engedem, hogy ez megtörténjék.”

Sztálingrádban utcáról utcára, háztömbről háztömbre folyt harc. Heinricinek nem állt szándékában hagyni, hogy csapatai az oroszok nyomása alatt a városig hátráljanak, és ott a sztálingrádihoz hasonló harcokba bocsátkozzanak. Ami Hitlernek azt az utasítását illeti, hogy semmisítsék meg a város létfontosságú berendezéseit, Heinrici már kiadta a maga ezzel ellentétes parancsait. Most közölte Speerrel, hogy minden percben várja Berlin helyőrségparancsnokát, Reymann vezérőrnagyot. Azért hívta ide Reymannt, mondta, hogy megvitassák ezeket a kérdéseket, és személyesen megmagyarázza, miért lehetetlen, hogy a berlini, helyőrséget közvetlenül a Visztula-hadseregcsoport alárendeltségébe helyezzék. Néhány perccel később csakugyan megérkezett Reymann. Vele jött Heinrici hadműveleti osztályának vezetője, Eismann ezredes is. Speer is ottmaradt a katonai megbeszélésre.

Heinrici, Eismann későbbi megjegyzése szerint, közölte: nem akarja, hogy Reymann a Visztula-hadseregcsoporttól függjön. Reymann úgy nézett rá, mint akinek utolsó reménye füstbe ment. „Most aztán fogalmam sincs, hogyan fogom megvédeni Berlint” _ mondta, Heinrici elmondta, azt reméli, hogy csapatai meg tudják kerülni Berlint. „Természetesen *megparancsolhatják*, hogy küldjek egységeket Berlinbe – tette hozzá –, de jobb, ha ön nem számít rá.”

Reymann beszámolt Heinricinek, parancsot kapott Hitlertől, hogy rombolják le a város hídjait és bizonyos épületeit. „A berlini hidak vagy bármi más lerombolása csupán a várost bénítaná meg tiltakozott ingerülten

Heinrici. – Ha mégis olyan parancsot kapnék, hogy vegyem alárendeltségembe Berlint, meg fogok tiltani minden ilyen rombolást.”

Itt Speer is csatlakozott a vitához, és könyörgött Reymannak, ne teljesítse az ilyen parancsnokat. Ellenkező esetben a város nagy részében megszűnne a víz- és áramszolgáltatás. Speer – Eismann emlékei szerint – kijelentette: „Ha önök szétrombolják ezeket a vezetékeket, a város legalább egy évre megbénul. Ez pedig milliós járványokhoz és éhhalálhoz fog vezetni. Önnek az a kötelessége, hogy megelőzze ezt a katasztrófát! Felelős azért, hogy ezeket a parancsokat ne teljesítsék!”

A légkör egyre feszültebbé vált. „Reymann keményen küzdött magával – emlékezett Eismann. – Végül rekedtes hangon azt mondta: ő becsülettel teljesítette tiszti kötelességét; a fia elesett a fronton; háza és vagyona megsemmisült; mása nem maradt, csak a becsülete. Emlékeztetett bennünket, mi történt azzal a tiszttel, aki nem robbantotta fel a remageni hidat: közönséges bűnözőként kivégezték. Ugyanez fog történni vele is, ha nem teljesíti a parancsokat.”

Heinrici és Speer minden erejét latba vetve igyekezett jobb belátásra bírni, de hiába. Végül Reymann távozott. Nem sokkal később Speer is útnak indult. Heinrici végre egyedül maradt – és orra összpontosíthatott, ami a legfontosabb volt számára: az orosz támadás időpontjára.

A legutóbbi felderítő jelentések arra vallottak, hogy a támadás bármely pillanatban megindulhat. Reinhard Gehlen tábornok, az OKH hírszerző főnöke a legfrissebb fogolyvallomásokat is csatolta. Az egyik jelentésben az állt, hogy a Vörös Hadsereg 49. lövészhadosztálya egy katonájának vallomása szerint „a nagy támadó hadművelet öt-tíz napon belül megindul.” A fogoly szerint a katonák azt beszélik, „nem engedik át az amerikaiaknak és az angoloknak Berlin elfoglalását.” Hasonlókról számolt be egy másik jelentés is, amely még több spekulációt tartalmazott. Egy fogoly a szovjet 79. lövészhadtestből, akit pár nappal korábban fogtak el Küstrinnél, kijelentette: ha megindul a támadás, a fő cél „Berlin elfoglalása az amerikaiak előtt”. A katona szerint „számítani kell kisebb csetepatékra az amerikaiakkal, akik «tévedésből» kapnak a nyakukba egy kis tüzérségi tüzet, hogy megérezzék az orosz tüzérség erejét.”

*

Moszkvában ugyanezen a napon, április 15-én vasárnap, Averell Harriman nagykövet találkozott Sztálinnal, hogy megvitassák a távol-keleti

háború kérdéseit. A találkozó előtt Deane tábornok, az Egyesült Államok katonai missziójától felhívta Harriman figyelmét azokra a német rádiójelentésekre, amelyek szerint bármelyik percben várható az oroszok támadása Berlin ellen. Amikor a megbeszélés véget ért, Harriman, mintegy mellesleg, felvetette ezt a kérdést is. Igaz-e, kérdezte, hogy a Vörös Hadsereg a közeljövőben megindítja támadását Berlin ellen? Deane Washingtonba küldött távirata szerint „Sztálin kijelentette, csakugyan támadásra készül, de nem tudja, sikeres lesz-e. A fő csapás azonban nem Berlin, ha nem Drezda felé irányul, amint ezt Eisenhowernek megígérte."

A délután hátralevő részében Heinrici a felderítési jelentéseket tanulmányozta, tárgyalt törzse tisztjeivel, és felhívta a hadseregparancsnokokat. Aztán valamivel este nyolc után meghozta elhatározását. Addigra áttanulmányozott minden hadszíntéri jelentést, mérlegre tette régi ellensége legkisebb hadmozdulatát is. Most hátratett kézzel, leszegett fejjel fel-alá járkált a szobájában, majd meg állt. Egy kívülálló úgy látta volna: „beleszimatolt a levegőbe". Az tán a törzse tisztjeihez fordult. „Úgy vélem – mondta nyugodt hangon –, hogy a támadás holnap a kora reggeli órákban fog megindulni." Magához intette a vezérkari főnökét, és a következő egysoros parancsot küldte Busse gyalogsági tábornoknak, a 9. hadsereg parancsnokának: „Vonuljon hátra, és foglalja el a második védelmi vonalat." Az óra 20:45-öt mutatott. Pontosan hét óra tizenöt perccel később, április 16-án, hétfőn hajnalban a *Giftzwerg* megkezdi Németország utolsó csatáját.

V. A CSATA

ELSŐ FEJEZET

Az 1. Belorusz Front vonala mentén, az erdők sötétjében még teljes csend honolt. A fenyők és az álcahálók alatt felsorakoztak az ágyúk, egymás mögött, mérföldről mérföldre, növekvő űrmérettel. A frontvonalra az aknavetők kerültek. Mögöttük a harckocsik, magasra emelve hosszú csövüket. Aztán következtek a rohamlövegek, majd a könnyű és a nehéz tüzérség ütegei. A front mögött négyszáz katyusa, azaz rakéta-sorozatvető,

amely egyidejűleg 32-54 lövedéket képes indítani. A küstrini hídfőnél, az Odera nyugati partján gyűjtötték össze a fényszórókat. Georgij Zsukov marsall hadseregei mindenütt ugyanazt a pillanatot várták: a négy óra nulla-nullát.

Szergej Golbov százados szája egészen kiszáradt. Úgy érezte, a csend percről percre egyre elviselhetetlenebb. Az Odera keleti partján állt, Küstrintől északra, azon a helyen, ahol a megáradt folyó csaknem ötszáz yardnyira kiszélesedett. Körülötte, mint később felidézte, „csak úgy nyüzsögtek a deszantosok, a harckocsioszlopok, a pontonhidakkal és gumicsónakokkal felszerelt műszakiak. A folyó partja mindenütt zsúfolásig megtelt emberekkel, mégis tökéletes csend honolt." Golbov érezte: a katonák „csak úgy reszketnek az izgalomtól, mint a lovak vadászat előtt." „Valahogy túl kell élnem ezt a napot – hajtogatta –, mert annyi minden van, amit meg kell írnom. Most nincs idő meghalni" – erősködött.

A front középső szakaszán a csapatok bepréselődtek a nyugati parton elfoglalt hídfőállásba. Ez a harminc mérföld széles, tíz mérföld mély kulcsfontosságú körlet, amelyet március végén foglaltak el Busse tábornoktól, volt az ugródeszka Zsukov számára Berlin felé. Innen indulnak támadásba a 8. gárdahadsereg elit alakulatai. Mihelyt elérik közvetlenül előttük és kissé nyugatra az uralgó seelowi magaslatokat, megindulnak utánuk a harckocsik. Vlagyimir Rozanov gárdahadnagy az egyik tüzérségi felderítő szakasz huszonegy esztendős parancsnoka, a nyugati parton állt, a Vörös Hadsereg katonalányai között, akik a reflektorokat fogják kezelni Rozanov biztos volt benne, hogy a fényszórók meg fogják őrjíteni a németeket, és alig várta a pillanatot, amikor a lányok bekapcsolják őket.

Volt valami, ami miatt Rozanov különös izgalommal gondolt a közelgő támadásra. Az apja Zsukov hadseregeitől délre, Konyev marsall csapatainál harcolt. Az ifjú tiszt haragudott az apjára, aki már két esztendeje nem írt a családnak. Most mégis erősen remélte, hogy Berlinben találkozni fognak, és talán együtt mehetnek haza a csata után, Rozanov ugyan torkig volt a háborúval, mégis örült, hogy részt vehet az utolsó nagy csatában. De a várakozás feszültsége már szinte kibírhatatlanná vált.

Távolabb, a hídfőállás egy másik pontján, Nyikolaj Szviscsev törzsőrmester lövegkezelő-személyzete ott állt a löveg mellett. Szviscsev, aki már számtalan tüzérségi tűzelőkészítésben vett részt, tudta, mire számíthat. Gondosan kioktatta a kezelőszemélyzetet: „Ami kor megnyitjuk

a tüzet, ordítsatok, ahogy a torkotokból kifér, hogy kiegyenlítsétek a légnyomáskülönbséget. A zaj pokoli lesz." Most Szviscsev az ágyú elsütőzsinórjával a kezében, türelmetlenül várta a jeladást a tűz megnyitására.

Küstrintől délre, a frankfurti hídfőállásban Nyikolaj Novikov, az egyik lövészezred őrmestere a közeli harckocsik oldalára mázolt feliratokat olvasta: „Moszkvától Berlinig" – állt az egyiken. A másikon: „50 kilométer a fasiszta fenevad barlangjáig". Novikov alig bírt magával az izgalomtól. Lelkesedését a végsőkig fokozta az ezred egyik politikai tisztjének tüzes beszéde. A lelkesítő szózat annyira feltüzelte, hogy ott helyben aláírta felvételi kérelmét a Szovjetunió Kommunista Pártjába.[42]

Zsukov marsall a küstrini hídfőre néző domb oldalába ásott bunker bejáratánál állt, és szenvtelenül nézett kifelé a sötétbe Mellette állt Csujkov vezérezredes, Sztálingrád védője, és az ék hegyét képező 8. gárdahadsereg parancsnoka. Csujkov Sztálingrád óta ekcémában szenvedett. A kiütések különösen a kezén terjedtek el, ezért állandóan fekete kesztyűt viselt. Most, míg türelmetlenül várta a támadás kezdetét, izgalmában össze-összedörzsölte a kezét, „Mondja, Vaszilij Ivanovics – kérdezte hirtelen Zsukov –, a zászlóaljaik az állásaikban vannak?" „Negyvennyolc órája, marsall elvtárs – felelte gyorsan és határozottan Csujkov. Mindent úgy tettünk, ahogy parancsolta."

Zsukov az órájára pillantott. Odatelepedett a bunker bejáratához, hátratolta a sapkáját, két könyökét odatámasztotta a betonpárkányra, és a szeméhez illesztette tábori látcsövét. Csujkov felhajtotta köpenye gallérját, a fülére hajtotta prémsapkája fülét, hogy valamit csökkentse majd az ágyúk dörgését, odaállt Zsukov mellé, és maga is belenézett a távcsövébe. A törzs tisztjei mögöttük vagy a bunkertől balra helyezkedtek el, hogy onnan figyeljék a dombot. Mindenki szótlanul meredt a sötétbe. Zsukov még egy pillantást vetett az órájára, aztán ismét belenézett a látcsövébe. A másodpercek ólomlábakon vánszorogtak. Aztán Zsukov egyszerű halkan megszólalt. „Most, elvtársak. Most." Pontosan négy óra volt.

Hirtelen négy vörös rakéta röppent a magasba. A fénypontok egy végeérhetetlen pillanatig fent lebegtek a levegőben, és rőt fényt árasztottak szét az Odera vizén. Aztán a küstrini hídfőálláson felragyogott a reflektorok sorfala. A száznegyven hatalmas légvédelmi reflektor sugarai, kiegészítve a harckocsik, teherautók és más járművek lámpái fényével, egyenesen

rászegeződött a német állásokra. A vakító fényben Pavel Trojanovszkij alezredes haditudósító úgy érezte, mintha „ezer nap fénye egyesült volna". Mihail Katukov vezérezredes, az 1. gárda harckocsizó-hadsereg parancsnoka maga is meglepődött, „Honnan a pokolból vettük ezeket a reflekrorokat!" – kérdezte a Zsukov törzséhez tartozó N. K. Popjol altábornagytól. „Azt csak maga az ördög tudja – felelte Popjol –, de azt hiszem, kifosztották értük az egész moszkvai légvédelmi zónát." Amint a reflektorok megvilágították Küstrin környékét, egy pillauntig még csend volt. Aztán három zöld rakéta röppent az égre, és megszólaltak Zsukov ágyúi.

A front egész hosszában megrendült a föld, lángok csaptak fel. Olyan tűz kezdődött, amilyen a keleti fronton még soha. Több mint húszezer, legkülönbözőbb űrméretű löveg ontotta tüzét a német állásokra. A küstrini hídfőállástól nyugatra elterülő német táj, melyet könyörtelenül beragyogott a reflektorok fénye, szinte eltűnt a robbanó lövedékek fala mögött. Egész falvak omlottak porrá. Föld-, beton- és acéldarabok, fák röpködtek a levegőben. A távolban lángba borultak az erdők. Küstrintől északra és délre ezer és ezer ágyú torkolattüze hasított a sötétbe. A villanások ezrei viharos gyorsasággal követték egymást, ahogy a sok száz tonnányi lövedék becsapódott a célba. A robbanások hurrikánja olyan iszonyú erejű volt, hogy szabályos légörvény keletkezett. Évekkel később a német túlélők még mindig elevenen fognak emlékezni arra a pillanatra, amikor hirtelen különös forró szél csapott fel, átsüvített az erdőkön, fiatal fákat csavart ki tövestől, port és törmeléket kapott a magasba. Egyik fél katonái sem fogják elfelejteni az ágyúk iszonyú dörgését. Olyan szörnyű hangorkánt támasztottak, hogy az emberek és a berendezések alatt rengett a föld.

A hangorkán valósággal elkábított mindenkit. Szviscsev őrmester tüzérei torkuk szakadtából üvöltöttek, de lövegeik dörgése és a légnyomás olyan iszonyatos volt, hogy vér folyt a fülükből. A legfélelmetesebb hangot a katyusák, vagy ahogy helyenként a csapatoknál nevezték, a Sztálin-orgonák adták. A rakétalövedékek izzó kötegekben röppentek ki a vetőcsövekből, és hosszú, izzó csóvát húzva vágtak keresztül a sötét éjszakai égen. Golbov százados szerint az iszonyú hang olyan volt, mintha óriási acéltömböket csapkodnának egymáshoz. A borzasztó lárma ellenére Golbov lélekemelőnek érezte a tüzet. Körülötte mindenki „valósággal lázban égett, mintha közvetlen közelből ölre mennének a németekkel, élt mindenki

tüzelt, ki-ki amilyen fegyvere csak volt, pedig nem is lehetett látni a célpontokat." Ahogy nézte az ágyúk torkolattüzeit, eszébe jutottak a nagymamája szavai, aki egyszer a világ végét emlegette, „amikor a föld égni fog, és a gonoszokat elnyeli a tűz."

Még javában tartott a tüzérségi tűz, amikor Zsukov csapatai megindultak. Csujkov vasfegyelmű 8. gárdahadserege haladt az élen a küstrini hídfőállástól az Odera nyugati partjára. Ahogy előrezúdultak, a tüzérségi zárótűz mindig pontosan előttük gördült, lehengerelve előttük mindent. Küstrintől északra és délre, ahol az erőszakos átkelésre készültek a megáradt Oderán, a műszakiak derékig a folyóban sorra tették a vízre a pontonokat, illesztették össze az előregyártott fa hídelemeket, lökték el a rohamcsónakokat.

A katonák között voltak olyanok, akik harcoltak Leningrádnál, Szmolenszknél, Sztálingrádnál, azt megelőzően pedig Moszkva alatt, olyanok, akik végigharcolták a fél kontinenst, hogy elérjenek az Oderáig. Ezek a katonák látták, amint a német ágyúk eltörölték a föld színéről a falvaikat és városaikat, s a német katonák felgyújtják a gabonájukat, és lemészárolják családjukat. Éppen ezért ennek: a rohamnak most különleges jelentősége volt. Ezeket az embereket a bosszú vágya éltette. A németek elpusztították az otthonaikat, úgy hogy nem volt hová visszatérniük, ezért nem mehettek csak előre. Most aztán vad dühvel támadtak. Ugyanilyen bosszúszomj tüzelte a sok ezer nemrég kiszabadult hadifoglyot: a Vörös Hadseregnek olyan sürgető szüksége volt az utánpótlásra, hogy a frissen felszabadult hadifoglyoknak – úgy, ahogy voltak, lerongyolódottan, lesoványodva, testükön sokszor a brutális bánásmód nyomaival azonnal fegyvert adtak a kezébe. Most ők is ott rohantak, hogy iszonyú bosszút álljanak.

Az orosz csapatok hurrázva, ordítozva indultak meg az Odera keleti partján. Az embereken féktelen düh vett erőt, olyannyira, hogy képtelenek voltak kivárni, hogy csónakba vagy hídra jussanak. Golbov elképedve nézte, amint a katonák teljes felszerelésben beugrálnak a vízbe, és úszni kezdenek át a folyón. Voltak, akik üres benzines hordókba, deszkákba, rönkökbe kapaszkodtak, jó volt bármi, ami úszott. „Olyan volt) mint egy hatalmas hangyahadsereg, amely faleveleken és ágacskákon igyekszik át a folyón – emlékezett később Golbov. – Az Odera hemzsegett az emberekkel rakott csónakoktól, lövegeket és lőszert szállító tutaj októl. A felszínen itt is,

ott is úszók fejei bukdácsoltak." Golbov egyszerre megpillantotta egy barátját, egy ezredorvost. „A hatalmas termetű Nyikolajev egy nevetségesen kicsi csónakot vontatva rohant le a folyóhoz." Golbov tudta, hogy „Nyikolajevnek hátul kellett volna maradnia a vonalak mögött, a tábori kórházban, most mégis itt volt ebben az apró csónakban, és evezett, mint a veszett." Golbov úgy érezte, nincs a földön az az erő, amely képes lenne megállítani ezt az emberáradatot.

Az ágyúzás hirtelen abbamaradt, és nyomasztó csend támadt helyette. A tűzorkán teljes harmincöt percig tartott. Zsukov parancsnoki bunkeriében a törzs tisztjei hirtelen észbe kaptak, hogy a telefonok csörögnek. Hogy mióta, egyikük sem tudta megmondani, többé-kevésbé mindannyian megsüketültek. A tisztek kezdték fogadni a jelentéseket. Elsőnek Csujkov parancsnokai tettek jelentést. „Eddig minden terv szerint halad" – adta tovább a híreket Csujkov Zsukovnak. Néhány perccel később még jobb hír érkezett. „Az első célokat bevettük" – közölte büszkén. Zsukov, aki a támadás első pillanatai óta csupa feszültség volt, egyszerre felengedett. Popjol altábornagy emlékei szerint „odalépett Csujkovhoz, kezet rázott vele, és azt mondta: Nagyszerű! Nagyszerű! Igazán remek!" De bármennyire elégedett volt is Zsukov, sokkal tapasztaltabb volt, semhogy alábecsülte volna az ellenséget. A zömök marsall sokkal jobban érezte volna magát, ha már elfoglalták volna a Küstrinhez közeli seelowi magaslatokat. Akkor úgy érezte volna, a siker biztosítva lesz. De már ez sem lehetett messze. Hiszen már megjelentek a levegőben az orosz bombázók, és bombázni kezdtek a csapatok előtt a körzetet. A tervek szerint több mint 6.500 gép támogatta Zsukov és Konyev támadását. De Zsukov biztos volt benne, hogy már a tüzérségi tűz egymagában is demoralizálta az ellenséget.

*

Gotthard Heinrici vezérezredes hátratett kézzel fel-alá járkált a Berlintől északra elterülő Schönewalde erdőben berendezett előretolt vezetési pontjának hadműveleti szobájában. Körülötte csörömpöltek a telefonok, a tisztek vették a jelentéseket, és gondosan rávitték az információt a középen álló asztalon kiterített katonai térképre. Heinrici újra meg újra megállt, hogy a térképre tekintsen, vagy hogy elolvasson egy üzenetet, amit Eismann ezredes nyújtott át neki. A tábornokot nem lepte meg az orosz támadás módja, bár tisztjeinek többségét megdöbbentette a tüzérségi tűz ereje. Busse gyalogsági tábornok, a 9. hadsereg parancsnoka szerint ez volt a

legrosszabb, amit valaha is látott, Eismann vezérkari ezredes pedig az első jelentések alapján úgy vélte, hogy „a tűz gyakorlatilag megsemmisítette a frontvonalban kiépített erődeinket.”

A tizenötödikére virradó éjszaka sötétjének leple alatt a Visztula-hadseregcsoport nagy része Heinrici parancsának megfelelően visszahúzódott a második állásokba. De akadtak nehézségek. Egyes tisztek elkeseredetten háborogtak, amiért feladják az első vonalbeli állásokat. Úgy érezték, mintha visszavonultak volna. Egyes parancsnokok panaszra mentek Heinricihez. „Megfordult-e már a fejében – kérdezte jeges hangon az egyik tiltakozó tábornoktól –, hogy a maga szépen berendezett erődjeiből és az embereiből semmi nem marad a frontvonalban, ha az oroszok megnyitják a tüzet? Ha maga vasgyárba kerül, nem dugja a fejét a gőzkalapács alá, igaz? Ellenkezőleg, igyekszik elhúzódni. Mi most pontosan ezt tesszük.”

A bonyolult katonai műveletre ráment az egész éjszaka. A jelentések szerint a manőver sikeresen zajlott le. A csapatok most a második vonalban várták az oroszok támadását. A front egyik szakaszán Heinrici előnyös helyzetben volt: Küstrin nyugati része a seelowi magaslatok homokos patkó alakú platóján helyezkedett el. A plató magassága száz és kétszáz láb között mozgott, és egy elmocsarasodott völgyre nézett, amelyet a benne kanyargó patakról Oder Bruchnak neveztek. Az oroszoknak az Oderán való átkelés után ezen a völgyön keresztül kell támadniuk, márpedig Heinrici ágyúi a sarló alakú platón a megközelítési utakra voltak belőve.

Itt, ezen az uralgó magaslaton volt Heinricinek egyedül esélye, hogy megtorpantsa Zsukov támadását, és Heinrici tudta, hogy Zsukov minden bizonnyal gondosan figyelembe veszi ezt a tényt a támadás megtervezése során. Az oroszoknak gyorsan el kell foglalniuk a platót, mielőtt Heinrici ágyúi tűz alá vehetnék a Vörös Hadsereg hídjait, zűrzavart keltve az alacsonyan fekvő, mocsaras terepen előre törő csapatok között. Zsukov nyilván abban bízott, hogy a félelmetes tüzérségi előkészítéssel eleve megtöri a németek ellenállását, így a magaslat elfoglalása jóval könnyebbé válhat. Minthogy azonban a németek visszavonták csapataikat az első vonalakból, Heinrici hadseregének és tüzérségének többsége épségben maradt állásaiban. A védekezési terv eddig jónak bizonyult. Egyetlen gyenge pontja volt csak: Heinricinek nem volt sem elegendő embere, sem ágyúja. Ha nem kap segítséget a Luftwaffétól, ha nem kap ember-, löveg-,

harckocsi-, lőszer- és üzemanyag-utánpótlást, akkor legjobb esetben is csak lassítani tudja Zsukov támadását. Az ellenség végül egész biztosan át fog törni.

Heinrici két hadseregének a front teljes hosszán összesen nem volt még hétszáz használható harckocsija és rohamlövege sem. Ezek szét voltak szórva a 9. és a 3. hadsereg különböző egységei között. A legerősebb alakulatnak, a 25. páncélgránátos hadosztálynak hetvenkilenc ilyen járműve volt, a legkisebbnek mindössze kettő. Zsukov tüzérségével szemben – amely húszezer legkülönbözőbb űrméretű löveget számlált[43] – Heinricinek összesen 744 ágyúja plusz hatszáz földi célok ellen alkalmazott légvédelmi lövege volt. A lőszer- és üzemanyag-ellátás egyaránt kritikus helyzetben volt. Az ütegeknél tárolt lőszereken kívül a 9. hadsereg legfeljebb két és fél napra elegendő tartalékkal rendelkezett.

Heinrici nem tarthatta fel számottevő ideig az oroszokat, és nem indíthatott ellentámadást, mert az a kevés páncélosa és tüzérsége, amivel rendelkezett, szét volt szórva, hogy legalább némi esélyt adjanak a harcoló egységeknek. Csak annyit tehetett – és ezzel mindvégig tisztában is volt –, hogy némi időt nyer. Ahogy a tábornok most a térképre rajzolt vastag vörös nyilakra pillantott, amelyek az előrenyomuló orosz csapatokat jelölték, keserűen gondolt azokra a páncélosokra, melyeket át kellett adnia Schörner tábornagy hadseregcsoportjának, hogy visszaverjék az oroszokunk azt a támadását, amelynek Hitler és Schörner határozott állított szerint Prága irányába kellett volna bekövetkeznie. Ha azokat a páncélos egységeket nem veszik el tőle, most összesen lett volna hét páncéloshadosztálya.

„Ha *azok* most itt lennének – mondta Eismannak keserűen – az oroszoknak most nem sok okuk lenne az örömre.”

Bármilyen rosszul álltak is a dolgok, a neheze még hátra volt Zsukov támadása csak a kezdetet jelentette. Számolni kellett Rokosszovszkij északra lévő csapataival is. Vajon azok mikor támadják meg Manteuffel 3. páncéloshadseregét? És vajon Konyev mikor indítja meg a támadását délen?

Heinricinek nem kellett soká találgatnia Konyev szándékát. Az oroszok második csapása a Busse hadserege által védett vonalak legdélibb pontjára és Ferdinand Schörner tábornagy hadseregcsoportjának arcvonalára zúdult. Pontosan hat órakor Konyev 1. Ukrán Frontjának csapatai megkezdték az erőszakos átkelést a Neisse folyón.

*

A szovjet vadászgépek zárt V-alakzatban húztak el a folyó felé, a légvédelmi tüzérség gránátjainak élénkrózsaszín pamacsai és a nyomjelző lövedékek vörös, sárga és fehér csíkjai között. Aztán sűrű fehér füstöt árasztva, bőgve kiértek a völgy fölé, alig tizenöt lábra a Neisse fémes szürke vize fölött. A vadászok egyre újabb hulláma tört át a légvédelmi zárótűzön, vastag, gomolygó füstszőnyeget terítve a felszínre, amely nemcsak a folyót nyelte el, hanem a keleti és a nyugati partot is. Ivan Konyev marsall, aki közvetlenül a folyó fölött egy magaslati megfigyelőállásból nézte az eseményeket, igazán meg volt elégedve. „A szomszédaink reflektorokat használtak, mert több fényt akartak – fordult N. P. Puhov vezérezredeshez, akinek 13. hadserege hamarosan ütközetbe kellett, hogy lépjen. – Én meg azt mondom, Nyikolaj Pavlovics, nekünk több sötétségre van szükségünk."

Bár Konyev jó ötven mérföld hosszúságú fronton támadott, több mint négyszer ekkora területre rendelte el a füstálcázást, hogy megtévessze a németeket. Most, ahogy állványra szerelt tüzérségi látcsövén át a fejleményeket figyelte, örömmel állapította meg, hogy a füstfelhő tartós lesz. A szél sebessége alig érte el az egy métert másodpercenként, az pedig körülbelül egy mérföld óránként. Elégedetten állapította meg, hogy a füsttakaró „megfelelő vastag és sűrű, és pontosan a szükséges magasságú." Aztán amint a gépek végeztek a füsteregetéssel, Konyev tüzérsége iszonyú mennydörgéssel tüzet nyitott.

A tűzcsapás ugyanolyan könyörtelen volt, mint Zsukové, de Konyev szelektívebben használta tüzérsége erejét. A támadás alatt Konyev tüzérségének parancsnokai, tudván, hogy megfigyelőik semmit sem fognak látni a füsttakaró miatt, gondosan rávezettek a térképeikre minden ellenséges védelmi vonalat és erődítményt, aztán belőtték ágyúikat. Az előre kiválasztott célpontokon kívül az 1. Ukrán Front lövegei teljes erőből verették a Neisse folyótól nyugat felé vezető útvonalakat, hogy megtisztítsák a terepet az előkészítés után rohamra induló csapatok és harckocsik számára. A tűzhengerek tüzes kaszaként módszeres alapossággal több száz yard szélességű utat vágtak a német állásokon keresztül. Nyomukban lángra kaptak az erdők, akárcsak Zsukov támadási sávjában, és a tűztenger mérföldekre áradt szét a folyótól.

Konyev semmit sem bízott a véletlenre. Nemcsak az az ambíció fűtötte, hogy Zsukovot megelőzve érje el Berlint, volt egy másik, még fontosabb oka is a sietségének: a nyugati szövetségesek váratlanul gyors előrenyomulása,

akik már alig negyven mérföldnyire jártak a fővárostól. Konyev két dologtól tartott: az egyik, hogy Eisenhower csapatai megpróbálják a Vörös Hadsereget megelőzve elérni Berlint – a másik, hogy a németek esetleg megpróbálnak különbékét kötni a nyugati szövetségesekkel. Konyev később így fogalmazott: „Nem akartunk arra gondolni, hogy szövetségeseink belemennének bármiféle különmegállapodásba a németekkel. Ám abban a helyzetben, amely bővelkedett különböző tényekben és híresztelésekben, nekünk, katonáknak nem volt jogunk, hogy kizárjuk ezt a lehetőséget. Ez pedig különösen sürgőssé tette a berlini hadműveletet. Figyelembe kellett vennünk azt a lehetőséget, hogy a fasiszta vezetők inkább adnák meg magukat az amerikaiaknak és a briteknek, mint nekünk. A németek megnyitják előttük a frontot, velünk azonban könyörtelenül harcolni fognak az utolsó katonájukig."[44] Konyev a terveiben „józanul figyelembe vett minden lehetőséget". Tudta, ahhoz, hogy akár Zsukovot, akár a nyugati szövetségeseket megelőzze, a támadás első pár órájában meg kell törnie az ellenséget. Konyevnek, Zsukovval ellentétben, nem volt gyalogsággal teli hídfőállása a Neisse nyugati partján, ezért erőszakos átkelést kellett végrehajtania ezen a félelmetes vízi akadályon.

A Neisse, ez a jéghideg, gyors folyó, helyenként százötven yard szélesen hömpölygött, és bár keleti partja viszonylag sík volt, nyugati part meredeken emelkedett ki a vízből. A németek tökéletesen kihasználták ennek a természetes akadálynak a védő sajátosságait. Beásták magukat, és számos megerődített betonbunkert építettek, melyek a folyóra és keleti megközelítő útvonalaira néztek. Konyevnek gyorsan le kellett küzdenie az ellenséget, ha el akarta kerülni, hogy a bunkerekből vezetett tűzzel megakasszák. Úgy tervezte, mihelyt sikerül egy talpalatnyi területet megszereznie a nyugati parton, nyomban ütközetbe veti harckocsizó magasabbegységeit. Ehhez azonban arra volt szükség, hogy hidakat verjenek a folyón még mielőtt az álcázó füst eloszlik, márpedig ha az ágyútűz nem teríti le az ellenséget, akkor a feladatot erős tűzben kell végrehajtani. Konyev a fő erők átkelését Buchholz és Triebel körzetébe tervezte. De tudta, hogy mások is lesznek ott. Konyev, aki az ellenség gyors és teljes megsemmisítésére törekedett, fantasztikus méretű erőszakos átkelést tervezett, melyet egyszerre több mint százötven ponton kellett végrehajtani: A műszakiak fogadkoztak, hogy minden egyes helyen

egy-három óra leforgása alatt hidat vernek vagy kompátkelőt rendeznek be.

6:55-kor megkezdődött Konyev tervének második szakasza. Az első hullámban támadó csapatok a keleti part egész hosszában előbukkantak az erdőkből, és a folyamatos tüzérségi tűz fedezete alatt, a legkülönbözőbb átkelő eszközökön nekivágtak a Neissének. Közvetlenül a nyomukban megindult a második, majd a harmadik hullám. Buchholz-Triebel körzetében Puhov 13. hadseregének csapásmérő egységei elözönlötték a fodrozódó vizet, és már építették is a pontonhidakat. Az élen a 6. gárda lövészhadosztály haladt, Georgij Ivanov gárdaezredes, egy negyvennégy esztendős kőkemény kozák parancsnoksága alatt. Ivanov vízre parancsolt minden eszközt, ami úszni képes. A hidak megtámasztására a pontonok mellett felhasználtak üres repülőbenzines hordókat és légmentesen behegesztett nagy német műtrágyatartályokat is. Száz és száz műszaki katona nyüzsgött a vízben. Egymás után lökték vízre az előregyártott fa hídelemeket, és a műszakiak már csavarozták is össze őket. A katonák nyakig a Neisse jeges vizében állva tartották a fejük fölé a súlyos gerendákat, miközben a többiek beverték a cölöpöket a folyó fenekébe. Egyes műszaki osztagok kézicsörlővel felszerelt csónakokon kábeleket húztak át a folyón. A nyugati parton kompkikötőt alakítottak ki, aztán kézzel sorra vontatták át a folyón a tutajokra tett lövegeket és harckocsikat. Egyes helyeken még tutajt sem használtak, egyszerűen rákötötték a kábelre az ágyút, és átvontatták. Bár az ellenség szinte a front teljes hosszában mindenütt tüzelt, a hadművelet lendületesen haladt. Ivanov az átkélők oltalmazására ütegeket telepített a partra, melyek a saját csapatok feje fölött lőtték a nyugati oldalon kiépített német állásokat. Az ütegek tüzét nem kevesebb, mint kétszáz géppuska golyózápora támogatta, „hogy a németek fel se tudják emelni a fejüket”.

7:15-kor Konyev jó hírt kapott: sikerült felállítani az első hídfőt a nyugati parton. Egy órával később értesítették, hogy a harckocsik és a rohamlövegek átkeltek a folyón, és már harcban állnak az ellenséggel. 8:35-kor, a két óra harmincöt perces ágyútűz után Konyev már tökéletesen biztos volt benne, hogy csapatai szilárdan megvetették lábukat a Neisse nyugati partján. Ekkorra már a százötven átkelőhelyből százharminchárom biztonságosan működött. Puhov 13. hadseregének egységei áttörtek a támadási sáv közepén, Triebelnél, és az ellenség minden számítás szerint összeroppant előttük. Most ugyanabban a szektorban, a 13. hadsereg jobbszárnyán törtek

előre a 4. gárda harckocsihadsereg páncélosai, délre pedig az 5. gárdahadsereg éppen átkelőben volt a folyón. Konyev úgy látta, harckocsijai bármelyik pillanatban áttörhetik a védelmet.

A marsall úgy tervezte, hogy mihelyt ez bekövetkezik, csapást mér Spremberg és Cottbus város irányába. Cottbust elhagyva kijut a Lübben felé vezető úthálózatra. Konyev különösen fontosnak tartotta ezt a körletet. Ez volt annak a határvonalnak a végpontja, amelyet Sztálin húzott meg Zsukov 1. Belorusz Frontja és az ő 1. Ukrán Frontja között. Úgy tervezte, ha elég gyorsan kijut erre a pontra, azonnal engedélyt kér Sztálintól, hogy elfordulhasson északnak, egyenest Berlin felé. Konyev biztos volt benne, hogy megkapja az engedélyt, s már írásos parancsot is küldött Pavel Szemjonovics Ribalkónak, a 3. gárda harckocsihadsereg parancsnokának: „Álljon készen, hogy egy harckocsihadtesttel, megerősítve a 3. gárdahadsereg egy lövészhadosztályával, betörjön Berlinbe." Konyev úgy látta, máris sikerült megelőznie Zsukovot. A csata izgalmai annyira lekötötték, hogy észre sem vette, micsoda szerencséje volt. A támadás első perceiben egy mesterlövész golyója takaros lyukat ütött tüzérségi távcsöve állványán, alig pár hüvelyknyire Konyev fejétől.[45]

*

Berlin keleti szegélyén az alig harmincöt mérföldnyire dúló csata ágyúdörgése távoli vihar fenyegető morajának hatott. Az Oderához közelebb eső kis falvakban és városokban furcsa dolgok történtek. Mahlsdorf rendőrőrsén a könyvek leestek a polcokról, a telefonok minden ok nélkül megcsörrentek. Sok helyen elhomályosodott vagy pislogni kezdett a villany. Dahlwitz-Hoppegartenben hirtelen felvijjogott egy légvédelmi sziréna, és senki nem tudta elhallgattatni. A falakról leestek a képek, megremegtek az ablakok és a tükrök. Egy müncheberg templom tornyáról lebukfencezett a kereszt, és mindenütt felugattak a kutyák.

Berlin keleti körzeteiben a csontvázszerű, üszkös romok sokszorosan visszaverték a távoli tompa dübörgést. Köpenick utcáin fenyőfüst terjengett a levegőben. Weissensee és Lichtenberg szélén egy hirtelen támadt szélroham kísértetiesen meglebbentette a függönyöket, Erknerben, a légópincékben egyes lakók felriadtak álmukból, nem annyira a zajtól, mint inkább a föld riasztó rázkódásától.

Sok berlini tudta, hogy mi ez a zaj. Möhringék pankowi lakásában, ahol most Weltlingerék is rejtőztek. Siegmund, aki az első világháborúban a

tüzéreknél szolgált, azonnal felismerte a hatalmas tüzérségi tűz távoli hangját, és felébresztette a feleségét, Margaretet, hogy neki is elmondja. Akadt legalább egy berlini, aki megesküdött, hogy látta Zsukov tűzhengerét. A tizenhat esztendős Horst Römling nem sokkal hajnali négy óra után felment a Weissensee nyugati szélén álló hétemeletes toronyba, és tábori távcsövét keletnek szegezte. Horst gyorsan értesítette a szomszédokat, hogy látta „az orosz ágyúk torkolattüzeit”, de kevesen hittek neki – vadóc, de legalábbis képzelődő gyereknek tartották.

A város központi kerületeibe a hang nem hatolt el, bár egyes pontokon a lakók határozottan állították, hogy valami szokatlant hullottak. A legtöbben azt gondolták, hogy légvédelmi tűz, vagy az éjszakai két óra huszonöt perces légitámadás során ledobott, de fel nem robbant bombák megkésett detonációja, esetleg egy váratlanul összeomló szétbombázott ház robaja az.

Volt egy kis civil csoport, amely csaknem azonnal tudomást szerzett róla, hogy megkezdődött az orosz támadás. Ezek a schönebergi Winterfeldstrassén működő főposta telefonkezelői voltak. Alighogy megkezdődött a tüzérségi előkészítés, a távolsági és a fővonalakon azonnal összetorlódtak a hívások. Az Odera és a Neisse környéki helységek náci pártvezetői hívták a berlini vezetőket. A tűzoltóparancsnokok azt kérdezték, hozzáfogjanak-e az erdőtűz oltásához, vagy vonják vissza eszközeiket a körzetből. A rendőrfőnökök hívták az elöljárókat, és mindenki igyekezett, hogy kapcsolatba lépjen a hozzátartozóival. Amint a telefonkezelők évekkel később visszaemlékeztek, szinte minden beszélgetés ugyanazzal a szóval kezdődött: „Megkezdődött!” A kapcsolótáblák felügyelője, az istenfélő katolikus Elisabeth Milbrand elővette és hangtalanul morzsolgatni kezdte a rózsafüzérét.

Április 16-án reggel nyolckor a legtöbb berlini már hallotta a rádióban, hogy „az oderai fronton tovább folytatódik a heves orosz támadás”. A hírek óvatosan fogalmaztak, de az átlag berlininek nem volt szüksége alaposabb részletezésre. Az emberek a városon túl lakó hozzátartozóik híradásából már tudták, hogy a pillanatról, amelytől rettegtek, elérkezett. Különös módon az utca embere ekkor többet tudott, mint maga Hitler. A Vezér még aludt a Führerbunkerben. Valamivel hajnali három előtt vonult vissza, és Burgdorf tábornok, a szárnysegédje, azt a szigorú utasítást kapta, hogy a Führert nem szabad felébreszteni.

A Führerbunker furcsa föld alatti világa ezen a reggelen szinte derűsnek

hatott: a kis előszobában, a folyosón és a kis tárgyalóteremben élénk tulipáncsokrok pompáztak. A Reichskanzlei kertészei vágták kora hajnalban a bombáktól feldúlt kert épen maradt ágyásaiban. Burgdorf jó ötletnek tartotta a dolgot, mert Eva Braun szerette a tulipánokat. A Birodalom hajadon Első Hölgye előző éjszaka érkezett a helyszínre. Néhány ajándékot is hozott a Führernek a régi müncheni jóbarátoktól. Az egyik egy könyv volt, amelyet Baldur von Schirach, az egykori birodalmi ifjúsági vezető felesége küldött. A regény hőse olyan ember volt, aki a balsors minden csapása ellenére sem veszíti el a reményt. „Az optimizmus egyfajta mánia, amikor az ember egyre azt hajtogatja, hogy minden rendben van, akkor is, ha rosszul mennek a dolgok" – szokta mondogatni. A bárónő úgy gondolta, ez a könyv most a legjobb ajándék. A könyv Voltaire *Candide*-ja volt.

*

Zsukov először nem akarta elhinni a hírt. Ott állt a törzs tisztjeitől körülvéve a küstrini vezetési ponton, és hitetlenkedve meredt Csujkovra. Aztán hirtelen dührohamban tört ki. „Mi a fenét jeleni az, hogy a csapatai elakadtak? – üvöltött a 8. gárdahadsereg parancsnokára. Csujkov látta már azelőtt is Zsukovot dühöngeni, ezért most tökéletesen nyugodt maradt. „Marsall elvtárs – szólt –, ha mi pillanatnyilag el is akadtunk, a támadás minden bizonnyal sikeresen folytatódik. De az ellenállás erősödik, és pillanatnyilag feltartóztattak bennünket."

Az előrenyomuló csapatokat és a támogató harckocsikat erős tüzérségi tűz fogadta a seelowi magaslatokról, magyarázta Csujkov. Ezenkívül a terep rendkívül nehezen járható a páncélosok számára. A harckocsik és a rohamlövegek tehetetlenül össze-vissza csúszkálnak, csak a sarat dagasztják az Oder Bruch mocsaraiban és az öntözőcsatornák között. Több sárba süllyedt harckocsi találatot kapott és kigyulladt. A 8. gárdahadsereg mindeddig összesen másfél kilométert jutott előre. Zsukov, Popjol tábornok szerint „vaskos szitoközönnel" engedett utat haragjának.

Mi történt, miért akadt el az elgondolás szerint feltartóztathatatlan támadás? Amikor Popjol tábornokait megkérdezte Zsukov, nyomban kiderült, hogy véleményük eltér egymástól. Mihail Salin altábornagy, az 1. gárda harckocsihadsereg törzsfőnöke szerint „a németek a támadás megkezdése előtt minden bizonnyal visszavonták csapataikat a frontvonalból, és áttelepítették őket a seelowi magaslatokon kiépített

második védővonalba. Így a lövedékeink többsége csak a puszta földet találta el.” Vaszilij Kuznyecov vezérezredes, a 3. csapásmérő hadsereg parancsnoka keserűen bírálta az 1. Belorusz Front terveit. „Szokás szerint megint odaragadtunk a könyv betűihez, a németek pedig már ismerik a módszereinket – mondta Popjolnak. – Hátravonták a csapataikat jó nyolc kilométerrel. A tüzérségünk mindent szétlőtt, csak az ellenséget nem”. Andrei Getman tábornok, a kiváló harckocsiszakértő dühös volt, de különösen a fényszórók miatt háborgott. „Azok a reflektorok nem vakították el az ellenség fő erőit – mondta –, viszont tökéletesen megvilágították a német tüzérek számára a mi harckocsijainkat és gyalogságunkat.”

Zsukov egyáltalán nem várta, hogy a támadás könnyű lesz, súlyos veszteségekre számított, de gyakorlatilag elképzelhetetlennek tartotta, hogy a támadását feltartóztassák. Mint később megfogalmazta, „az ellenséges védelem gyors felszámolására” számított; ehelyett erős szépítéssel így magyarázkodott: „a front első lépcsőjének csapása elégtelennek bizonyult”. Meg volt győződve, hogy hadseregei puszta súlyukkal legyűrik az ellenséget, de most nyugtalanítani kezdte a váratlan veszély, hogy a támadás lelassulhat. Elhatározta tehát, hogy taktikát változtat, és gyorsan kiadott egy sor parancsot. A bombázók azt a feladatot kapták, hogy koncentráljanak az ellenség tüzérségi állásaira, a saját tüzérség kezdje el lövetni a magaslatot. Aztán Zsukov rászánta magát még egy lépésre. Bár az eredeti tervek szerint a harckocsihadseregek csak a seelowi magaslatok elfoglalása után indultak volna meg, most mégis úgy döntött, hogy haladéktalanul ütközetbe veti őket. Katukov vezérezredes, az 1. gárda harckocsihadsereg parancsnoka, aki éppen ott tartózkodott a bunkerban, közvetlenül a marsalltól kapta meg a parancsot. Zsukov félreérthetetlenül megmondta, mit akar: a magaslatot el kell foglalni, bármi áron. Zsukov térdre akarta kényszeríteni az ellenséget, és ha kell, buldózerként utat törni Berlinbe. Aztán a köpcös marsall, arcán még mindig a dühroham nyomaival, a sleppje kíséretében elhagyta a vezetési pontot. Zsukov nem volt hajlandó elfogadni, hogy néhány jól elhelyezett ellenséges ágyú lelassíthatja a támadását, sem pedig, hogy Konyev megelőzze a bevonulással Berlinbe. Amint a tiszteletteljesen utat adó tisztek sorfala közt kivonult a bunkerből, hirtelen ráförmedt Katukovra: „Na, mi lesz! Mozgás!”

A Führer napiparancsa valamivel dél után ért el Theodor Busse 9.

hadseregének parancsnokságára. Április 15-i dátum állt rajta, de Hitler törzse nyilván visszatartotta mindaddig, amíg bizonyossá nem válik, hogy csakugyan megkezdődött az orosz támadás. A parancsnokok azt az utasítást kapták, hogy juttassák le az okmányt század szintig, de a napilapok semmi körülmények között sem közölhették.

„A Német Keleti Front katonái! – szólt a napiparancs. – Az utóbbi időben a gyalázatos zsidó bolsevista ellenség hordái támadásra készülnek. Megpróbálják szétzúzni Németországot, és kipusztítani népünket. Ti, keleten harcoló katonák már ismeritek a vészt, amely a német nőket, lányokat és gyermekeket fenyegeti. Az öregeket és gyermekeket megölik, a nőket és lányokat a hadsereg tábori bordélyaiba kényszerítik. Aki megmarad, azokat Szibériába hurcolják.

Számítottunk erre a támadásra, és január óta mindent megtettünk, hogy szilárd frontot építsünk ki. Az ellenséget félelmetes mennyiségű tüzérséggel fogadjuk. Gyalogságunk veszteségeit megszámlálhatatlan új egységgel töltöttük fel. Rohamegységek, újonnan szervezett alakulatok és a Volkssturm csapatai erősítik frontunkat. A bolsevisták ezúttal megtapasztalják Ázsia ősi végzetét: Ázsiának el kell buknia és el is fog bukni a Német Birodalom fővárosának falai alatt.

Aki ezekben az órákban nem teszi meg, ami a kötelessége, az népének árulója. Bármely ezred vagy hadosztály, amely elhagyja állásait, oly dicstelen tettet követ el, hogy örök szégyenre kárhoztatja magát asszonyaink és gyermekeink színe előtt, akik a bombázások borzalmait szenvedik városainkban. Leplezzük le azt a néhány, áruló tisztet és katonát, akik annak érdekében, hogy mentsék nyomorult életüket, orosz fizetségért ellenünk harcolnak, még akár német egyenruhában is. Bárkit, aki visszavonulást parancsol, ha csak nem ismeritek jól az illetőt, azonnal le kell tartóztatni, és ha kell, a helyszínen fel kell koncolni, bármilyen rendfokozatot viseljen is. Ha az elkövetkező napokban a keleti fronton minden katona megteszi, ami a kötelessége, Ázsia utolsó rohama megtörik, és ugyanígy elbukik a nyugati betolakodók támadása is.

Berlin német város marad, Bécs ismét német lesz[46], és Európa soha nem lesz orosz földrész!

Ünnepélyesen esküdjetek, hogy harcolni fogtok, nem a Hon üres fogalmáért, hanem hogy megvédjétek otthonaitokat, asszonyaitokat, gyermekeiteket és így a jövőtöket.

Keleti Front Harcosai! Ezekben az órákban az egész német nép rátok szegezi tekintetét, ti vagytok az egyedüli reménység, hogy kitartásotoknak, fanatikus hősiességeteknek, fegyvereiteknek és vezetőiteknek köszönhetően a bolsevista horda saját vérébe fullad. Ebben a pillanatban, amikor a sors eltette az útból minden idők legnagyobb háborús bűnösét[47], eljött e háború fordulópontja."

Bussénak nem kellett külön napiparancs, amely kimondja, hogy az oroszokat meg kell állítani. Hónapokkal korábban megmondta Hitlernek, hogy ha az oroszok áttörik az Odera vonalát, Berlin és mindaz, ami addig Németországból megmarad, el fog bukni. Most azonban haraggal töltötte el, amikor holmi „szilárd frontról", „félelmetes számú tüzérségről", „megszámlálhatatlan új egységről" olvasott. Az üres szavak nem fogják megállítani az oroszokat, Hitler napiparancsa túlnyomórészt merő fikció. Egy dolog azonban kristálytisztán kitűnt belőle: Hitler azt akarja, hogy a német katonák mindhalálig harcoljanak, mind a Nyugat, mind a Kelet ellen.

Busse a lelke mélyén titkos reményt dédelgetett, annyira rejtve, hogy soha senki előtt nem mondta ki fennhangon, kivéve Heinricit és néhány legközelebbi parancsnokát. Azt remélte, sikerül szilárdan kitartani az Odera mentén mindaddig, amíg az amerikaiak oda nem érnek. „Ha ki tudunk tartani, amíg az amerikaiak ideérnek – mondta Heinricinek –, azzal betöltjük küldetésünket az emberek, a haza és a történelem színe előtt." „Maga nem tud az Eclipse-tervről?" – kérdezte mogorván Heinrici. Busse sosem hallott róla. Heinrici elmondta, mit tudott a megszerzett tervről, amely a szövetségesek demarkációs vonalait és tervezett megszállási zónáit tartalmazta. „Kétlem, hogy az amerikaiak egyáltalán átkelnének az Elbán" – mondta Heinrici. Ennek ellenére Busse sokáig ebbe a gondolatba kapaszkodott. Most végképp el kellett, hogy vesse. Ha Eisenhower csapatai már átkeltek volna az Elbán, és Berlin felé tartanának, talán már akkor is késő lenne. Mellesleg, Hitler nyilván el volt szánva, hogy keservesen megfizetteti az amerikaiakkal előnyomulásuk minden mérföldjét. A Führer nem tett különbséget, demokraták és a kommunisták között. Németország, akárcsak, a 9. hadsereg, reménytelen helyzetbe került. De amíg Hitler folytatja a háborút, és nem hajlandó kapitulálni, Busse csak egyet tehet megpróbálja feltartóztatni az oroszokat, a legutolsó pillanatig.

A német 9. hadsereg magára vonta az orosz támadás teljes terhét. Nem is tehetett mást. Busse csapatai még mindig csaknem mindenütt tartották

magukat. Sőt, Frankfurtnál sikerült vissza is vetniük az oroszokat. A seelowi magaslatokon berendezkedett ütegek és a csapatok – a könyörtelen légi bombázás és ágyútűz ellenére – makacsul kitartottak, és visszavetették az ellenséget. Igen, Busse emberei csaknem mindenütt megállították az oroszokat, de ezért iszonyú árat fizettek. Egyes körletekből a parancsnokok azt jelentették, hogy minden tíz emberükből egy maradt. „Hordákban támadnak, egyik hullám a másik után, mit sem törődve a veszteségekkel – jelentette telefonon az egyik hadosztályparancsnok. Géppuskával lőjük őket, gyakran közvetlen közelből, amíg a fegyver csöve vörös izzásig hevül. Az embereim addig harcolnak, amíg ki nem fogy a lőszer. Az oroszok egyszerűen megsemmisítik vagy teljesen elözönlik őket. Hogy meddig tarthat ez így, fogalmam sincs." Szinte valamennyi jelentés ugyanezt tartalmazta. Mindenhonnét jöttek a kétségbeesett telefonok erősítésért: ágyúkat, harckocsikat, de mindenekelőtt lőszert és benzint követeltek. Amit végképp nem lehetett pótolni, az az élőerő volt. Busse csekély tartalékai vagy már bevetésre kerültek, vagy éppen összevonták őket. Legnagyobb részüket a döntő fontosságú seelowi körzetben vetették sietve ütközetbe.

A 9. hadsereg frontjának ezt a középső részét az LVI. páncéloshadtest tartotta. Zengzetes név, de semmi több. A hadtestet többször is szétverték, de újra meg újra talpra állt. Most éppen ismét az újjászervezés periódusában volt. Ami az eredeti hadtestből megmaradt, nem volt több, mint a törzs maroknyi kulcsembere. Mindamellett a hadtestnek volt egy rendkívüli értéke: Karl Weidling tüzérségi tábornok, a roppant tapasztalt, számtalanszor kitüntetett hadtestparancsnok, ez a goromba modorú tiszt, akit a barátai Bunkós Karlnak neveztek.

Busse a létfontosságú seelowi körzet védelmének vegyes összetételű csapatait Weidling parancsnoksága alá rendelte. Az adott pillanatban Weidlingnek három hadosztálya volt: Göring megbízhatatlan 9. ejtőernyős hadosztálya, a rosszul felfegyverzett 20. páncélgránátos hadosztály, és a gyenge Müncheberg páncéloshadosztály. Weidling LVI. hadteste, amelyet balról a CI., jobbról a XI. SS páncéloshadtest támogatott, fogta fel az oroszok Berlin irányába mért fő csapását. Bár Weidling mindössze néhány nappal korábban, érkezett a helyszínre, és ismeretlen terepen, gyenge és gyakran tapasztalatlan csapatokkal harcolt, a hatvanesztendős tábornok eddig minden rohamot visszavert.

Az igaz, hogy nagy szüksége lett volna a többi egységére, ám azok

mostanáig, április 16-ig nem érkeztek meg. És Weidling problémái csak most kezdődtek. Még a hét vége előtt sokkal válságosabb helyzettel kell szembenéznie, mint bármikor, bármelyik csatatéren. Bunkós Karlt Busse is, Hitler is rövid úton halálra szánta, hogy aztán a sors iróniájából az utolsó órákban ő legyen Berlin védelmezője.

*

A nyugati fronton Walther Wenck a páncélos csapatok tábornoka, a német 12. hadsereg parancsnoka örült is, meg zavarban is volt. Fiatal és tapasztalatlan egységeinek sikere, akiknek sikerült visszaverniük az ellenséget, és kisöpörni őket a magdeburgi hídfőállásból, nagyobb eredmény volt, mint amit Wenck remélni mert. A barby-i hídfő azonban keményebb fának bizonyult. Wenck emberei mindent kipróbáltak, ami csak az eszükbe jutott, hogy megsemmisítsék az ottani hidakat: kísérleteztek a folyón lefelé úsztatott úszóaknákkal, békaemberekkel. A körzetben megmaradt néhány Luftwaffe-gép megpróbálkozott a bombázással, de ez sem sikerült. Az amerikaiak már szilárdan kezükben tartották a hídfőállást, és több mint negyvennyolc órája csak úgy özönlöttek a folyón át a csapatok és a páncélosok. Amit Wenck nem értett, az az volt, hogy bár az amerikaiak egyre szilárdabban tartották állásaikat az Elba keleti partján, semmiféle erőfeszítést nem tettek, hogy meginduljanak Berlin felé. Ez zavarba ejtette a tábornokot.

Az amerikaiak április 12. és 15. közötti fékeveszett támadása alapján Wencknek minden oka megvolt, hogy azt higgye: kénytelen lesz véres védő hadműveleteket folytatni a nyugati fronton. Az amerikaiak azonban minden jel szerint megálltak. „Őszintén szólva, meg vagyok lepve – mondta Wenck a vezérkari főnökének, Reichhelm vezérkari ezredesnek. – Úgy látszik, elszakadtak az ellátási vonalak, és rendezni kell a soraikat. Bármi volt is az ok, Wenck örült a haladéknak. Csapatai széles körzetben szét voltak szórva, és sok helyen még most rendezkedtek be. Minden percre szüksége volt, hogy rendberázza hadseregét, és feltöltse azzal a kevés páncélosalakulattal, amelyhez éppen hozzá tudott jutni. Kapott néhány harckocsit és rohamlöveget, de nem sok reménye volt, hogy kap még. A beígért feltöltött hadosztályokat illetően sem voltak illúziói. Gyanította, hogy egyszerűen nincs mit küldjenek neki. Egy dologban biztos volt: a 12. hadsereg, amely keskeny sávban rendezkedett be az Elba mentén, hátában Berlinnel, képtelen tartósan ellenállni bármiféle támadásnak. „Ha az

amerikaiak egy nagyobb támadást indítanak, egy-kettőre kivetnének bennünket az állásainkból – mondta Reichhelmnek. – Akkor pedig mi állítja meg őket? Köztünk és Berlin között nincs semmi.”

*

A hír valósággal letaglózta Carl Wiberget. Hitetlenül meredt főnökére, Hennings Jessen-Schmidtre, az OSS berlini egységének parancsnokára. „Biztos, amit mond? – kérdezte. – Egész biztos?”

Jessen-Schmidt bólintott. „Most kaptam az információt – mondta –, és semmi okom, hogy kételkedjem.” A két férfi némán nézett egymásra. Hónapokig az a meggyőződés éltette őket, hogy Eisenhower csapatai fogják elfoglalni Berlint. A hír azonban, amellyel Jessen-Schmidt az egész városon át idejött, Wiberg lakására, szétzúzta a reményeiket. A hálózat futára csak nemrég érkezett Svédországból, egy Londonból kapott rendkívül fontos üzenettel. Ez figyelmeztette őket, hogy ne várják az angol-amerikai csapatokat.

Wiberg a kettős élet hosszú hónapjai alatt szinte minden eshetőséget végiggondolt, kivéve ezt. Még most sem volt képes teljesen elhinni. A terv megváltozás a nem fogja érinteni az ő feladatát, legalábbis egy ideig: továbbra is küldözgeti majd az információkat, ha pedig „áru” jön, ő lesz a „raktáros”, aki szétosztja az „anyagot” az ügynököknek, ha megjön a parancs. Mindeddig azonban, legalábbis Wiberg tudomása szerint nem sok, vagy csak néhány olyan gyakorlott szakember és szabotőr érkezett a városba, akiknek az a feladata, hogy használják a berendezéseket. Jessen-Schmidt már hetek óta várt egy embert, egy rádiótechnikust, aki össze tudja szerelni az adó-vevőt, amely ott lapult Wiberg pincéjében egy nagy halom szén alatt. Wiberg elszoruló szívvel gondolt arra, jön-e most egyáltalán valaki, és hasznát veszik-e a berendezésnek! Ez a rejtegetett holmi nagyon veszélyes. Előfordulhat, hogy a németek ráakadnak. Vagy ami még rosszabb: az oroszok találják meg. Wiberg remélte, hogy Londonból értesítették a keleti szövetségeseket a Berlinben működő maroknyi kémről. Ha nem, akkor nehéz dolog lesz megmagyarázni, hogyan került hozzá ez a tekintélyes mennyiségű katonai felszerelés.

Wibergnek személyes oka is volt a nyugtalanságra. Hosszú özegyi élet után a közelmúltban megismerkedett egy Inge Müller nevű fiatal hölggyel. Azt tervezték, ha vége lesz a háborúnak, összeházasodnak. Wiberg azonban aggódott, biztonságban lesz-e Inge, ha megérkeznek az oroszok. Most úgy

látta, maroknyi konspiratív csoportja pusztulásra van ítélve abban a tüzes katlanban, amivé Berlin hamarosan válik. Wiberg megpróbálta elfojtani a félelmét, de soha nem érzett még ilyen csüggedést. Magukra hagyták őket.

*

Mihail Katukov vezérezredes, az 1. gárda harckocsihadsereg parancsnoka lecsapta a tábori telefon kagylóját, aztán megpenderült, és dühödten belerúgott a parancsnokság ajtajába. Most kapott jelentést a 11. gárda harckocsihadtest parancsnokától a seelowi frontról. Az oroszok egy lépést sem jutottak előre. „Itt állunk a gyalogság sarkában – jelentette Ivan Juscsuk harckocsizó vezérőrnagy Katukovnak. – Csak csúszkálunk a sárban.”

Amint Katukov dühe egy kissé csillapodott, visszafordult a törzs tisztjei felé, és csípőre tett kézzel hitetlenül megrázta a fejét. „Az a rohadt hitlerista banda! – háborgott. – Az egész háborúban nem találkoztam ilyen ellenállással!” Aztán közölte, személyesen jár utána, „mi a franctól nem mennek a dolgok.” Ha a fene fenét eszik is, reggelig el kell foglalni a magaslatot, hogy Zsukov megkezdhesse az áttörést.

Zsukovtól délre, Konyev marsall csapatai a Neissétől nyugatra egy tizennyolc mérföldes frontszakaszon már áttörték a németek védelmi vonalait. Csapatai szakadatlanul özönlöttek át a folyón. Már rendelkezésükre állt tizenkét, harckocsit is elbíró híd (köztük volt olyan is, amelynek a teherbírása elérte a hatvan tonnát), huszonegy komp- és csapatátkelőhely, valamint hetven könnyű rohamhíd. Konyev tankjai, amelyek előtt a Sturmovik csatarepülőgépek vágtak utat, nem egész nyolc óra alatt több mint tíz mérföldet tettek meg az ellenséges védelmi vonalak között, Konyev már alig huszonegy mérföldre járt Lübbentől, attól a ponttól, ahol az ő és Zsukov haderői között Sztálin által húzott határvonal véget ért. Itt harckocsijai északnyugatnak fordulnak, és az országúton Zossenen át meg sem állnak Berlinig. A térkép jelölése szerint ez a 96-os birodalmi út. Ez az az út, amelyet Gerd von Rundstedt tábornagy úgy nevezett: „*Der Weg zur Ewigkeit*” – út az örökkévalóságba.

*

Mintha a hatóságokat készületlenül érte volna a tény, hogy Berlin veszélyben van. Bár a Vörös Hadsereg már csupán harminckét mérföldnyire volt a fővárostól, semmiféle riasztás nem történt, és még csak hivatalos közlemény sem jelent meg a dologról. A Berliniek, persze, amúgy nagyon jól tudták, hogy az oroszok támadásba lendültek. Az első jel a

tüzérségi tűz tompa moraja volt, aztán jöttek a hírek a menekültektől, telefonokból, szájról szájra. De az értesülések egyelőre töredékesek és ellentmondásosak voltak, és hiteles információ híján sok volt köztük a spekuláció, a rémhír. Egyesek azt állították, hogy az oroszok már alig tíz mérföldnyire vannak, mások úgy hallották, hogy már a keleti elővárosokban vannak. Senki nem tudta pontosan, mi a helyzet, de a berliniek többsége meg volt győződve, hogy a város napjai meg vannak számlálva, és megkezdődött az agónia.

Meglepő módon az emberek mégis tovább végezték a dolgukat Idegesek voltak, és egyre nehezebben őrizték meg a normális élet látszatát, de mindenki igyekezett.

Richard Poganowskát, a tejesembert minden megállónál ezernyi kérdéssel ostromolták. A vásárlók valamiért úgy hitték, hogy többet tud, mint bárki más. A beszédes természetű Poganowska azonban nem tudott semmiféle válasszal szolgálni. Épp úgy tele volt félelemmel, mint azok, akiket kiszolgált. A Kreuznacherstrassén Adolf Hitler arcképe még mindig ott lógott a náci postatiszt nappalijában, de Poganowska már ebben a jelben sem bízott.

Örült, amikor megpillantotta ifjú barátját, a tizenhárom éves Dodo Marquardtot, aki Fiedenauban türelmesen várt rá a szokott sarkon. A kislány gyakran ült fel egy-két saroknyit a kocsira, és a puszta jelenlétével is felderítette az öreget. Dodo most is odaült mellé a kutyájával, Poldival, és boldogan csacsogott. De ezen a reggelen Poganowskának nehezére esett hallgatni. A környék félig romba dőlt házain új festett feliratok jelentek meg, és a tejesember nem nagyon örült nekik. „Berlin német marad" – hirdette az egyik. A másikon ez állt: „Győzelem vagy rabszolgaság!", „Bécs újra német lesz.", „Aki Hitlerben hisz, az hisz a győzelemben". A szokásos megállóhelyen Poganowska letette a kocsiról a kislányt. „Viszontlátásra holnap, tejes bácsi" – mosolygott rá a kislány. „Viszontlátásra holnap, Dodo" – felelte Poganowska. Aztán ahogy visszakászálódott a bakra, azon töprengett, vajon hány holnap maradt még.

Arthur Leckscheidt tisztelendő, aki éppen temetési szertartást vezetett a romos templom melletti temetőben, úgy vélte, ami elkövetkezik, az sem lehet rosszabb annál, ami most körülveszi. Úgy érezte, egész örökkévalóság telt el azóta, hogy a szép Melanchton-templom romba dőlt. Az elmúlt pár hétben annyian pusztultak el a légitámadások során, hogy a tisztelendő úr

már nem is jegyezte he a halottakat. Leckscheidt ott állt egy tömegsír szélén, amelyben az éjszakai légitámadás negyven áldozatának teste feküdt. Alig néhányan voltak jelen a temetési szertartáson. Ahogy a tisztelendő úr befejezte, azok is szétszéledtek. Csak egy fiatal lány maradt hátra. Az egyik halott a bátyja volt, mondta Leckscheidnek. Aztán szeme könnybe lábadt. „SS-katona volt. Nem tartozott az egyházhoz – tette hozzá, majd bizonytalanul megkérdezte: – De azért fog imádkozni érte, ugye?” Leckscheidt bólintott. Bármennyire is nem értett egyet a nácikkal és az SS-szel, a halál színe előtt nem tagadhatta meg senkitől Isten szavát. „Uram, ne rejtsd el orcád énelőlem – kezdte imáját bólogatva. – Napjaim telnek, mint az árnyak… az életem semmiség előtted… az én időm a te kezedben nyugszik… „ Az egyik közeli falra az éjszaka valaki odafirkálta: „Németország győzni fog.”

Kunigunda főnővér már alig várta, hogy vége legyen mindennek. Bár a Dahlem Ház, a zárda és a szülőotthon, amelyet a missziós nővérek vezettek, valóságos kis sziget volt a maga vallásos elzártságában, az energikus főnővér nem maradt külső hírforrások nélkül. A Dahlem Sajtóklub, amely a zárdával szemközt, Joachim von Ribbentrop külügyminiszter villájában működött, előző este bezárt. Azok a sajtómunkatársak, akik benéztek a főnővérhez, hogy elköszönjenek, elmondták neki: közel már a háború vége, és néhány napon belül megkezdődik a város ostroma. A főnővér remélte, hogy a harc nem tart majd soká. Amióta a napokban egy szövetséges gép az üvegházba zuhant le, pár nappal azelőtt pedig találat érte a zárda tetejét, azóta a veszély napról napra közelebb érkezett. Nagyon ideje volt már, hogy ez az őrült, rettenetes háború véget érjen. Egyébként a főnővérnek több mint kétszáz emberre kellett, hogy gondja legyen, köztük volt százhét újszülött (ezek közül kilencvenegy törvénytelen), harminckét anya, valamint hatvan apáca és laikus nővér.

Bár a nővéreknek amúgyis volt épp elég dolguk, a főnővér egyre több terhet rakott a vállukra. Néhány nővér a kapus segítségével nagy fehér körökbe vörös keresztet festett az épületek falára és az egész első emeletet borító új kátránypapírfedélre (a második emelet a tetővel együtt eltűnt). A főnővér, aki realista volt, a laikus nővérekkel berendeztette az érkezőt és a pihenőszobákat elsősegélynyújtó állomásokká. A nővérek étkezőjéből lett a kápolna, amelyet éjjel-nappal gyertyák világítottak meg. Az alagsort több részre osztották, ide került a bölcsőde és néhány kisebb szoba az elkülönítő

számára. A főnővérnek még arra is volt gondja, hogy a környéken minden ablakot befalazzanak és eltorlaszoljanak homokzsákokkal. Ő maga készen állt, bármi történjék is. De volt egy dolog, amire egyszerűen nem tudta, hogyan lehet felkészülni: nagyon is osztotta gyóntatója és mentora, Bernhardt Happich atya aggodalmát hogy a megszállók erőszakoskodni fognak a nőkkel. Happich atya úgy tervezte, hogy április 23-án beszélni fog a dologról a nővérekkel. Most, az újságíró-ismerősöktől hallott hírek fényében Kunigunda nővér azon aggódott, nem halogatták-e máris túl soká a dolgot. Úgy érezte, bármely pillanatban megérkezhetnek az oroszok.

Amíg az emberek a hírekre vártak, fekete humorral igyekeztek leplezni nyugtalanságukat. Újfajta üdvözlés terjedt el viharos gyorsasággal a városban. Vadidegenek szorítottak kezet egymással, mondván: *Bleib übrig – Igyekezzék túlélni*. Sok berlini Goebbels tíz nappal korábbi rádióbeszédét parodizálta. A propagandaminiszter, aki kitartón hangoztatta, hogy Németország mellé visszapártol a szerencse, kijelentette: „A Führer tudja a pontos órát, mikor fog ez megtörténni. A sors küldte nekünk ezt az embert, hogy e súlyos külső és belső megpróbáltatások óráján tanúi legyünk a csodának." Most mindenütt ezeket a szavakat ismételgették, általában a propagandaminiszter hatásvadász stílusát parodizálva. Ugyancsak közszájon forgott egy másik mondása is: „Semmi okunk aggódni biztatták az emberek ünnepélyesen egymást. – Gröfalz majd megóv bennünket." Ezt a gúnynevet Hitlerre ragasztották a berliniek. A rövidítés azt jelentette: *Grösster Feldherr aller Zeiten – Minden idők legnagyobb hadvezére*.

Bár az oroszok ágyútüze már-már elérte a várost, a berlini ipari üzemek nagy többsége még mindig termelt. Csak úgy özönlött a lőszer a frontra, ahogy csak a spandaui gyárak győzték a termelést. Siemensstadtban, a Siemens művek ontották az elektromos berendezéseket; Marienfelde, Weissensee és Erkner gyáraiban tömegével készültek a golyóscsapágyak és a szerszámgépek, Tegelben, a Rheinmetall-Borsig gyárban tovább gyártották az ágyúcsöveket és ágyútalpakat; Ruhlebenben, az Alkett szerelősorairól egymás után gördültek le a harckocsik, teherautók és rohamlövegek, Tempelhofban a Krupp und Druckenmüller műveknél, mihelyt elkészültek egy-egy harckocsi javításával, a munkások már küldték is egyenest ki a frontra. Olyan sürgős volt a dolog, hogy az igazgatóság még külföldi önkénteseket is felkért a járművek vezetésére. Jacques Delaunay francia kényszermunkás egyike volt azoknak, akik kereken megtagadta ezt

a szolgálatot. Nagyon okosan tette – mondta neki egy harckocsivezető, aki aznap délután érkezett vissza a gyárba – Tudja, hova vittük azokat a harckocsikat? Egyenest a frontvonalba.”

De nemcsak az iparvállalatok dolgoztak, hanem a hivatalok és, a különböző közszolgálati intézmények is folytatták tevékenységüket. Potsdamban, a fő meteorológiai állomáson a meteorológusok rutinszerűen megállapították, hogy a hőmérséklet délben 15 C-fok, amely estére 4 C-fokig csökken. Az égbolt tiszta, helyenként felhős, enyhe délnyugati szél fúj, amely estére várhatóan délkeletire fordul. Tizenhetedikére változást jeleztek: az ég beborul, záporeső várható.

Az utcák, részben a szép időnek köszönhetően, zsúfoltak voltuk. A háziasszonyok, nem tudván mit hoz a holnap, összevásároltuk minden nem jegyre kapható élelmiszert, amit csak tudtak. Minden bolt előtt hosszú sor kígyózott. Köpenickben, Robert és Hanna Schultze három órát állt sorba kenyérért. Ki tudja, mikor vehetnek megint? Schultzéék, mint sok ezer más berlini, mindent megtettek, hogy elfeledkezzenek félelmeikről. Ma, dacolva a szeszélyes városi közlekedés viszontagságaival, hatszoros átszállással eljutottak Charlottenburgba – moziba. Ezen a héten ez már a harmadik ilyen kalandjuk volt. A város különböző pontjain megnéztek az *Ein Mann, wie Maximilian (Egy ember, aki olyan, mint Maximilian)*, az *Engel mit dem Saitenspiel (Angyal, lanttal)* és a *Die Grosse Nummer (A nagy szám)* című filmet. Ez utóbbi cirkuszfilm volt, és Robert úgy érezte, messze ez volt a legjobb film a héten.

Raymond Legathičre francia hadifogoly úgy látta, hogy a bendlerstrassei parancsnokságon akkora a zűrzavar, hogy senkinek nem fog feltűnni, ha hiányzik, ezért nyugodtan csinált magának egy szabad délutánt. Ezekben a napokban az őrök, úgy látszott, nem törődnek már semmivel. Legathičre kerített egy mozijegyet a Potsdamer Platz német katonák számára fenntartott mozijába. Most békésen pihengetett a sötétben, amíg a Goebbels propagandaminisztériuma által felújított film megkezdődött. A Kolberg című alkotás színes történelmi mű volt, és arról szólt, hogyan védte a napóleoni háborúk idején a pomerániai várost a hős von Gneisenau gróf Legathičre-t legalább annyira szórakoztatta a körülötte ülő katonák viselkedése, mint maga a film. A katonákat lebilincselte a legendás német vitézekről szóló legenda, brávózva, tapsolva, egymásnak kiáltozva figyelték a vásznat. Legathičre úgy érezte: nem is olyan sok idő múlva ezek a katonák

is esélyt kapnak, hogy hősökké váljanak.

*

A jel minden előzetes figyelmeztetés nélkül érkezett. Dr. Gerhart von Westermann, a Berlini Filharmonikusok zenekarának igazgatója, a Filharmónia épületegyüttesében, amely magába foglalta a hangversenytermeket és a próbahelyiségeket is, üzenetet kapott Albert Speer birodalmi minisztertől: a zenekar aznap este adja utolsó koncertjét.

Von Westermann tudta, hogy a hír így, ilyen hirtelen, alig néhány órával a koncert előtt fog megérkezni. Speer utasítása szerint valamennyi muzsikus, aki távozni akar, közvetlenül az előadás után kell, hogy induljon. Útjuk végcélja Kulmbach-Bayreuth környéke, mintegy kétszáznegyven mérföldnyire Berlintől, ugyanaz a hely, ahová Speer már korábban elküldte a filharmonikusok különlegesen értékes hangszereit. A birodalmi miniszter szerint az amerikaiak néhány órán belül elfoglalják Bayreuthot.

Csak egy volt a bökkenő. Speer eredetileg az egész zenekart el akarta tüntetni, ez a terv azonban füstbe ment. Először is, Westermann, aki tartott tőle, hogy a terv Goebbels fülébe jut, csak néhány megbízható zenekari tagnak árulta el a dolgot. Meglepetésére, a zenekar többsége családi, érzelmi okokból, vagy a városhoz fűződő más kapcsolat miatt nem volt hajlandó távozni. Amikor szavazásra került a sor, a tervet elvetették. Gerhard Taschnert, a fiatal hegedűvirtuóz koncertmestert kérték fel, hogy tájékoztassa elhatározásukról Speert. A birodalmi miniszter filozofikusan fogadta a hírt, de a lehetőséget nyitva hagyta: az utolsó este Speer saját kocsija és sofőrje fogja várni azokat, akik utazni akarnak. Taschner a feleségével és két gyermekével, valamint egy zenésztársa, Georg Diburtz a lányával készült távozni. De csak ők és senki más. A szavazás eredménye láttán még maga Westermann is úgy érezte, neki maradnia kell.

De ha akadnak habozó zenekari tagok, meg kéne mondani nekik, hogy ez az utolsó esélyük. Most még van rá lehetőség, hogy aki akarja, titokban meggondolja magát, és mégiscsak úgy döntsön, hogy utazik. Így aztán Westermann alig három órával a koncert előtt megváltoztatta a hangverseny programját. Már ahhoz is késő volt, hogy gyorsan összehívjon egy próbát, így a zenészeket, akik mit sem tudtak az evakuáció s tervről, meglepetésként érte az új műsor. De a zene, amelyet Speer kiválasztott, azoknak, akik tudtak a kiürítésről, és azoknak is, akik nem, egyaránt komor és megindító emléket fog jelenteni. A partitúrán, amelyet von Westermann

a kottaállványokra helyeztetett, ez a felirat állt: *Die Götterdämmerung – Az istenek alkonya*. Wagner ünnepélyes és tragikus zenéje.

*

Ekkorra már minden berlini számára nyilvánvalóvá vált, hogy a „Berlini Erőd" üres mítosz csupán. Még a legkevésbé hozzáértők is láthatták, mennyire rosszul van felkészítve a város ahhoz, hogy kiálljon egy ostromot. A fő utcák és az országutak még nyitva álltak. Alig néhány ágyú és páncélozott jármű mutatkozott az emberek szeme előtt, a koros népi rohamosztagosokon kívül pedig – akiknek csak egy része viselt egyenruhát, mások csak karszalagot kötöttek a zakójuk ujjára – gyakorlatilag semmiféle alakulatot nem lehetett látni.

Azért úttorlaszok és ormótlan harckocsiakadályok mindenütt akadtak. Az utcák szélén, az udvarokban, a kormányépületek kör ül és a parkokban jókora mennyiségű erődítési anyagot halmoztak fel. Akadtak ott szögesdrót-tekercsek, acél harckocsielhárító akadályok, kővel rakott ócska teherkocsik és használatból kivont villamoskocsik. Ezekkel készültek eltorlaszolni a fő útkereszteződéseket, ha majd megkezdődik a város ostroma. De vajon meg tudják-e állítani ezek a barikádok az oroszokat? „Jó két és negyed órába telik, mire a vörösök áttörnek ezen" – járta a vicc akkoriban. Két órát röhögnek rajta, aztán negyed óra alatt széttúrják az egészet." Védelmi vonalak – futóárkok, tankcsapdák, barikádok és tüzérségi tüzelőállások – csak a külvárosokban látszottak, de – mint a berliniek könnyen meggyőződhettek róla – ezek sem voltak még távolról sem készek.

Valaki, aki ezen a napon kifelé hajtott a városból, „nevetségesen jelentéktelennek" találta a védelmi előkészületeket. Ez a valaki Max Pemsel tábornok, az erődépítés szakértője volt, aki a 7. hadsereg vezérkari főnökeként részt vett a normandiai partraszállás elleni védelemben. Minthogy Pemsel csapatai nem voltak képesek feltartóztatni az inváziót, társaival együtt kicseppent Hitler kegyeiből. Egy jelentéktelen hadosztály vezetését bízták rá, valahol északon, és ő már bele is törődött, hogy itt is marad.

Aztán április 2-án Pemsel legnagyobb meglepetésére utasítást kapott Jodl tábornoktól, hogy haladéktalanul repüljön Berlinbe. A rossz időjárás miatt gépe mindenütt elakadt, és csak április 12-én ért a fővárosba. Jodl meg is rótta a késésért. „Tudja, Pemsel mondta –, önt akartuk kinevezni Berlin parancsnokának, de túl későn érkezett." Pemsel később beismerte: amikor

ezt meghallotta, jókora kő esett le a szívéről.

Most tehát ahelyett, hogy átvette volna a parancsnokságot Berlinben, az olasz frontra indult: Jodl kinevezte Rodolfo Graziani mellé az olasz hadsereg törzsfőnökének. Pemsel úgy érezte, álmodik. Már abban is kételkedett, hogy Graziani hadserege egyáltalán létezik. Ennek ellenére Jodl olyan gondosan tájékoztatta a kötelmeiről, mintha a háború legsikeresebb szakaszának nézne elébe, és mintha még évekig tartó harcokra kellene számítani. „Az Ön feladata nagyon bonyolult lesz – figyelmeztette Pemselt –, mert nemcsak nagy katonai tudást, hanem diplomáciai érzéket is igényel." Bármennyire irreálisak voltak is Jodl elképzelései, Pemsel örömmel utazott Olaszországba. Út közben át fog utazni Bajorországon, és két év óta először viszontláthatja a feleségét és családját. Mire elér Olaszországba, a háborúnak már valószínűleg vége is lesz.

Amint Pemsel elhagyta Berlint, úgy találta, hogy a sors és az időjárás kivételesen kegyes hozzá. Az világos volt számára, hogy a fővárost nem lehet megvédeni. Ahogy elhaladt a gerendákból, vasidomokból és kúpos betontömbökből összeeszkábált útakadályuk mellett, amelyeket harckocsiakadályoknak szántak, hitetlenül rázta a fejét. Valamivel távolabb kocsija elhagyott egy csapat idős népi rohamosztagost, akik fáradt mozdulatokkal futóárkokat ástak. Amint Pemsel maga mögött hagyta a fővárost, hálát adott Istennek, hogy elmúlt tőle ez a keserű pohár.

Reymann altábornagy, a város parancsnoka, a Hohenzollerndammon lévő parancsnokságán Berlin hatalmas fali térképe előtt állt, nézte a rávitt védelmi vonalakat, és mint később elmondta, azon gondolkodott: „Az Isten szerelmére, mihez fogok itt kezdeni?" Az elmúlt három napon Reymann alig aludt valamit, és halálosan kimerült. Reggel óta megszámlálhatatlan telefont bonyolított le, részt vett fél tucat megbeszélésen, kiment a peremvonalba, és kiadott egy sereg parancsot – amelyek többségéről tudta, aligha lesznek teljesíthetők, ha az oroszok elérik a várost.

Délelőtt Goebbels, Berlin Gauleitere és önjelölt védője megtartotta szokásos heti „haditanácsát". Ami Reymannt illeti, valósággal komédiába illőnek érezte ezeket a tanácskozásokat. Aznap dél után a következőképpen írta le a legutóbbit vezérkari főnökének, Refior vezérkari ezredesnek. „A Gauleiter már megint a régi nótát fújta. «Mihelyt a berlini csata megkezdődik, önöknek azonnal rendelkezésükre fog állni mindenféle harckocsi és különböző űrméretű tábori löveg, több ezer géppuska és

golyószóró, több száz aknavető, természetesen nagy mennyiségű lőszerrel. Goebbels szerint folytatta kis szünet után – mindent meg fogunk kapni, *ha* Berlini körülzárják.»”

Aztán Goebbels hirtelen másfelé fordította a beszélgetést. „Hol szándékozik berendezni a parancsnokságát, ha megkezdődik a berlini csata?” – kérdezte. Maga Goebbels az állatkerti bunkert választotta, és azt tanácsolta Reymannak, ő is onnan irányítsa a védelmét. Reymann azonnal átlátott Goebbels szándékán: a Gauleiter teljes egészében rá akarja tenni a kezét Berlin védelmére. Reymann amilyen udvariasan csak tudott, kitért az ajánlat elől. „Jobbnak látnám, ha más helyen lennénk – mondta –, mert egy esetleges csapás mind a politikai, mind a katonai vezetést megsemmisíthetné.” Goebbels elejtette a témát, de Reymann észrevette, hogy a birodalmi miniszter modora egyszeriben hűvössé vált. Goebbels tökéletesen tisztában volt vele, hogy az állatkerti bunkert még egy sorozat nagy légibomba sem igen képes szétrombolni.

Reymann tudta, hogy a birodalmi miniszter nem fogja elfelejteni ezt a meghívást és a visszautasítást. Mégis, ebben a pillanatban, amikor azzal a csaknem reménytelen feladattal birkózott, hogy megpróbálja megszervezni a főváros védelmét, alighanem Goebbels volt az a személy, akit a legkevésbé kívánt a közelében tudni. Tisztában volt vele, hogy a Gauleiter nyilatkozatai és ígérgetései nem érnek fabatkát sem. Alig néhány nappal ezelőtt, amikor, ki tudja hányadszor, ismét az utánpótlás kérdését vitatták meg, Goebbels kijelentette, hogy Berlin védelmét „legalább száz harckocsival” fogják megerősíteni. Reymann írásos listát kért az ígért utánpótlásról. Amikor végre megkapta, azon a száz harckocsiból már kissé más lett: „huszonöt harckocsi elkészült, hetvenöt építés alatt”. De akármennyi szerepelt is a papíron, Reymann már tudta, hogy egyetlen darabot sem fog látni belőle. Az oderai front elsőbbséget élvez az ilyen létfontosságú fegyverekből.

Reymann szerint egyetlen kormánytag fogta fel igazán, mi vár Berlinre. Az illető Albert Speer birodalmi miniszter volt, de még ő sem látott mindent tisztán. Reymannt közvetlenül a Gauleiter „haditanácsa” után bekérették Speer irodájába. Hitler fegyverkezési miniszterének irodája a Pariser Platzon, az egykori francia nagykövetség épületében kapott helyet. Az alapjában nyugodt természetű Speer most tombolt. A miniszter a város térképén keresztülfutó főútra bökve felháborodottan magyarázatot követelt

Reymanntól, hogy „mit művel a kelet-nyugati tengellyel”. Reymann meghökkenve nézett rá. „Leszálló sávot építtetek a Brandenburgi Kapu és a Győzelem Oszlopa közé – felelte. – Miért?”

„Hogy miért? – robbant ki Speer. – Maga tönkreteszi a lámpaoszlopaimat! Ezt nem teheti meg!”

Reymann azt hitte, Speer tud a tervről. Breslau és Königsberg ostromakor az oroszok szinte azonnal elfoglalták a két város peremén elhelyezkedő repülőtereket. Annak érdekében, hogy megelőzzék hasonló helyzet kialakulását Berlinben, határozat született, hogy haladéktalanul leszállópályát kell építeni csaknem a kormányzati negyed közepén, a kelet-nyugati tengelyen, ott, ahol áthalad az Állatkerten. „A Luftwafféval történt egyeztetés alapján a Brandenburgi Kapu és a Győzelem Oszlopa közötti szakasz lett kiválasztva – mondta később Reymann. Ez azzal járt, hogy le kellett bontani az út menti bronz lámpaoszlopokat, és mintegy harminc méter szélességben mindkét oldalon ki kell vágni a fákat. Amikor megemlítettem a tervet Hitlernek, azt mondta, a lámpaoszlopuk mehetnek, de a fáknak maradniuk kell. Mindent megtettem, hogy meggyőzzem, de hallani sem akart a fák kivágásáról. Hiába magyaráztam, hogy ha a fákat nem vágjuk ki, csak kis repülőgépek fognak tudni fel- és leszállni, nem volt hajlandó megváltoztatni a döntését. Hogy mi volt az oka, nem tudom, de néhány fa kivágása azokban a napokban aligha rontott volna bármit is a város szépségén.” Most meg itt van Speer, és szemrehányást tesz neki a lámpaoszlopok miatt.

Reymann elmagyarázta a helyzetet Speernek, felhívta a figyelmét, hogy maga a Führer engedélyezte a lámpaoszlopok leszerelését. De ez sem hatott. „Maga nem bonthatja le azokat a lámpaoszlopokat – hajtogatta Speer. – Tiltakozom.” Majd hozzátette: „Úgy látszik, maga nem fogta fel: én vagyok a felelős Berlin újjáépítéséért!”

Reymann hasztalan próbálta meggyőzni Speert. „Értse meg győzködte –, létfontosságú, hogy maradjon egy szabad felszállópályánk, különösen ezen a helyen”. A birodalmi miniszter hallani sem akart a dologról. „A beszélgetés azzal ért véget, hogy kijelentette: a Führer elé viszi az ügyet. A lámpaoszlopok mindenesetre a helyükön maradtak, a felszállópálya építése pedig leállt, holott az ~ oroszok veszedelmesen közeledtek.”

Közvetlenül a megbeszélés vége előtt Speer felvetette a berlini hidak ügyét. Reymannak is elmondta, amit előző nap Heinrici parancsnokságán,

hogy hiba lenne felrobbantani a hidakat, mert a víz-, gáz- és elektromos vezetékek mind a hidak alatt vezetnek, és „ha ezek megsérülnek, az megbénítaná a várost, nem szólva arról, mennyire megnehezítené ez az újjáépítés feladatát". Reymann tudta, hogy Speernek nagy befolyása van Hitlerre: már kapott egy parancsot a Reichskanzleitől, hogy töröljön egy sor hidat a felrobbantásra szántak listájáról. Speer most azt követelte, hogy mindet meg kell őrizni. Reymann azonban szintén megmakacsolta magát. Kijelentette: amíg ellenkező parancsot nem kap Hitlertől, folytatja feladata teljesítését, és felrobbantja a megmaradt hidakat. Ez a terv semmivel sem volt inkább az ínyére, mint Speernek, de nem volt hajlandó kockára tenni az életét és karrierjét a hidak megóvása érdekében.

Speer irodája után Reymann gyors látogatást tett az egyik berlini külváros védelmi övében. Az ilyen ellenőrzések csak elmélyítették Reymannak azt a meggyőződését, hogy Berlin védelme merő illúzió. Azokban a diadalmas években, amikor a nácik erejük teljében voltak, sosem gondoltak arra, hogy egyszer a főváros lesz a végső harcok színtere. Temérdek erődöt építettek szerte Európában: ilyen volt a Gustav-vonal Olaszországban, az Atlanti Fal az európai partvidéken, a Siegfried-vonal Németország nyugati határán, de Berlin körül még csak egy futóárkot sem ástak Hitler és katonai tanácsadói még akkor sem intézkedtek a város megerődítéséről, amikor az oroszok összevonták Berlin köré óriási hadseregüket.

A németek csak akkor kezdték megerősíteni Berlin védelmét, amikor a Vörös Hadsereg 1945 elején elérte az Oderát. A város keleti szélén lassan megjelent néhány futóárok és harckocsiakadály. Aztán, amikor a Vörös Hadsereg felvonult a befagyott folyó mentén, hogy ott várja ki a tavaszi olvadást, a város védelmére indított munkálatok hihetetlen módon ismét leálltak Berlin védelmével senki sem törődött komolyan egészen márciusig, de addigra már túlságosan késő volt. Nem voltak többé sem csapatok, sem készletek, sem berendezések, hogy kiépítsék a megfelelő erődítményrendszert.

Két hónapi kimerítő, kétségbeesett kapkodás után elkészült néhány hevenyészett védelmi vonal. Valamikor február végén sietősen létrehoztak egy „akadályövnek" mondott hiányos kört húsz-harminc mérföldnyire a fővárostól. Ez a vonal erdőkön és mocsarakon, tavak, folyók és csatornák mentén húzódott, főképp a város északi, déli és keleti oldalán. Mielőtt Reymann átvette a parancsnokságot, parancs jelent meg, amely az

akadályok körleteit „megerődített körleteknek” nyilvánította. A helyi Volkssturm-alakulatok Hitler erődmániájával összhangban azt a parancsot kapták, hogy tartsanak ki ezekben a körletekben, és harcoljanak az utolsó emberig. Ahhoz, hogy ezeket a körleteket szilárd ellenállási zónákká lehessen fejleszteni, óriási mennyiségű élőerőre, tüzérségre és különböző anyagokra lett volna szükség, mivel az akadályöv mintegy százötven mérföld hosszúságban vette körül Nagy-Berlint.

Reymann hamarosan rájött, hogy azokat a helyeket kivéve, ahol az akadályok kiépítése közvetlenül a hadsereg felügyelete alatt folyt, az úgynevezett megerődített körletek gyakran nem jelentettek többet, mint a főbb utakat fedező néhány árkot, pár elszórt lövegállást vagy betonnal nagy sietve megerődített építményt, amelynek ablakait befalazták, lőrést hagyva a géppuskák számára. Ezek a hitvány építmények, amelyekbe sokszor még katonák sem jutottak, nagy erődökként voltak feltüntetve a Birodalmi Kancellária térképén.

A fő ellenállási vonal magában a városban húzódott. A belső Védelmi rendszer három koncentrikus gyűrűből állt. Az első, amelynek kerülete mintegy hatvan mérföld volt, a külvárosok körül futott. Megfelelő erődítések híján az égvilágon mindent felhasználtak a torlaszokhoz: ócska vasúti kocsikat, romos épületeket, erős betonfalakat, átalakított légoltalmi bunkereket és olyan természetes akadályokat, mint Berlin tavai és folyói. Most éjjel-nappal folyt a munka, hogy ezeket a természetes és mesterséges eszközöket összefüggő védővonallá és harckocsiakadály-rendszerré kössék össze. Gépek híján a munkát kézzel végezték. A nehéz földmunkagépe többségét már réges-rég kiküldték keletre, az oderai front megerődítésére. A megmaradt gépek használatát korlátozta az üzemanyaghiány: minden litert a páncélos hadosztályok kaptak.

Az úgynevezett erődgyűrűn állítólag százezer munkás dolgozott, számuk valójában sosem érte el még a harmincezret sem. De még ezeknek sem jutott elég kéziszerszám. A csákányokat és lapátokat kérő újságfelhívások nem sok eredménnyel jártak. Mint Refior vezérkari ezredes mondta, „a berlini kertészek nyilván úgy gondolták, hogy a krumpliveteményük felásása fontosabb, mint a tankcsapdák ásása”. Reymann szerint hiábavalóság az egész. A külső gyűrű úgysem fog elkészülni soha. Reménytelen munka volt, és reménytelenül távol állt a befejezéstől.

A második gyűrű félelmetes akadály lehetett volna, ha bőségesen

felfegyverzett, harcedzett csapatok lettek volna itt elhelyezve. A kerülete körülbelül huszonöt mérföld lehetett, és az akadályok már jó ideje megépültek. A berlini vasúthálózatot halálos csapdává alakították át. Helyenként mély, száz, sőt kétszáz yard széles bevágások és töltések készültek, amelyek tökéletes tankcsapdák voltak. A vágányokra néző megerődített házakból a tüzérek könnyen kilőhették a csapdába került harckocsikat. Másfelé a védelmi vonal a gyorsvasút, az *S-Bahn* vonalát követte, amelynek töltése előnyös kilátást és kilövést jelentett a védők számára.

Arra az esetre, ha ez a védelmi vonal összeomlana, még mindig maradt egy harmadik belső gyűrű a város központjában. Ez a Citadellának nevezett végső védelmi körlet a Landwehr-csatorna és a Spree folyó ágai között, a Mitte kerületben terült el. A fontosabb kormányzati épületek többsége mind ebbe a szigetbe összpontosult. Ebben a barikádokkal és betonfalakkal összekötött rendszerben az utolsó védők a végsőkig kitartanak Göring hatalmas Birodalmi Légiközlekedési Minisztériumában a Bendler Block főhadiszálláson, valamint a Reichskanzlei és a Reichstag üres, visszhangzó roncsai között.

A Citadellától a három védőgyűrűig terjedő területet sugárirányú választóvonalakkal nyolc tortaszeletszerű szektorra osztották, és mindegyiknek megvolt a maga parancsnoka. A szektorokat a Weissensee kerülettől keletre, az óramutató járásával egyező irányban A-tól H-ig betűkkel jelölték. A belső gyűrű a Z betűt kapta. A gyűrűk védelmére hat félelmetes bombabiztos torony emelkedett a város fölé, Humboldthainban, Friedrichshainban és az Állatkert területén.

A berlini erődrendszernek azonban nagyon sok hiányossága volt. A legfontosabb az élőerő hiánya. Reymann számításai szerint a város védelméhez még ideális esetben is kétszázezer jól képzett, harcedzett katonára lett volna szükség. Az az erő azonban, amellyel a 321 négyzetmérföldnyi területet védeni kellett volna, tizenöt éves Hitlerjugend gyerkőcökből és hetven körüli népi rohamosztagosokból állt. Rendelkezésére álltak továbbá a rendőrök, bizonyos műszaki alakulatok és légvédelmi ütegek, de a gyalogság mindössze hatvanezer kiképzetlen Volkssturmost jelentett. Ezek a megfáradt öregemberek most árkokat ástak, vagy lassan vánszorogtak állásaik felé a városból kifelé vezető utakon. Ezekre hárult a főváros védelmének fő terhe. A *Volkssturm* a legalantasabb

helyet foglalta el a katonaságon belül. Bár ezeknek az alakulatoknak az volt a kötelessége, hogy vészhelyzetben a Wehrmachttal vállvetve harcoljanak, nem képezték a hadsereg részét, hanem a Hitlerjugendhez hasonlóan a helyi pártvezetők fennhatósága alá tartoztak. Reymann a csata kezdetéig még a parancsnokságot sem veszi át csapataik fölött. Még a Volkssturm felszerelése is a náci párt kezelésébe tartozott. A népi rohamosztagosoknak nem voltak saját járműveik, tábori konyháik, távközlési eszközeik.

Mindent egybevéve, Reymann embereinek egyharmada fegyvertelen volt. De a többiek sem álltak sokkal jobban. „A fegyvereink azokból az országokból származtak, amelyek szövetségeseink voltak, vagy amelyek ellen Németország háborúzott – mondta később. – A saját gyártmányokon kívül akadtak olasz, orosz, francia, csehszlovák, belga, holland, norvég és angol fegyverek." Nem kevesebb, mint tizenöt puska- és tíz géppuskatípussal kellett számolnia. Ehhez az összevissza fegyverállományhoz szinte képtelenség volt lőszert találni. A legszerencsésebbek az olasz puskákkal felfegyverezett alakulatok voltak: fejenként húsz lőszer jutott nekik, ez volt a maximum. A belga fegyverekről kiderült, hogy alkalmazhatók hozzá bizonyos cseh lőszerek, viszont a belga lőszer nem passzolt a cseh fegyverekhez. Görög fegyver csak néhány akadt, viszont görög lőszerből nagy mennyiséget találtak. Akkora volt a lőszerhiány, hogy kitalálták, hogyan lehet úgy megbűvölni ezeket, hogy használhatók legyenek az olasz puskákban. Ám ez a kétségbeesett improvizáció aligha könnyített az általános problémán. Az orosz támadás megindulásának napján a Volkssturm tartaléka fejenként mintegy öt lőszer volt.

Most, amikor Reymann körüljárta a keleti külvárosok állásait, már biztos volt benne, hogy az oroszok egyszerűen átzúdulnak a német állásokon. Túlságosan sok feltétel hiányzott a sikeres védelemhez. Szinte egyetlen aknát sem kaptak, így nem telepíthettek a védőállások kiépítéséhez nélkülözhetetlen aknamezőket. Képtelenség volt beszerezni a védelem egyik legrégibb és leghatékonyabb eszközét, a szögesdrótot. Reymann tüzérségéhez tartozott néhány önjáró légvédelmi gépágyú, pár beásott harckocsi, amelyek azt a feladatot kapták, hogy fedezzék a város megközelítési útvonalait, valamint a légvédelmi tornyok lövegei. Bármilyen jelentős tűzerőt képviseltek is ezek, minthogy csövüket nem lehetett egy bizonyos szögnél lejjebb fordítani, földi célpontok – közeli gyalogság és

rohamozó harckocsik – ellen nem lehetett alkalmazni őket.

Reymann tisztában volt vele, hogy helyzete reménytelen. Csak nem ugyanilyen pesszimistán ítélte meg az általános helyzetet is. Nem bízott benne, hogy az oderai frontot sikerül tartani, és nem számított a fővárosba visszaszoruló csapatok segítségére sem. Refior vezérkari ezredes megpróbált segítséget kérni Busse tábornok parancsnokságának tisztjeitől, de kereken elutasították: „Ne számítsanak ránk – közölte vele Arthur Hölz vezérkari ezredes, Busse vezérkari főnöke. – A 9. hadsereg az Oderánál áll, és ott is marad. Ha kell, ott fogunk elesni mind, de nem vonulunk vissza."

Reymannak az a beszélgetés járt a fejében, amit egy Volkssturmossal folytatott az egyik védelmi szektorban. „Mit tenne most, ha a távolban hirtelen orosz tankokat pillantana meg – kérdezte Reymann. Hogyan értesítene bennünket? Tegyük fel, hogy a harckocsik ebben az irányban közelednek. Mutassa be, mit fog tenni.

Reymann legnagyobb meglepetésére az illető sarkon fordult, és futva elindult az állás mögött elterülő falu felé. Néhány perc múlva azonban kifulladva és csüggedten visszatért. „Nem tudtam telefonálni – jelentette zavartan. Elfelejtettem, hogy a postahivatal egy és kettő között zárva van."

Ahogy Reymann visszafelé tartott a városba, mit sem látó szemmel bámult kifelé a kocsi ablakán. Úgy érezte, iszonyú égi háború közeledik, melynek sötét fellegei örökre elnyelik Berlint.

*

A védelem lassan, de feltartóztathatatlanul roskadozott az iszonyú ellenséges nyomás alatt. Heinrici az egész napot kint töltötte a fronton, végigjárta a parancsnokságokat, kilátogatott az állásokba, beszélt a parancsnokokkal. Nem győzött csodálkozni, hogy Busse katonái ilyen iszonyú túlerővel szemben is jól tartották magukat. A 9. hadsereg először három napig tartotta magát a súlyos előkészítő harcokban, most pedig már több mint huszonnégy órája állták az oroszok fő támadását. Busse csapatai elszántan visszaverték a rohamokat. Egyedül Seelow körzetében kilőttek több mint százötven harckocsit és lelőttek százharminckét repülőgépet. De már fogytán volt az erejük. Amint Heinrici visszafelé tartott a parancsnokságára, egyszerre menekülő tömegek lassították le a kocsiját. Ezen a napon sokfelé látta őket. Egyesek batyukat cipeltek, mások kézikocsin húzták a cókmókjukat, ismét mások lovas- vagy ökrösszekéren baktattak. A menekülök száma helyenként csaknem ugyanakkora gondot

jelentett Heinricinek, mint az oroszok.

Amint megérkezett a vezetési pontjára, a törzs nyugtalan tisztjei azonnal összegyülekeztek, hogy első kézből hallják a tábornok véleményét a helyzetről. Heinrici komoran összefoglalta, amit látott, „Már nem soká képesek kitartani – mondta. – Az embereknek kilóg a nyelvük a fáradtságtól. Azért mégis kitartunk – folytatta. – Schörner erre képtelen volt. Az a remek katona még egy napig sem volt képes feltartóztatni Konyevet."

Valamivel később telefonált Hans Krebs gyalogsági tábornok, az OKH vezérkari főnöke. „Nos, minden okunk megvan, hogy elégedettek legyünk" – mondta Heinricinek mézesmázosan. Heinrici ráhagyta. „Ha figyelembe vesszük a támadás erejét, tulajdonképpen nem sok területet veszítettünk eddig." Krebs alighanem optimistább válaszra várt, és ezt meg is mondta, de Heinrici lehűtötte. „Én már megtanultam, hogy nyugtával szabad csak dicsérni a napot" – mondta Krebsnek.

*

Willy Feldheim közlegény erősebben markolta *Panzerfaust*ját a sötétben. Nem tudta pontosan, hol is van, de úgy hallotta, az a sor lövészgödör, amely Klosterdorf környékének három útját volt hivatva fedezni, mintegy tizennyolc mérföldre lehet a fronttól.

Nem sokkal előbb Willynek, aki az úton felbukkanó harckocsikra várt, nagy kalandban volt része. Sokat gondolkodott már, milyen is lesz, amikor megpillantja az elsőt, és végre elsütheti páncélelhárító fegyverét. Az útkereszteződést őrző három század azt a parancsot kapta, hogy mielőtt tüzet nyitnak, engedjék olyan közel a harckocsit, amennyire csak lehet. Willy oktatója azt mondta, a helyes távolság körülbelül hatvan yard lehet. A fiatalember sokat találgatta, mikor következik már el a pillanat.

Willy a nedves lövészgödörben kuporogva azokra a napokra gondolt, amikor kürtös volt. Visszaemlékezett egy különösen verőfényes napra, 1943-ban, amikor Hitler beszédet mondott az Olimpiai Stadionban, és Willy ott volt a kürtösök tömegében, akik hangszerükkel az érkező Führert köszöntötték. Soha nem fogja elfelejteni azokat a szavakat, amelyeket a Vezér az egybegyűlt Hitlerjugendeknek mondott: „Ti vagytok a jövő letéteményesei…" Aztán a tömeggel együtt kiáltotta: *„Führer Befehl! Führer Befehl!"* Ez volt Willy életének legemlékezetesebb napja. Azon a délutánon rendíthetetlenül biztos volt benne, hogy a Birodalomnak van a legjobb hadserege, a legjobb tábornoki kara és mindenek felett a legnagyszerűbb

vezére a világon.

Az emlékképeket hirtelen szétfoszlatta egy villanás, mely meg világította a sötét égboltot. Willy a front irányába kémlelt, és most megint meghallotta a távoli ágyúmorajt, melyről egy percre elfeledkezett, és fázni kezdett. Gyomra megfájdult, torkát sírás szorongatta. A tizenöt esztendős Willy Feldheim rettenetesen félt, és a nemes célok és a tüzes szavak mit sem segítettek rajta.

*

A dobütés szinte alig hallatszott. A tubák puhán válaszoltak rá. Aztán újabb tompa dobpergés következett. A tubák mély, vészjósló hangon feleltek. Majd megéledtek a bőgők, és a Filharmonikusok hangszerein felzengett a fenséges *Götterdämmerung*. A Beethoven terem sötétjét ugyanolyan komor hangulat ülte meg, mint amilyen a tragikus zene volt. Az egyeden világítást a kottaállványok lámpái adták. A teremben hideg volt, az emberek nagykabátba ültek. Dr. von Westermann a feleségével és a fivérével ült az egyik páholyban. Mellette Robert Heger karnagy húga három barátjával. A zenekar közelében pedig megszokott székén Albert Speer birodalmi miniszter.

Közvetlenül a Beethoven-hegedűverseny elhangzása után Taschner, a családja és Georg Diburtz leánya elhagyta a termet. Már útban voltak a biztonság felé, de egyedül ők jöttek. Speer megtartotta ígéretét. A kocsija a megbeszélt helyen várt. Még a szárnysegédjét is elküldte, hogy kísérje el a kis csoportot a végcéljukig. Most Hitler monstre hadiiparának kiépítője elmerülten figyelte a viharos zenét, amely felidézte az istenek bűneit, Siegfried tűzhalálát, és Brünhilde vágtáját Siegfriedhez, hogy egyesüljön vele a halálban. Aztán a cintányérok csattanásai és a dobok dübörgése közepette elérkezett a csúcspont: a szörnyű égő áldozat, amely szétrombolta a Valhallát. Végül fenséges gyászzene töltötte meg a nézőteret, és a hallgatóság szívét olyan fájdalom szorította össze, melyen a könnyek sem enyhíthetnek.[48]

MÁSODIK FEJEZET

A hajdan mindenható Harmadik Birodalomból szinte semmi sem maradt. A mindkét oldalról megcsonkított ország úgy festett a térképen, mint egy

homokóra: felül az Északi- és a Balti-tenger, lent Bajorország, Csehszlovákia néhány darabja, Ausztria és Olaszország – melyet Németország most foglalt el. A két rész közötti keskeny nyakban alig kilencven mérföld választotta el az amerikaiakat és az oroszokat. Északon még súlyos, délen kevésbé súlyos harcok folytak. Középen az amerikai 9. hadsereg, William Simpson altábornagy parancsnoksága alatt egyszerűen csak tartotta állásait az Elba mentén, és azzal volt elfoglalva, hogy felszámolja azokat az ellenállási gócokat, amelyeket megkerült a folyó felé tartó előrenyomulás során, továbbá visszaverje azokat az alkalmi, de heves ellentámadásokat, amelyeket a németek a hídfőállások ellen indítottak. Egyetlen érzékeny pontja volt a kilenceseknek: Magdeburg. A város parancsnoka újra meg újra elutasította a kapitulációt. Simpsonnak most betelt a pohár: bevetette bombázóit, és lebombázta a város több mint egyharmadát. Aztán beküldte a csapatait.

Tizenhetedikén délután, amint a 30. gyalog- és a 2. páncéloshadosztály megkezdte támadását, Bradley vezérezredes felkereste Simpsont a parancsnokságán. Csörgött a telefon. Simpson felvette a kagylót, belehallgatott, aztán a beszélőt eltakarva odaszólt Bradleynak: „Úgy látszik, mégiscsak megszerezzük a magdeburgi hidat. Mit csináljunk utána, Brad?”

Bradley nagyon jól tudta, mit akar Simpson mondani: az autópálya hídja a legegyenesebb és leggyorsabb út Berlin felé. De Bradley megrázta a fejét. „A francba, nem kell több hídfő az Elbán. Ha elfoglaljátok, át kell dobni rajta legalább egy zászlóaljat. Én inkább azt remélem, azok a fickók felrobbantják, mielőtt nekiesnétek.”

Bradley világos utasításokat kapott a SHAEF-től, és semmi reményt nem hagyhatott Simpsonnak az előrenyomulást illetően. A parancs így hangzott: „Tegye meg a szükséges lépéseket a további támadó műveletek megelőzésére, beleértve az új hídfőállások elfoglalását az Elba-Mulde vonaltól keletre.” Simpson csapatai maradnak, fenyegetve Berlint, de egy lépést sem tovább.

Pár másodperccel később egy újabb telefonhívás megoldotta a kérdést. „Nem kell tovább aggódni – mondta Simpson Bradleynak, amint letette a kagylót. – A németek felrobbantották a hidat.”

A híd felrobbantása pontot tett Simpson álmai végére, aki annyira szeretett volna 9. hadseregével bevonulni Berlinbe, amelyet a Főparancsnok egyszer „a legfőbb díjnak” nevezett.

*

Az Elba-menti Boizenburgtól északra fekvő falvak háztulajdonosait távoli jajongó zene riasztotta fel. A furcsa hang egyre erősödött, aztán különös látvány jelent meg előttük. Két skót dudás közeledett az úton, és a dudájukat fújták. Mögöttük ott vonultak „Dixie" Deans altiszt hadifoglyai, tizenkétezer fő, könnyű német őrség kíséretében. A foglyok egyenruhája cafatokban lógott. Kevéske motyójuk a hátukon. Kimerültek voltak, fáztak és éheztek, de a fejüket magasba tartották. Az elszánt Deansnek erre is volt gondja. „Amikor áthaladunk egy falun – mondta az embereinek, húzd ki magad, még ha minden porcikád fáj is, és mutasd meg ezeknek a rohadt übermenscheknek, hogy ki nyerte meg a háborút."

Dixie-nek saját járműve volt: egy ősrégi bicikli, amelyik minden pillanatban szétesett. Az első keréken jókora dudor látszott, amely rongydarabbal volt átkötve. Bármennyire zötyögős volt is így az út, Dixie örült a mozgó eszköznek. Szüntelenül ide-oda karikázott az oszlopok között, figyelte az embereit, és szemmel tartotta az oszlop mellett haladó német őröket. A hadifoglyok teljesen megtöltötték az utakat. Körülbelül kétezer fő jutott egy oszlopba, és bár Deans elszántan igyekezett, hogy mindenhova eljusson, ez nem kevés fáradságába került. Deans emberei tíznapi látszólag céltalan menetelés után nagyon leromlottak. A menetben néhány német élelmiszer-szállító jármű is haladt, de az emberek jórészt abból éltek, amit a környék lakosaitól kaptak. Ostmann ezredes, a német táborparancsnok már-már kényelmetlenül érezte magát a végtelen menet és az élelemhiány miatt, de azt mondta Deansnek: „Nem tehetek semmit". Dixie hitt neki. „Szerintem fogalma sincs, hogy másnap hova az ördögbe megyünk tovább" – mondta Deans a barátjának, Ronald Mogg altisztnek.

A hadifoglyok nomádokként vándoroltak, amíg el nem hagyták Fallingbostelt. Most Gresse város felé tartottak, ahol állítólag vöröskeresztes élelmiszercsomagokkal rakott teherautók vártak rájuk. Deans azt remélte, itt végre megállnak, és nem mennek tovább. Meg is mondta Ostmannak, hogy nincs értelme a további menetelésnek, mert a britek hamarosan túlhaladnak rajtuk. Deans bízott benne, hogy igaza lesz. Abból, amit az embereinek a táborból kicsempészett titkos rádiókészüléken sikerült elcsípniük, kiderült, hogy a szövetségesek szénája jól áll. Mogg, aki hivatásos gyorsíró volt, napjában kétszer lejegyezte a BBC híreit. Valahányszor sikerült egy konnektort találni, a gramofonba beépített rádiót használták, menet közben

pedig a telepről működő vevőt kapcsolták be. Az egyik német őr, Ostmann tolmácsa, „Charlie" Gumback tizedes bolondnak nézte John Bristow őrmestert, amiért képes a hátán cipelni az ódivatú, nehéz gramofont. „Miért nem hajítod el a fenébe?" – kérdezte a német. „Nagyon hozzám nőtt, Charlie – felelte Bristow komolyan. – Meg aztán a fiúk soha nem bocsátanák meg nekem, ha esténként nem tudnánk egy kicsit muzsikálni." Bristow gyanakodva a németre pillantott. „Te nem szeretsz táncolni, Charlie!" – kérdezte. Gumbach lemondóan vállat vont. Ezek a britek mind hülyék – gondolta.

Amikor Deans oszlopa bekanyarodott egy-egy faluba, a dudások felfújták hangszerüket, a fáradt katonák kihúzták magukat, és összeigazították lépteiket. „Na végre – mondta Ron Mogg, aki ott lépkedett nagy peckesen Deans kerékpárja mellett. – Most aztán táthatják a szájukat a bennszülöttek."

*

A keleti fronton Csujkov gárdistái és Katukov harckocsizói, számbeli fölényüknek köszönhetően, végre megvetették a lábukat a seelowi magaslatokon. Popjol tábornok későbbi visszaemlékezése szerint valamivel tizenhatodika éjfél előtt „sikerült elfoglalni Seelow város északi külvárosának első három házát. Keserves harcok voltak" A Vörös Hadsereg támadásai tizenhatodikán egész éjjel folytak, de újra meg újra elakadtak a páncéltörő lövegek közvetlen irányzású tüzében. „A németeknek még célozniuk sem igen kellett, csak belenéztek az irányzékba" – mondta Popjol táborunk. Csujkov maga tizenhetedikén délben érte el Seelowot. Az ellenállást itt olyan hevesnek látta, hogy pesszimistán úgy becsülte, hogy egy napba fog kerülni, mire áttör minden ellenállási vonalat az Odera és Berlin között. A magaslatokat csak tizenhetedike estére sikerült elfoglalni. Csakugyan több mint negyvennyolc órába tellett, mire áttörték az első két vonalat. Az oroszok úgy tudták, hogy legalább három ilyen vonalat kell leküzdeniük Berlinig.

Popjol, miközben Seelow közelében Katukov parancsnokságát kereste, megállapította, hogy a harcok nagy zűrzavart eredményeztek Minden szeglet, sétány, utca és kert zsúfolásig tele volt csapatokkal és harckocsikkal. A német tüzérség még tüzelt. Zsukov csapatai a magaslat elfoglalása közben szétzilálódtak, most, mielőtt újra megindultak volna, össze kellett gyülekezniük. Zsukov, aki amúgy is tombolt, ráadásul tudomása volt arról

is, mekkorát nyomult előre Konyev, egy mindent eldöntő erőbevetésre szánta el magát.

A harcok közben a szovjet harckocsizók zseniális találmányt eszeltek ki a Panzerfaustokból kilőtt esetlen harckocsi-elhárító rakéták kivédésére. Juscsuk tábornok elképedve látta, hogy harckocsizói összeszedik a németek házaiban az ágybetétrugókat, és ezeket az összetekert drótrugókat szerelik fel a harckocsik homlokzatára, hogy csökkentsék a tompaorrú rakéták hatását. A szovjet harckocsik most ezekkel az ágybetétrugókkal felvértezve készültek, hogy megindítsák támadásukat a főváros ellen.

*

Konyev marsall Cottbusban a Spreere néző középkori kastélyban várta, hogy kapcsolják Moszkvát. Egy magányos ellenséges üteg még tüzelt valahol. Jellegzetes német tüzérségi tűz volt, Konyev könnyen felismerte a gondosan időzített, módszeresen irányzott lövéseket. Azon gondolkodott, vajon mit lőhetnek. Talán a kastélyt, vagy a parancsnokság rádióantennáját. Bármi volt is a cél, a tűz nem akadályozta harckocsijait, amelyek dél óta folyamatosan keltek át a Spreen. Mostanra már mérföldekre jártak, felmorzsolva széttagolt ellenséget, és tovább dübörögve Lübben felé, annak a pontnak a közelébe, ahol a Konyev és Zsukov hadseregeit elválasztó vonal végződött. Konyev elérkezettnek látta a pillanatot, hogy felhívja Sztálint, és engedélyt kérjen, hogy harckocsijaival északra forduljon, Berlin felé.

Konyevnek minden oka megvolt, hogy jó kedve legyen. Harckocsizói előre nem látott gyorsasággal nyomultak előre, bár helyenként gyilkosan nehéz harcokat vívtak, és a veszteségek súlyosak voltak. Konyev ezen a napon, tizenhetedikén reggel, amikor a frontvonal felé tartott, hogy ellenőrizze az átkelést, döbbent rá igazán, hogy ilyen rettenetes harcokat kellett megvívniuk Kocsija füstölgő erdőkön, lövedékektől felszántott mezők között haladt. „Mindenütt használhatatlanná vált és kiégett harckocsik, a patakokba és mocsarakba süllyedt járművek, összegörbült fémroncsok és halottak ez maradt a csapatokból, amelyek összecsaptak, megütköztek és áthaladtak ezen a földön.”

Konyev arra számított, hogy az átkelés a Spreen, melynek szélessége helyenként elérte a száznyolcvan lábat, súlyos nehézségekkel fog járni. Mire elérte Ribalko vezérezredes 3. gárda harckocsihadseregének parancsnokságát, néhány harckocsit már sikerült kompon átszállítani a túlsó partra, de ez a módszer túlságosan lassú volt, márpedig a Spree

vonalát minél hamarabb le kellett küzdeni. Konyev és Ribalko abba a körzetbe sietett, ahol a felderítő osztagok jelentése szerint gázló húzódott. Bár a folyó ezen a helyen közel százötven láb széles volt, Konyev, a terepszemle után megkockáztatta, hogy próbaképpen átküld egy harckocsit. Ribalko kiválasztotta a legjobb kezelőszemélyzetet, hogy ők vezessék az átkelést, és elmagyarázta, mit kell tenniük A harckocsi belegázolt a vízbe, és a túlsó partról érkező gránátok közepette lassan megindult. A víz lassan elborította a lánctalpakat, de tovább nem emelkedett. Ezen a helyen a folyó csupán három és fél láb mély volt. Ribalko harckocsijai egymás után átcsörömpöltek a folyón, és ezzel sikerült megtörni a németek védelmét a Spree vonalán. Konyev csapatai lendületből átkeltek a folyón, és teljes sebességgel támadtak tovább.

Végre kapcsolták Moszkvát. Egy segédtiszt segített Konyevnek a rádiótelefon kezelésében. A marsall beszélgetés közben mindvégig tartotta magát a katonai formaságokhoz, amelyekhez Sztálin ragaszkodott. „Itt az 1. Ukrán Front parancsnoka” – szólt bele a kagylóba a marsall. „Itt Sztálin – hangzott a válasz –, hallgatom a jelentését.”

„A hadműveleti helyzet a következő – jelentette Konyev. Harckocsicsapataim huszonhárom kilométerre vannak Finsterwaldétól, gyalogságom a Spree két partján tartózkodik.” Majd kis szünet után így folytatta: „Azt javasolom, hogy páncélos alakulataim haladéktalanul forduljanak északi irányba.” A marsall óvatosan elkerülte Berlin említését.

„Zsukov nehéz helyzetben van – szólalt meg Sztálin. – Még mindig nem törte át teljesen a seelowi magaslatok védelmét. Az ellenség védelme szilárd.” Most rövid szünet következett. Aztán Sztálin újra megszólalt. „Mi lenne, ha Zsukov harckocsijait az ön frontján keletkezett rést kihasználva indulnának Berlin felé? Lehetségesnek látja ezt?”

„Sztálin elvtárs – felelte Konyev gyorsan –, ez sok időt venne igénybe, és nagy zűrzavarhoz vezetne. Semmi szükség rá, hogy a páncélosokat átirányítsák az 1. Belorusz Frontról. Az én szektoromban remekül folynak a hadműveletek. – Itt hirtelen nagy levegőt vett, aztán kibökte: – Elegendő erő áll rendelkezésemre, és tökéletes helyzetben vagyunk ahhoz, hogy harckocsihadseregeinket Berlin felé fordítsuk.”

Konyev elmagyarázta, hogy elgondolása szerint csapatait Zossen irányába indítaná, amely Berlintől tizennyolc mérföldre délre található. „Ön milyen léptékű térképet használ? – kérdezte hirtelen Sztálin. „Egy a

kétszázhoz" – felelte Konyev. Rövid szünet következett, ami alatt Sztálin megnézte a saját térképét. Aztán így szólt: „Tudomása van róla, hogy Zossenben van a német vezérkar főhadiszállása?" Konyev igennel válaszolt. Most újabb szünet következett. „Nagyon helyes. Beleegyezem. Fordítsa harckocsihadseregeit Berlin felé." A generalisszimusz még hozzátette, hogy új sávhatárokat jelöl ki a hadseregcsoportok számára, majd hirtelen letette a kagylót. Konyev végtelenül elégedetten tette le a sajátját.

*

Zsukov magától Sztálintól értesült Konyev új támadási irányáról és látszott rajta, hogy ez nem volt kellemes beszélgetés. Hogy mi hangzott el, senki nem tudta, de a törzsben mindenki látta a hatását. Pavel Trojanovszkij alezredes, a *Krasznaja Zvezda* című katonai lap főtudósítója később így idézte fel az incidenst: „A támadás elakadt, és Sztálin lehordta Zsukovot. A helyzet komoly volt, és Sztálin ilyenkor nagyon goromba tudott lenni. Zsukov, aki általában vaskeményen uralkodott az arcán, és aki senkivel nem volt hajlandó megosztani a dicsőséget, most rendkívül fel volt zaklatva." Popjol tábornok tömörebben írta le Zsukov lelkiállapotát: „Mint egy sértett oroszlán" – mondta társainak. És az oroszlán hamarosan megmutatta a karmait. A bősz Zsukov parancsa még aznap este végigszáguldott az egész 1. Belorusz Fronton: „Irány Berlin!"

*

Ekkorra a zűrzavar már végképp eluralkodott a német vonalakban. Mindenütt hiány mutatkozott mindenből. Súlyos hiány volt szállítóeszközökben, csaknem teljesen megszűnt az üzemanyagellátás, az utak annyira megteltek menekültekkel, hogy szinte lehetetlenség volt nagyobb méretű csapatmozgást végrehajtani. A bénulás szörnyű következményekkel járt: ha egy-egy egység állást változtatott, kénytelen volt otthagyni értékes felszerelését, így ágyúit is. A parancsok elavultak, mire a rendeltetési helyükre értek, vagy már amikor kiadták őket. A káoszt tovább fokozta, hogy ha egy-egy tiszt kiment a frontvonalba, hogy átvegye az alakulatát, gyakran nem volt mit átvennie, mert az alakulat már fogságba esett vagy felmorzsolódott. Egyes helyeken a vezető nélkül maradt tapasztalatlan emberek azt sem tudták pontosan, hol vannak, vagy hogy ki harcol a szárnyaikon. A parancsnokságok olyan sűrűn voltak kénytelenek helyet változtatni, hogy a csapatok gyakran azt sem tudták, hol a parancsnokságuk és hogyan vegyék fel vele a kapcsolatot.

Az egységek bekerítésbe kerültek, fogságba estek, vagy egyszerűen áttörtek rajtuk és lemészárolták őket. Mások fejvesztetten menekültek. Zsukov támadása nem érintette az északi körzetet, amelyet Hasso von Manteuffel 3. páncéloshadserege védett, de Manteuffel minden pillanatban várta Konsztantyin Rokosszovszkij marsall 2. Belorusz Frontjának a támadását. Távolabb, délre, Busse 9. hadserege még tartotta magát, de arra is kezdett átterjedni az általános összeomlás: bal szárnya már kezdett felmorzsolódni Zsukov harckocsijainak lavinája előtt, a jobbszárnyat pedig félig már bekerítette Konyev pörölysúlyú csapása Berlintől délre. Az Igazság az, hogy a Visztula-hadseregcsoport darabokra hullott, úrrá lett rajta a káosz, a zűrzavar és a halál – pontosan úgy, ahogy Heinrici előre látta.

Von Manteuffel, akárcsak Heinrici, soha nem becsülte alá az oroszokat, ő is éppen eleget harcolt velük. Most az Odera fölött egy Storch felderítőgépről tanulmányozta az ellenséget. Rokosszovszkij csapatai még csak ahhoz sem vették a fáradságot, hogy rejtsék a támadási előkészületeket. A tüzér- és lövészegységek teljesen nyíltan foglalták el állásaikat. Von Manteuffel egészen elképedt az oroszok magabiztosságán. Napok óta, ahogy ott repkedett vonalaik felett, senki még csak fel se nézett rá.

Von Manteuffel tudta, hogy ha a támadás megindul, ő nem sokáig lesz képes tartani magát. Páncélos tábornok volt páncélosok nélkül. Heinrici, annak érdekében, hogy a 9. hadsereg sávjában fel tudja tartóztatni Zsukov támadását, elvette Manteuffel hadseregétől még azt a kevés páncéloshadosztályt is, ami megmaradt. Ezek a III. SS páncéloshadtesttől érkeztek, amely az arcvonal déli szakaszát védte Eberswalde erdőiben. Felix Steiner SS-tábornok, akti Wehrmacht tisztjei az egyik legjobb SS-tábornoknak tartottak, jelentette, hogy bár a harckocsijait elveszítette, kapott másfajta erősítést. „Most kaptam ötezer Luftwaffe-pilótát, akiknek mellén ott a Vaskereszt – jelentette Manteuffelnek. – Mondja meg, mit kezdjek velük.”

„Semmi kétségem – mondta Manteuffel a törzsének – hogy Hitler térképein ott van egy kis zászló, azzal a felirattal: 7. páncéloshadosztály holott nincs egyetlen harckocsink, egyetlen gépkocsink, lövegünk, de még egy géppuskánk sem. Ez egy kísértet hadsereg.”

Most, ahogy Manteuffel szemrevételezte az oroszok előkészületeit,

kiszámította, hogy a fő támadás huszadika körül várható. Azt is tudta pontosan, mit fog tenni. Addig tartja az állásait, amíg csak lehet, aztán lépésről lépésre, katonáival vállvetve, megindul vissza, nyugat felé. Von Manteuffel megengedhetetlennek tartotta, hogy akár csak egy emberét is hagyjon orosz kézre jutni.

A 9. hadsereg helyzete csaknem katasztrofális volt, de parancsnoka nem is gondolt a visszavonulásra. Theodor Busse gyalogsági tábornok szemében a visszavonulás – hacsak nem parancsra történik – egyenlő az árulással, márpedig Hitler parancsai kitartást követeltek. Zsukov rohamozó harckocsijai a seelowi áttörés után áttörték a hadsereg északi szárnyát, és az 1. Belorusz Front most nyaktörő iramban vágtat Berlin felé. Az összeköttetés szinte teljes hiánya lehetetlenné tette Busse számára, hogy felbecsülje az áttörés mértékét. Még azt sem tudta, hogy ellenlökéssel összébb szűkíthető-e a rés. A legmegbízhatóbb információ, amit szerzett, az volt, hogy Zsukov harckocsijai már huszonöt mérföldnyire megközelítették Berlin külvárosait. Még aggasztóbb volt Konyev támadása a 9. hadsereg déli · szárnya ellen. Az 1. Ukrán Front egységei Lübbenen túl visszakanyarodtak a 9. hadsereg mögé, és északi irányban a főváros felé közeledtek. Vajon a 9. hadsereget is ugyanúgy elvágják, töprengett Busse, mint Model hadseregcsoportját a Ruhr-vidéken! Modelnek egy tekintetben mégis szerencséje volt: őt az amerikaiak kerítették be.[49]

Különösen megalázó helyzetbe került Karl Weidling tábornok, akinek LVI. páncéloshadteste fogta fel Zsukov seelowi áttörésének a csapását. Hadteste iszonyatos veszteségeket okozva, képes volt negyvennyolc óra hosszat feltartóztatni Zsukov csapatait. Azok a beígért tartalék hadosztályok, amelyeket Weidling oly türelmetlenül várt – a Nordland SS pácélgránátos hadosztály és a nagy erejű, teljes egészében harcra kész 18. páncélgránátos hadosztály – nem érkezett meg idejében, amikor megfelelő ellenlökésekkel még meg lehetett volna állítani Zsukov harckocsijait.

A Nordland hadosztályból egyetlen ember került elő: a parancsnok, Jürgen Ziegler, a fegyveres SS vezérőrnagya. Amikor kocsijával Münchebergtől északra megérkezett Weidling parancsokságára, nyugodtan közölte, hogy hadosztálya még mérföldekre odább áll –, de elfogyott az üzemanyaga. Weidling halálsápadtra vált. Úgy látszott, Ziegler, aki nem szívesen harcolt a Wehrmacht tisztjeinek parancsnoksága alatt, nem tartotta olyan sürgősnek, hogy hadosztálya megérkezzék. Most, miután az

üzemanyag-feltöltéssel elvesztegettek húsz értékes órát, Ziegler még mindig nem foglalta el az állásait. A 18. páncélgránátos hadosztály, amelynek egy nappal korábban, tizenhetedikén be kellett volna érkeznie Weidlinghez, szintén csak most érkezett meg. Az ellenlökésre, amelyet a hadosztályra számítva terveztek, már nem kerülhetett sor: a hadosztály a visszavonulásra érkezett.

Weidlinget üldözte a balszerencse. Amikor Zsukov félelmetes harckocsioszlopai alázúdultak a platóról, a legkeményebb csapás azokat érte, akik miatt Heinrici a legjobban aggódott: a 9. ejtőernyős hadosztály. Az ejtőernyősök, akiket demoralizáltak első harci tapasztalataik a seelowi magaslatokon, pánikban törtek ki, és amikor az orosz harckocsik tüzet okádva belegázoltak a vonalaik közé, nyomban összeroppantak. Hans Oscar Wöhlermann ezredes, Weidling új tüzérparancsnoka, aki az Oderán át vezetett orosz offenzíva megindulásának napján érkezett, beszámolt arról, amit útközben látott. Mint mondta, „a katonák mindenütt fejetlenül menekülnek”. A kétségbeesett ejtőernyősök még akkor sem álltak meg, amikor Wöhlermann előhúzta a pisztolyát. Wöhlermann úgy látta, hogy a hadosztályparancsnok teljesen egyedül maradt, és elcsüggesztette emberei megfutamodása, akiket hasztalan próbált megállítani. A fejveszett menekülés végül mégiscsak megállt, de Göring agyondicsért ejtőernyősei – Wöhlermann szavaival élve – továbbra is súlyos veszélyt jelentettek a csata kimenetele szempontjából. Amikor Heinrici tudomást szerzett az esetről, felhívta Karinhallban Göringet. „El kell mondjak magának valamit – kezdte gúnyosan. – A maga híres Monte Cassino-i csapatai, azok a híres ejtőernyősök, meglógtak.”

Bár Weidling kétségbeesetten igyekezett megállítani az oroszok páncélos rohamait, az LVI. páncéloshadtest nem soká tudta tartani a frontot. Theodor von Dufving vezérkari ezredes, Weidling vezérkari főnöke így írta le a helyzetüket: az oroszok „mindkét oldalról egymás után mérik a csapásaikat, részenként bekerítenek bennünket, és ezzel az iszonyú nyomással patkó alakban begörbítenek bennünket”. A hadtestre könyörtelen légitámadások is zúdultak von Dufving négy óra alatt harmincszor volt kénytelen fedezéket keresni. A szovjet harapófogó szorításában Weidling arra kényszerült, hogy délbe elrendelje két parancsnokság kiürítését, aminek következében elveszítette kapcsolatát Busse parancsnokságával.

Alkonyatra Weidling Münchebergtől északnyugatra,

Waldsieversdorfban, egy gyertyával megvilágított pincében talált menedéket. Itt látogatója érkezett: Joachim von Ribbentrop külügyminiszter, aki nagyon bizonytalannak és nyugtalannak látszott. „Nyugtalan, szomorú szemekkel, várakózón nézett ránk" – emlékezett később Wöhlermann. A külügyminiszter rekedt, csendes hangon, habozva feltett néhány kérdést, majd hamarosan távozott. Wöhlermann és a parancsnokság többi tisztje félig-meddig arra számított, hogy Ribbentrop közli: megkezdődtek a tárgyalások az angolokkal és az amerikaiakkal. Ez némi reményt jelentett volna ebben az utolsó órában. De a külügyminiszter semmi ilyesmit nem mondott.

Alighogy a külügyminiszter távozott, megjelent a Hitlerjugend harminckét esztendős félkarú vezetője, Artur Axmann, és kijelentette: a szervezet fiataljai készen állnak a harcra, és már megszállták az utakat az LVI. hadtest mögött. Weidling reakciója erre a hírre más volt, mint amire Axmann számított. Wöhlermann emlékezete szerint Weidling olyan iszonyú dühbe jött, hogy egy pillanatig meg sem tudott szólalni. Aztán „rendkívül gorombán" megmondta a véleményét Axmann tervéről. „Maga nem áldozhatja fel ezeket a gyerekeket egy olyan ügyért, amely már elveszett – mondta dühösen az ifjúsági vezérnek. – Nem vagyok hajlandó felhasználni ezeket a gyerekeket, és követelem, vonják vissza a parancsot, amely ezeket a gyerekeket harcba küldi". A pocakos Axmann sietve szavát adta, hogy vissza fogja vonni a parancsát.

Ha ez a visszarendelő parancs meg is született, soha nem érte el azt a száz meg száz Hitlerjugend fiút, akik fegyvert szorongatva ott feküdtek 4 város megközelítési útvonalain. A gyerekek ott maradtak állásaikban. A következő negyvennyolc órában az orosz támadás gőzhengere keresztültaposott rajtuk. Willy Feldheimet és az osztagából a többi százharminc fiút elsöpörték. Ekkor sietve megindultak hátrafelé, végül megálltak, és megpróbáltak néhány árok és bunker oltalmában védelmi vonalat foglalni. Willy végül a lövöldözés egy kis szünetében a félelemtől kimerülten elnyúlt egy priccsen és álomba zuhant.

Órákkal később azzal az érzéssel ébredt, hogy valami baj van. Valaki azt mondta: „Mi lehet ez? Olyan csend van."

A fiúk kirohantak a bunkerból, és „fantasztikus, hihetetlen látvány" fogadta őket, „amilyet a napóleoni háborúkról készült olajfestményeken lehet látni." A nap sütött, és köröskörül mindenütt halottak feküdtek. A

házak romokban hevertek, arrább szétlőtt, elhagyott kocsik füstöltek, néhány még lángolt. A legszörnyűbb sokkot a halottak okozták: halmokban hevertek a földön, „valami tébolyult tablóban, mellettük a puskáik és páncélökleik. Őrült látvány volt. Aztán végre felfogtuk, hogy egyedül vagyunk."

Átaludták az egész támadást.

*

Berlinben óráról órára növekedett a feszültség. Reymann altábornagy hiányosan felszerelt csapatai, amelyek a külső gyűrűn rendezkedtek be, idejében megkapták a figyelmeztetést, hogy a „Clausewitz" jelszó, amely a város elleni támadás megindulását jelzi, bármelyik pillanatban megérkezhet. Ekkor különböző rendkívüli intézkedéseket kell életbe léptetni, amelyek világossá teszik a berliniek számára, hogy az igazság pillanata karnyújtásnyira van. Egyebek között, a fő utakon és kereszteződésekben megkezdték a barikádok lezárását.

Most már Goebbels sem hessegethette el a veszélyt. A Propagandaminisztériumból hisztérikus hírek és jelszavak özöne zúdult elő. A *Völkische Beobachter*, a náci párt hivatalos lapja bejelentette, hogy a szovjetek átkeltek az Oderán. „Új, súlyos, talán minden eddiginél súlyosabb megpróbáltatásnak nézünk elébe – írta, majd, így folytatta: – Minden négyzetméter terület, amelyért az ellenségnek meg kell küzdenie, minden szovjet harckocsi, amelyet egy harcos, egy népi rohamosztagos vagy egy ifjú hitlerista megsemmisít, nagyobb súllyal esik ma a latba, mint bármikor ebben a háborúban. A mai napiparancs így hangzik: *Szorítsátok össze a fogaitokat! Harcoljatok, mint megannyi ördög! Ne adjatok fel könnyen egyetlen talpalatnyi földet se! Ez a döntő óra az utolsó, a legnagyobb erőfeszítést követeli tőletek!* Az újság figyelmeztette a berlinieket, hogy az oroszok már eldöntötték, mi lesz a sorsa a főváros lakosainak. Azok, akik nem halnak meg a barikádokon, figyelmeztetett Goebbels, „deportált rabszolgamunkásokként" fognak elpusztulni.

Tizennyolcadikán délután Reymann altábornagy parancsot kapott a birodalmi kancellártól, amelyet később Goebbels telefonon: is megerősített. Eszerint „minden használható erőt, beleértve a népi rohamosztagokat is, át kell csoportosítani a 9. hadsereghez, a második vonal megtartása érdekében." Más szóval, a városból, mindenkit ki kell hajtani, hogy jusson ember a külső védelmi vonalra. Reymann meg volt döbbenve. Hirtelenjében

összegyűjtöttek tíz Volkssturm zászlóaljat, és melléjük adták a Grossdeutschland őrezred alakulatait. Több órai keresés és rekvirálás árán összehoztak egy szedett-vedett gépjárműkonvojt, és a csapatok megindultak kelet felé. Reymann elnézte őket, aztán odafordult Goebbels helyetteséhez: „Mondja meg Goebbelsnek – szólt dühösen –, hogy most már semmi esély a Birodalom fővárosának védelmére. A lakosság védtelen."

*

Carl Wiberg arca nem árult el semmi érzelmet, de azt maga is észrevette, hogy a keze remeg. Hosszú hónapok keresése után alig hitt a fülének. A feketepiac élelmiszerboltjának fő pultja előtt, a vásárlók között állva lehajolt, hogy megpaskolgassa a tacskóját. A mozdulat lehetővé tette, hogy kissé jobban hallja a szófoszlányokat, bár az igazat megvallva, a mögötte álló két jól öltözött hölgy nem is próbálta titkolni mondandóját.

Sok berlini a hírét sem hallotta ennek a bőséges készletekkel rendelkező üzletnek, mely csak válogatott vásárlókat szolgált ki, köztük náci nagykutyákat is. Wiberg jó ideje rendszeresen eljárt ebbe a boltba, és pusztán azzal, hogy kihallgatta az ilyen vevők fecsegését, mint ez a két jóltáplált nagysága, sok válogatott és megbízható információt sikerült összegyűjtenie. Nem csoda, mert a hölgyek férjei fontos nácik voltak.

Wiberg úgy vélte, eleget hallott. Összeszedte a holmikat, amiket vásárolt, kalapemelve elköszönt a tulajtól, és kisétált az üzletből. Az utcán sietősebbre fogta a lépteit: ment, hogy megkeresse Jessen-Schmidtet.

Néhány órával később, hosszú vita után, a két férfi arra jutott, hogy Wiberg információja minden bizonnyal igaz. Április 18-án, szerdán délután az üzenet már útban volt London felé. Bár Wiberg minden más reménye összeomlott, most összes idegszálával azt akarta, hogy a szövetségesek lépjenek akcióba a jelentése alapján. Az üzletben hallottak szerint Hitler egész biztosan Berlin körzetében tartózkodik, egy bernaui parancsnokságon, a várostól alig tizennégy mérföldre északkeletre. Mi lehetett volna szebb ajándék április 20-án, az ötvenhatodik születésnapján, mint egy kiadós légitámadás?

Alfred Jodl vezérezredes, Hitler vezetési törzsének főnöke április 20-án hajnali háromkor tért haza. Arca gyűrött volt a nyugtalanságtól és a kimerültségtől. A helyzet válságosra fordult, mondta feleségének, Luisénak. „Legjobb, ha kezdesz csomagolni. Légy készen az induláshoz.” Luise azonban ellenkezett: folytatni akarta a vöröskeresztes munkáját. De Jodl nem engedett. „A neved hallatán az oroszok egy napig sem várnak, hanem mindjárt a Lubjankára zsuppolnak” – mondta. Hova menjek, kérdezte az asszony. Jodl vállat vont. „Délre-e, vagy északra, nem tudja senki – felelte. – De remélem, együtt érjük meg a véget.” A házaspár szinte az egész éjszakát végigbeszélgette. Valamivel reggel tíz óra előtt felüvöltöttek a szirénák. „Fogadni mernék, hogy Berlin ma dupla adag bombát kap – mondta Jodl. – Mindig így van Hitler születésnapján.”

Jodl sietve megborotválkozott, mielőtt elindult a Führerbunkerba. A Führernek ez a születésnapja ugyanolyannak ígérkezett, mint a többi: a vezető hivatalnokok és kormánytagok szokásos parádéja, akik jönnek felköszönteni Hitlert. Odavárták Jodlt is. Amikor kijött a fürdőszobából, Luise odanyújtotta neki a sapkáját és a derékszíját. Jodl felkapta a térképtáskáját, és búcsúzásul megcsókolta a feleségét. „Sietnem kell a gratulációval” – mondta. Luise, mint az utóbbi napokban mindig, megkérdezte, látják-e egymást egyáltalán. „Isten áldjon” – szólt a férje után, amint az beszállt a kocsijába.

Hitler egy másik udvaronca is elindult a ceremóniára. Hermann Göring birodalmi marsall arra készült, hogy épp csak beugrik a Führerhez, csak hogy bizonyítsa: még hűséges hozzá, aztán mindjárt elindul dél felé. Göring úgy látta, itt az idő, amikor búcsút kell vennie hatalmas kastélyától és birtokától Karihallban, ötven mérföldre északnyugatra Berlintől. A döntést nem sokkal azután hozta meg, hogy hajnali 5:30-kor megkezdődött a szovjet bombázás. Göring azonnal felhívta Heinrici parancsnokságát, amely a közeli Prenzlauban székelt. Közölték vele, hogy északon megkezdődött a támadás, Rokosszovszkij 2. Belorusz Frontja támadást indított Manteuffel 3. páncéloshadserege ellen. Göring tökéletesen tisztában volt vele, hogy Manteuffel ereje nem elegendő az ellenálláshoz. A birodalmi marsall az előző hetekben többször is körbejárta azt a frontot, nagy hangon sorra lehordta a tábornokokat, mondván: „Itt mindenki lazsál, azért nincsenek felkészülve. Az oroszok röhögve átsétálnak a maguk vonalain.”

Göring annál jobban felkészült. Birtokának kapuja előtt huszonnégy

Luftwaffe-teherkocsi sorakozott az úton, megrakva Karinhall kincseivel: régiségekkel, festményekkel, ezüsttel és bútorokkal. A konvoj készen állt, hogy bármelyik pillanatban meginduljon dél felé. A Luftwaffe berlini parancsnokságának személyzete többségében másnap, más konvojokkal készült indulni.[50]

Göring a főkapuban állva még néhány utolsó utasítást adott a gépkocsioszlop parancsnokának, majd a motorkerékpárosoktól kísért járművek elindultak. Göring egy búcsúpillantást vetett a hatalmas kastélyra, a pompás szárnyépületekre és támfalakra. Egy repülő műszaki tiszt jött oda Göringhez, és jelentette, hogy minden rendben. Göring, néhány saját embere és pár helybeli lakos tekintetétől kísérve, átsétált az utcán, és megtekerte a detonátor karját. Karinhall iszonyú dörejjel a levegőbe repült.

Göring, meg sem várva, amíg a por elül, visszament a kocsijához, majd az egyik műszaki tisztjéhez fordulva nyugodt hangon csak annyit mondott: „Látja, néha ilyesmit kell tennie egy koronahercegnek." Becsapta a kocsi ajtaját, és elindult Berlinbe a Führer születésnapi partijára.

Hitler délelőtt tizenegykor kelt fel, és déltől fogadta legbelső bizalmasainak a jókívánságait, köztük volt Josef Goebbels, Martin Bormann, Joachim von Ribbentrop, Albert Speer, valamint olyan katonai vezetők, mint Karl Dönitz, Wilhelm Keitel, Alfred Jodl, Hans Krebs és Heinrich Himmler. Ezután jöttek Berlin körzetének Gauleiterei, a törzs tagjai és titkára. Aztán, minthogy az ágyúk a távolban dörögtek, Hitler, a sleppje kíséretében, előjött a bunkerből. Itt, a szétbombázott Birodalmi Kancellária romjai között megszemlélte két egység delegációját: az egyik a Frundsberg SS páncéloshadosztályé volt, amely a közelmúltban érkezett a kurlandi hadseregtől[51], a másik Axmann Hitlerjugendjét képviselte. „A Führer külseje mindenkit megdöbbentett – mondta később Axmann. – Görnyedten járt, a keze remegett. Mégis döbbenetes, mennyi akaraterő és elszántság sugárzott ebből az emberből." Hitler kezet rázott a fiúkkal, néhánynak, akik Axmann szerint „különösen kitűntek a fronton", kitüntetéseket adott át.

Aztán Hitler végigment az SS-ek sorfala között. Kezet rázott mindegyikkel, és magabiztosan megjósolta, hogy az ellenség vissza lesz verve, még mielőtt eléri Berlint. A jelenetet végignézte Heinrich Himmler, SS birodalmi vezető is, aki április 6. óta titokban többször találkozott Folke Bernadotte herceggel, a svéd Vöröskereszt vezetőjével. Himmler kissé

homályosan közölte Bernadottéval, hogy hajlandó lenne tárgyalásokba bocsátkozni a szövetségesekkel a béke feltételeiről, ennek ellenére most előlépett, s a maga és az SS nevében biztosította Hitlert teljes lojalitásáról. Néhány órával később újabb megbeszélésre készült Bernadettéval.

Közvetlenül a ceremónia után megkezdődött a katonai tanácskozás. Ekkorra megérkezett Göring is. Krebs gyalogsági tábornok a bevezetőben ismertette a helyzetet, amely lényegében mindenki számára világos volt. Berlin bekerítése napokon vagy akár órákon belül befejeződik. De még mielőtt ez megtörténne, Busse 9. hadseregét bekerítik és felmorzsolják, ha nem kapnak parancsot a visszavonulásra. Hitler katonai tanácsadói egy dologban egyetértettek: a Führer és az összes létfontosságú kormányhivatal, amely még Berlinben maradt, el kell, hogy hagyja a fővárost, dél felé. Különösen Keitel és Jodl sürgette a távozást, de Hitler nem volt hajlandó elismerni, hogy a dolgok ilyen rosszul állnak. Nicolaus von Below ezredes, a Führer Luftwaffe-szárnysegédje szerint „Hitler kijelentette: a berlini csata az egyetlen lehetőség a teljes vereség megelőzésére.” Egyetlen engedményt volt hajlandó tenni: ha az amerikaiak és az oroszok egyesülnek az Elbánál, a Birodalom északi részének parancsnoka Dönitz flottatengernagy, a délié talán Albert Kesselring tábornagy lesz. Ezenkívül néhány kormányhivatal engedélyt kapott az azonnali távozásra.

Hitler nem fedte fel saját terveit. De legalább hárman voltak a bunkerban, akik meg voltak győződve, hogy a Führer soha nem hagyja el Berlint. Fräulein Johanna Wolf, Hitler egyik titkárnője néhány nappal korábban hallotta a Vezér egy megjegyzését, mely szerint „végez magával, ha úgy érzi, hogy a helyzet menthetetlen. Von Below szintén úgy vélte: „Hitler elszánta magát, hogy Berlinben marad, és ott hal meg.” Jodl, amikor hazatért, közölte feleségével, hogy Hitler egy magánbeszélgetésben azt mondta: „Jodl, én harcolni fogok, amíg azok, akik hozzám hűek, harcolnak mellettem, aztán főbe lövöm magam.[52]

A kormány többsége már elhagyta Berlint, és a többi birodalmi hivatal is napok óta úgy készült, mint startpisztolyra váró futók. Most kezdődött meg az igazi exodus, mely szakadatlanul tartott, mindaddig; amíg a város végképp meg nem adta magát. Karl Koller repülőtábornok, a Luftwaffe vezérkari főnöke, naplójában feljegyezte, hogyan távozott Göring. „Engem, természetesen itt hagyott – írta Koller –, hadd zúdítsa Hitler az én fejemre a haragját” A nagy és kis hivatalnokok mind keresték a maguk egérútját.

Philippe Hambert, egy fiatal francia kényszermunkás, aki rajzolóként dolgozott a Todt szervezet egyik építészének, Dr. Karl Dustmannak az irodájában, egész megrökönyödött, amikor a főnöke egy szép napon hirtelen a kezébe nyomott ezer márkát, majd eltűnt a városból. Margarete Schwarz, charlottenburgi otthona kertjéből éppen kinézett az utcára, amikor megpillantott egy sofőr vezette nagy kék kocsit, amely beállt a ház elé. A szomszédja, Otto Solimann is odament hozzá, és együtt figyelték, amint kilépett a házból egy makulátlan fehér zubbonyt viselő tisztiszolga, meg egy aranysujtásos tengerésztiszt. Gyorsan berámoltak, beugrottak a kocsiba, és teljes gőzzel elhajtották". „A patkányok menekülnek a süllyedő hajóról – mondta Solimann Margeretének. – Ez az ember Raeder flottatengernagy volt."

A berlini városparancsnokság több mint ezer engedélyt adott ki a város elhagyására. „Szinte komikus volt, miféle indokokat találtak ki az állami és pártfunkcionáriusok, hogy engedélyt kapjanak a főváros elhagyására – mondta később Hans Refior vezérkari ezredes, vezérkari főnök. – Bár Goebbels megparancsolta, hogy „egyetlen hadra fogható férfi sem hagyhatja el Berlint", mi nem álltunk ezeknek a „honmentőknek" az útjába, ha egyszer távozni akartak. Miért tartottuk volna vissza ezeket a hitvány alakokat? Mind azt hitték, hogy ha elmenekülnek, megmenthetik drágalátos életüket. A. lakosság többsége azonban maradt. Már csak azért is, mert az ő menekülésükhöz nem volt elég a szállítóeszköz.

A Kurfürstendamm 213. alatti fogászaton a szőke Käthe Heusermannt felhívta a főnöke. Hugo J. Blaschke professzor, a nácik legfőbb fogorvosa indulásra készen állt. Néhány nappal korábban Blaschke utasította Käthét, hogy csomagolja dobozokba az összes fogászati feljegyzést, a röntgenfelvételeket, a gipszmintákat és a felszereléseket, hogy el lehessen küldeni az egészet délre. Blaschke már akkor megmondta: „A kancellári hivatal bármelyik nap elindulhat, és mi velük megyünk." Käthe közölte a főnökével, hogy ő Berlinben akar maradni. Blaschke dühöngött. „Tisztában van vele, mi fog itt történni, ha bejönnek az oroszok? – kérdezte. – Először is meg fogják erőszakolni. Aztán felkötik. Van magának fogalma, hogy milyenek az oroszok?" De Käthe úgy gondolta, talán mégsem olyan rettenetesek. Később így emlékezett az esetre: „Egyszerűen nem voltam tisztában a helyzet súlyosságával. Lehet, hogy ostobaság volt, de annyira el voltam foglalva, hogy észre sem vettem, milyen reménytelenné vált

minden.” Blaschke azonban kitartott. „Csomagoljon, és gyerünk – sürgette. – A kancellári hivatal, a családtagokkal indul.” De Käthe sem engedett. Ő már döntött: marad a fővárosban. „Hát jó – mondta Blaschke –, én figyelmeztettem magát.” Azzal letette a kagylót.

Käthének egyszerre eszébe jutott, hogy Blaschke néhány nappal korábban kért tőle valamit. Ha ő elutazna, Käthe pedig maradna, az asszisztensnőnek figyelmeztetnie kéne az orvos néhány barátját, mégpedig egy jelmondat segítségével, mert attól lehet tartani, hogy a telefonokat lehallgatják. Ha az egész társaság utazik, azt kell mondani: „Tegnap este levették a hidat”. Ha csak egyesek indulnak, a jelmondat ez kell, hogy legyen: „Tegnap este csak egy fogat húztak ki.” Käthénak fogalma sem volt, ki lehetett Blaschke barátja, annyit tudott csak, hogy „a neve Gallwitz vagy Grawitz professzor, és mintha a doktor valami olyasmit mondott volna, hogy az illető az SS fogász főorvosa.” Blaschke csak egy telefonszámot adott meg. Most Käthe úgy értelmezte a helyzetet, hogy „az egész kancellári hivatal” távozott, ezért felhívta a kapott számot. Amikor a vonal másik végén megszólalt egy férfihang, Käthe annyit mondott: „Tegnap este levették a hidat”.

Néhány órával később, még aznap este Ernst Grawitz professzor, a német Vöröskereszt főnöke, Heinrich Himmler barátja, vacsorához készült. Amikor mindenki asztalhoz ült, Grawitz lehajolt, kibiztosított két kézigránátot, és felrobbantotta magát és családját.[53]

A berliniek mindig úgy fogják emlegetni a nagy kivonulást, mint „az Aranyfácánok húzását”. Azokban a napokban azonban, emberek többsége többet tudott az oroszok előrenyomulásáról, mint a szökdöső nácikról. Helena Boese, Karl Boese filmrendező felesége emlékei szerint akkoriban egyetlen dolog foglalkoztatta az embereket: „hogyan lehetne életben maradni.” A szovjet csapatok a várostól már csak tizenöt mérföldnyire, Münchebergnél és Strausbergnél jártak, és a városba ekkoriban szivárgott be a hír, hogy délről, Zossen felől egy másik támadás közeledik a főváros felé. Georg Schröter forgatókönyvíró, aki Tempelhofban lakott, első kézből értesült erről az orosz előrenyomulásról. Barátnőjét, Trude Berliner kabarészínésznőt, aki Berlintől délre egy kis településen lakott, most Schröter felhívta telefonon. Trude felvette a kagylót, aztán azt mondta: „Várj egy percet”. Majd rövid szünet után ismét megszólalt: „Van itt valaki, aki beszélni szeretne veled”. Ez a valaki egy szovjet ezredes volt, aki tökéletesen beszélt németül. „Számíthat rá, hogy két-három napon belül ott

leszünk” – mondta a döbbent Schröternek.

A frontok minden irányban – északon, délen és keleten – egyre jobban összeszűkültek, és a szétbombázott, rombadőlt metropolis szinte teljes gépezete lelassult, vagy végképp mozdulatlanná dermedt. A gyárak bezártak; nem jártak már a villamosok; a földalatti csak a nélkülözhetetlen munkásokat szállította. Ilse König, a város egészségügyi elöljáróságának labortechnikusa elmondta: ahhoz, hogy folytathassa a munkáját, úgynevezett *Roter Ausweist* (vörös igazolványt) kapott. Már nem szállították el a szemetet. A postások nem hordták ki a leveleket. Gertrude Evers, aki az Oranienburgerstrassén, a főpostán dolgozott, mesélte, hogy „a ki nem szállított, romlott élelmiszercsomagok förtelmes bűze megtöltötte az egész épületet”. Mivel a rendőrök többsége már a csapatoknál vagy a Volkssturm osztagokkal harcolt, az utcákon megszűnt a járőrözés.

Ezen a napon, április 20-án egy igen egyszerű esemény értette meg sokakkal a helyzet komolyságát: az állatkert bezárta kapuit. Az áramszolgáltatás pontosan délelőtt tíz óra ötvenkor szűnt meg odabent, és ettől fogva nem működtek a szivattyúk. Négy nappal később lett ismét áram, de akkor is csak tizenkilenc percre. Attól fogva nem is állt helyre az áramszolgáltatás egészen a csata végéig. Ettől a naptól fogva az állatgondozók tudták, hogy sok állat egész biztos el fog pusztulni, különösen a vízilovak és az addig életben maradt akváriumi halak. Heinrich Schwarz, a madarak gondozója, aki már eddig is eleget aggódott a ritka Abu Markub gólya miatt, amely lassan de biztosan haladt az éhhalál felé, most már azon töprengett, hogyan maradhatna életben az állat víz nélkül. A hatvanhárom esztendős Schwarz elhatározta, hogy amíg össze nem esik, vederben fogja hordani a vizet, méghozzá nem csak Abunak, hanem Rosának, a nagy vízilónak és kétesztendős borjának, Knautschkénak is.

Lutz Heck, az állatkert igazgatója kutyaszorítóba került. Tudta, hogy a veszedelmes vadállatokat, köztük az állatkert büszkeségét, a galléros páviánt, muszáj lesz elpusztítani, de egyre halogatta a végső lépést. Heck, aki ebben a szörnyű zűrzavarban egy kis nyugalomra vágyott, olyasmit tett, amit soha életében: az egyik gondozóval kiment horgászni a Landwehr Kanalra, és miközben „végiggondolták a dolgokat”, fogtak két csukát.

Ezen a napon Fritz Kraft, a városi földalatti igazgatója, találkozott Berlin polgármesterével. Julius Lipperttel. A polgármester néhány realisztikus utasítást adott Kraftnak és a földalatti többi jelen lévő vezetőjének. „Ha

elsőnek a nyugati szövetségesek érkeznek a városba – mondta Lippert a jelenlévőknek –, adják át nekik épségben a földalatti berendezéseit. Ha viszont az oroszok érnek ide előbb… – itt egy pillanatnyi szünetet tartott, majd felsóhajtott –, akkor pusztítsanak el belőle, amennyit csak lehet.” Hasonló utasítást kaptak néhány automata telefonközpontban is. A bukowi telefonközpont szerelőit is utasították, hogy inkább semmisítsék meg a berendezéseket, semhogy azok az oroszok kezére jussanak. Herbert Magder főkarbantartó azonban egyszerre ráébredt: azt senki nem mondta meg, hogyan. Magder legjobb tudomása szerint egyetlen telefonközpontot sem pusztították el. Csaknem valamennyi folyamatosan dolgozott a csata egész ideje alatt.

Hitler „felégetett föld” politikájának szellemében a gyárakat is le kellett volna rombolni. Georg Henneberg professzor, a Schering művek charlottenburgi vegyi részlegének vezetője emlékezete szerint a telep igazgatója összehívta az összes vegyészt, és felolvasott egy frissen érkezett parancsot. Eszerint, ha az ellenség közelebb ér, a víz-, gáz- és elektromos berendezéseket, valamint a kazánokat, meg kell semmisíteni. Henneberg főnöke felolvasta a parancsot, majd rövid szünet után így folytatta: „Nos, uraim, most tudják, mit *nem* tehetnek meg”. Elköszönt a beosztottaitól, és érintetlen állapotban bezárta az üzemet. „Úgy köszöntünk el egymástól, hogy a viszontlátásra, ha máshol nem, a másvilágon” – emlékezett Henneberg.

A berliniek egy másik okból is évekig emlegetik majd ezt az április huszadikát. Ezen a napon – a Führer születésnapja tiszteletére-e, vagy a közeledő végkifejletre való tekintettel, nem tudni, a kormányzat extra „válságfejadag” élelmiszert osztott ki az éhező lakosságnak. Jürgen-Erich Klotz, huszonöt esztendős félkarú veterán emlékezete szerint a különleges fejadagban volt szalonna, vagy kolbász, rizs, vagy dara, száraz lencse, bab vagy borsó, egy doboz zöldségkonzerv, cukor, kávé, egy kis csomag pótkávé és némi zsír. Bár ezen a napon csaknem öt óra hosszat tartott a légitámadás, a háziasszonyok mégis kimerészkedtek, hogy átvegyék az extra fejadagot. Az élelmiszer nyolc napra szólt, és mint mondták: „Ezzel a fejadaggal megyünk a mennyekbe”. Ez a poén egyszerre terjedt el Berlin-szerte. Az extra fejadagot úgy is nevezték el: *Himmelfahrts-rationen* – a mennybemeneteli fejadag.

*

Gressénél, az Elbától északra, megérkezett Dixie Deans tizenkét ezer hadifogoly-társa számára a Vöröskereszt csomagja. Deans megtette a szükséges előkészületeket. Még arra is rávette Ostmann ezredest, a táborparancsnokot, engedje be a brit repülőket Lübeckbe a Nemzetközi Vöröskereszt központjába, hogy a szállítás meggyorsítása végett ők vezethessék a teherkocsikat. Az emberoszlopok ellepték a város körüli utakat, ahol a csomagosztás folyt. „Fejenként két csomag jár" – közölte előre Deans. „A hír valósággal felvillanyozta az embereket – emlékezett később Calton Younger repülő őrmester. – A csomagok érkezése igazi csodaként hatott, és az emberek azon nyomban szentté avatták Deanst."

Deans egyik oszloptól a másikhoz hajtott torzult kerekű ócska kerékpárján, figyelte, hogy mindenki megkapja a maga csomagját, és figyelmeztette az éhségtől félholt foglyokat, akik az utóbbi időben nyers zöldségen tengődtek, hogy ne egyenek túl sokat. „Tegyetek el minél többet – mondta –, mert nem tudni, mit tartogat még számunkra a német." Deans ennek ellenére látta, hogy a legtöbben úgy falnak, mintha ez lenne az utolsó étel, amit magukhoz vehetnek. Geoffrey Wilson repülő őrmester farkasként vetette rá magát a csomagjára. Volt benne marhakonzerv, keksz, csokoládé, és mindenek lelett százhúsz cigaretta. Falt, mint egy őrült, cigarettázott, mint egy őrült. Mint mondta: „inkább halok meg jóllakottan, mint éhesen."

Éppen ettek, amikor a brit repülők rájuk akadtak. Kilenc Typhoon vadász. Néhány kört írtak le a foglyok feje fölött, aztán Wilson emlékei szerint – mint valami álomban, leborítottak, és megindultak lefelé. „Jóságos ég! – kiáltott valaki. – Ezek értünk jönnek!" Az emberek vad sietséggel szétugrottak. Egyesek előrángatták a színes azonosító jelzőszalagjaikat, amelyeket ilyen esetre tartogattak. Mások beugrottak az árkokba, befeküdtek a falak mögé, csűrökbe menekültek, vagy magában a városban kerestek menedéket. De sokan elkéstek. A Typhoonok egymás után lecsaptak, rakétákat lőttek ki és bombákat dobtak le az oszlopokra. „A bajtársaitok vagyunk! A bajtársaitok vagyunk!" – ordították az emberek. Nyolc gép csapott le rájuk, a kilencedik, úgy látszik, rájött, hogy tévedett, és gyorsan felemelkedett. Alig néhány perc alatt történt az egész. Hatvan hadifogoly maradt a földön holtan. Egy csomóan megsebesültek, sokan közülük később, a német kórházakban haltak bele sérüléseikbe.

Deans valósággal belebetegedett a kétségbeesésbe e vérontás láttán. Azonnal parancsot adott, hogy azonosítsák a halottakat. Néhány holttest

szinte a felismerhetetlenségig szétroncsolódott. „Csak néhány csonk és húsdarab, ennyi volt, amit a sírba lapátoltunk” – emlékezett később.

Amint a halottakat eltemették, a sebesülteket pedig beszállították a német kórházakba, a hideg és elszánt Deans odakerékpározott Ostmann ezredes ideiglenes parancsnokságára. Ezúttal mellőzte a katonai tiszteletadást. „Ostmann – mondta –, azt akarom, hogy írjon nekem egy igazolványt, amellyel eljuthatok a brit vonalakig. Ez a dolog nem ismétlődhet meg még egyszer.”

Ostmann meglepetten nézett Deansre. „Mr. Deans – mondta ezt én nem tehetem.”

Deans keményen rászegezte a tekintetét. „Nem tudhatjuk, kik fognak előbb utolérni bennünket, a britek vagy az oroszok – figyelmeztette Ostmannt. – Nekünk tökmindegy, ki szabadít fel bennünket. De maga kinek adná meg magát inkább? – nézett egyenesen Ostmann szemébe. – Valahogy az az érzésem, magára nem vár valami nagy jövő az oroszok alatt.” Itt elhallgatott, megvárta, amíg Ostmann lenyeli ezt a falatot, aztán nyugodtan megismételte: „Ezredes, írja meg azt az úti igazolványt.”

Ostmann leült az asztalhoz, és a Wehrmacht hivatalos papírján megírt egy engedélyt, amellyel Deans áthaladhat az ellenséges területen. „Nem tudom, hogy jut át a frontvonalakon – mondta Deansnek –, de odáig mindenesetre eljuthat ezzel.” „Szeretném magammal vinni Charlie Gumbach őrt” – tette hozzá Deans. Ostmann gondolkodott egy percet, aztán rábólintott: „Rendben” mondta, és kiállított egy papírt Gumbachnak is. „Ezenkívül jól jönne egy kerékpár, amelyik nem esik szét”. Ostmann felnézett rá, vállat vont, és megígérte, hogy ezt is elintézi. Deans, mielőtt elhagyta az irodát, még annyit mondott: „Ígérem, vissza fogok jönni Charlieval, hogy kivigyem innen az embereimet – mondta, aztán feszesen tisztelgett. – Köszönöm, ezredes.” Az ezredes is tisztelgett. „Köszönöm, Mr. Deans”.

Azon az éjszakán a lehetetlent nem ismerő Dixie Deans, Charlie Gumbach német tizedes kíséretében nekivágott a hosszú útnak a brit vonalak felé.

*

Alkonyatkor Konyev, aki térkép én izgatottan figyelte, amint Zsukov harckocsijai Berlin felé vágtatnak, még jobban sürgette az embereit. „Ne aggódjék a szárnyak miatt, Pavel Szemjonovics – mondta Ribalko vezérezredesnek, a 3. gárda harckocsihadsereg parancsnokának. – Ne aggódjék, hogy elszakad a gyalogságtól. Csak nyomás, előre.” Évekkel

később Konyev megjegyezte: „Abban a pillanatban tudtam, mire gondolnak a harckocsizó parancsnokaim. Belehajtanak bennünket ebbe a résbe, arra kényszerítenek, hogy fedezetlen szárnyakkal haladjunk előre. Mi lesz, ha a németek elvágnak és hátba támadnak bennünket?” A magas Konyev megütögette marsalli váll-lapjait, és azt mondta: „Én is ott leszek. Ne aggódjanak. Az én figyelőállásom a kellős középen fog haladni magukkal.” Ribalko és D. D. Leljusenko vezérezredes, a 4. gárda harckocsihadsereg parancsnoka kiválóan teljesítette feladatát: a szovjet harckocsizók egyetlen csapással, amely hasonlított az amerikai 2. és 5. páncéloshadosztálynak az Elba irányába végrehajtott támadásához, kettévágták az ellenséget, bár, mint Ribalko megjegyezte, akadtak a hátukban fel nem morzsolt német hadosztályok. Ribalko huszonnégy óra alatt, folytonos harc közben, harmincnyolc mérföldet tett meg. Leljusenko harckocsijai huszonnyolc mérföldig jutottak. Ribalko most diadalmasan telefonált Konyevnek: „Marsall elvtárs, Zossen külvárosában harcolunk”. Az 1. Ukrán Front alakulatai ekkor már csupán tizennyolc mérföldnyire voltak Berlintől.

*

Zossenben megszólaltak a szirénák. Úgy látszott, a szovjetek huszonnégy órán belül elérik a főhadiszállást, ezért parancs érkezett a kiürítésre. A legfontosabb tisztek már átvonultak az új vezetési pontra, Potsdam közelébe. A személyzet többi tagja, az írógépekkel, titkosító gépekkel, széfekkel és ládákba csomagolt okmányokkal felkerült a buszokra és teherautókra. Ahogy folyt a csomagolás és a rakodás, az emberek idegesen fel-alá járkáltak, legszívesebben már indultak is volna. Erich Dethleffsen tábornok szerint, aki Krebs után átvette az OKH vezérkari főnökének helyettesi posztját, ebben a helyzetben kiváló célpontot nyújtottak az ellenség légierejének. A konvojok nem sokkal besötétedés után indultak Bajorország felé. Dethleffsen, aki Berlin felé tartott, hogy részt vegyen a Führer éjszakai megbeszélésén, örömmel látta a Luftwaffe gépeit, amint a feje fölött dél felé tartottak. Később a megbeszélésen hallotta, hogy egy Luftwaffe-tiszt beszámolt Hitlernek a Zossen felé dőrenyomuló szovjet harckocsik ellen intézett sikeres támadásról. Valójában a Luftwaffe repülő iszonyúan melléfogtak: azok a „szovjet harckocsik” az OKH parancsnokságának dél felé tartó buszai és teherautói voltak. A német gépek saját oszlopukat lőtték.

*

Április 20. éjfél. Heinrich dühösen tanulmányozta a térképeit, és megpróbálta elemezni a helyzetet. Egyik félelme pár órával korábban beteljesedett: már nemcsak a Visztula-hadseregcsoport parancsnoki teendőit kellett ellátnia, hanem Berlinét is. Amint megkapta a parancsot, csaknem nyomban felhívta Reymannt, és közölte vele, hogy a városban egyetlen hidat sem szabad felrobbantani. Reymann panaszkodott, hogy a város amúgy is védtelen, miután a Volkssturm-osztagok javát kivitték a védelmi gyűrűkre. Heinrich tudott a dologról. Mi több, most utasította Reymannt, hogy küldje ki a Volkssturm maradékát is. „Reymann – kiáltotta ingerülten Heinrici –, hát nem érti, mit próbálok elérni? Azt akarom, hogy a harcok mindenképp a városon *kívül* folyjanak, ne a városon belül."

Heinrich tudta, hogy Berlin az adott körülmények között védhetetlen. Esze ágában sem volt, hogy csapatait engedje visszavonulni a város belsejébe. A harckocsik úgysem lennének képesek ott manőverezni. Az épületek megakadályozzák a tüzérség alkalmazását: az ágyúknak nem lenne kilövésük. Ráadásul, ha a városban vennék fel a harcot, az óhatatlanul iszonyú veszteséggel járna civil lakosság körében. Heinrich minden áron el akarta kerülni az utcai harcok borzalmát.

Heinrich az adott pillanatban főképp Busse hadseregéért aggódott. Biztos volt benne, hogy ha nem húzódik vissza elég gyorsan, be fogják keríteni. Ma kora reggel, mielőtt kiment volna a frontra. Heinrici, üzenetet hagyott az OKH vezérkari főnökének, Krebsnek: „Ha Busse hadseregét nem vonják hátra haladéktalanul, semmiféle felelősséget nem vállalok a helyzetért. Mondják meg neki, és közölje ezt a Führerrel is."

Aztán végigjárta az egész frontot. Mindenütt a széthullás jeleivel találkozott. Látta, hogy „az utak tele voltak a menekültek kocsijaival, melyek között gyakran bukkantak fel katonai járművek is." Legelőször olyan csapatokkal találkozott, amelyek nyilvánvalóan visszavonultak. Útban Eberswalde felé megjegyezte: „Nem találkoztam egyetlen katonával sem, aki ne esküdözött volna: parancsa van, hogy lőszert, üzemanyagot vagy hasonlót szerezzen a hadtápterületen." Heinrich rémülten tapasztalta mindezt, és haladéktalanul akcióba lépett. Eberswaldétól északra északnyugat felé tartó embereket állított meg, „akik azt hajtogatták, hogy hadosztályukat Joachimsthal közelében szervezik újjá." Heinrici feltartóztatta, és Eberswalde közelében újrarendezte őket. Ugyanabban a körzetben egy csatorna átkelőhelyén kirakodás közben rátalált a 4. SS

rendőrhadosztály egyes részeire. „Frissen szervezett, fiatalokból álló alakulat volt, akik azonban csak részben voltak felfegyverezve. Korábban azt mondták nekik, majd Eberswaldéban kapnak fegyvereket.” Innen délre az utak zsúfolásig tele voltak civilekkel és katonákkal. Heinrich kiszállt a kocsijából, és megparancsolta a tiszthelyetteseknek, hogy fordítsák vissza az embereiket. „Menjenek vissza a frontra” – mondta.

Schönholz városban alacsonyabb rendfokozatú tiszteket látott, akik nem csináltak semmit, csak nézelődtek. Heinrici keményen megparancsolta nekik, hogy építsenek ki egy vonalat a szétszórt csapatok elfogására. A Schönholz és Trampen közötti erdők tele voltak pihenő vagy visszavonuló csapatokkal. Állítólag nem kaptak semmi parancsot vagy megbízatást.” Egy másik körzetben találkozott „egy felderítőszakasszal, amely a parkoló járművek körül pihengetett.” Heinrich megparancsolta, hogy az alakulat haladéktalanul vonuljon Biesenthalba, és foglalja vissza ezt a fontos útkereszteződést. Heinrich későbbi visszaemlékezése szerint Eberswalde körül akkora zűrzavar uralkodott, hogy senki sem tudta megmondani neki, létezik-e még egyáltalán a front. Éjfélre azonban helyreállította a rendet a körzetben, és friss parancsokat adott ki.

Az világos volt, hogy csapatai nincsenek kellőképpen feltöltve, felfegyverezve, gyakran hiányzott a megfelelő vezetés, és így a frontot nem lehet sokáig tartani. Északon von Manteuffel 3. páncéloshadserege némi sikert ért el Rokosszovszkijjal szemben, de csak idő kérdése volt, mikor kényszerül ő is visszavonulni.

12:30-kor felhívta Krebst. Elmondta neki, hogy szinte lehetetlen úrrá lenni a helyzeten. Különösen az LVI. páncéloshadtestet emlegette, amelyet a szovjetek „az ellenlökések ellenére egyre hátrább szorítottak”. A helyzet ebben a körletben „robbanásig feszült”. Napközben kétszer is személyesen beszélt Krebsszel a 9. hadsereg gyorsan romló helyzetéről. Krebs minden alkalommal átadta neki a Führer döntését: „Busse feladata, hogy tartsa az Oderát.” Heinrici most ismét Busse védelmére kelt.

„Újra meg újra megtiltották számomra, hogy a 9. hadsereget visszavonjam. Most ezt a leghatározottabban követelem, mielőtt még késő lesz – mondta Heinrici Krebsnek. – Hangsúlyoznom kell: nem makacsságból vagy jogosulatlan pesszimizmusból tagadom meg a Führer parancsát. Mindabból, amit Oroszországban tettem, tudhatja, hogy nem

adom fel könnyen. Most azonban okvetlenül lépni kell, hogy megmentsük a 9. hadsereget a megsemmisítéstől."

„Azt a parancsot kaptam – mondta –, hogy a hadseregcsoport tartsa a front vonalát a jelenlegi helyzetben, minden lehető eszközzel szorítsa ki az ellenséget és zárja be a rést a 9. hadsereg és Schörner között a déli szárnyon. Sajnálom, amit mondanom kell, de ez a parancs nem teljesíthető. A hadműveletnek a legkisebb esélye sincs a sikerre. Követelem, hogy hagyják jóvá a 9. hadsereg visszavonását. Magának a Führernek is ez az érdeke."

„Egyszerűen azt fogom tenni – folytatta Heinrici –, hogy odamegyek a Führerhez, és megmondom neki: «Führerem, mivel ez a parancs veszélyezteti az ön biztonságát, nincs semmi esélye sikerre, és lehetetlen teljesíteni, kérem, mentsen fel a parancsnokság alól, és nevezzen ki erre a posztra valaki mást. Akkor akár népi rohamosztagosként teljesíthetném a kötelességemet, és harcolhatnék az ellenséggel.»" Heinrici nyílt kártyákkal játszott: közölni akarta elöljárójával, hogy kész inkább a legalacsonyabb rangban harcolni, minthogy egy olyan parancsot teljesítsen, amely csak felesleges emberáldozatokkal jár.

„Tényleg azt akarja, hogy ezt továbbítsam a Führernek?" – kérdezte Krebs. „Követelem" – hangzott Heinrici rövid válasza. – „A vezérkari főnököm és a hadműveleti tisztjeim a tanúim."

Nem sokkal később Krebs visszahívta. A 9. hadsereg feladata továbbra is az, hogy tartsa az állásait. Ugyanakkor minden bevethető erővel meg kell kísérelni bezárni a rést Schörner felé a déli szárnyon, és „helyreállítani az összefüggő frontot". Heinrici tudta, hogy ezzel a 9. hadsereg sorsa megpecsételődött.

*

A Führerbunkerben Hitler éjszakai katonai tanácskozása hajnali háromkor ért véget. A tanácskozás során Hitler a német 4. páncéloshadsereget, amelyet Konyev a támadás első napján szétzúzott, azzal vádolta, hogy minden baj az ő számlájukat terheli. Árulással vádolta a hadsereget. „Führerem – szólt megdöbbenve Dethleffsen tábornok –, ön csakugyan azt hiszi, hogy a hadsereg vezetése árulást követett el?" Hitler szánakozó tekintettel nézett Dethleffsenre, „mintha csak egy őrült tehetne fel ilyen ostoba kérdéseket." Aztán így felelt: „Minden veszteségünknek, amit keleten elszenvedtünk, a hitszegés az oka, semmi más, mint a hitszegés."

Amikor Dethleffsen távozni készült, belépett Walter Hewel nagykövet, aki Ribbentropot képviselte a külügyminisztérium részéről Arca nagyon gondterhelt volt. „Führerem, van-e valami parancsa a számomra?" – kérdezte, majd kis szünet után hozzátette: „Ha bármit is el akarunk érni diplomáciai szinten, legfőbb ideje, hogy lépjünk." Dethleffsen szerint Hitler „halk, teljesen elváltozott hangolt így szólt: «Politika. Semmi közöm többé a politikához. Egyszerűen undorodom tőle.»" Azzal az ajtó felé indult – „lassan, fáradtan, ernyedt léptekkel." Aztán megfordult, és azt mondta Hewelnek:" Ha meghalok, akkor majd eljátszadozhatnak a politikával." „Azt hiszem, nekünk most tennünk kell valamit" – felelte sürgetően Hewel. Majd amikor Hitler az ajtóhoz ért, a lehető legkomolyabb hangon hozzátette: *„Führerem, öt másodperc múlva éjfél"*. Hitler mintha nem is hallotta volna.

HARMADIK FEJEZET

A hang, amit a berliniek valaha is hallottak nem hasonlított semmire, nem hasonlított sem a zuhanó bombák sivítására, sem a légelhárító ágyúk ugatására. A Hermannplatzon, a Karstadt áruház előtt sorakozó vásárlók csodálkozva füleltek mély, átható hang volt; mely valahonnét a messziségből indult, de gyorsan erősödött, mígnem valami borzalmas, fülhasító sivításba ment át. A bevásárlók egy pillanatig megbabonázva álltak. Aztán a sorok hirtelen szétszakadtak, szétszóródtak. De már késő volt. A tüzérségi lövedékek, az elsők, amelyek elérték a várost, becsapódtak a téren. Az áruház bedeszkázott homlokzatára szétszaggatott testrészek zuhantak. Az utcákon jajveszékelő férfiak és nők hevertek, végső vonaglásban. Április 21. szombat délelőtt tizenegy óra harminc perc volt. Berlin frontvárossá vált.

Ettől fogva a lövedékek csak úgy záporoztak mindenfelé. A városközpontban lángnyelvek lobbantak a házak tetején. A tüzérségi tűztől meggyengült épületek összeomlottak. Az utcán felborult gépkocsik lángoltak. Találat érte a Brandenburgi kaput, a párkányzat egy része lezuhant. A gránátok végigszántották az Unter den Lindent. A már romokban heverő királyi palota ismét lángra lobbant Kigyulladt a Reichstag is. A gerendák, amelyek valamikor a kupolát tartották, beomlottak, és a

magasból vasdarabok záporoztak alá. Az emberek tébolyodottan rohantak a Kurfürstendammon, elhajigálva táskát, csomagot, és vadul dörömböltek a bezárt kapukon. Az utca állatkert felőli végén telitalálatot kapott egy versenyistálló. Az állatok nyerítése egybevegyült az emberek jajveszékelésével. Egy pillanattal később a lovak kiszabadultak az égő pokolból, és lángoló sörénnyel és farokkal vágtattak végig a Kurfürstendammon.

A sortüzek kíméletlen módszerességgel zúdultak egymás után a városra. Max Schnetzer, a *Der Bund* című svájci lap tudósítója, a Brandenburgi kapu mellett állva megállapította, hogy a kormányzati negyedben, a Wilhelmstrassén, öt másodpercenként csapódott be egy-egy lövedék. Aztán következett egy fél- vagy egyperces szünet, majd újra zuhogni kezdtek a lövedékek. Arról a helyről, ahol az újságíró állt, a Friedrichstrasse állomás irányában tüzeket látott az ég felé törni. „Mivel a füst és a köd elnyeli a fényt – írta később –, a látvány olyan, mintha a felhők lángolnának."

A lövöldözés ugyanilyen heves volt a város többi pontján is, Wilmersdorfban Ilse Antz, az anyja és a nővére úgy érezte, a házuk szinte imbolyog. A két lány a földre vetette magát. Az anyjuk belekapaszkodott az ajtófélfába, és csak siránkozott: „Istenem! Istenem! Istenem!" Neuköllnben, Dora Janssen az ablakon át figyelte, amint férje, a Wehrmacht őrnagya lemegy a bejáróhoz, a kocsijához. A tisztiszolgája kinyitotta a kocsi ajtaját, és abban a pillanatban egy lövedék „a szó szoros értelmében darabokra tépte". Amint a por leülepedett, az asszony látta, hogy a férje még ott áll a kocsi mellett, a fejét feltart ja, de az arcát fájdalom torzítja el. Frau Janssen odarohant az őrnagyhoz, és azt látta, hogy a nadrágjának egyik szárát átitatja a vér, kicsordul a cipőjéből, és végigömlik a kövezeten." Később, amikor a férjét hordágyra tették és elvitték, azon vette észre magát, hogy különös érzés viaskodik benne. Az járt a fejében: „Milyen szálegyenesen állt ott, a sebesülése ellenére. Igazi tiszt."

Nem sokkal távolabb egy másik tiszt figyelte az eseményeket, aki soha nem hitte volna, hogy az oroszok képesek ilyen közel jönni. Gotthard Carl századost, a Luftwaffe fanatikus könyvelőjét, aki még a családját is Hitler-üdvözlettel köszöntötte, egyre jobban elfogta az aggodalom. Ahogy az oroszok mind közelebb értek, Carl makulátlan egyenruhája nemhogy vesztett volna ragyogásából, ellenkezőleg, még feltűnőbb lett. A felesége, Gerda – bár soha nem mondta volna – úgy találta: Carl kimondottan

nevetséges a díszegyenruhájában, az arany mandzsettagombjaival és az elértéktelenedett kitüntetésszalagok sorával. Ezekben a napokban sem vált meg pecsétgyűrűjétől, amelyen egy horogkereszt volt gyémántokból kirakva.

Gotthard Carl azonban tökéletesen tisztában volt vele, milyen irányt vesznek az események. Amikor délben hazatért Tempelhofból, az irodájából, a szokásos karlendítéssel és Heil Hitlerrel köszöntette a feleségét, majd néhány utasítást adott az asszonynak. „Most, hogy megkezdődött az ágyúzás – mondta neki –, menj le a pincébe, és maradj állandóan ott. Azt akarom, hogy pontosan a pince bejáratával szemben ülj." Gerda megdöbbenve nézett rá. Ő úgy érezte, az a legkevésbé biztos hely. De Gotthard ragaszkodott az elgondolásához. „Azt hallottam, hogy más városokban az oroszok lángszóróval léptek be a pincékbe, és a legtöbb ott lévőt elevenen megégették. Én azt akarom, hogy közvetlenül a pinceajtó előtt ülj él, hogy az oroszok először veled végezzenek. Így nem kell végigvárnod, amíg te kerülsz sorra." Aztán szó nélkül kezet szorított a feleségével, náci módra fellendítette a karját, és kiment a házból.

Gerda kábultan követte férje utasításait. Ott ült jóval az óvóhely többi lakója előtt, karnyújtásnyira a bejárattól, és míg az ágyútűz tombolt a fejük felett, ő egyre imádkozott. Azóta, hogy megesküdtek, most először fordult elő, hogy Gotthardot nem foglalta imájába. Délután, abban az órában, amikor a férje haza szokott érkezni, Gerda, dacolva ura parancsával, felmerészkedett. A pincéből. A félelemtől reszketve várt egy darabig, de Gotthard nem tért vissza. Gerda soha többé nem látta viszont.

Amint a légibombázás véget ért, nyomban megkezdődött a tüzérségi tűz. A nyugatiak utolsó, háromszázhatvanharmadik légicsapását az amerikaiak 8. repülőezrede mérte Berlinre 9:25-kor. Az amerikaiak és a britek negyvennégy hónapon át verették a Nagy B-t, ahogy az amerikai repülők nevezték. A berliniek az öklüket rázták a bombázók felé, és gyászolták elveszített barátaikat és hozza tartozóikat, lerombolt házaikat. Igaz, haragjuk, mint maguk a bombák, személytelen volt, olyanok ellen irányult, akiket soha nem láttak, és nem is fognak látni. Az ágyúzás más volt. Ezt olyan ellenség zúdította a városra, amely ott állt a kapuk előtt, és amellyel hamarosan szembe fognak találkozni.

De volt még egy különbség. A berliniek megtanulták, hogyan lehet együtt élni a bombázással, és igazodni a légitámadások csaknem percre pontos

menetrendjéhez. A legtöbb ember a zuhanó bomba sivításából nagyjából meg tudta mondani, hol lesz a becsapódás. Sokan annyira hozzáedződtek, hogy gyakran azt a fáradságot sem vették, hogy óvóhelyet keressenek. A tüzérségi tűz veszedelmesebb volt. A lövedékek váratlanul és kiszámíthatatlanul csapódtak be. A pengeéles repeszek minden irányban szerteröpködtek, és gyakran az eredeti robbanás helyétől jóval távolabb csapódtak be.

Hans Wulle-Wahlberg újságíró egy alkalommal épp keresztülvágott a Potsdamer Platzon, amikor gránáttűzbe került. A téren mindenütt halottak és haldoklók hevertek. Volt, akikkel a légnyomás végzett, „mely szétszakította a tüdejüket." Ahogy most megpróbált félreugrálni a lövedékek elől, hirtelen átvillant rajta, hogy a berlinieknek, akik eddig összefogtak a közös ellenség, a bombázók ellen, „most nem volt idejük, hogy a halottakkal és sebesültekkel törődjenek. Mindegyiküket túlságosan elfoglalta, hogy mentse a saját bőrét."

A könyörtelen ágyútűz kiszámíthatatlan volt. Céltalanul és szünet nélkül tombolt, és napról napra erősödött. Az aknavetők és a rakétavető *katyusák* fülhasogató sivítása is csatlakozott a zenebonához. A legtöbb ember az ideje nagy részét a pincékben, légópincékben, bunkerekben és földalatti-állomásokon töltötte. Az emberek elvesztették időérzéküket. A napok összemosódtak a félelemtől, a zűrzavartól, a halálos veszedelemtől. Azok a berliniek, akik április 21-ig gondosan vezették naplójukat, hirtelen összekeverték a dátumokat. Sokan azt írták, hogy az oroszok április 21-én vagy 22-én már a város központjában jártak, holott akkor még csak a külvárosokban harcoltak. Rettegésüket az oroszoktól gyakran bizonyos bűntudat is fokozta. A németek között legalább egyesek tudtak róla, mit műveltek a német csapatok szovjet földön, és tudtak azokról a titkolt szörnyűségekről, amelyeket a Harmadik Birodalom a koncentrációs táborokban elkövetett. Ahogy az oroszok egyre közeledtek. Berlin fölött olyan lidérces félelem sűrűsödött össze, amilyet egyetlen város sem élt meg Karthágó elpusztítása óta.

Elfriede Wassermann és férje Erich az Anhalter vasútállomás közelében, egy nagy bunkerban kapott menedéket. Erich 1943-ban az orosz fronton elvesztette a bal lábát, és csak mankóval tudott közlekedni. Hamar felismerte a tüzérségi tűz hangját, és sürgette a feleségét, hogy siessen le a bunkerba. Elfriede két bőröndbe és két másik nagy csomagba pakolta össze

minden holmijukat. Saját ruhái fölé odatette Erich régi katonanadrágját, majd mindennek a tetejére becsomagolta saját gyapjúkabátját és a bundáját. Mivel férjének mindkét kezére szüksége volt a mankózáshoz, Elfriede az egyik csomagot a férje hátára, a másikat a mellére szíjazta. Az egyik csomagban élelem volt: egy kis keményre száradt kenyér, meg néhány hús- és zöldségkonzerv. Az egyik bőröndbe Elfriede eldugott egy nagy köcsög vajat.

Mire elérték az Anhalter állomást, a bunker már dugig megtelt.

Elfriede végre talált egy kis helyet maguknak a lépcsősor aljában. Egyetlen gyenge fényű lámpa lógott a fejük fölött. A homályban látni lehetett, hogy az emberek zsúfolásig megtöltöttek minden talpalatnyi területet és minden lépcsőfokot. A bunkerban elképzelhetetlen viszonyok uralkodtak. A felső szint sebesülteknek volt fenntartva, jajgatásuk éjjel-nappal betöltötte a bunkert. A vécéket nem lehetett használni, mert nem volt víz, minden tele volt ürülékkel. A bűz orrfacsaró volt, de Elfriede és Erich egy idő után már nem is érezte. Órákat töltöttek teljes apátiában, alig váltva egy-egy szót, anélkül, hogy tudomásuk lett volna, mi történik odakint.

Egyetlen dolog hatolt el tudatukig: az állandó gyereksírás. Sok szülőnek elfogyott az élelmiszer- és tejtartaléka. Elfriede látta, amint „a felső emeletről lehoztak három éhen halt csecsemőt.” Elfriede mellett egy fiatalasszony ült, egy három hónapos csecsemővel. Elfriede egyszerre azt vette észre, hogy a gyerek már nincs az asszony karjában. Ott feküdt a betonpadlón Elfriede közelében, holtan. Az anyja teljesen érzéketlennek látszott. Akárcsak Elfriede „Csak annyit láttam – emlékezett később –, hogy a gyerek halott de semmi megrendülést nem éreztem.”

A Potsdammerstrassén tűz alá került a Turistaügyi Hivatal. A negyvennégy helyiségből álló föld alatti óvóhelyen több mint kétezer ember zsúfolódott össze, és Margarete Promeistnek, az óvóhely felügyelőjének bőven akadt dolga. A civilek mellett legutóbb ide érkezett két zászlóaljnyi népfelkelő is, mert, mint Margaretének mondták, „az oroszok egyre közelebb érnek.” Az agyon hajszolt Margarete szinte boldogan fogadta, amikor egy barátnője felhívta, és felajánlotta, hogy valami élelmet visz neki, most, ahogy végigjárta az óvóhelyet, behoztak az utcáról negyvennégy sebesült civilt. Margarete odasietett, hogy szemügyre vegye a sérülteket. Az egyiken már nem lehetett segíteni – ez volt az az asszony, aki azért jött,

hogy élelmet hozzon neki. Margarete leült a halott mellé, és „szinte irigyelte nyugodt, békés mosolyát. Ő már megmenekült a mi *via dolorosá*nktól.”

Az emberek többsége a csata idejére a föld alá menekült, eközben Hans Miede gyógyszerész Charlottenburgban, a Bismarckstrasse 61. alatti nyilvános óvóhely légóőrszemeként a körletét vigyázta Miközben a gránátok ott robbantak körülötte, ő az óvóhellyel szem közti épület falán látható plakát feliratát nézte. A hatalmas betűkkel nyomtatott szöveg szerint VIRRADAT ELŐTT A LEGSÖTÉTEBB.

Dr. Rudolf Hückel számára a napkelte még igen messze volt A kitűnő kórboncnok felesége, Annemarie, hetek óta csupa aggodalom volt férje állapota miatt. Úgy látta, férje közel jár az ideg összeroppanáshoz. Pár napja megmutatott a feleségének egy ciánkapszulát, amelynek halálos hatását ecetsav hozzáadásával fokozta. Azt mondta, ha a helyzet Berlinben tovább romlik, mindketten öngyilkosságot fognak elkövetni. Azóta Frau Hückel nap mint nap látta, hogy „a háború szörnyűsége, értelmetlensége, a Hitler elleni düh kiöl minden jót” az urából. Most Dr. Hückel a türelme határához ért. Miután órákon át hallgatta a lövedékek süvítését, hirtelen felugrott, az ablakhoz rohant, és teli torokból kiordított: „*Der Kerl muss emgebracht werden!*” – Azt a fickót le kell puffantani!

*

Hitler a mutatóujjával a térképre bökött. „Steiner! Steiner! Steiner!” – ordította. A Führer megtalálta a megoldást. Felix Steiner, a fegyveres SS tábornoka és csapatai haladéktalanul indítsanak támadást eberswaldei állásaikból Manteuffel 3. páncélos hadseregének szárnyán, aztán nyomuljanak tovább délre, és vágják el a Berlint támadó oroszokat. Steiner támadása elzárja így a rést, amely akkor nyílt, amikor Busse 9. hadseregének északi szárnya összeomlott. Hitler térképén mindez briliáns hadműveletnek látszott. Zsukov támadásának éke az Oderára támaszkodik, hegye pedig egyenest Berlinnek szegeződik. Zsukov északi szárnya mentén egy kis zászló jelezte Steiner hadseregcsoportját. Hitler ismét visszanyerte magabiztosságát: Steiner ellentámadása helyreállítja az érintkezést a 3. és a 9. hadsereg között.

A Führer elgondolásának egyetlen gyengéje volt csupán. Steiner gyakorlatilag nem rendelkezett csapatokkal. Heinrici korábban úgy határozott, hogy Steiner parancsnoksága alá helyezi a 9. hadsereg azon alakulatait, amelyeket az oroszok támadása észak felé lökött. Sajnos a

fronton kialakult általános zűrzavar és az időhiány következtében nem sikerült kellő erőket összegyűjteni ahhoz, hogy Steiner csoportosítása működőképes legyen. Az igazat megvallva, a Steiner-féle csoport nem létezett. A nevével jelzett zászlócska azonban ott díszelgett Hitler térképén.

Hitler most felhívta Steinert. „Ha jól emlékszem – mondta Steiner –, a hívás reggel fél kilenc és kilenc között ért el. Hitler szó szerint a következőket mondta: Steiner, van magának tudomása arról, hogy a birodalmi marsallnak [Göring] van egy saját magánhadserege Karinhallnál? Ezt az alakulatot haladéktalanul fel kell oszlatni, és az embereket harcba kell küldeni.» Miközben azon igyekeztem, hogy megfejtsem, mit is akarhat mondani, ő folytatta. « Minden hadrafogható embert Berlin és a Balti-tenger között, egészen Stettinig és Hamburgig össze kell vonni ebbe a támadásba, amelyet most elrendeltem.» Amikor tiltakozásul jelentettem, hogy a rendelkezésemre álló csapatok tapasztalatlanok, és megkérdeztem, pontosan hol lesz ez a támadás, a Führer nem válaszolt. Egyszerűen letette a kagylót. Fogalmam sem volt, hol, mikor és miféle erőkkel kell megindítanom a támadást.”

Steiner felhívta Krebst, elmagyarázta neki a helyzetet, és közölte az OKH vezérkari főnökével, hogy nincsenek csapatai. „Aztán Hitler visszahívott, úgy hogy a beszélgetés félbeszakadt. Éppen azt magyaráztam Krebsnek, hogy a csapataim teljesen tapasztalatlanok, és egyáltalán nincsenek nehézfegyvereink. Hitler erre hosszú prédikációt tartott nekem, és azzal fejezte be: «Majd meglátja, Steiner. Majd meglátja. Az oroszok Berlin kapujában fogják elszenvedni legsúlyosabb vereségüket.» Erre közöltem vele, hogy a berlini helyzet reménytelen. Egyszerűen nem vett tudomást rólam.”

Nem sokkal később Steiner megkapta a hivatalos parancsot a támadásra. Ennek utolsó bekezdésében a következő állt: „Kifejezetten megtiltom a hátrálást nyugat felé. Azokat a parancsnokokat, akik nem engedelmeskednek feltétel nélkül ennek a parancsnak, haladéktalanul le kell tartóztatni, és agyon kell lőni.

Ön, Steiner, a fejével felel ennek a parancsnak a végrehajtásáért. A Birodalom fővárosának sorsa az ön missziójának sikerétől függ. *Adolf Hitler*”

Hitler a Steinerrel folytatott beszélgetés után felhívta Koller repülő tábornokot, a Luftwaffe vezérkari főnökét. „A légierőnek az északi zónában

tartózkodó teljes személyi állományát Steiner rendelkezésére kell bocsátani – mondta Hitler emelt hangon. – Amelyik parancsnok visszatartja az állományát, öt órán belül az életével lakol. Ezt meg kell mondani nekik – Aztán felüvöltött: – Maga, személyesen maga, a fejével felel, hogy minden ember, az utolsó szálig hajtsa végre a parancsot!"

Koller meg volt döbbenve. Ekkor hallott először Steiner hadseregcsoportjáról. Felhívta Dethleffsen tábornokot az OKH-nál, és megkérdezte: „Hol van Steiner? Hova kell küldeni a csapatokat!" Dethleffsen nem tudta, de megígérte, hogy a lehető leggyorsabban megtudja.

Ebben a kétségbeesett időszakban egyetlen ember volt, aki mit sem tudott erről a tervről: Heinrici. Amikor végül tudomást szerzett róla, felhívta Krebst. „Steinernek nincs elegendő ereje egy ilyen támadáshoz" – mondta dühösen. – „Én megtagadom ezt a parancsot. Ragaszkodom a 9. hadsereg visszavonásához. Máskülönben, Krebs, elveszítjük az egyetlen haderőt, amely még állásaiban van, hogy megvédje Hitlert és Berlint. Kereken megmondom: ha ezt utolsó kérésemet nem hagyják jóvá, követelnem kell, hogy mentsenek fel beosztásomból." Mi volna, ha ő, Heinrici, találkoznék Hitlerrel, hogy megvitassák a helyzetet? Krebs simán elvetette az ötletet. „Erre nincs mód – felelte. – A Führer agyon van hajszolva."

Heinrici a saját személyes hadinaplójában feljegyezte a beszélgetés végét: „Amikor felhívtam a legfelső vezetés figyelmét a felelősségre, amelyet a csapatok iránt viselnek, ezzel utasítottak vissza: „A felelősséget a Führer viseli."

*

A Visztula-hadseregcsoport a végét járta. Heinrici tudta, hogy legfeljebb már csak néhány napig tarthat ki. A saját pályája is a vége felé közeledett. A tábornok tisztában volt azzal is, hogy az a hajlíthatatlan makacsság, amit abban a kérdésben tanúsított, hogy hogyan vívja meg vesztésre álló csatáját, a legsúlyosabb defetizmusnak látszik Krebs szemében. Most, április 21 éjszakáján Heinrici minden előzetes figyelmeztetés nélkül megkapta a hírt, hogy Eberhard Kinzel altábornagyot, a Visztula-hadseregcsoport vezérkari főnökét leváltották A beosztást Thilo von Trotha vezérőrnagy, Hitler egyik legtüzesebb tanítványa vette át. Heinrici biztos volt benne, hogy Krebs szándékosan ültette von Trothát ebbe a pozícióba, hogy megpróbálja befolyásolni az ő döntéseit. Ha így volt, akkor ez hasztalan húzás volt. „Én

ismerem ezt a von Trothát mondta Heinrici Eismann vezérkari ezredesnek – Lehet, hogy intelligens ember, de kiszínezi a tényeket, egyfajta hurráoptimizmus jellemző rá. Nem áll két lábbal a földön" – jegyezte meg a tábornok mogorván. Amikor von Trotha megérkezett, Heinrici elhatározta, hogy teljesen elszigeteli, és csak Eismannal hajlandó együttműködni. Veszélyes művelet volt ujjat húzni Hitler egyik kedvencével, de Heinrici most nem törődött ezzel.

Huszonkettedikén virradat előtt Heinrici egy másik hírt is kapott. Reymann altábornagy; Berlin parancsnoka telefonált. „Le vagyok váltva" – közölte Heinricivel. Reymann elmozdítását bohózatba illő események követték Utóda egy bizonyos Kaether ezredes, a náci párt egy másik magas rangú tisztségviselője volt. Ez az ember annyira jelentéktelen figura volt, hogy a keresztneve fent sem maradt a történelemben. Kaethert haladéktalanul vezérőrnaggyá léptették elő. Az újdonsült tábornok a nap hátralévő részét azzal töltötte, hogy boldogságban fürödve sorra megtelefonálta a barátainak a hírt. Alkonyatra Kaether ismét ezredes volt, és a posztjáról is elmozdították: a parancsnokságot ideiglenesen maga Hitler vette át.

Eközben az az ember, akinek neve hamarosan a legszorosabb kapcsolatba jut a város utolsó napjaival, igen nehéz helyzetbe került. Karl Weidling tábornok elveszített minden összeköttetést az összes parancsnoksággal, így közvetlen felettesével, Busse tábornokkal is. Weidling LVI. páncéloshadtestét annyira szétverték és bekerítették Katukov vezérezredes 1. gárda harckocsihadseregének egységei, hogy minden kapcsolata megszakadt a többiekkel. Olyan hírek keringtek róla, hogy szándékosan meghátrált, és Weidling nem tudta cáfolni őket. A hírek eljutottak Hitlerhez és Busséhoz is. Miután csaknem huszonnégy órát vártak Weidling jelentkezésére, mindketten parancsot adtak a tábornok azonnali letartóztatás ára és kivégzésére.

*

Amikor Bernau szélén felszállt a füst, Szergej Golbov százados megpillantotta a védőállásokból előbújó első foglyokat. Ezen a helyen gyilkos hevességű harc folyt eddig. Csujkov csapatainak csaknem fél napjába került, hogy ebben a szakaszban, Berlintől tizennégy mérföldre öt mérföldet nyomuljanak előre. A város egy része lángokban állt, de a harckocsik keresztülvágtak rajta, és tovább robogtak délnyugat felé, Berlin

Pankow és Weissensee kerülete irányába. Golbov felült frissen zsákmányolt motorkerékpárjára, hogy közelebbről szemügyre vegye a foglyokat. Szánalmas látványt nyújtottak. „Az arcuk szürke, poros, hátuk görnyedt a kimerültségtől.” Ahogy Golbov elnézte őket, döbbenten figyelt fel az ellentmondásra az emberkéz nyomai és a természet művei között. A gyümölcsfák éppen nyiladoztak. „A virágfüzérek fehéren gömbölyödtek, mint a hólabdák, a külvárosokban minden kiskert virágzott, a hatalmas fekete harci gépek, a tankok pedig keresztülgázoltak a kerteken. Micsoda ellentét!”

Golbov elővette zubbonya zsebéből a *Krasznaja Zvezda* egy példányát, gondosan letépett egy szeletkét, egy kis dohányt szórt rá, aztán cigarettává sodorta. Mindenki a *Krasznaja Zvezda* papírját használta, mert az vékonyabb volt, és jobban égett, mint a *Pravda* vagy az *Izvesztyija*. Éppen meggyújtotta a cigarettát, amikor megpillantotta az úton a felé tántorgó német őrnagyot.

„Hagyják békén a feleségemet! – kiáltozta a férfi lengyelül. – Hagyják békén a feleségemet!” Golbov meglepődve nézte a tisztet, aki vadul villogó szemekkel feléje tántorgott. Az őrnagy kezéből ömlött a vér.

A német felemelte a karját, és Golbov észrevette, hogy a férfi felvágta az ütőereit. „Meghalok – zihálta a férfi. – Végeztem magammal. Nézze! – mutatta oda Golbovnak a vérző kezét. – Hagyják békén a feleségemet!”

Golbov rámeredt. „Te hülye – rivallt rá. – Van nekem éppen elég dolgom, semhogy a feleségeddel törődjek.” Felcserért kiáltott, aztán elszorította a német csuklóját, hogy elállítsa a vérzés t, amíg az elsősegély-nyújtók megérkeznek. De úgy látszik, már késő volt. „Hagyják békén a feleségemet! Hagyják békén!” – kiáltozta a német, amíg a felcser elvezette. Golbov nekidőlt a motorkerékpárjának, és újra meggyújtotta a cigarettáját. Goebbels alapos munkát végzett – gondolta. – Mit képzelnek ezek rólunk? Hogy szörnyek vagyunk?

*

Bruno Zarzycki, arcán patakzó könnyekkel állt az utcán, ahogy a felszabadítók akiket oly régóta várt, elhaladtak mellette. A Berlintől tizenként mérföldre keletre fekvő Neuenhagen-Hoppegarten körzet kommunista vezetője csak úgy ragyogott az örömtől, mert most mindenki láthatta, amit ő már régóta tudott: mindaz, amit a Goebbels-féle propaganda a szovjetekről kiagyalt, csupa aljas rágalom. A Vörös Hadsereg katonái jó erőben, rendezetten érkeztek Neuenhagenbe, és gyorsan át is haladtak rajta,

tovább Berlin Weissensee és Lichtenberg kerülete felé. A városban gyakorlatilag semmiféle harctevékenységre nem került sor. A helybeli nácik többsége április 15-én távozott. Bruno akkor azt mondta Otto Schneider őrnagynak: „Amikor az első oroszokat meglátom, fehér zászlóval fogom fogadni őket. Felesleges itt minden harc." Az őrnagy egyetértett vele. Egyetlen ember akadt, aki harcolni próbált: a fanatikus Hermann Schuster, a náci párt szociális és jóléti csoportjának a vezetője. Elbarikádozta a házát, és tüzet nyitott az első felderítőosztagra. Az ütközet egyoldalúra sikerült. Az oroszok kézigránátokkal egykettőre kifüstölték Schustert a házából. Bruno és a kommunista sejt többi tagja elégette a Volkssturm karszalagját, és fehér zászlóval fogadta az orosz csapatokat. Bruno soha nem érzett még ilyen boldogságot. Megosztott minden információt a szovjet lövészékkel, és elmondta nekik, hogy ő és barátai antifasiszták, és mindig is azok voltak. Zsukov katonáinak érkezése csodálatos gyógyító hatással volt Brunóra: megszűnt a gyomorfekélye. Most először volt képes émelygés és fájdalom nélkül enni.

Ám a gyógyhatás rövid ideig tartott. Bruno részletes tervét a város szocialista kormányzásáról, amelyet néhány héttel később bizalmasan bemutatott a hódítóknak, elutasították. Az orosz hatóság végighallgatta, aztán egyetlen szóval válaszolt: *nyet*. Aznap, alig három hónappal azután, hogy Bruno Zarzycki büszkén és csodálattal nézte bálványai érkezését, a fekélye, amelyet mindeddig „fasiszta fekélynek" nevezett, kiújult, és komiszabbul fájt, mint valaha.

*

A lehrterstrassei börtönben, a halálra ítélt Herbert Kosney tizedes nem tudta, meddig tart a szerencséje. A civil hatóságok által kimondott ítélet végrehajtását a hadbíróság ítéletéig felfüggesztették. Herbert időt nyert. Huszadikán arról tájékoztatták, hogy a katonai bíróság másnap fogja tárgyalni az ügyét. Tudta, milyen ítéletre számíthat, és azt is tudta, hogy valószínűleg azonnal ki fogják végezni. De másnap reggel, amikor őr kíséretében megérkezett a plötzenseei törvényszékre, az épület üres volt: mindenki az óvóhelyekre menekült.

Bár a váratlan orosz ágyúzás megmentette Kosneyt, a haladék csak ideiglenes lehetett. Kosneynak most azt mondták, hogy a tárgyalást hétfőre, huszonharmadikára tűzték ki. Herbert az oroszokba vetette minden reménységét. Ha huszonharmadika előtt nem érik el a börtönt, ő minden

bizonnyal meg fog halni.

A lövöldözés miatt a foglyokat leköltöztették a pincébe. Herbert észrevette, hogy az őrök egyszeriben barátságosakká váltak. Olyan híresztelések terjengtek, hogy egyes foglyokat már kieresztettek, és néhány órán belül a többieket is kiengedik. Herbert biztos volt benne, hogy őt bent tartják, de azt remélte, legalább talán a fivérét, Kurtot kiengedik.

A híresztelések eljutottak Kurt fülébe is, de tudta, amit Herbert nem tudott: hogy a híresztelések csak részben igazak. Elhangzott néhány Jehova Tanúja neve, akiket a katonai szolgálat megtagadásáért vettek őrizetbe, és akikkel a börtönben különböző alantas munkákat végeztettek. Ezek az emberek elbocsátó papírokat kaptak, és kiengedték őket a börtönből. Kurt észrevette, hogy az egyik Jehova Tanúja nem nagyon igyekszik távozni. Ott ült az illető a pincében az asztalnál, és gondosan kitisztogatta az utolsó ételmorzsát is a bádogtányérjából. „Maga miért nem megy el a többiekkel együtt?" – kérdezte Kurt. Az illető érthető magyarázattal szolgált „Én a Rajna-vidéken lakom, a nyugati szövetségesek vonalain túl – mondta. – Egyszerűen lehetetlen odajutni. Itt akarok ülni a fenekemen, amíg el nem rendeződnek a dolgok."

Kurt megnézte az illető elbocsátó papírját. Ha ez a Jehova tanúja nem akarja felhasználni, ő tud valakit, aki hasznát látná. Amíg a fogolytárs tovább eszegetett, Kurt szóval tartotta, és közben egyre közelebb húzódott a szabadságot jelentő papírhoz. Néhány percnyi baráti csevegés után Kurtnak sikerült a zsebébe csúsztatnia a papírlapot. Aztán észrevétlenül kisomfordált.

Gyorsan megkereste Herbertet, és felajánlotta neki a kincset érő elbocsátó parancsot. Meglepetésére Herbert nem fogadta el. Mint hogy halálra volt ítélve, a Gestapo úgyis elfogná – mondta Herbert Kurtot viszont csupán kommunistagyanús elemként csukták be. Még vádat sem emeltek ellene. „Próbáld meg inkább te – mondta Herbert a fivérének. – Menj te." Aztán színlelt bizakodással hozzátette: „Ma alighanem úgyis kijutunk mind. Menj te elsőnek."

Kis idő múltán Kurt Kosney, vállán ágyneműcsomagjával megjelent a földszinti őrszobán, és beállt a kibocsátásra váró Jehova Tanúk sorába. Az egyik őr, egy Bathe nevű SS-őrmester, aki ismerte Kurtot, rászegezte a tekintetét. Kurt egy szörnyű pillanatig úgy érezte, mindjárt megragadják, és visszahurcolják a pincébe. De Bathe elfordult. Az asztal mögött ülő tiszt

odaszólt: „Következő”.

Kurt odanyújtotta a papírját. Öt perccel később Kurt Kosney, kezében a hivatalos pecséttel ellátott szabadon bocsátó papírral ott állt a börtön előtt az utcán. Szabad volt. Az utcán záporoztak a lövedékek, a levegőben srapnelrajok röpködtek, de Kurt Kosney alig vett tudomást róluk. „Részeg voltam a boldogságtól – mondta később –, mintha megittam volna vagy húsz konyakot.”

*

Az oroszok már bent voltak Zossenben. Ribalko vezérezredes 3. gárda harckocsihadserege sértetlen állapotban foglalta el a német főhadiszállást, ahol mindössze egy maroknyi utászt, katonát és technikust találtak. A többiek elmenekültek.

Ribalko fáradt, kormos harckocsizói csodálkozva pislogtak a hatalmas föld alatti termek ragyogó világításában. Ahogy körüljárták a termeket, lakókörleteket és irodákat, mindenütt a sietős távozás nyomaival találkoztak. Borisz Polevoj őrnagy, politikai tiszt, oki Konyev parancsnokságán dolgozott, beszámolt róla, hogy a padló tele volt szórva térképekkel és iratokkal. Az egyik szobában egy házikabát hevert az asztalon, mellette családi fényképekkel teli bőrtárca.

A hatalmas telefonközpont-berendezés sértetlen állapotban került az oroszok kezére. Az emberek a küszöbön állva bámulták a gazdátlan kezelőtáblán villogó lámpákat. A készülék mellett nagy figyelmeztető táblákon iskolás oroszsággal írva ez állt: „Katonák! Ne rongáljátok meg ezt a berendezést. Hasznos lesz a Vörös Hadseregnek.” Polevoj és a többi tiszt szerint a menekülő német kezelők „azért tették ki a feliratot, hogy mentsék az irhájukat”.

A vezetési központban ejtett foglyok között volt Hans Beltow, az elektromos rendszerek főmérnöke is, aki most bemutatta az oroszoknak a berendezést. Egy kezelő egészen a vezetési pont elfoglalásának pillanatáig ott állt a készülék mellett – magyarázta Beltow az orosz tolmácsnők közvetítésével. A huzalos hangrögzítőről lejátszották az utolsó beszélgetéseket, és az oroszok mozdulatlanul hallgatták a nagy, makulátlanul tiszta teremben. A hívások az utolsó percig érkeztek a gyorsan zsugorodó Birodalom minden részéből, és a készülék megőrizte mindet.

„Sürgős hívás Oslóba” – szólt egy hang németül.

„Sajnos nem tudom kapcsolni – mondta a zosseni kezelő. – Én vagyok itt az utolsó ember.”

„Jóságos Isten, hát mi folyik ott?” Egy másik hang:

„Halló, halló… Sürgős hívást kérek… „

„Nem veszünk fel sürgős hívásokat.”

„Van kapcsolat Prágával? Mi újság Berlinben?”

„Az Iván már majdnem az ajtóban van. Befejezem.”

A „Citadella” elesett. Ezt a rövid látogatást leszámítva Konyev hadseregei alig álltak meg. Egy harckocsiék Potsdam felé tartott. Egy másik már átkelt a Nuthe-csatornán, és Berlin Tempelhof repülőterétől délre elérte Lichtenradét. Más harckocsizó alakulatok Teltow felé nyomultak előre, és éppen most törték át a Teltow-csatornától délre húzódó védelmi vonalakat. Azon túl terült el Zehlendorf és Steglitz kerület.

Április 22. végére Konyev hadseregei áttörték Berlin déli védelmi vonalait, és több, mint egy teljes nappal megelőzték Berlinben Zsukovot.

*

A Führerbunkerban a szokásos hadműveleti értekezlet délután háromkor kezdődött. A Harmadik Birodalom tizenkét esztendős történetében még soha nem volt ilyen nap. Nyoma sem volt a szokásos túláradó optimizmusnak. Az oderai front összezsugorodott. A német 9. hadsereg gyakorlatilag bekerítésbe került, az LVI. páncélos hadtestről semmi hír nem volt.[54] Steiner nem volt képes támadást indítani. A szovjetek csaknem teljesen körülzárták Berlint. A parancsnokokat szinte óránként váltották le. A Birodalom agonizált, és azok az emberek, akik létrehozták, most feladták.

Hitler beszéde féktelen, vad gyalázkodó szóáradatba torkollott, melyben megvádolta a tábornokait, a tanácsadóit, a hadseregeit és Németország egész népét, melyet ő vezetett a katasztrófába. Eljött a vég. Hitler tajtékzott, széthullott minden, ő képtelen folytatni, de úgy döntött, hogy Berlinben marad. Elhatározta, hogy személyesen veszi át a város védelmét – és az utolsó pillanatban célzást tett rá, hogy agyonlövi magát. Krebs gyalogsági tábornok és Eckard Christian tábornok, a Luftwaffe képviselője elszörnyedten hallgatta. Mindketten úgy látták, hogy Hitler idegileg teljesen összeomlott. Egyedül Jodl maradt nyugodt, mivel Hitler ugyanezt elmondta már neki negyvennyolc órával korábban.

A jelenlévők megpróbálták meggyőzni a csaknem tébolyodott Führert, hogy még nincs veszve minden. Meg kell maradnia a Birodalom élén,

mondták, el kell hagynia Berlint, mert a városban a helyzet tarthatatlanná vált. Az az ember, aki tegnap még egész világukat meghatározta, ma durván visszautasította őket. Hitler megismételte, hogy Berlinben akar maradni. A többiek mehetnek, amerre a szemük lát. Mindannyian le voltak sújtva. Hitler, hogy még világosabbá tegye elhatározását, megmondta nekik: közzé akarja tenni, hogy Berlinben tartózkodik. Mindjárt le is diktált egy nyilatkozatot azzal, hogy haladéktalanul adják le a rádióban. A többieknek sikerült rávenniük, hogy halasszák másnapra a közzétételt. Eközben a bunkerban tartózkodó tisztek és szárnysegédek felhívták a városon kívül tartózkodó kollégáikat, hogy további nyomást gyakoroljanak Hitlerre. Himmler, Dönitz, sőt Göring is telefonált, és könyörögtek, hogy gondolja meg magát. A Führer azonban hajthatatlan volt.

Jodlt telefonhoz hívták. Mialatt kint volt, Keitel megkérte Hitlert, hogy négyszemközt beszélhessenek. A tárgyalótermet kiürítették. Keitel, saját beszámolója szerint, elmondta Hitlernek, hogy a maga részéről két lehetőséget lát még nyitva a Führer számára. Az egyik: „kapitulációs javaslatot tenni, mielőtt Berlin csatatérré változik”, vagy „megszervezni Hitler menekülését Berchtesgadenbe, és onnan haladéktalanul megkezdeni a tárgyalásokat”. Keitel szerint Hitler még azt sem hagyta, hogy végigmondja. Félbeszakította, és kijelentette: „Én meghoztam a döntésemet, és nem fogom elhagyni Berlint. A végsőkig védenem kell a várost. Vagy megnyerem a Birodalom fővárosáért vívott harcot, vagy a Birodalommal együtt elbukom.”

Keitel úgy vélte, ez az elhatározás őrültség. „Kénytelen vagyok ragaszkodni hozzá, hogy ön még ma éjjel távozzék Berchtesgadenba” – mondta Hitlernek. Hitler hallani sem akart erről. Behívatta Jodlt, és utasította, repüljenek Göringgel – Hitler helyettesével együtt Berchtesgadenbe –, és vegyék át a gyeplőt.

„Az elmúlt hét esztendőben soha nem tagadtam meg egyetlen parancsának a teljesítését sem – tiltakozott Keitel –, de ezt nem fogom végrehajtani. Ön nem hagyhatja cserben a Wehrmachtot”. „Én itt maradok. És kész!” – felelte Hitler. Ekkor Jodl azt javasolta: Wenck hadserege megindulhatna az Elba menti állásaiból Berlin felé[55]. Keitel kijelentette: haladéktalanul kimegy a nyugati frontra, beszél Wenck tábornokkal, „visszavon minden korábbi utasítást, és megparancsolja, hogy induljanak Berlin felé, és egyesüljenek a 9. hadsereggel.”

Ez végre egy olyan javaslat volt, amit Hitler helyben tudott hagyni. Keitel úgy érezte, javaslata legalább némi megkönnyebbülést hozott Hitlernek ebben a reménytelen helyzetben. Nem sokkal később Keitel elindult Wenck parancsnokságára.

Néhány tisztet, aki nem vett részt a megbeszélésen, mint Karl Koller tábornok, a Luftwaffe vezérkari főnöke, annyira megdöbbentett Hitler összeomlásának híre, hogy nem volt hajlandó elhinni, amit képviselőik jelentettek. Koller elrohant Jodl legutóbbi vezetési pontjára, a Potsdamtól öt mérföldre északkeletre elterülő Krampnitzba, mert közvetlenül Jodltól akarta hallani a történteket. „Amit ön hallott, az az igazság" – mondta Jodl Kollernek. Elmondta azt is, hogy Hitler mindent feladott, és az utolsó pillanatban öngyilkosságot akar elkövetni. „A Führer megmondta, hogy fizikai okokból nem tud részt venni a harcban, de különben sem tenné meg, mert attól tart, hogy megsebesül, és az ellenség fogságába esik. Mi mind igyekeztünk lebeszélni. Hitler kijelentette, nem képes tovább folytatni, és most a birodalmi marsallon van a sor. Amikor azt a megjegyzést tettük, hogy a csapatok nem fognak Göringért harcolni. „Harcolni? – kapta fel a fejét Hitler. – Itt már nem sok harc várható. Ha pedig megkezdődnek a tárgyalások, azt a birodalmi marsall ügyesebben fogja intézni, mint jómagam." Jodl hozzátette „A Führer elmondta, hogy a csapatok már nem harcolnak, a berlini harckocsitorlaszokat elbontották és elhagyták."

A Führerbunkerban tartózkodók most már tudták, hogy Hitler szó szerint érti, amit mond. Ezek után órákig mindenféle papírokat és dokumentumokat válogatott, amelyeket kivittek az udvarra és elégettek. Aztán elküldött Goebbelsért, Frau Goebbelsért és a gyerekeikért, hogy legyenek mellette a bunkerban, a végső pillanatig. Dr. Werner Naumannak, Goebbels szárnysegédjének beszámolója szerint „Goebbels úgy érezte, összeomlás esetén az egyedüli méltó viselkedés, ha harc közben esik el, vagy ha öngyilkosságot követ el." Ugyanígy érzett Magda Goebbels, a birodalmi miniszter felesége is. Amikor Naumann tudomást szerzett róla, hogy Goebbels hamarosan átmegy a Kancelláriára, tudta, hogy „valamennyien együtt meg fognak halni".

Goebbels csaknem ugyanolyan mélységesen megvetette a „hitszegőket és árulókat", mint Hitler. Egy nappal a Führer nagy kirohanása előtt összehívta a propagandagépezet vezetőit, és kijelentette: „A német nép elbukott. Keleten az emberek menekülnek, nyugaton fehér zászlóval

fogadják az ellenséget. A németek maguk választották ezt a végzetet. Én senkit nem kényszerítettem, hogy a munkatársam legyen. Önök miért dolgoztak velem? Most az önök torkán is rajta a kés. De higgyék el, amit mondok: úgy fogunk távozni, hogy a föld beleremeg."

Hitler fogalmai szerint csak azok a tisztességes németek, akik öngyilkosságot követnek el, és akik beletemetkeznek a maguk ásta sírba. Ugyanezen az estén SS-osztagok járták a házakat, és dezertőrök után kutattak. A büntetés gyors volt. A tizenhat esztendős Eva Knoblauch, aki nemrég érkezett menekültként Berlinbe, a saját szemével látta egy felkötött fiatal Wehrmacht-katona testét egy lámpavason. A halott lábára nagy fehér tábla volt kötözve, ezzel a felirattal: „Áruló vagyok. Elhagytam a népemet."

*

Ezekben a sorsdöntő napokban Heinrici egyre egy bizonyos hírre várt. Arra számított, hogy Hitler megadja az engedélyt a 9. hadseregnek a visszavonulásra. Busse csapatai, melyeket az oroszok csaknem teljesen bekerítettek, és a szárnyakon elvágtak a szomszédaitól, már csaknem teljesen megsemmisültek. Krebs mégis igyekezett tartatni az állásait. Mi több: azt javasolta, hogy a 9. hadsereg egyes alakulatai harcolva törjenek át, és egyesüljenek Schörner tábornagy erőivel. Busse maga túlbonyolította a dolgokat. Heinrici megpróbálta rávenni, hogy parancs nélkül vonuljon vissza. Busse azonban még arra sem vállalkozott, hogy foglalkozzék a visszavonulás gondolatával, amíg a Führertől nem érkezik erre külön parancs.

Április 22-én délelőtt tizenegykor Heinrici figyelmeztette Krebst, hogy a 9. hadsereget a nap végére fel fogják darabolni. Krebs ezzel szemben határozottan kijelentette, hogy Schörner tábornagy egy északi irányú támadással csatlakozik Busséhoz, és ezzel helyreállítja a vonalakat. Heinrici azonban, jobban ismerte a helyzetet. „Schörnernek több napra lenne szüksége, hogy előkészítsen egy támadást – mondta Krebsnek. – Addigra viszont a 9. hadsereg megszűnik létezni."

A helyzet óráról órára reménytelenebbé vált, és Heinrici ismételten sürgette Krebst, hogy tegyen valamit. „Maga elvette a csapataimat – ostromolta Krebst –, miközben azt mondja: mindent meg kell tennem annak a szégyennek az elkerülésére, hogy a Führert bekerítsék Berlinben. Akaratom ellenére, figyelmen kívül hagyva, kérésemet, hogy mentsenek fel megbízatásom alól, megakadályoztak, hogy visszavonhassam azt az

egyetlen erőt, amely védelmet nyújthatott volna a Führernek és Berlinnek.” Nem elég, hogy, a Führer parancsnoksága Bussén keresztül megnehezítette Heinrici dolgát, most azt követelték, hogy Manteuffel 3. gránátoshadserege vesse vissza Rokosszovszkij csapatait az Oderán túlra, ami oly képtelen parancs volt, hogy Heinricinek egyszerűen elállt a lélegzete.

12:10-kor Heinrici figyelmeztette Krebst: „Meggyőződésem, hogy ez az utolsó pillanat a 9. hadsereg visszavonására.” Két órával később ismét felhívta Krebst, de az már távozott, hogy részt vegyen Hitler hadműveleti értekezletén. Heinrici ekkor azt mondta Dethleffsen tábornoknak: „Most már *muszáj* döntenünk.” 2:50 kor Krebs felhívta Heinricit. A Führer beleegyezett, hogy a 9. hadsereg egyes részei feladják Frankfurtot, és visszavonuljanak az északi szárny mentén. Heinrici dühöngött. Ez a félintézkedés nem sokat javíthat a helyzeten. Nem hívta fel Krebs figyelmét, hogy a várost mindeddig az a Bichler vezérőrnagy tartotta keményen, akiről Hitler azt mondta, hogy „nem egy Gneisenau”. Bichlernek most nem lesz könnyű elszakadó hadműveletet végrehajtani. Egyébként is, a jóváhagyás túl későn érkezett. A 9. hadsereget már körülzárták

Körülbelül két órával később Krebs ismét telefonált. Ezúttal a hadműveleti értekezleten született döntésről értesítette Heinricit, mely szerint a nyugati frontról vissza kell fordítani Wenck tábornok 12. hadseregét. Wenck azt a feladatot kapta, hogy indítson támadást kelet felé, Berlin irányában, hogy enyhítsen az ellenséges nyomáson. Ez meghökkentő közlés volt. Heinrici szárazon csak annyit fűzött hozzá: „Nagyon fogunk örülni nekik.” De a 9. hadsereg teljes visszavonására még mindig nem született parancs. Bár a hadsereg be volt kerítve, Heinrici meg volt győződve: Busse csapatai még mindig elég erősek, hogy meginduljanak nyugat felé Most Krebs információja Wenckről – akiről Heinrici ezt megelőzően még csak nem is hallott – új lehetőséget kínált. „A hír hallatán feltámadt bennem a remény” – mondta később Heinrici –, hogy a 9. hadsereg még megmenthető.” Heinrici felhívta Bussét, „Krebs az imént elmondta, hogy Wenck hadserege visszafordul, és menetet hajt végre az ön irányába.” – mondta. Utasítást adott Bussénak, hogy vonja ki a legerősebb hadosztályát, törje át az oroszok vonalát, és induljon meg nyugat felé, hogy találkozzék Wenckkel. Busse tiltakozott, hogy ezzel elveszíti erői javát. Heinricinek betelt a pohár. „Ez a parancs a 9. hadsereg számára – vágott közbe hajthatatlanul. – Vonjon ki egy hadosztályt, és indítsa el Wenck elé.”

Nem volt hajlandó vitába bocsátkozni.

*

A város peremén köröskörül vörös fénygyűrű derengett az éjszakai égbolton. Tüzek foltjai rózsállotak szinte minden kerületben, és szakadatlanul dörögtek az ágyúk. De a lehrterstrassei börtönben egyre nőtt a diadalmas, ujjongó érzés. A délután folyamán kiengedtek huszonkét rabot. A többiek is minden percben várták, hogy felszabadulnak. Egyesek úgy gondolták, még virradat előtt hazaérhetnek. Még Herbert Kosney is úgy érezte, hogy megússza a kivégzőosztagot.

Egy őr jött be a pincébe, listával a kezében, amelyről gyorsan felolvasott néhány nevet. Az emberek feszülten figyelték. A felolvasottak között volt egy kommunista, egy orosz hadifogoly, és néhány olyan személy, akikről Kosney úgy tudta, hogy az 1944-es Hitler-ellenes összeesküvés gyanúsítottjai. Az őr sorra darálta a neveket: „…Haushofer… Schleicher… Munzinger… Sosinow… Kosney… Moll…” Herbert feltámadó reménnyel fogta fel, hogy az ő nevét kiáltották.

Összesen tizenhat foglyot szúrtak ki. Az őr megszámolta őket, aztán lekísérte a biztonsági irodára. Ott vártak az ajtó előtt, míg egymás után behívták őket. Amikor Kosney sorra került és belépett, odabent hat SS-t pillantott meg. Mindannyian meglehetősen részegek voltak. Az egyikük kikereste Kosney nevét a listán, és átadta neki a személyi holmijait, amelyeket letartóztatásakor vettek el tőle. Szánalmasan kevés volt a cókmókja: a zsoldkönyve, egy ceruza meg egy öngyújtó. Herbert aláírt egy papírt, hogy átvette a holmijait, aztán egy másikat, hogy szabadon engedték. Az egyik SS megjegyezte: „Na, maga egykettőre viszontlátja a feleségét.”

Aztán visszavitték őket a pincébe, hogy szedjék össze a holmijaikat. Kosney alig mert hinni a szerencséjében. Gyorsan összecsomagolt, gondosan összehajtogatta az öltönyét, amit a feleségétől kapott negyedik házassági évfordulójukra. Amikor végzett, segített fogolytársának, Haushofernek. Haushofer holmijai közt akadt némi élelem, egyebek között egy fekete zabkenyér, sőt, egy üveg bor is. A vekni nem fért be Haushofer zsákjába, úgyhogy odaadta Kosneynak. Most hosszú várakozás következett. Aztán csaknem másfél óra múltán a tizenhat főt felsorakoztatták kettős sorba, és kikísérték a pincéből egy sötét terembe. Hirtelen becsapódott mögöttük az ajtó, és ott találták magukat a teljes sötétségben. Csaknem

azonnal felgyulladt egy zseblámpa. Ahogy Herbert szeme hozzászokott a sötéthez, észrevette, hogy a lámpa egy SS-tiszt övéről lóg. Az illető, egy alezredes, sisakot viselt, kezében fegyvert tartott. „Magukat más helyre visszük – mondta az illető. – Aki szökni próbál, agyonlőjük. Rakják fel a holmijukat kint a teherautóra. A potsdami pályaudvarra megyünk."

Kosney reményei füstbe mentek. Egy percre arra gondolt, hogy besurran az egyik közeli zárkába. Biztos volt benne, hogy az oroszok néhány órán belül elérik ezt a körzetet. De amint azon gondolkodott, hogyan tudna elrejtőzni, észrevette, hogy a helyiségbon több SS-katona áll, kezében géppisztollyal.

A foglyokat kiterelték a Lehrterstrasséra, és elindultak velük az Invalidenstrasse irányába. Esett. Herbert felhajtotta a gallérját, és sálként használt törölközőjét szorosabbra kötötte a nyakán. Már menet közben az embereket megállították, megmotozták, és újra elvették tőlük azokat a személyes holmikat, amiket alig pár perce adtak vissza nekik. Az oszlop újra elindult. Minden foglyot egy SS katona kísért, vállán géppisztollyal, kezében pisztollyal. Ahogy elérték az Invalidenstrassét, egy SS-őrmester azt javasolta, vágjanak át a szétbombázott kiállítási csarnokon. Keresztülgázoltak a törmeléken, és beértek a vastag falú építmény romjai és csontvázként meredező betonpilonjai közé. Hirtelen minden foglyot megragadott a gallérjánál fogva egy SS. A foglyok egyik csoportját jobbra vezették, a másikat balra. Felterelték őket a falmaradványokra, egy mástól hat-hét láb távolságra. Akkor aztán mind felfogták, mi fog történni.

Néhány fogoly könyörögni kezdett az életéért. „Ne öljenek meg! Nem csináltam semmit!" – rimánkodott a Kosney mellett álló férfi. Ebben a pillanatban Herbert megérezte a tarkójához szorított pisztoly hideg csövét. Abban a pillanatban, amikor az őrmester elkiáltotta magát: „Tűz!" Herbert félrerántotta a fejét. Szaggatott sortűz csattant. Kosney hirtelen éles fájdalmat érzett, aztán a földre zuhant, és mozdulatlanul elterült.

Az alezredes most végigsétált a földre zuhant testek mellett, és mindegyik fogolyba beleeresztett még egy golyót. Amikor Herberthez ért, azt mondta: „Ennek a disznónak elég volt, amit kapott. Aztán hozzátette: – Gyerünk, emberek. Sietnünk kell. Sok még a dolgunk ma éjjel."

Kosney sosem tudta, meddig feküdt ott. Egy idő után nagyon óvatosan a nyakához és az arcához emelte a kezét. Erősen vérzett. De azzal, hogy az utolsó pillanatban elfordította a fejét, megmentette az életét. Úgy érezte,

nem tudja mozgatni a jobb kezét és lábát, de azért kúszva megindult a romok között, és végre kiért az Invalidenstrasséra. Aztán feltápászkodott. Kiderült, hogy tud járni. Még szorosabbra kötötte sérült nyakán a törölközőt, és lassan, fájdalmasan elindult az Irgalmasok kórháza felé. Többször összeesett. Egyszer megállította egy csapat Hitlerjugend fiú, de látván, hogy súlyosan megsebesült, útjára engedték.

Útközben levette a cipőjét, mert túl nehéznek érezte. Aztán erős tüzérségi tűzbe került. Utóbb nem tudott visszaemlékezni, mennyi ideig mehetett – csak félig volt öntudatánál – de végül elérte a lakását a Fraseckystrassén. Herbert Kosney, a lehrterstrassei börtönőrök utolsó mészárlásának egyetlen életben maradt tanúja, ereje utolsó cseppjeit összeszedve, bedörömbölt a lakása ajtaján. A felesége, Hedwig, aki ajtót nyitott, nem ismerte fel a jövevényt. Az arca, a kabátja szárnya merő vér volt. „Ki maga?” – kérdezte az asszony elszörnyedve. „Én vagyok az, Herbert” – nyögte ki a férfi, és összeesett.

*

Április 23-án éjjel egy órakor megcsörrent a 12. hadsereg parancsnokságán, a wiesbadeni erdőben Walther Wenck hadseregparancsnok telefonja. A Wehrmacht tábornoka még egyenruhában, egy karosszékben szendergett. A tábornok Magdeburgtól harmincöt mérföldre keletre egy vadászházban ütötte fel vezetési pontját.

Wenck maga vette fel a kagylót. Az egyik alárendelt parancsnoka jelentette, hogy Wilhelm Keitel tábornagy épp az imént haladt át a vonalán, útban a parancsnokság felé. Wenck hívatta vezérkari főnökét, Günther Reichhelm vezérkari ezredest. „Látogatónk érkezik – mondta. – Keitel.” Wenck szívből utálta az OKW vezérkari főnökét. Keitel volt a legutolsó, akivel ebben az órában beszélni szeretett volna.

Az utóbbi néhány hétben Wenck több gyászt, nyomorúságot és szenvedést látott, mint minden addigi csatájában. Ahogy Németország határai zsugorodtak, körzete egyetlen hatalmas menekülttáborrá változott. Mindenütt hontalanná vált németek bolyongtak az utakon, a mezőkön, a falvakban és erdőkben, ott háltak a szekereken, sátrakban, lerobbant teherautókon, vasúti kocsikban, a szabad ég alatt. Wenck a körzete minden lakható építményét -lakóházakat, templomokat, még a falvak mulatóit is – menekültszállásokká alakíttatta át. „Úgy éreztem magam – mondta később –, mint egy vándor pap. Minden nap körbejártam a vidéket, hogy

megpróbáljak tenni a menekültekért, különösen a gyermekekért és a betegekért. Közben állandóan azon járt az eszem, mikor indítják meg végre támadásukat az amerikaiak az Elba partján kialakított hídfőikből.”

Wenck hadserege naponta több mint félmillió embert látott el élelemmel. A Birodalom minden részéből indított szerelvények mind ide futottak be ebbe az Elba és Berlin között húzódó keskeny sávba, és képtelenek voltak tovább haladni. A szerelvényeken szállított áru most egyszerre jelentett jótéteményt és terhet a 12. hadsereg számára. A szerelvények hoztak az égvilágon mindent, repülőgép-alkatrészektől a több kocsirakomány vajig. Alig néhány mérföldnyire onnan, Manteuffel páncélosai elakadtak az üzemanyaghiány miatt, ugyanakkor Wenck szinte fürdött a benzinben. Már jelentette a feleslegeit Berlinnek, de mindeddig semmiféle intézkedés nem történt, hogy megszabadítsák tőlük. Senki még csak tudomásul sem vette a jelentéseit.

Most, míg Keitelt várta, némi aggodalommal gondolt arra, hogy ha az OKW vezérkari főnöke tudomást szerzett a menekültek körében végzett szociális munkájáról, aligha fogja azt helyeselni. Keitel katonai erkölcsi kódexe szerint az ilyen tevékenység egyszerűen elfogadhatatlannak minősült, Wenck motorzúgást hallott. A törzs egyik tisztje megjegyezte: „Figyelje meg, hogyan játssza Keitel a hőst”.

Keitel teljes tábornagyi díszben, kezében marsallbottal belépett a kis házba, mögötte a szárnysegédje és a tisztiszolgája. „Az az arrogancia és az a pompa, amellyel Keitel és kísérete bevonult, olyan peckesen, mintha most vették volna be Párizst, holott minden út a nyomorúságról beszélt, és Németország tönkreverten hevert a porban”, mélységes utálatot keltett Wenckben.

Keitel tisztelgésképpen tábornagyi botjával megérintette a sapkáját, Wenck nyomban észrevette, hogy a látogató szertartásos viselkedése ellenére ingerült és zaklatott. Keitel szárnysegédje térképeket vett elő, és kiterítette őket. Keitel minden bevezető nélkül a térkép fölé hajolt, Berlinre tette a kezét, és azt mondta: „Meg kell mentenünk a Führert”.

Aztán mintha túlságosan követelődzőnek érezte volna magát, ejtette a témát, és kérte Wencket, ismertesse a 12. hadsereg helyzetét. Wenck nem hozta szóba a menekülteket, sem azt, hogy a hadserege hogyan igyekszik gondoskodni róluk. Ehelyett nagy vonalakban ismertette az Elba környékén kialakult helyzetet. Keitel még akkor sem engedett fel, amikor behozták a

kávét és a szendvicseket. Wenck nem sok megnyugtatót tudott mondani a látogatónak. „Az igazság az – mondta később –, hogy iszonyú helyzetben éreztük magunkat. Mit mondhatott volna Keitel nekünk, amiről még nem lett volna tudomásunk? Hogy itt a vég?”

Keitel hirtelen felállt, és járkálni kezdett a szobában. „Hitler teljesen összeomlott – szólalt meg gyászos hangon. – Sőt, feladta. A kialakult helyzet azt követeli, hogy ön fordítsa meg a csapatait, és Busse 9. hadseregével együtt induljon meg Berlin felé.” Wenck szótlanul hallgatta Keitel helyzetismertetését. „A berlini csata megkezdődött – mondta. – Nem kisebb a tét, mint Németország és Hitler sorsa.” Itt ünnepélyesen Wenckre pillantott. „Az ön feladata az, hogy indítson támadást, és mentse meg a Führert.” Wencknek, ide nem illő módon, egyszerre az jutott eszébe, hogy Keitel valószínűleg soha életében még nem járt ilyen közel a frontvonalhoz.

Wencknek épp elégszer volt dolga Keitellel, hogy kiismerje: „bevet egy érvet, két dolog történhet: válaszként végig kell hallgatnia egy két órás locsogást, vagy búcsút mondhat a parancsnoki beosztásának. Most automatikusan jött a szájára a válasz: „Természetesen, tábornagy, mindent megteszünk, amit parancsba ad.”

Keitel bólintott. „Ön a Belzig-Treuenbrietzen vonalból indít támadást Berlin irányába – mondta, és rámutatott két kis városkára, mintegy tizenkét mérföldnyire északkeletre a 12. hadsereg frontvonalától. Wenck tudta, hogy ez képtelenség. A terv, amelyet Keitel ismertetett, olyan erőkre és eszközökre – élőerőre, harckocsikra, hadosztályokra – épült, amelyek rég megsemmisültek, vagy soha nem is léteztek. Wenck, akinek gyakorlatilag nem voltak harckocsijai és rohamlövegei, és alig rendelkezett élőerővel képtelen volt egyidejűleg tartani a frontot az amerikaiakkal szemben az Elba mentén, és ugyanakkor támadást indítani Berlin irányába, hogy megmentse a Führert. Mindenesetre annyi bizonyos, hogy iszonyú nehéz lenne támadást indítani északkeleti irányba, Berlin felé. Egyebek között, rengeteg tavacska és folyó állja útját. A rendelkezésére álló csekély erőkkel csak észak felől juthat be Berlinbe. Javasolta is Keitelnek, hogy a 12. hadsereg „a tavaktól északra, Nauenen és Spandaun át vonuljon be Berlinbe. „Azt hiszem – tette hozzá –, körülbelül két nap múlva meg tudom indítani a támadást.” Keitel némán állt egy pillanatig. „Nem várhatunk két napot” – mondta aztán jeges hangon.

Wenck megint nem vitatkozott. Nem vesztegethette az időt. Gyorsan

elfogadta Keitel tervét. Távozás közben a tábornagy Wenck felé fordult, és azzal köszönt el: „Teljes sikert kívánok önnek."

Amikor Keitel kocsija elhajtott, Wenck összehívta a törzsét. „Nos – mondta –, ismertetem az elgondolásomat. Támadást indítunk, és amennyire csak lehet, megközelítjük Berlint, de eközben nem adjuk fel állásainkat az Elba mentén. Szárnyainkkal a folyónak támaszkodva fenntartunk egy menekülési útvonalat nyugat felé. Őrültség lenne, ha csak azért vonulnánk Berlinbe, hogy bekeríttessük magunkat az oroszokkal. Megkíséreljük a csatlakozást a 9. hadsereggel, aztán segítünk, hogy minden katona és civil, aki csak teheti, meneküljön nyugat felé."

Ami Hitlert illeti, Wenck csak annyit mondott: „Egyetlen ember sorsa már nem számít többé". Miközben kiadta a parancsait a támadásra, az jutott eszébe, hogy a tábornaggyal folytatott hosszú beszélgetés során Keitel egyetlenegyszer sem hozta szóba Berlin népét.

*

Amint megvirradt, Magdeburg közelében három német észrevétlenül át jutott az Elbán, és megadta magát az amerikai 30. gyaloghadosztálynak Az egyik az ötvenhét esztendős Kurt Dittmar Wehrmacht-altábornagy volt, aki a napi hadijelentéseket olvasta be a rádióba, és akit birodalomszerte „a Főparancsnokság Hangjának" tituláltak Vele volt tizenhat esztendős fia, Eberhardt, és Werner Pluskat őrnagy, a D-nap veteránja, akinek Magdeburgban települt tüzérsége fontos szerepet játszott abban, hogy Simpson tábornok 9. hadserege nem tudott átkelni az Elbán.

Dittmarnak, akit a legmegbízhatóbb német katonai rádiósnak ismertek, sok tisztelője akadt nemcsak Németországban, hanem a szövetségesek sajtófigyelői között is. Az altábornagyot azonnal be vitték a 30. gyaloghadosztály parancsnokságára, ahol kihallgatták Dittmar egyetlen olyan információval szolgált, amely meglepte a felderítő tiszteket: Hitler – állította határozottan –, Berlinben tartózkodik. Ez a reveláció erejével hatott. Mindeddig senkinek sem volt biztos tudomása a Führer hollétéről.[56] A legtöbb híresztelés szerint a Nemzeti Erődben tartózkodott. Dittmar azonban szilárdan kitartott állítása mellett. A Führer Berlinben van – mondta kihallgatóinak –, de véleménye szerint „Hitlert vagy megölték vagy öngyilkosságot követett el".

„Beszéljen a Nemzeti Erődről" – sürgette valaki, Dittmar tanácstalanul nézett rá. Az egyetlen információ, amit tud róla, annyi, amennyit egy svájci

lapban olvasott az előző év januárjában. Elismerte, hogy helyenként vannak még ellenállási gócok, főképp északon, „beleértve Norvégiát és Dániát, valamint délen, az Olasz Alpokban. De – tette hozzá – ezek nem annyira elhatározott szándékból harcolnak, mint inkább a körülmények nyomására.” Amikor kihallgató i tovább erőltették az Erőd kérdését, Dittmar megrázta a fejét. „A Nemzeti Erőd? Az egy romantikus álom. Egy mítosz.”

És csakugyan: az Erőd merő kitaláció volt. Omar Bradley vezérezredes, a 12. hadseregcsoport parancsnoka később a következőket írta: „Az Erőd jórészt csak néhány fanatikus náci képzeletében élt. Nálunk olyan rémalakká nőtt, hogy ma már magam is csodálkozom, hogyan hihettük el olyan naivan ezt a mesét. Amíg azonban a legenda tartotta magát, jelentősen befolyásolta hadműveleti gondolkodásunkat.”

*

Berlin keleti, Lichtenberg kerületének szélén, Karlshorst kövezett utcáin porfelhőt kavarva német harckocsioszlop robogott végig. Eleanore Krüger, akinek zsidó vőlegénye, Joachim Lipschitz a ház pincéjében bujkált, meglepődve figyelte a harckocsikat. Vajon honnét jöhetnek ezek? Hova mennek? Ahelyett, hogy a főváros felé tartanának, dél felé, Schönewelde irányába robognak, mintha menekülnének Berlinből. Vajon az oroszok a sarkukban vannak? Ha igen, az azt jelenti, hogy legalább Joachim felszabadul. De vajon miért hagyják el a német csapatok a várost? Feladják? Visszavonulnak?

Eleonore nem tudhatta, hogy az alakulat, amelyet lát, nem más, mint Weidling tüzérségi tábornok LVI. páncéloshadtestének eltévedt, szétvert maradványai, amelyek megpróbálták helyreállítani a kapcsolatot a fő erőkkel. Amikor a város legszéléig visszaszorították őket, Weidling embereinek sikerült helyreállítani az összeköttetést Busse frissen bekerített 9. hadseregével, mégpedig meglehetősen körülményes úton: amikor elérték a város legszélét, a városi telefonon felhívták a berlini főparancsnokságot, és onnan rádiókapcsolatot létesítettek a 9. hadsereggel. Az LVI. páncéloshadtest ekkor azt a parancsot kapta, hogy haladéktalanul induljon a várostól déli irányba, törje át az oroszok gyűrűjét, és csatlakozzon a 9. hadsereghez a várostól mintegy tizenöt mérföldnyire, Königswusterhausen és Klein Kienitz körzetében. Innen közös erővel aztán megkísérlik elvágni Konyev csapatait.

Előbb azonban Weidlingnek volt egy elintézetlen ügye. Most értesült róla, hogy mind Busse, mind pedig Hitler parancsnokságától tiszteket küldtek ki hozzá, hogy vonják felelősségre, amiért önkényesen elhagyta a csatateret, és vezető nélkül hagyta a hadtestét. Dühösen utasította embereit, kezdjék meg az áttörést nélküle, ő pedig a fővárosba hajtott, hogy Krebs szemébe nézzen.

Néhány órával később Weidling, miután keresztülvágott Berlinen a Birodalmi Kancelláriáig, lement az alagsorba, az úgynevezett szárnysegédi bunkerba, ahol Krebs és Burgdorf irodája volt A két főtiszt hűvösen fogadta. „Mi folyik itt? – szegezte nekik a kérdést Weidling. – Mondják meg, miért akarnak agyonlövetni?” Aztán ingerülten elmondta: vezetési pontja a csata első pillanatától kezdve csaknem a frontvonalban települt. Hogyan állíthatja bárki, hogy ő kereket oldott? Valaki megemlítette a döberitzi Olimpiai Falut. Az ötvenhatosok a közelébe sem kerültek Döberitznek – horkant fel Weidling. Odamenni „a legnagyobb ostobaság lett volna.” Krebs és Burgdorf lassan felengedett. Megígérték, hogy tisztázzák az ügyet a Führerrel, mégpedig „haladéktalanul”.

Weidling ezután röviden ismertette a helyzetet. Elmondta, hogy hadteste támadásra készül Berlintől délre, aztán hozzátette: „Indulás előtt jelentést kaptam, hogy orosz harckocsiékek jelentek meg Rudow közelében.” Rudow közvetlenül a délkeleti Neukölln kerületen túl feküdt. Krebs azonnal felismerte a veszélyt. Ebben az esetben, mondta, meg kell változtatni a 9. hadsereg parancsát az LVI. páncéloshadtest számára: Weidling hadtestének Berlinben kell maradnia. Ezután Krebs és Burgdorf elsietett Hitlerhez.

Nem sokkal később Weidlinggel közölték, hogy Hitler kéreti. Az út a Führerbunkerhez elég hosszúnak bizonyult, keresztül kellett menni egy egész „föld alatti városon”. Krebs irodájából előbb végigment egy föld alatti alagúton, aztán egy konyhán és egy ebédlőn, végül le egy lépcsősoron a Führer magánlakosztályába.

Krebs és Burgdorf bemutatta a Führernek. „Egy térképekkel telerakott asztal mellett ült a Birodalom Führere – írta később Weidling. – Amikor beléptem, fejét felém fordította. Arca püffedt volt, a szeme lázas. Amikor megpróbált felállni, elszörnyedve láttam, hogy keze-lába szüntelenül remeg. Végre nagy erőlködve sikerült felállnia. Arcán torz mosollyal kezet fogott velem, és alig hallható hangon megkérdezte, találkoztunk-e már korábban is. „Egyszer”, felelte Weidling: a Führer egy esztendővel azelőtt kitüntetést adott át neki. „Emlékszem a nevére, de nem emlékszem az

arcára” – mondta Hitler. Amikor Hitler leült, Weidling észrevette, hogy lába még ülve is mozog, a térde táncol, mint egy inga, csak gyorsabban”.

Weidling jelentette Hitlernek az LVI. hadtest helyzetét. Aztán Hitler jóváhagyta Krebs utasítását, hogy a hadtest maradjon Berlinben. A Führer ezután magyarázni kezdte elgondolását Berlin védelméről. Azt javasolta, vonják össze Wenck hadseregét nyugatról, Busséét délkeletről és Steiner hadseregcsoportját északról, és így állítsák meg valahogy az oroszokat. „Egyre növekvő döbbenettel hallgattam a Führer szónoklatát” – írta Weidling. Egyetlen dolog volt világos számára: „Ha csak csoda nem történik, a végső vereségig a Birodalom napjai meg vannak számlálva.”

Aznap este az LVI. hadtest délen súlyos veszteségek árán elszakadt az oroszoktól, és bevonult Berlinbe. Huszonnégy órával később Weidlinget, legnagyobb rémületére, kinevezték a város parancsnokának.

*

Sztálin 11074 számú parancsa Zsukovnak és Konyevnek szólt, és felosztotta a várost kettejük között. Ettől a naptól, április 23-tól fogva az 1. Belorusz Front és az 1. Ukrán Front között a sávhatár „Lübben, onnan tovább Teupitz, Mittenwalde, Mariendorf, Berlin, Anhalter Station”.

Konyev, bár nem panaszkodhatott a publicitásra, mégis vesztesnek érezte magát. A fődíjat Zsukov kapta. A sávhatár, amely keresztülszelte egész Berlint, Konyev oldalán mintegy százötven yardnyira elkerülte a Reichstagot, amelyet az oroszok mindig is a város legfőbb trófeájának tekintettek. Ez volt az a hely, ahová a szovjet zászlót ki kellett tűzni.

*

A város most kezdett haldokolni. A legtöbb helyen megszakadt a víz- és gázszolgáltatás. Bezártak a lapkiadók. Utolsóként a nácik lapja, a *Völkischer Beobachter* állt le, április huszonhatodikán. (Egy Goebbels által inspirált négyoldalas lap, a *Der Panzerbär* [*A páncélozott medve*] váltotta fel, amely „Nagy-Berlin Védőinek Harci Lapjaként” hirdette magát, és hat napig élt.) A város utcáin megszűnt minden közlekedés, mert az utak járhatatlanokká váltak, az üzemanyag elfogyott, a járművek tönkrementek. Elakadt az élelmiszerelosztás, leállt szinte minden szállítás. Nem működtek a hűtőházak. Április 22-én, százéves történetében először, bezárt a főváros távírdája. Az utolsó üzenet Tokióból érkezett, és ez állt benne: „Jó szerencsét mindannyiatoknak”. Ugyanezen a napon szállt fel az utolsó repülőgép a tempelhofi repülőtérről. Stockholmba szállított kilenc utast.

Berlin ezernégyszáz tűzoltóját ezen" napon nyugatra vezényelték.[57]

Most, hogy a rendőröket átvezényelték vagy a hadsereghez, vagy a Volkssturmhoz, a város élete lassan szétzilálódott. Megkezdődött a fosztogatás. Fényes nappal feltörték a rendező-pályaudvarokon vesztegl ő tehervonatokat. Margarete Promeist, aki a legnagyobb ágyútűzben kimerészkedett a pályaudvarra, egyetlen darab szalonnával tért vissza. „Ahogy ma visszagondolok – mondta később –, azt hiszem, tiszta őrültség volt." Elena Majewski és Vera Ungnad a moabiti teherpályaudvarra rohant. Látták, amint ll: emberek fosztogatják a barack-, szilva- és őszibarack-konzerves ládákat. Valami furcsa babbal teli zsákokat is láttak, de elfutottak mellettük. Nem ismerték fel a kávébabot. Szereztek egy láda konzervet, amelyen „Sárgabarack" felirat volt, és csak amikor otthon kinyitották, akkor derült ki, hogy almalé, amit a két lány mindig utált. Robert Schultze még rosszabbul járt: öt órát töltött a tömegben, amely megpróbált némi krumplit szerezni egy nagy élelmiszerraktárból, de mire sorra került, már minden elfogyott.

A boltosokat, akik nem osztották szét a készleteiket, gyakran, hitlerjugendesek kényszerítették „adományozásra". Klaus Küster bement egy üzletbe a nagynénjével, és valami élelmiszert kért. A tulaj égre-földre esküdözött, hogy csak egy kis zabpelyhe maradt, Küster pisztolyt rántott, és élelmiszert követelt. A tulajdonos a szó szoros értelmében a pult alól elővarázsolt egy csomó mindent Küster összeszedett annyit, amennyit csak elbírt, aztán felháborodott nagynénjével távozott. „Istentelen kölyök vagy – kiáltotta a nagynéni, amikor kint voltak. – Micsoda amerikai gengsztermódszereket alkalmazol?!" „Ugyan, hallgasson el – vágott vissza Klaus – Ez most élet- halál kérdése."

Elfriede Maigatter hírét vette, hogy a Hermannplatzon fosztogatják a hatalmas Karstadt áruházat. Odasietett, mely már zsúfolásig tele volt emberekkel. „Az emberek egymást lökdösték, rugdosták befelé az ajtón – mesélte később –, nyoma sem volt soroknak. Sehol egyetlen eladó, egyetlen felelős személy." Az emberek vittek mindent, amit láttak. Ha valami haszontalan holmi akadt a kezükbe, egyszerűen, a földre hajították. Az élelmiszerosztályon vastag, ragacsos massza borította a földet, sűrített tejből, lekvárból, tésztából, lisztből, mézből, amit a tömeg kiborogatott vagy elszórt.

Előkerült néhány felügyelő, egy férfi időnként elkiáltotta magát: „Kifelé!

Kifelé! Fel fogják robbantani az áruházat!” De senki nem törődött vele – túlságosan átlátszó volt a trükk. A nők nyalábszám vitték a kabátokat, ruhákat és cipőket. Mások az ágyneműket, huzatokat, lepedőket kapkodták le a polcokról. Az édességosztályon Elfriede látta, amint egy férfi kikap egy kisfiú kezéből egy doboz csokoládét. A gyerek sírni kezdett. Aztán dühösen azt kiáltotta: „Mindjárt veszek egy másikat.” És úgy is tett.

A kijáratnál azonban jött az igazságtétel. Két felügyelő megállított mindenkit, aki megpróbált kijutni a cókmókjával. Aki élelmiszert vitt, azt hagyták, de mást nem. Az ajtó mellett hamarosan hatalmas halom nőtt az elkobzott árucikkekből. Amikor Elfriede megpróbált kijutni egy kabáttal, amit sikerült megkaparintania, az egyik felügyelő kitépte a kezéből. „Kérem, hadd tartsam meg – rimánkodott Elfriede. – Fázom.” A férfi vállat rándított, felvette a kabátot a halomról, és visszaadta. „Nesze, aztán kotródj” – mondta. És miközben a csőcselék ott nyomakodott, taszigálódott, és kapkodta, ami a szeme elé került, valaki újra meg újra azt üvöltözte: „Kifelé! Kifelé! Mindjárt felrobbantják az áruházat.”

Leckscheidt tiszteletes szintén szemtanúja volt a Karstadt kirablásának. A tiszteletes különös módon került a helyszínre. Az egyik hívő halott csecsemőt hozott a világra, és a kisdedet elégették. A mélységesen lesújtott anya azt akarta, hogy az urnát a csecsemő hamvaival tisztességgel eltemessék, és Leckscheidt vállalta, hogy ott lesz, bár ez több mérföldes utat jelentett az állandó ágyútűzben a neuköllni temetőig, ahol az asszony el akarta temettetni a gyermekét. Ahogy mentek, az asszony kezében a bevásárlószatyorba tett urnával, odaértek a Karstadthoz, és megpillantották a fosztogató tömeget. Az asszony kimeresztette a szemét. Hirtelen azt mondta: „Várjon!”. Azzal otthagyta Leckscheidtet, és „eltűnt, urnástul, szatyrostul, mindenestül”. A tisztelendő úr elképedve várt. Pár perc múlva megjelent, kezében egy pár erős bakanccsal. Amint odaért Leckscheidthez, annyit mondott: „Mehetünk”.

Útban visszafelé Leckscheidt óvatosságból úgy intézte, hogy elkerüljék a Karstadtot. De jól is tették. Délután iszonyú robbanás döntötte romba a hatalmas áruházat. Az SS, amely a jelentések szerint huszonkilencmillió márkányi készleteket tárolt az alagsorban, felrobbantotta az áruházat, hogy a kincsek ne kerülhessenek az oroszok kezére. A robbanás megölt néhány asszonyt és gyermeket is.

A fosztogatók láttán sok bolttulajdonos egyszerűen lemondott a

készleteiről. Mivel nem akarták, hogy a kormányozhatatlan csőcselék összetörje üzleteiket, inkább kiürítették polcaikat, és szétosztották az árut, anélkül, hogy élelmiszerjegyet vagy pénzt fogadtak volna el. De volt ennek még egy oka: a bolttulajdonosok azt hallották, ha az oroszok élelmiszer-halmozással találkoznak, felgyújtják az üzletet. Egy héttel korábban Neuköllnben Günther Rosetz mozigépész megpróbált némi lekvárt vásárolni a Tengelmann féle csemegeüzletben, de nem kapott. Most Rosetz azt látta, hogy a Tengelmann lekvárt, zabpelyhet, cukrot és lisztet árusít, fontját tíz márkáért. Páni kapkodásban kiárusítottak mindent, csak hogy mielőbb kiürüljön az üzlet. Alexander Kelm alig hitt a szemének, amikor azt látta, hogy a Hindenburgstrasse sarkán, a Caspary borkereskedésben ingyen osztogatják a borospalackokat boldog-boldogtalannak. Klaus Küster, a Hitlerjugend tagja, egy másik portyázás alkalmával az egyik helyen kétszáz cigarettát, egy másikon egy üveg brandyt szerzett ingyen. A bolttulajdonos azt mondta: „Nesze, jól jön ez még. Nehéz idők jönnek."

Húst azonban még a fosztogatóknak sem sikerült keríteniük. Eleinte néhány hentesnek voltak bizonyos készleteik, amelyeket a különleges kuncsaftoknak tartogattak, de ezek hamarosan elfogytak. A berliniek most városszerte az ágyútűzben elhullott lovakat darabolták fel. Charlotte Richter és nővére maga is látta, amint késsel felfegyverzett emberek egy szürke-fehér lovat trancsíroztak a Breitenbackplatzon. „A ló nem esett az oldalára – emlékezett Charlotte –, hanem valahogy ült a tomporán, a fejét még feltartotta, a szeme nyitva. Az asszonyok pedig késükkel nagy darabokat hasogattak le lábszárából. Ruby Borgmannak nagyon tetszett, hogy pezsgővel moshatott fogat: ettől a fogpaszta még jobban habzott. Ruby és férje, Eberhard, szinte keleti kényelemben élt Heinrich Schelle divatos éttermének, a Gruban-Souchaynek fényűző pincéjében. Schelle betartotta ígéretét: amikor megkezdődött az ágyúzás, meghívta Borgmannékat, hogy csatlakozzanak hozzá pompázatos föld alatti kvártélyában. Itt tartották az étterem ezüst, kristály és porcelán étkészleteit, és a menedéket ellátták mindenféle kényelemmel. A padlót keleti szőnyegek borították. A bejárat mellett felállított fekvőalkalmatosságokat súlyos szürke-zöld drapériákkal függönyözték el. A helyiség luxusminőségű kárpitozott székekkel, egy pamlaggal meg egy kis asztallal volt bebútorozva, mindegyik bútordarabon az étteremből származó bézs és

rozsdabarna huzat. Víz nem volt napokig, viszont volt bőven pezsgő. „Reggel, délben, este pezsgőt ittunk – emlékezett Ruby. – Folyt a pezsgő, mint a víz, a víz viszont nem folyt.”

Az igazi problémát az élelem jelentette. Borgmannék egy jó barátja, Pia van Hoeven, aki egyszer-egyszer megosztotta velük a pince komfortját, alkalmanként szerzett némi kenyeret, sőt még egy kis húst is kerített a látogatásaihoz. A pince lakói azonban többnyire tonhalon és krumplin éltek. Az étterem temperamentumos francia főszakácsa, Mopti, már kénytelen volt ismételni magát, de ez nem mehetett így a végtelenségig. Bár már semmi remény nem volt rá, hogy jönnének az amerikaiak, a kis csoport úgy döntött, hogy kiélvezik az életet. Hiszen bármelyik pillanatban meghalhattak.

*

Sänger „Papa” jobblétre szenderült.

A hetvennyolc esztendős első világháborús veteránon a négyesztendei bombázás és az utolsó néhány napi ágyútűz ellenére soha nem látszott nyoma a rémületnek. Mi több, Erna Sängernek minden meggyőző erejét latba kellett vetnie, hogy lebeszélje férjét szokásos találkozóiról első világháborús bajtársaival. Munkát adott a Papának, egy sekély gödröt ásatott vele a kertben, hogy oda rejtse a befőttjeit és lekvárjait. Maga Konrad úgy találta, jó ötlet lenne, ha régi katonai kardját is elásná a befőttes és lekváros üvegek mellett, hogy az oroszok ne találjanak fegyvert a házban.

De amint a munka elkészült, a Papa az egész család könyörgése ellenére kiment az utcára. Srapneltől szaggatott testére alig néhány lépésnyire az otthonától a bokrokban találtak rá, Martin Niemöller tiszteletes házának égő romjai mellett. Még tombolt az ágyútűz, amikor a család egy kézikocsin hazaszállította a Papa holttestét. Amint Erna ott lépkedett a kocsi mellett, eszébe jutott, hogy legutolsó beszélgetésük során kissé összekülönböztek azon, milyen bibliai idézet illene legjobban ezekre az időkre. A Papa szerint az ember csak arra gondolhat, ami a kilencvenedik zsoltárban, annak is leginkább a negyedik versében áll: „Mert ezer esztendő annyi előtted, mint a tegnapi nap, amely elmúlt, és mint egy őrjárási idő éjjel.” Erna nem értett vele egyet. „Szerintem – mondta ez a zsoltár túlságosan pesszimista. Én a negyvenhatodikat választanám: «Isten a mi oltalmunk és erősségünk! Igen, ez bizonyos segítség a nyomorúságban.»” Arról szó sem lehetett, hogy koporsót keressenek, a temetőbe vezető út túl veszélyes lett volna. Ám a

holttestet mégsem lehetett bent tartani a meleg házban. Kint hagyták hát a tornácon. Erna kerített két kis fadarabot, és keresztformán összeszegelte őket. Aztán a feszületet gyengéden odaszorította a maga és férje keze közé. Ahogy lenézett a Papára, azt kívánta, bárcsak megmondhatná, hogy neki volt igaza a kilencvenedik zsoltárral. „Bizony megemésztetünk a te haragod által – mondja az és a te búsulásod miatt megromlunk!"

*

Bernhard Happich atya belepillantott a szentbeszédhez készített jegyzeteibe. A Dahlem-ház kápolnáját szelíd gyertyafény világította meg, de odakint, Wilmersdorftól keletre, szinte vérvörösben lángolt az ég, és az ágyúszó, mely hajnali háromkor felébresztette a nővéreket, még most, csaknem tizenkét óra múltán is dörgött. Valahol a közelben csörömpölve szilánkokra hullott egy ablak, és iszonyú dörej rázta meg az épületet. Happich atya hangos kiáltozást hallott az utcáról, aztán a túloldalról, a szülőotthon és az árvaház épületéből felugattak a cseh gyártmányú légvédelmi ágyúk.

Az előtte ülő nővérek meg sem moccantak. Ahogy rájuk pillantott, észrevette, hogy a nők, Kunigunda főnővér utasításának meg felelően, levetették a súlyos ezüst keresztet, amit viselni szoktak, helyette apró, igénytelen fém feszületet – úgynevezett halottas keresztet – tűztek a ruhájukra. Az ezüst kereszteket, a gyűrűkkel és órákkal együtt eldugták.

Happich atya maga is tett néhány előkészületet. A Dahlem villában, ahol a pap lakott, összecsomagoltak egy nagy dobozt. Happich atya beletette néhány orvosi műszerét, a gyógyszeres szekrény tartalmát, kötszereket, meg azokat a fehér lepedőket, amelyeket a szomszédok adományoztak. Happich atya, mielőtt pappá szentelték, orvosi diplomát szerzett, és most mindkét hivatását művelte. Minden nap ellátta az ágyúzás sebesültjeit, a véletlen áldozatokat, és kezelte a hisztériásokat és sokkosokat. A villában a szobájában függő fehér orvosi köpeny lassan gyakrabban volt látható rajta, mint a papi talár.

Happich atya még egyszer végignézett az apácák, novíciák és világi nővérek kis raján, csendben felfohászkodott Istenhez, hogy ad ja szájára a megfelelő szavakat, és belekezdett.

„Napokon belül várható a szovjet megszállás – mondta, – Az oroszokról nagyon rossz hírek keringenek. Ezek egy része igaznak bizonyult. De nem szabad általánosítani.

„Ha egyikőtök, aki most itt van közöttünk, valami rosszat tapasztalna, gondoljon a kis Szent Ágnes történetére. Tizenkét esztendős volt, amikor megparancsolták neki, hogy hamis isteneket imádjon. Ő felemelte kezét Krisztushoz, a kereszt jelét tette, ezért leszaggatták a ruháit, és megkínozták a pogány tömeg előtt. De ez sem törte meg, a pogányokat pedig megkönnyeztette. Nyilvános lemeztelenítése láttán egyesek hízelgő szavakra, sőt házassági ajánlatra ragadtatták magukat. De ő azt felelte: „Krisztus az én vőlegényem." Ezért kimondták rá a halálos ítéletet. Egy percig ott állt imádkozva, aztán fejét leütötték, és az angyalok nyomban a Paradicsomba repítették."

Happich atya egy pillanatra elhallgatott. „Ne feledjétek – mondta aztán –, ha Szent Ágneshez hasonlóan a testeteket akaratotok ellenére megérintik, a ti örök jutalmatok megkettőztetik a mennyekben, mert a tiétek lesz a vértanúk koronája. Éppen ezért ne érezzétek bűnösnek magatokat." – Itt megállt, aztán még nagyobb nyomatékkal azt mondta: – *Nem vagytok bűnösök.*"

*

Schönebergben, a Winterfeldtstrassén lévő távolsági telefonközpont főkapcsolótáblájánál sorra kialudtak a lámpák, ahogy az orosz támadás elvágta a külső településeket. A központ dolgozói mégis még mindig ugyanolyan serényen dolgoztak, mint máskor. Elisabeth Milbrand felügyelő és Charlotte Burmeister kezelő ahelyett, hogy lement volna az óvóhelyre, fekvőszékeket, matracokat és párnákat vitt az irodába. A két nő úgy határozott, hogy amíg csak lehet, kitartanak az 5. emeleten, ahol a főközpont működött.

Az épületben hirtelen felharsantak a hangszórók. Az óvóhely kötözőhelyén Helena Schröder kezelőt túláradó boldogság fogta el a hír hallatán. Az 5. emeleten Milbrand és Burmeister vette a híreket, és nyomban továbbították a központtal még összeköttetésben álló körzetekkel. „Figyelem, figyelem! – harsogta a bemondó. – Őrizzétek meg a nyugalmatokat! Wenck páncélos tábornok hadserege csatlakozott az amerikaiakhoz, és támadást indítottak Berlin felé! Ne csüggedjetek! Berlin még nincs elveszve!"

*

A szovjet csapatok áttörték a város külső védőgyűrűjét, és továbbnyomultak a második gyűrű felé. A harcosok a T-34-esek és

rohamlövegek mögött görnyedve törtek előre az utcákon, utakon, sugárutakon és parkokon. Az élen Konyev harcedzett csapatai és Zsukov gárdistái haladtak, s velük négy hatalmas harckocsihadsereg harcosai. Mögöttük hullámokban a gyalogság.

Furcsa katonaság volt ez. Ott voltak közöttük a Szovjetunió valamennyi köztársaságának képviselői, és – a kifogástalanul egyöntetű gárdaezredeken kívül – egyenruházatukban éppúgy különböztek, mint arctípusukban. Annyi nyelvet és dialektust beszéltek, hogy tisztjeik gyakran nem is tudtak kommunikálni alárendeltjeikkel.[58] A legénységi állományban akadtak oroszok és beloruszok, ukránok és karéliaiak, grúzok és kazahok, örmények és azerbajdzsánok, baskírok, mordvinok, tatárok, üzbégek, mongolok és kozákok. Egyesek sötétbarna egyenruhát viseltek, mások khakit vagy szürkéskéket. Megint mások sötét nadrágot, magas nyakú zubbonnyal. A zubbonyok színe feketétől a bézsig terjedt. Ugyanígy különbözött a fejfedőjük: akadt itt bőrcsuklya, lebegő fülvédőkkel, kucsma, viharvert, átizzadt khaki sapka. Zömük géppisztolyt hordott. Jöttek lóháton, gyalog, motorkerékpáron, lovaskocsin és a legkülönbözőbb zsákmányolt járműveken, és elárasztották Berlint.

*

„Figyelem! Figyelem – harsogott a schönebergi telefonközpontban a hangszóró. – Tegyék el pártjelvényeiket, párttagsági könyveiket, és kérjük, vegyék le egyenruhájukat. Dobják a holmijaikat az udvaron lévő nagy homokdombra, vagy vigyék le a gépházba, ahol el fogják égetni őket.”

*

Richard Poganowska, a tejesember, megállította a tejeskocsiját, és még a száját is eltátotta, amint öt, gyalogosokkal körülvett szovjet harckocsi végigcsörömpölt az utcán. Poganowska visszafordította a kocsiját, és visszahajtott a Domäne Dahlem tejgazdaságba, és csatlakozott a pincében bujkáló családjához.

Egy darabig várt. Hirtelen berúgták az ajtót, és belépett néhány szovjet katona. Szó nélkül körülnéztek, aztán távoztak. Kis idő múlva visszajöttek, és Poganowskát meg a tejgazdaság többi alkalmazottját kiparancsolták az irodaépülethez. A lovak, mint Poganowska előre sejtette, mind eltűntek, de a tehenek még megmaradtak. Egy szovjet tiszt, aki tökéletesen beszélt németül visszaparancsolta az embereket, hogy menjenek dolgozni. Ők azért vannak itt, mondta, hogy vigyázzanak az állatokra, és fejjék a teheneket.

Poganowska alig hitt a fülének. Sokkal rosszabbra számított.

Ugyanilyen jelenetek játszódtak le a többi külső kerületben is, amikor az emberek megpillantották az első orosz katonákat. A szovjet hadsereg előrevetett alakulatai harcedzett, de kifogástalan viselkedésű katonák voltak, egyáltalán nem olyanok, amilyenekre a halálra rémített berliniek számítottak.

Este hétkor Pia van Hoeven ott ült a schönebergi lakóház pincelejárójában, és pár szem krumplit hámozott. Mellette néhány másik asszony beszélgetett, háttal a nyitott óvóhelyajtónak. Pia egyszerre feltekintett, és a rémülettől elnyílt szájjal felfelé szegezte a tekintetét, egyenest két orosz katona géppisztolyának csövére. „Egy hang sem jött ki a torkomon – emlékezett később. – Fölemeltem a két kezemet, egyikben a kés, másikban a krumpli.” A többi asszony ránézett, megfordult, és ők is felemelték a karjukat. Pia legnagyobb csodálkozására az egyik katona németül szólalt meg:

„Vannak itt katonák? Volkssturmosok? Fegyverek?” Az asszonyok a fejüket rázták. „Rendes németek” – mondta a katona helyeslőn. Odamentek az asszonyokhoz, elvették a karórájukat, aztán eltűntek. Ahogy leszállt az éjszaka, Pia egyre több oroszt látott. „Harcoló csapatok voltak, és sokan beszéltek közülük németül – emlékezett. – De úgy látszott, ezek mással nem törődtek, csak a harccal.” Pia és a házban lakó többi asszony arra a következtetésre jutott, hogy mindaz, amit a Goebbels-féle propaganda a vadállati orosz katonákról szajkózott, merő hazugság. „Ha minden orosz így viselkedik, mint ezek – mondta Pia a szomszédasszonyainak –, akkor nincs miért aggódnunk.”

Marianne Bombach is így érezte. Amikor egy reggel feljött wilmersdorfi háza pincéjéből, egy orosz tábori konyhát pillantott meg közvetlenül a hátsó kapu előtt. A katonák, akik a Schwarze Grund Parkban vertek tábort, ételt és cukorkát osztogattak a környékbeli gyerekeknek. Viselkedésük meglehetősen meglepte Mariannét. A katonák felfordítottak néhány szemetesládát, azt használták asztalnak, úgy, hogy mindegyikre hímzett abroszt terítettek, amit nyilván valamelyik szomszédos villából szereztek. Ott ültek a mező közepén, valaki egyenes hátú székein, és a szemétládáról falatoztak. A gyerekekkel való barátkozást kivéve az oroszok ügyet sem vetettek a civilekre. A katonák csak pár óráig maradtak, aztán mentek tovább.

Dora Janssen és férje tisztiszolgájának özvegye rettegett. Amikor egy lövedék megölte a tisztiszolgát és megsebesítette Janssen őrnagyot, Dora hívta az özvegyet, hogy lakjék vele. A két védtelen asszony, akiknek idegeit kikezdte a gyász és a félelem, Janssenék pincéjében ült, amikor Dora észrevette, hogy „egy óriási árnyék jelenik meg a falon”. Az árnyalak pisztolyt szorongatott. Dora úgy látta, „a katonának hatalmas, torz feje, gorilla mancsa volt”. Az asszonynak a lélegzete is elakadt. Az orosz közelebb jött, mögötte egy másik, és kiparancsolták az asszonyokat a pincéből. „Most gondolta Dora. – Most jön az a szörnyűség.” A két asszonyt kivezették az ajtón, ott az oroszok a kezükbe nyomtak egy-egy seprőt, és odamutattak a bejárati utat elborító törmelékre és üvegcserepekre. A két asszony sóbálvánnyá dermedt. Megdöbbenésük és megkönnyebbülésük oly nyilvánvaló volt, hogy az oroszok nevetésben törtek ki.

Mások első találkozása a frontról érkezett csapatokkal fájdalmasabb volt. Elisabeth Eberhardot kis híján agyonlőtték. Elisabeth, akit Conrad von Preysing katolikus püspök alkalmazott szociális munkásként, évek óta zsidókat rejtegetett. Éppen egy barátnőjénél volt látogatóban, amikor összetalálkozott az első két orosszal: az egyik egy fiatal szőke tiszt volt, akit egy tolmácsnő kísért Mindketten állig felfegyverezve léptek be a házba. A nő nyakában géppisztoly. Abban a pillanatban, amint az oroszok beléptek, meg csörrent a telefon. Elisabeth barátnője felemelte a kagylót, de az elegáns tiszt kikapta a kezéből. „Ti mindketten árulók vagytok mondta a tolmácsnő –, kapcsolatban álltok az ellenséggel.” A két nőt kikergették a házból a kertbe, és odaállították a fal mellé. A tiszt közölte, hogy agyonlövi őket. Elisabeth reszkető térdekkel odakiáltotta: „Mi vártuk magukat! Mi mindig Hitler ellen voltunk! A férjem politikai elítéltként tizenkét évet ült!”

A tolmács nő lefordította. A tiszt lassan leeresztette a pisztolyát. Látszott rajta, hogy szörnyű zavarban van. Aztán odament Elisabethhez, megfogta a jobb kezét, és megcsókolta. Elisabeth méltósággal fogadta a kézcsókot, majd a tőle telhető legfesztelenebb hangon, udvariasan azt kérdezte: „Meghívhatom mindkettejüket egy pohár borra?”

Az első csapatok fegyelme és viselkedése szinte mindenkit megdöbbentett. Hans Miede gyógyszerész megfigyelte, hogy a szovjet katonák láthatólag igyekeztek elkerülni, hogy a házakra lőjenek, ha csak nem voltak biztosak, hogy odabent német védők rejtőznek.” Helena Boese, aki mindeddig rettegésben várta az oroszok érkezését, a légópince lépcsőjén

találkozott az első szovjet katonával. „Fiatal, jóképű fiú volt, makulátlanul tiszta egyenruhában.” A katona csak rápillantott, ahogy az asszony kijött a pincéből, aztán a jóindulatát kifejező gesztussal a kezébe nyomott egy botot, amelyre a megadás jeleként fehér zsebkendő volt kötve. Ugyancsak Wilmersdorfban történt, hogy Ilse Antz, aki meg volt győződve, hogy a berliniek „oda lesznek dobva martalékul az oroszoknak”, a háza pincéjében aludt, amikor az első orosz katona belépett. Ilse felébredt, rémülten feltekintett, de a fiatal, sötét hajú katona csak rámosolygott, aztán tört németséggel azt mondta: „Miért félni? Minden rendben. Aludni.”

A berliniek egy része számára a szovjet csapatok megérkezése semmiféle rémületet nem okozott. A zsidók már jó ideje megtanultak együtt élni a rettegéssel. Leo Sternfeld, egykori tempelhofi üzletember, akiből a Gestapo szemetest csinált, türelmetlenül várta az oroszok előnyomulását. A félzsidó Sternfeld az egész háború alatt gyötrelmes bizonytalanságban élt, úgy, hogy sohasem tudta, mikor hurcolják el a családját is koncentrációs táborba. A háború alatt pusztán a neve miatt nem szívesen látták sem őt, sem a családját, még a légoltalmi óvóhelyeken sem. De amikor megkezdődött az ágyúzás, Leo figyelemre méltó változást vett észre szomszédai viselkedésében. „A ház lakói szinte erőszakkal cipeltek le az óvóhelyre bennünket” – mesélte később.

Sternfeld boldog volt, amikor megpillantotta az első katonákat Tempelhofban. Fegyelmezettek és békések voltak, és Leo a felszabadítóinak tekintette őket. A szovjet zászlóaljparancsnok megkérdezte, kaphatnának-e Leo házában egy szobát, ahol ünnepséget tarthatnának. „Mindenem a maguké” – felelte Leo. Igaz, a háza fele összeomlott, amikor néhány nappal előbb a szomszédos postahivatal telitalálatot kapott, de még maradt három szoba. „Legyen a maguké az, ahol megvan a mennyezet” – ajánlotta Leo az oroszoknak. Cserébe amazok meghívták a családját és néhány barátját is a mulatságra. Az oroszok több kosár élelemmel és itallal érkeztek. „Egy pillanatra úgy éreztem – mesélte Leo –, hogy az egész szovjet hadsereg eljött a mulatságra.” Az oroszok iszonyú mennyiségű vodkát ittak. Aztán a zászlóaljparancsnok, aki a magánéletben híres operaénekes volt, harmonikakísérettel énekelni kezdett. Leo elbűvölten hallgatta. Évek óta először szabadnak érezte magát.

Joachim Lipschitz is előjött Krügerék pincéjéből, hogy köszöntse a Vörös Hadsereg katonáit. A pincében töltött hónapok alatt megtanult pár szót

oroszul, és most lassan, akadozva megpróbálta elmagyarázni, hogy ki ő, és kifejezni háláját felszabadító inak. Meglepetésére a szovjetek harsány nevetéssel fogadták, megpaskolták a hátát, nagyon örülnek ők is, mondták, de nevetéstől fuldokolva hozzátették, hogy Joachim bizony borzasztóan beszél oroszul. Joachim nem bánta. Számára és Eleanore Krüger számára véget ért a hosszú várakozás. Ha véget ér a csata, ők lesznek az első házasulandók. Ha megkapják a házassági anyakönyvi kivonatukat, Eleanore szavai szerint az lesz az ő személyes győzelmük a nácik felett „Győztünk – mondta –, és többé semmi fájdalom nem érhet bennünket."[59]

Azokon a helyeken, ahová már bevonultak a szovjet csapatok, a zsidók mindenütt előmerészkedtek rejtekhelyeikről. Akadtuk azonban, akikben még annyira élt a rémület, hogy tovább bujkáltak még jóval azután is, hogy a náci veszedelem elmúlt a fejük fölül. A huszonhárom esztendős Hans Rosenthal egész májusig ott rejtőzött hatszor öt lábnyi lichtenbergi kamrájában. Összesen huszonnégy hónapig bujkált. Egyes helyeken a zsidók felszabadultak, aztán azzal a veszéllyel kellett szembenézniük, hogy ismét föld alá kényszerülnek, mert a védők egy-egy rövid, de kétségbeesett erejű ellentámadással ideiglenesen visszavetették az oroszokat.

Weltlingeréknek Pankowban egészen döbbenetes esetben volt részük. Hamar felszabadultak. Siegmund egész életében úgy emlékezett arra az orosz tisztre, aki elsőként lépett be a Möhringék házában berendezett búvóhelyükre, mintha magát Mihály arkangyalt látta volna. Amikor a tiszt meglátta őket, összeszedte szegényes német szókincsét: „Ruszkik nem barbár. Mi jót akarunk neked."

Aztán hirtelen baj történt. A tiszt és emberei átkutatták az egész házat, és találtak hat revolvert. A tiszt az összegyűlt lakók előtt kijelentette, hogy a fegyverek mellett eldugott egyenruhákat is találtak. Mindenkit kiparancsoltak a házból, és felsorakoztattak a fal mellett. Siegmund előlépett a sorból, és azt mondta: „Én zsidó vagyok!", és ezt újra és újra elismételte. A fiatal tiszt mosolygott, a fejét rázta, a kezével olyan mozdulatot tett, mint aki átvágja a torkát. „Zsidók már nem élnek" – mondta. De Siegmund egyre csak hajtogatta a magáét, és közben a fal mellett felsorakozott szomszédait nézte. Néhány héttel ezelőtt sokan közülük nyomban feladták volna, ha tudják, hol bujkál. Siegmund most mégis azt kiáltotta tiszta, erős hangon: „Ezek jó emberek. Ők rejtegettek a házukban. Kérem, ne bántsák őket. Ezeket a fegyvereket a Volkssturmosok

dobták el.”

Ez a kijelentése megmentette a lakókat. A németek és oroszok összeölelkeztek. „Egészen megrészegedtünk a boldogságtól” – mondta Siegmund. A szovjet tiszt azonnal ételt és italt hozatott Weltlingeréknek, és aggódva figyelte és nógatta őket, hogy egyenek csak. Weltlingerék csaknem belebetegedtek, mert elszoktak az ilyen bőséges tápláléktól. „Az emberek nyomban roppant kedvesek lettek hozzánk – mondta Siegmund. – Kaptunk egy üres lakást, élelmet, ruhát, és hosszú idő óta először kint lehettünk a szabad levegőn, és sétálhattunk az utcán.”

Az SS-ek azonban visszavetették az oroszokat, és ekkor ugyanazok a lakók, akiket egy nappal korábban Weltlinger megmentett, most ismét ellenségesekké váltak. „Egyszerűen hihetetlen volt” mondta Weltlinger. A következő nap az oroszok visszafoglalták a körzetet, és Weltlingeréket ismét felszabadították, de már egy más egység katonái – és ezek az oroszok nem akarták elhinni, hogy Weltlinger zsidó. Az épület összes lakóját teherautóra rakták, és elvitték kihallgatásra. Amikor Siegmund elbúcsúzott a feleségétől, azon töprengett, vajon ez a sok nélkülözés, ez a sok bujkálás most ilyen értelmetlen véget ér? Az embereket a város egyik északkeleti külvárosába vitték, és egyenként kihallgatták őket egy pincében. Weltlingert bevezették egy helyiségbe, és ott leültették egy erős fényű lámpa elé. Néhány tiszt ült vele szemben a sötétben egy hosszú asztal mellett. Weltlinger ismét elmondta, hogy Ő zsidó, és több mint két évig bujkált. Ekkor egy női hang szólalt meg a sötétben:

„Bizonyítsa be, hogy maga zsidó.” „Hogyan?” „Mondja el a zsidók hitvallását.”

Siegmund megpróbálta kivenni a sötétben ülő árnyszerű arcokat. Aztán jobb kezét fejére téve, viharzó érzésektől remegő hangon belekezdett az egyik legősibb imába:

S’ma Jiszráél…

Halljad, Izrael, Az Örökkévaló, a mi Istenünk, Az Örökkévaló egyetlenegy!

– kántálta lassan.

„Elmehet – szólalt meg a női hang ismét. – Maga zsidó, és jó ember.” Mint kiderült, ő maga is zsidó volt. Másnap Siegmund viszontlátta a feleségét. „Nincs szó, ami elmondaná, mit éreztünk, amikor ismét találkoztunk – mesélte. – Kéz a kézben sétáltunk a napsütésben, szabadon és boldogan, mint a gyerekek.”

*

Ha Kunigunda főnökasszonyban volt is félelem, békés, kerek arcán semmi nem látszott belőle. A csata zaja betört a Dahlem házba. A harckocsilövések megremegtették a falakat, és még a homokzsákokkal eltorlaszolt pincében is érezni lehetett a rázkódást. De Kunigunda főnökasszony nem törődött többé a géppuskák ugatásával és a lövedékek sivításával. Éppen imádkozott a kápolnává átalakított kis ebédlőben, amikor a tűz alábbhagyott. Egy pillanatra úgy tűnt, elül a csatazaj. De Kunigunda nővér továbbra is ott térdepelt. Ekkor bejött a kápolnába az egyik nővér, és odasúgta: „Itt vannak az oroszok."

Mater Kunigunda nyugodtan befejezte az imáját, térdet hajtott, aztán a nővért követve kisietett a kápolnából. A szovjetek először hátulról, a kertek felől közelítették meg az épületet A konyhaablak előtt jelentek meg, bevigyorogtak, és fegyverükkel befelé mutogattak az apácákra és a világi nővérekre. Most egy fiatal hadnagy kíséretében tíz katona várt a főnökasszonyra. Kunigunda nővér gyorsan elküldött Lenáért, az ukrán szakácsnőért, hogy jöjjön, és tolmácsoljon. „A tiszt nagyon kellemes külsejű fiatalember volt, és kifogástalanul viselkedett" – jegyezte meg a főnök asszony.

A tiszt kikérdezte a Dahlem-házról. Mater Kunigunda elmondta, hogy ez egy szülőotthon, kórház és árvaház. Lena hozzátette, hogy nincsenek itt mások, „csak apácák és csecsemők". Látszott, hogy a tiszt érti. „Katonák vagy fegyverek vannak itt?" – kérdezte, „Természetesen, nincsenek – felelte a főnökasszony. – Semmi ilyes mi nincs az épületben." Ekkor néhány katona az óráikat meg az ékszereiket kezdte követelni, de a hadnagy élesen rájuk kiáltott, mire az emberek megszégyenülten meghátráltak.

A főnökasszony elmondta a fiatal tisztnek, hogy a Dahlem-háznak szüksége volna valami védelmi garanciára, a gyerekek, a terhes anyák és a nővérek miatt. A hadnagy vállat vont: ő katona, mondta, ő csak azért jött, hogy ha kell, kifüstölje az ellenséget, aztán megy tovább.

Ahogy az oroszok elhagyták az épületet, néhány katona megállt, és felnézett Szent Mihály szobrára. Körüljárták Isten rossz ellen küzdő harcos lovagjának az alakját, megtapogatták köntöse faragott redőit, belenéztek az arcába. A hadnagy elköszönt a főnökasszonytól. Látszott, hogy valami nyugtalanítja. Egy pillantást vetett embereire, akik a szobrot bámulták, aztán azt mondta:

„Ezek derék, fegyelmezett és tisztességes katonák. De azok, akik utánunk jönnek, azok disznók.”

*

Az oroszok áradatát lehetetlen volt feltartóztatni. Ahogy a támadók ízenként felmorzsolták a Birodalmat és a fővárost, a Führerbunker tébolyult lakója egymás után adta kétségbeesett parancsait. A parancsokat ellenparancsok érvénytelenítették. Aztán az ellenutasításokat is visszavonták, és újabb parancsokat adtak ki. Weidling vezérkari főnöke, von Dufvin vezérkari ezredes így foglalta össze az eseményeket: „A zavar káosszá dagadt; a parancsot ellenparancs követte; végül az egész elvezetett a teljes széthulláshoz.”

A német vezetési rendszer összeomlott. Ahogy a nyugati szövetségesek és az oroszok egyre közelebb kerültek egymáshoz, az OKH, amely a nyugati frontért volt felelős, reménytelenül összegabalyodott az OKW-val, amely a keleti frontot irányította. Erich Dethleffsen tábornok, az OKH vezérkarifőnök-helyettese, kétségbeesett telefont kapott Drezda parancsnokától, hogy Konyev harckocsijai, melyek nyugat felé tartanak, hogy egyesüljenek az amerikaiakkal, elérték a várost. A drezdai parancsnok azt az utasítást kapta, hogy vonja össze minden alakulatát a várost kettészelő Elba *keleti* partján. Tíz perccel később az OKW már azt a parancsot adta, hogy a csapatokat a *nyugati* parton vonja össze.

De ugyanez ment mindenütt. Az összeköttetés gyakorlatilag megszűnt. Az OKW; mely most Berlintől ötven mérföldre északkeletre, Rheinsbergben székelt, egyetlen adóantennával rendelkezett, melyet egy légvédelmi záróléggömbre szereltek. Berlinben Hitlernek azokat a parancsait, amelyeket telefonon már nem lehetett továbbítani, a kisebbik állatkerti légvédelmi torony távközlési komplexumának rádióján keresztül adták le. Gerda Niedieck repülő hadnagy, aki az *L* torony hatalmas telekommunikációs helyiségének rádiótávírója és desifrírozó készüléke mellett teljesített szolgálatot, megjegyezte, hogy Hitler parancsai ezekben az órákban egyetlen téma körül forogtak: információt követeltek, többnyire olyan hadseregekről, amelyek már nem léteztek. A rádiótávíró újra meg újra ugyanazokat az üzeneteket kopogta: „Adják meg Wenck pozícióit!”, „Hol van Steiner?”, „Hol van Wenck?” Ez már sok volt a huszonnégy esztendős Gerdának. Többször csendes zokogással továbbította Hitler üzeneteit, fenyegetőzéseit és parancsait, hogy a haldokló nemzet az utolsó

emberig folytassa a harcot.

Hat évi háború után végül az OKH-t és az OKW-t, melynek csapatait egykor háromezer mérföld választotta el egymástól, egyetlen parancsnoksággá vonták össze. Az egyesített OKH-OKW vezetőit Wilhelm Keitel tábornagy nevezte ki nagy sietve. „Csapataink nemcsak hogy hajlandók, hanem teljes mértékig képesek is folytatni a harcot" – jelentette ki magabiztosan, miközben fel-alá járkált új parancsnoki szobájában, Alfred Jodl tábornok, az OKW vezetési törzsének főnöke és Erich Dethleffsen tábornok, az OKH helyettes vezérkari főnöke figyelő tekintete előtt. Keitel huszonnegyedikén ugyanilyen derűs képet festett a helyzetről Hitlernek, közvetlenül az előtt, hogy a Führer parancsot adott a legfelső katonai vezetésnek a város elhagyására, hogy a fővároson kívülről irányítsák a Berlin felmentésére irányuló hadműveleteket. Ez volt Dethleffsen utolsó látogatása a Führerbunker föld alatti világában. Amikor megérkezett, iszonyú felfordulás fogadta. A bejáratnál egyetlen őr sem állt. Megdöbbenésére a bunker bejárata mögött vagy húsz munkást talált, akik odamenekültek a tűz elől. A munkásokat azért rendelték a helyszínre, hogy „óvóárkot ássanak a parkolótól a bejáratig", de a lövöldözés miatt nem tudtak dolgozni. Amikor Dethleffsen lement a lépcsőn, észrevette, hogy a váróbszobában sincs őr. Senki nem kutatta át az aktatáskáját, és nem ellenőrizte hogy van-e nála fegyver. Amit tapasztalt, a „teljes szétesés" érzetét keltette benne.

Hitler kis tárgyalóterme előtt, a hallban „üres poharakat és egy félig kiivott üveget" talált. Úgy látta, itt mit sem törődnek azzal a katonás elvvel, hogy meg kell őrizni a hidegvért, és ezzel megelőzik a pánik kialakulását. Mindenki ideges és ingerlékeny volt – kivéve a nőket. „A titkárnők, a női személyzet… Eva Braun, Frau Goebbels és a gyerekei… szívélyesek és barátságosak voltak, és példájukkal valósággal megszégyenítettek sok férfit."

Keitel rövid jelentést tett Hitlernek. „Rózsás színekkel ecsetelte Wenck 12. hadseregének hangulatát és Berlin felmentésének kilátásait" – emlékezett Dethleffsen, aki maga sem tudta eldönteni „mennyire hiszi Keitel a saját szavait: optimizmusát valószínűleg csupán az a szándék diktálta, hogy nem akarta a Führert terhelni."

Csakhogy most, az OKH-OKW vezetői előtt, Hitler távollétében, Keitel ugyanabban a hangnemben beszélt. „Vereségeink igazi oka a bátorság és az

akarat hiánya a felső és a középső vezetők körében” – jelentette ki, ahogy fel-alá járkált. Ezt akár Hitler is mondhatta volna. Dethleffsen magában megállapította, hogy Keitel „hű tanítványa mesterének”. Ahogy elhallgatta derűt sugárzó jelentését arról, hogyan fog végbemenni Berlin felmentése, világossá vált számára, hogy „ennek az embernek halvány fogalma sincs a csapatok valódi helyzetéről”. Keitel közben folytatta: minden rendbeli lesz, a gyorsan közeledő orosz gyűrű közvetlenül Berlin falai előtt összeroppan, és a Führer megmenekül…

*

Hermann Göring birodalmi marsall Bajorországban képtelen helyzetben találta magát: az SS katonái házi őrizetbe vették.

Az OKL vezérkari főnöke, Koller tábornok, Hitler végzetes április 22-i tanácskozása után Bajorországba repült, hogy találkozzék Göringgel. Amikor Koller jelentette, hogy „Hitler összeomlott”, és hogy a Führer kijelentette: „ha eljön a tárgyalások ideje, a birodalmi marsall ahhoz jobban ért, mint én”, Göring cselekvésre szánta el magát. Először is küldött egy nagyon óvatosan fogalmazott üzenetet a Führernek. „Führerem – táviratozta –, az Ön elhatározásának fényében, amely szerint Berlin erődjében marad, egyetértene-e azzal, hogy haladéktalanul átvegyem a Birodalom teljes irányítását, teljes cselekvési szabadsággal az országon belül és külföldön, mint az Ön helyettese, az Ön 1944. június 29-i rendeletével összhangban? Ha ma este tíz óráig nem kapok választ, abból azt a következtetést fogom levonni, hogy Ön elveszítette cselekvési szabadságát, és attól fogva országunk és népünk érdekében saját belátásom szerint fogok cselekedni.”

Göring hamarosan választ kapott, amelyet minden bizonnyal ősi vetélytársa, Martin Bormann inspirált. Hitler visszautasította Göring üzenetét, árulással vádolta meg a birodalmi marsallt, és kijelentette, ha azonnal nem mond le, kivégezteti. Április 25-én este a berlini rádió ünnepélyes hangon közölte: „Göring birodalmi marsall szívbetegsége rosszabbodása miatt kérte, mentsék fel a légierő irányítása és minden ezzel kapcsolatos kötelezettsége alól… A Führer tudomásul vette kérelmét…” Göring, mint feleségének, Emmynek elmondta, nevetségesnek tartotta az egész históriát, és hozzátette, hogy előbb-utóbb úgyis meg kell kezdeni a tárgyalásokat. Az asszony később elmondta von Schirach bárónőnek, hogy Göring azon töprengett, milyen egyenruhát kéne viselnie, amikor először

találkozik Eisenhowerrel.

*

Miközben Berlin égett, és a Birodalom agonizált, egy ember, akit Hitler sosem gyanúsított volna árulással, már meg is előzte Göring hatalomátvételi kísérletét.

Április 25. délután Washingtonban George C. Marshall tábornagy, vezérkari főnök magához rendelte a Pentagonba John Edwin Hull tábornokot, az amerikai hadsereg hadműveleti főnökét. Marshall közölte Hull-lal, hogy Truman elnök útban van a Fehér Házból a Pentagonba, hogy titkosított telefonon beszélgetést folytasson Winston Churchillel. Az történt ugyanis, hogy Folke Bernadotte grófnak, a svéd Vöröskereszt vezetőjének a közvetítésével német tárgyalási ajánlat érkezett Washingtonba. A békekötési próbálkozás nem kisebb személytől érkezett, mint attól, akit Hitler úgy nevezett: *Der treue Heinrich* (a hűséges Henrik), Heinrich Himmlertől.

Himmler titkos ajánlatát állítólag a svédországi amerikai nagykövet titkosított üzenete kísérte. Marshall arra kérte Hullt, kapcsoltassa a telefonszobát, és haladéktalanul tisztázza, megérkezett-e az üzenet. „Telefonáltam a miniszternek, Dean Achesonnak, aki azt felelte, semmit nem tud a Himmler ajánlatait tartalmazó táviratról- mondta Hull. – Az üzenet éppen akkor érkezett a Külügyminisztériumba, még senki nem látta.”

Aztán megérkezett Truman elnök, és amerikai idő szerint délután három óra tíz perckor felhívta a Pentagon telefonszobájából, a brit miniszterelnököt. „Amikor Churchill a telefonhoz érkezett emlékezett később Hull –, az elnök még azt sem tudta, mit tartalmaz a német javaslat.” Churchill Hull szerint mindjárt rákérdezett: „Mit gondol az üzenetről!” „A szöveg még csak most érkezik” – felelte az elnök.”

Ekkor Churchill felolvasta azt a verziót, amelyet a svédországi brit nagykövettől. Sir Victor Mallettől kapott. Himmler – közölte a miniszterelnök Trumannal – találkozni akar Eisenhowerrel, hogy kapituláljon. Az SS birodalmi vezetője elmondta, hogy Hitler súlyos beteg, lehet, hogy már meg is halt, vagy legalább is pár napon belül meg fog halni. Az világos, hogy Himmler kapitulálni szeretne, de csak a nyugati szövetségesek előtt, és nem az oroszok előtt… „Mi történik – kérdezte Bernadotte Himmlert –, ha a nyugati szövetségesek elutasítják az ön

javaslatát?” „Akkor átveszem a keleti front parancsnokságát, és elesem a harcban” – felelte Himmler. Hull, aki egy másik készüléken hallgatta a beszélgetést, hallotta, amint Churchill azt kérdi: „Nos, mi a véleménye a dologról?”

Az új amerikai elnök, aki csupán tizenhárom napja volt hivatalban, habozás nélkül azt felelte: „Nem fogadhatjuk el. Ez tisztességtelen volna, mert megállapodtunk az oroszokkal, hogy nem fogadunk el különbékét.”

Churchill nyomban helyeselt. Később ezt írta: „Megmondtam Trumannak: meggyőződésünk, hogy a fegyverletétel csak feltétel nélküli lehet, és egyszerre kell hogy megtörténjék a három nagyhatalom előtt.”

Amikor Churchill és Truman tájékoztatta Sztálint Himmler ajánlatáról, a generalisszimusz köszönetet mondott mindkettejüknek, és válaszul megígérte: a Vörös Hadsereg „tovább folytatja támadását Berlin térségében a közös ügy érdekében.”

*

Albert Kotzebue hadnagy, aki a 69. amerikai gyaloghadosztálynál szolgált, dzsipjében ülve egy távoli tanyát figyelt, és éppen azon töprengett, hogy túl nagy ott a csend. Kiszállt, és otthagyta huszonhat fős járőrosztagát, hogy egyedül közelítse meg a házat.

Itt az Elba közelében az egész vidéken különös csend honolt. A falvakban mindenütt fehér zászlók lobogtak, de sehol sem látszott semmi mozgás. A falusiak az ajtók mögött lapultak. Kotzebue már több polgármesterrel beszélt, és mind ugyanazt hajtogatta: jönnek az oroszok, őket lemészárolják, az asszonyaikat pedig megerőszakolják.

Kotzebue odaballagott a ház elé. Az ajtó félig nyitva állt. A hadnagy megállt mellette, aztán fegyverével hirtelen felrántotta. Az ajtó nyikorogva kivágódott, és Kotzebue lába a földbe gyökeredzett. Az ebédlőasztal körül ott ült az egész család: a gazda, a felesége és három gyermekük. Az egész olyan békés, olyan otthonos jelenet volt, kivéve egyvalamit: mind halottak voltak. Úgy látszik, rettenetes félelem gyötörte őket, ezért mérget vettek be.

Odaért az őrjárat többi tagja is, a hadnagy beugrott a dzsipbe, és elvágtattak az Elba felé. Mielőtt elérték volna a folyót, Albert Kotzebueval olyasmi történt, aminek következtében neve bekerült a történelembe. Leckwitz faluban megpillantott egy póniló hátán egy szokatlan egyenruhát viselő, különös külsejű férfit. Az illető megfordult a nyeregben, és Kotzebuera meresztette a szemét. A hadnagy meg őrá. Kotzebue és a lovas

a fél világot végigharcolta ezért a pillanatért. A hadnagy az első szovjet katonával találkozott.

Valaki, aki tudott oroszul, megkérdezte a lovast. Igen, felelte amaz, csakugyan orosz. „Hol az egysége?” – kérdezte Kotzebue. „Az Elbánál” – felelte a lovas kurtán. A járőr újra elindult a folyó felé. A lovas tekintetével követte őket. A folyónál Kotzebue és néhány társa talált egy csónakot, fegyvereiket evezőként használva áteveztek a túlsó partra. Amint kiszálltak a csónakból, Kotzebue észrevette, hogy a partot több száz méteren keresztül civilek holttestei borítják: férfiak, nők, gyerekek. Köztük felfordult kocsik és szekerek, szanaszét szórt holmik, ruhadarabok. Semmi jel nem mutatta, miért és hogyan történt a tömegmészárlás. Pár perccel később az amerikaiak találkoztak az első szovjetekkel. Kotzebue tisztelgett. Ugyanígy a szovjetek is. Szó sem volt boldog összeölelkezésről, hátpaskolásról. Csak álltak ott, és nézték egymást. Április 25. 13 óra 30 perc volt. A nyugati és a keleti szövetségesek egy Strehla nevű kisváros közelében összetalálkoztak.

16:40-kor mintegy húsz kilométerre északra, William D. Robinson hadnagy, ugyancsak a 69. gyaloghadosztály tisztje, szintén összetalálkozott néhány szovjet katonával. Négyüket magával vitte a parancsnokságra. Később ez a találkozás fog bekerülni a történelemkönyvek lapjaira a hivatalos találkozásként. De akár 13:30-kor, akár 16:40-kor történt, ezen a napon Hodges tábornok amerikai 1. hadseregének és Konyev marsall 1. Ukrán Frontjának katonái kettévágták Hitler Birodalmát. És ugyanezen a napon – a pontos időpontot valószínűleg senki nem tudná megmondani – befejeződött Berlin körülzárása.

*

A német 9. hadsereg északi szárnya összeomlott. A teljesen körül zárt hadseregre éjjel-nappal zuhogtak a szovjet bombák. Az utánpótlás lehetetlenné vált. A Luftwaffe megpróbált a levegőből után pótlást ledobni, de nem sikerült. Már nem volt elegendő repülőgép, sem üzemanyag a gépekhez, amit mégis ledobtak, rossz helyen ért földet. A 9. hadsereg ennek ellenére makacsul küzdött, hogy átverekedje magát Wenck 12. hadseregéhez.

Heinrici azonban már tudta az igazságot Wenckről, ellentétben azzal, amit Krebs mondott, a 12. hadsereg gyakorlatilag már felmorzsolódott. A tábornok elkeseredetten telefonált Krebsnek, és azzal vádolta, hogy szándékosan hamis információt adott neki. „Ez egy fantomhadsereg –

dühöngött Heinrici. – Egyszerűen nincs ereje, hogy támadást indítson a 9. hadsereg irányába, egyesüljön vele, meginduljon észak felé, Berlin felmentésére. Mire a két hadsereg találkozik, egyikből sem marad jóformán semmi – és maga tudta ezt!”

Gyakorlatilag von Manteuffel 3. páncélos hadserege volt az egyetlen komoly erő, amely a Visztula-hadseregcsoportból megmaradt. Von Manteuffel keményen tartotta magát, bár vonalának középső része vészjóslóan behorpadt. Ami még rosszabb: Zsukov harckocsijai, melyek a déli szárnyat támadták, olyan helyzetbe kerültek, hogy képesek voltak észak felé fordulni, és bekeríteni Manteuffelt. Az egyetlen alakulat, amely útjukat állta, Felix Steiner, a fegyveres SS tábornoka szedett-vedett seregcsoportja volt.

Hitler Berlin felmentésére irányuló terve szerint Steinernek az a feladat jutott, hogy déli irányú támadással vágja el az oroszok útját a város egyik oldalán, miközben a 9. és a 12. hadsereg a másik oldalon támad észak felé. Elméletileg a terv működhetett volna. Valójában semmi esélye nem volt a sikerre. Az egyik fő akadály éppen Steiner volt. „Mindenféle kifogással előhozakodott, csak hogy ne kelljen támadnia – mondta Heinrici. – Végül megéreztem, hogy valami nincs rendjén.”

A Visztula parancsnoka tudta: Steinernek nincs elég ereje ahhoz, hogy elérje Spandaut, ahogy Hitler követelte, de Heinrici azt akarta, hogy akkor is indítsa meg a támadást. Steinernek azért annyi ereje mégiscsak volt, hogy legalább csökkentse Zsukov csapásának erejét. Ha ezt sikerül megtennie, azzal megakadályozza az oroszokat von Manteuffel hadseregének bekerítésében. Ez viszont időt adna Heinricinek ahhoz, hogy lépésről lépésre visszavonja von Manteuffel csapatait az Oderától, Most már semmi mást nem tehetett, mint hogy megpróbálja menteni az embereit. A Birodalom teljes bukása már nyilvánvalóan napok kérdése volt. Heinrici megtartott egy térképet, amelyre felrajzolt öt észak-dél irányú visszavonulási útvonalat, az Oderától vissza nyugatra. Az elsőt „Wotan” vonalnak nevezte, az utolsót „Ueckernek”. A többit számokkal jelezte. A vonalak mintegy tizenöt-húsz mérföldnyire húzódtak egymástól. Von Manteuffel most a Wotan vonalon állt. A kérdés az, mennyi ideig képes kitartani ott.

25-én reggel Heinrici meglátogatta von Manteuffelt. Kisétáltak a parancsnokság épülete mögött elterülő kis kertbe, és itt a 3. páncélos

hadsereg parancsnoka csak annyit mondott: „Nem tudom tartani tovább a vonalat." Arca meg sem rezdült. „Harckocsik nélkül, páncélelhárító lövegek nélkül, tapasztalatlan katonákkal, akik már alig állnak a lábukon, hogy várhatná bárki is tőlem, hogy kitartsak?"

„Mennyi ideig képes mégis kitartani?"

Von Manteuffel megrázta a fejét.

„Talán még egy napig."

*

A szétdúlt város fölött repülőgép keringett, a tüzek füstje és a lövedékek robbanásai között röplapok libegtek lassan lefelé. Wilmersdorfban Charlotte Richter felemelt egyet. „Kitartás! Közelednek Wenck tábornok és Steiner tábornok csapatai, hogy felmentsék Berlint!"

*

Fontos lett volna tudni, mire is készül Steiner. Heinrici Nassenheidében, a 25. páncélgránátos hadosztály parancsnokságán talált rá. Steinernél ott volt Jodl is, és már meg is beszélték, hogyan kéne megindítani Steiner támadását. Most még egyszer átgondolták az egészet. Aztán Steiner beszélni kezdett a csapatai állapotáról. „Látta valamelyikük őket?" – kérdezte.

„Kitűnő állapotban vannak – mondta Jodl, – A harci morál egészen elsőrangú."

Steiner megdöbbenve nézett Jodlra.

„Steiner, mondja, miért nem támad már – kérdezte Heinrici csendesen. – Miért halogatja már megint?"

„Nagyon egyszerű – felelte Steiner. – Mert nincsenek csapataim. A leghalványabb remény sincs a sikerre."

„Mégis, milyen erői vannak? – kérdezte Heinrici türelmesen. Steiner elmondta, hogy összesen hat zászlóalj a van, köztük egy SS rendőrhadosztály maradványai, plusz az 5. vadászhadosztály és a 3. tengerészhadosztály. „A tengerészeket akár el is felejthetjük mondta Steiner. – Lehet, hogy a hajókon remekül megállják a helyüket, de szárazföldi harcra nincsenek kiképezve. Tüzérségem jóformán egyáltalán nincs, nagyon kevés a páncélosom, és alig pár légvédelmi ágyúm maradt." Itt egy pillanatra elhallgatott, majd így folytatta. „Megmondom önöknek, mi az, ami van. Egy teljesen összekeveredett embertömeg, amely soha nem fog eljutni Germendorfból Spandauba."

„Nézze, Steiner – mondta Heinrici hidegen –, magának támadnia kell, az ön Führeréért.”
„Az a maga Führere is” – ordította erre Steiner.
Amikor Jodl távozott, Heinrici már biztosan tudta, hogy Steinernek esze ágában sincs támadást indítani.
Néhány órával később a Visztula-hadseregcsoport birkenheimi parancsnokságán megcsörrent a telefon. Heinrici vette fel a kagylót. Von Manteuffel telefonált, a hangja kétségbeesetten csengett. „Kénytelen vagyok engedélyt kérni, hogy visszavonjam csapataimat Stettinből és Schwedtből. Nem tudok tovább kitartani. Ha most nem vonulok ki innen, bekerítenek bennünket.”
Heinricinek egy pillanatra eszébe jutott Hitler januári parancsa. Ez kimondta, hogy a tábornokok „személyesen felelősek Hitlernek”, és nem vonhatják vissza csapataikat, nem adhatják fel állásaikat anélkül, hogy előzőleg értesítenék a Führert, aki meghozza döntését. Heinrici mégis azt mondta: „Vonuljon vissza. Hallotta, amit mondok? Vonuljon vissza. És még valami, Manteuffel. Egyúttal hagyja fel Stettin erődjét is.”
Heinrici ott állt báránybőr bekecsében és első világháborús lábszárvédőjében az asztal mellett, és még egyszer átgondolta, mit is tett az imént. Kerek negyven esztendeje szolgált a hadseregben, és most tudta, hogy ha nem lövik agyon, a karrierjének akkor is befellegzett. Aztán felhívta Eismann vezérkari ezredest és a vezérkari főnökét. „Tájékoztassa az OKW-t – mondta –, hogy megparancsoltam a 3. hadseregnek: vonuljon vissza.” Egy pillanatra elgondolkodott, aztán hozzátette: „Mire megkapják az üzenetet, már késő lesz, hogy felülbírálják a parancsomat.”
Egy pillantást vetett a hithű hitlerista von Trothára, aztán régi barátjára, Eismannra, és elmagyarázta nekik, mostantól milyen politikát fog folytatni: nem fogja többet szükségtelen veszélynek kitenni a csapatait, inkább visszavonul, semhogy feleslegesen elvesztegesse az emberéleteket. „Mi a véleményük?” – kérdezte. Eismann nyomban azt javasolta: vissza kell vonni a csapatokat az Decker vonal mögé, a mecklenburgi tavakhoz, és várni a kapitulációt. Von Trotha ennek hallatán felpattant. „A katonai becsület meggyalázása akár csak gondolni is a kapitulációra, akár csak kiejteni is a kapituláció szót – fröcsögte. – Ilyen parancsot maga nem adhat ki, csak az OKW.”
„Nem vagyok hajlandó tovább követni ezeket az öngyilkos parancsokat –

felelte higgadtan Heinrici. – Én vagyok a felelős azért, hogy a csapataim nevében megtagadom ezeket a parancsokat, és ezt meg is fogom tenni. És vállalom a felelősséget a tetteimért a német nép előtt. És mindenek előtt, Trotha, Isten előtt – tette hozzá. – Jó éjszakát uraim."

*

Éppen negyvennyolc órába tellett, mire Keitel tudomást szerzett arról, hogy Heinrici parancsot adott Manteuffelnek a visszavonulásra. A saját szemével látta a visszavonulást. Ahogy kocsija áthaladt a 3. páncéloshadsereg körletén, megdöbbenve látta mindenütt a visszafelé igyekvő csapatokat. A dühtől tombolva megparancsolta, hogy Heinrici is, Manteuffel is jelenjék meg nála jelentéstételre, Fürstenberg közelében, egy útkereszteződésnél.

Amikor von Manteuffel vezérkari főnöke, Burkhardt Müller-Hillebrandt vezérkari ezredes tudomást szerzett a megbeszélésről, előbb meglepődött, aztán aggodalom fogta el. Miért egy útkereszteződésnél találkoznak? Miért a szabad ég alatt? Müller-Hillebrandt sietve megkereste a törzs tisztjeit.

Amikor Heinrici és Manteuffel az útkereszteződésnél kiszállt a kocsiból, látták, hogy Keitel már megérkezett a sleppjével. Az OKW vezérkari főnöke maga volt a megtestesült visszafojtott düh. Arca megfeszült, marsallbotjával kesztyűs tenyerét ütögette. Von Manteuffel üdvözölte Keitelt. Heinrici tisztelgett. Keitel üvöltve kezdte „Miért adott parancsot a visszavonulásra? Meg lett mondva, hogy ki kell tartani az Oderánál! Hitler megparancsolta magának! Azt parancsolta, hogy egy tapodtat se! És maga – bökött Heinrici felé – maga mégis visszavonulást parancsolt!"

Heinrici nem szólt semmit. Amikor a dühroham véget ért, Manteuffel szerint „Heinrici nagyon nyugodtan elmagyarázta a helyzetet, és érvei teljesen logikusan hangzottak." Heinrici azt mondta „Nézze, Keitel tábornagy; a rendelkezésemre álló csapatokkal én nem tudom tartani az Oderát. Nem vagyok hajlandó feláldozni az embereim életét. Mi több, meg fogjuk gyorsítani a visszavonulást."

Ekkor közbelépett von Manteuffel. Megpróbálta elmagyarázni a visszavonuláshoz vezető hadműveleti helyzetet. „Sajnálattal azt kell mondjam – foglalta össze –, hogy Heinrici tábornoknak igaza van. És ha nem kapok erősítést, kénytelen leszek még gyorsabban visszavonulni. Azért jöttem, hogy megtudjam, kapok-e erősítést, vagy sem."

Keitel kirobbant. „Nincs több tartalék! – üvöltötte. – Ez a Führer parancsa!

– csapott marsallbotjával kesztyűs tenyerébe. – Tartsa az állásait ott, ahol vannak!” – csapott ismét a tenyerébe. – Azonnal fordítsa vissza a hadseregét!”

„Keitel tábornagy – szólt Heinrici –, amíg én vagyok a parancsnok, nem adok ilyen parancsot von Manteuffelnek.”

Keitel tábornagy – szólalt meg von Manteuffel –, a 3. páncélos hadsereg Hasso von Manteuffel tábornoknak engedelmeskedik.”

Ekkor Keitel végképp elvesztette az önuralmát. „Olyan hisztériás rohamban tört ki – emlékezett Manteuffel –, hogy sem Heinrici, sem én, nem értettük egy szavát sem.” A végén azt üvöltötte: „Maguknak felelniük kell a tetteikért a történelem ítélőszéke előtt!”

Von Manteuffel ekkor maga is kirobbant. „A von Manteuffelek két évszázada tették a dolgukat Poroszországért, és mindig vállalták a felelősséget a tetteikért. Én, Hasso von Manteuffel készséggel vállalom a felelősséget a magaméiért.”

„Ez a maga műve! – rontott neki most Keitel Heinricinek. – A maga műve.”

Heinrici megfordult, és az út felé mutatott, ahol von Manteuffel csapatai vonultak visszafelé. „Csak azt mondja meg, Keitel tábornagy, ha azt akarja, hogy ezek az emberek menjenek vissza, és essenek el mind egy szálig, miért nem teszi meg saját maga?”

Keitel – legalább is Manteuffel úgy látta – „fenyegető lépést tett Heinrici felé”. Aztán azt üvöltötte: „Heinrici vezérezredes, ettől a pillanattól kezdve ön fel van mentve a Visztula-hadseregcsoport vezetése alól. Térjen vissza a vezetési pontjára, és várja az utódát.”

Azzal Keitel sarkon fordult, beszállt a kocsijába, és elhajtatott. Ebben a percben előlépett a fák közül Müller-Hillebrandt vezérkari ezredes és törzse. Mindegyikük géppisztolyt szorított a kezében. „Attól tartottunk, hogy egy kis probléma lesz” – mondta magyarázatképpen.

Von Manteuffel még mindig tartott valami ilyesmitől, ezért felajánlotta, hogy emberei elkísérik Heinricit, de a vezérezredes visszautasította az ajánlatot. Tisztelgett, és beült a kocsijába. Negyven évi szolgálat után, a háború legutolsó óráiban dicstelenül leváltották. Felhajtotta régi bundája gallérját, és odaszólt a sofőrnek, hogy vigye vissza a parancsnokságra.

*

Az oroszok elözönlöttek mindent. Egyik városnegyed a másik után esett

el, ahogy a védelem gyenge erői kiszorultak állásaikból. A Volkssturm hitványul felszerelt osztagai sok helyen egyszerűen megfutamodtak. A Hitlerjugend, a Volkssturm, a rendőrség és a tűzoltóság alakulatai egymás mellett harcoltak, de más-más parancsnokok irányítása alatt. Gyakran előfordult, hogy ugyanazt az objektumot védték, de homlokegyenest ellentétes parancsokat kaptak. Sokan azt sem tudták, kik a parancsnokaik. Az új városparancsnok, Weidling tábornok szétküldte az LVI. páncélos hadtest maradékát a város különböző védelmi körleteibe, hogy megerősítse a Volkssturm és a Hitlerjugend alakulatait, de nem sok haszna volt ennek sem.

Zehlendorf csaknem azonnal elesett. Azok a Hitlerjugend és Volkssturm csoportok, amelyek a városháza előtt megpróbáltak ellenállni, megsemmisültek. A polgármester kitűzte a fehér zászlót, aztán öngyilkosságot követett el. Weissenseeben, amely Hitler uralomra jutása előtt túlnyomórészt kommunista negyed volt, sok házcsoport azonnal kapitulált, és itt is, ott is vörös zászlók jelentek meg, melyeken sokszor látni lehetett a lefejtett fekete horogkereszt árulkodó nyomát. Pankow két napig, Wedding háromig tartott ki. Egy-egy kisebb körülzárt német csoport makacsul kitartott a végsőkig, de összefüggő védelem nem volt sehol.

Az utcai barikádok úgy roppantak össze, mint a gyufaskatulyák. A gyorsan mozgó szovjet harckocsik inkább szétlőtték az épületeket, semhogy katonákat küldjenek az orvlövészek ellen. A Vörös Hadsereg nem vesztegette az időt. A villamoskocsikból, sziklákkal teli vagonokból épített akadályokat közvetlen közelből leadott ágyúlövésekkel rombolták szét. Ahol az oroszok szilárdabb ellenállásba ütköztek, megkerülték a gócot. Wilmersdorfban éli Schönebergben az ellenállásba ütköző szovjet csapatok benyomultak a házak egyik oldalán, páncélelhárító fegyverrel pincéről pincére áttörtek a másik oldalra, aztán felbukkantak a németek hátában, és kisöpörték őket az épületekből.

A tüzérség záró tüze méterről méterre leborotválta a központi kerületeket. Amint az oroszok elfoglaltak egy-egy körzetet, oda azonnal benyomultak, csöves és reaktív tüzér csapattesteket telepítettek. A tempelhofi és a gatowi repülőtéren sűrűn egymás mellett sorakoztak a lövegek. Ugyanígy Grünewaldban, a tegeli erdőben, a parkokban és tereken, még a házak kertjeiben is. A fő közlekedési utakon sűrűn sorakoztak a katyusák, melyek foszforos lövedékek folyamatos áradatát ontották magukból, és egész

negyedeket borítottak lángba. „A városban annyi tűz égett, hogy éjjel sem sötétedett be – emlékezett később Edmund Heckscher, egykori Volkssturmos. – Újságot lehetett volna olvasni a fényüknél, már ha volt az embernek.” Dr. Wilhelm Nolte gyógyszerész, akit bekényszerítettek a tűzoltósághoz[60], látta a szovjet tüzérfelderítő repülőgépeket, melyek egyenest az ő tűzzel viaskodó embereire irányították fegyvereiket. Herman Hellriegelt, akit nemrég rántottak be a Volkssturmhoz, egy robbanás levert a lábáról, és belökte egy közeli bombatölcsérbe. Rémületére, három halott katona tetemérc zuhant. Az ötvennyolc éves vigéc rémülten kapaszkodott ki a gödörből, és meg sem állt hazáig.

Ahogy a szovjetek egyre mélyebben nyomultak be a városba, a Volkssturmosok pedig eltünedeztek, az utcákon elhajigált egyenruhák és karszalagok jelentek meg. Néhány alakulatot a parancsnokuk oszlatott fel. Karl Ritter von Halt Volkssturm zászlóaljparancsnok a reichssportsfeldi olimpiai stadionban összehívta a keserves harcok túlélőit, és hazaküldte őket. Az emberek felének amúgy sem lehetett volna hasznát venni: a német puskákhoz olasz lőszert kaptak. „Nem tehettem mást, mint hogy hazaengedtem őket – mondta von Halt. – Különben legfeljebb kövekkel hajigálhatták volna az oroszokat.”

A katonák városszerte szökdösni kezdtek. Helmut Volk őrmester úgy látta, semmi értelme, hogy feláldozza életét a Führerért. Volknak, aki könyvelőként dolgozott a német titkosszolgálatnál, az Abwehrnél, egy szép napon puskát nyomtak a markába, és kiállították őrségbe Grünewaldban. Amikor megtudta, hogy egységét

a Birodalmi Kancellária környékére vezényelték, Volk inkább kereket oldott, és hazaszökött az Uhlandstrasséra. Családja nem örült valami túlságosan: az egyenruhája veszélyt jelentett valamennyiük számára. Volk gyorsan levetkőzött, civilbe öltözött, az egyenruhát pedig eldugta a pincében. Éppen jókor. Az oroszok egy órán belül elfoglalták a környéküket.

Willi Thamm közlegény a Frey híd környékén lévő harcállásponton valami olyasmit hallott, ami arra késztette, hogy elhatározza: mindvégig kitart az alakulatánál. Egy hadnagy jött jelentéstételre Thamm parancsnokához, egy századoshoz, aztán egy csésze kávé és egy pohárka snapsz mellett megjegyezte: „Képzeld el! A gyalogság mindenütt szökik. Ma is hárman akartak távozni az engedélyem nélkül.” „És te mit csináltál

velük?” – kérdezte a százados. A hadnagy felhörpintette a kávéját, aztán azt mondta: „Agyonlőttem őket.”

Városszerte grasszáló SS-falkák vadásztak a szökevényekre, és saját kezükkel álltak bosszút rajtuk. Szinte minden egyenruhást megállítottak, igazoltattak. Akit azzal gyanúsítottak, hogy megszökött a századától, a helyszínen agyonlőtték, vagy intő példa gyanánt felkötötték egy fára vagy lámpaoszlopra. A tizenhat esztendős Aribert Schulz, a Hitlerjugend tagja, útban a parancsnokságukra, mely a Spittelmarkton, egy elhagyott moziban székelt, látott egy hórihorgas, vörös hajú SS-katonát, aki puskával a kezében egy férfit hajtott az úton. Schulz megkérdezte, mi történt, mire az SS elmondta, hogy az illető egy Wehrmacht őrmester, akit civil ruhában talált. Az SS-katona végighajtotta foglyát a Leipzigerstrassén, Schulz követte őket. Az SS hirtelen nagyot taszított a foglyon. Az őrmester megpróbálta visszanyerni az egyensúlyát, eközben az SS-katona hátba lőtte.

Azon az estén Schulz még egyszer látta a vörös hajú SS-t. Schulz az egységéhez tartozó másik fiúval őrt állt egy barikádnál, amikor megpillantott egy szovjet T -34-est, amely a Kurstrassén közeledett. A harckocsi lassan megfordította a tornyát, amikor hirtelen telitalálatot kapott, és felrobbant. Az egyetlen túlélőt azon nyomban elfogták. A fiúk megtalálták a szovjet katona zsebében Berlin legjellegzetesebb épületeinek a fényképét. A parancsnokságon a szovjet harckocsizót kihallgatták, aztán átadták egy puskás embernek. Az a bizonyos SS-katona volt. Az SS kikísérte a foglyot, de menet közben barátságosan megpaskolta a vállát, aztán intett, hogy tűnjön el. Az orosz elmosolyodott, és elindult, de az SS abban a pillanatban hátba lőtte. A fiatal Schulz kezdte sejteni, hogy a hórihorgas a parancsnokság hivatalos hóhéra volt.

Berlin védői fokozatosan beszorultak a központi kerületek romjai közé. A város 248 hídja közül százhúszat felrobbantottak, hogy lelassítsák a szovjetek támadását. Weidling tüzérségi tábornok parancsnoksága idejére olyan kevés dinamit maradt, hogy a robbantáshoz légibombákat kellett használni. A fanatikusok lerombolták sok más berendezést is, gyakran anélkül, hogy megfontolták volna a következményeket. SS-katonák robbantottak fel egy négy mérföldes alagutat, amely a Spree és a Landwehr-csatorna alatt futott. Az alagútban vasútvonal vezetett, és több ezer civil használta légópinceként. Amikor a víz beözönlött az alagútba, őrült tülekedés támadt a vágányok közölt a magasabb helyek felé. Az

alagútban, azonkívül, hogy zsúfolva volt civilekkel, bent állt négy kórházvonat is. Amikor Elfriede Wassermann és férje, Erich, akik ide menekültek át az Anhalter bunkerből, megpróbált áttörni a tömegen, Elfriede hallotta a sebesültek jajveszékelését a szerelvényekben: „Mentsenek ki! Mentsenek ki! Megfulladunk!” Senki sem állt meg. A víz Elfriedének csaknem a csípőjéig ért. Erich, aki a mankóin botorkált, még rosszabb helyzetben volt. Az emberek verekedve és üvöltve lökdösték, taposták egymást, ahogy menedéket kerestek. Elfriedén már-már erőt vett a kétségbeesés, de Erich egyre azt kiabálta: „Menj csak! Menj! Már majdnem kint vagyunk. Ki fogunk jutni.” Ki is jutottak. Hogy hányan voltak még, akiknek sikerült. Elfriede soha nem tudta meg.

Április 28-ra a szovjetek elérték a város központját. A gyűrű egyre szorosabbra zárult. Elkeseredett harcok folytak Charlottenburg, Mitte és Friedrichshain szélén. Egy keskeny rés azonban még nyitva állt Spandau felé. Weidling tapasztalatlan csapatai megpróbálták tartani ezt az egérutat egy utolsó pillanatban megkísérelendő kitörés számára. Az áldozatok száma iszonyú volt. Az utcákat elborították a halottak. Az állandó ágyútűz miatt az emberek ki se tudtak mozdulni az óvóhelyekről, hogy segítsenek barátaiknak és hozzátartozóiknak, akik ott feküdtek a közelben sebesülten. Sokukat akkor találták el, amikor kimerészkedtek, hogy sorban álljanak vízért Berlin ódivatú utcai szivattyúinál. A katonáknak sem volt könnyebb. Szerencsésnek mondhatta magát, aki sebesülten el tudott vánszorogni egy kötözőhelyre. Azok, akik nem tudtak lábra állni, gyakran ott maradtak fekve, ahol elestek, és elvéreztek.

Kurt Bohg Volkssturmos, aki sarkának nagy részét elvesztette, mérföldeket kúszott és bicegett. Végül úgy érezte, nem bírja tovább. Elterült az utcán, és segítségért kiáltozott. De az a néhány ember; aki vette a bátorságot, hogy ágyúzás közben elhagyja az óvóhelyet, túlságosan el volt foglalva azzal, hogy mentse a saját bőrét.

Bohg, amint ott feküdt egy árokban, megpillantott egy lutheránus nővért, aki kaputól kapuig futott. „Nővér, nővér – kiáltott neki –, segítsen!” A nővér megtorpant. „El tud kúszni addig a gyülekezeti házig, ott a templom mellett? – kérdezte. – Öt percnyire van innen. Ha odaér, segítek magának.” Bohg valahogy csakugyan elvergődött odáig. Az összes ajtó nyitva volt. Bebotorkált az előszobába, aztán a váróhelyiségbe, és ott összeesett. Amikor magához tért, jókora vértócsában feküdt. Lassan felemelte a tekintetét, hogy

lássa, honnan jön a vér. Végignézett a szobán, mely a kert felé vezetett. Az ajtó nyitva állt, benne beszorulva ott feküdt összerogyva, szelíd szemeit Bohgra szegezve, egy nagy fekete-fehér holsteini tehén. Az állat szájából ömlött a vér. Ember és állat néma együttérzéssel bámult egymásra.

Amint a szovjetek elszigetelték a város központját. Weidling csapatai még jobban összeszorultak. Kifogyott a lőszer. Kétségbeesett segélykérésükre ledobtak nekik hat tonna utánpótlást, benne pontosan tizenhat darab kézi páncéltörő eszközt.

A pokoli csata kellős közepén csodával határos módon hirtelen megjelent egy repülőgép, és leszállt a Kelet-Nyugati Tengelyen, mely nyugaton a Havel folyónál indult, és keleten az Unter den Lindenhez vezetett. Egy kis Fieseler Storch volt, benne Ritter von Greim vezérezredes, és egy Hanna Reitsch nevű híres repülőnő. A gép belekerült a légelhárító ágyuk tüzébe, és a szárnytartályból folyt az üzemanyag. Von Greim, aki a kormánynál ült, közvetlenül a földet érés előtt megsebesült a lábán. A két repülőt Hitler behívatta a Birodalmi Kancelláriára. Amikor megérkeztek, a Führer épp akkor léptette elő von Greimet tábornagynak, és nevezte ki az „áruló” Göring helyére a már nem létező Luftwaffe élére.

Az ágyútűz már elérte a Führerbunkert is, de a hely egyelőre még viszonylag biztonságos maradt. Volt még egy biztonságos sziget a város központjában: az állatkertben magasodó iker légvédelmi torony. A százharminckét láb magas G torony zsúfolásig megtelt emberekkel: senki nem tudta pontosan, hányan lehetnek Dr. Walter Hagedorn, a Luftwaffe orvosa harmincezerre becsülte számukat, ehhez még hozzá kell adni a csapatokat. Emberek ültek vagy álltak a lépcsőkön, a lépcsőpihenőkön, minden emeleten. Mozdulni sem lehetett. A vöröskeresztesek, mint a tizenkilenc esztendős Ursula Stalla, mindent megtett, hogy enyhítse a civilek szenvedéseit. Sosem fogja elfelejteni a szagok émelyítő keverékét: „az emberek lehelete, a ruhák, a csecsemőpelenkák bűze összekeveredett a kórházból kiszivárgó fertőtlenítőszaggal”. Néhányan öngyilkosok lettek Két idős hölgy, akik egymás mellett ültek az első emeleten, egyidejűleg vették be a mérget, de senki nem tudta megmondani, mikor: körülöttük akkora volt a tömeg, hogy halálukban is ülve maradtak, valószínűleg napokig, mielőtt a körülöttük ülők észrevették volna, hogy meghaltak

Dr. Hagedorn megszakítás nélkül öt napig operálta a sebesülte két kis kórházában. Nem tudta, hol temesse el a halottakat. Az emberek

egyszerűen ki sem tudtak mozdulni az ágyúzás miatt, „A rövid szélcsendes időszakokban megpróbáltuk kivinni a holttesteket és az amputált végtagokat, hogy eltemessük őket, de ez csaknem lehetetlen volt.” A toronyban, melynek áttörhetetlen falát minden oldalról gránátok verték, és az ablakok acél zsalugátereit srapnel szaggatta, Hagedornnak ötszáza halottja, ezerötszáz sebesültje és számolatlan félig tébolyodott embere volt. Az öngyilkosok számát senki nem tudta megmondani, mert a tömeg miatt meg sem lehetett volna számolni őket. A doktor emlékei szerint mégis akadtak a bunkerban, akik azt mondták: „Ki fogjuk bírni, amíg Wenck vagy az amerikaiak csapatai ideérnek”.

A torony lábánál terült el a kihalt állatkert. A harcok iszonyú pusztítást végeztek az állatok között. Minden becsapódáskor madárrajok röppentek fel minden irányba. Rosát, a vízilovat megölte egy gránát a medencéjében. Schwarz, a madarak gondozója vigasztalhatatlan volt: az Abu Markub, a ritka gólyaféle, amelyet a fürdőszobában tartott, valahogy megszökött, a légótorony parancsnoka pedig megparancsolta Lutz Heck igazgatónak, hogy pusztítsák el a páviánt: az állat ketrece megsérült, és attól lehetett tartani, hogy a majom megszökik.

Heck, puskával a kezében, elindult a majomketrecekhez. A majom, a régi jóbarát, a ketrec rácsai közt gubbasztott. Heck felemelte a fegyvert, és a csövet az állat fejéhez nyomta. A majom szelíden félretolta a fegyvert. Heck zavartan újra felemelte a fegyvert. A majom ismét félretolta a csövet. Heck megrendülten, önutálattal küszködve még egy próbát tett. A pávián értetlenül nézett rá. Ekkor Heck meghúzta a ravaszt.

Miközben folyt a csata, förtelmes, egyéni kegyetlenkedés kezdődött. Az első vonalakban érkező fegyelmezett szovjet frontharcosok mögött beözönlő hordák a hódító jogán nőket követeltek.

Ursula Köster egy zehlendorfi pincében aludt a szüleivel, hatéves iker kislányaival, Ingriddel és Gisellával és héthónapos kisfiával, Bernddel, amikor négy szovjet katona puskatussal betörte a bejárati ajtót. A katonák átkutatták az óvóhelyet, találtak egy üres bőröndöt, és beledobáltak mindent, ami a kezük ügyébe akadt: kompótkonzervet, töltőtollakat, ceruzákat, órákat, Ursula tárcáját. Az egyik orosz talált egy üveg francia kölnit. Kinyitotta, megszagolta, aztán az egészet magára öntötte. Egy másik orosz a fegyverével átlökdöste Ursula szüleit és gyerekeit a pince egy kisebb helyiségébe. Aztán egymás után mind a négyen megerőszakolták az

asszonyt.

Másnap reggel hat óra körül az összetört Ursula a kisfiát szoptatta, amikor két másik katona állított be a pincébe. Az asszonya csecsemővel a karján megpróbált elmenekülni előlük, de túl gyenge volt. Az egyik katona kivette a csecsemőt a kezéből, és betette a gyerekkocsiba. A másik rávigyorgott Ursulára. Mindkét katona mocskos volt, a ruházatuk sáros, csizmájuk szárában kést hordtak, fejükön prémkucsma. Az egyikük alsóinge kilógott a nadrágból. Mindketten megerőszakolták az asszonyt. Amikor elmentek, Ursula összeszedett minden takarót, ami a keze ügyébe akadt, felkapta a kisfiát, kézen fogta a két kislányt, és kiszaladt az utca túloldalán lévő lakóház kertjébe. Ott talált egy kádat, amelyet egy robbanás kivetett valamelyik lakásból. Ursula megfordította a kádat, és a gyerekekkel együtt alábújt.

Hermsdorfban a tizennyolc esztendős Juliane Bochnik, amikor meghallotta, hogy jönnek az oroszok, bebújt a pince távoli végében egy ágy alá. Hallotta, hogy az apja, aki nyelvész volt, és beszélt oroszul, tiltakozik a behatolás ellen. A katonák követelték, mondja meg, hol van Juliane, az apja pedig azt kiáltozta: „Feljelentem magukat a komiszárjuknál!" Juliane apjára fegyvert fogtak, és kihajtották az utcára. A lány mozdulatlanul feküdt, azt remélve, hogy az oroszok elmennek. Az arca és szőke haja be volt kormozva, hogy öregebbnek látszódjék, de így sem bízott benne, hogy békén hagynák. Így aztán mozdulatlanul kuporgott az ágy alatt.

A szomszéd pincében két öregember tartózkodott. Juliane egy szerre meghallotta, hogy jajveszékelve azt kiabálják: „Ott van! Ott! Az ágy alatt!" Juliane, akit kirángattak a rejtekhelyéről, remegett a félelemtől. Az oroszok pár szót váltottak, aztán egy kivételével kimentek. „Fiatal tiszt volt – emlékezett később –, és ahogy a gyér világításban ki tudtam venni, eléggé jóképű és tiszta. „A tiszt félreérthetetlen mozdulatot tett. Juliane hátrált, az orosz közeledett Aztán „gyengéden, de határozottan" kezdte vetkőztetni a lányt. Juliane ellenállt. „Nem volt könnyű dolga – emlékezett Juliane. – Egyik kezében a zseblámpáját szorongatta, és tipikus orosz bizalmatlansággal hátra-hátratekintett, mint aki váratlan támadástól tart."

Bárhogy küszködött is Juliane, a férfi levetkőztette. A lány megpróbált könyörögni, de nem tudott egy szót sem oroszul. Végül zokogásban tört ki, térdre vetette magát, és könyörgött, hogy a férfi hagyja békén. A fiatal orosz csak nézte. Juliane abbahagyta a sírást, összeszedte magát, és más taktikába

kezdett: megpróbált határozottan, de udvariasan beszélni. „Mondtam neki, hogy amit csinál, az rossz, rendes ember nem tesz ilyet”. Az orosz kezdett dühbe gurulni. Aztán amikor a férfi már majdnem levetkőztette, Juliane ismét kitört. „Egyszerűen nem szeretem magát! – kiáltotta. – Ennek semmi értelme! Egyszerűen nem szeretem magát!” „Ahhh!” – hördült fel hirtelen utálkozva az orosz, és kirohant a pincéből.

Másnap reggel Juliane és egy másik lány bemenekült a dominikánus nővérek zárdájába. Ott rejtőztek négy hétig. Juliane később megtudta, hogy barátnőjét, Rosie Hoffmant és anyját, akik megesküdtek, hogy végeznek magukkal, ha bejönnek az oroszok, megerőszakolták. Mindketten megmérgezték magukat.[61]

Gerd Buchwald tanár a lakóhelyén, Reinickendorfban egyszer látott néhány vadul rohanó szovjet katonát. Buchwaldék lakását teljesen felforgatták a Vörös Hadsereg katonanői, akiket mágnesként vonzottak az asszony ruhái. Ami megtetszett nekik, elvitték. Buchwald elégette, ami maradt, aztán szétszedte a pisztolyát, és elásta a kertben. Aznap este megjelent egy csapat orosz férfi. Mindannyian részegek voltak. Frau! Frau!" – ordították Buchwaldnak. Amaz barátságos mosollyal fogadta őket. „Felegyenesedtem, széttártam a kezemet, és azt mondtam: «Frau kaput». Kétnapos szakállammal és gondozatlan hajammal öregebbnek látszottam, mint amennyi voltam, talán ezért hitték el, amit mondtam." A katonák nyilván megértették: a felesége meghalt. Miközben Buchwald elnyúlt az ágyán, a katonák körülnéztek, elvették egy nadrágtartóját, aztán eltűntek. Amikor elmentek, Buchwald bereteszelte az ajtót, majd elmozdította az ágyat, és kisegítette a feleségét abból a háromszor három lábnyi lyukból, melyet az asszony számára a betonpadlóban ásott. A következő néhány héten Buchwaldné minden éjszakát az üregben töltötte.

Dr. Gerhard Jacobinak, a Kaiser Wilhelm templom papjának szintén sikerült elrejteni a feleségét. Bár a pincéjéből sok nőt elhurcoltak és megerőszakoltak, egy takaró ügyes alkalmazásával sikerült elbujtatnia a feleségét. Jacobi doktor egy keskeny sezlonon aludt, a felesége pedig az oldalán fekve mellette. Az asszony lába a férfi fejénél volt, és egy nehéz takaróval volt letakarva, úgy, hogy szinte észrevehetetlenné vált.

Wilmersdorfban Ilse Antzot, a húgát, Anneliesét és az anyját, akiknek először nagyon kedvező benyomásuk alakult ki a Vörös Hadseregről, egy darabig nem bántották. Aztán egy éjszaka, valamivel hajnal előtt, Anneliesét kirángatták az ágyból, amelyet anyjával közösen használt. Bárhogy sikoltozott, felcipelték az egyik lakásba, ahol egy szovjet tiszt brutális an megerőszakolta. Amikor az orosz végzett, megsimogatta a haját és azt mondta: „Jó német". Kérte a lányt, ne mondja el senkinek, hogy egy orosz tiszt megerőszakolta. Másnap megjelent egy katona és élelmiszercsomagot hozott a lánynak.

Nem sokkal később Ilse egy másik katona érdeklődését keltette fel. Az illető mindkét kezében egy-egy pisztollyal állított be hozzá. „Felültem az ágyban, és azon gondolkoztam, melyikkel fog lelőni, a ballal vagy a jobbal. Ilse a hideg pincében több pulóvert és sínadrágot viselt. A férfi megragadta, és kezdte lerángatni a pulóverét. Aztán hirtelen meglepetten megszólalt: „Te német katona vagy!" „Nem csodálkoztam – mondja Ilse –, az éhezéstől annyira lesoványodtam, hogy alig látszott, hogy nő vagyok." De az orosz hamar rájött, hogy tévedett. Megerőszakolta a lányt. Mielőtt a vöröskatona elment, azt mondta: „Ezt művelték a németek Oroszországban." Egy idő után visszajött, és Ilse csodálkozására az éjszaka hátralévő részében ott maradt Ilse ágya mellett, és megvédte a lányt a többi kéjsóvár katonától.

Ezután az Antz családnak újabb kegyetlenkedéseket kellett elszenvednie. Egyszer kiterelték a pincéből, és falhoz állították őket Egy másik alkalommal Ilsét ismét megerőszakolták. A szerencsétlenek már az öngyilkosságra gondoltak. „Ha lett volna mérgünk, én egész biztos, eldobom az életemet" – emlékszik Ilse.

Az oroszok szexuális támadásai és rablásai nyomán egymást követték az öngyilkosságok mindenfelé. Három hét alatt egyedül Pankow kerületben kétszáztizenöt öngyilkosságot jegyeztek fel. A szerencsétlenek többsége nő volt. Josef Michalke és Alfons Matzker atya, két jezsuita szerzetes a charlottenburgi Szent Canisius templomból akkor fogta fel, micsoda kétségbeesésbe kergették a nőket az oroszok kegyetlenkedései, amikor láttak egy asszonyt, akit két gyermekével együtt a Havel folyó vizéből fogtak ki. Az asszony két téglával megrakott bevásárló szatyrot kötött a karjaira, hóna alá fogta a gyermekeit, és beugrott a folyóba.

Michalke atya nyájából egy Hannelore von Cmuda nevű tizenhét éves lányt többször is megerőszakolt a részeg katonacsőcselék. Amikor végeztek, háromszor belelőttek a lányba. A lány súlyosan megsebesült, de nem halt meg. Egy babakocsiban menekítették át a plébániára, az volt az egyetlen elérhető szállítóeszköz. Michalke atya éppen nem volt ott, és mire visszaért, a lány eltűnt. Az atya huszonnégy órán át kereste Hannelorét, végül a Szent Hildegard kórházban akadt rá. Feladta neki az utolsó kenetet, és egész éjszaka ott ült mellette, s biztatgatta, hogy ne féljen. Hannelore életben maradt. (Egy évvel később őt és édesanyját elütötte egy teherautó.)

Margarete Promeist egy légópince parancsnoka volt. „Az oroszok két nap és két éjszaka hullámokban jöttek az óvóhelyre rabolni és erőszakoskodni.

Ha a nők nem engedtek, agyonlőtték őket. Volt, akit amúgy is agyonlőttek. Csak az egyik helyiségben hat vagy hét nőt találtam, abban a fekvő helyzetben, ahogy megerőszakolták őket. A fejük szét volt loccsantva." Magát Margaretét is megtámadták, hiába tiltakozott, mondván: „Túl öreg vagyok én nektek." A saját szemével látta, amint három orosz megragadott egy nővért, és lefogta, amíg a negyedik megerőszakolta.

A hitlerjugendes Klaus Küster, már civilben, egyszer szóba elegyedett két szovjet tiszttel, akik egy dzsipben ültek. Az egyik beszélt németül, és olyan beszédes természetű volt, hogy Küster összeszedte minden bátorságát, és feltett egy nem diplomatikus kérdést. „Igaz-e – kérdezte Küster –, hogy az orosz katonák erőszakoskodnak és fosztogatnak, ahogy az újságok írják?" A tiszt széles mozdulattal odanyújtott neki egy csomag cigarettát, és azt mondta: „Tiszti becsületszavamat adom, hogy egy szovjet katona nem emel kezet senkire. Amit az újságok írnak, színtiszta hazugság."

Másnap Küster meglátott három orosz katonát a General-Barby-Strassén, amint elkaptak egy nőt, és bevonszolták egy kapualjba. Az egyik katona a géppisztolyával hátraintette Küstert, a másik lefogta a jajgató asszony, a harmadik megerőszakolta. Aztán Küster látta, amint a támadó előjön a kapualjból. Nagyon részeg volt, arcán könnyek patakzottak."Ja bolsoj szvinyja" – kiáltozta. Küster megkérdezte az egyik oroszt, mit jelent ez a mondat. Az egyik elnevette magát, és azt mondta németül: „Azt jelenti: «Én egy nagy disznó vagyok»".

Kreutzbergben, azon az óvóhelyen, ahol Margarete Probst tartózkodott, egy lezárt helyiségben egy Möller nevű fanatikus náci bujkált. Az oroszok tudomást szereztek erről, és megpróbálták betörni az ajtót. Möller kikiáltott: „Egy percet kérek! Agyonlövöm magamat!" Az oroszok megint nekiveselkedtek, de Möller megint kikiáltott: „Várjanak! A pisztolyom csütörtököt mondott."Aztán elcsattant egy lövés.

A következő néhány órában a lányok után kajtató szovjet katonák többször is megrohanták az óvóhelyet. Margarete, akárcsak a többi nő, amennyire csak tudta, igyekezett visszataszítóvá tenni magát. Sapkája alá gyűrte hosszú szőke haját, sötét szemüveget vett fel, arcát több helyen bejódozta, orcájára jókora ragtapaszokat ragasztott. Őt nem zaklatták, de sokakat másokat igen. „A lányokat egyszerűen összefogdosták, és felcipelték az emeleti lakásokba – emlékezett később. – Egész éjjel hallottuk a sikoltozásukat, a hangjuk lehallatszott a pincébe is." Később egy

nyolcvanesztendős asszony elmondta: a katonák vajat tömtek a szájába, hogy beléfojtsák a sikoltozást, amíg néhány másik egymás után megerőszakolta.

Dora Jansen és férje tisztiszolgájának özvegye, akik először azt hitték, hogy könnyen megúszták, ezúttal nem bizonyultak ilyen szerencsésnek. Ingét, az özvegyet a pincében brutális an leteperte egy katona, aki azt állította, hogy amikor a németek megtámadták Oroszországot, az anyját elhurcolták Berlinbe, és soha többé nem került elő. Dorát megkímélték: azt hazudta, hogy tüdőbajos, és mint kiderült, az oroszok rettentően féltek ettől a betegségtől. Ingét azonban másodszor is megerőszakolták, és olyan súlyos sérülést okoztak neki, hogy járni sem tudott. Dora kivánszorgott az utcára, talált egy embert, akit tisztnek nézett, és elmondta, mi történt. Az hűvösen Dorára nézett, és annyit mondott: „A németek sokkal nagyobb szörnyűségeket műveltek Oroszországban. Ez egyszerűen bosszú."

A tizenhét esztendős Elena Majewski és a tizenkilenc éves Vera Ungnad szintén jó és rossz oldalukról egyaránt megismerhettek a szovjeteket. Amikor a Tiergarten környékén megkezdődött a fosztogatás és az erőszakoskodás, egy fiatal orosz katona ott aludt a pincéjük ajtaja előtt, hogy megakadályozza honfitársai hívatlan látogatását. Egy nappal azután, hogy a katona távozott, beállított hét nyolc vöröskatona, és követelte, hogy a két lány vegyen részt a szomszédban tartandó mulatságukon. Mit volt mit tenni, a lányok velük mentek, amellett először nem is tűnt úgy, hogy félniük kéne. A hely, ahol a mulatságot tartották, mint kiderült, a hálókörletük volt, de az egész helyzet meglehetősen ártatlannak tűnt. Az ágyakat odatolták a falhoz, hogy helyet csináljanak a hosszú asztalnak, és a fehér abroszon csak úgy ragyogtak az ezüst gyertyatartók és a kristálypoharak. Egy fiatal szőke tiszt angol lemezeket forgatott a lemezjátszón. Rámosolygott a lányokra, és azt mondta:

„Egyetek és igyatok, amennyi csak belétek fér." Elena leült az asztalhoz, de Verának hirtelen mehetnékje támadt. Valahogy meg érezte, hogy ez mégsem olyan ártatlan mulatság lesz, mint amilyennek látszik.

Megpróbált kisomfordálni, de a katonák az útját állták. Aztán az egyik orosz azt mondta: „Harminc katonával neked kaput. Velem nem kaput." Verának most már semmi kétsége nem volt a mulatság mibenlétét illetően. De ráállt, hogy elmegy azzal az egy katonával: egy férfi csakugyan jobb, mint harminc, már csak azért is, mert egytől könnyebb megszökni. Vera úgy

ismerte a környéket, mint a tenyerét, és tudta, ha sikerül kereket oldania, soha nem találnak rá. De a katona nem adott még csak esélyt sem neki. Megragadta a lány haját, és bárhogy rángatódott, jajgatott és karmolt, elindult vele egy üres szoba felé. Valahol útközben Vera kiszakította magát, és elgáncsolta a katonát. Aztán, hogy gyorsabban tudjon futni, lerúgta magas sarkú cipőjét, mezítláb keresztülfutott az üvegszilánkokkal és törmelékkel teleszórt udvaron, és elért a Putlitzstrassén egy romházat. Itt kétségbeesetten gödröt ásott a sárban, magára borított valami nagy vederfélét, és elhatározta, hogy itt marad, ha belehal is.

Elena közben ott maradt a mulatságon. Az asztalon halomban állt a kaviár, a fekete és fehér kenyér, a csokoládé és a marhahús, amit az oroszok nyersen ettek. Vizespohárból öntötték magukba a vodkát, és egyre jobban lerészegedtek. Elena végül úgy látta, itt az ő ideje. Csendben felállt az asztaltól, és kiment a helyiségből. Legnagyobb örömére, senki nem követte. A szomszéd helyiségben azonban egy marcona képű, pödört bajszú katona elkapta, és bevonszolta egy kis előszobába. A földre lökte a lányt, és végigszakította overall szerű ruháját. Elena elvesztette az eszméletét. Jóval később magához tért, félrelökte a mellette alvó részeg férfit, és keservesen kivánszorgott a házból. Verához hasonlóan Elena is elbújt. Egy közeli házban, egy nagy kandallóban talált menedéket.

Rudolf Reschke, az a fiú, aki lefejezte a Hitler-bábot, egyszer megmentette az anyját a zaklatástól. Amikor egy orosz megpróbálta elcipelni Frau Reschkét, Rudolf és húga, Christa, a másik oldalról húzta vissza az anyjukat. Minél jobban rángatta a katona az asszony karját, Rudolf és Christa annál erősebben kapaszkodott a szoknyájába, és közben zokogva azt sikítozták: „Anya! Anya!” Az orosz végül feladta.

Akadtak nők, akik egyszerűen úgy menekültek meg a megerőszakolástól, hogy kétségbeesett ellenállást tanúsítottak, s a katonák végül felhagytak a próbálkozással, és odébbálltak. Jolenta Kochot egy orosz katona úgy csalogatta be egy üres házba, hogy elhitette vele: odabent egy sebesült van. A házban egy másik katona lapult, aki elkapta a lányt, és megpróbálta leteperni egy ágyra. Jolenta azonban olyan hevesen ellenállt, hogy a két férfi végül örült, hogy megszabadult tőle.

Jolenta egyik szomszédasszonya, egy bizonyos Frau Schulz nem volt ilyen szerencsés. Az asszonyt fegyverrel kényszerítve megerőszakolták, saját tehetetlen férje és tizenöt éves fia szeme láttára. Amint az oroszok távoztak,

a félőrült férfi agyonlőtte a feleségét, a fiát, aztán saját magát is.

A Dahlem-házban Kunigunda főnővér hallotta, hogy a katonák elhurcoltak egy háromgyerekes asszonyt a családjától, és egész éjszaka gyötörték. Reggel, amikor elengedték, rohant a kicsinyeihez, de arra ért haza, hogy a tulajdon anyja és a fivére felakasztotta mind a hármat, majd magukkal is végeztek. A szerencsétlen asszony ezek után felvágta az ereit, és meghalt.

A Dahlem-ház apácái most éjjel-nappal szünet nélkül dolgoztak. Elárasztották őket a menekültek és az oroszok bestialitásának áldozatai. Az egyik orosz, aki meg akarta erőszakolni a ház ukrán szakácsnőiét. Lenát, annyira feldühödött, amikor Kunigunda főnővér a lány védelmére sietett, hogy előhúzta a pisztolyát, és rálőtt a főnökasszonyra. Szerencsére olyan részeg volt, hogy nem találta el. Más katonák behatoltak a szülészeti kórtermekbe, és hasztalan próbáltak a nővérek bármit tenni, többször is megerőszakolták a terhes vagy nemrég szült asszonyokat. „Éjjel-nappal kihallatszott a szerencsétlenek sikoltozása” – emlékezett az egyik nővér. Kunigunda főnővér szerint a megerőszakoltak között akadtak hetvenesztendős öregasszonyok és tíz-tizenkét éves kislányok is.

A főnökasszony nem tudta elejét venni a támadásoknak. De összehívta a nővéreket és az épületben tartózkodó többi nőt, és megismételte nekik Happich atya szavait. „A mi Szentséges Urunk akkor is mellettünk van, ha bármi történik is. Ő itt hagyta nekünk Szent Mihályt. Ne féljetek.” Más vigaszt nem tudott nyújtani nekik.

Wilmersdorfban Carl Wiberg, a szövetségesek hírszerzője és főnöke, Hennings Jessen-Schmidt, akik sikeresen igazolták magukat az oroszok előtt, éppen egy szovjet ezredessel beszélgetett Wiberg háza előtt, amikor egy másik orosz tiszt a pincében meg próbálta megerőszakolni Wiberg menyasszonyát. A sikoltozást hallatára Wiberg berohant. A szomszédok odakiáltottak neki, hogy a katona behurcolta a lányt a másik szobába, és magukra zárta az ajtót. Wiberg és az orosz ezredes betörte az ajtót. Inge ruhái le voltak szaggatva, a tiszté kigombolva. Az ezredes elkapta a tisztet. *„Amerikanszkij! Amerikanszkij!”* – ordította. Fegyverével ütlegelve kihajtotta a házból, falhoz állította, hogy agyonlövi. Wiberg odaugrott a két férfi közé, és könyörgött az ezredesnek, hogy hagyja meg a másik életét. „Ne piszkolja be ezzel a kezét” – mondta. Az ezredes végül engedett, és a tisztet elvezették.

A rablás és erőszakoskodás időszakának legkülönösebb szexuális támadása alighanem a város déli határán túl, Prieros faluban történt. Konyev előrenyomuló csapatai megkerülték a falut, és még egy darabig nem foglalták el. Végül bevonultak a katonák. A németek között találtak két nőt, akik egy deszkaládában laktak. Else Kloptsch és barátnője, Hildegard Radusch, „a ház ura”, majd belehalt, annyira várta ezt a napot. Hildegard egész életét a marxizmus terjesztésének szentelte, és az oroszok érkezése álma megvalósulását jelentette. Amikor a szovjet katonák megérkeztek a faluba, legelső tetteik egyike volt, hogy brutálisan megerőszakolták a kommunista Hildegard Raduscht.[62]

*

Az oroszok megvadultak. Babelsbergben, Potsdam közelében, a Nemzetközi Vöröskereszt raktáraiban a részeg, lövöldöző vöröskatonák összetörtek több ezer csomagot, amelyek gyógyszert, gyógyászati felszerelést és a beteg katonáknak szánt diétás élelmiszert tartalmaztak. „Egyszerűen betörtek, lementek a pincébe, meglátták a rengeteg csomagot, és géppisztollyal szétlőttek egy csomót – emlékezik John Aherne tizedes. – A szétdúlt csomagokból mindenféle folyadék ömlött szét a padlón. Hihetetlen látvány volt.”

A raktár közelében álltak a nagy UFA-filmstúdiók. Alexander Korab, egy Berlinben tanuló külföldi diák látta, amint több száz részeg katona betört a jelmeztárba, és „fantasztikusnál fantasztikusabb jelmezekben jelentek meg az utcán: spanyol zekében, fehér csipkegallérral, Napóleon katonáinak egyenruhájában, kalapban és krinolinban. Valahonnét előkerült egy harmonikás, a katonák ropni kezdték az utcán, és a levegőbe lövöldöztek – miközben még javában folytak a harcok.”

Sok ezer szovjet katona még soha azelőtt nem járt nagyvárosban. Kicsavarták a villanyégőket, és gondosan becsomagolták, hogy hazaviszik, abban a hiszemben, hogy a lámpában fény van, és bárhol működésbe lehet hozni. Ugyanebből a meggondolásból kirángatták a falból a vízcsapokat. A fürdőszobai berendezések sokak számára rejtélyes csodát jelentettek, a vécékagylóban krumplit mostak és hámoztak, de a fürdőkádnak nem tudták hasznát venni. Sok ezret egyszerűen kihajítottak az ablakon. Mivel a katonák nem tudták, mire valók a fürdőszobák, és nem találtak árnyékszéket, mindenhova odavizeltek és székeltek. Gerd Buchwald szerint a katonák „belevizeltek a befőttes üvegekbe, és gondosan vissza csavarták a

tetejüket.”

Charlottenburgban, a Schering vegyiműveknél Dr. Georg Henneberg iszonyodva látta, hogy az orosz katonák betörtek a kísérleti laboratóriumokba, és dobálództak a tífuszbaktériummal megfertőzött kísérleti tojásokkal. A kétségbeesett Henneberg végül nagy nehezen talált egy szovjet ezredest, aki kiparancsolta a katonákat, és lezáratta az épületet.

Az értelmetlen pusztítás és brutalitás közben még javában folyt a csata. A harcok központjában a szorongatott védőktől és a megfélemlített emberektől csaknem elfeledetten ott lapultak a Führerbunker lakói.

Az élet a bunkerban céltalan rémálommá vált. „Azok, akik megmaradtak – emlékezett később Gertrud Junge, Hitler titkárnője –, folyton valamiféle elhatározásra vártak, de nem történt semmi. Az asztalokon szétterített térképek hevertek, minden ajtó nyitva állt, senki nem tudott aludni, senki nem tudta, hányadika és hány óra van. Hitler nem tudott megmaradni egyedül; ide-oda járkált a kis szobákban, és folyton beszélt, mindenkivel, aki még ottmaradt. Beszélt saját elkerülhetetlen haláláról és a közelgő végről.

Időközben a Goebbels-család beköltözött a bunkerba, és a Goebbels-gyerekek játszottak és énekeltek „Adolf bácsinak”.

A jelek szerint senki sem kételkedett, hogy Hitler öngyilkosságot akar elkövetni. Ő maga is gyakran beszélt róla. Ugyancsak tudott mindenki arról is, hogy Magda és Josef Goebbels végezni akar magával – és hat gyermekükkel, Helgával, Holdéval, Hildével, Heidével, Heddával és Helmuthtal. Csak maguk a gyerekek nem tudták, mi vár rájuk. Erwin Jakubeknek, a bunker egyik pincérének azt mondták, hogy el fognak repülni Berlinből, valahová nagyon messze. Helga, a legidősebb hozzátette: „A légi betegség ellen előbb kapunk majd egy injekciót.”

Frau Goebbels, akinek begyulladt az egyik foga, elküldött Dr. Helmut Kunzért, a Kancellária alatti nagy kórházbunkerban működő fogorvosért. Kunz doktor kihúzta a beteg fogat, majd Frau Goebbels azt mondta: „A gyerekek nem kerülhetnek élve az oroszok kezébe. Ha bekövetkezik a legrosszabb, segítenie kell nekünk.”

Eva Braun, amikor értesült, hogy, Kunz doktor kihúzta Magda fogát, megkérdezte, segítene-e az ő fogpanaszain is. Aztán hirtelen észbe kapott: „Ó, hát egész elfelejtettem. Mi értelme volna? Pár óra múlva úgyis vége az egésznek.”

Eva úgy határozott, hogy mérget vesz be. Meg is mutatta a ciánkapszulát. „Olyan egyszerű az egész: az ember elharapja, és már vége is.” Dr. Ludwig Stumpfegger, Hitler egyik orvosa, aki tanúja volt a jelentnek, megkérdezte: „De hát honnan tudja, hogy hat? Honnan tudja, hogy valóban méreg van benne?” Ez szöget ütött mindenki fejébe, ezért az egyik kapszulát haladéktalanul kipróbálták Hitler kutyáján, Blondin. Kunz szerint Stumpfegger egy cukorfogóval összetört egy kapszulát Blondi szájában. Az állat azonnal kimúlt.

*

Az utolsó csapást Hitlerre ugyancsak április 29-én délután mérték, vagy nyolcezer mérföld távolságból, San Franciscóból, egy írógép mellől. Az illető Paul Scott Rankine, a Reuters tudósítója volt, aki az Egyesült Nemzetek Szervezete alapító konferenciájáról tudósította lapját. Ezen a napon Rankine azt az értesülést kapta a Brit Információs Szolgálat vezetőjétől, Sack Winocourtól – aki viszont magától Anthony Eden külügyminisztertől kapta a hírt –, hogy Himmler kapituláció s javaslatot tett a nyugati szövetségeseknek. Rankin azonnal továbbította a hírt, s az perceken belül világszerte elhangzott a rádiókban.

Ez a hír keltette az első gyanút Hitlerben Himmler árulásáról. A hír kora este jutott el hozzá, miközben éppen tanácskozást tartott Weidlinggel, Krebsszel, Burgdorffal, Goebbelsszel és ez utóbbi szárnysegédjével, Werner Naumannal. Weidling beszámolója szerint „Naumannt telefonhoz hívták, majd néhány perc múlva visszajött. Közölte velünk, hogy a stockholmi rádió híradása szerint Himmler SS birodalmi vezető tárgyalásokba kezdett az angol-amerikai főparancsnoksággal.”

Hitler remegő lábakkal, hamuszürke arccal felállt. „Hosszan Dr. Goebbelsre szegezte a tekintetét – mondta Weidling –, majd motyogott valamit, amit nem tudtam kivenni.” Le volt taglózva. „Később láttam Hitlert – mondta Gertrud Junge. – Sápadt volt, a tekintete üres, és úgy nézett ki, mint aki mindent elveszített.” S ez így is volt. „Ma este könnyezni fogunk” – mondta Eva Braun Gertrudnak, Hitler egy másik titkárnőiének.

Hermann Fegelein SS-Gruppenführert, Himmler összekötő tisztjét, aki a Führerbunkerban teljesített szolgálatot, és aki Eva Braun nővérét vette feleségül, azonnal meggyanúsították, hogy cinkosságot vállalt Himmler árulásában. Fegelein néhány nappal korábban eltűnt a bunkerből. Keresni kezdték, és a lakásán találtak rá, civilben, amint éppen készülődött, hogy

elhagyja Berlint Visszavitték a bunkerba, és őrizetbe vették. Most Hitler arra a következtetésre jutott, hogy Fegelein tervezett távozása kapcsolatban áll Himmler elpártolásával. Otto Günsche SS-ezredes szerint „Fegeleint hadbíróság elé állították, és huszonnyolcadikáról huszonkilencedikére virradó éjjel agyonlőtték. A sógornője nem volt hajlandó közbenjárni az érdekében.”

Az már világos volt Hitler számára, hogy közel a vég. Hajnalra lediktálta személyes és politikai végakaratát, amelyben a kormányzást átruházta Karl Dönitz flottatengernagyra mint elnökre és Josef Goebbelsre mint birodalmi kancellárra. Ezenkívül házasságot kötött Eva Braunnal. „A szertartás után – emlékezett Gertrud Junge – Hitler és újdonsült felesége egy órát töltött Goebbelsékkel, Krebs és Burgdorf tábornokkal, Dr. Naumannal és Nicolaus von Below repülő ezredessel.” Gertrud Junge csak negyed órát töltött a csoporttal, éppen csak hogy kifejezze jókívánságait az új házasoknak. Mint mondja, „Hitler a nemzeti szocializmus végéről beszélt, amely szerinte nem támad fel egykönnyen, és hozzátette: „A halál számomra csak szabadulást jelent az aggodalmaktól és küszködésekkel teli élettől. Megcsalattam a legjobb barátaim által, és megtapasztaltam az árulást.”

Ugyanaznap Hitler további rossz híreket is kapott: a partizánok elfogták Mussolinit és a szeretőjét, kivégeztek, és lábuknál fogva felakasztották őket. Ezen az éjszakán Hitler elbúcsúzott mindenkitől a bunkerban. Másnap, amikor a szovjet tankok már alig fél mérföldnyire jártak, úgy érezte, itt az idő. Megebédelt a két titkárnőjével és vegetariánus szakácsával. Erwin Jakubek pincér szerint az utolsó étel „spagetti volt fehér mártással”. Ebéd után Hitler folytatta a búcsúzkodást. „Eddig és nincs tovább – mondta Gertrud Jungénak, – Isten önnel.” Eva Braun átölelte a titkárnőt, és azt mondta: „Adja át üdvözletemet Münchennek, és fogadja el emlékül a bundámat – mindig szerettem a jól öltözött embereket.” Aztán visszavonultak a lakosztályukba.

Otto Günsche SS-ezredes vette fel az őrszolgálatot a Hitler-lakosztályelőszobájának ajtaja előtt. „Ez volt életem legnehezebb feladata – emlékezett később. – Három óra harminc, három óra negyven lehetett. Igyekeztem félretenni az érzelmeimet. Tudtam, hogy öngyilkosságot kell elkövetnie. Nem volt más kiút.”

Most még egy rövid közjáték következett. A zaklatott Magda Goebbels hirtelen odarohant Günschéhez, hogy azonnal látni akarja a Führert.

Günsche nem tudta őt lebeszélni, és bekopogott Hitler ajtaján. „A Führer a dolgozószobában állt. Eva nem volt a szobában, de lehetett hallani, hogy a fürdőszobában folyik a víz, nyilván ott lehetett. A Führer nagyon ingerült volt, amiért betörtem hozzá. Megkérdeztem, akarja-e látni Frau Goebbelst. «Senkivel nem akarok többet beszélni» – felelte. Erre távoztam.

Öt perccel később lövést hallottam.

Bormann ment be elsőnek. Utána Linge és én. Hitler egy széken ült. Eva a díványon feküdt. Mielőtt lefeküdt, levette a cipőjét, és gondosan odatette az ágy végébe. Hitler arcán folyt a vér. Két pisztolyt találtunk. Az egyik egy Walther PPK. Ez volt Hitleré. A másik egy kisebb pisztoly volt, amit mindig a zsebében hordott. Eva kék ruhát viselt, fehér gallérral és kézelővel. Szeme tágra nyitva. A helyiségben olyan erős ciánszag terjengett, hogy még napok múlva is érezni lehetett a ruhámon – bár lehet, hogy csak képzelődtem.

Bormann nem szólt semmit. Én azonnal átsiettem a tanácskozóterembe, ahol ott ült Goebbels, Burgdorf és néhány más ember, akikre nem emlékszem. „A Führer halott” – közöltem velük.

Valamivel később a két holttestet takarókba csavarva kitették a bunker bejárata előtt egy elhagyott betonkeverő melletti kis mélyedésbe, benzint öntöttek rájuk, és meggyújtották. Erich Kempka, Hitler sofőrje úgy érezte, hogy Hitler jelenléte még a holttestek elégetése után is nyomasztotta őket. A bunker szellőztetőberendezése beszívta az égő testek bűzét, és elárasztotta a helyiségeket. „Nem tudtunk szabadulni tőle – emlékezett Kempka. – Olyan szaga volt, mint az égett szalonna.”

*

Alkonyatra Josef Goebbels, az új kancellár meghozta hivatala elfoglalása utáni első fontos döntését. Úgy határozott, megpróbál tárgyalásokat kezdeményezni a város kapitulációjáról- a saját feltételei szerint. A szovjetek hullámhosszán rádióüzenetben találkozót kért. Az oroszok hamarosan válaszoltak. Hajlandók voltak fogadni a küldötteket, és meghatároztak egy helyet, ahol a német tisztek átkelhetnek a vonalaikon.

Nem sokkal éjfél előtt Hans Krebs gyalogsági tábornok és Weidling vezérkari főnök (akit csak az imént léptettek elő vezérezredessé egy tolmács és két katona kíséretében átkelt a romokon, és belépett a szovjetek vonalai közé. A katonák, akik fogadták őket, kérték, mutassák fel a megbízóleveleiket, és el akarták venni a pisztolyukat. Krebs, aki kitűnően beszélt oroszul, keményen azt mondta: „A bátor ellenfélnek engedélyezik,

hogy a tárgyalások alatt magánál tartsa a fegyverét”. A zavarba hozott oroszok hagyták, hogy megtartsák oldalfegyverüket.

A németeket gépkocsin elszállították egy tempelhofi bérházba, és bekísérték egy kis ebédlőbe. A berendezés még magán viselte a civil otthon jegyeit: egy hosszú asztal, a falnál nagy szekrény, né hány szék, a másik falon Leonardo da Vinci Utolsó vacsorájának litográfiája. A helyiségben több telefonkészülék. Krebs és von Dufving úgy látta, hogy a helyiségben csupa magas rangú tiszt tartózkodik. A szovjetek nem üdvözölték az érkezőket, és nem mutatkoztak be. Krebsnek tehát fogalma sem volt, hogy a vele szemben ülő férfi nem más, mint a híres Vaszilij Ivanovics Csujkov vezérezredes, Sztálingrád védője, és a 8. gárdahadsereg parancsnoka. Azt sem tudhatta, hogy a többi szovjet, tiszt közül kettő haditudósító, egy harmadik Csujkov szárnysegédje (mellesleg a tábornok sógora), további kettő pedig tolmács.[63] A helyzet az volt, hogy Csujkovot váratlanul érte a hirtelen tárgyalási kérelem, és egyszerűen nem tudta összehívni a teljes törzsét.

Krebs először is négyszemközti találkozót kért „a szovjet tárgyaló fél vezetőjétől”. Csujkov elővett az asztalon lévő dobozból egy hosszú orosz cigarettát, rágyújtott, lendületesen körülmutatott a körülötte ülőkön, és azt mondta: „Ez a törzsem, a katonai tanácsom”.

Krebs kötötte az ebet a karóhoz, de végül feladta. „Azt a feladatot kaptam – mondta –, hogy egy rendkívül fontos és bizalmas természetű üzenetet adjak át. Szeretném, ha tudná, hogy ön az első külföldi, aki értesül róla, hogy Hitler április 30-án öngyilkosságot követett el.”

Ez csakugyan újdonság volt Csujkov számára, de ő szemrebbenés nélkül azt felelte: „Már tudtunk róla.”

Krebs megdöbbent. „Honnan tudhatták? – kérdezte. – Hiszen csak néhány órával ezelőtt lett öngyilkos.” Aztán folytatta: Hitler huszonkilencedikén feleségül vette Eva Braunt, aki szintén öngyilkos lett. Holttestüket elégették és eltemették. Az egész, mint mondta, a Führerbunkerban történt. Csujkov ismét elleplezte meglepetését. Mindeddig sem ő, sem senki más a szovjet katonai vezetésből nem hallott a bunkerről, sem Eva Braunról. Ezután megkezdődtek a kemény tárgyalások. Krebs közölte Csujkovval, hogy Hitler végrendeletet hagyott hátra, amelyben megnevezte utódait. A végrendelet egy példányát Krebs átadta a szovjeteknek. A probléma az, mondta, hogy a teljes kapituláció nem

lehetséges, mivel Dönitz, az új elnök, nincs Berlinben. Az első lépés, javasolta Krebs, a tűzszünet vagy egy részleges kapituláció lehetne, ezt követően a Dönitz-kormány közvetlenül tovább folytathatna a tárgyalásokat a szovjetekkel. Csujkov ezt, mint a szövetségesek megosztására tett kísérletet, kereken visszautasította, miután előzőleg gyors telefonbeszélgetést folytatott Zsukovval. (Az elhatározást később Moszkva is jóváhagyta.)

A tárgyalások egész éjszaka folytak. A szovjetek követelése hajnalban is a város azonnali és feltétel nélküli kapitulációja, plusz a bunkerban tartózkodók személy szerinti kapitulációja volt. Krebs ottmaradt, hogy folytassa az alkut Csujkovval, von Dufving eközben kockázatos vállalkozást kísérelt meg: elindult visszafelé a vonalak között, aminek során az SS-csapatok rálőttek, és egy orosz alezredes cipelte biztonságos helyre. Von Dufving végül elérte a bunkert, és közölte Goebbelsszel, hogy az oroszok ragaszkodnak a feltétel nélküli megadáshoz. Goebbelst felzaklatta a hír. „Ebbe soha, soha nem fogok beleegyezni" – kiáltotta.

Minthogy mindkét fél hajthatatlannak bizonyult, a tárgyalások félbeszakadtak. A bunkerban kitört a pánik. Úgy tűnt, a környéken található valamennyi szovjet ágyú a Birodalmi Kancelláriára szegeződik. Von Dufving később ezt annak tulajdonította, hogy Krebs felfedte a bunker elhelyezkedését. Azoknak, akik az ostromlott Führerbunkerban tartózkodtak, most két választása maradt: vagy az öngyilkosság, vagy a kitörés. Mindenki azonnal terveket kezdett kovácsolni. Kis csoportokban fognak távozni, a Kancellária épülete alatt és a környéken húzódó alagút- és bunkerrendszeren át. Onnan tovább a földalatti vonalát követve eljutnak a Friedrichstrasse állomáshoz, ahol, úgy remélték, csatlakozhatnak egy harcoló osztaghoz, amely elvezeti őket északra. „Biztosak voltunk, hogy ha egyszer sikerül áttörnünk az orosz kordont a Spree északi oldalán, akkor biztonságosan továbbmehetünk bármelyik irányba." _ emlékezett később Werner Naumann, Goebbels asszisztense. Néhányan a másik lehetőséget választották. A Goebbels család választása az öngyilkosság volt. Werner Naumann hetekig próbálta lebeszélni Magda Goebbelst, de az hajthatatlan maradt. Most eljött az idő. Május elsején, nyolc óra harminc körül Naumann éppen Goebbelsszel és a feleségével beszélgetett, amikor Magda „hirtelen felállt, és átment a gyerekszobába.
Pár perc múlva sápadtan és megrendülten jött vissza." Goebbels mindjárt

ezután búcsúzkodni kezdett. „Mondott néhány személyes szót nekem, egy szót sem a politikáról vagy a jövőről, egyszerűen csak elköszönt" – mondta később Naumann. Amikor Goebbelsék elhagyták a bunkert, Goebbels megkérte a szárnysegédjét, Günther Schwägermannt, hogy égesse el az ő és családja holttestét. Aztán Naumann látta, amint Josef és Magda Goebbels lassan felment a lépcsőn, ki a kertbe. Goebbels kalapot és kesztyűt viselt. Magda „olyan szörnyen remegett, hogy alig tudott felmenni a lépcsőn." Senki nem látta többé élve őket.

A gyerekek is meghaltak, mégpedig a legvalószínűtlenebb gyilkos kezétől. „Az utolsó percekben, mielőtt Josef és Magda végzett magával – mondja Naumann –, egyetlen ember ment a gyerekek szobájába: maga Magda."

Azok közül, akik kitörtek, többen nem jutottak messzire. Néhányan elestek, mások pár órán belül a szovjetek kezére kerültek. Hitler testőre, Otto Günsche, tizenkét évet töltött szovjet fogságban. Néhányan megsebesültek, mint Hans Baur pilóta, aki magával vitte Nagy Frigyes kis arcképét, melyet Hitlertől kapott ajándékba. Baurnak egy gránát elvitte a lábát, és egy orosz kórházban tért magához, a festmény nélkül. Mások, mint Martin Bormann, titokzatos módon eltűntek. Alig néhányan voltak, akik csakugyan megmenekültek, vagy ami felért ezzel, angol-amerikai fogságba estek.

Hárman maradtak a bunkerban, ahol végeztek magukkal: Burgdorf tábornok, Hitler szárnysegédje, Hans Krebs tábornok, az OKH vezérkari főnöke és Franz Schedle SS-százados, a bunker őrparancsnoka. Most, miután minden más felelős személy eltűnt a színről, a teljes felelősség a város, a védők és a lakosság biztonságáért egyetlen ember, Karl Weidling tábornok vállára nehezedett. Berlin eddigre egyetlen lángoló pokollá változott. A védők visszaszorultak egészen a város szívéig.
Az Unter den Linden és a Wilhelmstrasse mentén mindenütt harckocsik álltak. A szovjet tüzérség a Kelet-Nyugati Tengelyről lőtte a várost. Harcok folytak a Tiergarten-negyedben és az állatkertben. Egyes alakulatok behúzódtak az Alexanderplatz és a Friedrichstrasse földalatti-állomására. Heves harc folyt magában a Reichstagban is. Weidling úgy látta, nem tehet mást, mint hogy kapitulál. De még mindig úgy érezte, meg kell ezt tanácskoznia az embereivel. Összehívta a parancsnokait, és ismertette velük a helyzetet. „Tájékoztattam őket az utóbbi huszonnégy óra eseményeiről és

a terveimről – mondta. – A végén lehetőséget adtam nekik, hogy javasoljanak más megoldást, de egyikük sem tudott semmit se mondani. Ennek ellenére, akik ki akartak törni, megtehették.”

Május 2-án, valamivel éjjel egy óra előtt, a Vörös Hadsereg 79. gárda lövészhadosztálya rádióüzenetet vett. „Halló, halló – szólt a hang. – Itt a német LVI. Páncéloshadtest. Tűzszünetet kérünk. Berlini idő szerint tizenkét óra ötven perckor fegyverszüneti delegációt küldünk a Potsdam-hídhoz. Felismerési jel: fehér zászló. Várjuk a választ.”

„Értettem – felelték szovjet oldalról. – Továbbítom kérésüket a vezérkari főnökhöz.”

Az üzenetre válaszolva Csujkov tábornok azonnali tűzszünetet rendelt el. Május 2-án 12:50-kor von Dufving vezérkari ezredes, Weidling vezérkari főnöke és két másik tiszt fehér zászlóval megérkezett a Potsdam-hídhoz. A németeket elkísérték Csujkov parancsnokságára. Nem sokkal később megérkezett Weidling is. Aznap délután városszerte nagy erejű hangszórók adták hírül az ellenségeskedések befejeződését. „A konfliktus minden órája növeli Berlin civil lakosságának és sebesültjeinknek rettenetes szenvedéseit – mondta Weidling tábornok. – Megparancsolom a harcok azonnali beszüntetését.” Bár az elszórt lövöldözések még napokig folytatódnak, a berlini csata hivatalosan véget ért. Azok, akik aznap délután kimerészkedtek a Platz der Republikra, vörös zászlót láttak lobogni a Reichstag fölött. A zászlót még a harcok alatt, április 30-án, pontosan 13:45-kor tűzték ki az épületre.

*

Bár a szovjetek tudták, hogy a Führerbunker a Reichskanzlei alatt húzódik, több órába telt, mire rátaláltak. A keresők az utcán elfogott emberektől próbáltak útbaigazítást kapni. Az egyik ilyen személy egy Gerhard Menzel nevű fényképész volt. Bár Menzel soha azelőtt nem hallott a bunkerről, elvezette az egyik osztagot a romos Birodalmi Kancelláriához. A szovjet műszaki katonák aknakeresővel benyomultak a pincék és átjárók labirintusába. Amint egy szobát vagy folyosót megtisztítottak, más katonák összegyűjtötték a helyszínen található iratokat, dossziékat és térképeket. Az oroszok egyszerre csak Menzel kezébe nyomtak egy távcsövet, amit ott találtak, és elengedték. Megérkeztek a Führerbunkerba.

Elsőnek Burgdorf és Krebs holttestét találták meg. A két tábornok a várakozófolyosón egy hosszú, poharakkal és palackokkal teli asztal mellett

ült. Mindkettő főbe lőtte magát, de az egyenruhájukban talált iratok alapján azonosítani lehetett őket.

Borisz Polevoj őrnagynak, akkori haditudósítónak, az egyik első kereső osztaggal együtt alkalma volt gyorsan végigjárni az egész bunkert. Az egyik kis szobában, ahol néhány falra erősített felhajtható ágy volt, rátalált a Goebbels család holttesteire. Josef és Magda teteme a földön feküdt. „Mindkét test meg volt égve emlékezett Polevoj –, és csak Josef Goebbels arca volt felismerhető”. A szovjeteknek később sok fejtörést okozott, hogyan kerültek oda a szülők holttestei. Valószínűleg az történt, hogy a részleges elégetés után a holttesteket valaki visszavitte a bunkerba, de hogy ki, azt soha nem sikerült megállapítani. A gyermekek is ott voltak. „Iszonyú volt látni a gyerekeket – mondta Polevoj őrnagy. – Csak a legidősebben, Helgán látszottak külsérelmi nyomok. A testét horzsolások borították. A többiek békésen feküdtek.”

A szovjet orvosok azonnal megvizsgálták a gyermekeket. Az ajkukon apró sebek látszottak, amiből az orvosok arra következtettek, hogy a gyermekeknek először altatót adtak be, majd álmukban a foguk közé dugott ciántablettákkal végeztek velük. Helga sérüléseiből arra a következtetésre jutottak, hogy a kislány felébredt, ellenállt, ezért le kellett fogni. Amikor a holttesteket felvitték a Birodalmi Kancellária dísztermébe, hogy azonosító jelekkel lássák el és lefényképezzék őket, Polevoj még egyszer utoljára körülnézett a szobában. A padlón ott hevertek a gyerekek fogkeféi, mellettük egy összenyomott tubus fogkrém.

Egy különleges szakértői csoport csaknem azonnal ráakadt Hitler vékony földréteg alá temetett testére. B. Sz. Tyelpuhovszkij tábornok, történész, megérezte, hogy ez csak a Führer lehet. A test erősen össze volt égve – mondta –, de a fej épségben maradt, bár a hátsó felét lövedék roncsolta szét. A fogsorai ki voltak emelve, és a fej mellett feküdtek.”

Később bizonyos kételyek merültek fel, miután a körzetben más megégetett holttesteket is találtak. „Rátaláltunk egy egyenruhás férfi holttestére, akinek egyes vonásai Hitlerre emlékeztettek – mondta Tyelpuhovszkij –, de az illetőn stoppolt zokni volt. Úgy gondoltuk, ez aligha lehetett Hitler, mert nemigen képzelhető el, hogy a Birodalom Führere stoppolt zoknit viselt volna. Aztán találtunk még egy férfit, akit nemrég lőttek agyon, de nem égettek el.”

A bizonytalanság fokozódott, amikor az első holttestet oda fektették a

második mellé, és az őröket és a személyzethez tartozó más németeket felszólították, hogy azonosítsák őket. Ezek azonban vagy nem tudták, vagy nem akarták őket azonosítani. Néhány nappal később Vaszilij Szokolovszkij vezérőrnagy utasítást adott, hogy végezzék el a két holttest fogászati vizsgálatát. Sikerült előkeríteni Fritz Echtmannt és Käthe Heusermannt, a Hitler fogorvosánál, Blaschke doktornál dolgozó két fogtechnikust. Echtmannt elvitték a Berlintől huszonöt mérföldre észak keletre, Eberswald közelében lévő Finowba, ahol felszólították, hogy készítse el Hitler fogsorainak a vázlatát. Amikor elkészült, kihallgatói átmentek a rajzzal a másik szobába. Pár perccel később visszatértek. „Egyezik" – közölték Echtmannal, majd a szovjetek megmutatták a technikusnak Hitler alsó állkapcsát és hídjait.

Május 7-én odavitték Käthe Heusermannt is, aki azonnal azonosította az állkapcsot és a hidakat. Könnyű volt felismerni a munkát, amit néhány hónappal korábban ő maga és Blaschke doktor végzett. Käthe kapott egy élelmiszercsomagot, és visszaszállították Berlinbe. Két nappal később ismét érte mentek, és ezúttal Erkner városba vitték. Egy erdőirtáson néhány nyitott koporsó sorakozott. „Azonosítsa őket" – utasította az asszonyt az orosz, aki odavitte. Käthe azonnal felismerte Josef Goebbels és a gyerekek holttestét. „A kislányokon még rajta volt a nyomott mintás flanel hálóköntös, összefonódó apró piros rózsákkal és kék virágokkal" mondta. Magda Goebbelst nem látta.

Käthe Heusermann, nyilván Hitler fogainak azonosítása következtében, tizenegy évet töltött szovjet börtönökben, többnyire magánzárkában.

Mi történt Hitler földi maradványaival? A szovjetek azt állítják, hogy Berlin közelében elégették, de nem mondták meg, hol. Azt mondták továbbá, hogy Eva Braun holttestét nem találták meg, valószínűleg teljesen elemésztette a tűz, a felismerhető maradványok pedig szétroncsolódtak vagy szétszóródtak a kormányépületek elleni fergeteges ágyútűzben.[64]

*

Április 30-án reggel, amint Gotthard Heinrici végigment a parancsnokság folyosóján, mielőtt végképp távozott volna, egy fiatal százados lépett elé. „Tábornok úr – szólította meg –, ön nem ismer engem. Én a hadműveleti osztályon dolgozom. Mint mindenki más, én is tudom, hogy önt felmentették, és Plönbe rendelték."

Heinrici nem felelt.

„Könyörgök – folytatta a fiatal százados –, ne siessen oda.” „Miről beszél?” – kérdezte Heinrici.

„Évekkel ezelőtt Schwäbisch Gmündben vasárnaponként a templomi díszelgésen ott mentem az ezred zenekara mögött. Ön akkoriban őrnagy volt. Később jó ismeretségbe kerültem azzal az emberrel, aki akkor az ön szárnysegédjeként szolgált.”

„Szóval Rommellel” – bólintott Heinrici.

„Úgy van, uram – folytatta a százados. – Remélem megbocsátja, ha azt mondom: nem szeretném, ha ugyanaz a sors jutna önnek, mint Rommel tábornagynak.”

„Mire gondol? – kérdezte Heinrici, tekintetét a századosra szegezve. – Rommel elesett.”

„Nem uram – felelte a százados. – Rákényszerítették, hogy végezzen magával.”

Heinrici döbbenten nézett rá.

„Honnan veszi ezt?” – csapott le rá.

„Én voltam Rommel szárnysegédje – felelte a tiszt. – A nevem Hellmuth Lang. Könyörögve kérem, hajtson olyan lassan, amennyire csak tud. Így mire odaér Plönbe, a háború véget ér.”

Heinrici egy pillanatig habozott a válasszal, aztán megszorította Lang kezét. „Köszönöm – mondta keményen. – Nagyon köszönöm.”

Heinrici végigment a folyosón, és elhagyta az épületet. Odalent felsorakozva várták kis törzse tagjai. Valaki vezényszót kiáltott, és az emberek vigyázzba vágták magukat és tisztelegtek. Heinrici sorra odalépett mindegyikhez. „Szeretnék köszönetet mondani mindannyiuknak” – mondta. Heinrich von Bila százados, a tábornok segédtisztje kinyitotta a kocsi ajtaját. Heinrici beszállt. Von Bila bebujt a sofőr mögötti ülésre. „Plön” – mondta.

Heinrici előrehajolt, megérintette a sofőr vállát, és hozzátette: „Nem sietünk”.

Heinrici másnap késő este érte el a plöni laktanyát. Amikor belépett a szobájába, éppen szólt a rádió. Az adás hirtelen megszakadt. Aztán rövid dobpergés után a bemondó bejelentette, hogy a Führer meghalt. Május 1. este tíz óra volt.

*

Dixie Deans tiszthelyettes odaült német őre, Charlie Gumbach mellé,

hogy meghallgassa a híreket. Hosszú ideje a legjobb hír volt, amit hallott. „…A bolsevizmus elleni csatában a Führer az utolsó leheletéig harcolt" – közölte ünnepélyesen a bemondó. Deans körülnézett. Valahol Lauenburgtól keletre jártak, és egy ház pincéjében találtak menedéket, alig valamivel a német vonalak mögött. Az egész család együtt volt, és a hír hallatán az asszony könnyekben tört ki. Deans visszafogta örömét. Lehet ugyan, hogy a Führer halott, de a háborúnak még nincs vége. A német vonalak még előttük vannak, és Dixie-nek át kell jutni rajtuk. Az pedig nem lesz könnyű: heves tüzelés folyik.

Mindenki elvackolódott a kényelmetlen szálláshelyen éjszakára. Dean szemére könnyen jött az álom. Napok óta taposta kerékpárja pedálját, hogy valahol átjuthasson a brit vonalakhoz. Most egy kis szerencsével sikerülni fog, ha sikerül rábeszélnie a németeket, hogy engedjék át. Ez volt az utolsó dolog, ami megfordult a fejében, mielőtt álomba merült.

Pár órával később arra ébredt, hogy valaki rázogat ja. Bordáihoz géppisztoly csöve szorult. „Hé, cimbora, talpra" – szólt hozzá valaki. Dixie felnézett, és egy kemény kötésű brit ejtőernyőst pillantott meg a brit 6. légi szállítású hadosztálytól. Deans kitörő örömmel talpra ugrott, és elmondta, ki is voltaképpen. Deanst és Charliet hátrakísérték a századparancsnokságra, onnan tovább előbb a hadosztályhoz, majd a hadtesthez. Végül maga Evelyn H. Barker altábornagy, a brit 8. hadtest parancsnoka fogadta őket.

Deans gyorsan elmagyarázta a helyzetet. „Tizenkétezer brit repülős hadifogoly tart a front felé – magyarázta türelmetlenül. A saját gépeink pedig beléjük lőnek!" Azzal megmutatta Barker tábornoknak, hol hagyta az emberelt. A tábornok meglepetten nézett a térképre, aztán hirtelen a telefon után kapott, és lefújt egy újabb légicsapást, amelyet éppen erre a körzetre terveztek. „Most már minden rendben lesz – mondta Barker tábornok megkönnyebbülten. – A következő negyvennyolc órában elérjük azt a körzetet. Maga most jobb, ha pihen egyet."

„Nem lehet, uram – felelte Deans. – Megígértem Ostmann ezredesnek, hogy visszatérek."

„Nem gondolja, hogy ez kissé oktalanság volna – nézett rá Baker meglepetten. – Végül is most már órákon belül ott leszünk."

De Deans kitartott a szándéka mellett. „Rendben van – mondta a tábornok –, adok magának egy vöröskeresztes kocsit, amivel át juthat. És

mondja meg azoknak a németeknek, hogy sürgősen szedjék a sátorfájukat!”

Deans tisztelgett. Ahogy átment a vezérkari főnök irodáján, körülnézett. „Hol az én német öröm, Charlie Gumbach?” – kérdezte. „Útban van a hadifogolytábor felé” – felelte valaki. Deans felfortyant. „Én pedig nem megyek el nélküle – háborgott. – A becsületszavamat adtam neki.” Charliet egykettőre visszahozták, a két férfi beült egy zsákmányolt Mercedesbe, a motortetőn vöröskeresztes zászlóval.

Két nappal később Dixie Deans bevonult embereivel a brit vonalak közé. A menet élén a dudások lépkedtek. A katonák megálltak, úgy nézték, amint a sovány, fáradt repülők felszegett fejjel betrappoltak a britek körletébe. Ostmann ezredest és őreit őrizetbe vették, és Deans néhány emberével elindult velük a brit hadifogolytábor felé. A két csoport felsorakozott egymással szemben, és vigyázzba vágta magát. Ostmann előrelépett, s az ezredes és Deans tisztelgett egymásnak. „Isten önnel, Ostmann ezredes” – mondta Deans. „Isten Önnel, Mr. Deans – felelte Ostmann. Remélem, még találkozunk.” Azzal Deans ismét vigyázzt vezényelt, és Ostmann az őrökkel bevonult a brit hadifogoly táborba. Charlie Gumbach, amint elhaladt mellette, barátságosan odaintett neki.

*

A gyilkos tűz szünet nélkül záporozott minden irányból. Busse ott volt mindenütt. „Talpra! Mozgás! – üvöltötte embereinek. – Már csak néhány mérföld! Wenck vár ránk!” Busse olyan kimerült volt, hogy azt sem tudta, hány; óra, de még azt sem, milyen nap van. Úgy érezte, a német 9. hadsereg áttörése Wenckhez hetek óta tart. Szinte semmi lőszerük nem maradt, és néhány aknavetőn kívül már nem volt semmi nehézfegyverük. Maradt néhány géppuskájuk, de nem volt mivel lőni. Busse akármerre nézett, azt látta, hogy emberei sorra esnek össze, és képtelenek mozdulni. Neki és tisztjeinek minden erejükre szükségük volt, hogy továbbindítsák őket. A helyzetet tovább bonyolította az a több ezer menekült, aki csatlakozott az oszlopokhoz. Szűkében voltak az élelemnek is. Még a katonáinak sem jutott elég.

Wenck már legfeljebb pár mérföldnyire lehetett, de a szovjetek kemény ellenállást tanúsítottak. Busse magához rendelte az utolsó maradék harckocsiját, melyet erre a pillanatra tartogatott. Most szólt Wolf Hagemann altábornagynak, hogy menjen előre. Hagemann beugrott a harckocsiba, és indulást parancsolt. A harckocsi csattogva elindult, keresztülhajtott egy

árkon, aztán tovább a hepehupás terepen. Hagemann hirtelen észrevette, hogy a szovjet csapatok szétnyílnak előtte. Körülnézett, hogy mivel tüzelhetne, de a géppuskához nem volt lőszere. Csak egy puska akadt a kezébe, és azzal kezdett tüzelni.

Aztán egyszerre azt hallotta, hogy a tűz most másik irányból, a szovjetek háta mögül érkezik. Wenck csapatai voltak. A találkozás olyan hirtelenül történt, hogy később senki nem emlékezett, hogyan is végződött. A kimerült emberek egyszerűen egymás karjába zuhantak. Wenck és Busse csapatai egyesültek.

„A 9. hadsereg állománya hihetetlenül fáradt, megviselt és elnyűtt volt” – emlékezett később Wenck. Ahogy végignézett a katonákon, az oszlopok közül kivált egy ember, és elindult felé. Csontsovány, piszkos, borostás katona volt. Már csaknem odaért hozzá, amikor Wenck felismerte benne Theodor Busse tábornokot. A két parancsnok szó nélkül kezet rázott, aztán Wenck csak annyit mondott: „Hála Istennek, hogy itt vannak.”

Május 7-én a két hadsereg visszatért az Elbához, és több mint százezren átkeltek a nyugati partra, hogy megadják magukat az amerikaiaknak. Busse eredetileg kétszázezres hadseregéből csak negyvenezren maradtak életben.

*

A félhivatalos német hírügynökség, a Trans-Ocean utolsó üzenete franciául hangzott el: „*Sauve qui peut* – Mentse magát, aki tudja”. A berliniek megfogadták a tanácsot. A Spandau felé vezető hidakon harckocsik, csapatok, gyerekkocsik, autók, szekerek, csapatszállító járművek, rohamlövegek, lovasok és gyalogosok ezrei özönlöttek kifelé a városból. Órákig tartott a hatalmas exodus. Lehet, hogy a kapitulációt már aláírták, de még folyt a lövöldözés, és az emberek semmi mást nem akartak, csak menekülni. A tömegre időnként gránáttűz zúdult: úgy látszik, a szovjet tüzérség északon és délen még nem kapta meg a tűzszünet parancsot.

A fiatal Brigitte Weber apja sofőr vezette kocsiján indult ki a városból. Vállán bunda, az ölében kis kosárban a családi ezüst. Aztán a kocsi Spandaunál elakadt a tömegben, és tíz és fél óra alatt alig néhány mérföldet tudott megtenni. Brigitte végül kénytelen volt kiszállni a kocsiból, és mint sok ezren, gyalog vánszorogni tovább nyugat felé.

A tizenhat esztendős Aribert Schulz, legnagyobb megdöbbenésére még egyszer találkozott az SS hivatalos hóhérjával. Schulz ott feküdt a vörös hajú férfi közelében egy vöröskeresztes elsősegélynyújtó helyen: a

hórihorgas SS-legény egy egész sorozatot kapott a hasába. Tizenhat óra hosszat jajgatott, mielőtt meghalt.

A hidak felé vezető utakat elözönlő emberek közé újra és újra gránátok csapódtak. Hildegard Panzer együtt menekült Kurt Ache századossal, aki felajánlotta, hogy segít az asszonynak a két gyermek, a kilencéves Wolfgang és az ötéves Helga kimenekítésében. Az iszonyú kavarodásban a két kisgyerek elveszett. Az asszony soha többé nem látta őket. A becslések szerint összesen húszezer ember halt meg vagy sebesült meg ebben az őrült menekülésben.

Aztán nem csapódott be több lövedék, és a menekülők mögött elmaradt az ágyúdörgés. Az emberek még egy kicsit tovább vánszorogtak, aztán a földre zuhantak. A férfiak, nők, gyerekek ott aludtak el, ahová estek: a mezőn, árkokban, üres házakban, elhagyott járművekben, az út szélén, magán az úttesten. Most már biztonságban voltak. Az utolsó csata véget ért.

*

„Abu! Abu!" – szólongatta madarát Heinrich Schwarz, amint keresztülvágott az állatkert szörnyű romjai között. Itt nem maradt semmi, gondolta. Az állatkert soha nem lesz olyan, mint volt. Mindenütt állattetemek, törmelékek. Az állatgondozó elindult a tavacska felé. „Abu! Abu!" – kiáltozta.

Egyszerre mocorgást hallott. A kiszáradt tó szélén ott állt egy lábon a ritka Abu Markub gólya, és Schwarzot figyelte. Az állatgondozó odament a tóhoz, és felvette a madarat. „Vége, Abu mondta Schwarz. – Mindennek vége." Azzal karján a madárral elindult kifelé.

*

Május 4-én Berlinben Ilse Antz április 24. óta először óvatosan kilépett a pincéből a napfényre. Az utcák szokatlanul csendesek voltak. „Amíg hozzá nem szoktam a fényhez, fekete karikák táncoltak a szemem előtt. De aztán körülnéztem. Sütött a nap, megjött a tavasz. A fák virágoztak, a levegő enyhe volt. A meggyötört, kihalt városba a természet jóvoltából kezdett visszatérni az élet. Eddig a pillanatig semmi nem tudott meghatni. Az érzelmek kihaltak belőlem. De ahogy végignéztem a tavaszodó parkon, nem tudtam fékezni magam. Attól fogva, hogy mindez elkezdődött, most először elsírtam magam."

AZ ÁLDOZATOKRÓL

Most, e könyv megírásakor, vagyis az események után húsz év elteltével sem tud senki pontos adatokkal szolgálni a berlini csata áldozatainak számáról. A romok alól, a tömegsírokból és a kertekből, parkokból, ahová a harcok alatt az áldozatokat hamarjában eltemették, ma is kerülnek elő holttestek. Mindent egybevetve statisztikai kimutatás ok szerint az összecsapás következményeként nagyjából százezer civil vesztette életét. Legalább húszezren haltak meg szívroham következtében, körülbelül hatezren követtek el öngyilkosságot. A többiek a bombázások alatt, vagy az utcai harcokban a helyszínen vesztették életüket, vagy később sebesüléseikbe haltak bele. Szintén nincsenek pontos becsléseink arra vonatkozólag, hogy vajon hányan menekültek el Berlinből azokban a napokban és haltak meg valahol máshol Németországban. Ha csak a bombázásoknak legkevesebb ötvenkétezren estek áldozatul, és a fenti számítások pontosnak tekinthetők, akkor az áldozatok száma meghaladja a százötvenezret. És ebben még nincsenek benne a sebesültek.

Hány nőt erőszakoltak meg? Pontosan ezt sem tudja senki megmondani. Orvosoktól származó hozzávetőleges adatok alapján számuk húszezer és százezer közé tehető. Az abortuszt nem hivatalosan engedélyezték ugyan, de érthető okokból senki még csak találgatni sem hajlandó a műtétek számát. A németek katonai veszteségeiről, csakúgy, mint a civil áldozatokról, szintén nem tudunk semmi biztosat. A helyzetet nehezíti, hogy a berlini áldozatokat a németek teljes háborús veszteségeivel együtt tartják nyilván, így lehetetlen pontosan kiszámítani, hogy hányan estek el a városban. A szovjetek elég határozottak saját veszteségeiket illetően. A szovjet védelmi hatóságok állítása szerint ők, az Oderától Berlin elestéig, nagyjából százezer főt veszítettek. Nekem ez egy kicsit soknak tűnik, de az is lehet, hogy szándékosan többet mondanak a valóságosnál, ezzel is emelve győzelmük értékét. Másrészt Konyev marsall szerint csapatai „az Oderától Berlinig, valamint a déli szárnyon az Elbáig százötvenezer főt vesztettek". Ilyenformán tehát úgy számíthatjuk, hogy Zsukov és Konyev egyesített csapatai Berlin elfoglalásakor legalább százezer embert veszítettek. Érdekes, hogy Omar N. Bradley tábornok figyelmeztette Eisenhowert: ha el akarja foglalni a fővárost, százezer fős veszteséggel kell számolnia, igaz, ő ebbe a halottakat, sebesülteket és az eltűnteket is beleértette.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A könyv alapjául szolgáló információk főként maguktól a szereplőktől származnak – a szövetségesek katonáitól, az ellenük harcoló német katonáktól és azoktól a berliniektől, akik túlélték az összecsapást. Mindent egybevetve több mint kétezren járultak hozzá e könyv megszületéséhez. 1962-től kezdődően, bő három év alatt mintegy hétszázan juttattak el hozzám különböző írásos beszámolókat, vagy adtak interjút. Fontos tájékozódási pontot jelentettek számomra, miközben naplók és térképek, személyes beszámolók és az oly nagy becsben tartott albumok között barangoltam.

A katonáktól és civilektől szerzett információk remekül illeszkedtek abba a katonai vázba, amelyet az amerikai, angol, szovjet és német forrásokból származó információk alkottak. Sikerült teljes esemény-beszámolókhoz, hadinaplókhoz, hadosztálytörténetekhez, hírösszefoglalókhoz, kihallgatási jegyzőkönyvekhez hozzájutni, továbbá interjúkat készíteni olyan katonai és kormányzati kulcsemberekkel, akik közül sokan felajánlották saját jegyzeteiket, dokumentumaikat. A kutatás teljes anyaga tíz irattartó szekrényt töltött meg és többek között olyan páratlan információkat tartalmazott, mint, hogy mennyi üzemanyag volt a berlini benzintartályokban az összecsapás előtt, valamint azt a tényt, hogy Rokosszovszkij marsall olyan karórát viselt, amibe egy iránytű volt beépítve.

A vállalkozás létrejöttében rengetegen voltak a segítségemre. Az egész el sem indulhatott volna a *Reader's Digest* két munkatársa, Lila és DeWitt Wallace segítsége nélkül, akik a hatalmas kutatási anyagot a rendelkezésemre bocsátották, és akik a kiadások jelentős részét is állták. Szeretném őszinte nagyrabecsülésemet kifejezni Hobart Lewis barátomnak, aki a *Digest* elnöke és főszerkesztője, és akinek erőforrásai mindig kimeríthetetlenek voltak, amikor a könyv összehozásáról volt szó. Köszönettel tartozom még a *Digest* mindazon munkatársainak akik a kutatás anyagát összegyűjtötték és elkészítették a rengeteg interjút. Igazságtalan dolog lenne külön egy valakit kiemelni, így hát mindenkit név szerint megemlítek szerkesztőségeik ábécés sorrendje szerint. *Berlin*: John Flint, Helgard Kramer, Suzanne Linden, Ruth Wellman; *London*: Heather

Chapman, John Isaacs, *New York*: Gertrude Arundel, Nina Georges-Picot, *Paris*: Ursula Naccache, John D. Panitza (vezető európai tudósító); *Stuttgart*: Arno Alexi; *Washington*: Bruce Lee, Julia Morgan.

Köszönet illeti az Egyesült Államok Hadügyminisztériumát, amiért engedélyezték a kutatást a történeti levéltárakban. Különösen köszönöm Hal C. Pattison dandártábornok, a Hadtörténeti Hivatal vezetője és kollégái Magda Bauer, Detmar Fincke, Charles von Luttichau, Israel Wice, Hannah Zeidlik és Dr. Earl Ziemke – segítségét, akik mindannyian időt és fáradságot nem kímélve támogattak engem és munkatársaimat. Köszönet továbbá Sherrod Eastnek, a Második Világháborús Levéltár igazgatójának, aki engedélyezte, hogy a különböző feljegyzéseket, hivatalos iratokat napi részletességgel tanulmányozhassuk, hónapokon keresztül. Hasonlóan kedvesek és segítőkészek voltak a Levéltár többi munkatársai is: Wilbur J. Nigh, a tájékoztatási csoport vezetője és munkatársai: Lois Aldridge, Morton Apperson, Joseph Avery, Richard Bauer, Nora Hinshaw, Thomas Hohmann, Hildred Livingston, V. Caroline Moore, Frances Rubright és Hazel Ward. E csoporttal szorosan együttműködött Dr. Julius Wildstosser, aki fáradhatatlan alapossággal elemezte a mikrofilmek kilométereit, és német nyelvű dokumentumok ezreit fordította le nekem és a *Reader's Digest* munkatársai számára.

Különös hálával tartozom Dwight D. Eisenhowernek, az Egyesült Államok egykori elnökének, Bernard Law Montgomery tábornagynak, Alamein vicomte-jának, Omar N. Bradley vezérezredesnek, Sir Frederick Morgan altábornagynak, Walter Bedell Smith altábornagynak, William H. Simpson tábornoknak, James M. Gavin altábornagynak, Lord Ismaynek; Sir Brian Horrocks altábornagynak; Lord Strangnek; W. Averell Harriman, Foy D. Kohler, David Bruce és Charles Bohlen nagykövet uraknak; Earl Attlee-nek, Mrs. Anna Rosenberg Hoffmannak; Sir Francis de Guingand vezérőrnagynak; Sir Miles Dempseynek; Evelyn Baker altábornagynak; Lewis Lane vezérőrnagynak; R. F. Belchem vezérőrnagynak és Philip E. Mosely professzornak. Ők és rajtuk kívül még nagyon sokan, amerikai és brit tisztek és diplomaták segítették megérteni ennek az időszaknak a katonai és politikai hátterét, és megvilágították számomra, hogy az egyesült angol-amerikai csapatok miért nem folytatták előrenyomulásukat Berlin felé.

Különösen köszönöm a szovjet kormánynak a szívességet, hogy

betekintést engedtek számomra olyan honvédelmi tárgyú dokumentumokba, rendeletekbe, kihallgatási jegyzőkönyvekbe, amelyek mindeddig hozzáférhetetlenek voltak. Mi tagadás, nem mindenben értettünk egyet, és én sem mindig viselkedtem túl diplomatikusan. Úgy vettem észre azonban, hogy a nyílt egyenes viselkedést hasonlóképpen viszonozzák. A berlini nők ellen elkövetett megerőszakolások esetében például, mind az amerikai, mind a brit külügyminisztérium részéről többször is figyelmeztettek, hogy nem lenne szerencsés dolog szóba hozni a történteket. John F. Kennedy elnök azonban nem értett egyet ezzel az állásponttal. A Szovjetunióba való utazásom előtt azt mondta, hogy nem kell óvatoskodni az oroszokkal, mert minden bizonnyal szót lehet velük érteni. Úgy éreztem tehát, legjobb, ha nyíltan beszélek, és mindent kitálalok. Így is tettem, és a szovjet hatóságok hasonló nyíltsággal reagáltak. Persze, azért akadtak kellemetlen pillanatok. Bár a Hruscsov-kormány hívott meg, hogy végezzek kutatásokat a Szovjetunióban, a moszkvai reptéri rendőrség mégis el akarta venni az összes dokumentumot, amit a szovjet hadügyminisztériumtól kaptam. A Vörös Hadsereg parancsnokai Konyev, Rokosszovszkij, Szokolovszkij és Csujkov marsall, mind maga volt a megtestesült szívélyesség. Nagyvonalúságuk határtalan volt mind a rendelkezésemre bocsátott információkat, mind a nekem szentelt idejüket illetően. Ugyanez mondható el a szovjet hadsereg összes többi katonájáról, akivel munkám során interjút készítettem. Azt, hogy ez a kapcsolat létrejöhetett, jórészt munkatársamnak, John Ericksonnak, a Manchester University professzorának köszönhetem, akinek nyelvtudása és jártassága az orosz ügyekben felbecsülhetetlennek bizonyult.

Németországban, a bonni kormány Sajtó és Információs Hivatalának munkatársa, Dr. Graf Schweintz segítségével számos ajtó megnyílt előttem. A. Heusinger tábornok a NATO washingtoni parancsnokságáról ajánlólevelek tucat ját készítette el számomra. Theodor von Dufving vezérkari ezredes, az utolsó berlini városparancsnok, Karl Weidling tüzérségi tábornok vezérkari főnöke, napokat töltött azzal, hogy áttekintsük az utolsó csata eseményeit. Walther Wenck, Theodor Busse tábornok, Martin Gareis, Eric Dethleffsen tábornok, Hellmuth Reymann altábornagy, Hasso von Manteuffel páncélos tábornok és Max Pemsel tábornok, Friederich Sixt altábornagy, Felix Steiner SS-tábornok, Burckhard Müller-Hillebrand tábornok, Gustav Krukenberg SS-vezérőrnagy, Hans

Refior vezérkari ezredes és Hans Oscar Wöhlermann ezredes, valamint Luise Jodl asszony, mindannyian, minden lehetséges módon segítettek rekonstruálni az összecsapást és azokat a bizonyos utolsó berlini napokat.

Sokan vannak még, akik így vagy úgy segítették a kutatást: Leon J. Barat, a müncheni Szovjet Tudományok Intézetének segéd tanácsadója; Rolf Menzel, a berlini rádió akkori főszerkesztője; Meyer-Weckler vezérezredes a német katonai levéltártól; Franck E. Drexler, a berlini *Der Abend* szerkesztője; Robert Lochner a RIAS berlini vezetője; Raymond Cartier a *Paris Match*-tól; Dr. Jürgen Rohwer a müncheni Modern Történeti Könyvtártól; Dr. Albert Lampe a berlini Városi Levéltártól; Karl Röder a WAST-tól, a Német Veteránok Szervezetétől; Carl Johann Wiberg; Marcel Simonneau (Amicale Nationale des Anciens P. G. des Stalags); Dr. Dieter Strauss a Siegbert Mohn Verlagtól. Ők és még nagyon sokan mások, fogadják őszinte hálámat és köszönetemet.

Utoljára hálával tartozom Gotthard Heinrici vezérezredesnek, akinek e könyv német vonatkozásait köszönhetem. Munkánk három hónapja során, megszámlálhatatlan interjút és beszélgetést folytattam vele. Ő szinte újraharcolta a csata minden mozzanatát. Hozzájárult, hogy felhasználjam személyes feljegyzéseit, dokumentumait, hadinaplóit. Bár betegsége gyakran hátráltatta, idejéből mindig nagylelkűen áldozott ránk. Az ő segítsége nélkül, nem hiszem, hogy ez a könyv létrejöhetett volna. Húszéves írói pályafutásom során nem sok olyan emberrel hozott össze a sors, akiben ennyi méltóság és becsület lett volna, sem olyannal, aki így emlékezett volna a részletekre. Végül mit is mondhatnék köszönetül mindazoknak, akik mindvégig mellettem álltak: drága feleségem, aki a szövegeket összehasonlította, jegyzékkel látta el, átírta, szerkesztette – miközben családunkra is gondot viselt a kutatás hosszú évei alatt; jó barátom és legszigorúbb kritikusom, Jerry Korn, akinek kíméletlen szerkesztői ceruzája olyan briliáns érzékkel javítgatta írásomat (de ehhez az oldalhoz nem nyúlhat!), pótolhatatlan titkárnőim, „Horty” Vantresca és Barbara Sawyer, akik gépeltek és újraírtak, csiszolgatták a szövegeket, válaszoltak a telefonokra, és mindannyiunkat mindenben támogattak; Suzanne és Charlie Gleaves, akik mindig ott voltak, ha szükségem volt rájuk, Peter Schwed és Michael Korda a Simon and Schustertől, akik Helen Barrow produkciós igazgatóval, Frank Metz művészeti igazgatóval. Eve Metz tervezővel és Sophie Sorkin nyomdavezetővel együtt az összes lehetetlen óhajomat

elviselték és teljesítették; Raphael Palacios, akinek aprólékos térképei és humora többet jelentettek számomra, mint amit szerző kívánhat. Dave Parsons a Pan American Airways-től, aki teherkocsiszámra szállította a kutatási anyagot, anélkül, hogy egy lap is elveszett volna; barátaim, Billy Collins és Robert Laffont – angliai és franciaországi kiadóim –, akiknek olyan sokáig kellett várni erre a könyvre; az ügyvédem, Paul Gitlin, akinek segítőkészsége, higgadtsága és tanácsai felülmúlhatatlanok, és külföldi képviselőim, Marie Schebeko (Franciaországban) és Elaine Greene (Angliában), akik munkájukkal, kitartásukkal, bizalmukkal és bátorságukkal segítettek. Mindannyiuknak nagyon köszönöm.

C. R.

[1] Jómagam nem láttam Ehrenburg röplapját. Sokan azonban, akiket meginterjúvoltam, olvasták. Mi több, az írást ismételten említik a hivatalos német újságok, hadinaplók és beszámolók. A legteljesebb változat Dönitz flottatengernagy *Emlékiratai*nak 179. oldalán olvasható. Hogy ez a röplap létezett, az iránt semmi kétségem sincs. Csupán a fenti változatot vonom kétségbe, mert az orosz szövegek német fordításai közismerten pontatlanuk voltak. Ehrenburg azonban nagy számban írt pamfleteket, amelyek épp ilyen könyörtelenek voltak, amint arról bárki meggyőződhet, ha elolvassa írásait, különösen azokat, amelyeket maguk a szovjetek publikáltak a háború alatt angol nyelven a *Soviet War News*ban (1941-45, Vols. 1-8). Az „öld a németet" témája újra és újra megjelenik írásaiban, mégpedig nyilvánvalóan Sztálin teljes jóváhagyásával. 1945. április 14-én a *Krasznaja Zvezda* című szovjet katonai lap precedens nélküli vezércikkében Alekszandrov propagandafőnök hivatalos megdorgálásban részesítette Ehrenhurgot: „Ehrenburg elvtárs túllő a célon. Mi nem a német nép ellen harcolunk, hanem a világ Hitlerei ellen". Egy ilyen korholás bármely más szovjet író számára végzetes lett volna. Ehrenburgnak azonban haja szála sem görbült. Ő ezután is tovább folytatta az „Öld a németet!" propagandát, mintha mi sem történt volna – és Sztálin szemet hunyt felette. Ehrenburg az emlékirataiban, mely *Emberek, évek, életem* címen 1963-ban jelent meg Moszkvában, sajnálatosan megfeledkezik arról, miket írt a háború alatt.

[2] A zsidó túlélők számáról a berlini szenátus statisztikáiból van tudomásunk, amelyeket a berlini Szabadegyetem tanára, Dr. Wolfgang Scheffler készített. Egyes zsidó szakértők vitatják ezeket az adatokat, így egyebek között Siegmund Weltlinger, aki a háború utáni kormányban a

zsidó ügyekkel foglalkozó bizottságnak elnöke volt. Weltlinger a túlélők számát mindössze ezernégyszázra becsüli. A bujkálókon kívül véleménye szerint legalább további ötezer-egyszázan lehettek, akik keresztény személy házastársaként úgynevezett törvényes körülmények között élhettek a városban. Ez azonban még a legjobb esetben is maga volt a pokol tornáca, mert ezek a zsidók soha nem tudhatták, mikor tartóztatják le őket. Ma mintegy hatezer zsidó él Berlinben, alig töredéke annak a 160.564 fős zsidó népességnek, amely 1933-ban, Hitler hatalomra jutása évében a városban lakott. Senki nem tudja bizonyosan megmondani, hogy ezek közül hányan hagyták el a várost, hányan ernigráltak Németországból, vagy hányat deportáltak és semmisítettek meg a koncentrációs táborokban.

[3] Volt még egy külföldi munkáscsoport, akik önként jöttek Németországba. Ilyenek is sok ezren érkeztek szerte Európából, közöttük akadtak tüzes náciszimpatizánsok, sokan voltak, akik úgy hitték, hogy így segítik a bolsevizmus elleni harcot, de a nagy többség cinikus szerencselovag volt, akik egyszerűen a jó fizetést ígérő német újsághirdetésekre érkeztek az országba. Ezek az emberek elég szabadon élhettek a munkahelyük közelében.

[4] Az *Unser Giftzwerg* kifejezés szó szerint azt jelenti: „a mi mérges törpénk” és azok, akik nem kedvelték Heinricit, gyakran használták ebben az értelemben.

[5] Zossent az amerikaiak bombázták éppen egy héttel korábban, március 15-én, mégpedig az oroszok kérésére. Szergej Hugyakov repülő marsallnak, a Vörös Légierő törzsfőnökének John R. Deane tábornokhoz, az Egyesült Államok moszkvai katonai missziója vezetőjéhez írott üzenete, amelynek egy-egy példányát Washingtonban és Moszkvában őrzik, most jelenik meg először. Ez a döbbenetes dokumentum bepillantást enged, micsoda hírszerző tevékenységet folytattak az oroszok Németországban: „Kedves Deane Tábornok! A rendelkezésünkre álló dokumentumok szerint a Német Hadsereg Vezérkara Berlintől 38 kilométerre délre helyezkedik el, egy különlegesen megerődített föld alatti fedezékrendszerben, amelyet a németek úgy neveznek: „a Citadella”. Pontos helye: Zossentől, 5,5-6 km dél-délkeletre, 1-1,5 km keletre a Berlin-Drezda vasútvonallal párhuzamos széles műúttól [Reichstrasse 96]. A föld alatti erődrendszer kiterjedése körülbelül 5-6 négyzetkilométer. Az egész területet több soros szögesdrótkerítés veszi körül és egy nagyon erős SS-ezred őrzi. Említett

forrásunk szerint a föld alatti erődrendszer építése 1937-ben kezdődött. 1938-ban és 1939-ben kipróbálták az erődök ellenálló képességét légi bombázás és tüzérségi tűz ellen. Arra kérem Önt, kedves tábornok, szíveskedjék a lehető legsürgősebben utasítást adni a szövetséges légierőnek a Citadella bombázására nehézbombákkal. Bizonyos vagyok benne, hogy a bombázás eredményeképpen a német vezérkar – ha még ott tartózkodik, olyan sérüléseket és veszteségeket szenved, amelyek megakadályozzák normális munkájában, és esetleg kénytelen lesz továbbköltözni. Így a németek elveszítenék egy jól szervezett kommunikációs központjukat és főhadiszállásukat. Mellékelek egy térképet, amelyen fel van tüntetve a német főhadiszállás pontos elhelyezkedése."

[6] 1945. január 27-én egy tanácskozáson Hitler megkérdezte Göringet Jodlt: „Mit gondolnak, az angolok csakugyan lelkesen örvendeznek az oroszok sikerein?" „Biztos nem" – felelte Jodl habozás nélkül. – „Az ő terveik egészen mások, a teljes megvalósításra később kerül sor". Göring is biztos volt a dolgában. „Az angolok egész biztos nem gondolják, hogy mi feltartóztatjuk őket, miközben az oroszok meghódítják egész Németországot" – mondta, – „Nem hihetik, hogy olyan őrültek vagyunk, hogy nyugaton feltartóztatjuk őket, miközben az oroszok egyre mélyebben hatolnak be Németországba". Jodl teljes mértékben egyetértett ezzel, és rámutatott, hogy a britek „mindig gyanakvással figyelték az oroszokat." Göring biztos volt, hogy a britek inkább megpróbálnak valamiféle kompromisszumot kötni a Birodalommal, semhogy Európa szíve a kommunisták érdekkörébe kerüljön, ezért azt mondta: „Ha ez így megy tovább, pár napon belül táviratot kapunk [a britektől]".

[7] Az eredeti okmány és a fordítás között előfordulhatnak csekély eltérések. Amikor a tervezet a németek kezébe került, lefordították németre, aztán fotokópiákat készítettek róla. A fenti változat a zsákmányolt okirat visszafordítása angolra [onnan pedig magyarra – *a fordító*].

[8] A nürnbergi per során, 1946-ban, Jodl ügyének tárgyalásakor megkérdezték tőle, miért nem javasolta 1945 elején Hitlernek, hogy kapituláljanak. Jodl így válaszolt: „Az ok mindenek előtt a feltétel nélküli megadás volt, de ha lett is volna kételyünk arra vonatkozólag, hogy mi vár ránk, azt teljes egészében eloszlatta az a tény, hogy a kezünkbe került az angol Eclipse-terv." Jodl a vallomásának ezen a pontján a jelen lévő brit tisztek felé pillantott, és halvány mosollyal hozzátette: „A brit delegátus

urak tudják, miről beszélek”. Az igazság az, hogy a tárgyalás során ez a megjegyzés elkerülte a britek figyelmét. A tervezet olyan titokban készült, hogy a brit tisztek semmit nem tudtak róla. Ez a titokzatos utalás és néhány beszélgetés Frau Jodllal vezette a szerzőt az Eclipse-hadművelet nyomára. Az anyag maga először itt kerül publikálásra.

[9] Az eredeti 1943-as elgondolás szerint a Rankin hadművelet három részből állt. Az *A* változat egy olyan helyzettel foglalkozott, amely szerint Németország annyira meggyengül, hogy csupán egy „miniatűr Overlord hadműveletre” van szükség; a *B* változat szerint Németország stratégiai haderőkivonást hajt végre a megszállott országok egy részéből, miközben erői zömét Európa partvidékére összpontosítja, hogy visszaverje a szövetségesek invázióját; a *C* változat Németország hirtelen összeomlásának lehetőségével foglalkozik, akár az invázió előtt, akár közben, akár utána következik be. Az *A* és a *B* változatot nagyon hamar elvetették, és – Morgan visszaemlékezése szerint – csak egészen rövid ideig foglalkoztak velük.

[10] Churchill az Atlanti-óceánon a HMS *Duke of York* csatahajó fedélzetén, útban Roosevelt elnökhöz, értesült Sztálin ajánlatáról. Az Egyesült Államok éppen akkor lépett be a háborúba, és Churchillnek aggályai voltak, felvesse-e máris a kérdést az új, hatalmas szövetséges előtt. „Ön természetesen nem lehet nyers Sztálinnal – táviratozta Edennek. – Mi megállapodtunk az Egyesült Államokkal, hogy nem kötünk titkos és különleges paktumokat. Ha most előállunk Roosevelt elnöknek ezekkel a javaslatokkal, azzal kitennénk magunkat a kerek elutasítás veszélyének és további bonyodalmaknak… A kérdés akár informális felvetése sem volna célravezető, véleményem szerint.” Az amerikai külügyminisztérium értesült Eden és Sztálin megbeszéléseiről, de nincs semmi bizonyíték rá, hogy bárki is szükségesnek tartotta volna, hogy már akkor értesítse róla az Egyesült Államok elnökét.

1943 márciusában azonban Rooseveltnek már teljes mértékben tudomása volt a dologról, és Eden szerint, aki megvitatta vele a kérdést, az elnök úgy látta, hogy nem lesznek nagy bonyodalmak a Szovjetunióval. A nagy kérdés, ami csakugyan mélyen foglalkoztatta Rooseveltet – mondta Eden –, hogy vajon lehetséges lesz-e együttműködni az oroszokkal most és a háború után.”

[11] A beszámoló az *Iowa* fedélzetén történekről George C. Marshall rövid

kézírásos helyszíni feljegyzései alapján készült. Maga a feljegyzés nem tartalmaz szó szerinti idézeteket, csak hivatkozásokat. Szövegemben csak akkor idézem az elnököt és a többi résztvevőt, amikor teljesen nyilvánvaló, hogy az elhangzottak kitől származnak.

[12] „A briteknek erős gazdasági érveik vannak az északnyugati zóna mellett" – írta december 12-én McCloy Marshall tábornoknak –, „és Winant azt mondja, a terv benyújtása előtt konzultált a britek politikai és gazdasági szakembereivel. Nem tudom, mennyire ragaszkodik az elnök ezeknek a körzeteknek a megszállásához, az erős angol ellenállással szemben. Egészében véve én az északi körzet mellett leszek, de nem hiszem, hogy megérné a hadakozást." A Külügyminisztériumnak minden jel szerint mindegy volt, akár az egyik, akár a másik változat érvényesül. McCloy saját kezűleg feljegyezte. Cordell Hull felhívta, és közölte, „sem az északi, sem a déli körzetet nem preferálja jobban a másiknál."

[13] A második világháború óta kialakult nagy mítoszok egyike, hogy a megszállási zónák kialakításáért Roosevelt a felelős. A valóság az, hogy a terv teljes egészében a britektől származott. Az elgondolás Anthony Edené, ezt dolgozta ki az Attlee-bizottság (amely eszközként használta Morgan szigorúan katonai elgondolását), ezt hagyta jóvá Churchill és kabinetje, és ezt terjesztette Strang az EAC elé. Sok amerikai és brit beszámoló szerint zónafelosztás szovjet terv volt. Ez a téves következtetés abból a tényből indul ki, hogy az EAC második ülésén, ahol Guszev elfogadta a brit javaslatot egyúttal benyújtotta Németország kapitulációs feltételeinek vázlatát. Ennek egyik fejezete foglalkozott a zónákkal, ez pedig teljes egészében megegyezett a brit tervvel.

[14] Hogy mi játszódott le Roosevelt és Winant között ezen a találkozón, vagy hogy mi volt az elnök álláspontja a berlini tranzitútvonallal kapcsolatban, nem tudni. Ugyancsak bizonytalanság övezi azt a kérdést, hogy a hadügyminisztérium ellenezte-e Winant folyosótervét. John H. Hildring vezérőrnagy, a Civil Ügyek Osztályának vezetője állítólag közölte Winanttal, hogy „biztosítani kell Berlin megközelíthetőségét". Az ezzel kapcsolatos verziók a korszakkal foglalkozó három legjelentősebb amerikai történész: Philip Mosley professzor (*The Kremlin and World Politics*); Gerbert Feis (*Churchill, Roosevelt, Stalin*), és William M. Franklin, a Külügyminisztérium történeti irodája vezetője (*Zonal Bouncaries and Access to Berlin – World Politics*, October 1963) nézeteit tükrözik. „Winant – írja

Franklin – nyilvánvalóan nem készített feljegyzéseket erről a beszélgetésről…. Egy dolog azonban világos: Winant nem kapott sem instrukciókat, sem bátorítást senkitől Washingtonban, hogy vesse fel a kérdést az oroszok előtt.

[15] Bizonyos, soha ki nem deríthető okok folytán, a washingtoni út után Winant álláspontja Berlin megközelíthetőségének kérdésében megváltozott. Robert Murphy, a veterán diplomata visszaemlékezése szerint 1944 szeptemberében, miután a Főparancsnoksághoz került, együtt ebédelt Winanttal Londonban, és megvitatták a berlini tranzitútvonal kérdését. Emlékiratai szerint (*Diplomat Among Warriors*) a következőket írja: „Winant úgy érvelt, hogy berlini tartózkodásunk joga egyúttal magában foglalja a város szabad megközelítésének jogát is. Az oroszok hajlamosak voltak arra, hogy gyanakodjanak a motívumainkra, és ha ilyen technikai kérdéseken lovagolunk, bizalmatlanságuk fokozódni fog”. Murphy szerint Winant nem volt hajlandó erőltetni a kérdést az EAC-ban.

[16] A konferencián még egy kérdésben bontakozott ki éles vita, amikor, az elnök és pénzügyminisztere, Henry Morgenthau olyan szigorú és súlyos kihatású gazdasági tervvel állt elő, melynek következtében Németország ipar nélküli agrár országgá vált volna. Churchill először helyeselte ezt a tervet, később azonban tanácsadói nyomására visszalépett eredeti elgondolásától. Néhány hónappal később Roosevelt elállt az ellentmondásos Morgenthau-tervtől.

[17] Mrs. Rosenberg (ma Mrs. Paul Hoffman) egy magánbeszélgetésben beszámolt az incidensről. Jelen volt az esetnél Mrs. Roosevelt is. A két hölgy később egybevetette feljegyzéseit, és egyeztették az elnök szavait.

[18] 1948-ban, amikor váratlanul megugrott a pulzusa, az orvosok azt tanácsolták, hogy hagyja abba a dohányzást. Eisenhower soha többet nem gyújtott rá.

[19] Önérzetét némiképp helyreállította, hogy nem sokkal ez után az incidens után a britek azzal mutatták ki bizalmukat Montgomery és politikája iránt, hogy tábornaggyá léptették elő. Montgomery számára, aki a sivatagban megfordította a brit hadiszerencsét, és kiűzte Rommelt Észak-Afrikából, ez a babér régóta esedékes volt.

[20] Ezek az adatok Winston Churchillnek 1945. január 28-án az Alsóházban elmondott beszédéből származnak. Churchill, akit megrémített a fegyverbarátságban bekövetkezett törés, kijelentette, hogy az

Ardennekben „a harcot szinte teljes egészében az amerikai csapatok vívták meg, és olyan veszteségeket szenvedtek, amelyek felérnek azzal, amelyet a gettysburgi csatában a két fél együtt elszenvedett.” Aztán olyankijelentést tett, amelyet csakis Montgomery párthívei felé tett oldalvágásként lehet értelmezni figyelmeztette a briteket, ne hallgassanak „a bajkeverők hangoskodásaira”.

[21] Nem kellett volna azt a sajtókonferenciát megtartanom” – mondta a szerzőnek Montgomery 1963-ban. – „Az amerikaiak túlérzékenynek bizonyultak, és sok tábornokuk annyira megorrolt rám, hogy bármit mondok, biztos, hogy rossz lett volna.”

[22] „Montgomery úgy gondolta, hogy alsóbb szintű parancsnoki kinevezést kap” – állította később Eisenhower. – „Még azt is felajánlotta, hogy ha úgy tartom jónak, kész akár Bradley alárendeltjeként is szolgálni.”

[23] Március 11-én például a SHAEF felderítése jelentette, hogy Zsukov ékei elérték az Oderától nyugatra, Berlintől alig huszonnyolc mérföldnyire lévő Seelow települést. Amikor a szerzőnek 1963-ban Moszkvában sikerült meginterjúvolnia a szovjet védelmi erők illetékeseit, megtudta, hogy Zsukov csak április 17-én érte el a német védelmi rendszer központjában fekvő Seelowt.

[24] Bárki készítette is ezt a felderítő jelentést, Barbarossa végső nyughelyét illetően tévedésben volt. Barbarossa (Rőtszakállú) – I. Frigyes (1121-1190), nem Berchtesgadenben van eltemetve. A mítosz szerint „nem halt meg, hanem csak alszik”, mégpedig Thüringia dombjai között. „Ott ül kőasztalánál, hat lovagjával, várva, amíg betelik az idő, s ő meg fogja menteni Németországot a rabszolgaságból, és az első helyre teszi a világban. Szakálla már átér a kő asztallapon, de háromszor kell körülérnie az asztalt, mire eljön a feltámadás.”

[25] Marshall törzsének egyik magas rangú tisztje, John Hull tábornok, aki 1945-ben az amerikai hadsereg hadműveleti főnöke volt, elmondta: „Ike Marshall pártfogoltja volt, és bár Ike esetleg nem veszi jó néven, ha ezt mondom, a két ember között egyfajta apa-fiú viszony lehetett.”

[26] A vitának számos változata ismeretes, kezdve Jürgen Thorwald részletes beszámolójától (*Flight in the Winter*) Gerhard Boldtnak, Guderian egy segítőjének kétsoros beszámolójáig a *Die Letzten Tage der Reichskanzlei* című munkában. Boldt, aki könnyedén átfut az eseten, annyit ír: Hitler azt javasolta az OKH fejének, hogy „vonuljon szanatóriumba kezelésre”

Guderian pedig „elértette a célzást”, Boldt szerint a megbeszélésre március 20-án, vagyis húsz nappal a küstrini támadás előtt került sor. Guderian a memoárjában (*Panzer Leader*) pontosan március 28. 14:00-ban adja meg az időpontot. Rekonstrukcióm jórészt Guderian memoárjára támaszkodik, kiegészítve a Heinricivel, Busséval és törzsük tagjaival készített interjúk adataival.

[27] Churchill március 24-én megmutatta ezt az orosz jegyzéket Eisenhowernek, aki, mint a miniszterelnök később írta „fel volt háborodva ezen a jó szándékunkat mélységesen igazságtalanul és megalapozatlanul kétségbe vonó vádaskodáson.”

[28] Eisenhower ezer szavas távirata nem szerepel a hivatalos történelmi munkákban, a *Crusade in Europe* (*Kereszteshadjárat Európában*) c. könyvében megjelent változat meg van rövidítve és át van szerkesztve. Ahelyett, például, hogy „mindig ordítozott”, az szerepel: „mindig hangsúlyozott”, a fentebb idézett ingerült utolsó bekezdés pedig teljes egészében hiányzik. A dolgok iróniájához tartozik, hogy a távirat fogalmazványát egy brit tiszt, a SHAEF helyettes hadműveleti főnöke, John Whiteley vezérőrnagy készítette, de mire elküldték, már félreismerhetetlenül magán viselte Eisenhower keze nyomát.

[29] Egy hosszú, részletes, magnetofonszalagra rögzített interjúban, amelyet a szerzőnek adott.

[30] A másképp nem jelzett orosz szövegek és más szovjet anyagok egy 1963 áprilisában tett moszkvai tanulmányút során kerültek a szerző birtokába. A szovjet kormány lehetővé tette neki és John Ericksonnak, a manchesteri egyetem professzorának, hogy interjúkat készíthessenek a berlini csata résztvevőivel, a marsalloktól a közkatonákig. Az egyetlen szovjet marsall, akinek meginterjúvolására a szerző nem kapott engedélyt, Zsukov volt. A többi – Konyev, Szokolov, Rokosszovszkij és Csujkov – átlagosan három órányi interjút adott. Ezen felül a szerző bebocsátást nyert a katonai levéltárakba, és engedélyt kapott rá, hogy nagy mennyiségű másolatot készítsen és vigyen ki Oroszországból, köztük katonai térképeket, jelentéseket, monográfiákat, fényképeket és hadtörténeti feljegyzéseket, amelyekhez mindaddig csak a szovjet kormányzati körök férhettek hozzá.

[31] Ez természetesen igaz volt

[32] Sztálin sorsdöntő tanácskozása marsalljaival jól ismert a legfelső szovjet katonai vezetés számára, Nyugaton viszont eddig soha nem

publikálták. Az orosz hadtörténeti írásokban és folyóiratokban számos változat jelent meg róla. Ezek egyike Zsukov beszámolója törzse tisztjei számára, amelyet egy orosz történész, N. N. Popjol altábornagy jegyzett fel. Konyev marsall bőséges felvilágosítással szolgált a könyv szerzőjének a tanácskozás hátteréről, és számos, korábban ismeretlen részletet is elmondott. Maga is beszámolt néhány részletről 1965-ben, Moszkvában megjelent emlékiratai első részében. Az ő és Zsukov verziója között néhány különbség figyelhető meg. Zsukov például „nem tesz említést Montgomery Berlin elleni támadási tervéről. Konyev nem hivatkozik a német fővárosban ledobandó angol-amerikai deszantra.

A Styemenko tábornok jelentésének alapjául szolgáló anyag – felfedése óta sem jelent meg. A szerző véleménye szerint a jelentés Eisenhower előző esti üzenetének alaposan eltúlzott katonai értékelésén alapult, és részben Eisenhower motívumainak gyanakvó megítéléséből indult ki, részben egy olyan koholmány volt, amelynek indítéka, hogy indokot szolgáltasson Sztálin saját szándékainak megvalósításához.

[33] Az általános hiedelemmel ellentétben Hitler megromlott egészsége nem az 1944-es sikertelen bombamerényletkor elszenvedett sérülései miatt következett be, bár ezzel vette kezdetét állapota gyors hanyatlása. A háború után az amerikai kémelhárítás kihallgatott szinte minden orvost, aki vizsgálta Hitlert. A szerző olvasta valamennyiük jelentéseit, és bár egyikült sem adta meg Hitler hűdéses állapotának okát, az általános vélemény (az volt, hogy ennek eredete részben pszichogén természetű, részben életmódjában keresendő. Hitler szinte soha nem aludt, éjjel és nappal szinte alig különbözött számára. Emellett számos jel mutat arra, hogy lassú mérgezés lett úrrá rajta azoktól a különböző drogoktól, amelyeket kedvenc orvosa, Theodor Morell professzor bőséges adagokban és válogatás nélkül injekciózott a szervezetébe. A szerek skálája a morfium-, arzén- és sztrichnin-tartalmú anyagoktól különféle mesterséges stimulánsokig és olyan titokzatos „varázsszerekig” terjedt, amelyeket maga a doktor kevert számára.

[34] Mint Heinrici a szerző által készített interjúban elmondta, „Buhle előtt jókora alkoholfelhő lebegett.”

[35] Heinrici később a következőket mondta: „Hitler kijelentése teljesen lesújtott. Egyszerűen nem tudtam, mit mondjak, mert nem ismertem Schörner hadseregcsoportjának a helyzetét. Nem tudtam, hogy Hitler a

legteljesebb tévedésben van. Mindössze ennyit gondoltam: «Hogy képes valaki ennyire áltatni magát!» Rájöttem, hogy ezek mind valami felhőkakukkvárban élnek.”

[36] A Hitler által vezetett tanácskozás rekonstrukciójának legfőbb támpontja Heinrici naplója, amely Eismann vezérkari ezredes hosszú (186 oldalas) visszaemlékezése kíséretében jelent meg. Heinrici gondosan feljegyezte a történteket, szó szerint idézte egyebek között Hitler szavait. Heinrici és Eismann beszámolója között van némi különbség, de az eltérések feloldását lehetővé tette egy hosszú, három hónapos interjúsorozat, amelyet a szerző 1963-ban folytatott Heinricivel.

[37] Simpsonnak minden oka megvolt, hogy azt higgye: megkapta a startjelet. A 13. hadseregcsoport parancsnoka ugyanebben a parancsában azt a feladatot szabta az 1. és a 3. amerikai hadseregnek, hogy a második szakaszban foglaljon hídfőállást az Elbán, és legyen kész tovább támadni kelet felé, abban az esetben, ha Patton 3. hadserege, a szöveg kifejezése szerint „keletre vagy délkeletre” helyezkedik el. De csupán a 9. hadsereg parancsában szerepelt a „Berlin felé” kifejezés.

[38] A háború után a makacs Wenck megpróbálta megszerezni a pénzét, de Weimar akkor már a szovjet zónához és Walter Ulbricht keletnémet kormányának a fennhatósága alá tartozott. Furcsa módon a bank egészen 1947 július 4-ig rendszeresen küldözgette neki a havi értesítéseket. Wenck visszaigazolta az értesítéseket, és kérte, hogy a pénzét küldjék át nyugatnémetországi bankjába, de hiába. Egészen 1954. október 23-ig nem következett be semmi változás. Ekkor a weimari bank értesítette Wencket, hogy fel kell vennie a kapcsolatot a Belügyminisztérium körzeti illetékeseivel. „Régi számláját a felhalmozódott kamatokkal együtt felszámoltuk” – írta bank.

[39] Az Egyesült Államok hadügyminisztériuma soha nem részesítette elismerésben Franciest hőstettéért, amely páratlan volt a második világháború történetében. Felterjesztették ugyan a Kiváló Repülő Keresztre, de soha sem kapta meg a kitüntetést. A különös az, hogy Martin viszont, bár nem volt repülő, az akcióban való részvételéért megkapta a Légierő Érdemérmét.

[40] Bradley becslése sok zavart okozott, részint abban a tekintetben, hogy mikor mondta Eisenhowernek, részint pedig, hogy hogyan jutott ehhez a számhoz. Az esetet először maga Bradley adta elő *A Soldier’s Story* (*Egy*

katona története) című emlékiratában. Ebben nem említ dátumot. Így, mint maga Bradley mondta a szerzőnek, részben ő is felelős a kérdés körüli bizonytalanságért. Az egyik nyomtatásban is napvilágot látott változat szerint Bradley ezt a becslést a SHAEF-en mondta, még 1945 januárjában, hogy becslése szerint Berlin elfoglalásakor az áldozatok száma elérheti a százezret. Bradley maga a következőket mondta: „A becsült adatot közvetlenül az elbai hídfőállás megszerzése után közöltem telefonon Ike-kal. Természetesen az onnan Berlinig vezető úton nem számoltam százezer fős veszteséggel. Arról viszont meg voltam győződve, hogy a németek keményen fognak harcolni a fővárosukért. Úgy láttam, hogy éppen Berlinben szenvednénk el a legnagyobb veszteségeinket.”
* Fel nem foghatom mi volna ez… (*a dig.*)

[42] Sok katona volt, aki ott lépett be a pártba, az Odera partján, de nem egészen politikai okokból. Az amerikai és a brit csapatokkal ellentétben a Vörös Hadsereg nem rendelkezett megfelelő regisztrációs rendszerrel, és nem használtak „dögcédulát” sem. Az elesettek vagy sebesültek családját ritkán értesítették hivatalból. Ha azonban az áldozat kommunista volt, a párt értesítette családját vagy hozzátartozóit.

[43] 1945 júniusában Zsukov azt állította Eisenhower és a sajtó képviselői előtt, hogy a támadást huszonkétezer, legkülönbözőbb űrméretű löveg tüzével készítette elő. Az eredeti tervben tizenegyezer ágyú szerepelt. Hogy honnan szedett össze a támadás idejére ennyit, azt nem tudni. Az orosz beszámolók különböző számokat adnak meg, húszezertől negyvenezerig, a legtöbb katonai szakértő azonban úgy véli, Zsukovnak legfeljebb hét-nyolcezer tábori lövege, és talán ugyanennyi kisebb űrméretű ágyúja lehetett.

[44] Konyev Sztálin gyanúját visszhangozta. Április elején Sztálin táviratot küldött Rooseveltnek, hogy tudomása szerint Bernben megállapodás született a németekkel, amely szerint „megnyitják a frontot az angol-amerikai csapatok előtt, és átengedik őket kelet felé, a britek és az amerikaiak viszont cserébe megígérték, hogy enyhíteni fognak a fegyverszünet feltételein. A németek a nyugati fronton tulajdonképpen már abbahagyták a harcot, miközben tovább háborúznak Oroszország ellen, amely Nagy-Britannia és az Egyesült Államok szövetségese.” Roosevelt a válaszában megdöbbenését fejezte ki a vád miatt, hogy megállapodást kötött volna az ellenséggel; anélkül, hogy bírná a szovjet fél teljes

beleegyezését. „Őszintén szólva nem tudok megszabadulni attól a keserű neheztseléstől, amelyet az Ön informátora iránt érzek, bárki legyen is az, cselekedeteim és kipróbált munkatársaim cselekedeteinek aláváló félremagyarázásáért." Sztálint és marsalljait azonban nem lehetett meggyőzni. Még manapság is, a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma hivatalos történelemkönyve: *A Szovjetunió nagy honvédő háborúja, 1941-45* is azt állítja, hogy „a hitleristák, annak érdekében, hogy megakadályozzák a Vörös Hadsereget Berlin elfoglalásában, készen álltak, hogy feladják a fővárost az amerikaiaknak vagy az angoloknak. Maguk a szövetségesek is számoltak a város elfoglalásával, annak ellenére, hogy a megállapodás szerint Berlin a szovjet hadsereg hadműveleti zónájába tartozott." A valóság természetesen az, hogy ilyen megállapodás soha nem létezett.

[45] Konyev csak húsz esztendővel később, Puhov tábornok emlékiratainak olvasása közben szerzett tudomást az esetről.

[46] A Vörös Hadsereg április 13-án foglalta el Bécset.

[47] Hitler itt nyilván Roosevelt elnökre célzott.

[48] Erről az utolsó koncertről valószínűleg annyiféle beszámoló született, ahányan a zenekarból életben maradtak. Van, aki így mondja el a történetet, van, aki másképp. Eltérések mutatkoznak a dátumban, a műsorban, de még az előadók tekintetében is. Azok, akik nem tudtak Speer ajánlatáról, nem hiszik, hogy ilyen terv egyáltalán létezett volna. Az itt elmondott verzió Dr. von Westermann beszámolóján és feljegyzésein alapul, kiegészítve Gerhard Taschner információival.

[49] A Ruhr-vidéki katlant április 18-ra számolták fel végképp. Három nappal később Model öngyilkosságot követett el.

[50] Lehet, hogy Göringnek több mint huszonnégy teherkocsija volt. Heinrici szerint „négy kocsioszloppal" indult. Lehet azonban, hogy ebbe beleértendők azok a Luftwaffe-konvojok, amelyek egy nappal később hagyták el Berlint. A fantasztikus az, hogy ebben az időpontban, amikor az üzemanyaghiány miatt a katonai repülőgépek nem voltak képesek felszállni és a járművek elakadtak, Göringnek nemcsak kocsik álltak rendelkezésére, hanem bőségesen szerzett üzemanyagot is.

[51] A balti országokban kapitulált kurlandi hadsereg maradványai csónakon menekültek, és április elején érkeztek meg Swinemündébe. A tizennyolc hadosztályból alig néhány csónaknyi ember érte el, felszerelését odahagyva, Németországot.

[52] Luise Jodl részletes naplójában leírta Hitler megjegyzését. A bejegyzés után ez áll: „A férjem azt mondta: első feleségem halálát leszámítva ez volt az egyetlen eset, amikor Hitler személyes jellegű megjegyzést tett nekem.”

[53] A nürnbergi perben elhangzott tanúvallomások kizárták, hogy Grawitz, aki mellékállásban Himmler főorvosa volt, engedélyt adott volna, hogy a koncentrációs táborokban a foglyokon orvosi kísérleteket hajtsanak végre.

[54] Heinrici katonai naplójában, amely gyorsírásban tartalmazza valamennyi telefonbeszélgetés szó szerinti szövegét, a következő megdöbbentő bejegyzés olvasható: „Április 21., 12:30 – Busse Heinricinek: „Most kaptam a jelentést, hogy az LVI. hadtest az éjjel külön parancs nélkül áttelepült Hoppegartenból az Olimpiai Faluba. Le kell tartóztatni…” Senki nem tudja, honnét kapta Busse ezt az információt, amely azonban téves volt. Az Olimpiai Falu Döberitzben, Berlin nyugati oldalán volt. Weidling a város keleti peremén harcolt.

[55] Az Eclipse-dokumentumok gondos tanulmányozása meggyőzte Jodlt, hogy az amerikaiak, akik szerinte tartósan berendezkedtek az Elba mentén, nem fogják akadályozni Wenck csapatainak keleti irányú átcsoportosítását.

[56] Érthető módon arra nem volt még idő, hogy Wiberg Londonba küldött jelentése eljusson a csapatokhoz.

[57] Két intézmény volt, amelyik megszakítás nélkül működött: a potsdami meteorológiai állomás, amely egész 1945-ben egyetlen napra sem szüntette be az adatok mérését, és a város tizenhét serfőzdéje, amely kormányrendeletre folyamatosan gyártotta „létfontosságú” termékét.

[58] 1944-ben Normandiában e sorok szerzője jelen volt, amikor két német egyenruhába bújtatott fogoly különös feladat elé állította az 1. amerikai hadsereg felderítőit, akik a kihallgatásukat végezték: egyszerűen senki nem értette, milyen nyelven beszélnek. A két férfit átküldték Angliába, ahol kiderítették róluk, hogy tibeti pásztorok, akiket erőszakkal besoroztak a Vörös Hadseregbe, a keleti fronton fogságba estek, és ismét erőszakkal besorozták őket, ezúttal a német hadseregbe.

[59] Joachim Lipschitz végül Nyugat-Berlin egyik leghíresebb hivatalos személyisége lett. 1955-ben kinevezték belügyi szenátornak, és ő irányította a város rendőrségét. 1961-ben bekövetkezett haláláig engesztelhetetlen

ellensége volt a keletnémetországi kommunista rezsimnek.

[60] Azok közül a tűzoltókocsik közül, amelyek huszonegyedikén elhagyták a várost, néhány Walter Golbach vezérőrnagynak, a városi tűzoltóság parancsnokának a parancsára visszatért. A háború utáni jelentések szerint a kocsikat Goebbels vitette ki a városból, hogy ne kerüljenek a szovjetek kezére. Amikor Golbach tudomást szerzett róla, hogy Goebbels parancsának megszegéséért le akarják tartóztatni, öngyilkosságot követett el, de sikertelenül. Sebesült, vérző arccal hurcolták el az SS-ek, és kivégezték.

[61] Mindketten életben maradtak. A gyors orvosi beavatkozás megmentette az életüket.

[62] Az oroszok nem tagadják a Berlin elestét követő szexuális támadások tényét, bár hajlamosak rá, hogy mentsék a történteket. A szovjet történészek elismerik, hogy a csapatok kicsúsztak az ellenőrzés alól, de a legsúlyosabb atrocitásokat sokan azoknak a bosszúszomjas egykori hadifoglyoknak tulajdonítják, akik a szovjet csapatok németországi előrenyomulása idején szabadultak ki. Pavel Trojanovszkij, a *Krasznaja Zvezdá*nak, a hadsereg lapjának a szerkesztője e könyv szerzőjének a következőket mondta: „Természetesen nem voltunk száz százalékos úriemberek. Túl sok minden láttunk azt megelőzően.” A lap egy másik szerkesztője ezt mondta: „A háború az háború, de bármit tettünk is, azt össze sem lehet hasonlítani azzal, amit a németek Oroszországban műveltek.” Milovan Gyilasz, aki a háború alatt a moszkvai jugoszláv katonai misszió vezetője volt *Beszélgetések Sztálinnal* című könyvében elmondja: amikor felpanaszolta a szovjet diktátornak a Vörös Hadsereg katonáinak atrocitásait, az azt felelte: „Csakugyan nem tudja megérteni, ha egy katona, aki sok ezer kilométert tett meg véren és tűzön át, kedvét akarja tölteni egy nővel, vagy elvesz valami apróságot?”

[63] Amikor Csujkov hívatta a két tudósítót, a társaságukban tartózkodott éppen egy szovjet zeneszerző, Matvej Iszaakovics Blantyer, akit Sztálin küldött a német fővárosba, hogy írjon kantátát a berlini győzelemről. A tudósítók megkérdezték a tábornokot, mi legyen a zeneszerzővel, mire Csujkov azt felelte: „Hozzák magukkal”. Csakhogy Blantyer civilben érkezett, és nyilvánvaló volt, hogy nem is lehetne kiadni a Vörös Hadsereg tisztjének. Ezért sietve bedugták a tárgyalószobával szomszédos kis gardróbfülkébe. Ott is maradt csaknem a megbeszélés teljes ideje alatt.

Közvetlenül a látogatók távozása előtt elájult a levegőhiány miatt, és a németek mélységes megdöbbenésére bezuhant a szobába.

[64] A szerző véleménye szerint a szovjeteket nem érdekelte Eva Braun, és nem is tettek komolyabb kísérletet holttestének azonosítására. Azt a tényt, hogy Hitler meghalt, a szovjetek részéről első ízben Vaszilij Szokolovszkij marsall erősítette meg a szerző és John Erickson professzor előtt, 1963. április 17-én, csaknem tizennyolc esztendővel a történtek után.